

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ULUSAL SIVİL TOPLUM KURULUŞLARI BİRLİĞİ

Editör: Prof. Dr. Aysel Ekşi

BELGELER VE TANIKLARLA

TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNDE TARİHİ GERÇEKLER

2.

BASKI

**Belgeler ve Tanıklarla
TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNDE
TARİHİ GERÇEKLER**

**Editör
Prof. Dr. Aysel Ekşi**

Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Birliği

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Alfa Yayınları 1752
Siyaset-Sosyoloji 81

**Belgeler ve Tanıklarla
TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNDE
TARİHİ GERÇEKLER**

**Editör
Prof. Dr. Aysel Ekşi**

1. Basım : Kasım 2006
2. Basım : Mart 2007
ISBN : 975-297-793-6

*Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Yayın Koordinatörü ve Editör Rana Gürtuna
Pazarlama ve Satış Müdürü Vedat Bayrak
Kapak Tasarımı Hülya Alkan*

© 2006, ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.

*Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.*

Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu 34410 İstanbul, Turkey
Tel: (212) 511 53 03 - 513 87 51 - 512 30 46 Faks: (212) 519 33 00
www.alfakitap.com
info@alfakitap.com

Baskı ve Cilt
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa - İstanbul
Tel: (212) 674 97 23 Faks: (212) 674 97 29

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Yayın Kurulu . . .vii

GİRİŞ

Prof. Dr. Aysel Ekşi1

1. BÖLÜM:

Türk-Ermeni İlişkilerinde Tarihi Gerçekler

Ermeni Sorununun Dünü-Bugünü

Büyükelçi Onur Öymen . . .27

ABD’deki Ermeni Lobi Faaliyetleri

Dr. Abdullah Kehale . . .46

Psikolojik ve Hukuki Yaklaşımların Kesiştiği Nokta

Büyükelçi Gündüz Aktan . . .64

Hukuki Açıdan Ermeni Soykırımı İddiaları

Av. Nazan Moroğlu . . .77

1915 Soykırım İddiaları, Savcılar ve Hâkimler

Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu . . .85

Ermeni Sorununun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Prof. Dr. Hikmet Özdemir . .101

Ermeni Terörü ve Şehit Türk Diplomatları

Büyükelçi Bilal Şimşir . .113

Ermeni Belge Sahtekârlıkları

Prof. Dr. Türkkaya Ataöv . .150

Akıntıya Karşı Koymak	Prof. Dr. Erich Feigl . .169
Ermeni Psikolojik Operasyonu	Prof. Dr. Ümit Özdağ . .180
Ermeni Kitle İletişim Araçlarında Ermeni Sorunu	Doç. Dr. Birsen Karaca . .195
Jenosit Kavramı	Prof. Dr. İlber Ortaylı . .211
Ermeni Diasporasının Manevraları	Prof. Dr. Norman Stone . .218
Soykırımcıların Saldırısı ve Buna Verilmesi Gereken Tepki	Holdwater . .225
Değerlendirme	Büyükelçi Şükrü Elekdağ . .250

2. BÖLÜM

Anılar ve Görüntülü Sunumlar

Ermenilerin Türklere Yaptığı Katliam: Görgü Tanıklarının Torunlarının Anlattıkları	. .283
Erzincan/Kemaliye Demirköy Katliamları	Tuncay Özkan . .296
Erzurum/Alaca Köyü Katliamları	Dr. Ali Gürcan . .300
Toplu Mezar Başında Köyün Yaşlı Bireylerinin Anlattıkları	. .303
Anadolu'da Toplu Mezar Kazıları	Ali Eşref Uzundere . .307
Kars/ Kağızman Katliamları	Latif Karaağaç . .329
Boğazlayan Kaymakamı Kemal Bey'in Yaşamı	Kemal Ergüder . .332

3. BÖLÜM

Ekler

Belgeler	Prof. Dr. Aysel Ekşi . .339
Yazışmalar	. .413
Fransız Tarihçilerin Bildirisi	. .441

Sempozyum Sonuç Bildirgesi

Ulusal Sivil Toplum

Kuruluşları Birliği . .444

Bitirirken

Dr. Zafer Fortacı . .450

Fotoğraflar

. .457

Dizin

. .477

ÖNSÖZ

Biliyoruz ki uzun süredir Ermenistan ve Ermeni Diasporası Türkiye'yi, Ermenilere karşı soykırımı uygulamış bir ülke olarak tanıtmak amacıyla yoğun kampanyalar sürdürüyor.

Bu iddiasını tüm dünyaya kabul ettirmek yolunda kendisini kesintisiz şekilde bir savaş içinde görmekte. Bu nedenle soykırımı suçlamaları bugün bizim, ilerde çocuklarımızın yaşamına yönelik küresel bir tehdit oluşturuyor.

Uzun süre Ermeni iddialarının arkasında yatan tehdidin gerçek niteliği Türk aydınları, Türk kamuoyu ve Türk siyasi liderleri tarafından yeterince tartışılmamış ve kavranmamıştı. Ama artık Türkiye'nin ulusal hak ve değerlerine sahip çıkan, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşması için çalışan bir halk çoğunluğu giderek güçleniyor. Bu bağlamda biz, cumhuriyetimizin temel nitelikleri çerçevesinde 39 sivil toplum kuruluşu, daha etkin görevler üstlenmek amacıyla bir araya geldik. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Birliği adı altında yaptığımız faaliyetlerden biri Ermeni sorununun bilimsel anlamda incelenmesine, tartışılmasına ve çözüm yollarının araştırılmasına ortam sağlamaktır.

Bu doğrultuda İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğü ile işbirliğinde 18 Nisan 2005'de bir panel, 15-16 Aralık 2005 tarihlerinde sempozyum düzenledik. Bu kitap bu toplantılarda sunulan bildiri, tartışma ve bu çerçevede yapılan arşiv çalışmalarından oluştu. Amacımız, edindiğimiz bilgi ve belgelerin çok daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaştırılmasıdır. Kuşkusuz konuşmacı-yazarların görüşleri sadece kendilerini bağlayacaktır.

Şimdiki aşamada Türkçe dilinde yayınlanan kitabın, uluslararası alana da taşınması ve diğer dillerde de yayınlanması bundan sonraki hedefimizdir.

Çalışmalarımızda bize destek veren özellikle Kanal Türk TV Yönetim Kurulu Başkanı Tuncay Özkan'a, İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğü'ne, kitabın basımını sabırla ve son derece titiz bir çalışmayla gerçekleştiren Alfa Basın Yayın Pazarlama ve Satış Müdürü Vedat Bayrak, editör Rana Gürtuna ve Özlem Pöge'ye çok teşekkür ediyoruz.

Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Birliği Yayın Kurulu:

Prof. Dr. Aysel Ekşi, Dr. Zafer Fortacı, Av. Nazan Moroğlu, Deniz Banoğlu, Prof. Dr. Zerrin Bayrakdar, Özen Demircioğlu.

GİRİŞ

Prof. Dr. Aysel Ekşi
USTKB Yürütme Kurulu Üyesi,
Bizim Ülke Derneği Başkanı

Bilindiği gibi bugüne kadar Arjantin, Fransa, Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi, Rusya, Lübnan, İsveç, İsviçre, Kanada, Hollanda, Belçika, Uruguay, Slovakya ve Polonya parlamentoları 91 yıl önce Osmanlı Devleti'nin Ermenilere karşı soykırımını suçu işlediğini onaylamıştır. Önümüzdeki 10 yıl içinde bu suçun dünya devletlerinin tümü tarafından kabul edilmiş olması için Ermenistan ve Ermeni diasporası yoğun kampanyalar yürütmektedir.

Türklerin Ermenilere soykırımını uyguladığını ve böylece "insanlığa karşı suç" işlediğini parlamentolarında kabul etmiş devletler için, Mavi Kitap ve benzeri yayınlar temel kaynak hizmeti görmüş, çok sayıda dilde, milyonlarca sayıda basılmıştır. Oysa Ermeni iddialarına temel oluşturan bu Mavi Kitap'ın gelişiminde bilinmeyen pek çok ilginç yön, son yıllarda ortaya çıkmış ve bu yayınların güvenilirliği konusunda çok ciddi kuşku doğurmuştur.

Bu güvenilirliği sarsan olayların gelişimi şöyle özetlenebilir: Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman, Londra'da hükümet

tarafından 2 Eylül 1914'te gizli bir propaganda bürosu kurulur. Büronun adı Wellington House'dır. Amaç İngiliz askerinin zihninde düşmanın, yani Alman ve Osmanlı askerinin ne kadar vahşi ve acımasız olduğu imajını yaratmak ve Amerikalıları etkileyerek destek sağlamaktır. Büronun başında Lloyd George ve Milletvekili Masterman vardır, Viscount Bryce ve Arnold Toynbee adlı genç tarihçiler aynı büroda çalışmaktadır (1). Bryce ve Toynbee, Alman ve Osmanlı askerleri aleyhine hikâye toplamakla görevlidir. Anadolu'da Ermenilerin ayaklandığı ve büyük karmaşanın sürdüğü dönemde başlıca bilgi kaynakları Amerikan misyonerleri, çevredeki Ermeniler ve İstanbul'daki Amerikan büyükelçisidir. Lloyd George, toplanan hikâyelerin propaganda kitabı olarak "Mavi Kitap"ta toplanmasını istemiştir. Mavi Kitap 1916'da yayınlanmış ve İngiliz Parlamentosu'na sunulmuştur (2).

Savaş bittikten sonra Wellington House'da toplanmış olan savaşla ilgili 7 milyon doküman imha edilir, bir kısmı ABD'ye gönderilir. Fakat 1935 yılında bu döneme ait bir kitabın imha edilmemiş olduğu tesadüfen fark edilir. Bu, Mavi Kitap'tır. İlginç olan, o tarihten itibaren kitabın yazılma amacının unutulması ve bu Mavi Kitap'ın Ermeniler tarafından, "soykırımı iddialarını kanıtlayan temel kaynak" olarak kullanılmasıdır. Oysa bu kitap Ermenilerin ve misyonerlerin anlattığı kulaktan dolma hikâyelerden oluşmuştur. Örneğin dünyaca ünlü tarih bilimci Prof. Justin McCarthy, hikâyelerden onda birinin bile gerçek olmadığını vurgulamıştır (3).

Son yıllarda Mavi Kitap'ın hiçbir bilimsel kanıta dayanmadığını ortaya koyacak orijinal belgeler elimize geçmiş bulunuyor. Örneğin Türk Tarih Kurumu Ermeni Masası Başkanı Prof. Dr. Hikmet Özdemir, Londra Devlet Arşivi'nden (Public Records Office) önemli pek çok belgenin fotokopilerini Türkiye'ye getirmiştir. Bu orijinal belgelerden biri Toynbee'nin, 23 Haziran 1916'de, Wellington House'dan, Oxford'da arkadaşı Profesör Margoliouth'a gönderdiği mek-

tuptur. Bu mektup, Mavi Kitap'ın basımından sadece birkaç hafta önce yazılmıştır. Tonybee mektupta şöyle demektedir:

“Sayın profesör, 1915 ‘te Türkiye’de Ermenilere yapılan muamelelerle ilgili yazmış olduğum hayli geniş bir belgeler koleksiyonunun ‘giriş’ bölümünün prova baskısını ekliyorum. Acaba, belirgin yanlış ifade veya yanlış görüş açısı varsa, bunları teşhis etmek üzere buna göz atma zahmetini gösterir misiniz. Bu alandaki bilgimin büyük bir kısmı çok zayıf ve ikinci elden dir.

*Bu ricayla sizi zahmete sokmakta tereddüt ettim, fakat bu belgeler yakında hükümetin Mavi Kitap'ı olarak basılacaktır.”**

Yani Mavi Kitap'ın basımından sadece birkaç hafta önce kitabın yazarı Toynbee, bilgisinin ikinci elden edinildiğini, sağlam olmadığını belirtmiş, ama giriş bölümünün bir tarih kitabı gibi güvenilir hale getirilmesi için bir profesör arkadaşının yardımını rica etmiştir. Yıllarca dünya devletleri bu kitaptaki bilgileri güvenilir kaynaklar olarak kullanmış ve buna dayanarak parlamentolarında “Türklerin soykırımı suçu” işlediği kararlarını almıştır.

Londra Devlet Arşivi'nden Prof. Hikmet Özdemir bir başka orijinal belge daha getirmiştir. Bu, Tonybee'nin Wellington House'dan Ermeni lideri Boghos Nubar Paşa'ya yazdığı mektuptur. Ermeni liderin, bu Mavi Kitap'a, istediklerini istediği gibi yazmış olacağını bundan daha iyi anlatan bir belge bulunabilir mi?

*“Ekselans, Mavi Kitap'ın ilk bölümünü düzelti provası halinde gelecek hafta size gönderebileceğimi ümit ediyorum. Önerileriniz ve düzeltmeleriniz beni memnun edecektir. Bu ilk baskı provalarını inceledikten sonra, elime geçer geçmez Mavi Kitap'ı baskıya vereceğim.”**

Böylece kitap basılmadan önce kendisine sunulan prova baskıya kuşkusuz Ermeni lideri istediği öyküleri koymuş olmalıdır. Eğer kitabın nesnel olabilmesi için, Türk görüşünü

* Londra Devlet Arşivi'nden alınan İngilizce orijinal belgelerin fotokopileri, kitabın arkasında, “Ekler” bölümündedir.

içeren öykü ve görüşler de alınabilseydi belki buna itiraz edilmeyebilirdi. Oysa Türklere hiç danışılmamış, kitabın basımından Türkler haberdar bile edilmemiştir..

Mavi Kitap'ın bir propaganda malzemesi olduğunu Tonybee, kendisine ABD'den yazan bir Ermeni hanımın mektubuna verdiği cevapta da tereddütsüz kabul etmektedir. Bu orijinal belgenin fotokopisini de Prof. Hikmet Özdemir getirmiştir. Bütün bu orijinal belgeler, kitabın Belgeler bölümünde sunulmuştur.

Ermeni suçlamaları ilk kez 1965'li yıllarda, soykırımın 50. yıldönümü iddialarıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde çeşitli makalelerin yayını ile başlamıştır. Diaspora propaganda dozunu giderek artırmış ve 1973 yılında, iki Türk diplomatı ABD'de Kaliforniya'da öldürülmüş ve böylece dünyanın dikkati, Türklerin I . Dünya Savaşı'nda Ermenilere soykırımı uyguladığı suçlamalarına çekilmiştir.

Ermeniler tezlerini kabul ettirmek amacıyla 40 yıldır yoğun siyasi girişimlerde bulunuyor, devamlı yayın üretiyor, dünya basınıni etkileyen uluslararası sempozyumlarla propagandalarını sağlamlaştırıyolar.

Bu iddialar karşısında Ortadoğu ve Osmanlı tarihi konularında uluslararası üne sahip seçkin yabancı ve Türk bilim insanları, savaş sırası her iki tarafın da yaşadığı trajik olayların "soykırımı" tanımına uymadığını kanıtlarıyla ortaya koyan kitap ve makaleler yayınlamıştır. ABD'de 1985 Mayıs ayında *New York Times* ve *Washington Post* gazetelerinde 69 Amerikalı bilim adamının imzası ile bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiride, ABD Kongresi'ne sunulan ve Türkiye'yi soykırımı ile suçlayan karar tasarısındaki ifadelerin tarihi gerçekleri çarpıttığı gerekçeli bir şekilde belirtilmiştir. Bildiride imzaları bulunan Bernard Lewis, Justin McCarthy, Stanford Shaw, Heath Lowry, Dankwart Rustow, Alan Fisher, Pierre Oberling ve Roderiick Davison gibi kişilerden çoğunun dünya çapında ün yapmış bilim adamları olmaları, bu belgeyi resmi bir bilirkişi raporu haline getirmişti (4).

Bundan sonra ABD'deki Ermeni örgütleri, Ermeni tezine ağır darbe vuran bu gibi girişimleri engellemek için yoğun bir faaliyete geçmişlerdir. Tarafsız bilim adamı ve yazarların tartışmalardan uzaklaştırılması, böylece görüşlerini geniş kitlelerin öğrenmesini engellemek amacıyla bildiriye imzala-yanlar ve aileleri üzerinde ağır ve sistemli baskı kurulmuş- tur.

Ülkemizde Prof. Türkkaya Ataöv de Türk tezini çok çeşit- li ortamlarda açıkladığı için Ermeniler tarafından devamlı tehdit edilmiş ve Paris davalarına kurşun geçirmez taşıtlarda gitmiştir (5, 6). Birleşmiş Milletler, Avrupa Parlamentosu, BBC ve benzeri yerlere konuşmalar yapmak için davet edil- diği zaman Paris, Londra, Cenevre, Strasbourg ve Brüksel gi- bi kentlerde özgürce konuşması engellenerek ve tehdit edile- rek sürekli saklanmak zorunda kalmıştır.

Ermeni iddiaları karşısında hep şu sorunun yanıtı aran- mıştır: Acaba Osmanlılar, gerçekten Ermenileri kasıtlı olarak ve etnik nedenlerle, sırf Ermeni oldukları için öldürmüşler midir? Savaş yıllarında bütün dünyada çok sayıda insan ölümüne yol açan salgın hastalıklardan ölüm oranlarının ne denli yüksek olduğu hiç göz önüne alınmış mıdır? (7) Bu tra- jedi Osmanlı tarafından önceden planlanmış mıdır?

Ermenilerin, İstanbul ve Trakya bölgesi dahil, Osmanlı sı- nırları içinde Müslümanlarla asırlarca yan yana yaşadığı bi- linir. Bu konuda yüzlerce makale vardır. Birinden söz edelim: İngiliz İşçi Partisi milletvekili parlamento konuşmasında ay- nen şöyle demiştir: "Rusya, politik nedenlerle Ermenileri pi- yon olarak kullanmaya başlayınca kadar yüzlerce yıl, Er- meniler Türkler tarafından iyi muamele görmüşlerdi." (8)

Bu konuda çok sayıda tarihi belge Hristiyanların Müslü- manlara nazaran ayrıcalıklı bir durumda olduklarını, çok da- ha iyi evlerde, çok daha büyük bir refah içinde yaşadıklarını gösterir. Çünkü yabancı konsoloslar ve temsilciler Hristi- yanlara hep kol-kanat germişlerdir. Buna rağmen, Ermeniler

kendi devletleri aleyhine ayaklanmıştı. “Binlerce Ermeni asker, Osmanlı Ordusu’ndan firar ederek Rus Ordusu’na geçmişti. Osmanlı hatlarının gerisinde gerilla faaliyeti devam ediyordu” (9), “‘Ermeni gönüllü birlikleri Rus ordusunda hizmet görüyordu, Van şehri içinde ve civarında Van’a hâkim olmak için büyük bir ajitasyon vardı.’”(10)

Ermenilerin lideri Boghos Nubar da Ermenilerin savaşın başından beri bütün cephelerde müttefiklerle birlikte Osmanlı Ordusu’na karşı savaştığını 1919 tarihli yazıda açıkça itiraf etmektedir. “Filistin ve Suriye’de, Fransız hükümetinin isteği üzerine Ermeni Ulusal Delegasyonu tarafından Ermeni gönüllüleri askere kaydedildi, Fransız asker grubunun yarısından fazlasını onlar oluşturdu. Kafkaslar’daki Rus Ordusu’nda bulunan 150 bin Ermeni’yi saymazsak, 40 binden fazla gönüllü Türk Ordusu’na karşı savaştı.”(11)

Kemal Çiçek Amerikan arşivlerinde yürüttüğü çalışmalara dayanarak, 1915 yılında Ermenilerin zorunlu sevk ve iskânının geçici ve askeri bir gereklilik olduğu konusunda güvenilir bilgilerin az olmadığını yazmaktadır; örneğin Mavi Kitap’ın editörü Arnold Toynbee Ermenilerin sevk ve iskân kararını “meşru bir güvenlik önlemi” olarak nitelendirmiştir. (12)

Gene Kemal Çiçek’e göre uzun yıllar Türkiye’de yaşayan Arthur Chester gibi yazarlar tehcir= zorunlu göç konusunda Türkiye’nin haklılığını savunan yazılar kaleme almışlardır (13).

Bu noktada 15-17 Mart 2006 tarihlerinde İstanbul Üniversitesi’nde düzenlenen “Türk-Ermeni İlişkilerinde Yeni Yaklaşımlar” adlı uluslararası sempozyumda konuşan Prof. Justin McCarthy’nin şu görüşlerini aktarmak önemli görünüyor: “Göçe zorlanan bölgelerdeki Ermeniler nerelerde Osmanlı Ordusu’na başkaldırmak gerektiğini çok iyi biliyorlardı. Tam bu bölgeler hem telgraf tellerinin tek geçiş yeri idi, hem de ordunun ikmal yolları idi. Buralarda Ermeniler telgraf tellerini tahrip ediyor, yolları kapatıyor ve ordunun batı ile Van bölgesi arasındaki iletişim ağını tamamen çökertiyordu.

Amaç, kendi Osmanlı Devleti aleyhine Rus askerlerine destek vermektir. Bu nedenle bu Ermenilerin buradan sökülüp atılmaları ve göçe zorlanmaları makul bir karardır. Osmanlı idaresi bunu yapmıştır ve bunda haklıdır.

Başlangıçta devletin imkânlarıyla Ermeni kabilelerinin beslenme, giyinme, çadır ve sağlık ihtiyaçlarını giderme yöntemi benimsenmiş, ancak yeterli kaynak olmadığı için yabancı yardım kuruluşlarının doğrudan yardım yapmalarına izin verilmiştir. Kıtık, sefalet, açlık ve hastalık nedeniyle insanların büyük kısmı ölürlen, Ermenilerin Müslüman Türklere daha iyi durumda olmaları düşünülebilir miydi?"

Ermeni Diasporası uzun süredir bu trajediyi Ermenilere uygulanmış "soykırımı" şeklinde tanımlıyor. Bu alanda yazılmış çok sayıda kitap, gerçekten göç sırasında binlerce Ermeni'nin sefalet, açlık ve hastalık nedeniyle yaşamını yitirdiğini ve büyük acılar çektiğini aktarıyor. Bunlar evlerini, mal ve mülklerini geride bırakıp çoluk çocuk zor koşullarda göçe zorlanmış, hayvan taşınan trenlere bindirilmiş, tren olmayan yerlerde yürümüştür. Yollarda bir kısmı saldırıya uğramış, kadınların ırzına geçilmiştir.

Bunlar gerçekten üzücü olaylardır. Ancak Ermenilerin neden göçe zorlandığı ve Müslümanlara neden katliam uyguladıkları önemli sorulardır. Bu gerçekten bir trajedidir. Ama bu bir soykırımı mıdır? Prof. Dr. Bernard Lewis (14), Prof. Dr. Stanford Shaw (15), Prof. Dr. Heath Lowry (16,17) , Prof. Norman Stone (bu kitap), Prof. Justin McCarthy (1, 3) Erich Feigl (18, 19), Samuel Weems (20) gibi saygın tarih, bilim ve hukuk adamları bilimsel olarak bu trajediye soykırımı denilmesinin yanlış olacağını savunmaktadır.

Justin McCarthy, "Ermenilerin göçe zorlanmasını soykırım olarak nitelendirenler, hayatta kalarak yerlerine ulaşanları gözardı etmektedir. İkinci gözardı ettikleri nokta İzmir, İstanbul, Edirne gibi Osmanlı yönetimi altındaki kentlerde hiçbir Ermeni'nin taciz edilmemiş, göçe zorlanmamış olma-

larıdır," demektedir. "Hatta eğer zorunlu göç nedeniyle ölenler için soykırım denilecek ise, o zaman 1918'de Erzincan, Bayburt, Erzurum'da Ermenilerin Müslümanlara yaptığı toplu katliamlar da soykırımdır."

Ülkemizin bugünü ve geleceği için büyük önem taşıyan bu konuya Bilal Şimşir (21), Esat Uras (22, 23), Büyükelçi Kamuran Gürün (24, 25) ve Prof. Türkkaya Ataöv (4, 5, 6) eğilmiş, bunu izleyen yıllarda Prof. İlber Ortaylı, büyükelçiler Şükrü Elekdağ, Gündüz Aktan, Bilal Şimşir ve Onur Öymen'in çalışmalarına Türk Tarih Kurumu, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ermeni Etütleri Enstitüsü ve Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlarımızın ve üniversitelerimizin bilimsel araştırma ve kitapları eklenmiş ve arşivlerimiz açılmıştır.

Son yıllarda tarihi gerçekleri ortaya koyma yolunda ülkemizde yayınlanan çok sayıda kitap ve arşiv çalışmalarına, radyo ve televizyon konuşmalarına rağmen, dünya kamuoyunun önemli bir bölümünün hâlâ Ermeni propagandalarının doğru olduğuna inanmakta ısrar ettiği görülüyor. Türk bilim adamlarının tezlerinin "resmi inkâr tezi" damgasıyla ciddiye alınmadığı anlaşıyor.

Oysa ülkemiz içinde ve dışındaki bilim adamlarına göre "soykırımı iddiası" bir saptırmacadır, bu iddiaların arkasında Ermenistan'ın Türkiye'ye yönelik tazminat ve toprak talepleri bulunmaktadır. Aslında burada ilginç olan bir noktaya Prof. Justin McCarthy 15 Mart 2001 tarihindeki konuşmasında değinmiştir. Birinci Dünya Savaşı başlarında Osmanlı Ermenistan'ı diye idda ettikleri 6 ildeki Ermeniler, toplam halkın sadece % 17'si idi. Osmanlı Ermenistan'ı diye bir yer yoktu. Ama, "Büyük Ermenistan'ı" kurma rüyası olan Ermeniler Doğu Anadolu topraklarının bir bölümünü Ermenistan'a katmak istemektedir; soykırımı iddiası bu hedefin gerçekleştirilmesinde kullanılan önemli bir siyasi araçtır. Bilim

adamları ve uzmanlar soykırımı iddialarının arkasındaki bir diğer gerçek tehlikeyi, bu sorunun Türk aydınları, kamuoyu ve siyasi liderler tarafından tam olarak kavranmamış olmasında görmektedir.

Bu durum ülkemizin geleceğinden ve gelecek kuşaklardan sorumlu ana babalar olarak kuşkusuz hepimizi yakından ilgilendiriyor. Soykırımı kavramının ülkemiz için giderek büyük tehdit oluşturduğunun bilinciyle, olası çareleri araştırmak üzere, İstanbul'da 74 sivil toplum kuruluşu üyeleri bir araya gelmiş bulunuyoruz.

Oluşturduğumuz bir platform şemsiyesi altında önce somut olayları konunun uzmanlarından dinlemeye karar verdik. İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlüğü ile işbirliği kurarak, 18 Nisan 2005 tarihinde "Türk-Ermeni İlişkilerinde Tarihi Gerçekler" adıyla, herkese açık bir panel düzenledik. Bu panele Prof. Erich Feigl'ı Viyana'dan davet ettik. Prof. Feigl TV filmleri, TV serileri ve dokümanter filmler yapmış, Viyana'da yakın arkadaşı olan Türk Çalışma Ataşemiz ASALA tarafından öldürülmüştür. Bu Erich Feigl'ı çok etkilemiş, "A Myth of Terror" adlı İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerinde basılan kitabı yazmış ve filmini yapmıştır. Bunlarda Ermeni terörünün kaynaklarını ve stratejik amacını ortaya koymuştur. "Profesör" unvanı Avusturya'da saygın kişilere verilen bir unvandır, Avusturya Cumhurbaşkanı tarafından Erich Feigl'a bu unvan verilmiştir.

Panelde Türk Tarih Kurumu Ermeni Araştırmaları Merkezi'nden Prof. Hikmet Özdemir ve Büyükelçi Şükrü Elekdağ, harap bir Osmanlı Devleti'nin, savaş sırasında, büyük bir Ermeni kitlesini neden savaş bölgesinden çıkararak Suriye ve Mezopotamya bölgelerine nakletme zorunda kaldığını ama bu göç etme sırasında meydana gelen acı olayların neden "soykırımı" olarak adlandırılmayacağını belgelere dayanarak açıkladılar.

Aynı hafta, Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Birliği olarak, Amerika Birleşik Devletleri kongre üyelerinin adresleri-

ne tek tek mektup gönderdik. Sivil halk-gönüllü kuruluşlar olarak düşüncelerimizi ilettik, ABD Kongresi'nin bizi neden "soykırımı" suçuyla damgalamasının yanlış olacağını ve bunun önlenmesi gerektiğini açıkladık.

Bu arada *New York Times* ve *Washington Times* gazetelerine bu düşüncelerimizi vurgulayan, dörtte bir sayfa boyunda ilan yayınlamak istedik. Kırk bin dolar gibi çok ciddi bir ilan bedeli istenmesine rağmen, *New York Times* gazetesi daha en başında "bu ilanı" kabul etmedi. Gazetenin istediği doğrultuda tekrar tekrar yapılan büyük değişiklikler ve mücadeleler sonunda ilanımız *Washington Post*'ta yayınlandı. Ve beklendiği gibi sonra diasporanın bu gazeteyi çok ciddi biçimde tehdit ettiğini öğrendik.

Ayrıca Prof Feigl somut gerçekleri ortaya koyan, bol resim içeren broşürler hazırladı. Bunları ve mektupları her Alman ve Avusturya parlamenterine gönderdik. Bu büyük suç kavramı konusunda halk olarak soru işaretlerimizi dile getirdik. İlk kez halktan gelen bu tepkiler parlamenterlerde şaşkınlık yarattı, ama ne yazık ki yıllardır yerleşmiş, kalıplaşmış önyargıları silip atmak o kadar kolay değildi.

Artık daha etkin biçimde harekete geçme gereksinimi ile, 15-16 Aralık 2005 tarihlerinde bir adım daha attık ve konuyu daha derinliğine inceleyen ikinci bir sempozyum düzenledik.

"Türk-Ermeni İlişkilerinde Tarihi Gerçekler II" adını verdiğimiz bu ikinci sempozyumun tek taraflı olmamasını, sadece Türk görüş açısını aksettirmemesini istedik. Sempozyumun bilimsel bir nitelik kazanabilmesi için buna özen gösterdik. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nden, Ermenistan Cumhuriyeti ve ABD'deki "soykırım araştırma merkezlerinin" ve üniversitelerdeki bölümlerin adreslerini aldık. ABD'den beş, Ermenistan Cumhuriyeti'nden dört, Avrupa'dan bir ve Türkiye'de Ermeni görüşlerine yakınlıklarıyla bilinen beş tarihçi-bilim adamını panele davet ettik, daveti posta, faks ve elektronik posta yoluyla tekrarladık.

Yurt içinden davet ettiğimiz bu bilim adamlarının hiçbiri katılmak istemedi. Yurtdışından davet edilenlerden altı bilim adamı gelemeyeceğini elektronik mesajla bildirdi; dördü cevap vermek gereğini bile duymadı. Erivan Devlet Üniversitesi Rektörü adına gönderilen bir mektupta gelmeme nedeni şöyle belirtildi: *"Soykırımı gerçeği pek çok parlamento tarafından resmen tanınmıştır. Hatta bazı ülkelerde soykırımı yoktur demek suçtur, oysa siz mektubunuzda buna 'savaş trajedisi' demektesiniz, bu bir gerçeğin inkârıdır."* Sonuçta davet edilen uzmanların hiçbiri, sivil halkın girişimiyle hazırlanan sempozyumda Türk uzmanları ile karşılıklı konuşmayı ve tartışmayı göze alamadı.

Gönderdiğimiz davet mektubuna verilen cevaplar ve bazı uzmanlarla karşılıklı yazışmalar bu kitabın sonunda sunulmuştur.

Bu yazışmalar sırasında, elektronik postama çeşitli İngilizce yazılar gönderilmeye başlandı. *"Eğer Türk isen, bundan utan ve cetlerinin barbarlığını kabul et. O zaman insan olduğun düşünülecektir. İnsanlık bir eşkıya, zorba ve yalancı olarak değil, doğruluk ve dürüstlikle başarılır. Ermenilere karşı suçunuzu kabul edin ve tazminatı ÖDEYİN. Ermenilerden özür dilemek için, Kürtleri kesip doğramak amacıyla Amerika ve İsrail'den aldığınız silahlara ödediğiniz parayı Ermenilere ödeyin."*

Bir başka yazı şöyle idi: *"Şundan eminim ki siz Türklerin çoğunda aşağılık duygusu var. Sizlere acıyorum. Kendi tarihinizle yüz yüze gelmeniz ve şöyle söylemeniz ne kadar etkileyici olurdu: Evet, geçmişte çok kötü şeyler yapıldı, bunları reddediyorum. Türkiye'nin demokratik ve başarılı bir devlet örneği olmasını istiyorum. Ermenileri geri getirmek, bu çabamızda bize yardım edecektir."*

"Amerikalılar Kızılderi lilerin yüzyıllar boyu üzerinde yaşadıkları topraklarını ele geçirebilmek için onların kökünü kurutmak istediler. Şimdi bu topraklar Amerikalıların elinde. Jön Türkler de Ermenilerin asırlar boyu yaşadıkları toprakları almak için Ermenilerin kökünü kurutmak istediler, şimdi o topraklar Türklerin elin-

de. Biz Türklerin Ermenilerden hangi toprakları çaldığını çok iyi biliyoruz."

Sempozyum konuşmacılarının belirlenmesi sırasında, Ermeni çetelerinin Türklere yaptığı katliamı ve benzeri olayların ülkemizde gün ışığına pek çıkarılmadığını, oysa elimizde kaynaklar olabileceğini düşündük. Bu amaçla ikinci kuşak torunları da sempozyuma davet ederek hep birlikte onları dinlemek ve varsa belgeleri görmek istedik. Beklediğimizden çok daha fazla sayıda başvuru ile karşılaştık. Çünkü Türkiye'nin her yanında Ermenilerin Türklere uyguladığı vahşete ve acı olaylara tanık olmuş çok çeşitli kaynaklar olduğunu gördük.

Sempozyumda anılar ve sergiler bölümünde Türkiye'nin Erzincan, Erzurum, Iğdır ve Van bölgelerinde Ermenilerin yaptığı katliama tanık olanların yakınlarının aktarımları yer aldı. 1915 yılına ait örneklerin sunulduğu bir belgesel eşliğinde gazeteci Tuncay Özkan, Erzincan Kemaliye'de Ermenilerin halka yaptıklarını kendi ailesinden dinledikleriyle aktardı. O yıllarda yaşanan acıları, insanların ağlılara toplanarak yakılmasını, Ermenilerin kurşunladığı insanları sonra da dipçiklediklerini belge ve resimler gösterek aktardı.

Tuncay Özkan "Ermeniler, Türkleri öldürmek için kurşunu ziyan etmek istememiş. Türkleri kafalarına mıhlar çakarak öldürmüşler," sözlerini aktardı.

Ali Gürcan, Alaca Köyü katliamında Türklerin ahırlara doldurulup yakılmaları olayını, bunlara küçük bir çocukken tanık olan babası İsmail Gürcan'ın banda kaydettiği sesinden dinletti.

Ali Eşref Uzundereli, Van'da toplu mezarların ilk açılması sırasında kendi çektiği resimleri gösterdi. Ermeniler tarafından başlarından kurşunlanarak öldürülen ve toplu mezarlara gömülen Osmanlılardan geriye kalan muska, aptes için kullanılan çarık, Kuran sayfaları, örgülü çocuk saç parçaları, bakır bilezik, yüzük, boncuk parçaları ve yanmış insan iskeletlerinin resimlerini sundu. Ali Eşref Uzundereli bir

gazetecidir. Pek çok aile bireyinin Ermeni tarafından vahşice öldürülmüş olması nedeniyle konuya özel ilgi duymuş, Kars yöresinde 98 toplu mezar yerinin bulunduğunu belirlemiştir. Örneğin bunlardan biri Iğdır bölgesindeki su kuyusudur. Buradan 12 metre derinlikten, 98 kişinin kemikleri çıkarılmıştır. O zamanın görgü tanıklarının ifadesine göre, kurban bayramının ikinci günü, Müslüman halkı kuyulara doldurmuş ve “Bugün sizin kurban bayramınız, biz de sizi kurban ediyoruz!” demiştir Ermeni katliamcılar.

Zorunlu göç sırasında Ermenilerin katliamından sorumlu tutulan Boğazlayan kaymakamı idama mahkûm edilmişti, torunu Kemal Ergüder dedesinin idamını anlattı. Büyükelçi Onur Öymen, bu kitapta idam konusunu şöyle yorumlamıştır: “Osmanlı’nın Ermeni’ye soykırım uygulayıp uygulamadığını en iyi bilecek durumda olan İngiltere hükümeti idi. O dönemde İstanbul’u işgal etmiş olan İngilizler bir soykırım suçunun işlendiğini kanıtlamak için çok çalışmışlar, tarafsız adalet kurallarıyla hiç bağdaşmayan bir yargılama sonucunda birçok insanın idam edilmesine neden olmuşlardı.”

Tarihi orijinal resim ve görgü tanıkların yakınlarının teybe alınan sözleri bu kitabın İkinci ve Üçüncü Bölümünde sunulmuştur.

Ayrıca Londra Devlet Arşivi’nden Prof. Hikmet Özdemir’in getirdiği Mavi Kitap’la ilgili 4 orijinal belge ile “Genelkurmay Başkanlığı Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri” cilt I ve II ile “Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları” kitaplarından yaptığım 13 arşiv belgesi de kitabın Üçüncü Bölümü’nü oluşturuyor.

Bu orijinal belgeler, Ermeni Diasporası’nın savunduğu “Tehcir olaylarından önce, Ermeni cemaatinin öncü beyinlerini yok etmek amacıyla, İstanbul’daki entelektüeller öldürülmüştür” sözlerine de açıklık getiriyor. Buna göre örneğin, “Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları” kitabından alınan belgede, Mısır’daki “Fransız elçisinin Fransa Dışişleri Bakanı’na gönderdiği rapor görülmektedir. Bu rapor-

da Fransa elçisi aralarında ünlü müzisyen, doktor, avukat, eski milletvekili bulunan 100 kadar Ermeni'nin Türk polisi tarafından tutuklandığını, bunların Taşnak ve Hınçak cemi-yetlerinin faaliyetine katılmış olduklarını bildirmektedir. Gene Fransız elçisinin raporunda, 20 Ermeni'nin Türk İçişleri Bakanı'nı ve Savaş Bakanı'nı öldürmek için komploya karış-tıkları ve idam edildikleri bildirilmiştir. Bir başka raporda Fransız elçisi, Ruslar Erzincan-Bayburt yolunu ele geçirmek için saldırırken, Türk Ordusu ile savaşıyan Ermeni asker sayı-sının yüz bine vardığını yazmıştır.

Fransız elçinin bir başka raporuna göre Ermeni lideri Bog-hos Nubar göç kararının alınmasından çok önce, 21 Kasım 1914'te Fransa elçisini ziyaret etmiş, yapılacak bir eylemde Ermenilerin İtilaf Devletleri'ne yardımcı olabileceklerini bil-dirmiştir. Belgeler, Nubar'ın "silah kullanmaya ehil Ermeni-lerin isterlerse İtilaf Devletleri'nin bayrağı altına düzenli kı-talar olarak katılabileceklerini" emrettiğini, "milli istekleri-nin tatmini doğrultusunda İtilaf Devletleri'nden kesin gü-venceyi aldığını" göstermektedir.

"Genelkurmay Başkanlığı Arşiv Belgeleriyle Ermeni Fa-liyetleri" kitabında İçişleri Bakanı Talat'tan Osmanlı Ordu-su Başkomutanlığı'na, 4. Ordu Komutanı Cemal'den Osman-lı Ordusu Başkomutanlığı'na, 5. Kolordu Komutanı'ndan Sa-vunma Bakanlığı'na, Hasankale'den Başkomutanlığa... gibi şifre telgraflar da bu bölümdedir. "Ermenilerin Sevk ve İs-kânlarına İlişkin Talimatname" gibi zorunlu göç sırasında Osmanlı yönetimi tarafından çıkarılan talimatnameleri içe-ren 15 orijinal belge fotokopileri de sunulmuştur (26, 27).

Düzenlediğimiz panel ve sempozyumlardaki konuşmalar kitabın ilk bölümünde yer almıştır.

Büyükelçi – İstanbul Milletvekili **Onur Öymen**, Türk-Ermeni ilişkilerinin tarihsel gelişimini açıklayarak başlamıştır yazısına. *Bu olayların 1915'te ortaya çıkmadığını, Ermeniler tara-fından 1878'lerden itibaren büyük hazırlıkların yapıldığını* vurgu-luyor ve *Ermenistan'ın ilk Başbakanı Ovanis Kaçaznuni'nin*

Taşnak Partisi Konferansı'na sunduğu raporu açıklıyor. "1914 kış-1915 ilkbahar aylarında Kafkaslar'daki bütün Ermeniler büyük bir coşku içindeydik, İttifak Devletleri'nin tam bir zafer kazanacağından ve Türkiye'nin yenilip parçalanacağından çok emindik. Ermeni halkın bağımsızlığına kavuşacağına inanarak Türkiye'ye karşı savaştık." (28)

Büyükelçi Onur Öymen, Ermeni problemi konusunda Atatürk'ün adını kullananlara da dikkati çekmiş ve Atatürk'ün 1 Mart 1920 tarihinde İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri temsilcilerine ve Amerika Yüksek Komiseri Amiral Bristol'e gönderdiği mektubu açıklamıştır. Büyükelçi, Türkiye'ye yönelik Ermeni terörünün neden daha önce değil de, 1974 yılından itibaren başladığını, tarihi olayların nasıl siyasal amaçlarla kullanıldığını ve geçtiğimiz yıllarda Ermenistan'da neler olduğunu geniş bilgisiyle yorumlamıştır.

Dr. **Abdullah Kehale**, ABD'deki Ermeni lobilerinin oluşumu açısından ele aldığı sunumunda, Büyükelçi Onur Öymen'in sözlerine paralel şekilde, soykırımı olarak iddia edilen tarihten 100 yıl önce lobi çalışmalarının başladığını ayrıntılı şekilde açıklamıştır. Bu tarihsel gelişim sırasında zamanın ABD Başkanı Wilson'un, Amerika'da Ermenilerin ve onlara taraftar misyonerlerin sürdürdükleri propaganda etkisi ile Doğu Anadolu'da bir Ermenistan Devleti kurulmasını desteklediğine de işaret etmektedir:

Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi'nden (ASAM) Büyükelçi **Gündüz Aktan** yazısında, bu acı olaylara neden soykırım denilemeyeceğini açıklamaktadır: "*Bir kere Ermeniler bir politik gruptur, dinsel veya ırki bir grup olarak değil, politik bir grup olarak karşımıza çıkar, Anadolu'nun doğusunda çoğunluk olmadıkları yerleri alıp bağımsız bir devlet kurmayı amaçlamışlardır. Bu bağlamda, düşmanla işbirliği yapmışlar, Türklere saldırmış, Türk ordularıyla nizami ve gayri nizami savaşmışlardır. Tehcir bir teamül hukuk hükmü olan Cenevre Sözleşmelerinde yer alan 2 No'lu Protokolün 18. maddesinde yer alır, askeri gereklilik çerçevesinde uygulanmıştır.*" Bu alandaki sağlam bilgi ve deneyimine dayanarak,

yönetimde ve Türk toplumunda Ermenilere karşı yok etmek kastının neden mevcut olmadığını da yorumlamaktadır.

Büyükelçi, “Psikolojik ve hukuki kavramların kesiştiği nokta” adını verdiği makalesinde, ırkçılığın başlıca göstergesinin, bir grubun diğer grubu hor görmesi, aşağılaması, insanlık altı özellikler atfetmesi anlamında olduğu şeklinde tanımlayarak, ırkçılığı psikanaliz temellerinde yorumlamıştır.

Kitapta **Nazan Moroğlu**, hukuk kavramları açısından *“Ermenilerin yaşadığı olayların neden soykırımı tarihinin içine girmeyeceğini”* ortaya koymuş, bu nedenle gönül rahatlığı içinde bizim yeni Türk Ceza Kanunumuzda da bu kavramın kabul edildiğini belirtmiştir.

Türk Tarih Kurumu Başkanı **Yusuf Halacoğlu** kitaptaki yazısında, önce iki noktayı özellikle vurgulamıştır. Birinci nokta, Ermenilerin zorunlu göç öncesinde masum değil, silahlanmış ve ayaklanmış olmalarıdır. İkincisi, Ermeni komitalarına yardım ettikleri için o bölgeden zorunlu göç ettirilen bu sivil kafilelere, hazırlık yapmaları için 1 haftayla 15 gün arasında süre verilmiş olmasıdır. Göçe tabi tutulanların yanlarında taşıyabilecekleri eşyalarını almalarına izin verilmiş, geride kalan eşyalar depolara konulmuş, “mallarla ilgili talimatlar” doğrultusunda evler ve eşyalar hükümet defterlerine kaydedilmiştir. Başkana göre savaş sonrasında 644 bin kişi geri dönmüştür. Bu, Patrikhane’nin kendi onayı ile belgelenmiştir.

Hükümetin, göçe zorlanan Ermenilerin geride kalan malları ile ilgili talimatlarını içeren Eski Türkçe orijinal belgeler ve yeni Türk harflerine çevirimleri bu kitabın arkasında sunulmuştur.

Osmanlı’nın büyük sefalet içinde olduğu savaş yıllarında gerek kafilelerle birlikte giden Osmanlı askerinin, gerek sevk edilenlerin ne büyük güçlüklerle, hastalık, açlık ve sefatle karşılaştığı kitapta sayısal olarak ele alınmıştır.

Türk askeri bir tarafta Ruslarla, diğer tarafta Çanakale’de savaşırken, Anadolu’nun değişik bölgelerinde çıkan

ayaklanmaları bastırmak için canını dişine takmıştır. Bu kitabın kapağına koyduğumuz iki arkadaşın askerlik resmi, büyük saygı hak eden askerimizin yaşamak zorunda kaldığı sefaleti en somut biçimde ortaya koymuyor mu?

Türk Tarih Kurumu Ermeni Masası Direktörü Prof. **Hikmet Özdemir**, yazısında I. Dünya Savaşı'nın başladığı sırada Türkiye için bir iç tehdit oluşturan Ermeni komitelerini ele almıştır. Taşnak, Hınçak ve Rangavar partilerinin silahlı, illegal, gizli partiler olduğunu, Osmanlı düzeni içinde örgütlendiğini, daha ortada zorunlu göç kararı yok iken, 1914 yılında, Maraş'ın Zeytun Kasabası'ndan kalkan komitelerin Petersburg'a gittiğini, ayaklanacakları için Ruslardan silah ve yardım istediklerini vurgulamıştır. Bir noktada Hikmet Özdemir isyan etmiştir: *"Sadece 1915 yılı içerisinde 120 bin Türk, Doğu Anadolu'da bu isyanlarda öldürülmüştür. Kim tarafından? Ruslar tarafından değil, Çanakkale'deki savaşta da değil, sadece ve sadece Ermeni silahlı çeteleri tarafından öldürülmüştür."*

Hikmet Özdemir, "Bugün elimizde bu Ermeni komitelerinin İngiliz, Fransız ve Rus hükümetine başvurularına ait belgeler var. *"Bütün bu belgeleri dünyanın önüne koymaktayız,"* demektedir.

Ermenilerle ilgili 15 cilt kitap yazmış olan Büyükelçi **Bilal Şimşir** bu kitaptaki yazısında *"Türkler daha 1921 yılında, Malta'da aklanmış, daha o zaman Türklerin böyle bir soykırımı iddiasıyla yargılanamayacağı ortaya çıkmıştır. Malta'da yalnız İttihatçılar aklanmakla kalmamış, Türk milleti böyle bir töhmetten, 1921 yılında kurtulmuştu,"* demektedir (29).

Tarih bilimci Prof. Dr. **Türkkaya Ataöv**'ün son otuz yıllık yayınlarını ve bu alandaki birikimini burada özetlemek olanaksız. Kuşkusuz Ataöv bu konunun en önde gelen uzmanlarından. Özgür tartışmadan yana olarak, Türk tezini çok çeşitli ortamlarda açıkladığı için Ermenilerce devamlı tehdit edilmiştir.

Ataöv'ün bu kitaptaki yazısı özellikle çarpıcı belge sahtekarlıkları üzerinde yoğunlaşmıştır. Ataöv, dış yayında yakla-

şik 50 yanlış ve sahte belgenin yayınlandığını yazmaktadır. Örneğin "Türklerin Doğu Anadolu'da öldürdükleri Ermenilerin kurukafalarının fotoğrafıdır" diye tüm dünyaya sundukları resim, aslında bir ressam tarafından yapılmış ve bu konuyla hiçbir ilgisi bulunmayan bir yağlıboya resimdir. Bir başka resimde Atatürk'ün ayakları dibinde bir köpek vardır, bu resmi Atatürk o zamanki eşi Latife Hanım'a ithaf etmiştir. Ama Atatürk'ün ayakları dibindeki köpeğin yerine, foto kurguyla yapılmış bir düzenbazlıkla kurukafalar konulmuş, bütün dünya basını böylece yanıltılmıştır.

Prof. **Erich Feigl** bir Avusturyalı, Holdwater ise Amerikalıdır, ikisinin şu ortak görüşü paylaşması ilginçtir: Vatandaşlar arasına nefret tohumlarının yerleştirilmemesi amacıyla Türkler, tarihlerinin bu safhasını okul müfredat programına katmamış, genelde bu konuların üzerinde hiç durmamışlardır. "Oysa," demektedir Feigl, *"Ermeniler Türkiye'ye karşı hep psikolojik savaş sürdürmüşlerdir. Bu soykırım propagandaları kesinlikle Türkiye'yi bölme amaçlıdır. Ona göre sistemli biçimde Türkiye'nin itibarını tahrip etmek isteyenlerin, Türkiye karşıtı propaganda yapanların dışardan fon aldıkları anlaşılmaktadır."*

Erich Feigl bir dost olarak bizleri uyardığı konuşmasında *"Bu psikolojik savaş karşısında Türkiye'nin neden çaresiz göründüğünü ben hiç anlamıyorum. Ermeniler Ağrı Dağı bizimdir, burası bizim toprağımız diyorlar; inanılır gibi değil ama Türkiye bu konuda öylece seyreliyor. Peki şimdi size soruyorum: Ağrı Dağı Türkiye sınırları içinde midir? Ermeni'nin gözündeki hayır. Çünkü onlar hâlâ Gümrü Antlaşması'nı imzalamış değiller. Türkiye bu antlaşmanın yenilenmesi için başvurduğunda 'Biz nasılsa bir gün buraya geri geleceğiz, neden imzalayalım ki?' dediler ve imzalamayı reddettiler. Bu bir trajedidir ama bu sizin hatanız,"* demektedir.

Prof. Ümit Özdağ, yazısında, Ermeni meselesinde uygulanan saldırı tekniklerini ortaya koymakta ve savunma tedbirleri konusunda Türk aydınlarını düşünmeye çağırmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonunda Ermenistan'ın, 5

Temmuz 1991’de yayınlanan bağımsızlık bildirgesinde Türkiye’nin Doğu Anadolu’sundan 250 bin kilometrekarelik bir alanı talep ettiklerini ve bunu “Batı Ermenistan” diye niteledindiklerini aktarmaktadır. *“Ermenistan Anayasası, Bağımsızlık Bildirgesi’ni anayasanın parçası yaparak, Türkiye’den toprak talebini anayasa hükmü haline getirmiştir. Artık Ermeni propagandasının amacı, Türkiye Cumhuriyeti’ne sözde soykırımı kabul ettirmektir,”* diyor Prof. Özdağ.

Bu sürece paralel olarak Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı, eski terörist, bazı ideolojik veya etnik muhalif unsurların Batı ülkelerinde üniversite ve enstitülerdeki mali kaynaklarla beslenerek, Ermeni meselesi üzerinde çalışmaya sevk edildiklerine ve Ermeni tezini destekler hale getirildiğine dikkati çekmektedir. Bu süreçte Türkiye’de bazı üniversitelerin Ermeni meselesini savunmanın karargâhı haline gelmesinin tehlikelerini vurgulamaktadır.

Prof. Özdağ, Erich Feigl, büyükelçiler Bilal Şimşir, Gündüz Aktan ve Şükrü Elekdağ’ın yorumları, acaba Ermenilerin Türkiye üzerindeki nihai amacı konusunda bir paranoya belirtisi midir? Bu soruya belki Doç. Dr. **Birsan Karaca**’nın şu gözlemlerinin cevap oluşturduğu söylenebilir. Rusça ve Ermenice dillerini bilen Dr. Karaca, Rusya’da bulunduğu sırada Ermenice yayınları incelemiştir. Baron Bardakçıyan Ermenistan’da önemli bir konumdadır, 11 Haziran 2005 yılında Az gazetesinin kendisiyle yaptığı uzun görüşmede Bardakçıyan Ermeni vatandaşlarına şu noktaları önemle tavsiye etmiştir: *“Soykırımı gerçeğinin Türkiye’de kabul edilebilmesi için, Ermeniler geniş düşünceli Türk tarihçilerle birlikte çalışmalıdır. Eğer onlarla birlikte çalışırsanız, bu bilim adamları soykırımı gerçeğini kabul edince, Türk Devleti’nin politikası temelsizleşecektir. Türkiye’de gerçekleştirilecek olan konferansların çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu konferanslara İstanbul’da başlamalı ve Ankara, Erzurum, Van, Kars, Ani, Gümrü’ye ve Erivan’a kadar ulaştırılmalıdır...”*

Prof. İlber Ortaylı, Başbakanlık Arşivimizin, tarihi evrak tasnifinde geciktiğini, oysa şimdi Yıldız Sarayı evrakı arasın-

da bile çok önemli bulgulara rastlandığını anlatmaktadır. Örneğin göç olayından çok önceki yıllarda, cuma namazından çıkan cemaatin üzerine devamlı Ermeni çetelerinin saldırdığını, bunun Yıldız'a rapor edildiğini gösteren belgeleri açıklıyor. *"Bu ağır bir tahriktir, aslında buna uzun zaman nasıl tahammül edildiğini anlayamadım. Anlaşılan Osmanlı Devleti milletlerarası durum ve üzerindeki reform baskıları dolayısıyla, çok dikkatli, ihtiyatlı davranmış ve tepkileri önlemeyi becermiştir,"* demektedir. Ortaylı Ermeni hareketlerinin neden bağımsızlık hareketleri olarak düşünülemeyeceğine de açıklık getirmektedir.

Prof. İlber Ortaylı, tıpkı Prof. Ümit Özdağ gibi, devletle, devlet gücüyle herhangi bir şekilde ters konuma düşen ve hesaplaşmasını tamamlamayan aydınların veya kendisini etnik kimlik olarak Türk'ten başka bir gruba ait hissedenlerin soykırımı benimsemiş olmalarına açıklık getirmektedir.

Koç Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. **Norman Stone** yazısında "Ermeni Diasporası'nın amacı gerçeklerin bilinmesini engellemektir," düşüncesini vurgulamıştır. Dünyanın en iyi Osmanlı bilimcilerinden biri olan Gilles Weinstein makalesinde *"soykırım olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur"* dediği için, Ermeniler kendisiyle uğraşmaktadır. Aynı şekilde son derece seçkin bir Amerikalı akademisyen olan Gunther Lewy yazdığı kitaplarda, Ermeni soykırımının var olduğunu savunan tarihçi Dadrian'ın savlarını çürüttüğü için kitaplarının basımı durdurulmaya çalışılmıştır. Bu konuda kendisinin ve Andrew Mango'nun yaşadıklarını da aktarmaktadır.

Kitapta **Holdwater** kod adını kullanan Türk dostu bir Amerikalının görüşleri yer alıyor. ABD'de yaşayan bu işadamlı, yıllardır Ermeni Diasporası'ndan büyük tehditler almasına rağmen, her koşulda Türk tezini inanılması zor bir ısrarla savunmaktadır. Web sitesi ile her yere ulaşmakta, tek başına, bir karşılık beklemezsiniz, Ermeni tezlerini tek tek çürütmektedir. Bu kitaptaki yazısından başka, kitabımızın

sonunda onun bir Ermeni profesöre verdiği cevap var. Bugünün Ermeni profilini bundan daha iyi ortaya koyan bir yazı herhalde çok zor bulunurdu.

Kitabın son yazısı Büyükelçi-İstanbul Milletvekili **Şükrü Elekdağ**'ın değerlendirme yazısıdır. ABD'de büyükelçi olarak bulunduğu yıllarda Ermenilere karşı Türk tezini etkin biçimde duyurma savaşını başlatan ve 1985 yılında ünlü tarihçiler bildirisinin *New York Times* gazetesinde yayınlanmasını sağlayan büyükelçimizdir. Büyükelçi bu kitapta neden bazı Batılı devletlerin soykırım iddialarını desteklediğini, Türkiye'nin dış politikasını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme ve ödünler elde etme amacı güttüğünü yorumlamaktadır.

Büyükelçi Elekdağ, özeleştiri de yaparak *"Ermenilerin bugün tüm dünyadaki kazanımlarının sadece fanatik bir dürtüyle çalışmalarından ileri gelmediğini, bizim de eksikliklerimizi tamamlamamız gerektiğini"* vurgulamakta ve bu konuda çözüm yollarını önermektedir.

Fransa'da ülkenin önde gelen on dokuz tarihçisi, sözde Ermeni soykırımıyla ilgili yasanın da aralarında bulunduğu Fransa Meclisi'ne ait kararların iptal edilmesi için ortak bildiri yayınladı. Böylece Fransa'da başlayan "tarih yazımı" tartışması giderek büyüyor. Bu ortak bildiriye bu kitapta Ekler bölümünde sunuyoruz.

Biz, gelecek kuşaklarda sorumlu ana babalar olarak, ülkemizde objektif belgelere dayalı tartışmaların yapılması gerektiğine inanıyoruz. Bu nedenle 2005 yılının son haftasında, düzenlediğimiz panelde Türk ve Ermeni tarih bilim adamlarının tartışmaları için uygun bir ortam sağlanması için özen gösterdik. Ancak Ermeni görüşü konusunda ısrar edenler tartışmaya katılmayı daha baştan göze alamayıp reddettiler ya da cevap verme gereğini bile duymadılar. Biz bunun unutmuyoruz. Erivan Devlet Üniversitesi Rektörü adına gönderilen ve davetin reddedildiği cevaptaki *"Soykırımı gerçeği pek çok parlamento tarafından resmen tanınmıştır. Hatta bazı*

ülkelerde soykırımı yoktur demek suçtur, oysa siz mektubunuzda buna 'savaş trajedisi' demektesiniz, bu bir gerçeğin inkârıdır," sözünü ise hiç unutmuyoruz. Ama inanıyoruz ki bizden sonra gelecek kuşaklar bu sözü tamamen unutturacak ve tüm dünyanın olayları çok farklı biçimde algılamasını sağlayacaklardır.

Türk dostu Holdwater, "Son yıllarda Türklerin uyanmaya ve tehlikelerin farkına varmaya başladığı şeklinde güçlü sinyaller alıyoruz," diyor. Biz Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Birliği olarak bu görüşe katılıyor ve bu alanda yaptıklarımızla, yapmayı planladıklarımızla ve yayınladığımız bu kitapla bu konuda önemli bir adım attığımıza inanıyoruz.

KAYNAKLAR

1. M.L. Sanders, Philip M. Taylor. *British Propaganda During the First World War, 1914-1918*. London. 1982. Pp: 40-41.
2. James Bryce, Arnold Toynbee, A. *The treatment of the Armenians in the Ottoman Empire 1915-1916*, Documents Presented to Viscount Grey of Falloden by Viscont Bryce. Uncensored edition. Edited and with an introduction by Ara Sarafian. Princeton, 2000.
3. Justin McCarthy. *Birinci Dünya Savaşında İngiliz Propagandası ve Bryce Raporu. Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu*. Ed. Hasan Celal Güzel. Yeni Türkiye Yayınları. 2000. Sayfa. 15-28
4. *Ermeni İddiaları ve Tarihi Gerçekler. Amerikalı Bilim Adamlarının Açıklaması*. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi. Ankara, 1998, sayfa: 64-70.
5. Türkkaya Ataöv. *An Armenian Falsification*. Ankara, Sevinç Matbaası. 1985.
6. Türkkaya Ataöv. *The Armenian Question. Conflict, Trauma and Objectivity*. SAM Papers. Ankara, 1999.
7. Hikmet Özdemir. *Salgın Hastalıklardan Ölümler. 1914-1918 Türk Tarih Kurumu*, Ankara 2005.
8. Parliamentary Debates-Commons, London, vol. 170:2

9. Erik J. Zürcher. *Turkey, A Modern History*, 1993, S 120.
10. William L. Cleveland. *A History of the Modern Middle East*, 1994, S.:142
11. Boghos Nubar. *Letter to Times of London*, January 30, 1919.
12. Kemal Çiçek. *Ermenilerin Zorunlu Göçü. 1915-1917*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi. Sayı 110. 2005
13. Arthur Tremaine Chester. *Angora and The Turks*, *New York Times*, February 1923, pp 758- 764
14. Bernard Lewis. *Le Monde*: Article. 13 Novembre 1993.
15. Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Cambridge University Press, 1977, Volume II.
16. Heath Lowry. *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsünün Perde Arkası*. Çev. Belkıs Torfilli. İstanbul, 1991.
17. Heath W. Lowry. *The Story Behind Ambassador Morgenthau's Story*. ISIS Press İstanbul. 1990.
18. Erich Feigl. *Das persönliche Regiment wilhelm II. Politische Geschichte des Deutschen Kaisers von 1880 bis 1914*. Zürich 1948
19. Erich Feigl. *A Myth of Terror. Armenian Extremism. Its Causes and Its Historical Context*. Freilassing- Salzburg. 1986.
20. Samuel A Weems. *Secrets of a "Christian" Terrorist State*. Armenia. St. John Press, 2002.
21. Bilal N. Şimşir. *Şehit Diplomatlarımız 1973- 1994*. Bilgi Yayınevi. Ankara, 2000
22. Esat Uras. *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*. Belge Yayınları, İstanbul, 1976
23. Esat Uras. *The Armenians in History and the Armenian Question*. İstanbul, Documentary Publications. 1988.
24. Kamuran Gürün. *Ermeni Dosyası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1983.
25. Kamuran Gurun. *The Armenian File*. The Myth of Innocence Exposed. Published K.Rustem& Bro. and weidenfelt Ltd. London. 1985.
26. Genelkurmay Başkanlığı Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri cilt I ve II. 2005

27. “Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları” volume I ve volume VI. 2005
28. Hovahannes Katchaznouni. *The Manifesto*, First Prime Minister of the Independent Armenian Republic, Translated from the Original by Matthew A. Callender, Edited by John Roy Carlson, Arthur A. Derounian, published by the Armenian Information Service, New York, 1955
29. Bilal N. Şimşir. *Malta Sürgünleri*. İstanbul, 1976

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİNDE TARİHİ GERÇEKLER

ERMENİ SORUNUNUN DÜNÜ BUGÜNÜ

Onur Öymen
Büyükelçi, Milletvekili

Ermeni sorunu öncelikle ilgili bütün ülkelerden konunun uzmanı bilim adamlarının katılımıyla objektif ve bilimsel bir yaklaşımla görüşülüp değerlendirilmelidir. Bunun için ilgili bütün ülkelerin ve kuruluşların ellerindeki arşivleri bilim adamlarının istifadesine sunmaları vazgeçilmez bir koşuldur. Bütün bilgilere ulaşılmadan doğru ve sağlıklı değerlendirme yapılması mümkün değildir. Hele Ermenistan gibi bu konuda iddia sahibi olan bir ülkenin arşivlerini henüz açmamış olmasının açıklanabilir ve savunulabilir bir tarafı bulunmamaktadır.

Meselenin ikinci boyutu bu çalışmaları yapacak olan bilim adamlarının tam bir tarafsızlık içinde hareket etmeleri ve yazılarında bilim adamlığıyla bağdaşmayacak bir üslup kullanılmaktan kaçınmalarıdır. Eğer bilim adamları yazılarında veya çeşitli seminerlerdeki konuşmalarında tarihi şahsiyetleri “katillikle” suçarlarsa, bugün kendi görüşlerinden farklı görüşleri savunanları saygılı olmayan bir dille itham ederlerse, farklı tezleri ve devletlerin değerlendirmelerini “çöplük” olarak vasıflandırırırlarsa onların bilimsel tarafsızlığından kuşku duyulur. Ne yazık ki bugün içinde bulunduğumuz

böyle bir durumdur. Örneğin bu ifadeler Osmanlı İmparatorluğu'nun soykırım suçu işlediği tezini savunan bir Türk profesör tarafından ekim ayı başında NATO Asamblesi'yle işbirliği halinde Erivan'da düzenlenen bir konferansta kullanılmıştır. Bunu üzüntüyle karşılıyorum. Türkiye'nin bugün ulaştığı bilimsel düzey farklı görüşlerin karşılıklı saygı içinde tartışılabildiği bir düzey olmalıdır.

Aynı durum konuların seçimi açısından da geçerlidir. Acaba bugün Ermeni konusunu incelemek isteyenlerin ele alacakları tek olay 1915 yılında cereyan eden gelişmeler midir? Onun öncesi ve sonrası yok mudur? Hatta bugün Ermenistan'la ilgili olarak mutlaka görüşüp tartışmamız gereken gelişmeler mevcut değil midir? Bunların hepsini yok farz ederek bütün dikkatimizi sadece 1915'te cereyan eden olaylara yönlendirirsek sanıyorum ki doğru bir iş yapmış olmayız.

Ben bugün günümüzden geçmişe doğru giden kısa bir değerlendirme yapmak istiyorum. Geçtiğimiz yıllarda Ermenistan'da neler olmuştur? Birkaç cümleyle bunu hatırlatmaya çalışalım:

Çok kısa bir süre önce Yukarı Karabağ'da cereyan edenler uygarlık açısından yüz kızartıcı bir nitelikteydi. Yukarı Karabağ Azerilerin büyük çoğunlukla yaşadıkları ve Azerbaycan'ın topraklarının içinde olan bir bölgeydi. 1979 sayımına göre bölgedeki Azeri nüfusu 1 milyonun üzerindeydi. Ermeni nüfusu ise 120 binden ibaretti. Sovyetler Birliği'nin yıkılıp da eski Sovyet cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşmalarından hemen sonra Ermeniler Karabağ'ı ele geçirmek için silahlı mücadele de dahil her yönetime başvurdular ve neticede 1992 yılının Mayıs ayında başlayan saldırılar 1993 yılının Ekim'ine kadar devam etti. Bu saldırılarda o bölgedeki Azeri nüfustan 18 bin kişi hayatını kaybetti, 50 bin kişi yaralandı ve 4 bin kişi de esir alındı. Yukarı Karabağ ve diğer altı Azeri eyaleti Ermeni işgaline geçti ve 1 milyon Azeri göç

etti. O tarihten beri Azerbaycan topraklarının % 20'si Ermeni işgali altındadır. Bu soruna çözüm bulmak için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü çerçevesinde oluşturulan Minsk süreci içinde çok çaba sarf edilmiş, ancak hiçbir sonuç alınmamıştır. Bugün hâlâ bu topraklar işgal altındadır ve o bölgede yaşayanlar çok ağır koşullar altında hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır.

Bu saldırılar üzerine uluslararası toplumun başlangıçta kuvvetli bir tepki gösterdiğini hatırlıyoruz. BM Güvenlik Konseyi 29 Temmuz 1993 tarihinde aldığı kararla Ermenistan'ın saldırgan tutumunu kınadı. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Yukarı Karabağ'ın Azeri toprağı olduğunu kabul etti. Ermenistan'ı bu topraklardan çekilmeye davet eden pek çok çağrı yapıldı. Peki sonra ne oldu? Hiçbir şey olmadı. Ermenistan bir tek köyü bile boşaltmadı. Ermenistan dikkatleri başka tarafa çekmek için 1915 olaylarını dünya kamuoyunda ön plana çıkartmaya çalıştı ve Azerilere yaptığı zulmü unutturarak zulme uğrayan taraf görüntüsü sergilemeye gayret etti. Bugün Ermenistan konusundan bahsedilince Yukarı Karabağ'da yaşanan büyük insanlık dramını, 20 bine yakın insanın ölümünü, 1 milyon mültecinin perişan vaziyette yaşadığını dünyada kaç kişi hatırlıyor? Ne yazık ki Türkiye'de de bu oyuna gelenler çok oldu. 1915 yılındaki olaylar hakkında kendi ülkelerini en ağır bir dille suçlayan Türk aydınlarından kaç tanesi Yukarı Karabağ konusuna değindi? Türkiye aleyhindeki tezlerin serbestçe savunulması için salonlarını açan üniversitelerimizden kaç tanesi son yıllarda Yukarı Karabağ konusunda bir seminer düzenledi? Kaç televizyon kanalımız son yıllarda 1 milyon Azeri mültecinin durumunu görüntüledi ve halka yansıttı? İşte işin düşündürücü tarafı budur. Ne yazık ki uluslararası ilişkilerde medyalara hâkim olan, gündeme de hâkim oluyor ve bazı acı gerçekleri gözlerden saklamak mümkün olabiliyor.

Mesele bundan ibaret değildir. Yukarı Karabağ olaylarından kısa bir süre önce Türkiye'yi ilgilendiren Ermenistan'la ilgili başka bir gelişme daha yaşandı. Bu da ASALA terörüdür.

Acaba son yıllarda kırkı aşkın diplomatımızın hayatına mal olan ASALA terörü nasıl ortaya çıkmıştır? Ne yazık ki bunu da hatırlayan ve tartışan çok az. ASALA terörü nasıl ortaya çıktı, kısaca hatırlayalım. 1975 yılına kadar Türkiye'ye yönelik hiçbir örgütlü uluslararası terör eylemi yaşanmadı. 1973 yılında yaşlı bir Ermeni'nin Los Angeles başkonsolosumuzu ve yardımcısını öldürdüğü olayı bireysel terör çerçevesine sokmak daha doğru olur. ASALA terör örgütünün Türk diplomatlarına yönelik eylemleri 1975 yılı başında başladı. Acaba niçin daha önce değil de o tarihte? Unutulmaması gereken bir gerçek Türkiye'nin 1974 Temmuz'undaki Kıbrıs harekâtından kısa bir süre sonra EOKA Rum terör örgütünün bir uzantısının kamuoyuna yaptığı bir açıklamada açıkça görülmektedir:

"Şu anda Kıbrıs, Türk ordusunun işgali altındadır. Kıbrıs'ta Türk ordusuyla mücadele edecek gücümüz yoktur ama dünyanın her yerinde Türk hedeflerini vuracağız," deniyordu. Acaba bu açıklamadan kısa bir süre sonra ASALA örgütünün terör eylemlerine başlaması bir tesadüf müydü?

ASALA teröristlerinin Kıbrıs Rum Kesimi'yle ve Yunanistan'la ilişkileri hakkında çok şey yazıldı. Özellikle Rum, Kürt ve Ermeni örgütlerini bir araya getiren Küçük Asya Halkları Kurtuluş Derneği'nin faaliyetlerini yakından incelemekte fayda var. Bugün Ermenistan'da yayınlanan Kürtçe RYA TA-ZA ve Ermenice yayınlanan AREVİ YERKİR isimli dergilerle her iki dilde birden yayınlanan DOSTLUK isimli üç aylık dergide PKK terör örgütünün faaliyetleri geniş biçimde yansıtılmaktadır.

Devletimizin elindeki bilgilerin kamuoyuna açıklanması yakın geçmişte cereyan eden olayların aydınlatılmasına ışık tutabilir. Ermeni terörü biter bitmez PKK terörünün başla-

ması da herhalde bir sürpriz sayılamaz. PKK'nın Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimiyle ilişkileri saklanamaz biçimde ortaya çıkmıştır. Bir Yunan parlamento heyetinin PKK liderine Şam'da yaptığı ziyarette görüntülenen fotoğraflar bilinmektedir. Yine PKK liderinin Nairobi'deki Yunan büyükelçiliğinde yakalandığı ve cebinde Kıbrıs Rum pasaportu bulunduğu unutulmamıştır.

ASALA terör örgütü mensuplarından bazıları Batı Avrupa ülkelerinde ve Yugoslavya'da yakalandı ve yargılandı. Acaba bunlardan kaç tanesi Ermenistan'a gitmiştir? Eski ASALA teröristlerinden kaç tanesi Ermenistan'da yargılanıp cezalandırılmıştır? Bizim bildiğimiz hiçbirisi. İşte bugün Ermenistan konusundan bahsedecek isek, bunlardan da söz etmek gerekiyor.

Biz dileriz ki Ermeni konusuyla ilgilenen bilim adamları bu konularda da kapsamlı araştırmalar yapsınlar, Türk ve dünya kamuoyunu aydınlatsınlar. Aksi takdirde sadece ilgili ülkelerden birini boy hedefi haline getirecek, diğer ülkenin hatalarını, kusurlarını, hatta insanlık dışı eylemlerini göz ardı edecek bir yaklaşım bilim adamlarının tarafsız kişiliği hakkında kuşku yaratır.

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başındaki gelişmelere gelince; bu gelişmeleri değerlendirirken sanıyorum yapabileceğimiz en akıllıca iş, somut kanıtlara, belgelere dayanan ve aksi iddia edilmeyen verilerden yola çıkmaktır. Bu açıdan baktığımız zaman gördüğümüz manzara şudur: Özellikle 19. yüzyıl boyunca dönemin büyük ülkeleri, kendi çıkarları doğrultusunda izledikleri politikaların bir icabı olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda ve başka ülkelerdeki azınlıkları himaye altına almaya çalışmışlardır. Burada güdülen amaç Osmanlı Devleti'nin içinden bölünmesi, güçsüz hale getirilmesi ve bölünüp parçalanması için zemin hazırlanmasıydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat Fermanı'ndan itibaren yaptığı reform hareketleri, devrin büyük devletlerinin

bu himaye politikasında vazgeçmeleri sonucunu doğurmuş, tam tersine giderek artan bir ölçüde Türkiye'deki Rum, Ermeni ve diğer bazı azınlıkların imtiyazlar kazanmalarına, ayrıcalıklı bir grup haline getirilmelerine zemin hazırlamaya çalışmışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu gelenekleri farklı dinlere ve kültürlere mensup gruplara baskı yapan, onları toplumdan dışlayan, hakir gören, onlara zulmeden bir yaklaşımı mı temsil ediyordu? Bunu iddia etmek gerçekten çok abartılı bir yaklaşım olur. Bakınız Trabzon'daki İngiliz Konsolosu Palgrave Dışişleri Bakanı Lord Stanley'e 30 Ocak 1868 tarihinde gönderdiği raporda ne diyor: "Hristiyanlar Müslümanlara nazaran imtiyazlı bir durumdadır. Bu apaçık bir adaletsizliktir. Müslüman bir suç mu işlemiş, hemen ve sert bir biçimde cezaya çarptırılır. Aynı suçu işleyen Hristiyan ise şöyle böyle cezalandırılır veya büsbütün bağışlanır. Çünkü işin içinde bir Hristiyan olunca yabancı konsoloslar ve temsilciler ona kanat gererler ve adaletin eli kolu bağlanır. Anadolu'nun ta göbeğinde Hristiyanlar debdebeli evleri, şık giysileri, takıp takıştırdıkları gösterişli süsleri ve mücevherleriyle servet ve refah düzeylerini apaçık sergiliyorlar. Onların bu durumu uzaklarda çok konuşulan sözde baskı iddialarıyla hiç de bağdaşmıyor... Hristiyanlar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ayrıcalıklı durumlarını sürdürerek son yüzyıldan beri sürekli olarak zenginleşmişlerdir. Zenginleşmeleri de çok su götürür spekülasyonlarla, apaçık hilelerle ya da tefecilikle olmuştur."

Bu alanda yayınlar çoktur. Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde de çok yüksek mevkilerde bulundukları bu yayınlarda hep yer almıştır. Hatta Padişah Abdülhamit'in hazine-i hassa'sını, yani kişisel servetini Ermeni asıllı bir banker olan Agop Paşa'ya emanet ettiği, daha sonra onun yerine başka bir Ermeni tayin ettiği biliniyor. Bu örnek de gösteriyor ki Ermeniler bir ırk olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda dışlanan, kendilerine güvenilmeyen, horlanan bir

grup değildi. O bakımdan 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Ermeni isyanlarını zulme uğramış bir etnik grubun başkaldırısı gibi yorumlamak mümkün değildir.

Peki o zaman bu Ermeni isyanları nereden kaynaklandı?

İstanbul'daki Büyükelçi Layard'ın Kont Derby'ye gönderdiği Gizli Rapor'dan bir alıntı (F.O. 424/68, No. 644, 20 Mart 1878) yapalım:

“Babiâli’de yüksek mevkide bulunan bir Ermeni beni dün ziyaret ederek gizli kaydıyla şunları söyledi: Ermeni toplumunun ileri gelenleri yeni muhtar bir Ermeni vilayeti için bir anayasa tasarısı hazırlıyorlar ve bunu Berlin Kongresi’ne sunmayı düşünüyorlar. İngiltere’nin de bunu destekleyeceğini ümit ediyorlar. Eğer Kongre Ermenilerin haklı isteklerini kabul etmezse, istediklerini alıncaya kadar tahrikte bulunacaklardır. Ayrıca yabancı yardımıyla bu işi başaramazlarsa, kendilerini tamamen Rusların ellerine bırakacaklar ve hatta Türk idaresinde kalmaktansa Ruslara katılmalarına bile razı olacaklardır.”

Bitlis ve Van’da Rus Başkonsolosluğu yapan General Mayevski 1912 tarihli bir raporunda şunları kaydetmiştir: “1895 ve 1896 yıllarında Ermeni komiteleri Ermenilerle yerel halk arasında öyle bir kuşku yaydılar ki, bu bölgelerde herhangi bir reformun yürütülmesi imkânsız hale gelmişti. Ermeni din adamları hemen hemen hiçbir dini eğitim gayreti içinde değillerdi. Buna karşılık, milliyetçilik fikirlerini yaymak için çok çalıştılar. Bu tür düşünceler esrarengiz manastırların duvarları içinde gelişti ve dini görevlerin yerini Hristiyanların Müslümanlara olan düşmanlığı aldı. 1895 ve 1896 yıllarında Asya Türkiye’sinin pek çok vilayetinde çıkan ayaklanmaların sebebi ne Ermeni köylülerin büyük sefaleti, ne de maruz bulundukları baskı idi. Zira bu köylüler komşularından çok daha zengin ve müreffehler. Ermenilerin ayaklanması şu üç sebepten ileri geliyordu: 1. Bunların siyasi konularda bilinen tekâmülleri, 2. Ermeni kamuoyunda milliyetçilik, kurtuluş ve bağımsızlık fikirlerinin gelişmesi, 3. Bu fikirlerin Batı hü-

kümetlerince desteklenmesi ve Ermeni din adamlarının telkin ve çabalarıyla yayılması.”

Öyle anlaşıyor ki Ermenileri isyana sevk eden bazı Ermeni komitacılarıdır. Onlar olmasa bu olaylar yaşanır mıydı? *New York Times* muhabiri Sydney Whitman, Erzurum’daki İngiliz Konsolosu’na şu soruyu soruyor: “Eğer Ermeni komitacıları bu ülkeye gelmeyip Ermenileri isyana teşvik etmeseydi bu kavga yaşanır mıydı?” Konsolosun cevabı ise şudur: “Tabii ki hayır. Düşünüyorum da tek bir Ermeni bile ölmezdi.”

Peki Ermeni tarihçiler bu konuda ne düşünüyorlar? Ermeni isyanlarını kışkırtan Taşnak komitesi hakkında Ermeni tarihçi K.S. Papazian şöyle demektedir:

“Komitenin programı isyan yoluyla Türkiye Ermenistanı’na siyasi ve ekonomik özgürlük sağlamaktı... Komitenin 1892 yılında yapılan genel kurulunda kararlaştırılan programın 8. metodu hükümet yöneticilerini ve hainleri terörize etmek, 11. metodu ise hükümet kuruluşlarını tahrip etmek ve yağmalamaktı.”

Ermenistan’ın ilk Başbakanı Ovanes Kaçaznuni’nin Bükreş’te 1923 Martı’nda düzenlenen Taşnaksutyun Partisi Konferansı’na sunduğu rapor çok ilginç görüşler içeriyor. “...**Savaşta ilerleyen Türk Ordusu sadece düzenli birliklerle savaşmıştır. Savaşı sivil bölgelere asla taşımamıştır. Türk subayları son derecede disiplinlidir ve herhangi bir katliama izin vermemişlerdir.**” Bu konuşmanın metni 1955 yılında New York’taki Ermeni Enformasyon Servisi tarafından yayınlanmıştır. Ama bugün bu yayını birçok kütüphanede bulmak mümkün değildir. Bu yayın bazı kütüphanelerin kataloglarında var ama çoğu yerde kitap raflarında yok. Çünkü onun sözleri Ermeni militanlarının ve onları destekleyenleri Türkiye aleyhindeki tezlerini çürütmektedir. Bu raporun yayınlanması Ermenistan’da yasaklanmıştır. Bakınız Kaçaznuni aynı raporda başka neler söylüyor:

“Türkler ne yaptıklarını biliyorlardı ve bugün pişmanlık duymalarını gerektirecek bir husus bulunmamaktadır (Sayfa 32). Kötü kaderden şikâyet etmek ve felaketlerimizin sebeplerini kendi dışımızda aramak acıklı bir durumdur; bu bizim milli psikolojimizin karakteristik bir özelliğidir (Sayfa 35). gelecek kuşak Türklerle ilişkilerimizi muhafaza etmek lazım (Sayfa 90). Bir gün gelir de Türklerle anlaşmak ihtiyacı doğarsa bu noktada Taşnaksutyun değil yardım etmek, tersine engel olabilir (Sayfa 91). Partimiz çöküyor çünkü kendi *raison d'être*'ini kaybetmiştir. Sonuç şu: Varlığımıza son veremiyoruz.” (Sayfa 92)

Peki bölgede bulunan yabancı misyonerler bu gelişmeleri objektif ve tarafsız biçimde yansıtmışlar mıdır? Edward Earle'ün 1929 yılında *Foreign Affairs* dergisinde yayınlanan bir makalesinde aynen şöyle deniyor:

“Misyonerler çalışmaları sonucunda ödüllendirileceklerini bildikleri için Osmanlı İmparatorluğu'nun idarecilerinin vahşi, gayrimüslim unsurlarında baskı altında olduğu gibi yanlış bilgiler vermekten çekinmediler. Batı da bu misyonerlere önce mali, sonra da diplomatik destek vererek Batı kamuoyunun bu yanlış hikâyelerle kandırılmasına müsaade etti. Bu da kiliselerin himayesi altında Türklere karşı bir nefret doğmasına yol açtı.”

Şimdi şu soruyu kendi kendimize soralım: Acaba bu misyonerlerin ifadesine dayanılarak yayınlanan raporlar ve yazılan kitaplar tarafsız ve objektif sayılabilir mi? Tarafsız sayılabilmesi için en azından bu misyonerlerin gelişmeleri bütün boyutlarıyla ve her iki tarafın uğradığı kayıpları da tam olarak yansıtip yansıtmadıklarına bakmak gerekir. İşte soykırım iddialarına temel teşkil eden “Mavi Kitap”ı ve diğer yayınları incelediğimiz zaman misyonerlerin Türklerin uğradığı zulmü çoğu zaman göz ardı ettikleri görülüyor.

Bugün tarihçilerin açık kanıtlarıyla saptadıkları Ermeni mezalimi hakkında misyoner kaynaklarına dayanarak sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün değildir.

Şimdi bir de meselenin başka bir boyutuna bakalım: 1915 yılı 1. Dünya Savaşı'nın en hararetli çarpışmalarının cereyan ettiği ve İngiltere'nin Amerika'yı savaşa sokmak için yoğun çaba sarf ettiği bir dönemdir. Bütün savaşlarda olduğu gibi savaşan ülkeler güçlü propaganda teşkilatları kurmuşlardır. İngiltere'nin Savaş Propaganda Bakanlığı Wellington House savaşta çok etkili rol oynamıştır.

Bir kere savaş alanında cereyan eden gelişmeleri gazetecilerin objektif olarak yansıtımları yasaklanmıştır. Hatta Müttefik ülkelerin büyük yenilgiye uğradıkları bazı muharebeler halka bir zafer gibi anlatılmıştır. Gazetecilerin gönderdikleri haberler Propaganda Bürosu'nda görevli subaylar tarafından baştan aşağı değiştirilerek halka hükümetin istediği biçimde yansıtılmıştır. O bakımdan bir bilim adamının Mavi Kitap'ın Türkçe çevirisinin önsözüne yazdığı gibi Wellington House'un sadece doğru bilgileri yansıttığı iddiası tarihi gerçeklerle bağdaşmamaktadır.

İşte bu Wellington House İngiltere'nin önde gelen bilim ve fikir adamlarının o dönemde İngiltere'nin düşmanı olan Almanya ve Türkiye aleyhine çok sayıda kitap ve broşür yazdırmıştır. Bunların toplam sayısı 1000'i aşmaktadır. Türk kamuoyunda çok tartışılan Mavi Kitap bunlardan sadece bir tanesidir. Başka Mavi Kitaplar da vardır. Mavi Kitap tarifine girmeyen başka kitaplar da vardır. Bunların Osmanlı İmparatorluğu'yla ilgili bir bölümündeki adı geçen şahısların gerçeklerle bağdaşmadığı, bir kısmının tamamen hayali olduğu bilim adamlarınca saptanmıştır.

Mavi Kitap'ı değerlendirirken bütün bu unsurları dikkate almak gerekiyor. Üzerinde tartışma konusu olmayan noktalardan biri Mavi Kitap'ın Wellington House tarafından hazırlatılan bir propaganda belgesi olduğudur. Ankara'daki İngiliz büyükelçisinin geçen temmuz ayında Meclis Başkanımıza gönderdiği mektupta da bu belgenin bir propaganda belgesi olduğu açıkça ifade ediliyor.

Bir kitap hem propaganda belgesi hem de tarafsız bir bilimsel eser olabilir mi? Bir propaganda bürosu tarafından ısmarlanmamış olan, başka dönemde başka koşullarda ve tamamen bilimsel düşüncelerle tarafsız bir anlayışla yazılmış olup da sonradan bir propaganda bürosu tarafından başka amaçlarla kullanılan bir kitap bilimsel özelliğini kaybetmemiştir denilebilir ama Mavi Kitap'ta durum farklıdır. O, bir Propaganda Bürosu tarafından ısmarlanmış olan bir kitaptır.

Bakınız Mavi Kitap'ın 2005 yılında yayınlanan Türkçe çevirisinin başlangıç bölümünün 74. sayfasında aynen şöyle deniliyor: "İngiliz hükümetinin böyle eleştirel bir yayına çok ihtiyacı vardı." Demek ki burada hareket noktası bilimsel bir araştırma yaptırıp gerçekleri araştırmak değil, Osmanlı İmparatorluğu'nu eleştirecek bir yayın yaptırmaktı. Mavi Kitap'ın Türklerin ve Ermenilerin maruz kaldığı şiddet olaylarını tarafsız gözlemcilere atfen yansıttığını söylemek için aşırı bir gayret göstermek gerekir.

Bütün bu veriler gerek Mavi Kitap'ın gerek aynı misyoner kaynaklarına veya Osmanlılara karşı tarafsız sayılmayan kaynaklara dayanarak yapılan yayınların bilimselliği konusunda çok ciddi kuşklar doğurmaktadır.

Osmanlıların Ermenilere soykırım uygulayıp uygulamadığını en iyi bilecek durumda olan İngiltere hükümetidir ve o dönemde İstanbul'u işgal etmiş olan İngilizler bir soykırım suçunun işlendiğini kanıtlamak için çok çalışmışlardır. İstanbul'daki Nemrut Mustafa Divanı'nı yönlendirmişler ve tarafsız adalet kurallarıyla hiç bağdaşmayan bir yargılama sonucunda birçok insanın mahkûm edilip idam edilmesine sebep olmuşlardır. Ancak bütün üst düzey devlet yöneticilerinin bu adaletsiz yargılamayla mahkûm edilmeleri İngilizleri bile rahatsız ettiği için bunları Malta Adası'na sürgüne gönderip orada yargılama yoluna gitmişlerdir. Bu şahıslardan soykırım suçu ile veya başka herhangi bir suç ile itham edilip mahkûm edilen olmuş mudur? Hayır, olmamıştır. Tam tersine İstanbul'daki İngiliz temsilcileri kendi hükümetlerine

gönderdikleri raporlarda soykırım suçunun işlendiğine dair herhangi bir belge bulamadıklarını bildirmişlerdir ve Malta sürgünlerinin tümü serbest bırakılarak ülkelerine geri gönderilmiştir.

Peki bu olayları en iyi bilecek durumdaki İngiltere bugüne kadar soykırım iddiasına sahip çıkmış mıdır? Türkiye'nin Ermenilere soykırım uyguladığı yolunda bir resmi görüş açıklamış mıdır? Bu sorunun cevabını İngiliz Devlet Bakanı Barones Ramsey of Cartvale 14 Nisan 1999 tarihinde İngiltere Hükümeti adına Avam Kamarası'nda yaptığı açıklamada vermiştir: "...Osmanlı idaresinin Ermenilerin yok edilmesini kararını kanıtlayacak bir belgenin yokluğu nedeniyle İngiliz hükümetleri 1915 ve 1916'daki olayları soykırım olarak tanımamaktadır... Bizce 80 yıl önce cereyan etmiş olayların bugünkü hükümetler tarafından değerlendirilmesi uygun değildir. Zira bu olaylar hukuki ve tarihi tartışmalardır."

İngiltere Bayındırlık ve Çevre Bakanı Beverly Hughes da 24 Ocak 2001 tarihinde İstanbul'da Türk gazetecilere verdiği beyanatta şunları söylemişti: "Bir süre önce İngiltere hükümeti Ermeni konusunda sunulmuş olan delilleri gözden geçirdi. 1915 ve 1916'da meydana gelmiş olan olayların belgelerini inceledi, bu olayların BM tarafından tanımlanmış olan soykırım tanımlamasına uymadığına karar verdi. Bunlar İngiliz hükümetinin tutumudur ve değişmeyecektir."

İngiltere soykırım iddialarını kabul etmezken bazı Türk bilim adamlarının aksi yönde kanaat ifade etmelerini, hatta bunu bir bilim adamı üslubundan çok bir siyasi mücadele yürüten insanların üslubuyla yapmalarını acaba nasıl açıklamak gerekir?

Bir başka soru da şudur: İngiltere soykırım iddialarını kabul etmezken nasıl olmuştur da Fransa ve bazı başka ülkelerin parlamentoları soykırım iddiasını kabul eden kararlar almışlardır? Ve hatta onların etkisiyle Avrupa Parlamentosu da bu yönde bir metin kabul etmiştir?

Kısa bir süre önce Ankara'yı ziyaret eden Fransız Parlamento Başkanı Sayın Debré, Türk ve Ermeni bilim adamlarının bir araya gelerek bu konuyu araştırmaları gerektiğini söyledi. Ben kendisine "Yani soykırım olup olmadığını saptamak için bilim adamlarının ortaklaşa bir çalışma yapmasını mı öneriyorsunuz?" dedim. "Evet," dedi. "O zaman böyle bir çalışma yapılmadan ve bilim adamları ortak bir görüşe varmadan Fransız Parlamentosu olarak niçin bir soykırım kararı aldınız?" dedim. Hiçbir cevap veremedi.

Son olarak bir noktaya daha değinmek istiyorum. Atatürk acaba bu konuda ne düşünüyordu? Bazı yabancı kaynakların Atatürk'e atfen hiç onun söylemediği sözleri yazdıklarını biliyoruz. Gerçek şudur ki Atatürk bu soykırım iddialarını kabul etmemiştir. Atatürk 1 Mart 1920 tarihinde İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri temsilcilerine ve Amerika Yüksek Komiseri Amiral Bristol'e gönderdiği mektupta şunları söylüyordu:

"Bu uydurma Ermeni kırım meselesi ve tüm dünyayı aldatmak için yaratılan bu kin ve hırs ürünü propagandaların niteliği hakkında uygarlık ve insanlık dünyasının bir kere daha aydınlatılması ve bu suretle haksızlığa uğramış Türk ulusunun iğrenç ve alçakça bir suçlamadan arındırılması için İtilaf Devletleri'yle Amerika Hükümeti'nin adaletseverlik duygularına müracaat ediyoruz."

Atatürk'ün en önemli özelliklerinden biri de tarihi, tarafsız ve objektif bir yaklaşımla değerlendirmesidir. *Nutuk*'u ve diğer yazılarını dikkatle okuyanlar Atatürk'ün Osmanlı İmparatorluğu ve İttihat ve Terakki yönetimi şöyle dursun, kendi en yakın arkadaşlarının hatalarını bile hiç çekinmeden açıkça dile getirdiğini görürler. O bakımdan Atatürk'ün her konuda kuvvetle eleştirdiği Osmanlı İmparatorluğu'nun son yöneticilerini sırf Ermeni konusunda kollamak için dürüstlükten uzaklaştığını iddia etmek bizim kabul edemeyeceğimiz bir iddia olur.

Son zamanlarda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan görüşmeler ve oybirliğiyle alınan kararın yol açtığı tartışma-

ların bizi getirdiği nokta burasıdır. Yani 1. Dünya Savaşı yıllarında veya daha sonra bizce bilimsel sayılamayacak bazı yabancı yayınlara dayanarak Türkiye'nin bir söykırım suçı işlediğini iddia etmek ve bu konuda terör eylemlerine dahi başvurarak Türkiye'yi baskı altına almaya çalışan bazı çevrelerin değirmenine su taşımak bizim yapacağımız iş değildir. Biz tarihe ve bilime saygılıyız ama tarihin bazı siyasi amaçlarla ülkemizi yıpratmak için istismar edilmesine karşıyız.

Bu vesileyle Türk bilim adamlarını geçtiğimiz yüzyılda dünyanın başka ülkelerinde cereyan eden ve milyonlarca insanın hayatına mal olan insanlık suçlarıyla da ilgilenmeye ve onları da bilimsel bir yaklaşımla incelemeye davet ediyoruz. Tarihçilerin tarihi geniş bir pencereden ve bütün dünyayı kapsayacak biçimde incelemeleri tarihe ve bilime yapılacak en büyük hizmettir.

Kendi ülkesinin geçmişine karşı zaman zaman zorlama yorumlarla acımasız değerdendirmeler yapanların başka ülkelerin mazlum milletlere yaptıkları zulüm karşısında kayıtsız kalmaları vicdanları sızlatır.

Bazı yabancı devlet adamlarının kendi tarihleriyle ilgili suçlamalara çok kuvvetli tepki gösterdiklerini ve yüzbinlerce insanın hayatına mal olan olaylarda kendi devletlerinin hiçbir sorumluluğu olmadığını ilan ettiklerini görüyoruz.

Biz ise doğrularıyla ve yanlışlarıyla, başarılarıyla ve başarısızlıklarıyla tarihimize sahip çıkıyoruz. Ama şunu bir kere daha belirtiyim ki biz geçmişimize de atalarımıza da haksız suçlamalar yapılmasını hiçbir zaman kabul edemeyiz.

Panelde Büyükelçi Onur Öymen'e yöneltilen yazılı sorular ve cevapları:

Bir arkadaşımız diyor ki: *"Canım, bunlar Türkiye Cumhuriyeti'nin döneminde olmamış, Osmanlı İmparatorluğu'nun niçin avukatlığını yapıyoruz?"*

Değerli arkadaşlarım, Osmanlı İmparatorluğu'nu en çok biz eleştiriyoruz, Cumhuriyet Osmanlı İmparatorluğu'nu devirdi, tarihten sildi, ama şunu unutmayalım ki, Osmanlı İmparatorluğu'nda bizim atalarımız yaşıyordu ve bize kabul ettirilmek istenen atalarımızın katil olduğudur. Bunu kabul edecek miyiz, elimizde bir delil var mı, bir kanıt var mı? Osmanlı İmparatorluğu'nu en çok eleştiren Atatürk'tür. Atatürk *Nutuk*'unda, Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle son dönemlerini acımasız bir dille eleştirmiştir. Ayrıca, en yakın çalışma arkadaşları bir hata yaptıkları zaman onları da çok açıkça eleştirmekten hiç çekinmemiştir. Buna rağmen Atatürk Ermeni iddialarına, "*bu safsatadır*" diyor. Niçin o devirdiği Osmanlı İmparatorluğu dönemini suçlamıyor, niçin o dönemde olanları bir soykırım olarak nitelendirmiyor, bir katliam olarak nitelendirmiyor. Çünkü biliyor ki, bunlar olmamış. Cumhuriyet'ten önce olmuştur diye biz tarihimizi feda mı edeceğiz? O devir hakkında yapılan asılsız ithamları sineye mi çekeceğiz? Mademki cumhuriyetten önce oldu, bari kabul edelim mi diyeceğiz.

Bakınız arkadaşlar, bugün burada söylenmedi, Ermeni soykırımını kabul etmekle iş bitmiyor. Başka iddia var, Pontus soykırımı gibi. Güya biz Rumlara soykırım yapmışız, nereden çıkıyor bu, biliyor musunuz siz? Yunan Parlamentosu bir bilim adamına görev verdi, 13 ciltlik Pontus soykırımı ansiklopedisi yayınlandı. Türkiye'de bunu hiç duydunuz mu, basın bunu yazıyor mu, yazmıyor, işine gelmiyor. Türkiye'nin haklı olduğu bir şeyi yazmak bazı basınımızın maalesef hiç işine gelmiyor, çok rahatsız oluyorlar. Ermeni soykırımını konusunda Meclis'te açikoturum yaptık, Sayın Elekdağ konuştu, ben konuştum. Ertesi gün açıyorsunuz bazı gazeteleri, bir satır yok, bir kelime yok. Ne demiş bunlar, hangi belgeleri dile getirmişler, hangi görüşü savunmuşlar, bir kelime yok. Ne var? Tam sayfa "*bu girişim Türkiye'yi rezil edecektir*"

diyen bir sözde profesörün mülakatı var, ama ana muhalefet ne demiş, iktidar ne demiş Meclis'te; bir satır yok. Türkiye'nin tezleri umurunda bile değil. Bu da böyle.

Pontus soykırımı iddiası bir satırla yok basında. Siz biliyor musunuz bugün Selanik'in en büyük meydanında sözde Pontus soykırımı anıtı dikiliyor. Haberimiz bile yok, tepkimiz bile yok. Biz bunu hükümete soruyoruz, cevap bile almıyoruz.

Bir şey daha: Kıbrıs Rum Meclisi karar aldı, meğer Anadolu'da Yunan işgal kuvvetlerini Türkiye'nin defetmesi soykırımymış. Anadolu soykırımını anmak için her sene belli bir günde kanun çıkardılar ve bu kanun Kofi Annan planının bir parçasıdır. Türkiye'nin aman kabul edelim diye yırtındığı Kofi Annan planının bir parçası Rum kanunlarıdır. Bunun içinde de Anadolu soykırımı kanunları var, biliyor musunuz, bu kadar eziklik içindeyiz.

Bütün konuşulan konuların özünde şu var: "Kendimizi daha iyi anlatalım. Kendimizi daha iyi tanıtalım, bir anlatsak bütün dünya gerçekleri anlayacak, herkes doğruyu kabul edecek, teslim edecek." Kusura bakmayın, ben bu görüşe çok katılmıyorum. Bakınız, Fransızların bir sözü var, en sağır insan bir şey duymak istemeyen insandır. Duymak istemiyor, kabul etmek istemiyor, anlamak istemiyor, merak etmiyor, sizi baştan mahkûm etmiş, sizi karşı taraf gibi görüyor, öteki gibi görüyor, kalkıyor açıkça ilan ediyor. Fransa'nın eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard D'Estaing diyor ki: *"Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olacağı gün Avrupa Birliği'nin son günü olacaktır."* Avrupa Hristiyan Demokrat Parti liderleri 4 Mart 1997 Brüksel'de toplantı yapıyorlar. Eski Belçika Başbakanı Martels çıkışta ilan ediyor: *"Türkiye'yi hiçbir zaman Avrupa Birliği'ne almamalıyız, çünkü bu bir uygarlık projesidir."* Sizi kendi uygarlığından görmüyor ve siz zannediyorsunuz ki onlar o kadar tarafsız, o kadar uygar, o kadar doğruları kabul etmeye hazır ki eğer gerçekleri göremiyorlarsa kusur bizimdir; çünkü biz derdimizi anlatamıyoruz.

Biz ne yapıyoruz bu kadar senedir? Koskoca Hariciye teşkilatının ne yaptığını zannediyorsunuz? Sırf bu işle uğraşan dairelerimiz var, bir sürü yayınumuz var, her Allah'ın günü televizyonlarda konuşuyoruz, yabancı ülkelerde konferanslar veriyoruz, yayınlar yapıyoruz. Niçin duymak istemiyor? Çünkü duymak işine gelmiyor, yani Türklerin haklı, başkalarının haksız olduğunu tasavvur bile edemiyorlar, böyle bir şeyi kabul bile edemiyorlar, her konuda Türkler haksızdır. Bunlar bilinen gerçekler, size bunu anlatacak değilim.

Türkiye'ye çok haksızlık yapılıyor, biz de tepki gösteriyoruz, bu oyunu oynayacağız. Bizi üzen şu: Türkiye'nin içinde bu oyunu oynayanlar var. Türkiye'nin içinde Türklerin her konuda daima haksız, yabancıların her konuda haklı olduğunu söyleyenler var. Bizi bu üzüyor. Uluslararası ilişkilerde "kisling" diye bir söz vardır. Kisling, Birinci Dünya Savaşı'nda Norveç'te Başbakanlığa kadar yükselmiş bir Norveçlidir. Kisling, bu savaşta işgal kuvvetleri Almanlarla işbirliği yapmış, devletini satmıştır. O yüzden uluslararası ilişkilerde yabancılarla işbirliği yapıp kendi ülkesini satana "kisling" derler. Ne yazık ki Türkiye'de çok kisling var.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, işgal yıllarında İstanbul'da İngiliz Muhipleri Derneği vardı. Başkanı Frey (rahip), bir numaralı üyeleri, Padişah Vahdettin, Sait Molla, Ali Kemal. Bunlar ülkeyi satan insanlar ve bizim karşı karşıya bulunduğumuz sorun bu gibi insanlardır. Basının büyük bir bölümünü ele geçirmişlerdir. Türkiye'de basının büyük bir bölümü çok açık söylüyorum, çok hazindir, mütareke basını aratacak duruma gelmiştir. Düşününüz, kendi eski liderlerinize katil diyorsunuz, ama o devirde Türkiye'de başbakanlık yapmış bir insanı Almanya'da öldüren bir Ermeni katilin Alman mahkemesinde "*çok haklıydı bu katil*" diye beraat ettirilmesine tepki göstermiyorsunuz. Hazin olan budur. Bizim toplumun en büyük eksikliği maalesef bu dönemde tepki gösterme refleksimizi kaybettik. Suçlamalara karşı çok çabuk

eziliyoruz, oyun oynuyoruz, aman onlar haklıdır, bir türlü derdimizi anlatamıyoruz psikolojisine giriyoruz, yanlış olan budur.

Ben hayatımın büyük.bir bölümünü bu işte harcadım, size temin ederim ne kadar haklı olduğunuzu iddia ederseniz edin bazı çevreler sizin hakkınızı kabul etmeyeceklerdir. Bunun için programlanmışlardır. Niçin? Çünkü Türkiye meyvəsi olan bir ağaçtır, Türkiye'yi rakip gibi görüyorlar, hasım gibi görüyorlar, öteki gibi görüyorlar. Biz buna rağmen Avrupa Birliği'ne üye olmak istiyoruz. Çünkü Avrupa Birliği'ne üye olduğumuz zaman biz de gücümüzü daha iyi kanıtlayabileceğiz.

Avrupa Birliği Parlamentosu karar aldı, diyor ki: *"Türkiye Ermeni soykırımını kabul etmeden kesinlikle Avrupa Birliği'ne üye olamaz."* Düşünün, böyle diyor diye biz elimizin tersiyle *"biz de sizi tanımıyoruz"* mu diyeceğiz, yoksa sonuna kadar mücadele mi edeceğiz.

Biz Paris'e gittik. Karma Parlamento Komisyonu'na gittik. Fransa'nın çok büyük bir siyasi partisi, en büyük iki siyasi partiden biri bizim yüzümüze açıkça dediler ki: *"Bakın, size çok açık söylüyoruz, siz Ermeni soykırımını kabul etmeden kesinlikle Avrupa Birliği'ne giremezsiniz. Fransa'da hiçbir parti Ermeni soykırımını kabul etmezseniz sizin üyeliğinize oy vermez."* Bunlarla yapılacak iş mücadele etmektir. Geçenlerde Ankara'ya bize geldiler, çok üst düzey başbakanlık yapmış bir heyet üyeleri Sayın Elekdağ'la kabul ettik. Diyorlar ki: *"Siz niye milliyetçi görüşleri savunuyorsunuz?"* Dedik ki: *"Biz hepimiz milliyetçiyiz, ama bu Atatürk milliyetçiliğidir, bizim Anayasamızın özü bu, biz sizin anladığınız Hitler milliyetçisi değiliz, biz ırkçı değiliz, biz yayılmacı değiliz, biz Türkiye'nin çıkarlarını savunuruz. O bakımdan hiç kimse bizi böyle bir ırkçı milliyetçi gibi tanımlamamalıdır. Biz aynen sizin yaptığınız gibi kendi ülkemizin çıkarını savunuyoruz. Kimse bize bunu çok görmesin. Hiç kimse bize kendi ülkemizi çıkarlarını savunmamızı çok*

görmesin, aynen bir Alman gibi bir İngiliz gibi, bir İtalyan gibi, bir Amerikalı gibi, bir Rus gibi biz de kendi ülkemizin çıkarını savunuyoruz, sonuna kadar da savunacağız.” Herkes de bunu böyle bilsin.

Burada bana yöneltilen pek çok soru var, bunların ayrıntılarına cevap verecek imkânımız, fırsatımız yok. Yalnız şunu biliniz ki, biz bu oyunları çok iyi görüyoruz, net görüyoruz ve bu oyunun takipçisi olacağız.

Bugün en yapmamamız gereken şey, suçluluk psikolojisi içerisine girmektir. Biz hep haksızız; Irak’ta haksızız, Avrupa Birliği’yle ilişkilerde yanlış yapıyoruz, hep yanlış yapıyoruz: Öyle köşe yazarlarımız var ki, bir tek konuda bir kere Türkiye haklıdır diye yazmamışlardır. Ne zaman yabancılar Türkiye’yi eleştirse hep onlar haklıdır, buna isyan ediyoruz, buna hakkınız yok. Siz bu memleketin çocuğusunuz. Kendi ülkenize bu kadar kötülük yapamazsınız. Biz bunca yıl Avrupa’da, Amerika’da görev yaptık. Sayın Elekdağ Amerika’da, ben Avrupa’da... Ben bir tek ülkede kendi ulusunu, kendi milletini, kendi tarihini, kendi geçmişini bu kadar acımasızca suçlayan bir basın görmedim. Hiçbir ülkede bunu yapmazlar. Yunanlı yapıyor mu, bir Yunanlı kendi geçmişine hakaret ediyor mu, kendi geçmiş başbakanlarına katil diyor mu, biz diyoruz, hazin olan budur.

Sivil toplum örgütlerinden çok şey bekliyoruz. Sivil toplum örgütlerinin ses çıkarmasını bekliyoruz. Ulusal çıkarları korumak için sesinizi çıkarın lütfen.

ABD'DEKİ ERMENİ LOBİ FAALİYETLERİ

Dr. Abdullah Kehale

(Mimar Sinan Üniversitesi,
Devrim Tarihi Öğretim Görevlisi)

• ABD'de Ermeni lobilerinin oluşumunun geçmişi oldukça eskilere dayanır. Bu ülkeye ilk gelen Ermeniler, 1655 yılında Virginia Valisi Edward Diggs tarafından getirilen iki kişiydi. Getirilme amaçları ise, ipekböceği beslenmesinin ve sonuçta ipek kültürünün önde gelen endüstri haline getirilmesinin sağlanmasıydı.¹

Türkiye'den ABD'ye Ermeni göçünü ise misyonerler başlattı. Misyonerler Amerika'ya Ermeni öğrencileri göndermeye başladılar.

İlk gönderilenlerin bir bölümü Amerika'daki teoloji yüksek okullarında yetiştirilen papaz adaylarıydı. Amaçları, ileride geri dönerek Türkiye'de Protestan mezhebini yaymaktı. Diğerleri de Yale, Princeton gibi Amerikan üniversitelerine yerleştirildiler. Öğrenim için gidenlerin sayısı 1890 yılında 70 kadardı ve Amerika'daki Ermeni toplumunun ilk çekirdeği-

1 Francis J. Brown, Joseph Stabey Roucek, *One America, The History Contributions and Present Problems of Our Racial and National Minorities*, Prentice-Hall Inc., New York 1945, s.301

ni oluşturdular. Sayıları az olmasına karşın misyonerler tarafından yetiştirilen genç kuşaklar daha sonraki yıllarda Amerika'da "Ermeni Sorununun" tanıtılmasında büyük rol oynadılar.²

Protestanlık çalışmalarının başlangıcı ise, Amerika'nın Osmanlı pazarının farkına varmasına dayandırılabilir. Bu pazara gelen malların, Üçüncü Ülkeler üzerinden ulaştırılması yerine Amerikan şirketleri tarafından doğrudan getirilmesi, Amerikalılara büyük kazanç olanakları sağlayabilirdi. Çünkü o tarihe kadar Hindistan'dan gelen ürünler bile Avrupa ülkeleri üzerinden getiriliyordu. 1830 yılında İzmir Limanı'na giren gemi sayısı 30 idi. 7 Mayıs 1830 yılında Türkiye ile Amerika arasında ilk ticaret antlaşması yapıldı.³ Bu antlaşma ile ABD çok büyük kapitülasyon hakları kazandı. O dönemde Osmanlı Ermenilerinin çok geniş bölgelerde dağılmış olarak yaşamaları ve çoğunluğunun ticaretle uğraşması, Amerika'nın ticari çıkarları için uygun işbirliği olanakları sağlıyordu. Sözü geçen ticaret antlaşmasının üçüncü maddesi, Ermeni simsarlar (komisyoncuları) ile Amerikan tüccarları arasındaki ilişkiyi geniş ayrıcalıklar sağlayacak bir temele oturtmanın yasal çerçevesini hazırlıyordu.⁴

Anadolu'dan ABD'ye ilk göçler 1870'li yıllardan itibaren Harput'tan başlamıştı ve Harput'tan ilk göç eden 1867 yılında Rahip George Knapp ile birlikte Garo'ydu. Zamanla bu şehirden göç edenlerin sayısı 3000'i bulmuştu.⁵

2 Bilal N. Şimşir, "Ermeni Propagandasının Amerika Boyutu Üzerine", Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu, Atatürk Üniversitesi Yayınları: 628, Erzurum 1984, s. 103

3 Şenol Kantarcı, Ermeni Lobisi: ABD'de Ermeni Diasporası'nın Oluşması ve Lobi Faaliyetleri, <http://www.kemalist.org/html/sections.php?op=printpage&artid0415> 04.04.2003

4 Prof.Dr. Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Mînasebetleri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.5

5 Rifat N.Bali, *a.g.e.*, s.169

Amerika'ya yerleşen ikinci Ermeni grubu küçük tüccarlar-
dan oluşuyordu. Bu grubun öğrenim durumları daha düşüktü
ve gitmelerinde yine Amerikan tüccarlarının ve misyonerleri-
nin etkileri olmuştur. 1880'lerde Amerika'nın Boston, Şikago,
New York gibi kentlerinde halı, kilim gibi Türk malları satan
Ermeni dükkânları açılmaya başlandı. 1890'lara doğru küçük
esnaf, zanaatkâr ve köylü Ermeniler de Amerika'ya göç etme-
ye başladılar. Göç edenlerin sayısı 1890-1900 yılları arasında
12.000, 1. Dünya Savaşı öncesinde ise 50.000'i bulmuştu.^{6*}

Amerikalı Ermeni toplumu dört politik parti etrafında or-
ganize oldu. 1887 yılında Cenevre'de kurulan "Hunchakian
Revolutionary Party" (Hınçak İhtilal Partisi) ilk kurulan parti
olup Ermenistan'ın Osmanlı idaresinden kurtulmasını ama-
lıyordu. 1890 yılında Hınçak kurucularından Nisan Garabed-
yan, Amerika Ermenileri arasına gönderilmişti. Yaptığı çalış-
malar sonucunu verdi ve Hınçakların gerçekleştirdiği Sasun
isyanı Amerika'da büyük bir kampanyanın başlatılmasına
neden oldu. Protestan Kilisesi'nin öncülük ettiği, Ameri-
ka'daki küçük Ermeni toplumunun ve Amerikan basınının da
katıldığı kampanyada Türklere ağır eleştiriler getirilerek, pro-
testo mitingleri düzenlendi.⁷ Yoğun propagandaların etkileri
sonucunda, 3 Aralık 1894'te Louisiana Senatörü Newton
Blanchard Ermeni konusunu Amerikan Senatosu'na getirdi.
Senato aldığı kararda; Türkiye'de Ermenilere, Amerikan va-
tandaşlarına veya Amerikan vatandaşlığına geçmek arzusun-

6 Francis J. Brown, Joseph Stabey Roucek, *a.g.e.*, s.105

* Los Angeles'ta bulunan Kaliforniya Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensti-
tüsü'nde 1990 yılında Georges Sabagh, Mehdi Bozorgmehr ve Cladua
Der-Martirosian tarafından yapılan "Subethnicity: Armenians in Los
Angeles" adlı araştırmaya göre günümüzde Los Angeles'taki Ermenile-
rin içinde sosyo-ekonomik bakımdan (eğitim ve meslek bakımından öl-
çüldüğünde) en iyi durumda olanlar burada ve İran'da doğanlar, en kö-
tü durumda olanlar ise Türkiye'de doğanlardır. Tersine olarak Türki-
ye'den gelenler kendi işine sahip olanlar arasında birinci sırayı, oysa
burada doğanlar sonuncu sırayı almaktadırlar. <http://repositories.cdlib.org/issr/volume5/6/07.12.2003>

7 *a.g.e.*, s.106

da olan Ermenilere yapıldığı söylenen zulümler konusunda Kongre'ye bilgi vermesi için Başkan'a çağrıda bulundu.

1909 Adana olayları sonrasında ABD'de Ermeni propagandası patlamıştır. 27 Nisan 1909 günü Boston'un üç Protestan Ermeni kilisesi adına, M. Bagdararian ve S.S. Yenovkian adlı iki papaz, ABD Başkanı William Taft'a telgraf çekerek "çaresiz Ermenilerin kılıçtan geçirilmelerini önlemek" için çağrıda bulunuyordu. Bunu 30 Nisan 1909 günü Arthur E. Smith adlı bir Amerikan çiftçisinin Başkan Taft'a yazdığı mektup ve 1 Mayıs'ta Boston'da B.M. Cocmrigian (Gümrükçüyan) adlı bir Ermeni'nin Başkan'a yolladığı 3 sayfalık mektup izliyordu. On iki milyon Hristiyan'ı temsil ettiği söylenen Methodist Episcopal Kilisesi Batı Virjinya'da toplanarak aldıkları kararı Başkan'a yolladılar. 7 Mayıs günü Kaliforniya eyaletinin Fresno kentinde yapılan mitingde alınan "20. yy. uygarlığının yüzkarası bu vahşet ve barbarlığı" protesto kararı Belediye Başkanı Chester Howell imzasıyla Beyaz Saray'a gönderilmişti. 1905 yılında Illinois'de kurulan "American Friends of Armenians" adlı dernek 10 Mayıs 1909 yılında düzenlediği mitingde alınan kararı Başkan'a yollamıştır. New York çevresinde yaşayan Ermeniler ise 8 Mayıs 1909'da düzenledikleri mitingde aldıkları kararı, miting başkanı A. Agrazian imzasıyla Başkan Taft'a sundular. New Jersey eyaletinde "National Council of Congragational Churches"e (Amerikan Kiliseler Topluluğu Ulusal Konseyi) bağlı çeşitli dini kuruluşlar, 14 Mayıs günü seçtikleri dört kişilik komiteyi Ermeni sorunu ile ilgili önerilerini iletmek için Başkan'a yollamışlardır. 17 Mayıs'ta California Sacramento kenti Ermenilerinin mektubu, Virginia eyaletinin Richmond Belediye Başkanı eliyle 50'ye yakın kişinin imzası ile Başkan'a iletilmiştir. 18 Haziran 1909 günü, "The Armenian Evangelical Alliance of America" (Amerikan Protestan Ermenileri Birliği) adına M.G. Papazian, H.G. Benneyan ve H.M. Dadorian imzalarıyla Başkan'a mektup gönderme sürdürülmüştür.⁸

8 Şenol Kantarcı, *a.g.e.*, s.150-151

Tüm bu mektup veya telgraf yollama ve miting düzenleme gibi etkinlikler ABD’de Ermenilerin lobi etkinliklerinin temelini oluşturmuş ve etkileri günümüze dek sürmüştür. Günümüzde ABD’de özellikle seçim dönemlerinde “soykırım” konusunu dile getiren politikacılar, bu etkilerin ışığında toplumda oluşmuş kanılardan yarar daha doğrusu oy sağlayabileceklerini bilmektedir.

“Hunchakian Revolutionary Party” dan sonraki ikinci hareket 1890 yılında Tiflis’te kurulmuş olan “Dashnaksutiun” (Taşnaksutyun veya kısaca Taşnak) ya da “Armenian Revolutionary Party”(ARF) adlı partiydi ve tam bağımsızlık için değil, Osmanlı idaresinde reformlar yapılması için çaba harcıyordu. Üçüncü hareket 1921 yılında Mısır’da kurulmuş olan “Ramagavar Party” ya da “Armenian Democratic Liberal Party” (ADL), öncelikle işadamları ve profesyonellerden oluşmakta ve Kızılordu “Türk saldırılarını” önleyeceği için Sovyetler’in Ermenistan’ı işgalini destekliyorlardı. Dördüncü hareket olan “Armenian Progressive League” ise ideolojik olarak komünizm yanlısıydı ve Sovyetler’in idaresindeki bir Ermenistan’ın bölgeye olan katkısının, ARF tarafından yönetilen bağımsız bir Ermenistan’dan daha fazla olacağı kanısındaydı.⁹

Ermeni toplumu içindeki politik ve ideolojik bölünme, 1918 yılında Ermenistan Cumhuriyeti’nin kurulması ve 1920 yılında Sovyetler Birliği’ne katılmasından sonra daha da arttı. ARF Sovyetler ve komünizm karşıtı söylemler gerçekleştirirken, Hınçaklar, Ramagavalar ve “Armenian Progressive League” değişik nedenlerle Sovyetler’in Ermenistan Cumhuriyeti’ni devralmasını destekliyorlardı. Bu bölünmüşlük Amerikalı Ermeni Diasporası’ndaki dini organizasyonlarda da etkisini gösterdi. Protestan Ermeniler devrime karşı çıkarak özellikle Apostolik (Ortodoks) Ermeniler tarafından ger-

9 Heather S. Gregg, “Divided They Conquer: The success of Armenian Ethnic Lobbies in the United States”, (çevrim içi) http://web.mit.edu/polisci/students/hgregg/hgregg_cv.pdf 18.03.2003

çekleştirilen devrim yanlısı toplantıları yasakladılar. Bu ideolojik bölünme sonrasinda 1891 yılında Worcester’da Apostolik Kilise ve devrim yanlılarını organize etmek için “Ermeni Akademisi” (Armenian Academy) kuruldu. Ancak görüş ayrılıkları Ermeni Apostolik Kilisesi’nde de kendini gösterdi ve ARF yanlıları “Armenian Apostolic Church of America” adlı kendi Apostolik kiliselerini kurdular. Bu kilise Lübnan’daki “Holy See of Cilicia”nın yetki alanındaydı. 15 Apostolik kiliseden 12’si Rusların kontrolündeki Ermenistan’da bulunan “Holy See of Etchmiadzin”e bağlıydı.¹⁰

Amerikalı Ermeniler arasındaki ayrılık kendini sosyal organizasyonlarda da göstermişti. 1906’da Mısırlı bir Ermeni olan Boghos Nubar Paşa* tarafından kurulan “Armenian General Benevolent Union” (AGBU) günümüzde de etkinliklerini (özellikle eğitim, tıp, tarımsal gelişim, öksüzlere ve gereksinimi olanlara yardım, vb. gibi alanlarda) sürdürmektedir. Ermeni tarihçisi Robert Mirak, AGBU’nun kendisini partiler üstü olarak tanımlamasına karşın, ARF karşıtı toplum tarafından kurulduğunu ve bir parti olduğunu öne sürmektedir. AGBU’nun kurulması ARF’yi teşvik etmiş ve 1910 yılında (daha sonra “Armenian Relief Society”(ARS) haline gelen) “Armenian Red Cross”ın kurulmasına neden olmuştur.¹¹

ABD Başkanı Wilson, Amerika’da Ermenileri ve onlara taraftar misyonerlerin sürdürdükleri propagandaların etkisi ile Doğu Anadolu’da bir Ermenistan Devleti kurulmasını destekliyordu. Hatta 1919 yılının Mayıs ayında Paris’te toplanan Barış Konferansı’nda, Amerikan Kongresi’nin onayı koşulu ile, Ermeni mandasını kabul etmişti. Başkan Wilson durumu incelemek üzere 1919 yılı Haziran ayında bir komisyon göndermişti. Charles R. Crane ve Henry C. King’in oluşturduğu “King Crane Komisyonu” adı ile bilinen komisyon verdiği

¹⁰ a.g.e.

* Eski Mısır başbakanı Nubar Paşa’nın oğlu olan Boghos Nubar Paşa, Paris Konferansı’ndaki Ermeni delegasyonunun başkanıydı.

¹¹ a.g.e.

raporda, Ermenistan mândasını Amerika'nın kabul etmesi için Türkiye'nin Ermenilere adil davranmasını, Ermenilerin topraklarına geri dönmelerini teşvik etmesini ve geri döndüklerinde kendilerine tazminat ödenmesini önkoşul olarak kabul etmesi gerektiği bildiriliyordu.¹²

ABD'nin İstanbul Yüksek Komiseri Amiral Bristol'ün manda düşüncesine karşı çıkması karşısında ABD'deki Ermeni derneklerinin, Bristol'ün bu görevden alınması için 1920 yılında hükümete yaptığı baskılar sonuç vermedi ve Cumhuriyetçi yeni Başkan Harding, Amiral Bristol'ün Ermeni siyasetini onayladı.¹³ Amerikan Kongresi, Wilson'un benimsediği mandaterliği 1920 Nisan'ında reddetti.

Amerikan mandası konusu Kurtuluş Savaşı'nı yöneten kadrolar içinde bile kafa karışıklığına yol açmıştı. Wilson'un ünlü 14 maddelik ilkelerinin 12. maddesinde yer alan "self determinasyon" hakkı bazı Türk aydınlar tarafından da kabul görmüş ve bu maddeye dayanarak Amerika'nın, Türklerin bağımsızlığına sıcak baktıkları sanılmıştı. Halide Edip'in ünlü Sultanahmet mitinginde konuştuğu kürsünün önünde "Wilson prensipleri 12. maddesi" yazısının yer alması bu duruma iyi bir kanıttır. Oysa o dönemde Mustafa Kemal, İstanbul aydınlarının içinde bulundukları durumu ve kafalarının bu karışıklığını arkadaşı Mazhar Müfit'e (ilerdeki kuşakların okuması için) günlüğüne not etmesini öneriyordu.

Amerika'daki Ermeni lobisinin en büyük başarılarından biri de Amerikan Senatosu'nda Lozan Antlaşması'nın kabul edilmemesi oldu. Ermeniler Lozan görüşmelerinde yalnızca alt komisyon çalışmalarına katılabilmişlerdi. 1922 yılı Ağustos ayında Ermeni temsilcilerinden Hadisyan; Fransa, İngiltere ve İtalya hükümetlerine bir mektup yollayarak ön komis-

12 Harry N. Howard, *The King-Crane Commission: An American Inquiry in the Middle East*, Khayats, Beyrut 1963, s.361

13 Ercüment Kur'an, "Amiral Bristol Raporu ve ABD'de Türk Aleyhtarı Ermeni Propagandasının Tarihçesi", *Yeni Türkiye Ermeni Özel Sayısı 1*, Yeni Türkiye Medya Hizmetleri, Ankara 2001, s.485

yon çalışmalarına katılmak istediklerini belirtti. Ancak bu istek geri çevrilerek Hadisyan, Aharonyan, Noradunkyan ve Leon Paşalıyan adlı temsilcilere ancak "Azınlıklar Alt Komisyonu"nun çalışmalarına katılabilecekleri çağrısı yapılmıştı.¹⁴

ABD'de 18 Ocak 1927'de Senato'da yapılan oylamada verilen 84 oydan 50'si kabul yönünde kullanılırken 34'ü kabul edilmemesi yönündeydi. Sonuçta, gerekli olan üçte iki çoğunluk, altı oy ile tutturulamamış ve Lozan Antlaşması reddedilmişti. Amerika'nın ilk Türkiye Büyükelçisi Joseph C. Grew'in anılarında belirttiğine göre; "Antlaşmaya karşı en sık olarak öne sürülen üç argüman, bu antlaşmanın Wilson planında yer alan hür ve bağımsız Ermenistan'ın kurulmasını sağlayamadığı, antlaşmanın içinde Hristiyanlar ve diğer gayrimüslimler için hiçbir garantisi bulunmadığı ve söz konusu antlaşmanın eskiden Türk vatandaşı olan Amerikan uyrukluların Türkiye tarafından tanınmasını sağlayamadığı" idi.¹⁵

Günümüzde ABD'de etkinlik gösteren en önemli Ermeni lobilerinden biri "ANCA" (The Armenian National Committee of America) adlı kuruluştur. ANCA'nın doğu bölgesi yönetim kurulu üyelerinden Sharistan Ardhdaldjan'a göre Taşnaksutyun'un (diğer adıyla ARF) politik destek kolu olan ANCA, en büyük ve en etkili Ermeni-Amerikan grassroot destek organizasyonudur ve 1918 yılında kurulan "ACIA"nın (Armenian Committee of America) devamıdır. ACIA'dan ayrılan temel özelliği, tümüyle bir grassroot organizasyonu olmasıdır. Ana amacı (Armenian cause- Hai Tahd) değişmeden kalmıştır ki bu da; "birleşik, özgür ve bağımsız bir Ermenistan"dır.¹⁶

14 M. Kalman, *Batı-Ermenistan (Kürt İlişkileri) ve Jenosid*, Zel Yayınları, İstanbul 1994, s.192

15 Joseph C. Grew, *Lozan Günlüğü*, çev.Kadri Mustafa Orağlı, Multilingual, İstanbul 2001, s.156

16 Garo Adanian, "Pursing the Armenian Cause in the 21st Century: An Interview with Sharistan Ardhdaldjian", The Armenin Weekly on line, Mayıs 2001, (Çevrim içi) <http://www.hairenik.com/armenianweekly/frames.html> 09.11.2003

Diğer bir etkin kuruluş olan AAA (Armenian Assembly of America), 1972 yılında ARF karşıtı toplumun etkili üyeleri tarafından kuruldu. Bu iki kuruluş geçmişleri ve amaçları açısından birbirlerinden oldukça farklıdır. ANCA'nın ilk şekli olan ACIA, 1918 yılından başlayarak ARF tarafından yönetilen Ermenistan Cumhuriyeti için lobi yaparken, Hınçaklar, "The Progressive League", Nubar Paşa ile aynı safta olanlar (önce AGBU, sonra Ramagavarlar) ARF tarafından yönetilen Ermeni hükümeti ile çekişme içindeydiler. Bu çekişme; 1. Dünya Savaşı sonrasındaki Versailles ve Sevr görüşmelerinde ve 2. Dünya Savaşı sonrasındaki San Francisco görüşmelerinde Ermenilerin iki delege ile temsil edilmelerine yol açmıştı. ABD'de 1972 yılına kadar lobi çalışmaları yapan yalnızca ANCA vardı. 1972 yılında George Washington Üniversitesi'ndeki John Hanessian, Jr. ve Haikaz Grigorian adlı iki Amerikalı Ermeni profesör, Ermeni organizasyonlarını birleştirme planı yaptılar. Sözü geçen iki kişi, Robert A. Kaloosdian ve Haig Der Manuelian adlı iki ünlü avukatla görüşmek için Boston'a geldiler ve hep birlikte, var olan organizasyonlardan bir asamble kurmanın daha etkili olacağı konusunda görüş birliğine vardılar. Kendilerine ilk katılanlar, Dr. Richard Hovannisian ve Dr. Lionel Galstaun adlı iyi bilinen ve yüksek saygınlığı bulunan toplum liderleriydi. Bu kişiler, Stephen Mugar ve Hirair Honnanian adlı iki ünlü işadınının milyon dolarlık desteğini alarak AAA'nın kurucuları oldular.¹⁷ AAA içinde de ARF yanlısı ve karşıtı gruplar vardı. Kuruculardan Massachusetts'teki "Star" marketler zincirinin yaratıcısı olan Mugar, Boston bölgesi üniversitelerine ve AGBU'ya önemli miktarda bağış yaparken ünlü Ermeni tarihçi Richard Hovannisian ise AGBU'nun etkin bir üyesiydi.¹⁸

ANCA çeşitli etkinlikler ile amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadır. İnternetteki web sitesi ile çok geniş bir topluluğa

17 <http://www.aaainc.org/history.htm> 16.11.2003

18 Heather S.Gregg, *a.g.e.*

ulaşabilmekte ve projeler ya da grassroot etkinlikleri için çağrıda bulunabilmektedir. Gerek yeni gerek ise eski çağrılar, "Action Alert" "(Acil Harekete Geçme Çağrısı) başlıklı bölümde sıralanmaktadır. Genellikle politik konuların yer aldığı bu çağrılarda, güncel tepkiler de yer alabilmektedir. "Soykırım" ile ilgili çağrılar, Türkiye'ye yaptırımlar uygulanması ve silah satışının engellenmesi, Türkiye ile ABD arasındaki ticari anlaşmaların kaldırılması, Ermenistan'a Amerikan yardımı yapılması, Ermenistan'ın Bakü-Ceyhan boru hattı projesine dahil edilmesi, İsrail'in Türkiye'ye destek vermesi konusunda protesto edilmesi gibi politik konuların yanı sıra, Nobel barış ödülünün Manyetik Rezonans Görüntüleme teknolojisini bulan Dr. Raymond Damatyan'a verilmesi gibi güncel konularda da çağrılar yapılmakta ve bu konularda kimlerle görüşülmesi, kimlere e-mail ya da faks yollanması gerektiği bildirilmekte ve yazılacak metinler konusunda örnekler verilmektedir.¹⁹ Kongre'de bu konu ile ilgilenen kişilerin ve medyadaki yazarların isimleri ve nasıl ulaşılabileceği konusunda ayrıntılı bilgiler verilmesi, grassroot kampanyalarına katılmak isteyenler için büyük kolaylık oluşturmaktadır.

ANCA, yazar Peter Balakian tarafından yazılan "Ermeni soykırımına Amerikan yanıtları" konusundaki "The Burning Tigris" (Yanan Dicle) adlı kitabın tanıtımını yapmaktadır. Kitapta, "Osmanlı Türk Hükümeti tarafından yapılan barbarlıklara karşı sesini yükselten kahraman Amerikalılar" olarak tanımlanan bazı kişilerin öykülerine yer verilmektedir. Clara Baron, Julia Ward Howe, Theodore Roosevelt, Woodrow Wilson, yazar Stephen Crane ve Ezra Pound ve Ermeniler yarına yorulmadan emek veren çok sayıda misyoner ve diplomat bu kişilere örnek olarak verilmiştir.²⁰

ANCA, seçilmiş görevlileri, medyayı ve Amerikan kamuoyunu "soykırım" konusunda bilgilendirmek için "Burning

19 <http://www.ebusolutions.com/anca/actionalerts.asp> 15.11.03

20 <http://www.anca.org/anca/actionalerts.asp?aaID=68> 15.11.2003

Tigris" adlı eğitim kampanyası başlatmış durumdadır. ANCA, Kongre üyelerine ve Bush yönetimine kitabın 1000 adet kopyasını yollanmasını organize etmekte ve Ermeni toplumuna; bu kitaptan alarak, medya, yerel ve eyalet hükümet görevlilerine ve kütüphanelere yollamaları için çağrı yapmaktadır.²¹

1972 yılında ANCA'nın etkinliklerine "The Armenian Assembly of America"nın kiler de (AAA) eklendi. AAA çok güçlü grassroot kampanyaları yürütmektedir. AAA'nın grassroots destek programı olan "The American-Armenian Action Committee (ARAMAC)" 50 eyaletin tümündeki Amerikalı-Ermeni organizasyon ve oy verenleri, kritik politik konularda ve askıda olan yasa tasarıları konularında Beyaz Saray'la ve kendi Kongre üyeleriyle bağlantı kurmaları için harekete geçirmektedir. ARAMAC; belli zamanlarda yapılan brifingler, toplumsal forumlar, bölgesel liderlik konferansları, "Action Alerts" ve benzeri yollarla eylemcileri Ermeni-Amerikan konularında eğitmekte ve Kongre, yönetim ve medyayla iletişim kurması için yetki vermektedir.²²

AAA'nın en önemli konularının başında kuşkusuz "soykırım" gelmektedir. Research and Information Office'in yine 12 Nisan 2002 tarihli raporunda bu konuya da değinilmektedir. Tarihsel süreç içinde konunun gelişimi yorumlanmakta, Soykırım sözcüğünün ilk kullanımının 1939 yılındaki Nazi işgalinden kaçan Polonyalı profesör Raphael Lamkin'e ait olduğu anımsatılmakta ve bu kişinin "Ermeni soykırımından" söz ettiği belirtilmektedir. Raporda* Avusturya, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya ve Rusya gibi 1. Dünya Savaşı'nda

21 <http://www.anca.org/anca/ancadesk.asp?adid=169> 16.11.2003

22 <http://www.aaainc.org/aramac/index.htm> 16.11.2003

* Yazarın notu: Osmanlı İmparatorluğu yerine genellikle "Osmanlı Türk İmparatorluğu" deyimini kullanılmaktadır. İlerdeki bölümlerde daha ayrıntılı açıklanacağına göre, bu sözcüğün kullanımı büyük bir olasılıkla olası bir "soykırım" kabulünün ardından gelebilecek tazminat taleplerinin Türkiye tarafından karşılanmasına yöneliktir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dostu ya da düşmanı olan birçok ülkenin elinde çok sayıda belgesel arşivlerin bulunduğu belirtilmekte ve Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nin tarihsel bir gerçek olarak "soykırımını" tanıdıkları, sadece son 5 yıl içinde Belçika, Kanada, Kıbrıs, Fransa, Yunanistan, İtalya, Lübnan, Rusya ve İsveç'in "Ermeni soykırımını" tanıyan kararları kabul ettiği bildirilmektedir. 2000 ve 2001 yıllarında Papa'nın "Ermeni soykırımını" lanetleyen bildiriler yayınladığı ve Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'ye "soykırımı" tanıma çağrısını yenilediğinden söz edilmektedir.²³

AAA ile ilgili en önemli organizasyonlardan bir tanesi, "Ermeni soykırımı" çalışmaları, araştırmaları ve onaylanmasını gerçekleştirmek için kurulan "Armenian National Institute" (ANI) adlı kuruluştur. Temel kuruluş ilkesi "anıların canlı tutma"dır.

ANI'nin on kişilik yönetim kurulu, Enstitünün mütevelli heyeti olarak görev yapmaktadır.²⁴ Üyeler: Robert A. Kaloosdian (Başkan), Gerard L. Cafesjian, Jirair Haratunian, Edele Hovnanian, Hirair Hovnanian, Van Z. Krikorian, Anoush Mathevosian, Carolyn Mugar, Harut Sassounian ve Annie Totah. Enstitü'nün etkinliklerini ilgilendiren alanlarda saygınlık kazanmış yedi kişiden oluşan "Akademik Konsey" yönetim kurulu tarafından atanır. Akademik Konsey, ANI'ye program tasarımı ve proje uygulamalarında önerilerde bulunur. Akademik Konsey'in üyeleri: Christopher Simpson (American University), Peter Balakian (Colgate University), Richard Hovannisian (University of California, Los Angeles), Robert Melson (Purdue University), Claire Mouradian (National Scientific Research Center, Paris) ve Roger Smith (College of William and Mary)

23 <http://www.aaainc.org/issues.htm> 16.11.2003

24 <http://www.armenian-genocide.org/administration.htm> 16.11.2003

ANI'nin amaçları şöyle özetlenebilir:²⁵

- Araştırmalar, analizler, yayınlar ve kamusal forumlarla "Ermeni soykırımı"nın anlaşılmasını teşvik etmek
- "Ermeni soykırımı"nı gösteren belgelerin toplanmasını ve organizasyonunu bitirmek ve anısını korumak.
- "Soykırım"ın reddi ve 20 yy.daki etkisi konusunda kamuda farkındalığı artırmak.

Bu amaca yardımcı olmak üzere Ermeni Diasporası tarafından sürekli olarak gündeme getirilen savlar ile ilgili olarak ANI'nin web sayfasında aşağıdaki konularda bağlantılar sunulmaktadır.²⁶

- Fotoğraf Koleksiyonu: Sınırdışı edilenlerin, göçmenlerin ve "Ermeni soykırımı kurbanlarının" Ermenistan ve Suriye'deki çekilmiş fotoğrafları,
- "Soykırımı Kronolojisi": "Soykırımın" anahtar olaylarını özetleyen günlük kronoloji,
- Örnek Belgeler: "Soykırımı" ile ilgili İngiliz ve Amerikan arşiv belgeleri, belgelerin ve suretlerin orijinal resimleri,*
- Kayıtlardaki Bildiriler: 20. yy.ın ünlü kişilerinin "Ermeni soykırımı" ile ilgili bildirileri,
- Uluslararası Antlaşmalar: İnsan haklarının korunması ve soykırımın önlenmesi ile ilgili uluslararası normları belirleyen Birleşmiş Milletler belgeleri,
- Basın Organları: "Soykırımı" ile ilgili bilgiler veren çağdaş dergi ve gazeteler,

25 <http://www.armenian-genocide.org/mission.htm> 16.11.2003

26 <http://www.armenian-genocide.org/research.htm> 16.11.2003

* Bu belgelerin doğruluğu konusunda tarihsel zeminde yürütülen tartışmalar sürmektedir. Çok sayıda Türk bilim insanına göre bu belgelerin bir kısmı ya hiç olmamaktadır ya da yanlış ve önyargılı olarak yazılmış olup gerçekleri yansıtmamaktadır. Çalışma kapsamı konunun tarihsel incelenmesini içermediğinden bu bilgiler sadece lobilerin çalışmalarını yansıtma bağlamında verilmektedir.

- Bibliyografyalar ve Kütüphaneler: “Soykırımı” ile ilgili bibliyografyalar ve kütüphanelerin arama motorlarına bağlantılar.

Sanatsal olaylar da bu kapsamda bir propaganda aracı olarak kullanılmaktadır. Örneğin Egoyan tarafından çevrilen ve senaryosu da bu kişiye ait olan “Ararat” (Ağrı Dağı) filmi “Ermeni soykırımı” konusunda kamuyu etkileyecek unsurlar içermektedir. Senaryosunun o dönemlerde Van’da görevli Amerikan misyoneri Clarence Ussher’in 1917 yılında “An Amerikan Physician in Turkey” adlı kitaptan alındığı söylenmektedir. Filmin konusu 1915 Van isyanıdır.²⁷ Film sanatsal açıdan büyük beğeni toplamış, Kanada’nın Oscar’ı sayılan Genie ödüllerini beş dalda birden kazanmıştır. En İyi Film, En İyi Kadın Oyuncu (Arsinee Khanjian), En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu (Elias Koteas), En İyi Kostüm ve En İyi Müzik...²⁸

Ermeni lobisi bir yandan bu tür filmlerle propaganda çalışmalarını yürütürken, diğer yandan da bu çalışmaların ters yönündeki sanatsal çalışmaları da engellemeye çalışmaktadır. Örneğin yapımcılığını Lord Olivier’in oğlu Tarquin Oliver’in ve Alinur Velidedeoğlu’nun üstlendiği Atatürk’ün yaşamını konu alan filmde başrol oyuncusu olarak Atatürk’ü canlandırması planlanan İspanyol aktör Antonio Banderas’ın bu rolden çekilmesi ve projenin gerçekleşmemesi, Ermeni ve Rum lobilerinin yoğun çalışmaları sonucu sağlanabilmiştir.²⁹

Türkiye ile Ermenistan ve diaspora Ermenileri arasındaki ilişkiler yakın dönemde çözülebilecek gibi görünmemektedir. Ermenistan’ın, gerek Türkiye’nin kendisine uyguladığı ablukaya karşı desteğini sağladığı yabancı ülkelerin ya-

27 Şenol Kantarcı, Sanatsal Ermeni Propagandası, (Çevrim içi) <http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/kitaplar/kitap/kitap37.htm> 31.07.2004

28 <http://www.kurd-filmfestival.com/filme/ararat02.html> 31.07.2004

29 <http://www.itss.org/guncel/film.html> 01.05.2004

rattığı baskılar, gerek H ntington'un "Medeniyetler  atı ması"nı adeta doğrular nitelikte dinsel yönden Amerika ve Avrupa'dan bulduğu destek, gerek ise Gürcistan ve Azerbaycan'daki etkisini büyük ölçüde yitirip Ermenistan'ı yanına alan Rusya'dan sağladığı destek (Ermenistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerinde de bu destek, Türkiye'ye aba altından gösterilen sopa gibi dönem dönem ortaya çıkmaktadır), Türkiye'den olan taleplerini sıkça gündeme getirmesinde kendisine g   vermektedir. Ermenistan Başbakanı Andranik Magaryan'ın sözleri yazılanları doğrular niteliktedir: "Karabağ sorunu; soykırımın tanınması ve Ankara'dan toprak tazminatı gibi sorunlar güçlü bir Ermeni devletinin oluşturulması ile çözülebilir. Ankara'dan toprak tazminatı almak istiyorsak bunun hakkında her yerde yüksek sesle konu mamalıyız."³⁰

Erivan ile diplomatik ilişki kurmayan ve sınırlarını a mayan Ankara ise bu açıklamaları dostça karşılamamaktadır.

Çeşitli  lkelerdeki Ermeni Diasporası'nın etkili lobi çalışmaları bu talepleri şimdilik sadece siyasi alana taşıyabilmi tir. Olayın hukuksal yönü Ermeni lobisi tarafından pek dile getirilmemektedir.

Ermeni lobisi sözü geçen çalışmalarında yalnız hareket etmemekte, özellikle ABD'de kendi tezlerini destekleyen Yunan ve Kürt lobileriyle sıkı ilişkiler içine girmekte ve Türkiye'ye karşı ortak eylemlerde bulunabilmektedir. Kürt lobisinin ABD'de gittikçe güçlendiği, Kürt devleti için kamuoyu oluşturduğu ve resmi toplantılarda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Kürt devletinin kar ıla tırıldığı gerçekleri göz ardı edilmemelidir.³¹

Türkiye ise bu bağlamda yanında ABD'nin en güçlü lobisi olan Yahudi lobisini bulmaktadır. Türk ve Yahudi lobileri-

30 Cumhuriyet gazetesi, 30 Mayıs 2004, s.11

31 Yavuz Gökalp Yıldız, *Oyun İçinde Oyun "Büyük Ortadoğu"*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul 2004, s.256

nin birbirleriyle olan yakınlıkları, kuşkusuz Türkiye ve İsrail devletlerinin ortak çıkarlarının temelinde ortaya çıkmaktadır. Türkiye açısından; Türkiye'nin son dönemlerde içine düştüğü yalnızlık, su ve terör konusunda Arap dünyasının Türkiye'ye karşı tutumu, Batı Avrupa ve ABD'nin silahlanma programlarına getirdiği engeller, İsrail'in istihbarat olanaklarından yararlanma isteği, teröre ve siyasal İslamcı hareketlere karşı ortak mücadele verilmesi ve çevresini saran tehditlere karşı silahlanma programını gerçekleştirme isteği, İsrail açısından ise çevresindeki Arap ülkeleri çemberini kırmak isteği iki ülkenin yaklaşmasında önemli etkenlerdi.³² Ancak Saddam Hüseyin rejiminin yıkılması ile son bulan son Irak Savaşı sonucunda gelişebilecek olaylar bu konuda soru işaretlerini de içinde barındırmaktadır. Amerika'nın desteği ile federasyon oluşturmayı planlayan Kürtlerin asıl hayali Barzani'nin söylemi ile "Bağımsız Kürdistan"dır.³³ Böyle bir durumda Araplara karşı olabilecek ve Amerika'nın sözünden çıkmayacak bir Kürt oluşumunun, İsrail tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmayacağı düşünülrse, Türkiye-İsrail ilişkileri de olumsuz etkilenebilir. İsrail lobisinin desteğinden yoksun kalacak Türkiye, kendisine karşı eylemler içinde olan lobilere karşı yalnız kalabilir. İsrail lobisini Türkiye karşıtı bir konuma getirebilecek etkenlerden biri de İsrail-Filistin anlaşmazlığıdır. İsrail'in son zamanlarda Refah Kampı'na düzenlediği baskınlar ve çok sayıda sivil Filistinlinin ölmesi, Türk hükümeti tarafından devlet terörü olarak nitelenmiştir. İsrail'in Türkiye'deki Büyükelçisi Pinhas Avivi'nin "Türkiye'nin tutumunu Amerika'daki Yahudi lobisine anlatmakta zorlandığını" söylemesi bu durumu vurgulamaktadır. Eski İsrail başbakanlarından Benyamin Netanyahu'nun Türkiye-İsrail ilişkilerini tanımlarken, sınır olmadığını belirtmek için kul-

32 *a.g.e.*, s.291-292

33 Tuncay Özkan, *a.g.e.*, s.319

landığı “sky is the limit” (Gökyüzü limittir) sözünün etkisi de önümüzdeki dönemlerde zayıflayacak gibi gözükmektedir.³⁴

ABD’nin Irak’ı işgalinden sonra Ebu Garib Hapishanesi’nde yaşanan işkence skandalını ortaya çıkaran Pulitzer ödüllü *New Yorker* dergisi için çalışan Amerikalı gazeteci Seymour Hersh’in “İsrail İran’ı kontrol edebilmek için Kuzey Irak’taki Kürtleri destekliyor ve Kürt komandolarını eğitiyor ve bağımsızlık için teşvik ediyor” haberi Türkiye ile İsrail arasındaki güven bunalımını öne çıkarmıştır.³⁵

Ayrıca İsrail basınında da son dönemlerde çıkan bazı yazılar, Türkiye açısından ciddi sıkıntılar yaratacak niteliktedir. Örneğin 28 Mayıs 2004 tarihli “The Jerusalem Post” gazetesinin başyazısında; “bağımsız bir devleti hak eden Kürt ulusu trajik bir biçimde süper güç kuşkuculuğuna ve bölgesel paranoyaya yenik düştü” sözlerine yer verilmiş, Türkiye, İran, Irak ve Suriye’nin tutarlı olmak adına, İsrail’den Filistinlilere verilmesini istedikleri şeyin tam da kendilerinin Kürtlere vermesi gereken şey olduğu vurgulanmaktadır. Yazıda ayrıca bu dört devletin, Kürtlerin yaşadıkları bu ülkelerden birinde ufacık da olsa bir devlet kurarsa, diğer ülkelerdeki Kürtlerin hemen bu küçük Kürdistan’a katılmak üzere ayaklanacağı ve büyük Kürdistan’ı yaratmaya çalışacağı yolunda kaygıları olduğu belirtilmekte ve bu mantığa göre Romanya’nın Macaristan’ın bağımsızlığına, İtalya’nın Avusturya’nın bağımsızlığına ve Fransa’nın da İsviçre’ninkine karşı çıkması gerektiği yorumları yapılmaktadır.³⁶ Tüm bu yazıların, bundan sonraki süreçte İsrail Devleti tarafından uygulanabilecek ve Türkiye ile sorunlara neden olabilecek Kürt politikalarının, kamuoyu tarafından desteklenmesini sağla-

34 Ayşe Karabat, *Radikal* gazetesi, 22 Mayıs 2004 Cumartesi, s.11

35 *Sabah* gazetesi, 22 Haziran 2004 Salı, s.21, *Cumhuriyet* gazetesi, 22 Haziran 2004 Salı, s.11, *Radikal* gazetesi 22 Haziran 2004 Salı, s.11

36 *Radikal* gazetesi, 31 Mayıs 2004 Pazartesi, s.8

maya yönelik olabileceği varsayımı da, çok uzak bir olasılık olarak gözükmemektedir.

Diğer taraftan, “soykırım” kararının ABD Kongresi’nden, iki ülke arasındaki ilişkiler göz önünde tutularak günümüze kadar geçmemiş olması Türkiye açısından olumlu gözükmele birlikte, sürekli olarak ABD tarafından bu konunun koz olarak kullanılması da Türkiye’yi çeşitli bedeller ödemek zorunda bırakmaktadır.

PSİKOLOJİK VE HUKUKİ YAKLAŞIMLARIN KESİŞTİĞİ NOKTA

Gündüz Aktan
*Büyükelçi, Avrasya Stratejik
Araştırmalar Merkezi*

Hepimizin çok hassas olduğu bir konuda tepki göstermeyi doğal karşılıyorum. Hepimiz gösteriyoruz bu tepkiyi, fakat sorunu bütün ayrıntılarıyla bilmek zorundayız. Sorunu çok iyi bilen hocalarımız yetişti, araştırmacılarımız yetişti, artık bunu anlıyoruz. Böyle bir durumda ifade özgürlüğüne, şu veya bu şekilde kısıtlama getirmek veya bunu getiriyor-muş gibi bir hava yaratmak bizi uluslararası düzlemde zor durumda bırakır. Orhan Pamuk'un bu konuyu bilmediğini hepimiz biliyoruz, bunun üzerinde durmaya dahi gerek yok. *Radikal*'de çıkan makalesi başka yerlerde de çıktı, buna Sayın Halaçoğlu değindi. Bir tabuyu ortadan kaldıran bir fikri kahraman rolüne soyunuyor bunlar, ondan sonra ceza görürler-se mağdur oluyorlar. Bunlara hiçbir şekilde imkân vermeme-liyiz.

Bizim her konuyu çok iyi bilmemiz lazım. Laiklik konu-sunu din açısından da bilmek zorundayız, Kürt konusunu ayrıca devletler hukuku açısından da bilmek zorundayız ve görüşlerimizi sağlam temellere oturtmalıyız. Aynı şekilde bu

Ermeni soykırımı iddialarına da bilimsel açıdan yaklaşmamız, hukuk açısından, tarih açısından yaklaşmamız gerekir. Soykırımın ne olduğunu anlamak lazım. Rakamlar çok önemli, bunu hepimiz biliyoruz. Çünkü bir kere rakam insandır, ikincisi, büyük rakamlar insanları etkiler, ama rakam soykırımı her zaman açıklamaz.

Burada size iki örnek veriyorum: Birisi, Darfur'da (Sudan), bu âna kadar gelen bilgiler 60.000 civarında insanın öldüğünü gösteriyor ve bu ölüm artıyor. Ötekisi de, 1995 yılında Srebrenica'da (Bosna-Hersek'in doğusunda) ölenlerin sayısı 8.000 deniliyor. Bu olaylardaki ölümlerden hangisi soykırımdır? Soykırımı diğer katliamlardan ayıran nedir? Bunları şunun için veriyorum, biliyorsunuz bizim kabul ettiğimiz rakam bile 200.000'in üzerinde, eğer rakam esaslı olsaydı pekâlâ karşı taraf buna, bu rakam soykırımdı diyebilirdi.

Soykırım devletler hukukuna göre bir suç, bu da ilk defa Birleşmiş Milletler'in ilk toplantısında alınan bir karar ile (BM 96 / 1 Sayılı Kararı) uluslararası suç oluyor. Ondan sonra 9 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen "BM Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi" var. Bu sözleşmenin ikinci maddesi -bu konuyla uğraşan herkesin bunu bilmesi lazım- esas maddedir. Burada tanım bunun içindedir. "Hukukun önemi yok, aynı tarihin önemi var, vesikaların önemi yok" demek gibi bir şey bu. Bir suç varsa, onu hukuk tanımlar, hukuk belgeleri tanımlar, yargı da o hukuk belgelerine göre kararını verir. Bunun dışında meclislerin söylediği, başkanların söylediği, akademisyenlerin söylediği şeylerin özellikle ceza hukuku alanında hiçbir bağlayıcılığı yoktur. Şu anda 15 ulusun meclisi bunu söylüyormuş, 150 olsa da bu değişmez. Bir yargıcın karar vermesi lazım, aynı Nürnberg mahkemelerinde olduğu gibi.

İkinci madde bu sözleşmeye göre şöyledir: Soykırım bir milli, etnik, ırki ve dini grubu -buraya lütfen dikkat ediniz- **grup olarak** kısmen veya tümüyle (dolayısıyla hiçbir zaman

tümü ölmedi ki diyemez'kimse) kısmen veya tümüyle **yok etmek kastıyla** aşağıdaki fiillerin işlenmesidir.

- (a) Grubun mensuplarını katletmek,
- (b) Grubun mensuplarına ciddi bedensel ve psikolojik zarar vermek,
- (c) Grubu, fiziki varlığının kısmen veya tamamen yok olmasına yol açacak hayat şartlarına kasten tabi tutmak (yaralıyorsunuz, grubun yaşam şartlarını o hale getiriyorsunuz ki, artık öldürmenize gerek kalmadan bunlar ölüyor),
- (d) Grup içinde doğumları önleme kastıyla önlemler almak (yani sterilize etmek),
- (e) Grubun çocuklarını bir başka gruba zorla nakletmek.

Çocukları veriyorsunuz veya kadınları sterilize ediyorsunuz. Nazi Almanyası sadece kadınları sterilize etmiş olsaydı hiç kimseyi öldürmeden soykırımı işlemiş olacaktı. Dolayısıyla soykırım, öyle ölümler, kanlı savaşlarla izah edilen bir şey değil, soykırım başka bir şey, bunun ne olduğunu birazdan anlatmaya çalışacağım.

Yok etme kastı **özel kasıt** olmak zorundadır. Bu kasıt en iyi biçimde sorumluların yazılı veya sözlü beyanlarıyla kanıtlanır. Bunların yokluğunda veya bunlara ilaveten aşağıdaki ikincil kanıtlar kullanılabilir:

- Yukarıdaki fiilleri işleyenler, o fiilleri işlemenin ötesinde (yani gruba mensup bir veya daha fazla kişiyi öldürürken grubu yok etmek gibi) bir amaç taşımalı, bunun bilincinde olmalıdırlar.
- Ülkede böyle bir yok etme havasının hâkim olduğu bir **genel durum** bulunmalıdır.
- Katliamların arkasında ön hazırlıkların varlığını gösteren belli bir **plan** bulunmalıdır.
- Olaylar yaygın ve **sistematik** olmalıdır.

Yok etme kastı dediğimiz şey nedir? Birisini öldürüyorsunuz, ama yok etme kastıyla mı öldürdünüz, yoksa onun malını çalmak için mi öldürdünüz, yoksa intikam almak için mi öldürdünüz, niçin öldürdünüz, kasıt, öldürmek yetmiyor, bunun bir kastı, arkasında bir neden olması lazım; motif veya saik denilen şey. Özel kasıt olması halini saptamak için yazılı bir belge olursa çok iyi, sözlü bir beyan da olabilir; mesele Talat Paşa biz bunları yok etmek istiyoruz, dedi, harika, o zaman soykırımdır bu. Ayrıca diyelim ki, onların iddia ettiği gibi ortada hiç kimse hiçbir kanıt bırakmıyor, ama yine de yok ediyor. O zaman bunu nasıl bulacaksınız? Bunu birisi birisini öldürürken olaydaki ikinci kanıtlar ile bulacaksınız. Soykırım konusunda şunun bilinmesi lazım: Ben bunu öldürüyorum, iki adım ötede bir başkası yine öldürüyor, yok etmek için öldürüyoruz biz bunları, Ermenileri yok etmek için öldürüyoruz. Herhangi bir ölüm değildir bu, herkes bilinçli şekilde bunu yapmaktadır, ülkeye bir yok etme havasının hâkim olması lazım. Biz Ermenileri artık yok ediyoruz, bunu her yerden anlamamız lazım. Bir plan bulunması gerekir, çünkü bu kadar büyük bir kitleyi ortadan kaldıracaksınız. Bir şekilde bir planınızın olması lazım.

Öte yandan sözleşmede soykırım gerekçesi ya da amacı da zikredilmiyor. Buradan soykırımın “gerekçesiz” suç olduğu sonucu çıkmaktadır. Soykırım yapanlar da bazı nedenler ileri sürerler. Ama bunlar anlamı olmayan, akıl ve mantık dışı gerekçelerdir.

Şundan dolayı öldürürsen soykırımdır, bundan dolayı yok edersen soykırım değildir diye bir gerekçeye bağlamamıştır sözleşme, ama soykırımı yapanlar genelde kendileri bir gerekçe söylerler. Yahudi soykırımını yapanlar ne dediler? “Bu Yahudiler iğrenç varlıklardır, ırk olarak aşağılıktır, dünyaya ve bize her türlü kötülüğü yapmışlardır,” dediler. Ama ne yaptıkları belli değil. Irk olarak aşağılıktır, onun için yok ediyor. Bu bir gerekçe olarak kabul edilebilir mi, böyle

bir gerekçe olamaz tabii, bu saçma sapan bir şeydir. Dolayısıyla soykırımda gerekçe yoktur.

Geliyoruz 4 gruba; o 5 fiilin, başta söylediğimiz 4 gruba karşı işlenmesi gerekiyordu.

Rafael Lemkin'in -bu soykırım kelimesini bulan kişidir- önerisinin aksine sözleşmenin 2. maddesinde gruplar sayılırken, "politik gruba" yer verilmediği; yerine etnik ve milli grupların eklendiği görülüyor. "**Politik grup**" politik amaçla mücadele eden grup anlamına gelmektedir. Bu amaçlar bir toprak parçasını ele geçirmek, bir yeri işgal etmek, özerklik ve bağımsızlık kazanmak vb. şeklinde olabilir. Bu çerçevede mücadele eden "politik gruplar" sözleşme tarafından soykırıma karşı korunmamakta, yani sözleşme sınırları içine girmemektedir. Bu grupların mensuplarına karşı işlenen suçlar, **savaş suçları** veya **insanlığa karşı suçlar** kategorisinde kalmaya devam etmekte ve bu bağlamda cezalandırılmaktadır. Savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar, politik gruplar tarafından politik gerekçelerle birbirlerine karşı işlendiklerinden, **gerekçeli suçlar** kategorisine girmektedir.

Sözleşme bu grubu dışında bırakmakla hukuki tabiriyle politik grupları soykırıma karşı korumaz. Politik gruplara karşı işlenen suçlar ki, onlara karşı da suç işlenebilir, onların sivillerini öldürürseniz çok ciddi bir suçtur bu, ama o soykırım kavramına girmez. O ya savaş suçu kavramına girer ya da sivil öldürmeyi sistematik hale getirirseniz, o da insanlığa karşı suç kavramına girer. Türkiye'de sürekli olarak söylenilen bir şey vardır, bu insanlık suçudur diye, böyle bir tabir hukukta mevcut değildir. İnsanlığa karşı suç tabiri var. Dolayısıyla sivillere karşı bir şey yaparsanız insanlığa karşı suç işlersiniz. Bakın, bir Sırp general soykırıma iştirak suçundan 30 yıl hüküm giydi. Fakat ondan önce birçok Sırp insanlığa karşı suçtan dolayı müebbet hapis aldı, ömür boyu hapis aldı. Vahamet bakımından da soykırım ile insanlığa karşı suçlar arasında çok büyük fark yoktur, ama böyle soykırımın is-

mi çıktığı için bu şekilde oluyor. Öldürmeden de yapabiliyorsunuz soykırımı, ayrıca insanlığa karşı suç daha da önemli olabiliyor. Yalnız burada bir şeye dikkat etmek lazım, politik grupların işlediği suçlar; bir grup politik mücadelede bir grup öteki grubun siviline karşı suç işleyebilir, bu suçların gerekçesi vardır, politik gerekçelerdir bunlar, toprak almak, bağımsız olmak gibi, o zaman insanlığa karşı suça girer, o zaman soykırıma girmez.

Sözleşmenin 2. maddesine göre bir grubun grup olarak yok edilmesi soykırım olmaktadır. Metne bu küçük ilave, Müzakere Komitesi'nde uzun tartışmalara yol açmıştır. Bir grup mensuplarının sırf o gruba ait oldukları için katledilmeleri yok etme kastına yol açan saiktir. Yani bir grup çoğunluk gruba bir şey yaptığı için değil, sırf o grup olduğu için yok edilirse olay soykırım tanımına girmektedir. (Yahudiler Almanlara saldırdıkları, Alman topraklarından bir bölümünü alıp üzerinde bağımsız bir devlet kurmak istedikleri, bu amaçla düşman güçleriyle işbirliği yaptıkları, Alman ordularını arkadan vurdukları vb. nedenlerden dolayı değil, Yahudi oldukları için soykırıma tabi tutulmuşlardır. Yoksa bir siyasi grubun mensupları da o gruba mensup oldukları için katledilebilir. Ancak katliamın saiki siyasi niteliktedir.)

Yahudiler Almanlara hiçbir şey yapmadılar, onlar zaten orada öyle duruyorlardı, aşağılık ırktı diye bunları yok ettiler. Onlar düşmanla birleşmedi, Alman ordularını arkasından vurmadılar, Almanlardan toprak parçası istemediler, sadece aşağılık bir ırk olarak düşünüldüler, öyle kabul edildiler ve bu nedenle yok edildiler. Bu kısım, soykırımı soykırım yapar.

Bir grubu yok etme kastının, başka hiçbir gerekçeye bağlanmadan, sırf o grubu yok etmeye münhasır olması sadece **antisemitizm** bağlamında ortaya çıkmıştır. Antisemitizm ırkçılığın Yahudilere dönük biçimini tanımlamakta kullanılmaktadır. Antisemitizm olmasa Holokost olmayacaktı.

İrkçılığın bir ırkı yok edecek bir yoğunluk kazanmasını açıklayan bilim dalı **psikanalizdir**.

Buna göre ırkçılığın başlıca göstergesi, bir grubun diğer grubu hor görmesi, aşağılaması, insanlık dışı ve insanlık altı özellikler atfetmesi, şeytanlaştırmasıdır.

Bunu Türkiye’de anlatmakta zorluk çekersiniz. Çünkü Türk milletinde ırkçı duygular olmamıştır. Neden olmadığını ben de bilemiyorum, ama dinden mi olmadı, Orta Asya’dan mı getirdik, bizde ırkçı duygular olmadığı için anlatmaya çalıştığımda ben bunu hiç kimseye anlatamıyorum. Niye birisini aşağılık olarak göreceksiniz, değil mi? Bu bizde görülmemiş, belki de görmediğimiz için bütün bunlar başımıza geliyor.

- Ortaçağ Batı Avrupa’sında Yahudilere, cüzzamlılara, eşcinsellere, cadı diye nitelenen kadınlara karşı böyle bir yaklaşım olduğu, bu grupların ayrımcı muameleyle tabi tutuldukları, mezalime uğradıkları, ya doğrudan saldırılarla ya da Engizisyon tarafından yakılarak katledildikleri bilinmektedir.
- Psikanalize göre bir grup diğerini aşağılarken, ona insanlık dışı özellikler atfederken, “projeksiyon mekanizması” denen bir bilinçaltı mekanizmayı kullanmaktadır. Buna göre baskın grup gerçekte kendisinin kabul etmek istemediği, kendisine ait kötü yanları uzun bir süreç boyunca farkında olmaan hedef gruba yansıtır. “Ben kötü değilim, o kötü” şeklinde bir duygu ile hedef grubu aşağılar. Sonra gene bilinçdışı bir savunma mekanizması ile bu “kötü grubu” dışlar. Böylece kendi kötü yanlarından kurtulmuş gibi hisseder. Hedef grup dışlanmaktan kurtulmak için baskın grupla yeniden bütünleşmeye çalıştığı zaman, baskın grup tarafından ya sürülmekte ya da soykırıma tabi tutulmaktadır. (1492 İspanyası’nda Katolik olan Yahudiler Engizisyon ile yakılırken, Yahudi ka-

lanların ülke dışına atılması; Alman ve diğer Avrupa toplumlarına tam anlamıyla asimile olan Yahudilerin Holokost ile yok edilmesi gibi.)

- Hedef grubun dışlanmamak için baskın grup tarafından asimilasyonu kabul etmesi, yani kendi kimliğinden vazgeçip onun kimliğini benimsemesi halinde, beklenenin aksine, baskın grupta soykırıma kadar varan bir itme eğilimi yaratmaktadır. Bunun nedeni, baskın grubun hedef gruba yansıttığı kötü yanlarının geriye gelmesi tehlikesi (bumerang) ve bunun baskın grupça kimliğinin çökmesi (psychological annihilation) olarak algılanmasıdır.
- Hedef grubun baskın gruptan gelen projeksiyonları kabul etmesi içselleştirmesi ile projeksiyon mekanizması etkin hale gelir. Yani hedef grup, kendisine yansıtılan baskın grubun kötü yönlerini benimseyerek, kendisinin kötü olduğunu kabul etmiştir. (Kafka'nın *Dönüşüm* isimli eseri bunun binlerce örneğinden biridir. Yahudiler sadece azınlık olmanın güçsüzlüğü ile değil, asıl bu nedenle soykırım eğilimlerine karşı koyamamışlardır.)
- Soykırım kurbanı, hiçbir kusuru olmadan yok edildiğinden tam anlamıyla masumdur. Buna karşılık insanlığa karşı suçlarda iki taraf arasında bir mücadele olduğu için, eşit olmasa dahi, karşılıklı işlenen suçların sorumluluğu paylaşılmaktadır. Soykırımdan kurtulanlarla, katliamlardan kurtulanların ruh hali arasında büyük fark vardır. Irkından dolayı aşağılanarak soykırıma tabi tutululardan kurtulanlar, kendilerini yaşamaya layık görmezken, katliamlardan kurtulanlar sadece kayıplarına ilişkin acı çekmektedirler.

Batı Avrupa'da antisemitizmin 1000 yıllık bir tarihi olmakla birlikte, Holokost'a yol açan antisemitizm Aydınlanma çağında ortaya çıkmıştır. Bunda Voltaire, Kant, Hegel, Ni-

etzsche, Heidegger gibi büyük filozofların ciddi boyutlarda katkısı olmuştur. Bu görüşte olanlar, insanlığın gelişmesi için tarihe katkıda bulunmayan Amerikan Kızılderilileri, zenciler ve Tahitililerin yaşamalarının gereksiz olduğu yolunda görüşler beyan etmişlerdir. Öte yandan Darwin'in evrim teorisini geliştirmesinden sonra ortaya çıkan "bilimsel ırkçılık", yani doğada yaşama gücü göstermeyenlerin tasfiyesi fikri, sadece antisemitizmin değil, sömürgeciliğin, köleliğin, Amerika kıtasındaki yerli ırkların yok edilmesinin ardındaki itici güç niteliğini kazanmıştır.

Batı Avrupa'daki bu uzun fikri ve ruhi hazırlık döneminden sonra soykırım şartları oluşmuş; bir başka deyimle bir grubu sırf o grup olduğu için yok etme kastı gibi aklın almayacağı korkunç bir eğilim ortaya çıkmıştır. Bu eğilimin fiiliyata geçmesi için iki dünya savaşı arasında olağanüstü sosyal ve ekonomik kriz şartları gerekmiş; Nazi rejiminin Holokost'u gerçekleştirmesi bu eğilimin nihai menziline ulaşması anlamına gelmiştir.

SONUÇ

* Darfur olayında çölleşme dolayısıyla iki grup kabile arasında çatışma çıkmıştır. Bir grup diğerini bir toprak parçasının dışına atmış; kendisi toprağı sahiplenmiştir. Olaylar büyük kayıplara yol açmış olmakla birlikte, BM uzmanlarına göre yok etme kastı söz konusu değildir.

Buna karşılık Srebrenica'da 8.000 Müslüman erkeğin katli, toprak için yapılan mücadele nedeniyle değil, Sırpların "Türk" saydıkları Boşnakları, Türklere karşı duydukları tarihi ırkçı nefreti yansıtip yok etmeleri dolayısıyla soykırımdır.

* Oysa Ermeniler tam bir "politik" gruptur. Anadolu'nun doğusunda çoğunluk olmadıkları yerleri alıp bağımsız bir devlet kurmayı amaçlamışlardır. Bu bağlamda düşmanla işbirliği yapmışlar; Türklere saldırmışlar; Türk ordularıyla nizami ve gayri nizami savaşmışlardır.

Tehcir, bir teamüli hukuk hükmü olan ve Cenevre Sözleşmeleri'ne ek 2 No.lu protokolün 18. maddesinde yer alan "askeri gereklilik" çerçevesinde uygulanmıştır. Dönemin yönetiminde ve Türk toplumunda Ermenilere karşı yok etme kastı mevcut olmamıştır. Çünkü Ermenileri aşağılık gören bir ırkçı nefret ne daha önce ne de o sırada ortaya çıkmıştır.

Böyle bir duygunun ne yazılı ne de sözlü örneği vardır. Tam tersine Ermeniler Osmanlı Türklerini aşağı, gayri medeni, hatta barbar görmüşlerdir.

* Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'nın tarihi önyargıları ya da ırkçılığının yol açtığı savaşlarla ve bu ırkçılıktan esinlenerek Türkleri aşağı gören Balkan Hristiyanları ve Ermenilerin isyanlarıyla yıkılmıştır. Osmanlı hâkimiyetinden çıkan bölgelerdeki Türk ve Müslümanlar ırkçı nefretle katledilerek Anadolu'ya sürülmüşlerdir. Dünya bu trajedilere kayıtsız kalmıştır. Bu açıdan Osmanlı'nın yıkılışı basit bir askeri-politik kuvvet mücadelesinin çok ötesine gitmiş, soykırım niteliği kazanmıştır. Belki de bu nedenle geçmiş travmalarımızı unutmayı yeğliyoruz. Tarih çalışmalarında Ermeni olaylarına da fazla değinilmemesinin nedeni de bu olmalı. Yine aynı nedenle, Kurtuluş Savaşı'nı kazanan ve Cumhuriyet'i kuran kuşaktan sonra, kendimizi Batı'ya karşı küçük görmek, özgüvenle mücadele edememek, sürekli suçlu hissetmek gibi depresif duygular giderek toplumumuza hâkim olmaktadır.

Büyükelçi Gündüz Aktan'a yöneltilen sorular ve cevapları:

Evvela bir arkadaşımız, Amerika'da soykırıma uğramış Kızılderili yerlileri ve Fransa'nın Cezayir'de yapmış olduğu soykırımlarını gündeme getirerek toplantılar düzenlenmesini ve karşı tarafın da canını yakmamızı istiyor. *"Onların canı yandıkça bu işi daha iyi anlarlar,"* diyor.

Doğru bu. Biz bundan`dolayı bizim Ermeni Araştırmaları Enstitüsü`nü, İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar Araştırmaları Enstitüsü`ne çevirdik. Bunun anlamı şudur: Ermeni soykırım iddialarının yanında insanlığa karşı işlenen tüm suçları ve bu arada bize yapılmış olanları da çalışmak amacındayız. Yani Balkanlar`da, Kafkaslar`da, Bosna-Hersek`te ve başka yerlerde yapılanları da çalışmak için böyle bir çaba içine girdik. Düşünün ki bir Ermeni soykırım iddiasıyla ilgili çalışmalar dahi nasıl zor yürüyor, öteki konularda çok iyi bilgi sahibi olmadan bir şey söylemeye imkân yok. Bu konuda Türkiye`de çok sayıda sosyal çalışma yapılması lazım, bakın, hukuk çalışması demiyorum, tarih çalışması demiyorum. Çünkü eksiklerimizden biri bu, sosyal bilimcilerin buna soykırım konusuna eğilmeleri lazım. Önümüzdeki dönemde çok duyacağız, yalnız eski olayları değil, yeni olayları da duyacağız.

İkinci soru şu: *“Birçok Avrupa ülkesinde Ermeni soykırımı yürürlükteyken Türkiye uluslararası platformda büyük baskı altındaiken bu durumu hangi hukuksal ya da siyasi yollarla kendi lehine çevirebilir?”* diyor.

Bence çok güzel bir soru bu. Bununla ilgili olarak birkaç şey söyleyeyim. Bir kere karşı taraf o kadar aşırı bir pozisyon aldı ki, gerçeklerle desteklenemeyen aşırı pozisyon bu, bu dış politikada yapılabilecek en büyük hatadır. Çünkü o pozisyonu uzun süre muhafaza edemezsiniz, savunamazsınız ve bu öyle bir durum yaratır ki, bir adım geriye atmanız çökmeneze yol açar. Çünkü bu Osmanlı`nın uyguladığı bir soykırım değildir, soykırımın olmadığına doğru bir adım, Ermeni`nin bütün tezlerini yıkabilir, bu hatayı yaptılar. Buna benzer hataları Yunanlılar da yapmıştı. Fakat Ermenilerin durumu Rum-Yunan ikilisinden çok daha vahimdir çünkü onlar kaybeden taraf oldular, Yunanlılar haklarının üzerinde toprak aldılar Osmanlı`dan. Ermenileri ilk sarsıntıyı geçirmeye başladıklarını zannediyorum. Şu sırada aldığımız bazı haberler var, artık çok büyük tereddütleri var. Benim kanım bu

tutumlarında çok uzun süre ısrar edemeyecekleri, bir anda çözülmeye başarlarsa hiç de şaşırmayın.

Sayın Elekdağ'ın girişimiyle komisyon kurulması konusunda bir girişim başlatıldı. Buna hükümet de katıldı. Bu Ermeni Diasporası'na öyle bir darbe vurdu ki, biz hiç bunun farkında değiliz, kendilerini savunamaz vaziyetteler. Bunun arkasında aslında bir de hukuk yolu duruyor. Arkadaşımın sorduğu şey bu, hukuk yolu duruyor. Sözleşmeye göre sadece yargıç karar verir, fakat bizim sorunumuz şu: 1948'den evvel olmuş bu olay, 48'den önceki olaya bu sözleşmeyi uygulayamıyorsanız, geriye dönük uygulayamıyorsanız, ceza hukukunda böyle bir şey var. 48'e kadar soykırım diye bir kavram yoktu. O zaman geriye dönük nasıl uygulayacaksınız sorunu geliyor hukukta. Türkiye devlet olarak geriye dönük uygulamayı, eski tabirle makabline şamil bir uygulamayı kabul edebilir, ama orada ikinci bir madde var. Yalnız bireysel suç olabilir burada, yani Osmanlı Devleti sözleşmeye göre devlet sorumluluğuna sahip değildir. Kim yaptıysa bu katliamları, sorumlu olan odur. Mahalli bir komutansa o, kim emir verdiyse o, başbakan bilerek bu işi yaptıysa o, bireylerdir sorumlu olan. Dolayısıyla zaten diyorlar ki, siz üzerinize almayın, zaten sözleşmeye göre alınması mümkün değil, sözleşme bireysel sorumluluk çıkarıyor. O zaman bireysel sorumluluğun olduğu bir konuda devletin 1948 sözleşmesine taraf olarak "ben geriye doğru uygulamayım" demesi de olmayabilir. Çok karışık durumlar var, diyelim ki oldu, ne kanıt kalmış, ne tanık kalmış, ne sanık kalmış, ne mahkemesi yapılacak bu sefer? O zaman ne yapılabilir, belki bir hakemlik mahkemesi yapılabilir, bu mümkündür. Bunu Ermenilerin defalarca araştırdıklarına eminim. Bu benim önerdiğim bir şeydi uluslararası formlarda. Ama bir kere bile ne "evet" dediler, ne "hayır" dediler, hiç duymazlıktan geliyorlar. Aynı bizim aydınlarımız gibi...

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Leon Poliakov, *Le Mythe Aryen*, Editions Complexe, 1987

H.R. Trevor - Roper, *The European Witch-Craze*, Penguin Books, 1967

Robert I. Moore, *The Formation of a Persecuting Society*, Oxford, 1987

J. Anderson Thomson Jr., Max Harris, Vamık Volkan, *The Psychology of Western European Neo-Racism*, Center for the Study of Mind and Human Interaction, 1993

G.Aktan. *Etiology of Racism in Europe*, Turkish Political Psychology Center, 1993

HUKUKİ AÇIDAN ERMENİ SOYKIRIMI İDDİALARI

Av. Nazan Moroğlu
İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Üyesi ve
İKKB Koordinatörü

Hukuki temeli 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na dayanan Ermeni sorununun (1) tarihi, siyasi ve hukuki gelişimi bir bütün olarak ele alınmadan gerçeklere ulaşılması mümkün olmayacaktır. Ne yazık ki soykırım iddiaları karşısında hukukçularımız, tarihçiler, siyasetçiler ve diğer ilgililer de bu çalışmaları yapmakta geç kalmışlardır. Ama, Osmanlı arşivlerinin özellikle son iki yıldan beri internete konulmasıyla birlikte, bu konuda araştırma yapmak isteyen herkes belgelere rahatlıkla ulaşabilmektedir.

Bu yazıda Ermeni iddiaları, soykırıma açık bir tanım getiren "1948 tarihli BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi" çerçevesinde hukuki açıdan ele alınacaktır. Ama önce o tarihlerdeki hukuki belgelerin hangi amaçla çıkarıldığını kısaca gözden geçirmek gerekir.

Ermeni sorununun temeli **1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'na** dayanır. Bu antlaşmaya göre Rus Çarlığı, Osmanlı Hristiyanlarının "koruyucusu" rolünü üstlenmiştir. Ermeniler de kendilerini Rus Çarı'nın tebası olarak görmeye başla-

muş ve Osmanlı-Rus savaşlarında çok sayıda Ermeni Rus güçlerinin yanında yer almıştır.

Kırım Savaşı sonrası yapılan **1856 Paris Antlaşması'na** kadar Osmanlı Hristiyanları üzerinde sadece Rusların “koruyucu” rolü varken, bu antlaşma ile “koruyucu” rol diğer Avrupa ülkelerine de tanınmıştır. Gerçi Paris Antlaşması'nda da Ermeniler açık bir ifadeyle anılmamışsa da, bu durum Ermenilerin Osmanlı'ya karşı ayaklanmalarına ve ardından bazı tavizler almalarına yol açmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra yapılan **1878 Berlin Antlaşması'nda** bu defa doğrudan Ermenilerle ilgili bir maddeye (61.md.) yer verilmiştir. Buna göre, *Osmanlı Devleti, Ermenilerin oturdukları vilayetlerin yerel şartları dolayısıyla muhtaç oldukları ıslahat ve düzenlemeleri yapmayı ve Kürtler ile Çerkezlerle karşı onların emniyet ve huzurlarını korumayı taahhüt etmiştir.* Ermeniler Avrupalı koruyucularına, onların desteğine güvenerek özerklik istediklerini ifade etmeye başlamıştır. Daha sonra kurdukları Taşnak ve Hınçak gibi örgütler aracılığıyla silahlı mücadeleye giren Ermenilerin, Osmanlı topraklarında büyük Ermenistan kurma emellerine ulaşmak için ayaklanmalar başlattığı biliniyor. 1912'den sonra özellikle Rusya'nın, İngiltere ve Fransa'nın büyük desteğini alan Ermeniler, doğuda Rus ordularına yardım etmişlerdir. Bilindiği gibi birbiri peşine çıkardıkları isyanlar, Ermeni askerlerinin Rus Ordusu içinde yer alarak doğrudan Türklere karşı savaşması ve Anadolu'nun batısı ile doğusu arasındaki geçiş yollarının ve telgraf iletişiminin kilit noktalarının Ermeniler tarafından felç edilmesi nedeniyle, Osmanlı Devleti Anadolu'daki Ermenileri güneye göç ettirmiştir. Bu göç sırasında açlık ve hastalıklar nedeniyle gerek Ermeniler gerek onlara eşlik eden Osmanlı jandarması arasında çok sayıda ölenler olmuştur. Ermenilerin vatanlarına ihanet etmeleri nedeniyle Osmanlı'nın haklı olarak mecburen uyguladığı bu “zorunlu göç (tehcir)” sonraki yıllarda “Ermeni soykırımı” olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

1915'ten 1. Dünya Savaşı sona erinceye kadar yaşanmış olayların bir soykırım suçu olup olmadığına karar verebilmek, kesin söz söyleyebilmek için bu konuda bakacağımız bir Uluslararası Sözleşme vardır. Bu, *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi*'dir. 1946 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Almanların Yahudilere uyguladığı açıkça bilinen genocid=soykırım nedeniyle, soykırımın Birleşmiş Milletler'in ruhuna ve amaçlarına aykırı olduğuna ve uygar dünya tarafından lanetlenmesine karar vermiştir. Bu karar üzerine bir uluslararası sözleşme hazırlığına başlanmış ve sözleşme BM Genel Kurulu'nca 1948 yılında kabul edilerek 1951'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi hazırlayanlar, soykırımı bir suç olarak tanımlarken, tarihin her döneminde yaşanmış bu tür olayları göz önünde tutmuşlardır. Eğer Ermeni tehcirini soykırım kapsamında nitelemiş olsalardı, sözleşmeye buna uygun kuralları da koyabilirlerdi. Ermeni iddialarının aksine aşağıda açıklanan nedenlerle 1915 olaylarının "soykırım" olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Zaten bu nedenle diaspora Ermenileri olayı tarihi ve hukuki alanda tartışmamakta ve hep siyasi alana çekmektedirler.

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 2. maddesinde hangi eylemlerin soykırım suçu oluşturduğu açıkça tanımlanmıştır:

"Bu sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturur.

- a) Gruba mensup olanların öldürülmesi;
- b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
- c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarının **kasten** değiştirilmesi;

- d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler alınması;
- e) Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletilmesi.

Görüldüğü gibi, milli, ırksal, etnik veya dini bir grubu kısmen veya tamamen yok etme, ortadan kaldırma kastıyla bir kıyım yapılmışsa bu bir soykırım suçudur. Tarihi bilgiler ışığında Türklerin bir grubu yok etme **kastının olmadığı açıktır**. Bu konuda diğer bir kanıt da, Ermenistan'ın ilk Başbakanı Kaçaznuni'nin Taşnaksutyun Partisi'ne sunduğu rapordur. Raporda geçmiş dönemin bir özeleştirisini yapan başbakan 1914'ten 1923'e uzanan süreçte, Türk-Ermeni ilişkilerinin özünü bir savaş hali olarak ele almıştır. Kaçaznuni Raporunda Türkiye'yi sorumlu tutan bir değerlendirmede bulunmamış, aksine *"Taşnak yönetimi dışında suçlu aranmamalıydı,"* demiştir (2).

Zaten tehcir kararı da 1. Dünya Savaşı sürecinde, Rus cephesindeki Osmanlı Ordusu'nu arkadan vuran Ermeni teşkilatlanması karşısında Doğu Ordusu'nun cephe gerisini güvenceye almak ve ayaklanmayı bastırmak amacıyla alınmıştır. Kaçaznuni raporunda tehcir kararının amaca uygun olduğunu belirtmiştir. Sayın Ataöv'ün 1985 yılında üç dile çevirmiş olduğu bu rapor Bakanlığın arşivinde bulunduğu halde, yeterince değerlendirilmemiş olduğu görülüyor. Ermeni tezini savunan Türk bilim adamları ise, Ermeni Başbakanı Kaçaznuni'nin raporunu hiç göz önünde tutmamaktadırlar.

Ayrıca bilindiği gibi, Ermeni Diasporası'nın tüm dünyada her yıl soykırım günü olarak andığı gün **"24 Nisan"**, aslında tehcirin başlatıldığı tarih değildir. **24 Nisan 1915** Ermeniler tarafından çıkarılan isyanı bastırmak üzere, vilayetlere ve mutasarrıflıklara gönderilen bir tamimle **Ermeni Komitaları elebaşlarının tutuklanmasına dair kararın alındığı tarihtir**. Sadece örgüt mensubu Ermenilerin tutuklandığı İngiliz belgelerinde de doğrulanmaktadır (3). Zey-

tun ve Maraş'taki isyanlar da göstermiştir ki, Ermenilerle ilgili alınan önlemler yeterli olmamıştır. Bu nedenle, Ermeni tehlikesini engellemek üzere Bakanlar Kurulu (Meclis-i Vükela) tarafından **30 Mayıs 1915** tarihinde talimatname çıkarılmıştır. **Talimatnamede Ermenilerin sevk ve iskânının (tehcirin) nasıl yapılacağı düzenlenmiştir.** Talimatnamede, Ermenilerin mallarının tespiti, nakliyatın emniyet içinde yapılması ve Ermenileri gittikleri yerde barınma ve iş imkânlarının sağlanması hususlarına yer verilmiştir. O günün koşullarında tedbir niteliğinde alınan "*Ermenileri Sevk ve İskân Kararı*"ndan sonra, sevk ve iskân sırasında insani tedbirlerin alınmasına yönelik talimatname çıkarılmış, bu tedbirlere uymayan devlet görevlileri de yargılanmış ve cezalandırılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra, Osmanlı Hükümeti yayınladığı **31 Aralık 1918** tarihli **Geri Dönüş Kararnamesi'yle** tehciire tabi tutulan Ermenileri tehcir öncesi yerlerine dönmeye davet etmiştir (4).

Ermenilerin Sevk ve İskânına İlişkin Talimatname'ye göre; - *Yerlerine iade edileceklerin yollarda iâşe sıkıntısı çekmemeleri için gerekli tedbirler alınacak;*

- *Geri dönenlere ev ve arazileri teslim edilecek;*

- *Yerlerine daha önce muhacir yerleştirilmiş olanların evleri tahliye edilecek;*

- *Kilise ve okul gibi binalarla gelir getiren yerler, ait olduğu cemaate verilecek;*

- *Osmanlı sınırları dışına çıkmış olanlar, geri dönmek isteselerde, yeni bir emre kadar kabul edilmeyecek;*

- *Yetim çocuklar, istenildiği takdirde hüviyetleri dikkatlice belirlenerek ailesine veya cemaatlerine iade olunacaktır.*

Özetle bu kararnamenin geri dönüşü ayrıntılı bir şekilde programladığı görülmektedir. Bu talimatnameler ve karar-nameler de gösteriyor ki, **Osmanlı'nın Ermenileri yok etme kastı hiçbir zaman olmamıştır.**

Bu nedenle, Ermenilerin sözde soykırım iddialarını sözleşmenin ikinci maddesinde yer alan tanım kapsamında niteleyebilmek mümkün değildir.

1915 ve devamı yıllarında Ermenilerin yaşadığı olayların hukuken soykırım suçu oluşturmadığını kanıtlayan diğer bir husus da “Malta Mahkemesi” kararıdır. 1919 – 1920 yıllarında İngilizler tarafından Malta Adası’na sürülmüş olan ve Ermeni Katliamı yapmakla suçlanan Türkler arasında Hariciye, Harbiye Nazırlığı, Meclis Başkanlığı, Valilik yapmış kimseler de vardı. O tarihte bütün belgeler ve arşiv ellerinin altında olmasına rağmen suçlayıcı herhangi bir delil bulamayan İngilizler, Türkleri suçlamalarının mümkün olmadığını görmüşler ve serbest bırakmışlardır.

Aslında **Malta mahkemesinde verilen karar** sadece sürgünlerin değil, **Türk ulusunun da aklanması** anlamına gelmektedir.

Diğer yanda, bir Taşnak örgütü olan, ABD’deki Ermeni Devrimci Federasyonu, kendi yayın organı *Armenian Weekly*’nin 20 Mart 1985 tarihli sayısında *Türk diplomatlarına karşı saldırıların amacının, sonuçta Türkiye’den toprak almak olduğu* yazılmıştır. Yazıda: *“Ermeni ulusunun dağılmasından ve 1,5 milyon Ermeni’nin katledilmesinden sorumlu olanlar hak ettikleri şekilde cezalandırılana kadar durmayacağız. Taleplerimiz açıktır: soykırımın tanınması ve Ermeni topraklarının gerçek sahiplerine yani Ermeni halkına iade edilmesi...”* diyerek tüm dünyayı etkilemeye çalışmaktadırlar (1). Her ne kadar AB raporlarında, katılım ortaklığı belgelerinde *“Türkiye’nin komşularıyla iyi ilişkiler içinde olması gerektiğine”* yer verilmekte ise de, iyi niyet ve iyi komşuluk ilişkilerinin sadece tek taraftan beklenemeyeceğini tüm dünya bilmelidir.

Türk ulusu, sözde Ermeni soykırımı iddialarının gerçek dışı olduğunu bilmektedir. Bu konuda, küçük bir “sözde aydın geçinenler” grubu dışında büyük çoğunluğun bir şüphesi yoktur. Bu bakımdan, **1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe**

giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na "soykırım suçu" ile ilgili kuralın konulmasında herhangi bir sakınca görmemiştir. TCK'nın 76. maddesinin 4. fıkrasında "bu suçtan dolayı zamanaşımı işlemez" hükmüne de aynen yer verilmiştir.

Günümüzde tarihimizi yeniden okumaya ihtiyacımız var, bu özellikle genç kuşaklar için çok önemli. Sözde soykırım konusunda bilgi sahibi olduktan sonra da sistemli bir şekilde gerçekleri hem içte hem de dışta anlatmamız gerekiyor. Bu çalışmalara çok geç başlamış olsak da, Ermeni tezinin gerçekdişi olduğunu tüm dünyaya anlatmakta kısa sürede yol alacağımıza inanıyorum. Gelineen noktada bu konuda herkese, özellikle uluslararası bağlantısı olan sivil toplum örgütlerine, meslek kuruluşlarına büyük görev ve sorumluluklar düşüyor.

Birçok ülke sözde Ermeni soykırımını tanıyan yasalar çıkarmıştır. Hatta Fransa, İsviçre gibi bazı ülkeler bu "soykırım değildir" demeyi bile yasaklayan, cezalandıran kanunlar çıkarmış iseler de, son yıllarda bu konuda umut verici bazı gelişmeler de gözlenmektedir. Bildirildiğine göre, Fransa'da başlayan "tarih yazımı" tartışması giderek büyümektedir. Ülkenin önde gelen on dokuz tarihçisi, sözde Ermeni soykırımıyla ilgili yasa'nın da aralarında bulunduğu Fransa Meclisi'ne ait kararların iptal edilmesi için ortak bildiri yayınlamıştır. "Tarih için özgürlük" adı verilen bildiride parlamentoların tarihi konularda karar almasının "demokratik rejimlere yakışmadığı" vurgulanmış, "özgür bir ülkede tarih yazma görevinin meclise ya da hukuki mercilere ait olmadığı" ifade edilmiştir. Fransız tarihçiler, parlamento kararlarının tarih biliminde araştırma yapmayı ve eğitimi zorlaştırdığını dile getirerek şu yasaların yürürlükten kaldırılmasını istemektedir: "Fransa'nın sömürgecilik tarihinin olumlu yönlerinin anlatılmasını öngören 23 Şubat 2005 tarihli yasa, 'Ermeni soykırımı'nın tanınmasına ilişkin 29 Ocak 2001 tarihli yasa, köleliğe ilişkin 21 Mayıs 2001 tarihli kanun, antisemitik ve ırkçı eylemlerin cezalandırılmasına ilişkin 13 Temmuz 1990 tarihli yasa"(5).

Fransız Parlamentosu, dört yıl önce Türkiye'nin sert tepkisine rağmen 1915 olaylarını "Ermeni soykırımı" olarak tanımıştı. Fransa'daki Ermeni Diasporası'nın baskısıyla çıkan tek maddelik yasada, "Fransa, açıkça 1915 Ermeni soykırımını tanıır" ifadesi bulunuyor. Kanuna itiraz eden Türkiye, "tarihi olaylar hakkında karar alma meclislerin işi değildir" tezini işlemişti. Ancak Fransız Parlamentosu kararında ısrar etmişti. Fransız tarih bilimcilerinin girişiyle başlayan gelişmeleri şimdi ülkemizde ilgiyle izlemekteyiz.

Çünkü artık Türkiye'nin sözde soykırım konusunda çekineceği hiçbir nokta olmadığı görülmektedir. Ancak, bunu dile getirmekte geç kalınmış olsa da, konu özellikle geçen yıldan beri tarihçiler, siyasetçiler, hukukçular ve sivil toplum kuruluşları tarafından yurtiçinde ve yurtdışında toplantılar düzenlenerek yoğun bir şekilde ele alınmaktadır. "Türk Ermeni İlişkilerindeki Tarihi Gerçekler" Ermenilere ve bütün dünyaya kararlı bir şekilde anlatılmaya devam edilecektir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- (1) Bilal Şimşir, *Ermeni Meselesi*, 2005, 2. Bası.
- (2) Ovanes Kaçaznuni, *Taşnak Partisinin Yapacağı Bir Şey Yok* (1923 Parti Konferansına Rapor), çev. Arif Acaloğlu, 5. Bası, İstanbul 2005.
- (3) Hikmet Özdemir, Kemal Çiçek, Ömer Turan, Ramazan Çalık, Yusuf Halaçoğlu, *Ermeniler, Sürün ve Göç*. Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 2004.
- (4) Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri*, 8. Bası, İstanbul 2006
- (5) *Hürriyet* gazetesi, 13 Aralık 2005.

1915 SOYKIRIM İDDİALARI, SAVCILAR VE HÂKİMLER

Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu
Türk Tarih Kurumu Başkanı

Ben makaleme “1915 Soykırım İddiaları Savcılar ve Hâkimler” diye bir başlık buldum. Çünkü bu konu tamamen bilimsel olmaktan çıkmış, siyasi bir alana dökülmüştür. Tabii ki bilimsel çalışmalarımızı size sunacağım. Ancak, bu defa konuyu farklı bir biçimde ele almak arzusundayım. Zira, Birinci Dünya Savaşı’nın hepimizin bildiği gibi acı yanları vardır ve insanlık tarihi açısından, bütün dünya insanlık değerlerinin ayaklar altına alındığı bir süreç yaşanmış, 40 milyon cana kıyılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu da bu savaşın içinde yer almıştı ve yaklaşık 2.5 milyon insanını kaybetmişti. Tabii burada Ermeniler dışındaki rakamı veriyorum. Hiç kuşkusuz Ermenilerden de bu trajedi içerisinde yer alan birçok unsur olmuştur. Savaşın bütün yönlerinde bütün ırklar, bütün milletler ve uluslarda olduğu gibi onlar da aynı acıyı, aynı sıkıntıyı paylaşmıştır.

Ancak soykırım iddiaları dediğimiz zaman işin mahiyeti değişiyor. İnsanların ne kadar öldükleri değil, niçin öldürüldükleri, öldürülme gayeleri birinci derecede önem taşıyor. 1948 Soykırım Sözleşmesi’ne göre bir ulusun, bir etnik grubun veya dini grubun bir şekilde yok edilme şartı taşımak

suretiyle öldürülmesi soykırım kavramı içine giriyor. Osmanlı Devleti'nde yaşanan olaylar gerçekten böyle bir soykırım dediğimiz hadiseyi meydana getiriyor mu? Her şeyden önce şunu çok iyi bilmemiz gerekir: Birinci Dünya Savaşı diğer savaşlardan farklı bir yöne sahiptir ki, bu da sonuca ulaşmak için her şeyin mubah sayıldığı prensibinden hareket edilen bir sürecin yaşanmış olmasıdır. Sonuçta propaganda- larla toplumlar arasındaki düşmanlıklar günümüze kadar gelmiştir. 90 yıl sonra ise, Ermeniler ve onlarla hemfikir olan- ların hangi nedenlerle, ne gibi iddialarda bulunduklarını da iyi tahlil etmemiz gerekiyor. Bu ileri sürülen iddiaları, ger- çekten objektif bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde zan- nediyorum ki, bugün siyasallaştırılmış konunun ülkeler açı- sından veya bu ülkelerin bu işte ne kadar sorumlu olduğu gün ışığına çıkacaktır. Bu iddialar nelerdir? Ben bunları bir- kaç madde haline getirdim, onları size sunmak istiyorum.

- 1) 1915 Mayıs'ından 1916 Şubat ayına kadar devam eden tehcirin, hiçbir gerekçeye dayanmaksızın masum Er- meni halkının yok edilmesi düşüncesiyle gerçekleştiril- diği iddia ediliyor.
- 2) Tehcir uygulamasında kabilelere bilerek yardım edil- mediği ve eşkıya saldırıları sonunda pek çok insanın katledilmesine göz yumulduğu,
- 3) Tehcir bölgesinde görevli Osmanlı devlet görevlileri- nin merkezden aldıkları emirle kabileleri yok ettikleri veya edilmesine müsaade ettikleri,
- 4) Kadın ve çocukların zorla Müslümanlaştırıldığı, asimile edildiği,
- 5) Salgın hastalıklardan ölecekleri bilindiği halde yola çı- karıldıkları ve bu nedenle büyük kayıpların meydana geldiği,
- 6) Sürgünlerin yok edilmek gayesiyle çöllere sürüldüğü,
- 7) Ermenilerin mallarına el konulmak için sürgüne tabi tutuldukları,

- 8) Bulaşıcı hastalıklara karşı geliştirilen aşılarla Ermenilerin kobay olarak kullanıldığı ve bütün bunların sonucunda 1.5 milyon Ermeni'nin yok olduğu ve bunun da devlet tarafından planlanmış bir katliam olduğu dile getiriliyor. İddialar bunlardır.

Diaspora Ermenileri veya Türkiye'deki bazı kişiler bunları iddia ediyorlar.

Olay hangi yönde gerçekten gelişmiştir, bunları iyi görmek gerekir. Her şeyden önce şunu özellikle belirtmek istiyorum, sürekli olarak Osmanlı arşivlerinin açık olmadığını söyleyenler, başka arşivlerin açık olmadığını hiç dile getirmiyorlar. Osmanlı arşivleri özellikle en azından 1 yıldır internete de konulmak suretiyle bugün dünyanın en rahat çalışılan arşivi haline gelmiştir. Hatta Amerika'da oturan bir kişi internetten katalogları inceleyebilir ve belge isteyebilir ve buradan belge kendisine gönderilmektedir. Bu kadar rahat çalışılıyor, ama Amerika'ya gittiğiniz zaman Amerika'da arşivlerde çalışma yaparken siz kataloglardan istediğiniz belgeyi alamazsınız. Size ancak kendilerinin istedikleri gibi, hangi konuda çalıştığınız soruluyor, size sadece o konuyla ilgili dosya veriliyor. Siz sadece onların belirledikleri dosyaları incelemek zorundasınız. Taşnak arşivi olan Boston'daki arşiv asla açılmamıştır, sadece Ermeni militanlarına açıktır. Ermenistan'da, Ermenistan Cumhuriyet Arşivi'nin sadece kendileriyle ilgili bölümleri açılmıştır, bu konularla ilgili bölümler açılmamıştır ve incelenememektedir. Kudüs'teki Patrikhane'den intikal eden arşiv kapalıdır, içeriği açıklanmamıştır. Keza, Rus arşivleri tümüyle incelenmemiştir. Hiçbir şey incelenmeden iddialar söz konusu edilmekte, hatta birtakım sahte belgeler uydurulmaktadır, ben size örneğini vereceğim.

Konuyu bu şekilde ele aldığımız zaman tabii ki, bilimsel alana çekmiş oluruz. Bilimsel alana çektiğimiz zaman devletlerin resmi tarih dedikleri kendi belgelerini muhakkak incelememiz gerekir. Resmiliği ortadan nasıl kaldırabiliriz? Tarih

metodolojisinin en önemli şartıdır, bir olaya çok farklı pencelelerden bakabilme özelliğini göstermek zorundasınız. Yani Osmanlı açısından, sadece Osmanlı belgelerinden bakmayacaksınız, konuya o zaman taraf olan devletlerin, Amerika'nın, İngiltere'nin, Fransa'nın, Rusya'nın, hatta Avusturya ve Almanya'nın arşivlerine de bakmak zorundasınız. Diğer taraftan da görgü şahitleriyle tabii ki konuşursunuz, ama şunu unutmayalım, görgü şahitleri sadece kendi bulundukları bölgenin şahididirler, koca bir ülkenin şahidi olamazlar, bunu göz önüne almak zorundasınız. İkincisi, her ülkenin arşivini incelerken o ülkenin kendi siyasi görüş açısının değerlendirileceğini göz önüne almak zorundasınız. Dolayısıyla her arşivi şüphe ile incelemek zorundasınız.

Bu değerlendirmelerden sonra biz bütün bu sözünü ettiğimiz arşivleri inceledik. Amerika'da Dışişleri Bakanlığı Misyoner Arşivleri, hatta göçmen kayıt defterlerine kadar, Cenevre'yi, Milletler Cemiyeti'ni, Fransız, İngiliz, Alman, Avusturya, Rus arşivlerini, hatta İran arşivlerini inceledik. Ama bunları inceledikten sonra ortaya koyduğumuz birtakım belgeler üzerine eğilmek yerine, geçenlerde İstanbul'da Bilgi Üniversitesi'nde yapılan sempozyumdaki konuşmacılar "*Belge ile tarih yazılmaz*" demeye başladılar. Çünkü belgeler onların söylediklerinin aksine cevap veriyordu. Şöyle iddia ediyorlardı: "*Soykırımın belgesi olmaz.*" Aslında soykırımın bal gibi belgesi olur. Almanya Nazilerinin yaptıklarının belgesi yok muydu? Boşnakların uğradıkları soykırımda belge yok muydu? En azından cesetler, toplu mezarlar vardı. Öyleyse, 1.5 milyon insan öldürüldüğü iddia edilen Ermenilerin toplu mezarları nerede? O zaman bunu söylemeleri gerekmez mi, ama hiç kimse buna yanaşmıyor. Bas bas bağıryoruz, bu toplu mezarları söyleyin de açalım, ama hiç kimse böyle bir toplu mezardan da söz etmiyor. Diyor ki, hayır bunlar resmi konuşuyor. Evet, ben size resmi konuştuklarımın belgelerini sunacağım, ama neye göre, İngiltere'nin res-

mi belgelerine göre, Amerika'nın resmi belgelerine göre ve saire... Tabii şunu gözden ırak tutmamamız lazım, konuyu değerlendirirken iddiada bulunanlarla -ben onun için savcılar ve hâkimler dedim- kararı verenlerin aynı kişiler olduğunu gözlemlemeniz gerekiyor, bu çok önemlidir. Bir iddiada bulunuyorlar, şu şöyledir diyorlar ve ardından da onunla ilgili hükmü yine kendileri veriyorlar. Yani hem iddia ediyorlar, hem de hükmü yine kendileri veriyorlar. Hem savcılık yapıyorlar, hem hâkimlik. Oysa savcılar önce araştırır, hâkimler de savcıların iddialarını araştırır, sorgular, hatta bilirkişiye gönderir, ondan sonra karar verir. Ermeni tezlerinden yana olanlarda öyle bir şey yok. Parlamentolar parmak kaldırıyorlar, bir ulusu tamamen suçlu hale getiriyorlar. Bu hangi demokraside vardır, hangi hukukta vardır, hangi insan hakları maddesinde yer almaktadır?

Birinci olarak diyorlar ki, tehcir öncesinde bunlar hiçbir problem yaratmamıştı. Osmanlı devletlerinin topraklarında masum masum otururlarken sürgüne tabi tutuldular. Öyle oldu mu, olmadı mı? Aslında 1914'te İngiliz arşivindeki haritaların Sevr'in haritaları olduğunu görürsünüz. Sevr'den önce Sevr'i görebilirsiniz, 1914 haritalarında, İsrail bile kurulmuş, hatta bugünkü konumu bile ortaya çıkmıştır. Irak işgalini ve Suriye'ye neden baskı yapılmak istendiğini anlamak çok zor değil. Yani her şey öylesine rasgele değil. Ermenilerin masum masum oturmadıkları görülüyor. Yunanistan'dan 15 bin tüfek, 2 milyon mermi geliyor. Kime geliyor bunlar, İskenderun'a geliyor. Suriye'de de 30-35 bin gönüllü hazır bekliyor. Niçin bekliyor? Arkasından diyor ki Boghos Nubar Paşa (Ermeni Delegasyonu Başkanı) Adana ve Mersin'in yüzde kırkı Ermeni'dir. İskenderun'a yapılacak bir harekâta Ermeniler İtilaf Devletleri'nden yardım alacaklardır.

Tarih 21 Kasım 1914, Fransız arşivinden Defrans'ın kendi imzası altındaki belgede görülüyor ki; Ermeniler Van'da isyan etmiş, 6 bin insan öldürmüştür. Savunma devam ediyor,

acil yardım talebinde bulunuyorlar, demek Ermeniler çok masum oturuyorlar yerlerinde (!) Aynı şekilde, Van, Bitlis, Muş bölgesinde Ermeni ayaklanmasının sürdüğü haberi, *Horizon* gazetesinde çıkıyor, bugün bu gazete hâlâ yayınlanıyor. Haberde “*Hastalıklardan korkunç derecede ölümler meydana geliyor*” diyor. Sürgünden önce hastalıklar zaten Anadolu’da kol geziyor, 20 Mayıs 1915 tarihinde. Zeytun Ermenileri niçin isyan etmişler, Osmanlı Ordusu’nda yer almayız diye isyan etmişler. 20 bin Türk askerine karşı savaşıyorlar. Ne zaman? Asıl tarihi 28 Nisan. Fransız Genelkurmayı’nın 3 Kasım 1914 tarihli harekât planlarını, arka arkaya haritalarında görebilirsiniz. İngiliz arşivinden Rus Büyükelçisi’nin gönderdiği 24 Şubat 1915 tarihli belgenin gösterdiğine göre, 15 bin kişilik bir kuvvet toplamış Ermeniler ve silah ve cephaneleri pek fazla yeterli değilmiş. Fransız ve İngilizler bunu İskenderun Limanı üzerinden sağlayabilirmiş. Ne yapıyorlarmış Ermeniler, telgraf tellerini kesiyorlarmış, ordunun ikmal yollarına baskın düzenliyorlarmış. Hiçbir şey yapmadıklarını söylüyorlar ama, 150.000 kişilik bir ordunun Rus İmparatorluk Ordusu içinde yer aldığını söylüyor, imza kendine ait, Bugosnovar Paşa’nın kendi imzası.

Büyük ve Küçük Ermenistan’ın kurulmasıyla ilgili İskenderiye’den gönderilmiş Mıgırdıçyan (Boghos Nubar Paşa’nın yardımcısı), Van’ın işgalinde yer alan Ermeni intikam tugaylarının Fransa için ölen Ermenilerin listeleri Paris’te bir yerde dikilmiş anıtta hangi şehirli, nereli oldukları da yazıyor, hepsi Türk Ermenisi, Osmanlı Ermenisi. Meşhur Musa Dağı Ermenilerinin yok edildiğini söylüyorlar. Fransız arşivinde, çok açık ve net şekilde toplam 4.083 Ermeni’nin buradan Süveyş Kanalı tarafına Fransız savaş gemileriyle nakledildiği, bunun 912’sinin yetişkin erkek, 1296’sının kadın, 697’sinin çocuk, 547’sinin kız çocuğu, 631’inin küçük çocuk, erkek olduğu yazıyor. Bunların içerisinde 500 kişi de bizim kuvvetlerimiz içerisinde bize yardım edecek güçtedir diyor-

lar. Bunu da söyleyebiliyorlar. İngiliz arşivinde, 4 yaşın altında bebeklere, çocuklara kadar rakamları vermişler. Ama Ermeniler bunların öldüğünü iddia ediyorlar.

Demek ki Ermeniler sevk ile ilgili konuda masum değiller. İkincisi, hazırlık yapmaları için kafilelere 1 haftayla 15 gün süre veriliyor. Yaka-paça evinden alınıp götürülmüyor insanlar, hazırlıklarını yapıyorlar, eşyalarını geçici olarak elçiliklere veya komşu Müslüman arkadaşlarına, komşularına bırakıyorlar. Kıymetli mallarını, bir kısmını da götürüyorlar, ama bunun ötesinde devlet onların terk ettikleri evleri ve içindeki eşyaları deftere kaydetmek suretiyle depolarda onlar adına muhafaza ediyor, bunlar kayıtlıdır. Nitekim onlara geri iadesiyle ilgili talimatnameler de gidiyor. Ayrıca eşkıya saldırısına karşı da güvenlik güçlerinin muhakkak bulunmalarını söylüyor devlet. Sevk talimatnameleri ve mallarıyla ilgili talimatnameler, ne şekilde hareket edileceği, icara verilmesi, kira paraları, mal sandıklarında onların adına muhafaza edilmesi, bunların kayıtları var. Bir de bunlarla ilgili orijinal şifre telgrafı var. Osmanlı arşivinde mevcut olan şifre, telgraf ve şifresi deşifre edilmiş şeklidir, telgrafın aslı budur. Talat Paşa tarafından gönderildiğini iddia ettikleri telgrafta, bu antetlerin hiçbir tanesi yoktur, mührü yoktur, bomboş bir telgraf. Öyle zannediyorlar ki, bunları hemen uydururuz, ama Osmanlı öylesine sıkı bir bürokrasiye tabidir ki, gönderilen her evrakın kaydı vardır. Gelen evrakın da kaydı vardır. Dolayısıyla burada da rakamlar vardır. Sadece görülen siyah rakamlardır. Şifre memuru sadece o rakamların hangi heceye, hangi kelimeye veya hangi harfe tekabül ettiğini bilir, üzerine yazar.

Bir de Ermenilerin korunmasıyla ilgili talimatnameler vardır bütün o şifrelerde. Eğer Osmanlı Devleti katliam düşünseydi, okunmaları asla mümkün olmayan bu belgelerde; kesin, asın her şeyi derlerdi. Tam tersine küçük çocuklar, şu yaşa kadar yolun meşakkatinden büyük zarara uğrayacakla-

rından bunlar yetimhanelere ve zengin ailelerin yanına verilsin diyor. Bunların talimatları var. Eşkiya saldırılarına karşı muhakkak divanı harbe verilmeleri isteniyor ki, sonra bununla da ilgili tahkikat komisyonu kuruluyor. Tahkikat komisyonunun evrakı, emri var. Mesela kafileleri korumakla görevli jandarmaların divanı harbe verilmeleri. Niye verilmişler? Gözleri önünde kadınlar kaçırılmışlar ve onlar müdahale etmemiş, kadınlar öldürülmüş mü, hayır, sadece devletin talimatı dışında tren yollarının yanındaki köylere yerleştirilmişler. Bundan dolayı divanı harbe verilmiş. Eşkiya saldırısı sonucu olanlara da aynı şey yapılmış. Demek ki, onların savundukları -bu ikincisi- güvenlerinin sağlanmadan gönderilmeleri de yalan.

Üçüncü olarak, biraz önce de söylediğim gibi, 1916 yılı başında kurulan divanı harplerde, mahkemelerde hiçbir İtilaf kuvvetleri yok o zaman. İşgal dönemi değil. Bunların içerisinde Talat Paşa'nın divanı harbe gönderilmiş talimatı da var. Bakın, tam 1673 kişi mahkemeye çıkarılmış, 67'sine idam cezası verilmiş, 524'üne hapis verilmiş, 68'ine kürek cezası ve para cezası verilmiş. Toplam cezalandırılanların sayısı 1673 kişiden 659'dur.

Biz Irak'taki hareketleri de görüyoruz. Irak'ta kimler ne yapıyor onu da biliyoruz. Ne ceza verildiğini de biliyoruz. Bununla karşılaştıracak olurlarsa eğer bu soykırımsa o soykırımın küpü müdür, kare kökü müdür, takdiri size bırakıyorum.

Kadın ve çocukların asimile edilip-edilmediği sorusuna gelince... Evet Müslüman olmuştur, ama sadece kadınlar değil, erkeklerden de Müslüman olan olmuştur. Fakat Osmanlı Devleti savaş sonrasında geri bir beyanname neşretmiştir. İsteyen kendi dinine geri dönebilir, bu çok önemli ve birçok insan da gene eski dinlerine dönmüştür. Dönmeyenler de vardır, o da kendi bileceği iş, herkesin kendi vicdanı. Ama şurası önemli, çocuklar yetimhanelerde veya zengin aileler ya-

nında alıkonulmamıştır. Cezalandırılanlarla ilgili belgeleri-
miz vardır. Savaş sonrasında 644.000 kişinin geri döndüğüne
dair belgeler var. Patrikhanenin kendi onayı bu, onaylı belge-
si, her şehre ne kadar geri döndüğünü gösteriyor.

İngiliz arşivindeki Karadeniz Ordusu İstihbarat biriminin
Savaş kabinesine sunduğu cetvelde 1914 ve 1919'a ait nüfus
gösterilmektedir. Burada Ermenilerin geri döndükleri gösteri-
liyor. Amerikan arşivinden belgeler de var. Benim asıl dur-
mak istediğim konu, listelerde çocukların ailelerine geri tes-
lim edildiği gösteriliyor. Onun dışında kayıpları ne kadar?
Hastalıktan kayıplar 37.500, eşkıya saldırısı sonucu ölenlerin
sayısı ise 6.500-8.500 arasında. Bunu niye böyle diyorsunuz,
37.500'ü tam veriyorsunuz diyeceksiniz, Dersim bölgesinden
geçen kafilelerin kaç kişi olduğu belirtilmemiş, o bölgede yok
edildiği söyleniyor. Onun için bir oynama var, ama buna kar-
şılık Osmanlı ordusunun hastalıktan kaybı 4 sene içerisinde
tam 402.000'dir. Dolayısıyla bunu o şekliyle düşünmek lazım.
Ermenilerin kaybı Kafkasya'ya göç edenlerden kaynaklanı-
yor. Osmanlı Devleti sürmüyor oraya, savaş dolayısıyla kaçı-
yorlar, yaklaşık 230.000'dir. Kafkasya'ya göç edenler hastalık-
tan ölüyorlar. Çöllere sürüldüğü iddiası ise tamamen yanlış.
Amerikan arşivi belgesi ki, Halep Konsolosu Jackson'ın Bü-
yükelçi Moryantav'a gönderdiği bir raporda 500.000 Erme-
ni'nin (tarih 8 Şubat 1916'dır, tehcirin bittiği tarihtir) geri dön-
düğünü, 486.000 kişiye de yardım ettiklerini söylüyor. Bura-
da önemli olan şey şu: Mesela diyor ki, Deyrizor ve köylerin-
de yardım ettiğimiz 300.000 kişi var, Rakka ve köylerinde
10.000 kişi, Reysülayn ve köylerinde 20.000 kişi, Mımbıç ve
köylerinde 5.000 kişi, bu şekilde sıralıyor. Yardım ettiklerinin
çölde değil, şehir ve köylerde olduklarını söylüyorlar. Dolayı-
sıyla az önceki söylediğimiz doğrudur. Çünkü onlar zaten ge-
ri dönmüştür. Mallarıyla ilgili hepsi alıkonulmuştur ve devlet
tarafından bunlar bir şekilde geri döndükten sonra kendileri-
ne verilmiştir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz, aslında bu konuda hiç bir bilgisi olmayan parlamentonun, parlamenterlerin sadece parmak kaldırmak suretiyle yargısız infaz yapmalarını Avrupa değerleriyle eşleştirmek asla mümkün değildir. Biz Türkler Osmanlı döneminden itibaren, ki 1700'li yıllardan itibaren yönümüzü Batı'ya dönmüşüz, Batılaşacağız demişizdir. Batılılaşalım derken, biz bunu kastetmiyoruz. Biz hukukun üstünlüğünü kastediyoruz, biz demokrasiyi kastediyoruz, biz insan haklarını kastediyoruz, biz bilimi, teknolojiyi kastediyoruz. Ama gelgelelim bu konu bilim adına herhangi bir şekilde değerlendirilebilecek bir bilim olmaktan çıkmıştır. Çünkü bilim adamları Avrupa'da konuşturulmamaktadır, Fransa'da konuşturulmamaktadır. Fransa'dan çok enteresan bir bilgi geldi. Bilim adamları parlamentonun kararının iptalini istemişler. Bizim medeni hukuku aldığımız İsviçre'ye ne demeli? Orada da aynı şey yapılmaktadır, parlamentolar aynı kararı vermektedir, Belçika da o yola gitmektedir. Bunlar Avrupa Birliği'nin üyeleridir.

Benim en çok dikkatimi çeken şey, Avrupa'daki Ermeniler veya Diaspora Ermenileri değil, Türkiye'deki Ermeniler. (Türkiye'deki Ermeniler derken kusura bakmayın, Ermeni vatandaşlarımızı kastetmedim.) Türkiye'deki Ermeni konusunda bilimsel çalışma yaptıklarını söyleyenler neden düzenlenen sempozyumlarda yoklar, ben bunu merak ediyorum. İki gün önce gazetelerden okuduğum kadarıyla, eğer oradaki doğrusa ünlü romancımız Orhan Pamuk bir İsviçre gazetesine bir beyanat vermiş, *"Türkiye'nin Ermeni katliamı gibi tabulaşmış konuları tartışmaya başlamasının zamanı geldi, bu bilgiler Türk halkından saklanıyor ve bu iyi bir şey değil. Ben bir yazarım konunun tabu olduğu ve tartışılmadığı bir ülkede yaşamak utanç verici,"* diyor. Ben şunu söylüyorum, dağarcıklarında ne varsa buyursunlar, burada söylesinler, bizimle tartışınlar.

Son olarak şunu söyleyeceğim: Konuyu tabulaştıran biz değiliz. Bakın, bizi davet ettikleri yere gidiyoruz. Ama ne Er-

menistan'dan, ne Amerika'dan, ne buradan kimse bizimle aynı yere gelmiyor. Tabulaştıran kendileri. Osmanlı Devleti diyelim ki suçlu olmuş olsaydı, ben yine de şunu söylemeye cesaret ederdim: Eğer öyle bir şey olsaydı bilim adamlığı kisvesiyle, şahsiyetimle bunu ifade ederdim olmuş diye. Ama olmadığını görüyorum. Dolayısıyla bilimsel araştırma yapmadan, sorumsuzca, insanlık değerlerini ayaklar altına alarak konuşan insanlara sesleniyorum, bize demokrasi dersi vermeye hakkınız yok. Önce Fransa'ya ve demeç verdikleri İsviçre'ye baksınlar ve samimiyseler oradaki yasakları tenkit etsinler. Ben şahsen İsviçre'de şu sırada gittiğim takdirde göz altına alınacak kişiyim. Bunu dile getirsinler, ama kendilerini nasıl savcı ve hâkim yerine koyuyorlar ve de en önemlisi nasıl rahat uyuyorlar?

Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'na yöneltilen sorular ve cevapları

Soru: "Türk Tarih Kurumu olarak konuyla ilgili öncelikli çalışmalarınız nelerdir?"

Genel itibarıyla yaptığımız çalışmalarda herhangi bir etki altında kalmamak düşüncesiyle tüm bilgilerimizden kendimizi arındırdık her şeyden önce. Çünkü yapacağımız çalışma ne kadar objektif olursa ülke menfaatlerine o kadar hizmet edeceğini düşünüyorduk. Nitekim yaptığımız çalışmalarda yaklaşık 50-60 bin civarında belge topladık yabancı arşivlerden, bunların hepsi daha henüz tasnif edilip kullanılmış değil, onu da belirteyim. Önceliğimiz şuydu: Öncelikle Ermenilerin, 1.5 milyon Ermeni'nin öldürüldüğü iddialarının abartı olduğunu ortaya koymaktı ki, bunu koyduk. Bu şundan önemliydi, sayı önemli değildi tabii ki soykırım için, fakat yalanları ortaya koymaya başladığınız zaman toplum üzerinde moral takviyesi verecek bir sonuç ortaya çıkardı. Nitekim yaptığımız çalışmalarda 1914'teki Ermenilerin Os-

manlı İmparatorluğu'ndaki nüfusunu tespit ettik, Osmanlı sayımlarının dışında, yabancı kaynaklarla ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında aynı şekilde yine yabancı kaynaklarla Ermeni nüfusunu tespit ettik. Nereye göç ettiklerine varıncaya kadar, öyle ki Amerika'ya giden tüm gemilerin yolcu listelerini araştırdık. Ne kadar Ermeni'nin Amerika'ya göç ettiğini, hangi kamarada seyahat ettiklerine yaşlarına, cinsiyetlerine kadar her şeyi belirledik. Dolayısıyla ulaştığımız sonuç şu: Savaş öncesinde Osmanlı istatistikleri 1.300.000 Ermeni'nin yaşadığını söylüyor, Lepsius, soykırım olduğunu söyleyen Alman Papazı 1.845.000 diyor, Patrikhane 1.915.000 diyor, ama onun dışında pek çok Daniel Panzac, vesair gibi kişiler Ermeni nüfusunu 1.500.000 civarında diyor. Dolayısıyla Osmanlı istatistikleri o kadar büyük bir yanlış yapamazlar, çünkü İstatistik Müdürü zaten Ermeni'ydi. Dolayısıyla 1.500.000 Ermeni olduğunu varsaysak, savaş sonrasında 1.200.000 Ermeni'nin fiilen yaşadığını da tespit ettik. Dolayısıyla kayıplar aşağı-yukarı böyle ve bir yalanla karşı karşıya kaldık. Onları araştırıyoruz, tehcirin mali portresinden, amele taburlarına kadar salgın hastalıkları araştırdık. Salgın hastalıklardan ölüm konusundaki kitabı Özdemir Hoca yazdı, kitap Tarih Kurumu'nda yayınlandı.* Çünkü salgın hastalıklar çok önemliydi. Avrupa'da salgın hastalıklardan ne kadar çok insan öldü. Çünkü siz bilerek sürdürünüz, hastalığa bakmadınız diye iddia ediyorlardı. Onun için salgın hastalıkları araştırmamız lazımdı. Hava durumundan o dönemdeki kıtlıklara kadar her şey bu kitabın içerisinde yer aldı.

Soru: *"Enver Paşa'nın tehcir kararı önermesinde Talat Paşa'ya Alman etkisi nedir?"*

Aslında Alman etkisinden çok önemli bir şey var burada. Enver Paşa doğu bölgesinde komutandı, Kafkasya Cephesi'ne gidiyor, Sarıkamış faciasını da biliyorsunuz, aslında

* Hikmet Özdemir

1915'e girerken Kafkasya'dan özellikle Erivan'ın yüzde 65'i Türk nüfusu, Müslüman nüfusla birlikte sayarsanız yüzde 15 Ermeni nüfusu var orada, ilk başta oradan bütün Müslüman nüfus Anadolu'ya sürgün edilmiştir. İlk sürgün edilenler Ermeniler değildir, tam tersine Kafkasya'daki Müslüman unsurdur sürgün edilen ve 1.5 milyondur. Bu 1.5 milyonun ancak 702.000'i Anadolu'ya gelebilmiştir, geri kalanı yollarda kırılmıştır ve eşkıyaların saldırısına uğramıştır. Tehcir kararı alınmasında Alman etkisi şöyledir: Almanların bir planı vardır, Mezopotamya bölgesinin Birinci Dünya Savaşı sonrasında Alman idaresine geçmesi planlanıyordu, zaten Bağdat Demiryolu da bunun için yapılmıştır. Bu nedenle, dünya savaşı sonrasında, savaşın kazanılıp Alman idaresine Irak'ın girmesi durumunda bu bölgenin idaresinde kolaylık olması açısından yarım milyona yakın Ermeni'nin o bölgede yer alması Almanlar tarafından stratejik olarak uygun görülüyor. Dolayısıyla böyle bir düşünce var, ama aslında tehcirin sebebi Almanlar değil, biraz önce dediğimiz gibi onların isyanları, topluca isyanları, her yerde isyan etmeleri ve İtilaf Devletleri ile işbirliği yapmaları. Nitekim ilk Ermeni başbakanı Kaçaznuni şunu söylüyor: *"Biz İtilaf Devletleri'nin kesinlikle galip geleceğine inandığımız için Türklerin barış elini reddettik ve onlarla birlikte hareket ettik, fakat çok büyük bir hüsrana uğradık. Türk ordusunun bu kadar güçlü olacağını tahmin etmiyorduk."*

Soru: *"TTK veya onun organizasyonunda Türkiye'de de kitapları yayınlanan Dadriyan, Halil Berktaş, Taner Akçam ve buna benzer yazarların iddialarını cevaplayan, Turgut Özakman'ın 'Mustafa Kemal, Vahdettin, Yalanlar Gerçekler' kitabı türünde iddialara göre bir yanıt veren derli-toplu bir yayın yapmayı düşünüyor musunuz?"*

Bu konuda Halil Berktaş'ın kitabı yok bir defa, onu söyleyeyim, yani Halil Berktaş'ın Ermeni konusunda hiç kitabı yok. Dadrian, Taner Akçam'ın var, bunlar fantezi türünden kitap yayınlıyorlar. Bizim kendi değerimizi, Tarih Kuru-

mu'nun bilimsel değerini dūřürmemiz mümkün değil, onu başkaları yapmak zorunda. Bizim her söyledieğimizin muhakkak belgesi olmalı ve karşımızdaki insanlar bizim bilim kurulu olduğumuz kanaatlerinden hiçbir şekilde vazgeçmemeliler. Dolayısıyla biz bunu devam ettiriyoruz, bundan da hiç vazgeçmeye niyetimiz yok, ama dediğim gibi değişik gruplar bizim yayınlarımızdan esinlenerek bu türden daha aktüel, halk tipi türünden kitaplar yayınlatabilirler.

Soru: *"Osmanlı subaylarının bir kısmı göç sırasında yaşanan bazı acı olaylardan dolayı divanı harbe gönderildi. Bu durum şu soruyu doğurur mu? Osmanlı bürokrasisi böyle bir kitlenin tehciri için hazır ya da yeterli miydi? Çünkü ölen Osmanlı askeri sayısı bilhassa fazla, bu bürokrasinin yeterli olmadığını gösterir mi?"*

Bir savaşa girmiş zaten bir devlet, öyle düşünün, daha önceden Ermenileri sürgün etmek gibi bir düşüncesi zaten yok. Hazırlıklı olmasını zaten bekleyemezsiniz. Eğer öyle olmuş olsaydı, zaten Gündüz Bey'in de söylediği gibi biraz bu soykırıma girerdi, bunlardan kurtulma düşüncesi vardı demektir. Dolayısıyla yollarda sadece Ermeniler ölmemişler, çünkü o sırada Anadolu yolları veya taşımacılık Avrupa gibi değildi. Biliyor musunuz ki Ege Bölgesi'nden toplanan ve Kafkasya cephesine gönderilen askerler Ulukışla'ya kadar tren yoluyla, getiriliyorlar, Ulukışla'dan yaya olarak Kafkasya'ya gönderiliyorlar. Sadece Ermeniler yaya olarak getirilmiyor Konya'ya veya Adana'ya. Osmanlı askerleri de aynı şeyi yapıyor.

İkincisi, terhis olunan veya tebdili hava için askerden evine giden insanlar veya bu göç hadisesi salgın hastalıkların şiddetle yayılmasına sebep oluyor. Çünkü hastalıkları bulundukları yerden başka yerlere taşıyorlar. Bunlar tabii çok önemli, bunu sadece Osmanlı Devleti bürokrasisi yeterli değil diye göremezsiniz. Mesela, İtalya'da 1918'de gripten ölenlerin sayısı bir senede 274.000 kişi, sadece Osmanlı Devleti'nde yok bunlar, bütün dünya bundan kırılıyor. Çünkü bit sarmış her tarafı, biliyorsunuz Çanakkale savaşlarıyla ilgili

belgesellerde görürsünüz, İngiliz askerleri veya Anzakların filmlerde bit temizlediklerini görürsünüz, Osmanlı askerinde aynı bit var ve tifüs hastalığına sebep oluyor ve diğer insanlarda da, sivil insanlarda da var. Onun için Osmanlı Devleti bir şey geliştirmiş, varil tarzında bir şey, alttan ve üstten iki boru geçiyor ve resmini de tespit ettik. Devletin elbise verecek gücü olmadığı için bunları onun içerisine koyuyor, buhar geçiriyor, bitler ölüyor, tekrar askere giydiriyor. Bunu da Ermeniler veya başkaları tutmuşlar “gaz odaları ilk defa Türklere kullanıldı” diyorlar. Osmanlı Devleti’nin gazı bırakın lamba yakacak petrolü yok.

Soru: *“Tarihimiz ile yapılan araştırmaların halkımıza daha etkili bir yolla anlatılması ve daha çok ilgi çekmesini sağlamak gerekiyor mu? Ne düşünüyorsunuz?”*

Tabii ki, bu çok önemli, kesinlikle önemli. Biz halk tipi kitaplar da çıkarıyoruz, çıkarmıyor değiliz Tarih Kurumu olarak, ama şöyle düşünün, bir ülkede bilimler akademileri vardır, her ülkede vardır ve bunlar böyle fantezi tür kitaplar çıkarmazlar, halk tipi kitaplar çıkarmazlar, o başkalarına aittir. Onlar tamamen bilimsel çalışma yaparlar. Bilimsel çalışma yapacak kurum yok Türkiye’de biliyorsunuz, dolayısıyla bizim görevimiz o bilimsel çalışmayı yapmaktır. Atatürk Tarih Kurumu’nu onun için kurmuştur. Bunun dışında belgeseller yapanlara yardımcı oluyoruz, film yapanlara danışmanlık yapıyoruz, herkese materyal vermeye gayret ediyoruz, ama her şeyi bizim üstlenmemiz doğru olmaz, zaten o zaman yapmamız da zor olur.

Soru: *“Ülkemizin gerçek tehdidi olan Batı emperyalizminin öncelikle tarihimizin ve kültürümüzün yanlış ve saptırılmış bir şekilde öğretilmesi için yaptığı girişimlere neden önlem alınmamıştır? Kuşaklar arasında yaptıkları çalışmaların net sonuçları görülmektedir. Açıktır ki, tarihinden ve kültüründen yoksun bir toplumun milletini, ulusunu savunması için çok az neden vardır. Bu yoksullaşmaya neden izin verdiniz?”*

Türk Tarih Kurumu şu âna kadar 1.300 kitap yayınladı. Son 10 senedeki yayınlarımız 500, biz daha ne yapalım ki, o artık bizim görevimiz değil, o Milli Eğitim Bakanlığı'nın görevi, Türkiye'yi yönetenlerin görevi, bir de sizin de göreviniz, açıkça onu söyleyeyim. Her şeyden önce vatandaş olduğumuzun şuuruna varmak zorundayız, bilincine varmak zorundayız, tepkimizi gösterebilmeliyiz. Bunu göstermemek ise demokratik toplum olma özelliğini yitirir. Bakın, bu toplantı yapıldı, gelen-gelmeyen vesaire, bir yana bırakalım, ama şu kadar insan bu toplantıdan birtakım bilgiler alarak gidiyor. Bunu bu şekilde sürekli, bıkmadan, usanmadan yaygınlaştırıp devam ettirmemiz lazım, protesto kabiliyetimizi kullanmamız lazım. Maillerle, fakslarla 70 milyon insandan 1 milyon insan gönderemiyor mu? Diyelim ki, bir üniversiteye, bir gazeteye bir faks gönderemiyor mu, bir mail gönderemiyor mu? Bu tepkiyi gösterebilirsek her şey düzelir. Biz oturup da birilerinden her şeyi çözmesini bekleyemeyiz. Bodrum'da bir toplantı yapmıştık. Bana biri dedi ki: "Atatürk olmalı, Atatürk." Atatürk 1938'de öldü arkadaşlar, bunu iyi bilelim, ama fikirlerini devam ettireceksek hepimizin birer Atatürk olması lazım. Bunu başaramaz mıyız, başarırız. Bu millet her şeyin üstesinden gelebilir, zaten bu kadar başına bela gelmesinin sebebi de bu.

ERMENİ SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Prof. Dr. Hikmet Özdemir
Türk Tarih Kurumu

Türk-Ermeni ihtilafının anlaşılabilmesi için bir-iki küçük saptamamı, ama önemli bulduğum saptamamı sizlerle paylaşmak isterim. Bunlardan birincisi, Cumhuriyetimizin kurucusu ve ebedi lideri Kemal Atatürk'ün bize bıraktığı bir mirastır. Bu miras, "Yurtta barış, dünyada barış" cümlesiyle Atatürk tarafından ifade edilen bir mirastır. Benim içtenlikle isteğim, bu makalemin bu mirasla çelişir bir şey olarak algılanmamasıdır. Ben de tüm insanlarımız gibi, Yüce Atatürk'ümüzün bu mirasına bağlıyım ve o nedenledir ki, onun gösterdiği yolda, ülkemizin barış içinde yaşaması için elimden gelen her türlü çabayı göstereceğim. Ancak Cumhuriyetimizin kurucusu Atatürk ve arkadaşları hiçbir cumhuriyet kuşağına önceki dönemle ilgili olarak kin, garaz ve öfke duyguları göstermemeye, onları aşılamamaya büyük özen göstermişlerdir. Hepimiz bunun için tanıklık edebiliriz. Hiçbir Cumhuriyet kuşağı kinle, garazle, öfkeyle yola çıkmamıştır. Bizim eğitim sistemimiz I. Dünya Savaşı'yla ilgili olarak o savaşın bize yönelik olumsuzluklarının önemli bir kısmını bize aktarmak istememiştir. Bu öngörünün amacı Osmanlı İmpa-

ratorluğu'nun eski tebası olan birtakım topluluklara kin duymamızı peşinen önlemektir. Biz büyük bir **barış planı** içerisinde yetiştirilmişizdir.

Ne var ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun eski tebası olan ve bugün ABD'de, özellikle Fransa'da ve bazı başka ülkelerde yaşayan ve bulundukları ülkelerdeki demokrasinin ilginç paradoksundan yararlanan Ermeni Diasporası 1920'lerden beri, kendi evlatlarını Türk ulusuna karşı, büyük bir öfke, garrez ve kin duygusuyla yetiştirmişlerdir. O kadar ki, önce birinci kuşak dediğimiz suikastlarını tamamlamış yani Talat Paşa'yı, Sait Halim Paşa'yı ve arkadaşlarını katlederek o dönemin Osmanlı Devlet ricalinden intikamlarını almışlardır. İşte o garrez, kin duygularıyla yetiştirilen Ermeni kuşakları bu defa 1980'lerde diplomatlarımıza suikastlar düzenlemiştir. Şimdi ise karşı karşıya bulunduğumuz, doğrudan doğruya ulusumuza yönelik bir büyük suikast planıdır.

Bu nasıl ortaya çıkmıştır? Bunun ortaya çıkışıyla ilgili olarak çok kısa şu saptamamı sizlerle paylaşmak istiyorum: 90 yıldan beri Ermeni Diasporası ve onun destekçileri tarafından bir sanal bellek oluşturulmuştur. Ve o sanal bellek şimdilerde sanal bir din haline gelmiştir. Bu yeni ve bu sanal dinin maalesef bizim ülkemizde de müritleri, fetvacıları baş göstermiştir. Bazı akademisyenler ya da tanınmış köşe yazarları, yani Türk aydınları bu sanal dinin yeni mensupları olarak hiç de iyi bilmedikleri konularda Türk toplumunun kafasını karıştırma görevini gönüllü olarak üstlenmişlerdir. Belki aralarında gönüllü olmayıp başka amaçlarla yapanlar da vardır ama ben gönüllü olduklarını varsayıyorum. Şimdi, bu sanal dinin Türkiye'deki mensupları, ne kadar acıdır ki basında yer alan açıklamalarında konu ile ilgili fevkalade bilgisiz olduklarını gösterdikleri gibi, çok temel bazı konuları da inkâr ederek değerlendirmeler yapmaktadırlar. Bunlardan en önemlisi savaşın, savaş koşullarının incelenmesini hiçbir şekilde dikkate almadan sanki bir sabah aniden sivil topluluk-

ları, sivil kabileleri dönemin hükümeti yollara dökmüş ve o şekilde bazı insanlar yaşamlarını kaybetmişler gibi bir tabloyu açıklamaktadırlar. Gerçek böyle değildir. Gerçeğin bu şekilde olmadığını bizim sadece kendi kamuoyumuza değil, uluslararası kamuoyuna da anlatmak boynumuzun borcudur. Bu öyle zannediyorum ki bu ulusun evlatlarının, okumuş evlatlarının, bütün dünyaya bir meydan okuması şeklinde olacaktır. Tıpkı Sevr karşısında İstanbul'da toplanan ve meydan okuyan aydınların yaptığı gibi. Daha sonra Ankara'daki Milli Hükümet'in, Kemal Paşa liderliğindeki aydınların yaptığı gibi.

Burada ana konuya geçerken bir noktanın daha üzerinde durmak istiyorum. Bizim bugüne kadar Türk Tarih Kurumu'nda yaptığımız çalışmalar, Osmanlı arşiviyle ilgili Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün yaptığı çok sayıda çalışma var; ama bunlardan daha önemlisi, Ankara'da satışa çıkartılan bir diğer çalışmadır. Bu, Genelkurmay Başkanlığımızın askeri arşivde bulunan Ermeni olaylarıyla ilgili belgeleri orijinal halleriyle, sadeleştirerek ve İngilizce olarak yayınladığı 4 ciltlik bir çalışmadır. Benim burada ne yüreğim, ne vicdanım Genelkurmay Başkanlığımızın şu anda iki cildini yayınladığı o kitaptaki faciaları anlatmaya elvermez. İçtenlikle bunu itiraf ediyorum. Onun için her birinizden rica ediyorum, Genelkurmay Başkanlığımızın askeri arşiv belgelerinden hazırladığı ve satışa çıkardığı iki cildi, o belgeleri temin ediniz ve doğrudan doğruya kendi gözlerinizle o belgelerden 1915 yılında ne olduğunu siz kendiniz görünüz. Ve lütfen benim gibi insanlar dahil, araçları kaldırınız. Konuyu hiç bilmeyen öğretim üyelerinden, gazetelere demeç veren insanlardan konuyu öğrenemezsiniz. Doğrudan doğruya o araçları kaldırarak belgelere siz kendiniz bakabilirsiniz. Aynı durum yabancı dostlarımız için de geçerlidir. Genelkurmay Başkanlığı'nın yayınladığı bu belgelerde aynı zamanda her bir belgenin İngilizcesini de göreceksiniz.

Türk-Ermeni ihtilafının incelenmesi ile ilgili teknik bir ayrıntı üzerinde biraz durmak istiyorum. Bu olaylar 1915 yılında başlamıyor. Bu olaylar, örnek vermem gerekirse, silahlı Ermeni hareketi Türkiye’de 1850’lerde, 1860’larda başlamıştır. Ancak 1915 olaylarını ve Türk-Ermeni ihtilafını daha iyi inceleyebilmemiz için bu olayların 1914 ile 1921 yılları arasında cereyan ettiğini düşünmemiz gerekir.

Söz konusu olan olaylar savaşın başlaması ile, yani 1914 sonbaharında başlar, 1921 yılında TBMM hükümeti adına Kâzım Karabekir Paşa’yla Ermenistan Cumhuriyeti arasında imzalanan Gümrü Antlaşması’na, yani 2 Aralık 1921 tarihine kadar devam eder. Bu olayların “Birinci Evresinde” ayaklanma ve zorunlu göç kararı vardır. Bu ayaklanma ve zorunlu göç kararı seferberliğin ilanıyla başlar. İkinci evre çok önemlidir. Rus işgali altında Ermeni katliamlarının yapıldığı evredir; bu evre 1916-18 arasındadır. Tüm bu olayları “etnik temizlik” olarak gören çevrelerin önce Rus işgali altında Ermenilerin Türklere yaptığı katliamların nasıl yapıldığını incelemesi gerekir. Gerçekten bu dönemde Rus işgali altında Doğu Anadolu bölgesinde etnik temizlik yapılmıştır. Nihayet üçüncü evrede Mondros Mütarekesi’nden sonra Türk-Ermeni Savaşı çıkmıştır. O tarihte Ermenistan Cumhuriyeti vardır. Ermenistan Cumhuriyeti’nin düzenli ordusuyla Doğu Anadolu’daki ordumuz, Türk ve Ermeniler olarak karşı karşıya gelmişlerdir, savaşmışlardır. Bununla şunu söylemek istiyorum: Bir ihtilaf söz konusu ise bu ihtilafın hukuki anlamda çözümü bundan sonraki dönemde Gümrü Antlaşması, Kars Antlaşması ve nihayet Lozan Antlaşması ile sona erdirilmiştir. Bizim açımızdan Lozan Antlaşması TC devletinin tapu senedidir ve bu senet, bu anlaşma uluslararası bir belge niteliğindedir. Lozan Antlaşması, bu anlaşmayı içine sindiremeyenler yani daha önce Sevr’i zorla dayatanlar tarafından da imzalanmıştır.

Şimdi geliyorum ana konuya, esas konuya: 1915’teki olayı bir kriz yönetimi olarak değerlendirmek durumundayız.

Yalnız dikkatinizi çekerim, bu savaş altında bir krizin yönetimidir. Yani normal bir dönemde, savaşın olmadığı bir dönemde kriz çıkmış olsaydı elbette o krizin yönetimi daha farklı olabilirdi. Savaş altında bir kriz yönetimidir. Savaş altında bir krizin nasıl yönetildiğini anlamak için savaş başlarken, yani I. Dünya Savaşı başlarken, bir iç tehdit olan Ermeni komitalarının ne olduğunu bilmemiz gerekir. Bu komitalar Taşnak ve Hınçak, ve Rangavar partileridir. Bazıları bunların normal siyasal partiler olduğunu düşünebilir. Gerçekte -ve kendilerinin de anlatımı o şekildedir- bunlar silahlı partilerdir ve illegal, gizli partilerdir ve aynı zamanda Osmanlı düzeni içinde örgütlenmiş partilerdir.

İkinci bir faktör olarak krizin yönetimini iyi anlayabilmek için krizi tırmandıran ne gibi yeni gelişmeler olmuştur, bunu da bilmemiz gerekir. Bununla neyi kastediyorum? Şudur; örnek veriyorum Zeytun'daki Ermeni komitesi Petersburg'a gitmiştir 1914 yılında. Petersburg'a, Rusya'ya ve demişlerdir ki "Biz ayaklanacağız, bu ayaklanma için silah istiyoruz, yardım istiyoruz." Düşünün, Maraş'ın Zeytun'undan kalkıyorlar ve Petersburg'a gidiyorlar. Şu anda bizim elimizde İngiliz hükümetine ait, Fransız hükümetine ait, Rus hükümetine ait Ermeni komitalarının başvuru belgeleri var ve bunların ne şekilde değerlendirildiğine dair de bilgiler var, belgeler var. Tabii bütün bu belgeleri olduğu gibi dünyanın önüne koyacağız.

Kriz ortaya çıktığı zaman hükümet hangi yasal mekanizmaları kullanmıştır? İşte en önemli konu. Bu krizi yönetmek için hükümet -ordunun da önerisiyle ve uygun bulmasıyla- silahlı Ermeni toplulukları savaş alanının dışında Suriye ve Mezopotamya bölgesine aktarma kararı alıyor. Burada çok önemli bir ayrıntıya dikkatinizi çekmek istiyorum. Bizim Anadolu'muzda savaş başlarken iki kesimden yoğun mülteci hareketi olmuştur.

Birinci kesim, Balkan Savaşları'yla beraber Balkanlar'dan sadece canlarını getiren ve bütün varlıklarını, mallarını orada

bırakarak Anadolu'ya sığınmış olan çok sayıda insanımızdır. Balkan mültecilerinden söz ediyorum, göçmenlerinden.

İkinci bir kesim de yine savaşla beraber Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya sığınmış olan çok sayıda insanımızdır. Hükümet bir taraftan da Ermenileri silahsızlandırıyor, yani isyan edenler var, ayaklananlar var. Bu Ermenileri, isyan edenleri etkisiz hale getiriyor, ayaklanmaları bastırıyor ve bu süreç içerisinde de onlara ait bölgelerdeki direnci kırmak için bunları Suriye tarafına zorunlu göçe tabi tutuyor. Bunların sayısı 400 bin civarında ama aynı dönemde 900 bin civarında Kafkasya'dan göç edip gelen insan var. Aynı hükümet bunlara da bakmak zorunda, bunlara da bakıyor. Çünkü öbür taraftan bir etnik temizlik yapılıyor. O Sabancı Üniversitesi'ndeki öğretim üyesi meslektaşımızın hiçbir zaman anlayamayacağı, onun vicdanının anlayamayacağı bir etnik temizlik yapılıyor. Şimdi burası çok önemli: Kafilelere saldırılar olmuş, hastalıktan ve açlıktan ölmüş kafilelerdeki insanlar. Bununla birlikte bu kafilelere saldırılarda idarenin tutumu son derece önemli. Eğer idarenin eğer bu kafileleri imha kastı olmuş olsa; hükümetin, devletin memnun olması lazımdı. Oysa idare şiddetli bir şekilde tedbir alıyor ve bu tedbirler oyuncak tedbirler değil. Derhal dört tane Tahkik Heyeti kuruluyor. Bütün bunların belgeleri en kısa sürede dünya kamuoyuna sunulacak durumda.

Dört Tahkik Heyeti'ni Anadolu'nun merkeze sorun ulaşan vilayetlerine gönderiyorlar ve onlara diyorlar ki: "Sizler bu tahkikatları yapacaksınız, ihmalini gördüğünüz askeri ve sivil, mülki görevlileri Divan-ı Harbi Örfilere, derhal vereceksiniz." Yani bize bildirin demiyorlar. Doğrudan doğruya Divan-ı Harbi Örfilere verin diyorlar. Bu şekilde görevden alınan ve Divan-ı Harbi'lere bildirilen kişilerin sayısı 1347'dir, bunların hepsinden hesap sorulmuştur. Bu dediğim iş 1915 sonbaharında yapılmıştır. Bilinçli olarak karıştırılan şeylerden bir tanesi budur. Bu konu hiç anlatılmamaktadır:

Yani hükümet 1915 sonbaharında bütün gücüyle kafilelere kötü davranan yerel idarecilerin peşine düşmüştü. Çok enteresandır, 15 Ermeni mebus var Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda. Bu nasıl soykırımsa Osmanlı Meclis-i Mebusanı'ndaki Ermeni mebuslar görevlerine devam ediyorlar. Bunlardan bazılarının o silahlı, illegal örgütlerle de, ayaklanmayla ilişkisi saptanıyor. Bunlardan iki tanesi Erzurum bölgesine gitmiş, orada ayaklanmayı örgütlemiş. Osmanlı Meclis-i Mebusan üyesi bunlar, milletvekili. Ayaklanmayı örgütüyor. İki tanesi de -tabiri bilerek kullanıyorum- çeteler tarafından öldürülüyor. Bakınız, "çeteler" diyorum. Çeteler tarafından öldürülüyor. Bu iki kişi, Talat Paşa'nın isteğiyle Cemal Paşa tarafından yakalanıyor ve idam ediliyor. O sırada bu çok önemli bir durum, yani imha ile ilgili olarak hükümetin kastının olmadığı biz her ortamda kanıtlayabilecek durumdayız. Tabii bu arada güvenilir tanıkların anlatımlarının da bilinmesi gerekiyor; değerlendirmenin karşılaştırmalı olarak yapılması gerekiyor.

Şimdi bazı belgeler ve bazı haritalardan söz etmek istiyorum. Örneğin -İngiltere Savaş Kabinesi'nin Anadolu ile ilgisini kanıtlamak açısından- savaşın hemen başında İngiltere Savaş Kabinesi'ne Anadolu'nun etnik yapısının haritası hazırlanıyor. Şu bizim Ege, Batı Anadolu'nun uç kesimleri ve Karadeniz sahilleri İngilizlerin değerlendirmesine göre savaş öncesinde Rumların biraz daha yoğun olarak toplandıkları bölgelerdir. Savaştan sonra da Sevr'de Türklere bırakılan bölge Orta Anadolu'dur. Türkler burada daha yoğun yaşıyorlarmış, o şekilde değerlendiriyorlar. Doğu Anadolu vilayetleri ve Adana bölgesi de, orası da Ermenilerin yoğun yaşadığı iddia edilen bölge. Nihayet son kısım Kürt nüfusun daha yoğun yaşadığı bölge. Bunu size sunmaktaki kastım şu: İngilizler tarafından savaşın daha başında Anadolu'nun etnik yapısıyla ilgili her tür değerlendirme yapılmış, haritalar hazırlanmış ve bu haritalar Savaş Kabinesi'ne sunulmuş.

İlginçtir,

Biz bugüne kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşım planlarının 1920 yılında Paris'te Sevr'de yapıldığını zannedtik. Oysa paylaşımın savaştan önce başladığı ve henüz savaş ilan edilmeden İngiltere, Rusya, Fransa arasında kimin nereyi alacağı, ne tür devletler kurulacağını belirlendiği anlaşılıyor.

Sadece 1915 yılında hangi şehirlerde ayaklanma olmuştur bununla ilgili bir bilgi sunacağım. Çünkü bu ayaklanmalar meselesi açıklanmadan 1915'i anlamak mümkün değildir. Doğu Anadolu'muzu gözünüzün önüne getiriniz. Daha ortada zorunlu göç kararı yokken, 1915 yılının 21 Şubat'ında Bitlis'te ayaklanma olmuş aynı gün Muş'da çalışmalar başlamıştır. Bugün, devlet arşivleri tarafından açıklanan rakamlar vardır. Sadece 1915 yılında Doğu Anadolu'da 'bu isyanlarda öldürülen Türklerin sayısı 120 bindir.

26 Şubat'ta düşman savaş gemileri Adana bölgesine gelmiştir. İngilizler önce Çanakkale'ye değil, İskenderun Körfezi'ne çıkmayı düşünüyorlardı. O nedenle İngilizler ve Ruslar tarafından planlanan bu ayaklanmalar yapılıyordu. Dört yol bölgesindeki Ermenilerin sevki hazırlıklarına başlanmıştır. 15 Mart'ta Van'da katliam ve ayaklanma vardır, Van'da Ermeniler 1915 yılında geçici bir hükümet kurmuşlardır. Kendileri bazı doktora tezlerinde bunu itiraf ediyorlar fakat bu yeni sanal dinin, soykırım dininin müritleri Türkiye'de hiçbir şekilde bunları söylemiyor. 18 Mart size başka bir şeyi hatırlatır, Çanakkale'yi hatırlatır. Ama aynı gün Zeytin'da ayaklanma başlamıştır. 19 Mart'ta Van'da çatışma devam etmektedir ve bunlar bir gün iki gün süren şeyler değil, çok uzun süren çatışmalardır. Bakınız 27 Mart'ta daha zorunlu göç kararı hükümet tarafından alınmamış. 27 Mart'ta Tokat'ta Su şehrinde jandarmalar öldürülüyor ve yakılıyor. Jandarmaların öldürülmesi tabii karşı tarafın, Ermeni silahlı toplulukların gücü hakkında bir bilgi vermek zorundadır.

Sadece Zeytun bölgesinde 150 jandarma öldürülmüştür. Ermeni soykırımından söz edenler vicdan sözünü kullanmaktadırlar bugün 1915'in açıklanması için. Doğru, vicdan. Ama bu jandarmalar ve diğer öldürülen siviller de vicdanın kapsamı içine girmiyor mu? 18 Mart-5 Nisan'a kadar çatışmalar devam ediyor. Ruslar Van'a giriyorlar. Şimdi bir taraftan Ruslarla savaşıyorsunuz, bir taraftan Çanakkale'de savaşıyorsunuz, bir taraftan Anadolu'nun değişik bölgelerinde ayaklanmalar var. Ve tekrar ediyorum sadece 1915 yılı içerisinde 120 bin Türk öldürülmüştür. Kim tarafından? Ruslar tarafından değil, Çanakkale'deki savaşta da değil, sadece ve sadece Ermeni silahlı çeteleri tarafından öldürülmüştür. Zorunlu göç kararının alınmasından sonra 15 Haziran'da Karahisar'da çatışmalar başlamıştır, bugünkü Şebinkarahisarda. 12 gün sürmüştür oradaki çatışmalar. Meşhur Boğazlıyan olayları ve bu Boğazlıyan olaylarından dolayı bir kaymakamımız, Kaymakam Kemal Bey, biliyorsunuz, işbirlikçi hükümetin mahkemeleri tarafından yargılanarak idam edilmiştir.

Prof. Hikmet Özdemir'e yöneltilen sorular ve Özdemir'in yanıtları

Soru: Mavi Kitap'taki iddialar için ne düşünüyorsunuz?

Cevap: Mavi Kitap (Blue Book) adıyla bilinen eser, bir savaş propagandası kitabıdır. Kitabın yazarlarından biri Arnold Toynbee'dir. İngiliz arşivinde Toynbee'nin Blue Book'u hazırlarken yaptığı 600 adet yazışma var. Ben bu yazışmaların tamamını elden geçirdim. Bu 600 mektuptan 60 kadarı bizimle doğrudan doğruya ilişkiydi. Bu mektupların birer nüshalarını ben Türkiye'ye getirdim. Bu mektuplarda Toynbee, söz konusu eseri, özellikle Oxford'dan bir profesöre yazdığı mektupta şu şekilde tanımlıyor: "Benim bu yaptığım çalışma son derece temelsiz oldu ve ben ikinci el kaynaklara dayanmak zorunda kaldım." Düşünebiliyor musunuz? Blue Book'u ha-

zırlayan Toynbee, yaptığı çalışmanın son derece temelsiz olduğunu söylüyor ve ikinci el kaynaklara dayanmak zorunda olduğunu açıklıyor. Blue Book'u oluşturan iddialar Ermeniler tarafından ortaya atılmıştır. Bunların kimler tarafından ortaya atıldığını Toynbee özellikle Amerika'daki çevrelere ısrarla defalarca mektuplarla soruyor. Diyor ki: "Bu iddiaları kimler ortaya atıyor? Lütfen bunların isimlerini bize bildiriniz." Çünkü son derece iddialı bir kitap. Ve Toynbee'ye verilen yanıt şöyle: "Maalesef bu isimlere biz sahip değiliz, kimler tarafından ortaya atıldığını bilmiyoruz."

Propaganda Bürosu'nun yaptığı bu çalışmalarda, sistemin nasıl işlediğini ortaya çıkarmak için size Eylül 1915 tarihinde ve daha sonra üzerine roman yazılan, film yapılan Musa Dağı Ermenileri ile ilgili olayı anlatmak istiyorum. 1915 yılında bugünkü Hatay'ımızın Musa Dağı bölgesinde yaklaşık olarak sayıları 5 bin kadar Ermeni topluluğu isyan halindedir. Bölgedeki Fransız ve İngiliz savaş gemileri tarafından 4.800 kadar Ermeni gemilere bindirilmek suretiyle Mısır'ın Port Said Limanı'na götürülüyor. Bu götürülme işlemini hem Fransız arşivlerinden, Fransız diplomatik belgelerinden hem de İngiliz diplomatik belgelerinden takip edebiliyoruz. Ondan sonra Port Said Limanı'nda bunlar için mülteci kampları oluşturuluyor. Bakınız, sonbahar, eylül ayı, 1915 yılı. Cenevre'de Milletler Cemiyeti'nin Mülteciler Komiserliği'ne yazılan bir o mektubu ben Cenevre'de Mülteciler Komiserliği'nin arşivinde buldum, elyazısı ile yazılmış bir mektup. "Bu mültecileri biz ne yapacağız? Büyük devletler bunlarla ilgili yükümlülüklerini yerine getirmiyorlar. Acaba hangi ülkeye göndersek? Latin Amerika'ya mı, Avusturalya'ya mı, Yeni Zelanda'ya mı göndersek?" James Barton - Amerikalı önde gelen bir misyoner- Dr. Jansen'e, Mülteciler Yüksek Komiseri'ne mektup yazıyor. "Port Said'deki mülteci kamplarına İngiliz ordusundaki Yeni Zelandalı ve Avusturalyalı subayları cumartesi-pazar günleri davet ederdim. O nedenle biliyorum. O sırada kampta yalnızca kadınlar ve ço-

cuklar vardı." Parantez açmış el yazısı ile yazdığı mektupta: "Biliyorsun, erkeklerini askere almıştık."

Dünyanın neresinde olursa olsun, her türlü izi sürmeye mecburuz. Bütün bilgileri bir araya getirmek zorundayız ve tıpkı bir puzzle gibi boşlukları doldurmaya mecburuz. O boşlukları doldurduktan sonra da "şu olay şu şekilde olmuştur" diye açıklamalar yapmak durumundayız. Bu ayrıntıyı niçin anlattım? Musa Dağı Ermenileri ile ilgili olarak büyük bir efsane yaratıldı. Ve bu efsaneden esinlenerek roman yazıldı, film yapıldı. Demek istediğim şu; konuşmamın birinci kısmında **"bir sanal bellek yaratıldı"** demiştim. Bu sanal bellek işte bu şekilde yaratılıyor.

Oysa artık elimizde Tonybee tarafından yazılan mektuplarda var. Bütün bunlar Toynbee'nin el yazısıyladır. Toynbee'ye Ermeniler başvurmuşlardır 1966-1967 yılında. 1915 olaylarıyla ilgili ondan yeni bir fetva almaya çalışmışlardır. Fakat çok enteresan, Toynbee Ermenilere yazdığı iki ayrı mektupta, kesinlikle soykırım sözcüğünü kullanmıyor. Çok dikkat çekici. Ama daha ilginç başka bir bilgi var elimizde. 1957 yılında Arnold Toynbee Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'nde uzaktan akrabası olan Dr. Zeigner adlı bir kişiyle karşılaştıkları zaman aralarında geçen konuşma Dr. Zeigner tarafından şöyle yansıtılmıştır: Toynbee, Dr. Zeigner'in Ankara'dan geldiğini ve bir Amerikalı subay olduğunu öğrendikten sonra "Türkiye benim çok sevdiğim bir ülke, orada da benim çok yakın dostlarım var," der. Sene 1957. (Dr. Zeigner, kendisi bir Amerikan istihbarat subayıdır, şu anda 82 yaşındadır.) Dr. Zeigner, Toynbee'ye "Öyle mi? Siz bir taraftan Türkiye'yi ve Türkleri çok sevdiğinizi söylüyorsunuz, dostlarım var diyorsunuz, peki 1915'te yazdığınız bu kitaplar ne oluyor?" der. Toynbee'nin yüzü kızarır, mahcubiyetle yanıt olarak "Savaş propagandasıydı, onu yaptık," der.

Bizim kesin olarak bilmemiz gereken bir şey var. Propaganda sözünü bir kenara atalım. O sözü reddediyorum. Propaganda sözünü reddediyorum. Sadece ve sadece bilimsel

anlamda bütün malzemeyi, ama tabii İngilizce olarak, yabancı dilde ortaya koymamız gerekiyor.

Hiçbir şekilde Ermeni kabilelerinden ölüm olmadığını söylemiyorum. Ancak bir şey söylüyorum: 90 yıl önceki bir savaşın ölümlerini, dinlerine göre, milliyetlerine göre ayırmak suretiyle hiç kimse hiçbir yere varamaz. Biz Atatürk'ün Çanakkale'de ölen yabancı askerler için ne söylediğini biliyoruz. Hatırlarsınız. Yeni Zelandalı, Avustralyalı annelere Atatürk nasıl seslenmiştir: "Evlatlarınız bizim bağrımızdadır, rahat uyuyorlar, siz de rahat ediniz," demiştir. Biz böyle bir liderin ülkesinin evlatlarıyız. O nedenle bir savaşta ölen insanlar için hiçbir ayırım yapmaksızın elbette acı çekiyoruz, elbette üzüntü duyuyoruz. Ama bugün uluslararası literatürde kullanılan kavramlarla soykırım arasında farklar vardır.

Hiç kimse bizim bugüne kadar neden bu konulara girmediğimizi sorarak, söyleyerek bundan böyle bir dövünme nedeni çıkartmamalıdır. Tek bir neden olmuştur; Atatürk ve arkadaşları bize I. Dünya Savaşı ile ilgili kin, öfke, garaz aşılamamışlardır. Hiçbir Cumhuriyet kuşağına da bu aşılammıştır. Ve bundan sonra da bizim hiç kimseye karşı kinimiz, garazımız, öfkemiz, intikam duygumuz olamaz çünkü böyle bir intikam duygusu bizim tarihimizde hiçbir zaman olmamıştır. Bize yakışmaz. Bundan sonra da hiçbir kimsenin aklından bile geçmeyecektir.

Bu işin henüz başındayız. Ne gerekiyorsa o şekilde örgütleneceğiz. Benim kişisel kanım odur ki, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk ulusu en yetenekli evlatlarını bu alana seferber etmek zorundadır. Bunlar bilim adamlarımız olabilir, aydınlarımız olabilir. Gereken her şeyi sonuna kadar yapıp bu mücadeleyi, nasıl Atatürk ve arkadaşları Sevr'i parçalamışsa, bizim kuşağımız da onların yolundan giderek, onların inadıyla, bu paçavrayı kafalarına çarpabilecek güçtedir.

ERMENİ TERÖRÜ VE ŞEHİT TÜRK DİPLOMATLARI

Dr. Bilal Şimşir
Büyükelçi, Tarihçi, Yazar

Atatürk, 1919 yılında yurdu kurtarmak için Erzurum'dan Sivas'a giderken, İstanbul'da 15 kadar cemiyet Amerikan King Karane Heyeti'ne yazılı bir teklifte bulunuyorlar: *"Amerika'nın yardımı sağlanabilirse, Doğu Anadolu'dan Ermenilere bir miktar toprak verilebilir -yazılı ifade ediyorlar bunu- ancak bu, bağımsız Ermenistan'a doğrudan değil, önce Amerika'ya verilir, ondan sonra Amerika isterse Ermenilere verir"* deniliyor. Bu Atatürk'e 21 Ağustos 1919'da ulaşıyor -geç olarak-, Atatürk, çok nazik adam olduğu için şöyle bir telgraf gönderiyor: *"Dersaadet'te çeşitli partilerin ve cemiyetlerin Amerikan heyetine vermek üzere aldıkları kararlar, burada Heyeti Temsiliyemizce son derece üzücü ve acı verici görüldü. Çünkü 1. maddede, Ermenistan'a doğu vilayetlerinden arazi bırakılması söz konusu olmaktadır. Halbuki ezici çoğunluğu Türk ve Kürt olan bu vilayetlerden bir karış toprağın bile Ermeniler hesabına kaybının bugün için fiilen mümkün olmayacağı şöyle dursun, unsurlar arasına nefret ve intikam hissinin, dehşet ve şiddeti Osmanlı Ermenilerinin geri gelmesi halinde bile vilayetler dahilinde yoğun olarak iskânlarını tehlikeli göstermektedir. Erzincan ve Sivas arasında yoğun bir Ermenilik haya-*

li, ilimsizlik ve vukufsuzluktan başka bir şey değildir." Yani nazik adam olduğu için daha fazla söylemiyor, *"ilimsiz ve vukufsuzdur bu adamlar"* diyor.

Bunu zikretmemin sebebi şudur: Bugünkü Ermeni dostlarından, Türkiye içindeki Ermeni dostlarından bunu bile bekleyebiliriz, *"Kızılırmak'ın doğusunu Ermenilere bırakabiliriz"* diyebilirler. Fakat Atatürk'ün bu konularda başka bir sözü daha var. *"Bugünlerde Türkiye'de külliyetli miktarda yabancı parası dolaşmaktadır. Bu para Ermenilik ve Rumluk emelleri için harcanmaktadır ve bu para, Türk milli hareketini felce uğratmak için kullanılmaktadır,"* diyor. Atatürk ileriye güvenle baktığı için, mealen söylüyorum, *"Türk Milleti bunun üstesinden gelir,"* diyor. Bütün tarih yayınlarına, Ermenistan'da, *"bunlar çöplüktür, rubbish"* demişler, ben de diyorum ki, bu ulus, bu millet, bunun gibi marjinal kişileri tarihin çöplüğüne itecektir.

Atatürk 1924 yılında, henüz evlidir, Latife Hanım'la boşanmamıştır, İzmir'de kayınpederi Muammer Uşaklıgil'in evinde, aile sofrasında şöyle diyor: *"Son 10 yılda, yani 1914'ten 1924'e kadar, Türk milleti 8 milyon zayıat vermiştir."* O tarihte Muammer Bey İzmir Belediye Başkanı'dır, herhalde o çevreden bu söz İzmir'deki İngiliz konsolosunun kulağına gidiyor. Ben de bunu İngiliz arşivlerinde görüyorum ve *"İngiliz Belgelerinde Atatürk"* adlı kitabımın 5. cildinde bunu yayınladım. İstiklal Savaşı sonunda, Türkiye 10 milyon civarında bir nüfusa sahip iken 8 milyon kayıp vermiş demek, yüzde 80 kayıp demektir. Yeryüzünde başka hiçbir millet yüzde 80 kayıp vermemiştir.

Atatürk'e 1921 yılında bir Amerikan gazeteci Roma'dan yazılı sorular yöneltiyor, sorulardan biri de Ermeni sorunuyla ilgilidir. Bunlara Atatürk 1921 yılında şöyle cevap veriyor: *"İddialara rağmen, sürülenler hayattadır. Eğer İtilaf Devletleri bizi tekrar bir savaşa sokmasalardı, bunlar evlerine dönmüş olacaktı."* Bunların hayatta olduğunu Ermenilerin kendileri de doğruluyor, 1918 yılında, yani tehcirden 3 küsur yıl sonra Bo-

ghos Nubar Paşa, Fransız Hükümeti'ne gidiyor, *"Bu sürgünlere, tehcir edilen Ermenilere yardım edin,"* diyor, Fransızlar da *"Edelim, ama kaç kişi var? Kaç kişi sürüldü? Nerelerde bunlar? Bize bildirin,"* diyorlar. Boghos Nubar Paşa, yazılı olarak bildiriyor: *"650 bin kadar kişi sürüldü, bunların 400 bini şuralarda, şuralarda yaşıyor, -Irak'ta, Suriye'de vesaire yerlerini de söylüyor- geri kalanlara, tam ulaşamadık, haber alamadık, yardım edin,"* diyor. Bu da gösteriyor ki, bazı telefathlar olmasına rağmen büyük çoğunluğu hayattadır. Fakat Ermeniler bu mağdur olma psikolojisini, 90 senedir bütün Hristiyan dünyasında, sonuna kadar sömürmüşlerdir.

Amerikalıların 1920'li yıllarda *"Near East Relief"* diye bir yardım teşkilatı vardır, muazzam paralıdır, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti kadar parası vardır. Bu paranın yüzde 98'i Ermenilere gitmiştir, yüzde 2'si Ermeni olmayanlara, Türk olmayan Müslümanlara verilmiştir. Böyle bir çifte standart var, vur abalıya zihniyeti var. İngiliz büyükelçisi 1920'lerde *"Bu Türkler çok ilginç insanlar,"* demeye getiriyor: *"1920 yılında açlıktan İstanbul'un içinde ölüyor, fakat hiç kimseye avuç açmıyorlar,"* diyor. Türk'le Ermeni'nin farkı bu, Ermeniler 90 yıldır, *"Biz zulme uğradık, biz katliama uğradık,"* vesaire diyorlar. 1921 yılında bizim aklandığımızı söylüyorum, Atatürk de diyor bunları, katliam söz konusu olmamıştır. Bunu Türk gençlerine söylüyorum; içinde bu soykırımı propaganda bombardımanından en ufak bir kuşku kalmasın, Türk milletinin kültüründe bu yoktur. Bir Ermeni katliamı veya Ermeni soykırımının yapılabilmesi için uygun bir ortamın bulunması gerekirdi. Örneğin Almanya'da, bir Hitler'in çıkabilmesi için uygun bir Alman felsefesi vardı, Alman edebiyatı vardı, Alman kültürü vardı; Hitler bunun sonucunda bu atmosferde çıkmıştır. Bizim kültürümüzde, bizim felsefemizde, bizim tarihimizde böyle şey yoktur. Bunu bir defa aklımıza koyalım.

Ermeni meselesine biraz geniş açıdan bakalım. Her 10 Ka-

sım'da bir devlet töreni yapılıyor Ankara'da. 2 yıldır "10 Kasım'da devlet büyükleri önünde siz konuşun" diye söz verdiler. Ben bir cümle kullandım son konuşmamda, dedim ki: "*Batı dünyası, Türk Misakı Millisi'ne savaş açmış durumdadır.*" Bunu rasgele söylemiyorum, belgelerin altında girdim, üstünden çıktım. Annemin bir sözü vardır, "*Övünmek kör şeytana mahsustur yavrum, mütevazı ol,*" derdi. Ben de onun için kendimden bahsetmek istemiyorum, fakat şu kadarını söyleyeyim; sadece Ermeni konusunda 17 cilt kitabım var. Bunlar, dışarıya dönüktür, eğer merak edenler varsa, mesela Amerikan Kongre Kütüphanesi ya da British Museum Library'ye vesaire, büyük dünya kitaplıklarının tuşuna bassınlar, Bilal Şimşir adına oralarda kaç tane kitap olduğunu görürler.

Yani şunu söylemek istiyorum, İngiliz, Fransız, Amerikan, hatta Rus belgelerinin -ben Rusça da bilirim- yayınlarını inceledim bir kasıtın izine rastlamadım. Münferit olaylar vardır ve bazı çetecilerin saldırıları vardır... Ama Türk Devleti'nin, Türk milletinin Ermeni ırkını ortadan kaldırmak gibi bir kastı söz konusu değildir.

Konuya biraz daha geniş perspektiften bakalım: "*Misakı Milli'ye karşı savaş halinde Avrupa ve Amerika*" konusuna değinildi. Ermenistan'la ilişkilerimize, "*eğer Azerbaycan'dan çekilirlerse dostluk kurabiliriz*" denildi. O kadar basit değil, eksik söylüyorlar, ben Sovyetler Birliği ve Yugoslavya dağılırken, bütün bu bölgelerden sorumlu genel müdürdüm. Ermenistan, 15 Sovyet cumhuriyeti arasında, bambaşka bir devlet olarak ortaya çıktı. Önce bir Bağımsızlık Deklarasyonu yayınladı, tarihi 23 Ağustos 1990, Sovyet Ermenistan Cumhuriyeti, bu Bağımsızlık Deklarasyonu'nda diyor ki: "*Türkiye'yle ilişki kurmamız için, önce Türkiye'nin soykırımı tanınması lazım. İkincisi de Ermenistan Cumhuriyeti'nin hedefi, 'Batı Ermenistan Cumhuriyeti'dir.*" Batı Ermenistan dediği yer bugünkü Türkiye topraklarıdır. Eski 6 vilayet, Trabzon'dan, Adana'ya kadar Doğu Anadolu'yu kapsayan bir bölgedir, 250.000 kilometrekareydi, Kars, Arda-

han hariç. Kars, Ardahan'ı da katarsak, yaklaşık Anadolu'dan 300 bin kilometrekare toprak talebi söz konusudur.

Biz bin yıldır Anadolu'da oturuyoruz, fakat Türkiye'yi hâlâ İncil toprağı gibi görüyorlar. Bu art niyeti, geri kafalarında ki bu şeyi unutmamak lazım. Peki, bizi buradan hangi kuvvet, söküp atabilir? Ona şöyle cevap veriyorlar: "*İspanya'da Endülüslü Müslüman devleti 800 yüzyıl kaldı, İspanya'da bugün bir tek Müslüman köyü var mı?*" Rumeli'de -ben Rumeli kökenliyim-bitirdiler bizi. Buraya gelmeden önce Ankara'da uluslararası konferans vardı ve 20 ülkeden konuklar katılmıştı konu da spesifik bir konu: 1877-1878 Türk-Rus Savaşı. Bu Türk-Rus Savaşı'nda Panslavistlerin, Slav milliyetçilerinin, Türk Müslüman ırkına karşı nasıl bir katliam yaptıkları da dile getirildi.

Soruna böyle bir pencereden bakmak lazım. Şöyle bir etrafınıza bakın, Sovyetler Birliği parçalandı mı? Parçalandı. Yugoslavya parçalandı mı? Parçalandı. Irak parçalandı mı? Parçalandı. Türkiye ortada niye taş gibi duruyor?

Elbette duracak. Ben organize edilen bu sempozyumu bile, Nene Hatun'la karşılaştırıyorum. Bir bakın, neler yapmaya çalışıyorlar, diyor ki Amerika ve Avrupa: "*Ermenistan'la ilişkileri düzeltin.*" Gayet masumane, onların da ağızından bal damlıyor. Ermeniler Anayasa hükmü haline getirmişler, bu deklarasyon maddesini. "*Batı Ermenistan hedefimizdir*" sözü, Ermenistan Anayasası'na girdi; 5 Temmuz 1991 tarihinde kabul edildi. Batı Ermenistan, Ermenistan Anayasası'nın hükümdür. Yani Türkiye'den toprak istememek, Türkiye'nin Mısak-ı Millisini tartışmamak Anayasa suçudur Ermenistan nazarında. Ermenilerin önce anayasalarını değiştirmeleri lazım, Türkiye'den toprak talebimiz yok demeleri lazım.

İkincisi şu, Lozan'da ikinci delege durumunda olan Doktor Rıza Nur'un bir lafı var: "*Suikast Ermenilerin spesiyalitesidir,*" diyor. Ben biraz merak ettim, acaba bu Haşhaşilere kadar gidiyor mu diye. Talat Paşa'yı vurdular, Sait Halim Paşa'yı vurdular, Azerbaycan başbakanını vurdular, bütün bu

katiller Ermenistan'da resmen milli kahraman ilan edildi.

Türk diplomatlarını vuran, -ki tarihin tek ender vakasıdır, bir Dışişleri düşünün ki, 40 şehit veriyor, bizim mevcudumuz 700'dü- bu olayı biz çok hafif geçiştirdik "*Ankara'da biz sergileyelim*" diye benden şehit diplomatlarımızın fotoğraflarını Ankara Kızılay metro durağının altında sergilediler. Ben de gittim gördüm. Hiçbirinin altında bir Ermeni lafı yok, "şehit" diyor, Kore'de mi şehit? Çanakkale'de mi şehit? Sakarya'da mı şehit? Nerede şehit belli değil, hiçbir anlamı kalmamış. Yani, Ermeni vurdu dersek ayıp olurmuş Avrupa'ya!

Mülkiye'den, bizim Siyasal Bilgiler'den kaç tane şehit verdik? Ağzımda tüy bitti, şu büyüklerimizin, şu şehitlerimizin adlarını bir mekâna verin diye. Mülkiye'nin önünde bir okuyan inek heykeli var, fakat bu şehitlerimizin, şehit Büyükelçi İsmail Erez ve diğerlerinin, hiçbirinin adı geçmiyor. Aynı şekilde İstanbul Hukuk Fakültesi'nde, Galatasaray'da şehitlerimizin ismi yok. Oysa bu şehitlerimizin heykelini dikmemiz lazım, bunlar onlar bizim için semboldür.

Misakı Milli nedir? Misakı Milli 1920'de kabul edilmiştir. Ghandi bunun metnini hapishanede iken görmüş, önce okumuş, bir şey anlamamış, ikinci kere okumuş, tekrar düşünmüş, "Bu vatan kavramını getiriyor," demiş. Misak-ı Milli bizim için vataandır, bugünkü sınırlarımızı çizmiştir bir defa. Bu sınırlarda böyle rasgele çizilmemiştir, süngüyle çizilmiştir. İsmet Paşa Lozan'a giderken, 14 maddelik bir ana talimat veriliyor İsmet Paşa'ya, hükümet talimatı, 3 sayfalık bir metin, her sayfasında, her bakan ve başbakanın -o zamanki Rauf Orbay'ın- imzaları var. "1. madde. *Şark hududu: Ermeni yurdu mevzu bahis olamaz, olur ise konferansın inkıtasını mucip olur.*" Yani, Doğu Anadolu'dan Ermeniler için toprak istemeye kalkarlarsa, konferansı kesersiniz. Konferansı kesmek demek, Mudanya Mütarekesi'ni geçersiz saymak ve yeniden İstiklal Savaşı'na devam etmek demektir; bu kadar kararlıdır o zamanki hükümetimiz.

Olmazsa olmaz 14 maddenin içinde birkaç maddeden bi-

ri de, azınlıklar meselesidir, “Müslüman azınlık söz konusu değildir Türkiye’de”. Müslüman azınlık olursa, Türkiye hal-laç pamuğuna çevrilir.

Avrupa Birliği bize “Müslüman azınlığı tanıyın” diyor, bu Türkiye’yi tuz buz etmektir, bu Türkiye’yi, Misak-ı Milli’yi dinamitlemek demektir. Misakı Milli, hem milli sınırları çiziyor, hem de milli bütünlüğü sağlayan bir metindir. Buna karşı savaşın birinci raundunu Lozan’da İngilizler kazanmıştır. Misakı Milli içinde Musul vilayeti de vardı, Kerkük, Musul, Süleyman sancakları dahil, bugün burada, Barzanilerle, Talabanilerle bir devlet yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu kurulması düşünülen devlet Türkiye’yi hedef alacak bir devlettir. Bunu bir not edelim. Bu 19. yüzyılda Balkanlar’da Rusların yaptıklarının tekrarıdır. Şunu da hatırlayalım, Rusların bize açık ve cepheden düşmanlığıyla, Batılıların müttefik ve dost olarak düşmanlığı, beraber yürümüştür; bazen Batılıların dost ve müttefik olarak düşmanlığı Ruslardan daha tahripkâr olmuştur.

Bir örnek vereyim: 1853-1856 Kırım Savaşı’nda, Rusya’nın egemenliğini reddetmek için İngilizler ve Fransızlar bizim yanımızda savaşa girmişlerdir. Müttefikimiz olan İngilizler ve Fransızlar ne yaptılar biliyor musunuz savaştan sonra? Romanya’ya, Sırbistan’a, Karadağ’a özerklik verdirdiler. Şimdi aynı müttefiklerimiz -bu günlerde mekik dokuyorlar- Barzani’nin kuracağı devleti bize kabul ettirmeye çalışmaktadırlar. “*Tarih eğer ibret alınmazsa, tekerrür eder, hiç ibret alın-sa tekerrür mü eder?*” denir. Bunları bilelim, yakın tarihimizi sadece iyi bilmek de değil, içimize sindirelim ve bilinçlene-lim.

Ermeni sorunu konusunda sık sık eleştiriler gelir. “Bunu Dışişleri çözsün” derler. Hayır, bunu her yerde, her vatandaşın savunması gerekir.

Herkesin dünyada meslektaşlarıyla en azından ilişkileri vardır. Profesörler profesörlerle görüşüyor, sendikacılar sendikacılarla, sporcular sporcularla görüşüyor, hatta görüşüyor-

sunuz *“sporda Kürt resmi dili”* diyenler var, ona sporcularımız cevap verecek. Yani *“İhmal mi ettiniz? Geç mi kaldık?”* diye tenkitlerini bırakın -biraz da gençlere söylüyorum, sizleri tenzih ederim- *“Biz ne okuduk?”* deyin, *“Şu adam bu konuda kitap yazmış, hangisini gördüm, okudum?”* diye kendinize de bir sorun. Ben hiç karamsar değilim, bu Anadolu, bu toplum, bu millet, rasgele bir millet değildir biz burada tesadüfen oturuyoruz 1000 yıldır, bu toprakların hakkını vererek buradayız. Ve hepimizin bu konuda görevleri var.

Sovyetler Birliği dağılırken ben de Dışişleri’nde, Sovyetler’den sorumlu genel müdürdüm, resmi olarak Türk cumhuriyetlerine gidip geliyorduk. Bir Kırgız’ın bir sözü var: -aksakal diyorlar, oturmuş, yaşlı başlı insanlara, atasözü gibi sözler söylüyorlar-: *“Atla gittiniz, uçakla döndünüz; çekik gözlü gittiniz, çakır gözlü döndünüz”* diyor bize. Demek istediği şu, siz değiştiniz. Evet, değiştik ama şu eski topraklar üzerinde kendimize yurt açmak, 1000 yıl burada oturmak yürek ister, bilek ister.

Biz bunların üstesinden geleceğiz. Ben çocuklarıma yarı şaka, yarı ciddi söylüyorum: *“Biz Anadolu’yu üç kere fethettik; Selçuklular olarak fethettik, Osmanlılar olarak fethettik, Kuvayı Milliyeci olarak fethettik, inşallah gerek kalmaz ama dördüncü defa da fethederiz, biz buradayız, gelecek 1000 yılda da buradayız.”*

Ermeni terörü ve şehit Türk diplomatları

Pasifik kıyısında çifte suikast

Hâlâ hatırlardadır: XX. yüzyılın son çeyreğinde, yurtdışında görev yapan Türk diplomatlarına Ermeni terör örgütleri musallat olmuştu. O yıllarda Ermeni tedhişçiler yabancı ülkelerde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temsilcilerine karşı arka arkaya silahlı, bombalı saldırılar düzenlediler. Türkiye birbirinden değerli diplomatlarını Ermeni terörüne

kurban verdi.

Yurtdışında Türk diplomatlarına saldırılar 1973 yılında başladı. O yılın 27 Ocak günü, ABD'nin Los Angeles kentinde görevli **Başkonsolos Mehmet Baydar** ile **Konsolos Bahadır Demir**, Santa Barbara Kasabası'nda pusuya düşürölüp kallesçe vuruldular. Katil, Mıgırdıç Yanıkyan adlı, Rusya kökenli eski bir Ermeni komitacı idi. Yakalandı, yargılandı ve ömür boyu hapse mahkûm edildi. İki genç diplomatımızın şehit edilmesiyle sonuçlanan bu ilk suikast, Türkiye'de derin üzüntü yarattı. Fakat Türk kamuoyu iki görevlimizin durup dururken vurulmasına pek bir anlam veremedi. Bu kanlı saldırı, yetmişlik bir manyağın, bir meczup ihtiyarın kişisel çılgınlığı olarak algılandı.

Yanıkyan'ın çifte cinayeti, diplomatlarımıza karşı Ermeni suikastlarının başlangıcı oldu.

Avrupa'nın göbeğinde üç şehit

Aradan iki yıl geçti. 1975 yılına gelindi. Amerika'nın Pasifik kıyasında iki diplomatımızın katledilmesi olayı biraz unutulur gibi olmuştu ki, bu defa Avrupa'nın göbeğinde iki büyükelçimiz arka arkaya şehit edildi. Türkiye, üst üste iki yeni suikast darbesiyle sarsıldı. 22 Ekim 1975'te Viyana Büyükelçiliğimiz silahlı teröristler tarafından basıldı ve Büyükelçi **Danış Tunalıgil**, makam odasında, çalışma masası başında vuruldu. İki gün sonra, 24 Ekim'de Paris Büyükelçimiz **İsmail Erez** ile şoförü **Talip Yener**, bir davetten dönerken, büyükelçilik yakınındaki bir köprü başında pusu kurmuş teröristlerce, makam otomobili içinde kurşun yağmuruna tutuldular. Türkiye, 48 saat içinde üç şehit verdi, değerli ve deneyimli iki büyükelçisini kaybetti. O yıl Cumhuriyet Bayramı arifesinde Türk ulusu yasa boğuldu.

Her iki suikastı da ASALA adlı Ermeni terör örgütü üstlendi. ASALA, İngilizce ve Fransızca "**Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu**" kelimelerinin kısaltmasıydı

ve adını ilk defa duyuruyordu. Böyle bir "Ermeni Gizli Ordusu"nun veya "Ermeni terör örgütü"nün varlığı o güne kadar bilinmiyordu. Bir söylentiye göre ASALA, Viyana Büyükelçisi **Tunalıgil'in** vurulduğu gün doğmuştu. Daha önce adı hiç duyulmamış olan bu örgütün ilk açıklamaları kuşkuyla karşılandı, bu cinayetlerin Ermeniler tarafından işlenmiş olabileceğine inanmak zor göründü. Bu katiller Ermeni olamaz, deniyordu. EOKA adlı Rum örgütünden şüphe ediliyordu, ama Ermenilerden kuşkulanmak pek akla yakın gelmiyordu. Ermenilerin böyle cinayetler işlemeleri için ne sebep olabilirdi ki?. Avusturya ve Fransa polisi de bu cinayetlerin Ermeni işi olabileceğine pek ihtimal vermedi, yanlış iz sürdü, failleri başka yerlerde aradı. Ve katiller bulunamadı.

Yeni yeni Ermeni suikastları

Paris ve Viyana suikastlarını yeni saldırılar izledi. 1976-1979 yıllarında Beyrut, Roma, Madrid, Cenevre, Lahey ve Paris şehirlerinde görev yapan diplomatlarımıza karşı yeni yeni suikastlar düzenlendi. Türkiye'nin Vatikan Büyükelçisi **Taha Carım**, Madrid Büyükelçisi **Zeki Kuneralp'in** eşi **Nec-la Kuneralp**, Lahey Büyükelçisi **Özdemir Benler'in** yetişkin oğlu **Ahmet Benler** ve diğerleri 1970'lerde vuruldu. Ermeni teröristler, saldırılarını genişletmişlerdi; artık diplomatlarımızın eşlerini ve çocuklarını da hedef alıyorlardı.

1980'li yıllarda kanlı Ermeni saldırıları büsbütün arttı. Teröristler, kudurmuş gibi üst üste saldırdılar. Türk diplomatlarına karşı dünyanın 17 ayrı merkezinde 28 silahlı saldırı düzenlediler. Roma, Marsilya, Atina, Lyon, Paris, Sydney, Kopenhag, Cenevre, Los Angeles, Ottawa, Boston, Lizbon, Burgaz, Belgrad, Brüksel, Tahran ve Viyana şehirleri arka arkaya kana bulandı. Bu dönemde Türkiye'nin Belgrad Büyükelçisi **Galip Balkar**, Sydney Başkonsolosu **Şarık Arıyak**, Los Angeles Başkonsolosu **Kemal Arıkan**, Ottawa Büyükelçiliği Askeri Ataşesi Hava Kurmay Albay **Attila Altıkat**, Pa-

ris Büyükelçiliği Turizm Müşaviri **Yılmaz Çolpan**, yine Paris Büyükelçiliği Çalışma Ataşesi **Reşat Morali** ile Din Görevlisi **Tecelli Arı** ve daha birçok diplomatımız acımasızca şehit edildi veya yaralanıp sakat bırakıldı. Lizbön Büyükelçiliğimiz ve Paris Başkonsolosluğumuz da 1980’li yıllarda Ermenilerin silahlı baskınına uğradı.

Bütün bu cinayetlerin hepsini Ermeni terör örgütleri üstlendi. ASALA örgütünün yanı sıra, kendilerine “**Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları**” adını veren ikinci bir gizli terör örgütü daha sahneye çıktı ve kanlı saldırılardan bir bölümünün sorumluluğunu üstlendi. ASALA solcu, “Adalet Komandoları” ise sağcı görünüyordu; tıpkı yüzyıl önceki Hınçak ve Taşnak komiteleri gibi. Vaktiyle Anadolu’da pek çok kan dökmüş olan Hınçaklar ve Taşnaklar sanki yüzyıl sonra, ASALA ve “Adalet Komandoları” adlarıyla hortlamışlardı. Silaha sarılmış yine kan döküyorlardı; ama bu’ defa Anadolu’da değil yurtdışında kanlı eylem yapıyorlardı. Cinayetlerin sayısı artınca katillerden bazıları yakayı ele verdi. O zaman anlaşıldı ki bu cinayetleri işleyenler gerçekten Ermenilerdi, EOKA’cı Rumlar veya başkaları değil.

Suikastların sözde nedenleri

Suikastların sözde “nedenleri” de yavaş yavaş su üstüne çıktı: Meğer Ermeni örgütleri, Anadolu’da vaktiyle Ermenilere karşı bir “soykırım” yapıldığını ileri sürüyor ve bu iddiayı ısrarla dünyaya yaymak istiyorlarmış. Türk diplomatlarını öldürmekle bu büyük yalanın kanlı propagandasını yapıyor ve sözde “soykırımın” intikamını alıyorlarmış. Böylece “soykırım” iddialarını Türkiye’ye kabul ettirmeyi amaçlıyorlarmış. Sözde “soykırım” suçu Türkiye’ye kabul ettirilirse sonra bunun arkasını getireceklermiş... Hayal güçleri pek engin olan Ermeni örgütleri, Türk vatanının bir bölümünü “Ermeni yurdu” sayıyorlarmış ve akılları sıra bu sözde “Ermeni topraklarını” kurtarmak için Türklerle savaşıyorlarmış. Bu

büyük emellerine, şimdi dünyanın dört bir yanında Türk diplomatlarını vurarak ulaşacaklarmış. Türkiye'ye savaş açmışlarmış. Bir "savaş" yürütüyorlarmış. Sinsice, kalleşçe, arkadan vurarak sürdürülen bir sözde savaş. Türk diplomafları dışarda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni temsil ettikleri için, onlara indirilen her darbe Türk Devleti'ne indirilmiş oluyormuş; böylece Ermeni örgütleri günün birinde Türkiye'yi dize getireceklermiş! XX. yüzyılın son çeyreğinde Türk diplomatlarına karşı düzenlenen kanlı Ermeni suikastlarının "nedenleri" kısaca bunlarmış.

Bütün bunlar, akıl izan sahibi her insana deli saçması gibi görünebilir. Ama bu saçma sapan düşüncelerle masum Türk diplomatlarının canlarına kıyılmıştır. Ermeni örgütleri, suikast ustasıdır. Bu konuda onların üstüne yoktur. Bugüne kadar dünyada başka hiçbir toplum, hiçbir örgüt suikast işinde Ermeniler kadar becerikli olamamıştır. Ermeni örgütleri bu üstün yeteneklerini yaman biçimde tekrar kanıtladılar. Dört kıtada ve dünyanın 19 ayrı ülkesinde Türk diplomatlarına karşı üst üste kanlı suikastlar ve sansasyonel baskınlar düzenlediler. "Kusursuz cinayetler" işlediler ve bu "üstün başarıları" ile övündüler. Diplomatlarımızın yalnız kendilerini değil, eşlerini, küçük çocuklarını da vurdular. Elde silah, kadın erkek, çoluk çocuk ayrımı gözetmeden her yerde durmadan saldırdılar ve tekrar saldırdılar. Kendilerine "Ermeni" adı veren, dolayısıyla bütün Ermeni toplumunu da lekeleyen bu vahşi teröristler, on küsur yıl boyunca, yer yuvarlağının dört bucağında kanlı izler bıraktılar. Yer yuvarlağını da insanlık haysiyetini de hayasızca lekelediler.

Dünyanın dört bucağından şehit tabutları

1970'li ve 1980'li yıllarda uçaklar, dünyanın dört bucağından Türkiye'ye şehit cenazeleri taşıyıp durdular. On küsur yıl boyunca Ankara Esenboğa Havaalanı'na arka arka-

ya al bayrağa sarılı tabutlar indirildi. Tabutların içinde yatanların pek çoğunu yakından tanıyorduk. Onlar bizim meslektaşlarımızdı; ya bir saygıdeğer büyüğümüz ya da canciğer arkadaşımız veya sevgili kardeşimizdi. Bizler dış görevlere nöbetleşe gidiyorduk, o tabutların içinde biz de olabilirdik. Bayrağa sarılma sırası pek yakında bize de gelebilirdi. Yurtdışı görevden Ankara'ya bavulla değil, tabutta dönebilirdik. Uçaktan indirilip birer manga askerin omzunda ağır ağır taşınan o tabutları gördükçe her defasında kahrolduk, tekrar tekrar kahrolduk. Uçaklardan indirilen şehitlerimizi gözyaşlarıyla karşılayıp tarifsiz acılarla bağrımıza bastık. Onlar için başkent Ankara'da, Dışişleri Bakanlığı önünde devlet törenleri düzenledik. Teröre karşı, Ermeni terörüne karşı isyanımızı dile getirmeye, sesimizi kamuya duyurmaya çalıştık. Katafalka uzanmış o şehitlerimizin önünde sessizce saygı duruşunda bulunurken derin düşüncelere daldık. Maltepe Camii avlusunda onlar için namaza durduk. Hazin törenlerle onları sonsuzluğa uğurladık. Ankara Asri Mezarlık'ta hiç yoktan yepyeni bir şehitlik oluşturduk. Daha önce böyle bir şehitliğimiz yoktu. Bu yeni şehitliğe Dışişleri Şehitliği dedik. Son saygımızda kusur etmemeye çalışarak, aziz görev şehitlerimizin birçoğunu burada vatan toprağına verdik. Sonra gözyaşlarımızı içimize akıtarak görev başına döndük. İyice bilenmiş, çelikleşmiş ve de bir kat daha güçlenmiş olarak, şehitlerimizin bıraktığı yerden işe devam ettik, kendimizi yoğun çalışma temposuna bıraktık. Ama işe dalınca şehitlerimizi hiç unutmadık. Ve şimdi onları saygıyla anıyoruz.

Aziz şehitlerimizin hatırası önünde saygıyla eğilirken, şahsen, geçmişi yeniden yaşıyorum. O acı olayların hep yanında ve içinde olmuştum. Dışarda tabutları uğurlamış, içerde tabutları karşılamıştım. Lahey'de Ahmet Benler kardeşim vurulurken oradaydım. Belgrad'da yakın arkadaşım Büyükelçi Galip Balkar şehit düşerken ben Ankara'da ilgili daire-

nin başındaydım. Vurulanla vuruluyor, ölenle ölüyordum, ama yine de metanetle görev yapıyordum. O günleri hatırlarken yüreğimdeki eski yaralardeşiliyor, tanıdık ve dost yüzler gözümün önüne diziliyor ve sanki şehitler canlanıyor. Yeniden ve derinden duygulanıyorum.

Şehitlere saygı

1996'da, Atatürk dönemi diplomatlarımızı anlatan *"Bizim Diplomatlar"* adlı kitabım çıkmıştı. O kitabımda, Lozan Barış Konferansı günlerinde İsmet İnönü'ye hazırlanmış suikastlara değinmiştim. Orada yazdıklarım, terör kurbanı diplomatlarımızı çağrıştırmış. Emekli Büyükelçi Semih Günver, o kitabımı tanıtırken şehit diplomatlarımız üzerine de bir kitap yazmak gerektiğine parmak bastı, böyle bir kitap yazmam için bana açık çağrıda bulundu. *Cumhuriyet* gazetesinde şunları yazdı:

"...Çerkez Ethem'in adamları, Ermeni ve Yunan tedhişçilerin İsmet İnönü'ye Lozan'da saldırı tertipleyecekleri haberini alıyorlar. Atatürk, İnönü'ye gizli mesaj göndererek tehlikeyi belirtiyorlar. Lozan Polis Müdürü Jaquard, İnönü'yü ziyaret ediyor, gereken tedbirleri aldıklarını bildiriyor ve 'İlk önlem olarak konferans salonuna gidip gelirken otomobilinizden Türk bayrağım kaldırmanızı rica ediyoruz,' diyor. İsmet Paşa'nın tepkisi sert oluyor. 'Ben,' diyor, 'burada Türk delegesi olarak bulunuyorum. Bu Türk bayrağı benim arabamdan kalkmaz. Ben burada bir saldırıya kurban gidebilirim. Fakat benim arkamdan bir Türk delegesi daha gelir, arabaya biner ve benim vazifemi yapar. Fakat, Türk bayrağı otomobilden hiçbir zaman kaldırılmaz. Bin Türk delegesi bile kurban edilse bayrak kaldırılmaz, yerinde durur.' İsmet Paşa, bunları söyledikten sonra, hemen küçük Türk bayrağını taşıyan otomobiline binerek ziyaret edeceği yere gidiyor.

Olay, 1923'te cereyan ediyor. Şimşir'in bu satırlarını okurken aklım birden yarım asır sonrasına kaydı. Manyak bir Ermeni'nin Los Angeles'ta vurduğu genç başkonsolos ve yardımcısı meslektaşlarımı, Türk bayrağını taşıyan resmî arabasının başında Ermeni

kurşunlarına hedef olan rahmetli Büyükelçi İsmail Erez'i, Galip Balkar'ı ve hayatını ağır yaralarla tesadüfen kurtaran Büyükelçi Vecdi Türel'i anımsadım. Viyana'da ve Vatikan'da vazife başında şehit olan Büyükelçi Dâniş Tunalıgil ve Taha Carım'ı hatırladım. O korkunç yıllarda görevlerini cesaretle yaparken genç yaşta hayata gözlerini kapayan genç diplomatları hayırla yâdettim. Onların da öykülerini yazmak gerekli. Ben, birkaçının hazin öykülerini kaleme aldım, bir dergide yayınlattım. Fakat, diplomasi şehitlerimizi bir arada bir kitap içinde toplamakta büyük yarar var. Dışişleri Bakanlığımızın bu teşebbüse yardımcı olması şart. Bu bizler için kutsal bir görevdir. Sayın Bilal Şimşir, siz bu işi de ele alamaz mısınız? Bizler size yardımcı olmaya çalışırız.” (Semih Günver, “Büyükelçiler”, Cumhuriyet, 20.5.1996)

10 Ocak 2000 tarihinde 83 yaşında vefat eden Büyükelçi Günver'in bu önerisini de dikkate alarak, Ermeni terörü kurbanı diplomatlarımız hakkında *Şehit Diplomatlarımız* adlı bir kitap yazdım. Kitabı yazarken Dışişleri Bakanlığı arşivlerinden yararlandım. Belge kıtlığı çekmedim, tersine, belge bolluğu ile boğuştum. Dışişleri Bakanlığı'na çok müteşekkirim, çalışmalarında bana gerçekten yardımcı oldu. Ermeni suikastlarıyla ilgili bütün dosyalar önüme serildi. O dosyalar elimin altında olmasaydı o kitabı yazamazdım. Arşivimizde tahminlerin üstünde büyük bir birikim vardı. Bu birikimle Ermeni törörü ve şehit Türk diplomatları üzerine bir dizi kitap yazılabilirdi. Her suikast ayrı birer cilt olabilirdi. Ama bu kadar kitap yazmaya benim ömrüm yetmezdi. Hiç değilse şehit edilen her büyükelçi için ayrı birer kitap hazırlanabilirdi. Bunu yapmayı da tasarladım. Ama sonunda her suikasta veya şehit edilen her büyükelçiye ayrı birer cilt yerine sadece birer bölüm ayırdım ve bütün olayları bir kitapta topladım. 29 bölümlü iki ciltlik bir kitap ortaya çıktı. Kitap 2000 yılı sonunda Bilgi Yayınevi tarafından yayınlandı. O kitabı, gözlerim dolu dolu kaleme aldım ve yüreğimden kopan mütevazı bir dikilitaş gibi, derin saygılarımla şehitlerimizin kutsal hatırasına sundum.

Eşi emsali görülmemiş bir trajedi

Evet, yakın geçmişte Türk Dışışleri teşkilatı büyük bir trajedi yaşadı. 1970'li ve 1980'li yıllarda, Ermeni terör örgütleri yurtdışında görev yapan Türk diplomatlarına karşı silahlı, bombalı bir dizi kanlı saldırı düzenlediler ve birbirinden değerli Türk diplomatlarını şehit ettiler.

Bizim yaşadığımız bu trajedinin tarihte benzeri yoktur. Gerçekten hiçbir dönemde, başka hiçbir ülkenin diplomatları böylesine sistematik suikastlara maruz kalmamışlardır. Tarihte de günümüzde de saldırıya uğramış ve görev başında can vermiş diplomatlar olmuştur, ama onlar münferit ve istisnai olaylardır. Türk diplomatlarının uğradığı saldırılar ise birbirini izleyen sistematik bir suikastlar dizisidir. Ermeniler, Türk diplomatlarına karşı peş peşe tam 27 suikast düzenlemiş ve otuzdan fazla kurban almışlardır. Dünya diplomasi tarihinde bunun bir başka benzeri ve emsali yoktur.

Türk Dışışleri Bakanlığı, teröre en yüksek oranda şehit vermiş bir kuruluştur. Dışışleri Bakanlığımız o zamanki mevcut personelinin yaklaşık binde 45'i veya % 4.5 kadarını şehit vermiştir. Bu, gerçekten çok yüksek bir orandır. Verdiğimiz bu şehitlerin kolay yetismeyen seçme devlet görevlileri olduklarını da unutmamak gerekir.

Ermeni terörüne kurban verdiğimiz meslektaşlarımız, Türk oldukları için, yurtdışında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni temsil ettikleri için öldürüldüler. Onlar bu memleket için, bu vatan için öldüler. Bunu not ediyoruz ve şehitlerimizi hiç unutmuyoruz, unutmayacağız.

Türk diplomatlarına karşı Ermeni suikastlarının çoğu demokratik Batı ülkelerinde düzenlendi. Ermeni teröristler Amerika, Batı Avrupa ve Avustralya'da lojistik destek buluyor, daha kolaylıkla eylem yapıyor ve buralarda çoğu zaman cezasız kalıyor ya da hafif cezalarla kurtuluyorlardı. Ayrıca oralarda kanlı propagandalarına daha elverişli bir ortam buluyorlardı. Bunları not ettik. Meslektaşlarımız Amerika kıta-

sında, Santa Barbara, Los Angeles, Boston ve Ottawa şehirlerinde; Avrupa'da da şu merkezlerde Ermenilerin silahlı saldırılarına uğradılar: Viyana, Paris, Lyon, Marsilya, Roma, Brüksel, Lahey, Madrid, Lizbon, Atina, Kopenhag, Cenevre, Belgrad ve Burgaz. Avustralya'da da Sydney Başkonsolosumuz ve koruma görevlisi şehit edildiler. Ermeni teröristler Tahran'da da diplomatlarımıza ve temsilciliklerimize karşı silahlı saldırılar düzenlediler ve can aldılar.

Ermeni terörünün merkezi Paris idi

O yıllarda Ermeni terörünün asıl merkezi Paris idi. Paris, "Ermeni terörünün başkenti" olarak ün yapmıştı. Ermeni cinayetlerinin birçoğu Paris'te işlendi. 1975-1983 yıllarında Paris'te verdiğimiz şehitlerin isimleri şöyle sıralanabilir:

- Büyükelçi İsmail Erez (24 Ekim 1975'te şehit edildi).
- Büyükelçinin makam şoförü Talip Yener (24 Ekim 1975'de şehit edildi).
- Turizm ve Tanıtma Müşaviri Yılmaz Çolpan (22 Aralık 1979'de şehit edildi).
- Çalışma Müşaviri Reşat Moralı (4 Mart 1981'de şehit edildi).
- Din Görevlisi Tecelli Arı (4 Mart 1981'de şehit edildi).
- Başkonsolosluk koruma görevlisi Cemal Özen (24 Eylül 1981'de şehit edildi).

Bu görevlilerimizin hepsi Paris'te şehit edildiler.

Ermeni teröristler 15 Temmuz 1983 günü de Paris/Orly Havaalanı'nda Türk Hava Yolları bürosuna karşı bombalı saldırı düzenlediler. Saldırıda 8 kişi öldü, 60 kişi yaralandı (Ölenler: 1 Amerikalı, 1 İsveçli, 2 Türk ve 4 Fransız idi).

- Basın Müşaviri Selçuk Bakkalbaşı Paris'te ağır yaralandı: 26 Eylül 1980

- Maliye Müşaviri Ahmet Erbeyli'nin arabası Paris'te bombalandı: 13 Ocak 1981

- Başkonsolos Kaya İnal Paris'te ağır yaralandı: 24 Eylül 1981.

Fransız makamları, korumakla yükümlü oldukları halde Türk diplomatlarını korumamışlar ve Ermeni terörüne göz yummuşlardır. Katillerin çoğu yakalanmamış, cinayetlerin failleri meçhul kalmıştır. Yakalanan veya teslim olan Ermeni katiller de müstahak oldukları cezalara çarptırılmamışlardır. 24 Eylül 1981 günü T.C. Paris Başkonsolosluğu'nu basan, oradaki koruma görevlisi Cemal Özen'i öldüren ve Başkonsolos Kaya İnal'ı ağır yaralayan Ermeni teröristler Fransız mahkemesi tarafından layık oldukları cezalara çarptırılmamışlardır. Bugün işlemediği bir suç için Türk ulusunu lekelemeye kalkışan Fransız Parlamentosu, Fransa'nın başkenti Paris'te Türk diplomatları arka arkaya katledilirken kılını kıpırdatmamış, Ermeni cinayetleri kınamamıştır.

Fransızların bu düşmanca tutumunu not ediyoruz ve unutmayacağız.

Unuttuğumuz Ermeni suikast ve terör geleneği

Bu suikastlar, bizi derinden sarstı ve sarsarken bize bazı gerçekleri de öğretti veya hatırlattı. Türkiye'de bizler, Cumhuriyet çocuklarıyız. Kanlı Ermeni tarihini, Ermenilerin eski kanlı eylemlerini, Ermeni suikast geleneğini çoktan unutmuştuk. Bunları okullarda okumuyor, kitaplarda görmüyorduk. Bizler geleceğe bakıyor, eski kanlı olayları pek hatırlamıyorduk. Los Angeles Başkonsolosu'nu ve yardımcısını vuran katil bir Ermeni'ydi. Yakalandı. Ama biz bunu münferit bir olay olarak algıladık, bu çifte cinayeti yaşlı bir meczubun cinneti olarak gördük ve yanıldık. Arkasından Viyana ve Paris büyükelçilerimiz vuruldu. Ermeni terör örgütü ASALA bildiriler yayınladı ve bu cinayetleri üstlendi. Biz yine bu cinayetleri Ermenilerin işlemiş olabileceğine inanmak istemedik. O günlerde Türk basını, Yunanlılara ve Kıbrıs Rumları-

na göre şartlanmıştı. Gazetelerimiz, bu cinayetleri olsa olsa EOKA B adlı Rum örgütünün işlemiş olabileceğini yazdılar. ASALA bildirilerini ise "Rumların hedef saptırması" olarak yorumladılar.

Oysa Ermenilerin köklü bir terör ve suikast geleneği vardır. Ama biz eskiyi, eski Ermeni suikastlarını çoktan unutmuştuk. 1887 ve 1890 yılında kurulan Ermeni Hınçak ve Taşnaksutyun örgütleri, daha kuruldukları günlerden beri suikast ve terörü birer metot olarak benimsemişler, bunu tüzüklerine de yazmışlardı. O günlerden beri terörü ve suikastları kuşaktan kuşağa aktarmışlardı. Ama biz bunları pek hatırlamıyorduk. Ermeniler vaktiyle terörü Osmanlı payitahtına da taşımışlardı. 1896'da Galata'daki Osmanlı Bankası'nı silahla basmış ve birçok masum insanı katletmişlerdi. 1905 yılında Osmanlı Padişahı Abdülhamid'e suikast düzenlemişler, padişahın geçeceği yerde 80 kiloluk bir bomba patlatmışlardı. Bu büyük infilakta 26 kişi can vermiş, 58 kişi yaralanmıştı. Biz bunları da unutmuştuk. Ermeni teröristler 1921 yılında eski Sadrazam Talat Paşa'yı ve eski Sadrazam Sait Halim Paşa'yı, 1922 yılında da Büyük Cemal Paşa'yı ve iki yâverini vurmuşlardı. Biz bunları artık hatırlamıyorduk. 1922-23 yıllarında, Lozan'da İsmet Paşa'ya karşı Ermeni suikastları düzenlenmiş olduğunu bilmiyorduk. Ermeniler büyük Atatürk'e karşı da bir dizi suikast hazırlamışlardı. Ama Atatürk'le ilgili yayınlarda bunlardan tek satırla dahi bahsedilmiyordu. Bunları bilenimiz varsa da onlar göçüp gitmişlerdi.

Bu kanlı saldırılar dolayısıyla, Ermenilerin köklü bir terör ve suikast geleneği olduğunu da öğrendik veya hatırladık. Evet, Ermeni terör örgütleri geçmişte de Türk devlet adamlarına karşı birçok suikast düzenlemişlerdi. Eski Ermeni suikastlarının belli başlıları şöyle sıralanabilir:

Osmanlı Bankası baskını (26 Ağustos 1896), Yıldız Suikastı: Sultan Abdülhamid'e suikast (21 Temmuz 1905), Berlin Suikastı: Eski Sadrazam Talat Paşa'nın vurulması (15 Mart

1921), Roma Suikastı: Eski Sadrazam Sait Halim Paşa'nın vurulması (6 Aralık 1921), Tiflis Suikastı: Büyük Cemal Paşa'nın ve iki yâverinin vurulması (21 Temmuz 1922), Lozan'da İsmet Paşa'ya suikast (1922-1923), Atatürk'e karşı Ermeni suikastları (1924-1937), San Francisco'da BM Türk heyetine suikast tasarısı (1945) ve nihayet Türk diplomatlarına karşı suikastlar.

Lozan Konferansı'nda ikinci delegemiz Dr. Rıza Nur, "*Suikast Ermenilerin spesiyalitesidir,*" der. Ermenilerin kendileri de suikast ustaları olmakla övünürler. Teröristlere, katillere heykeller dikmişlerdir. Katilleri çocuklarına kahramanlarmış gibi belletirler. Biz eğer bunları unutmamış olsaydık ve zamanında hatırlayabilseydik, belki yeni Ermeni suikastlarına karşı daha tedbirli olurduk ve belki şehit diplomatlarımızın bazıları hayatta kalırlardı, diye düşünürüm. Bilgisizlik can almıştır.

Diplomat şehitlerimize sahip çıkalım

Burada şu görüşümü de dile getirmek isterim: Yurtdışında şehit düşmüş olan diplomatlarımıza Türkiye olarak, evet Türkiye olarak, sahip çıkmak borcumuzdur. Dışişleri Bakanlığı olarak sahip çıkıyoruz, ama bu yetmez. Türkiye olarak sahip çıkmamız gerekir, diye düşünüyorum. Çünkü bu meslektaşlarımız Türkiye için can verdiler, Türk devletinin temsilcileri oldukları için şehit edildiler. Onlar yalnız hayat-tayken değil, ölümleriyle de bu ülkeye büyük hizmetlerde bulunmuşlardır.

Öncelikle şehitlerimizin mezun oldukları okullara, fakültelere görevler düşer. Kendi çatıları altında yetiştirmiş ve mezun etmiş oldukları bu şehitlerimize lütfen biraz ilgi gösterinler. Şehitlerimizin birçoğu Galatasaray Lisesi'nden çıkmıştır. Birkaçını zikredeyim. Örneğin:

Şehit Büyükelçi Dâniş Tunalıgil, Şehit Büyükelçi İsmail Erez, Şehit Büyükelçi Taha Carım, Şehit Büyükelçi Beşir Balcıoğlu Galatasaray mezunlarıdır.

Galatasaray çok köklü bir eğitim öğretim kuruluşumuzdur ve bugün saygın bir üniversitedir. Ama Galatasaray camiasının şehit diplomatlarımızla ilgili herhangi bir etkinliğini şahsen duymadım ve hatırlamıyorum. Futbola gösterilen ilginin binde biri şehitlere gösterilemez mi? Galatasaray, yetiştirip mezun ettiği bu görev şehitlerine sahip çıkabilir sanırım. Onlar için anma günleri düzenleyebilir; salonlara; mekânlara onların adlarını verebilir; öğrencilerine bu şehitlerimizi, dolayısıyla Ermeni terörünü anlatabilir. Özellikle gençleri bilgilendirip bilinçlendirmek pek gerekli ve önemlidir. Galatasaray Üniversitesi'nin ve Galatasaray camiasının bunu hakkıyla değerlendireceğine inanıyorum.

Aynı şeyler diğer öğretim kurumlarımız için de geçerlidir.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi veya Mülkiye mezunu olan şehitlerimizden birkaçının adlarını zikredeyim:

İlk diplomat şehidimiz Konsolos Bahadır Demir, Paris Büyükelçisi iken şehit edilen İsmail Erez, Avustralya'nın Sydney şehrinde şehit edilen Başkonsolos Şarik Arıyak, Paris'te Çalışma Müşaviri iken vurulan Reşat Morali Mülkiye mezunudurlar.

Öğrenci ve asistan olarak benim de gençliğimin yedi yılı Mülkiye'de geçmiştir. Çok sevdiğim Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı ve Mülkiyeliler Birliği nerededirler? Bugüne kadar onların da Mülkiyeli şehitleri hatırlayıp onlar için bir şeyler yaptıklarını, onların isimlerini Mülkiye'nin bir yerine kazıdıklarını, onlar hakkında bir şeyler yazıp yayınladıklarını duymadım. Her yıl 4 Aralık'ta Mülkiye'nin yaş gününü törenle kutlanır. Bu törenlerde Mülkiyeli şehitlerimiz için bir dakikalık saygı duruşunda bulunulamaz mı? Her yıl Dışişleri'ne genç diplomat adayları gönderen Mülkiye mektebinin, Mülkiye çıkışlı şehit diplomatlarımızı öğrencilerine anlatması, gençleri bu konuda biraz yetiştirmesi yerinde olmaz mı?

Belgrad'da şehit edilen Büyükelçi Galip Balkar ile San Francisco'da vurulan Başkonsolos Kemal Arıkan Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudurlar. İlk diplomat şehidimiz Başkonsolos Mehmet Baydar, Viyana'da vurulan Büyükelçi Dâniş Tunalıgil ve Madrid'de vurulan Büyükelçi Beşir Balcıoğlu İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuşlardır. Hukuk fakültelerimizin de bu şehit diplomatlarımızı hatırlayıp andıklarını hiç duymadım. Ankara Hukuk Fakültesi'nin bir salonuna Şehit Büyükelçi Galip Balkar ve Şehit Başkonsolos Kemal Arıkan adlarının, İstanbul Hukuk Fakültesi'nin mekânlarına da Şehit Büyükelçi Dâniş Tunalıgil, Şehit Başkonsolos Mehmet Baydar, Şehit Büyükelçi Beşir Balcıoğlu adlarının verilmesi yerinde olmaz mı?

Paris'te vurulan Turizm ve Tanıtma Müşaviri Yılmaz Çolpan, A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nden mezun olmuştur. Bir süre önce bu fakültede Ermeni sorunuyla ilgili bir panel düzenlendi. Ben de konuşmacı olarak katıldım. Başarılı geçen bu panelden önce fakültenin kendi şehidi Yılmaz Çolpan için bir dakikalık saygı duruşunda bulunulabilir ve bir yere bir plaket çakılabilirdi. Ama bunu akıl eden olmadı.

Paris'te vurulan din görevlisi Tecelli Arı İzmir Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olmuştur. Din adamı yetiştiren eğitim kurumlarımız da bu şehidimize sahip çıkabilirler, öğrencilerine Tecelli Arı'nın nerede, nasıl şehit düştüğünü anlatabilirler. Şehit Başkonsolos Mehmet Baydar ile Konsolos Bahadır Demir İstanbul Robert Koleji'ni bitirmişlerdir. Robert Kolej bugün Boğaziçi Üniversitesi'dir. Bu üniversitemiz de bu ilk diplomat şehitlerimiz hakkında çeşitli etkinlikler düzenleyebilirler. Dış görevde, diplomatlarımızla birlikte Ermeniler tarafından şehit edilen emniyet görevlilerimiz de vardır: 1980 yılında Sydney'de Başkonsolos Arıyak ile birlikte vurulan koruma görevlisi Engin Sever ve 1981 yılında Paris Başkonsolosluğumuzda vurulan koruma görevlisi Cemal Özen gibi. Polis kolejlerinde, Polis Akademisi'nde bu şehitlerimiz için bazı etkinlikler düzenlenebilir, diye düşünüyorum.

Yukarıda isimlerini andığım okullar ve fakülteler, kendi mezunları olan görev şehitlerini anmak için bazı etkinlikler düzenlemek isterlerse, bu şehitlerin hazin öyküleri hakkında hazır bilgileri *ŞEHİT DİPLOMATLARIMIZ* adlı kitapta bulabilirler ve bu bilgileri güvenle kullanabilirler. Gerekirse biz de kendilerine yardımcı olabiliriz.

Belediyelerimiz, parklara, caddelere, sokaklara şehit diplomatlarımızın adlarını verebilirler. Bazı şehirlerimizde şehit diplomatlarımız için anıtlar dikilebilir.

Diğer kurum ve kuruluşlar ve özellikle medyanın da Ermeniler tarafından katledilen Türk diplomatlarına daha yakından eğilmeleri yerinde olur, diye düşünüyorum. Çünkü bu olay sıradan bir olay değildir. Bunun bir başka benzeri yoktur. Yurtdışında Ermeni kurşunlarıyla, Ermeni bombalarıyla hayatını kaybeden görevlilerimiz bu vatan için ölmüşlerdir. Bu trajik ölümlerin, bu şehadetlerin büyük sembolik anlamı vardır. Bunu Türk kamuoyuna hakkıyla anlatmak gerekir. Görev şehidi diplomatlarımızın adlarını mermere, granite kazımak, onları unutmamak, unutturmamak boyun borcumuzdur.

11 Eylül 2001’de New York’un ikiz kulelerine karşı terörist saldırılarından sonra teröre karşı neredeyse topyekûn savaş açılmış olduğu şu günlerde Ermeni terörünü de dosta düşmana hatırlatmamız lazımdır. Dosta düşmana sormak gerekir: Neden kimse Ermeni teröründen bahsetmiyor, neden kimse Ememi teröristlerden hesap sormuyor? Hindikuş dağlarında terörist avına çıkılırken, Erivan sokaklarında serbestçe dolaşan ASALA teröristlerine neden göz yumuluyor?

Ermenistan ile ilişkilere gelince...

Bu noktada Ermenistan hakkında da bir-iki şey söylemek isterim. Son zamanlarda Ermenistan ile ilişkilerimiz konusunda epeyce yazılıp söylendi. Sovyetler Birliği dağılırken ben Dışişleri Bakanlığı’nda o bölgeden sorumlu genel müdür

idim. O önemli gelişmeleri günü gününe yaşadım. Türkiye olarak biz, yeni bağımsızlığa kavuşan bütün devletleri tanıdık, tanırken hiçbir ayırım gözetmedik ve bağımsız Ermenistan Cumhuriyeti'ni de tanıdık. İkinci aşamada yeni bağımsız devletlerle protokoller, anlaşmalar imzalayıp diplomatik ilişkiler kurduk, oralarda elçilikler açtık. Yalnız Ermenistan ile diplomatik ilişki kurmadık ve Erivan'da elçilik açmadık. Çünkü eski Sovyetler Birliği'nden ayrılan 15 devlet arasında yalnız Ermenistan komşularına saldıran veya dil uzatan bir sorumsuz devlet olarak sahneye çıkmıştır. Bundan başka Ermenistan hükümeti, bugün hatıralarını saygıyla andığımız şehit diplomatlarımızın katillerini ülkesinde barındırmakta ve himaye etmektedir. Bu bakımdan bir terörist devlet konumundadır. Bunu da not edelim.

ERMENİ TERÖRİST SALDIRILARI KURBANLARI ŞEHİT VE YARALI TÜRK DİPLOMATLARI VE YAKINLARININ LİSTELERİ*

(I) KRONOLOJİK LİSTE

27 Ocak 1973: Türkiye'nin Los Angeles Başkonsolosu **Mehmet Baydar** ile yardımcısı Konsolos **Bahadır Demir**, Santa Barbara'da Mıgırdıç Yanıkyan adlı bir Ermeni tarafından katledildiler.

22 Ekim 1975: Viyana Büyükelçimiz **Dâniş Tunalıgil** Ermeniler tarafından görevi başında öldürüldü.

24 Ekim 1975: Türkiye'nin Paris Büyükelçisi **İsmail Erez** ve makam şoförü **Talip Yener** pusuya düşürülüp öldürüldüler.

16 Şubat 1976: Ermeniler Beyrut Büyükelçiliğimiz Başkâtibi **Oktay Cerit'i** katlettiler.

9 Haziran 1977: Vatikan Büyükelçimiz **Taha Carım** evine girerken iki Ermeni tarafından katledildi.

2 Haziran 1978: Madrid Büyükelçimiz **Zeki Kuneralp'in** eşi **Necla Kuneralp** ile emekli Büyükelçi **Beşir Balcıoğlu** ve İspanyol şoför, Ermeniler tarafından Madrid'de öldürüldüler.

12 Ekim 1978: Türkiye'nin Lahey Büyükelçisi Özdemir Benler'in oğlu **Ahmet Benler**, kendisine pusu kuran bir Ermeni terörist tarafından öldürüldü.

22 Aralık 1979: Paris'teki Turizm Müşavirimiz **Yılmaz Çolpan** cadde ortasında Ermeni teröristler tarafından maki-neli tüfekle taranarak öldürüldü.

31 Temmuz 1980: Türkiye'nin Atina Büyükelçiliği İdari Ataşesi **Galip Özmen** ile kızı **Neslihan Özmen** Ermeniler tarafından öldürüldüler. Galip Özmen'in eşi ile oğlu yaralandılar.

17 Aralık 1980: Sydney Başkonsolosumuz **Şarık Arıyak** ile koruma görevlisi **Engin Sever**, Ermeni katiller tarafından öldürüldüler.

4 Mart 1981: Paris Büyükelçiliğimiz Çalışma Ataşesi **Reşat Moralı** ile Din Görevlisi **Tecelli Arı**, Ermeni teröristlerce katledildiler.

9 Haziran 1981: Cenevre Başkonsolosluğumuz sözleşmeli sekreteri **Mehmet Yergüz** Ermeniler tarafından katledildi.

24 Eylül 1981: Silahlı Ermeniler Paris Başkonsolosluğumuzu bastılar, Başkonsolos Kaya İnâl'ı yaraladılar ve koruma görevlisi **Cemal Özen**'i öldürdüler.

28 Ocak 1982: Los Angeles Başkonsolosumuz **Kemal Arıkan** Ermeni teröristlerce öldürüldü.

4 Mayıs 1982: Boston Fahri Konsolosumuz **Orhan Gündüz** Ermeniler tarafından katledildi.

7 Haziran 1982: Lizbon Büyükelçiliğimiz İdari Ataşesi **Ercüt Akbay** ve eşi **Nadide Akbay**, Ermeniler tarafından katledildi.

7 Ağustos 1982: Ermeni teröristler Ankara Esenboğa Havalanı'na saldırı düzenlediler, 9 kişiyi öldürdüler, 72 kişiyi yaraladılar.

27 Ağustos 1982: Ottawa Büyükelçiliğimiz Hava Ataşesi Hv. Kurmay Albay **Atilla Altıkat** Ermenilerce öldürüldü.

9 Eylül 1982: Burgaz Başkonsolosluğumuz İdari Ataşesi **Bora Suelkan** Ermeni teröristlerce katledildi.

9 Mart 1983: Belgrad Büyükelçimiz **Galip Balkar** Ermeniler tarafından öldürüldü. Şoförü Necati Kaya da yaralandı.

14 Temmuz 1983: Brüksel Büyükelçiliğimiz İdari Ataşesi **Dursun Aksoy** Ermeni teröristlerce öldürüldü.

15 Temmuz 1983: Ermeni teröristler Orly Havaalanı'nda THY bürosu önünde bomba patlattılar: 8 kişiyi öldürdüler (4 Fransız, 2 Türk, 1 Amerikalı, 1 İsveçli) ve 60 kişiyi yaraladılar.

27 Temmuz 1983: Silahlı Ermeniler Lizbon Büyükelçiliğimizi bastılar ve Maslahatgüzar **Yurtsev Mihçioğlu**'nu yaraladılar, eşi **Cahide Mihçioğlu**'nu öldürdüler.

28 Nisan 1984: Ermeniler Tahran Büyükelçiliğimiz Sekreteri **Şadiye Yönder**'i yaraladılar, eşi **Işık Yönder**'i öldürdüler.

20 Haziran 1984: Ermeniler Viyana Büyükelçiliğimiz Çalışma Müşaviri **Erdoğan Özen**'i öldürdüler.

19 Kasım 1984: Viyana'da BM Sosyal Gelişme ve İnsani Sorunlar Merkezi Müdür Yardımcısı **Enver Ergun** Ermenilerce öldürüldü.

7 Ekim 1991: Atina Büyükelçiliğimiz Basın Ataşe Yardımcısı **Çetin Görgü** öldürüldü.

11 Aralık 1993: Bağdad Büyükelçiliğimiz İdari Ataşesi **Çağlar Yücel** öldürüldü ve Haberleşme Teknisyeni **Hüseyin Kerimoğlu** yaralandı.

4 Temmuz 1994: Atina Büyükelçiliğimiz Müsteşarı **Ömer Halûk Sipahioğlu** öldürüldü.

* Buradaki bilgiler ve listeler şu kitaptan alındı: Bilâl N. Şimşir, **Şehit Diplomatlarımız**, iki cilt, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000

ŞEHİT VE YARALILARIN ALFABETİK LİSTESİ

1-ŞEHİTLER

Adı, Soyadı:	Unvanı:	Vurulduğu tarih
Erkut AKBAY	İdari Ataşe	7 Haziran 1982
Nadide AKBAY	İdarî Ataşe	7 Haziran 1982 (Ölümü 8 Ocak 1983)
Dursun AKSOY	İdari Ataşe	14 Temmuz 1983
Attila ALTIKAT	Askeri Ataşe, Kur. Alb.	27 Ağustos 1982
Tecelli ARI	Din Görevlisi	4 Mart 1981
Kemal ARIKAN	Başkonsolos	28 Ocak 1982
Şarık ARIYAK	Başkonsolos	12 Aralık 1980
Beşir BALCIOĞLU	Emekli Büyükelçi	2 Haziran 1978
Galip BALKAR	Büyükelçi	9 Mart 1983 (Ölümü 11 Mart 1983)
Mehmet BAYDAR	Başkonsolos	27 Ocak 1973
Ahmet BENLER	Büyükelçi Oğlu	12 Ekim 1979
Taha CARIM	Büyükelçi	9 Haziran 1977
Oktay CİRİT	Başkâtip	16 Şubat 1976
Yılmaz ÇOLPAN	Turizm Müşaviri	22 Aralık 1979
Bahadır DEMİR	Muavin Konsolos	27 Ocak 1973
İsmail EREZ	Büyükelçi	24 Ekim 1975
Enver ERGUN	Uluslararası Memur	19 Kasım 1984
Çetin GÖRGÜ	Basın Ataşesi	7 Ekim 1991
Orhan GÜNDÜZ	Fahri Başkonsolos	4 Mayıs 1982
Necla KUNERALP	Büyükelçi Eşi	2 Haziran 1978
Cahide MIHÇIOĞLU	Müsteşar Eşi	27 Temmuz 1983
Reşat MORALI	Çalışma Ataşesi	4 Mart 1981
Cemal ÖZEN	Güvenlik Ataşesi	24 Eylül 1981
Erdoğan ÖZEN	Çalışma Ataşesi	20 Haziran 1984
Galip ÖZMEN	İdari Ataşe	31 Temmuz 1980
Neslihan ÖZMEN	İdari Ataşe Kızı	31 Temmuz 1980

Engin SEVER	Güvenlik Ataşesi	17 Aralık 1980
Ömer Halûk SİPAHİOĞLU	Müsteşar	4 Temmuz 1994
Bora SÜELKAN	İdarî Ataşe	9 Eylül 1982
Dâniş TUNALIGİL	Büyükelçi	22 Ekim 1975
Talip YENER	Makam Şoförü	22 Ekim 1975
M. Savaş YERGÜZ	Sözleşmeli Sekreter	9 Haziran 1981
Işık YÖNDER	Sözleşmeli Sekreter Eşi	28 Nisan 1984
Çağlar YÜCEL	İdari Ataşe	11 Aralık 1993

2-YARALILAR

Adı, Soyadı	Unvanı	Yaralandığı Tarih
Niyazi ADAĞI	Muavin Konsolos	22 Ağustos 1979
Selçuk BAKKALBAŞI	Basın Müşaviri	26 Eylül 1980
Cavit DEMİR	Çalışma Müşaviri	3 Nisan 1981
Gökberk ERGENEKON	İkinci Kâtip	3 Ekim 1981
Kemalettin Kani GÜNGÖR	Ticaret Müşaviri	8 Nisan 1982
Tahsin GÜVENÇ	Güvenlik Ataşesi	17 Nisan 1980
Kaya İNAL	Maiyette Başkonsolos	24 Eylül 1981
Necati KAYA	Makam Şoförü	9 Mart 1983
Hüseyin KERİMOĞLU	Haberleşme Teknisyeni	11 Aralık 1993
Yurtsev MIHÇIOĞLU	Müsteşar	27 Temmuz 1983
Atasay MIHÇIOĞLU	Müsteşar Oğlu	27 Temmuz 1983
Hasan Servet ÖKTEM	Başkâtip	28 Mart 1984
Kaan ÖZMEN	İdari Ataşe Oğlu	31 Temmuz 1980
Sevim ÖZMEN	İdari Ataşe Eşi	31 Temmuz 1980
İsmail PAMUKÇU	Başçavuş	28 Mart 1984
Doğan TÜRKMEN	Büyükelçi	6 Şubat 1980
Vecdi TÜREL	Büyükelçi	17 Nisan 1980

Not 1: Ankara Esenboğa baskını	9 ölü, 78 yaralı	7 Ağustos 1982
Not 2: Paris Orly baskını	8 ölü, 60 yaralı	15 Temmuz 1983

OLAY YERLERİNİN ALFABETİK SIRALAMASI

1- ŞEHİTLER

Olay veri	Olay Tarihi	Şehidin Adı, Soyadı ve Unvanı
Atina, Yunanistan	31.07.1980	Galip ÖZMEN, İdari Ataşe
Atina, Yunanistan	31.07.1980	Neslihan ÖZMEN, Ataşe Kızı
Atina, Yunanistan	07.10.1991	Çetin GÖRGÜ, Basın Ataşesi
Atina, Yunanistan	04.07.1994	Halûk SİPAHİOĞLU, Müsteşar
Bağdat, Irak	11.12.1993	Çağlar YÜCEL, İdari Ataşe
Belgrad, Yugoslavya	09.03.1983	Galip BALKAR, Büyükelçi
Beyrut, Lübnan	16.02.1976	Oktar CİRİT, Başkâtip
Boston, ABD	04.05.1982	Orhan GÜNDÜZ, Fa. Başkonsolos
Brüksel, Belçika	14.07.1983	Dursun AKSOY, İdari Ataşe
Burgaz, Bulgaristan	09.09.1982	Bora SüELKAN, İdari Ataşe
Cenevre, İsviçre	09.06.1981	M. Savaş YERGÜZ
Lahey, Hollanda	12.10.1979	Ahmet BENLER, BE Oğlu
Lizbon, Portekiz	07.06.1982	Erkut AKBAY, İdari Ataşe
Lizbon, Portekiz	07.06.1982	Nadide AKBAY, İdari Ataşe
Lizbon, Portekiz	27.07.1983	Cahide MIHÇIOĞLU, Müsteşar Eşi

Los Angeles, ABD	28.01.1982	Kemal ARIKAN, Başkonsolos
Madrid, İspanya	02.06.1978	Necla KUNERALP, BE Eşi
Madrid, İspanya	02.06.1978	Beşir BALCIOĞLU, Emekli BE
Ottawa, Kanada	27.08.1982	Attila ALTIKAT, Askeri Ataşe
Paris, Fransa	24.10.1975	İsmail EREZ, Büyükelçi
Paris, Fransa	24.10.1975	Talip YENER, Makam Şoförü
Paris, Fransa	22.12.1979	Yılmaz ÇOLPAN, Turizm Müşaviri
Paris, Fransa	04.03.1981	Tecelli ARI, Din Görevlisi
Paris, Fransa	04.03.1981	Reşat MORALİ, Çalışma Ataşesi
Paris, Fransa	24.09.1981	Cemal ÖZEN, Güvenlik Ataşesi
Santa Barbara, ABD	27.01.1973	Mehmet BAYDAR, Başkonsolos
Santa Barbara, ABD	27.01.1973	Bahadır DEMİR, Konsolos
Sydney, Avustralya	17.12.1980	Şarik ARIYAK, Başkonsolos
Sydney, Avustralya	17.12.1980	Engin Sever, Güvenlik Ataşesi
Tahran, İran	28.04.1984	Işık YÖNDER, Sekreter Eşi
Vatikan	09.06.1977	Taha CARIM, Büyükelçi
Viyana, Avusturya	22.10.1975	Dâniş TUNALIGİL, Büyükelçi
Viyana, Avusturya	20.06.1984	Erdoğan ÖZEN, Çalışma Ataşesi
Viyana, Avusturya	19.11.1984	Enver ERGUN, Uluslararası Memur

2-YARALILAR

Olay veri	Olay Tarihi	Yaralının Adı, Soyadı ve Unvanı
Bağdat, Irak	11.12.1993	Hüseyin KERİMOĞLU, Teknisyen
Belgrad, Yugoslavya	09.03.1993	Necati KAYA, Makam Şoförü
Bern, İsviçre	06.02.1980	Doğan TÜRKMEN, Büyükelçi
Cenevre, İsviçre	22.08.1979	Niyazi ADALI, Muavin Konsolos
Esenboğa, Türkiye	07.08.1982	9 ölü, 78 yaralı
Kopenhag, Danimarka	03.04.1981	Cavit DEMİR, Çalışma Müşaviri
Lizbon, Portekiz	27.07.1983	Yurtsev MIHÇIOGLU, Müsteşar
Lizbon, Portekiz	27.07.1983	Atasay MIHÇIOGLU, Müst.Oğlu
Lyon, Fransa	05.08.1980	T.C. Başkonsolosluğu, 4 yaralı
Orly, Fransa	15.07.1983	8 ölü, 60 yaralı
Ottawa, Kanada	08.04.1982	K. Kani GÜNGÖR, Ticaret Müşaviri
Paris, Fransa	24.09.1981	Kaya İNAL, Maiyette Başkonsolos
Paris, Fransa	26.09.1980	Selçuk BAKKALBAŞI, Basın Müşaviri.
Roma, İtalya	03.10.1981	Gökberk ERGENEKON, 2. Kâtip
Tahran, İran	28.03.1984	Hasan Servet ÖKTEM, Başkâtip
Tahran, İran	28.03.1984	İsmail PAMUKÇU, Başçavuş
Vatikan	17.04.1980	Vecdi TÜREL, Büyükelçi
Vatikan	17.04.1980	Tahsin GÜVENÇ, Güvenlik Ataşesi
Yeşilköy, Türkiye	29.05.1977	4 ölü, 31 yaralı

SORULAR VE CEVAPLARI

Gerçekten bizim kuşak Ermeni konusunu okumadan okullardan yetiştik, lisede bir satırla dahi okumadık, 1950'li yıllarda, üniversitede de okumadık. Ben Mülkiye'nin Siyasi Tarih Bölümü'nden mezunum. Kerpiç kadar, diploması tarihi, siyasi tarih okurduk, bu konulara hiç değinilmemişti ve çok geç uyandık, çok geç ayıldık, fakat bu açığımızı kapatacağız.

1970'lerdeki durumla bugünkü durumu mukayese ediyorum. Yetişmiş çok insanımız var. Biz bu iddianın, töhmetin üstesinden geleceğiz, ona inanıyorum.

Türklerin daha 1921 yılında, Malta'da aklandığını, daha o zaman Türklerin böyle bir Ermeni iddiasıyla yargılanamayacağına ortaya çıktığını dile getirmiştım, 1976 yılında yayınlandı benim *Malta Sürgünleri* kitabım, İngiliz belgelerine dayanmıştır, ikincisi baskısı da yapılmıştır. Orada da söylemiştim, *"Yalnız İttihatçılar aklanmakla kalmadı, Türk milleti böyle bir töhmetten, daha 1921 yılında kurtuldu,"* demiştim. 80 yıl sonra bu işi temcit pilavı gibi, tekrar tekrar dünyanın gündemine getirmeye kalkmak çirkin bir propagandadan başka bir şey değildir, biz bunun da üstesinden geleceğiz, hak yerini sonunda bulacaktır kanısındayım.

Soru: *"Bugün yurdumuzu yeniden Grekohristiyan diyarı yapmak isteyenlerin, bu arzularını kursaklarında bırakmanın tek yolu, bu yurdu çağımızın ölçülerine göre bayındır kılabilmekten geçer. Atatürk'ün dediği gibi, yurt dediğiniz toprak, çağın ölçülerine göre bayındır kılınmazsa, elde tutulması da güç olur. Sizin bu konudaki yorumunuzu rica ediyorum."*

Yanıt: Zaten Sayın Prof. Dr. Ozankaya söyleyeceğini söylemiş. yani elbette biz burada, yurt edindikse, burada bileğimizin, yüreğimizin gücüyle kalıyorsak, böyle zulümle burada oturmuyoruz. Çağdaş olacağız, Atatürk'ün gösterdiği yol budur, çağdaş uygarlığın, medeniyetin üzerine çıkacağız di-

yor, hedef olarak. Biz o yoldan ayrılmayacağız, dünya uygarlıklarına katkıda bulunacağız, kendimizi çağdaştıracacağız, daha da ileri gideceğiz. Bunun ölçüsü yok, ileri gideceğiz ve burada sürekli kalacağız, bunun yok başka yolu yok. Eğer çağımızın dışında, kenarında kalırsak, o zaman siliniriz Anadolu'dan. Elbette çok katılıyorum bu yorumlarınıza, teşekkür ediyorum.

Soru: *"Sizce Türkiye AB'ye girme yolunda, sözde Ermeni soykırımını kabul eder mi?"*

Yanıt: Etmemesi lazım, bu böyle taviz verilebilecek bir konu değildir. Etmemesi lazım, ederse ne diyebileceğimi bilmiyorum, etmemesi lazım, söz konusu olamaz.

Soru: *"Bu Ermeni meselesinde Alman, Rus, İngiliz, Fransız, Amerikan herkesin çıkarları var, ama bir çıkar çatışması yok mu?"*

Yanıt: İleride olabilir, ama bugün için hepsi topluca üzerimize geliyorlar, onlar ileride çıkar çatışması olabilir. Ama bugün için bize topluca yükleniyorlar, bugün çıkar çatışması yok.

Soru: *"Burada hazır olanlar ve seslerini duyurabilecek olanlar, müşterek eylem koymak için ne yapabilirler? Orhan Pamuk'un kitaplarını topluca evinin önüne bırakmak etki yapabilir mi?"*

Yanıt: Şahsi durumlara girmek istemiyorum, kişiler üzerinde de durmak istemiyorum, ama sıkı durmak zorundayız. Biz hazırlıklı olmak durumundayız, herkes, her fert bunu böyle bilmeli, yalnız Ermeni meselesi değil, bütün ulusal sorunlarda da, bütün milli meselelerde donanımlı olmak zorundayız. Yani bunun lamı cimi yok, boğuşacağız, yok bunun ötesi, başka yolunu göremiyorum. Kazanacağız, demoralize olmanın âlemi yok, elbette biz kazanacağız. Yalnız Ermeni meselesi değil, bütün meselelerin üstesinden geleceğiz.

Soru: *"Alman felsefesi ve edebiyatının, faşist düşünceye temel oluşturduğunu söylediniz, Marx'ın da Alman olduğunu göz önüne alarak, hangi isimler bu düşünceyi oluşturdu?"*

Yanıt: Marksizim, Leninizm, faşizm gibi teorik tartışmalara girmek istemiyorum, ama Alman felsefeci, Fichte, Schopenhauer, Wagner gibi sanatçılar aracılığıyla müzikte, sanatta, felsefede, kültürde, Alman üstün ırk düşüncesi ortaya atılmış, Hitler bu ortamda ortaya çıkmıştır. Tarih boyunca bizde böyle bir şey olmamıştır olsaydı, 1000 yıl içinde burada, Balkanlar'da 500 yılda Rum mu kalırdı? Bulgar mı kalırdı? Ayrıntıya girmek istemiyorum. Batı'da bol bol soykırım vardır.

Bir örnek vereyim, İngilizler, Güney Pasifik'te Vanuatu ülkesinde soykırım yapmışlardır. Bu ada devleti haritalarda bile görünmez. Ben orada büyükelçi olarak görev yaptım. Güven mektubunu sunmaya gittiğim zaman cumhurbaşkanları ile konuştum. Bana İngilizlerin ne büyük soykırım yaptığını anlattı, İngilizler adaya geldiği zaman ada nüfusu 1.3 milyonmuş, sonra 37 bine düşmüş.

Batılı ülkelerin yaptığı buna benzer çok sayıda tehcir olayları vardır. Örneğin Güney Avustralya'da Adalaide bölgesinde, 80 yıldır orada oturan ve Avustralyalı olan bir Alman toplumu vardır. 1914 yılında İngilizler, Almanya ile savaşa girince, bağcılık yapan, şarap üreten bu Almanlara, yeni sivil halka katliam uygulamışlardır. Bunların biraz içyüzünü bilirsek, neler olduklarını, neler yaptıklarını, bu sömürge imparatorluklarını nasıl ayakta tuttuklarını, neler yaptıklarını daha iyi anlarız. Donanımlı olmak derken, bunları kastediyorum. Bilelim bunları ve yüzlerine çarpalım.

Soru: *"Uzun yıllar sürdürülen propaganda çalışmaları sonucu birçok Avrupa ülkesinde kabul edilmiş olan sözde Ermeni soykırımı, Ermeni Diasporası'nın giderek artan ve 100. yıllarında zirveye ulaşması beklenen propaganda çalışmaları hesaba katıldığında Türkiye ne yapmalı ki uluslararası platformda kendini haklı duruma getirmeli?"*

Yanıt: Bu yaptığımızı daha geniş ölçüde, daha sürekli ölçüde yapacağız, mücadeleye devam edeceğiz. Bir gün bunla-

rın balonu sönecektir elbette ve şuna da inanıyorum: Biz ciddi olarak yayın yaparsak, Ermeniler meydanı boş bulmuş, bundan sonra boş bulamayacaktır ve yabancı yazarlar, nispeten tarafsız yazarlar, Ermeni iddialarının yanında, bizim yayınları da eninde sonunda bulacaktır ve bulmaya başlamışlardır. Çünkü bir yalanı sonsuza kadar devam ettiremezsiniz.

Soru: *“Bizi yurtdışında temsil eden kişilerin, örneğin sporcuların milli meselelerimizde, özellikle sözde Ermeni soykırımı konusunda gerekli duyarlılığı göstermeleri, haklı tezimizi savunmaları gerektiğini vurguladınız. Size hararetle katılıyorum, ancak bu tür kişilerden böyle bir misyon beklenirken, onların eğitilmeleri ve yönlendirilmeleri gerekmez mi?”*

Yanıt: Evet, cevabı içinde zaten, demin de söylemeye çalıştım, her meslek, her yerde, içte ve dışta bu gibi sorunlarla karşılaşılıyor. Benim küçük oğlum mühendis, Amerika’da doktora yaptı. Karşılaşıyor bunlarla, ben onu eğitmek durumundayım, onun da cevap verebilecek durumda olması lazım. Bakın, bir şey daha söyleyeyim: Biz iki dalga halinde yaşadık, son 40 yılda. Birinci dalga, bizim propaganda ve arkasından diplomatlarımıza karşı saldırılar ve şehitlerimiz ki, böyle bir olay yer yüzünde başka hiçbir dışişlerinin başına gelmemiştir. Sistematiik olarak 4 kıtada bizi vuruyorlar, bir bu dalga. O zaman da böyle heyecanlandık milletçe, fakat hemen arkasından bu saldırılar durdu, biz de tavsadık. Ancak 1987 yılında Avrupa Birliği’ne resmen başvurup, arkasından Avrupa Parlamentosu kararlar kabul etmeye, sonra da bizim Avrupa Birliği’ne girmek için, müzakerelere başlamadan önce “Ermeni soykırımını tanımadan, Avrupa Birliği’ne giremezsiniz” demeye başlayınca, biz yine hareketlendik. Burada şunu demek istiyorum: Onlar bu işi hiç tavsatmıyorlar ve süreklilik var. Bizim de konuyu sürekli hale getirmemiz lazım, bunun gerçekten bir tehdit olduğuna inanmamız lazım ben de ne yapıyorum dememiz lazım, Ahmet yapsın, Mehmet yapsın, Dışişleri yapsın, sefaret yapsın yok, onlar da

yapacak, sizler de yapacaksınız, yapmamız lazım. İstiklal Savaşı'nda yalnız cephedeki asker mi boğuştu? Bu milli bir davaysa bu mesele ve diğer Kürtçülük hareketleri milli davaysa, buna inanıyorsak ve bilinçliysek, bunun hakkını vermemiz lazımdır. Başka bir yolu yoktur bunun diye düşünüyorum. Ondan sonra yolumuzu bulacağız ve sonunda galip geleceğiz.

ERMENİ BELGE SAHTEKÂRLIKLARI

Prof. Dr. TÜRKKAYA ATAÖV

Uluslararası İlişkiler Uzmanı, A.Ü.S.B.F.

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı eski Bşk.

Geçmişteki Ermeni-Türk ilişkilerinin yalnız bir aşamasını değil, uzun bir süredir çeşitli kişi ve çevrelerin üstüne eğilmek istediği tüm aşamaları belgelere dayalı olarak konuşmaktan, tartışmaktan ve gerçekleri eksiksiz ortaya çıkarmaktan yanayım. Asıl konum "Ermeni Belge Sahteciliği" ama, günümüz koşullarının gereğini yerine getirmek ve ilgililerin meraklarını da giderebilmek için, önce neden özgür tartışmadan yanayım, onu örneklerle ama kısaca anımsatmak istiyorum. Sonra da kimi Ermeni çevrelerinin belge sahtekârlıklarına ilişkin özet bazı bilgiler sunmaya sıra gelecek..

Yabancı dillerdeki kendi yayınlarım ve yurtdışındaki sunumlarım genelde "Türk görüşü" diye bilinir. Bu görüşe her yerin ne denli kapalı olduğunun ilk elden ve 1980'li yıllardan, hatta daha öncesinden bu yana tanıyım. Birtakım kulakların, kapıların, sayfaların, ekranların, panellerin ve vicdanların sımsıkı nasıl kapatıldığını ben gördüm, bunları kişisel olarak peş peşe yaşadım. Açıklıktan yana oluşumun nedeni yalnız soyut bir yöntemin değil, yalnız "herkes konuşsun" diye değil, ayrıca art arda edindiğim acı birtakım dene-

yimlerimin de sonucudur. Onun için ısrarla, içtenlikle açık konuşmadan yanayım. Bizim için sorun yalnız bir ifade özgürlüğü, bir basın ve yayın hakkı değildir. Benim bu konuyla ilgilenmeye başladığım yıllarda, yani 1980'den önce, Türkler -doğal yaşam hakları yanında uluslararası hukuka dayalı dokunulmazlıkları da olan diplomasi temsilcilerimiz başta olmak üzere- öldürülüyorlardı. "İkinci görüş" olarak bizim de işitilme ve dinlenme hakkımız vardır, pek doğru, ama resmi "Türk görüşü" denilen şey o zaman da ikinci görüştü; şimdi de öyledir. Bunların sahipleri ya da bu konuda hiçbir fikir ileri sürmemiş olan kişiler de sırf Türk oldukları için öldürüldüler ya da öldürülme endişesiyle yaşadılar. Biz işte öyle bir geçmişten geliyoruz .

Bu durumda, hiç değilse şimdi şu soruyu soralım: Siz ifade özgürlüğü dersini kime vermeye çalışıyorsunuz? Kişinin konuşma hakkından, dinlenme gereğinden kime söz ediyorsunuz? Çok-sesliliğin eksikliğinden yıllardır asıl yakınması gerekenler bizler, bizim gibiler değil miydi? Bunu da bilmeniz gerekmez mi? Bu hakkımızı hiç değilse şimdi teslim ediyor musunuz? Örneğin ben de birtakım önemli başkentlerde ve yeryüzünün önde gelen kentlerinde, rasgele bir sıralamayla Londra, Paris, Cenevre, Washington ve Strasbourg gibi yerlerde ve benzeri daha birçok yerde birer kez değil, her gittiğimde saklanmak zorundaydım. Nerede kaldığımı orada görevli birkaç kişi dışında bilen olmazdı ve gittiğim yerlerde dışarı, sokağa çıkamazdım, "şurada kalacaksınız" deyip bana üç değişik kapı anahtarını verdiklerinde, "Biz gelmeden önce telefon ederiz, kapıyı başkasına sakın açmayın," diye uyarıldığımı çok açık anımsıyorum. Hatta, "burada kalacaksınız" dediklerinde bile, "Pencerenin önüne de yaklaşmayın, çünkü edindiğimiz bilgiye göre karşı tarafı şunlar kiralamış, o daireyi bir grup Ermeni'ye verebilirler, böyle bir kuşkumuz da var; pencerelere doğru da gitmekten kaçının," uyarısı da eksik olmazdı.

Biz araştırmalarımızın sonuçlarını başkalarına iletmek isterken, bu koşullar altında yaşıyor ve çalışıyorduk. “İkinci görüş” hakkını bugün savunanlar o zamanlar neredeydiler? Paris’teki davalara kurşun geçirmez araçlarda gitmek zorunda kalırken, Cenevre Havaalanı’nda ellerinden kurtulma yollarını araştırırken, Londra’nın uzak köşesinde bir odaya tıkılıp kaldığımda, Strasbourg’da her komite toplantısından çıkarken yeni bir dönüş yolu aradığımda, en azından tehdit eksik olmazdı. Eli kanlı çevreler umulmadık zamanlarda kendilerini gösterirlerdi. İtirazlarımız, yazılarımız, yayın ve tartışma önerilerimiz geri evrilirdi.

Usa ister istemez şu soru geliyor: Bugün açık tartışmadan yana olduklarını söyleyen arkadaşlarımız seslerini o zamanlar aynı ilke uğruna neden çıkarmadılar? Söylediklerimiz radyolarda yinelenmedi, Paris’te sadece 1984’teki ilk davaya gittiğimde, ertesı günü 07:30 sabah haberinde L’Agence Press’in bir haberine atfen **“Türk görüşü dn ilk defa işitildi”** diye bir cümle yayınlanmış, bizim bykeliliktekiler ilk kez olan bu bir tek cümle için neredeyse havaya zıplıyorlardı. **“Dünkü mahkemede Türk görüşü ilk kez işitildi.”** Hepsi hepsi bir cümlecik. Uzunca açıklamam televizyonlara birkaç saniyelik görüntü olarak bile yansımadı; gazetelere ufak bir paragraf biçiminde de olsa geçmedi; zet olarak bile verilmedi; talip olduğumuz panellere ıkartılmadık, (adam öldürmüş olan genç Ermeniler dahil) yalnız karşı taraf konuştu; düzeltmeler istedik, kulak asan çıkmadı; kişi olarak, imzalı ve okuyucu olarak mektup biçiminde yazı yayınlama yollarını denedik, dikkate alınmadı; bilimsel yayın yolladık, onlar basılmadı ve “basmayız” biçiminde yanıtları aylar sonra geldi.

Bunların ayrıntılarına girmiyorum, nerede ve nasıl olduklarını peş peşe dizebilir, hepsini teker teker anlatabilirim. Bizim sunduğumuz da dışarıdaki dünya için bir “ikinci görüş”t. İkinci görüşün hakkını günümüzde savunanlar neden bizlerin kendimizi ifade, başkaları tarafından dinlenme,

basım, yayın, giderek yaşam hakkımızın yanında edimli olarak bilfiil yer almadılar. Karşımızdakiler olayları saptırıp sözleri değiştirirken yalnız soykırım savını peşin hükümle sundular ve bununla yetindiler. Şunun altını kalınca çizmek zorundayım: Katıldığım Avrupa Parlamentosu, Birleşmiş Milletler toplantıları, Paris davaları, BBC ve benzeri radyo/televizyon programları ve bunlara dayalı yabancı yayınlar, ufak istisnalar dışında, tekdüzelik yönünden skandal ölçüsündeydi. Bunların tümünü yaşadım. Bu yabancı tavrının bu denli tek yanlı olacağını düşümde bile göremezdim.

Örneğin, Paris'te 1984'teki ilk dava sırasında, (bir yıl sonraki ikinci davada da durum aynıydı) bizden yana, yani bize de birazcık yer veren hiçbir şey yayınlamıyorlar, bir tek cümlemiz bir yere ulaşmıyordu. Nedenini bıkmadan usanmadan, her şeyi sineye çekerek soruşturduğumda, Büyük Fransız Devrimi'ni başarmış olan ülkenin çocuklarının o toplumu, hele bu konuda, tam bir tekdüzeliğe indirgediklerini hayretle gördüm. Bu başımıza gelenlere o zamanlar gözler kapalı, kulaklar tıkalıydı. Körler ve sağırlerle karşı karşıyaydık. Bizim kimi yuttaşlarımız şimdi "bunlardan haberimiz olmamıştı" diyebilirler. Bu da olası. Yani, bir çeşit: "Bilseydik, ilke olarak hakkınızın yanında yer alırdık!" Ama şimdi özgür tartışmadan söz edebilmek için o zaman derslerini iyi çalışmış olmaları gerekiyordu. Sesimizi bugün hiç değilse onlara işittirmeye talip olduk; Paris'teki kapılar gibi kendi ülkemizdekiler de yüzümüze kapandı. Hem bu önemli eksiklikler, hem de özgürlük feryadıyla bir arada. Son otuz yıllık birikiminin ağırlığıyla şunu söylemem fazla görülmesin: Bu iki tavır arasında temel bir çelişki görüyorum. Haberleri olmadıysa sadece derslerini iyi çalışmadıklarından ötürü bir düşük not vermiş olayım. Haberleri var da, bu görüşe kapıları kapamak yanılsıysalar, ileri sürdükleri ilkeyle çelişi söz konusu.

O zamanlar benim sunduğum, hoyrat bir akıntıya karşı kürek çeken ikinci bir görüştü. İfade yolları genelde ve gele-

neksel olarak tıkalıydı. Bunları bir nebze açmak için bile olağanüstü çabalar gerekiyordu ve bunu çok zorlukla yapabiliyorduk. Büyük Fransız Devrimi'ni gerçekleştirmiş bir ülke ya da devlet yönetiminde klasik kitaplarda "en eski demokrasi" diye tanımlanagelen Britanya'da da aynı uygulama vardı. İngiliz demokrasisi gerçekten 1215'teki Magna Carta'ya kadar gitmiyor mu? Kendine "özgür dünyanın önderi" tanımını yakıştıran Amerika da neden bu denli hoşgörüsüz, hazımsız, saygısız, öç yanlısı, kendinden olmayanları umursamayan bir tavır içinde? Nasıl oluyor da, ben Hindistan, Güney Afrika, Filistin, ırk ayrımı, bölgesel çatışmalar, (hatta uluslararası ilişkiler hocası olmama karşın resim sanatı üstüne) kitaplarımı Cenevre, Londra, Paris, Moskova, Amsterdam, Bükreş, Quebec, Washington ve birtakım bazı yerlerde, üstelik önde gelen yayınevlerinde yayınlatabiliyorum da, Ermeni sorunu üstüne çorak bir yayın tarlasıyla karşı karşıyayız?

Bir yurttaşımız "Atatürk Ermeni soykırımını kabul etmişti" buyurdu. Kabul etmediğini gösteren iki ayrı sözde beyanına ilişkin olarak ben iki ayrı kitap yayınladım. O yayınlarımı alıp onlara yanıt vermek gerekir. O yayınlarda çürütülmesi çok zor kimi kanıtlar var; yoksa bir cümleyle "Atatürk de bunu kabul etmişti" diye kestirip atmak bilimsel olarak beni ikna etmez.

Bu sahteci eylemler çok yetenekli olan, yüzyıllarca çok iyi ilişkiler içinde bulunmuş, dostane, hatta kardeşçe yaşamış olan Ermeni ve Türk halklarını birbirine ancak düşman etmeye yarar. Hiç değilse, sahteciliğe, yalana, abartmaya ve Türk tarafının da yitiklerini yadsımaya karşı çıkmak gerekmiyor. Bunlara ben zamanında karşı çıktım ve yabancı dillerdeki kitapçıklarımın tümünü Ermenilerin ve yandaşlarının gördüklerini, okuduklarını, izlediklerini biliyorum. Yakından izlediklerini bana kendileri söylediler de. Dışardaki kendi yayınlarında yazdıklarımın eleştirilerini görmedim, ama kimi sahte belgelerin usulca piyasadan çekildiklerini, örne-

ğın bazı kitapların kapaklarını değiştirdiklerini biliyorum, çünkü bende eski ve yeni basımın ikisi de var.

Aynı Ermeni çevrelerinin bu genel sessiz tepkiye aykırı düşen bir tek önemli örnek var. O da Boston'da yıllardır yayınlanmakta olan ve *The Armenian Review* adlı derginin eski yayın müdürü James Tashjian'ın Atatürk'e bağlanmak isteyen sahte bir açıklamanın aslında ona ait olmadığını, Atatürk'ün böyle bir şey söylemediğini kendi imzasıyla yazması ve onun bu açıklamasına gösterilen tepkidir. Yazısının başlığı da "Atatürk böyle bir şey demedi" anlamındadır; içeriği de bu yöndedir. Ne var ki, bu derginin en üst düzey görevlisi bu yazıyı yayınladı diye yıllarca yayın müdürlüğünü yaptığı dergideki görevinden derhal atılmıştır. Bu görüşe göre, bir sahteciliği açığa vurursanız, bunun cezası vardır, kişiyi görevinden atarlar. Bu gerçekleri bilelim ve doğruları eksiksiz bulma yolunda onlara sağlıklı tanılar koyayım.

Ermeni belge sahtecilikleriyle ilgili Türkçe bir kitabı ilk kez hazırlamakta olduğumu biraz önce söylemiştim. Bunun birkaç yazılık bir gazete serisi için kısa biçimini de hazırladım. Bu bağlamda söyleyeyim ki, *Hürriyet* gazetesine ve orada benimle konuşan Süleyman Demirkan'a Atatürk fotoğrafı üstündeki foto-kurgu oyununu (benden aldıkları bilgi ve belgelere dayalı olarak) yayınladıkları için teşekkür ederim. Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı'ndaki kendi basılı açıklamalarıyla 200.000'lik, hatta 200.000'den de kalabalık ordular kurduklarına ilişkin temel bulgularımı gene *Hürriyet*'e kamuya aktarılmasına yardımcı olmasından ötürü de teşekkür ederim. Gazete haberi sunarken yazı işleri görevlileri kendi başlıklarını eklemiş olabilirler. Ancak, benim için önemli olan bu gerçeklerin belgelerinin de yayınlanmış olmasıdır. Biraz küçük de olsa okunuyorlar, asılları da bende var. Gazetenin benimle yaptığı konuşmada "gerek duydıkça açıklamaya-çağım" dediğim şey yeterince anlaşılıyor olmalı. Anlaşılır dille söylediğim belgelerin kendileri değil, (onlar açıklandı) nerede bulunduklarıdır. Unutmayalım ki, bu konuda otuz

yıllık bir deneyim geçirdik. Bir arşiv ya da kütüphanede karışımızdakilerin savlarıyla ters düşen bir belge varsa, birilerinin gidip onları oradan yok edebildiğini de biliyoruz.

Ermeni savaşıları bir Ermeni kaynağında 200.000 ya da başka bir Ermeni kaynağında 200.000'den fazla diyorsa, bunların bir bölümü Anadolu Ermenileri, başka bölümleri de sınır dışından olabilir. Birçok başka Ermeni kaynağında en az "150.000" ya da "150.000 artı gerillalar" gibi rakam ve bilgiler oldum olasıya vardır. Bu yayınlar yıllardır yapılıyor. Ayrıca, zaten "tüm Ermeniler" diye bir açıklama da eksik değil. Bunların hepsi Türklere karşı mı savaştı? Kuşkusuz, öyle. Ermeni belgelerinin içinde (bağımsız Ermenistan'ın 1920'lerdeki ilk Başbakanı Hovhannes Kaçaznuni'nin itiraf ettiği gibi) iyi donanımlı olarak tanımladıkları bu silahlı güçlerin Türklere karşı olduğu gerçeği sözleri de bol miktarda geçer. Ruslarla birlikte Doğu Anadolu'da, İngilizlerle Süveyş'te, Sina Yarımadası'nda, Suriye'de ve Filistin'de, Fransızlarla Adana ve çevresinde, Yunanlılarla Batı Anadolu'da, tüm bu yörelerde bize karşı silah kullandıkları yeterince açıklama, anı kitapları, inceleme, dergi yazıları, başka her türlü yayın ve fotoğraflarda apaçık bellidir. Bunlar Ruslara, İngilizlere ya da Fransızlara karşı savaşmadılar ki! Kimleri öldürmek amacıyla örgütlenip donatıldıklarını bilmek gerekir. Bu noktada bir kuşku olmamalı.

Bu açıklamayı öyleyse neden ekliyorum? Önemli olan "Ermenilerin eli silah tutmayan, sadece yaşlı kadın-çocuktan oluşan sivil bir toplum olduğu" savıdır. Yani, böyle bir görüş, deyim yerindeyse, yutturulmak isteniyor. Önemli bir bölümü öyle olabilir, ama donanımlı ordular itirafını kendileri yapmadılar mı? Birkaç ay önce Amerika'da Purdue Üniversitesi'nde benden önce konuşan Prof. Robert Melson'un şu sözlerini kulaklarımla işittim: "Ermeniler zayıf, naif, ufak, barışçı, günlük işinde, ensesine vur ağzından lokmasını al tipten insanlardı. Türkler bunların üstüne güçlü ordularla çullandılar." Bir Alman, bir de Ermeni kaynağını hemen

anımsayalım: Alman generalin gelip de Osmanlı askerlerinin bazılarının ayağında ayakkabı bile olmayıp bunların nasıl çarpışacaklarına şaştığı bir gerçektir. Öte yandan, sözünü yukarda ettiğim Kaçaznuni gibi bir Ermeni kaynağı da Ermeni ordularının çok iyi doyurulup giydirildiğini, elinde her türlü araç-gereç bulunduğunu ve bundan ötürü de “savaşı kazanacağımıza inanıyor, bundan kuşku duymuyorduk” dediğini belirtelim.

Shakespeare’in *Macbeth*’de sözünü ettiği “yan tutmayan adaleti” bizden önceki kuşaklar İngilizlerde görmediler; gördükleri yalnız zenginlerin adaletiydi. Kimler zaferi kazanıyorsa onlar kendi anlayışında, yani kendi çıkarları doğrultusunda bir adalet getiriyorlardı. Bizim kuşak da Batı Avrupa’dan ve Amerika’dan yansız adalet, bize de hakkımızı teslim eden bir tavır gözlemlemiyor. Çarpıcı bir örnek vereyim. Paris’te yayınlanan *La Liberation* adlı bir gazete var. Orada Véronique Brocard adında gazeteci bir hanım 1984-85 arasında bir yıl içinde Ermeni sorunu üstüne üç yazı yayınladı. Şurada elimde fotokopileri var; asılları dosyalarımda. Bu konuda herhangi bir şey yazmak için gerekli objektif bilgilere sahip değil; arşivlere girmesi de söz konusu olmadı. Aklından böyle bir şey geçmiyor bile. Ancak, genç Ermeni arkadaşları vardı; hiçbir eleştiri süzgeçinden geçirmediği bilgi ve yorumları onlardan alıp kamuya aktarıyordu. “Adalet” ve “bomba” başlıklarıyla duyurulan yazısının birinde Türklerin “1 milyondan fazla” (*plus d’un million*) ötekisinde “1.5 milyon” (*un million et demi*), üçüncüsünde de “2.5 milyon” (*deux million et demi*) Ermeni öldürdüklerini sorumsuzca ama rahatça ileri sürdü. Paris’teki iki Ermeni davasına “uzman tanık” olarak katılmak için Fransız başkentine ayak bastığımda ilk işim oranın gazetelerine, bu arada *La Liberation*’a bakmak oldu. Brocard’ın yazılarını da görünce görevli diplomasi temsilcilerimizden, yani eski öğrencilerimizden beni bu hanımla tanıştırmalarını istirham ettim. Arkadaşlarımız, “konuşmaya değmez” dedilerse de, Paris’teki, Fransa’daki ve dünyadaki

kamuoyunu o ve onun gibiler oluşturduğuna göre, ben aynı kanıda değildim. Ermeni konusunu güya o biliyor, o yazıyor, sıradan okuyucu da ondan öğreniyordu. Sokaktaki Fransızın bu konudaki bilgisi tam bir sıfır. Osmanlı arşivlerini o mu elden geçirecek? Brocard gibileri, onlara kısa bir yazı sunuyor; birkaç kez yineliyor da. Üstelik, yitik rakamlarını değiştire, değiştire. Bu yazar hanımla Adliye binasında konuştum; üç yazısını da önüne koydum. Değişen rakamları anımsattım. "Siz 500.000'er ekliyorsunuz, bunların hesabını da benden soruyorlar. Öbür masada oturan 6-7 Ermeni genci dışında, güvenilir kaynağınız var mı? Böyle bir şey yapmakta haklı mısınız? İlerde kendi çocuğunuz sizden bu rakam farklarını sorsa, ona bile ne yanıt vereceksiniz? Böyle bir müdahalede kendinizi haklı görebiliyor musunuz? Kamuoyunu biçimlendiren yazar olarak, sorumlu ve vicdanlı davranmanız gerekmez mi?" dediğimi bugün gibi anımsıyorum. Hiçbir şey söylemedi. Yalnız omuzlarını birkaç kez silkti. "Bana ne? Bu işler böyle işte!" der gibi. Bu gerçekleri bizleri eleştirenlerin de dikkatine sunuyorum.

Uzun bir süre de, dışardan "Osmanlı arşivlerini açın" istekleri geldi. 1984 Paris mahkemesinde de başkonsolosluğumuzu basan, işgal eden, rehine alan, bir kişi öldürüp bir kişi de yaralayan dört genç Ermeni teröristinin avukatlarından biri (önceden Paris Belediye Başkanlığı da yapmış olanı) konuşmam sırasında, birden ayağa kalkıp bağırdı: "*Les preuves* (kanıtlar); açın Osmanlı arşivlerini kanıtlar ortaya çıksın." Dosyamdan birkaç tane Osmanlı belgesi çıkardım, "buyurun okuyun" diyerek. O belgeleri okumak bir uzmanlık gerektirir, Türklerin büyük çoğunluğu da bunları şimdi okuyamaz; anadili Türkçe olanların yıllarca ayrıca çalışmaları gerek. Ama arşivler bir anlamda o zaman da açıktı; Avrupa'dan, Ortadoğu'dan ve Amerika'dan bir sürü araştırmacı yıllarca gelip gitmişti. Bunun adlar listesini de verebiliriz. Hangi ülkeden kaç kişi ne zaman gelmiş, tümü kayıtlıdır. Ama Paris mahkemesinde elimdeki bir belge başkent Ankara'da en üst

düzeydeki bir yöneticinin buyruğuydu. 10 Nisan 1915 tarihini taşıdığı için, onların soykırım dedikleri 24 Nisan'dan 15 gün önce Sivas'taki Ermeni kilisesini onarma buyruğuydu. Böylesine yüzlerce belge var. Bunları ne gazeteci hanım ne de teröristlerin avukatı dikkate alıyor; kendi tavırlarında bir dengesizlikten bile kuşku duymuyorlar; kinleri hafiflemiyor. Arşivlerin açılmasını bağırarak isteyen kişi de o arşivlerden çıkan belgeye alıcı gözle bakmıyor. Kararı çoktan vermiş. Yalnız o kararı destekleyen bilgiyle ilgili, o kadar!

İşte bunlar sıradan Fransız'ın hocası. Avrupa Parlamento-su'ndakilerin bir bölümü de aynı bilgi düzeyindeydi. Bizim oralarda görevli bazı eski öğrencilerimiz bu türlü bilgisiz, belgesiz ama peşin-hükümlü siyaset adamlarıyla konuşmamı, onları iknaya çalışmamı istemiyor, bu türlü teması bile kendimizi alçaltmış olmak gibi kabul ediyorlardı. Bana "Onların önceleri neler yaptıklarını, neler dediklerini bilmiyor musunuz?" diye dostça çıkışınlar da olmuştur. Ne var ki, ben oraya Avrupa parlamenterlerinin düşüncelerini açmak, onlara bir ikinci görüş sunmak, yeni belgeler vermek için gittim, ahbablığa değil. Koşullar farklı olsa, onlar yerine başkalarıyla kişisel arkadaşlıklar yapmayı yeğlerdim. O koşullarda da hep görüşme ve tartışma yanlısıyım. Uyguladığım da buydu. Onlar kapıları kapasalar da, kabalık yapsalar da.

Konu Birleşmiş Milletler'in ilgili komisyonuna getirildiğinde, gerektiğinde Azınlık Hakları Komisyonu adı altında da toplanan 27 kişilik İnsan Hakları Komisyonu oturumlarında ben de bulundum. Soykırım yazanakçısı (raportör) İngiliz kökenli uzman Ben Whitaker toplantıdan önce bir yıl boyunca benimle konuşmayı sürekli olarak reddetti ve en nihayet hazırladığı raporda yayınlarımın hiçbirine gönderme yapmadan raporun içerisinde yirmi kadar Ermeni yayını andı ve bunların bazılarını yardımlarından ötürü giriş kısmında teşekkür etti. Bu raporu reddettirdik. Türkiye'den yalnız benim o toplantıya katılma hakkım vardı. Ayrıntısını geçelim. Oturumlar 28 gün sürdü, 4 Ağustos'tan 31 Ağustos'a

kadar. 1984'te bu olayın kitabını, yani Whitaker raporunun neden ve nasıl reddedildiğini belirten küçük değerlendirmemi de gene yabancı dillerde yayınladım. O zaman, kimileri "Ermeni soykırımı"nı kabul eden bir raporun BM'de kabul edildiğini yazdılar. Bugün de işin aslını bilmeyenleri gene aynı çevreler yanıltıp bu yoldan "Ermeni soykırımı" dedikleri şeye bir Birleşmiş Milletler "onayını", kısaca uluslararası toplum damgasını vurmak istiyorlar. Böyle bir onay ve damga yok. Ama sanki varmış gibi göstermek ve bu gösterimi uçlara taşımak, bu olanaklarla daha da güçlenmek ve ağzımızı daha da kapatmak için yeni yollar arıyor, deniyor, giderek buluyorlar.

Öte yandan, Birleşmiş Milletler'de rapor reddetmenin kibarca ifadesi vardır. Diplomat arkadaşlarımız bilir. Son kararda "bu raporu burada saklıyoruz" demek bir üst kurula, örneğin Genel Kurul'a yollanmaması demektir, onun Türkçesi reddediyoruz anlamına gelir. Ne var ki, öyle söylemezler, kibar bir anlatım biçimi kullanılır. Gerçek şu ki, Whitaker raporu reddedilmiştir.

Yalnız o toplantıda Amerikalı, Rus, Ürdünlü, Hintli, Pakistanlı, Bangladeşli, Faslı ve Belçikalı Ermenilerin kabul ettirmek istedikleri tezlere benimle birlikte ama derece derece itiraz etmişlerdir. Bunların kimileri, örneğin Bangladeşli ve Ürdünlü o salonda tehdit edildiler. Bana da yasa ve kuraldışı birtakım şeyler yaptılar; o kadar ki, bizim Birleşmiş Milletler nezdindeki Cenevre'deki temsilciliğimiz BM güvenlik örgütünün başındaki kişiye benim yaşamımın tehlikede olduğuna ilişkin uyarıda bulunmak zorunda kaldı. BM güvenlik baş görevlisi bana geldi ve her seferinde yalnız bir koltuğa oturmamı, yalnız o açıyı koruyacak biçimde önlem alacaklarını söyledi. Bizler düşüncelerimizi bu koşullarda açıklayabiliyorduk. Görevse, böyle görev yaptık. Bu aşamalardan geçtikten sonra, istediğim şudur: Her şey açıkta konuşulsun. Gene aklıma takılanı bir daha yineleyeyim. Bütün bunlar olurken, ikinci görüşte, yani kendi görüşlerinde ısrar ederek de-

mokrazi ve özgürlükten şimdi söz edenler o zaman neredeydiler?

Eline ses büyütürü alıp o salonda ölümle tehdit edildiğini açıklayan Bangladeşli kişi çok iyi bir hukukçuydu. Daha önceden kendi ülkesinde Anayasa Mahkemesi Başkanlığı ve Bangladeş Cumhurbaşkanlığı yapmıştı. Bu birikimlerinden ötürü bu göreve seçilmişti. Ürdünlü hukuk uzmanı da bana geldi ve “Bana ne dendiğini söylemeyeyim de yalnızca benim ne yanıt verdiğimi nakledeyim, ne söylendiğini sen tahmin edersin,” dedi. “Bana bir şey söylediler, ben de onları ‘Benim ailemde zaten kimse yatağında ölmemiştir,’ diye yanıtladım.” Koşullar buydu, işte.

Paris’te 1984’teki ilk mahkemenin ardından bileti aldıktan dört saat sonra Cenevre’ye ayak bastığım vakit havaalanında hiç istemediğim birileri tarafından karşılandım. Bizim Karakaya Barajı’nda da kontrol mühendisliği yapmış olan bir İsviçreliye telefon ettim. Dediği şuydu: “Hiçbir yere gitme, sokağa karanlığa çıkma, sırtını duvara ver, kaldığın yer tenha olmasın, aşırı kalabalık içine de girme; yanına kuşku uyandıranlar yaklaşmasın, doktor olan oğlumuzu seni almak üzere havaalanına yolluyoruz, onunla hemen bize gel.” Bileti aldıktan dört saat sonra bir büyükelçimiz, bir de bileti gidip alan kişi benim nereye ne zaman gideceğimi biliyordu. Ankara’ya değil de Paris’ten Cenevre’ye gidip terörist Camkochian’ı mahkûm eden savcıyla konuşacağımı. Dışişleri Bakanlığımız bu yolculuğu Paris’teki temsilciliğimize şifreyle bile bildirmemişti. Öyleyse, karşımızdakiler nasıl öğrendiler? Herhalde Fransız polisi kanalıyla. Uçak biletini satan kişi kimin neresi için bilet aldığını başkasına bildirmez. Komik bir örnek vereyim: Bir adam karısının kapıyı vurup çıktığını söyleyerek uçakla nereye gitmekte olduğunu sorsa, istediği bilgiyi görevlilerden alamaz. Araya polis girse, aranan kişi Interpol listesinde bir canı, hırsız ya da kaçakçı olmadıkça, istenen bilgi gene verilmez. Ama benim durumumda vuruşkan bir Ermeni grubu benim yolculuk çizgimi

ânında öğrendi ve beni havaalanında “karşılama” hazırlığı yaptı.

İzninizle belge sahtekârlıklarına geleyim. Hemen belirtiyim ki, belgelerle oynamak ve sahtelerini üretmek Ermeni sorununun tümü değildir. İçerisinde çarpıcı hileler yer aldığı için konunun bu yanına özellikle eğiliyoruz. *Hürriyet* gazetesinin birinci sayfasında ve 1 Temmuz tarihinde iki tane Atatürk fotoğrafı yan yana yayınlandı. Biri sahte, biri gerçek iki resim. Önce sahtesi elime geçti 14 Nisan’da Los Angeles’ta California Üniversitesi’nde üç Ermeni’nin yapacakları konuşmaların duyurusu biçiminde tasarlanmış. Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü fotoğraf arşivinde aslını arayıp buldum. Az bilinen bir fotoğraf. Sahtecilik için de anlaşılan bu nedenle seçilmiş. Gerçek olanda Atatürk’ün ayağının dibinde dört köpek yavrusu var. Herhalde, ilk Çankaya konutunun kapısının önü. Cumhurbaşkanı her zaman olduğu gibi iyi giyimli biçimde koltukta oturuyor. Sahtesinde (kiminin sırtı gene de seçiliyor ama) köpek yavruları kaldırılmış, Yoksa başka yönleriyle tıpatıp aynı. Başında da “inkârın yüzü yalan söylemez” diye birkaç kelime var.

Los Angeles’ta sokaktaki adam hangisinin doğru olduğunu nereden, nasıl bilecek? Ama fotoğrafın kendisi feci bir yalana oturuyor. Asıl kendileri büyük bir yalan sarmalığı içindeler. Bunu ortaya çıkardık ve yayınlandı. Bütün çevrelerde gereği gibi duyulmuş olmasını ve “böyle şeyler yapılmasın, yapmayınız” demelerini hâlâ beklemekteyim. Atatürk’ün aslında neyi simgelediğini burada anlatmayı gereksiz buluyorum.

Sahteciliğin başka ve gene çarpıcı örnekleri var. Ermeni çevreleri üst üste yığılıp piramit oluşturan kurukafalar resmini yıllardır kullanmışlardır ve Türklerin 1915’te öldürdükleri Ermenilerin yüzülmüş kafalarından oluşan tepecikler gibi sunmuşlardır. Bunu Almanya, İran, Latin Amerika, Bulgaristan ve Fransa gibi yerlerde çeşitli biçimlerde yayınladılar.

Ama yirmi bir yıl önce altı yabancı dilden ve ayrıca bir de Türkçe ayrı ayrı yayınladım. Tüm ayrıntılar orada. Şu elimdeki fotoğraf söz konusu resmin bir kopyası. Almanya'da çıkan bir kitabın dış kapağında var. Yayın "Ermeni soykırımı" üstüne. Resmin sol üst köşesine de Talat Paşa'nın her yerde bilinen fesli, bıyıklı fotoğrafı konmuş. Kendi yayınında başka örnekler var. Tahran'da Şah zamanında çıkan bir kitabın içerisinde bu fotoğraf bir ters, bir yüz başka açılardan birden fazla yayınlanmış. Marsilya'da Ermeni kökenli Fransızlar kart bastırmışlar. Bir yüzünde bu resim. Oraya buraya postalanıyor, Bulgaristan'da adını *Yeni Işık* diye çevirebileceğimiz bir gazetede Sofyan imzasıyla bir yazı var, onun altında bir fotoğraf ve resmi anlatan kısa bilgi içinde de "1915 yılında" diye gayet açık bir ibare yer alıyor. Bu resim Latin Amerikan ülkeleri gibi yeryüzünün uzak köşelerinde de bolca yayınlandı.

Ben ve Dışişleri Bakanlığı'ndan Moskova'da da görev yapmış bir arkadaşımız kendi kendimize "Bu resmi daha önce bir yerlerde gördük," dedik. Ben ilk kez 1968 yılında Moskova'da görmüştüm. Dört kişilik Türkiye Gazeteciler Heyeti olarak o zamanki Sovyet başkentinde ünlü Tretyakov Galerisi'nde (resim müzesinde) asılı tanınmış bir yağlıboya tabloydu. 1970-72 yıllarında Ankara Üniversitesi beni görevlendirip gene orada Bilimler Akademisi'ne yolladı. Tretyakov Galerisi'ne ikinci kez uğradık, çıkarken galerideki resimleri içeren kitabı da almayı unutmadık. Bu tabloyu arayıp buldum ve yayını derhal hazırladım. Birkaç yabancı dilde ayrı ayrı bastırdık. Örneğin, şu elimdeki de bu küçük kitabın Ermenicesidir. İstanbul'da Ermeni arkadaşlarım var. Ermeniceleri çok iyi olan onlara metni getirdim, yazdığımı kendi anadillerine çevirdiler ve orada basıma hazır sayfa haline sokturdum. Ankara'ya dönüp bastırdık, tabii belli başlı öteki dillerde de var.

Söz konusu yağlıboya tablo 1871'de yapılmıştır. Ressamı iyi bilinen Rus sanatçısı Vassili Vereşçagin'dir. Tablo 127-197

cm boyutundadır Konusu, daha doğrusu adı “Savaşın Kut-sallaştırılması”dır, Türklerle ve Ermenilerle, 1915 olaylarıyla hiçbir ilgisi yoktur. 1842’de doğmuş olan ressam zaten 1904’te ölmüştür. Ressamı “savaşırsanız böyle şeyler olur” anlamına gelen böyle bir tema üzerinde resim yapma gereğini duymuş, kurukafalardan oluşan piramitler resmetmiştir, o kadar.

Aram Andonian diye bir Osmanlı Ermenisi 1920’de Londra’da, Boston’da ve Paris’te İngilizce, Fransızca ve Ermenice kitap çıkardı. 1920 bizim için son derece kötü bir yıldı. Bu yayını ilk kez 1970 sonları ve 1980 başlarında adlarını çok saygı ile anmamız gereken Şinası Oral ve Süreyya Yüce ele alıp sahteliğini kanıtladılar. Ben de o yıl belge hilelerini özetleyen ve kısa sürede okunabilecek şu yayını çıkarttım. Bu yayına karşı o Ermeni çevrelerinden hiçbir eleştiri gelmedi. Ama okudular. Bizim gibi onlar da biliyorlardı ki, Bilal Şimşir’in de o Malta sürgünleri ile ilgili olarak birkaç dilde yayınlanan kitaplarında çok iyi anlattığı gibi, bu kitapta “belge” diye ileri sürülen sözde kanıtların gerçekte bağlantısı yoktur. Osmanlı sadrazamından başlayarak 144 üst düzey Türk’ü suçlayabilmek amacıyla Malta Adası’na sürüp onları orada uzun süre tutan İngilizler bile, güvenilir belge ararlarken Aram Andonian’a itibar etmemişlerdi. Neden? Çünkü onun derlemesinin sahteliklere dayalı olduğunu biliyorlardı.

Burada uzun ayrıntıya giremeyeceğim, fakat kullanılan kâğıtlar, şifre, imzalar, tarih, sayı ve benzeri özellikler yazar Aram Andonian’ın (ya tek başına ya da başka arkadaşlarıyla birlikte) bir hile kotardığını gösteriyordu.. Bizde adı geçen Osmanlı görevlilerinin gerçek imzaları vardır. Kendi arşivlerimizde aynı tarihi ya da sayıyı taşıyan belgeleri bulduk; aralarında benzerlik yok. Rumi tarihle Miladi tarih arasındaki değiştirmenin ayrıntılarını bilmeyen kişi altından kalkılmaz yanlışlar yapabilir. Andonian’ın yapmış olduğu da bu. Yalnızca bir-iki örnek vereyim. Belgeler 1 Mart’ta bir numara ile numaralanır; bunu unuttu ya da dikkat etmedi. 1 ile 7 Mart

arasında güya İstanbul'dan Halep'e 819. telgraf gidiyor. Böylesine yoğun bir iletişime ne gerek var? Altı gün gibi kısa sürede yalnız Halep'e 819 telgrafı kim çekecek? Tarih yanlış, sayı tutmuyor, içerik rezalet, altındaki imza zaten sahte. Ermenilere yer değiştirme sona erdikten sonra gene tarih yanlış yaptıkları için "tehcire başlayın" gibi bir emir var. Ya da 1031'den sonra 502 geliyor, 502'den sonra 819 sayısı. Bir belgenin gerçekliğini düşünebilmek için önce numarası 1181 değil 84 olmalıydı. Bu yanlışların bir-ikisi bile böyle bir yayını ciddiye almamak için yeterlidir. Nitekim, savaşın galibi İngilizler Gelibolu, Süveyş, Filistin ve Basra'dan kinli oldukları Türklere karşı sözde "Andonian belgeleri"ni kullanmaya yanaşmadılar bile.

Atatürk'e bağlanmak istenen iki tane sahte belge daha var. Her iki sözde açıklama da Atatürk'ün ağzına sanki onun birer itirafıymış gibi sokulmak isteniyor. Birini güya İstanbul'da bir mahkemede tanıklık ederken söylemiş. Mustafa Kemal o mahkemeye hiç çıkmadı. Hele 1920 yılında çıkması olanaksızdı. Ne önce çıktı, ne de sonra. Bu uydurmanın kaynağı işgal İstanbul'unda Fransızca yayınlanan iki gazetenin güvenilmez haberidir. Orada bir Mustafa sözcüğü geçse bile, bu kişi "Nemrut" takma adlı bir Osmanlı paşasıdır. İkinci açıklama da gene güya İsviçreli bir gazeteciyle yaptığı söylenen bir söyleşidir. Türk arşivlerinde bunun hiçbir kaydı yok. Böyle bir gazetecinin yaşadığı bile kuşkulu. Bu iddiaları temelden çürüten kanıtlarım bu iki konuya ayrılmış olan yabancı dillerdeki kitaplarımın içindedir.

Hitler'e bağlanmak istenen bir cümle de var ki, bu Alman faşist önderinin her yaptığı ve söylediğinin değersiz olduğu kanısı dünyada bugün egemendir. Batı dünyasının itibar ettikleri yalnızca bir tek cümlesi var. Gene Türklerle ve Ermenilerle ilgili değil. Polonya'ya saldırı hazırlığı bağlamında 22 Ağustos 1939'ta generalleriyle yaptığı bir sabah bir de öğleden sonra konuşması. İddiaya göre, orada söylenmiş bir cümle. Amerikan Kongresi'nde söz alıp ayağa kalkan konuş-

macılar "Nürenberg belgelerinde görüldüğü gibi" açıklamaları içinde "Ermenilerin katlini şimdi kim anımsıyor ki!" diye sözde bir Hitler cümlesini de ağızlarına sıkça alıyorlar. Bu iddia karşısında, Nürenberg belgelerine kuşkusuz gittim. 29'uncu cildin içinde bu iki konuşma metni de Almanca olarak var. Bu tarihle ilgili iki Hitler konuşmasını mahkemenin kendisi gerçek olarak kabul etmiştir. Hemen belirteyim ki, onların içinde böyle bir cümle yok. Sonra eklenmiş! Acaba neden? Ekleyen kim? Bu da bir sahteciliktir. Bu söylediklerimin kanıtlarını da ayrıntılı biçimde yine yabancı dillerdeki ve yalnız bu konuya ayırdığım küçük kitaplarımda sıraladım.

İki önemli konu daha var. Onlara da çok kısa göndermeler yapacağım. 1914-1922 yılları arasında sekiz yıl gibi gayet kısa bir süre içerisinde Ermeniler on üç savaşa katılmışlardır. Bu savaş süresince öldürdüler ve karşılığında da öldürüldüler. Buna ilişkin bilgiler Ermenilerin kendi yayınlarında da bulunabilir. Bu yitikleri "soykırım" dedikleri bir haneye eklemek son derece insafsızlıktır. Ayrıca, kimi yabancıların "Türk propagandası" diyerek savuşturmak istedikleri çok önemli başka bir gerçek daha var. O da 1914-18 arasında genel savaş koşullarından ve özellikle salgın hastalıklardan ölmüş olanlar. Geçmiş yüzyıllarda hastalıktan yitip gidenlerin sayısı savaşta, cephede, kurşundan ve süngüden ölenlerden daha yüksekti. Rakamlar 1914-18 Savaşı'ndan bile oldukça yüksektir. Hele Anadolu ortamında. Örneğin, Çarlık ordusunda onların resmi rakamlarına göre 395.000 asker hastalıktan ölmüştür. Ermeniler de Türkler ve başkaları gibi Anadolu'da genel savaş koşullarının yok edici baskısı altındaydılar. Onların soykırım hanesine eklenmesi de yanlıştır ve bir çeşit sahteciliktir.

Bunları sıralamış olmakla Ermeni sorununun yalnız bir yanına, belge sahteciliği uygulamalarına bazı örnekler vermiş oluyoruz. Konunun kuşkusuz başka yönleri de var. Ancak son otuz yılda yazdıklarımı, yaptıklarımı bir saate sığdı-

ramarn, bir saati de geçmeye başladı. Daha önemlisi, Ermeni sorunu denilen şeyin kendi de daha büyük bir sorunun parçasıdır. Asıl, buna dikkat etmek gerek. Hem Türkiye hem dünya çok yönlü tehditlerle karşı karşıyadır. Ülkemizin ve halkımızın karşılaştığı durum da yerel değil küresel bir tehdittir; Ermeni sorunu onun bir parçasıdır. Bu tehdit bölme, parçalama, işgal, paylaşma, ulusal egemenliği yok etme ya da adamaklı daraltma tehdidi ve girişimleridir.

Türkiye’de ulusumuzun egemenliğinden ödün verilmez, halkımızın haklı direnişi ve zaferi sonucu Lozan Antlaşması’yla kabul ettirdiklerimizin hiçbirinden vazgeçmeyeceğiz. Yeniden gündeme sokulan savlar, bu arada Ermeni sorunu, kökleri geçmişte olan kimi yayılmacı hedeflerin günümüze uygulanmasıdır. Ben kişisel olarak yalnız Ermeni sorununu değil, emperyalizmi de iyi bildiğim kanısındayım. Ermeni soykırımı diye birtakım suçlamaları yabancılarla birlikte desteklemek, küresel emperyalist tehdidi, onun yeni oyunlarını desteklemektir. Soykırım örtüsü altındaki gerçek amaçlarını saptamak, yalnız Türkiye halkına karşı değil, insanlığın geleceğine karşı borcumuzdur. Kaldı ki, Türkiye Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcından sekiz yıl sonra İzmir’e girişimize değin dünyayı yeni baştan bölüşmek için birbirine giren endüstrileşmiş ve yayılmacı büyük güçlerin arasında kendini savunmuş, bu arada örnek ve önder bir Ulusal Kurtuluş Savaşı vermiştir. Yurdumuzu paylaşmak için kurulan ya da kurdurulan kimi Ermeni çeteleri ve kalabalık Ermeni ordularının saldırılarını püskürtmek, cephe gerisindeki başkaldırmaları sona erdirmek ve bunun için bu silahlı eylemlere destek verenleri göç ettirmek devletimizin meşru savunma hakkıdır. Bu hak uluslararası hukukun ayrılmaz parçasıdır. Milletler Cemiyeti Misakı’nda 15/8. maddeydi, şimdi de Birleşmiş Milletler Antlaşması’nda 2/7. maddedir. Bu hakkın kullanımında karşılıklı öldürmeler de olmuştur. Bu acıların sorumlusu emperyalizmdir ve bu olgunun başını çeken ya-

yılmazcı devletlerdir. Olayların anlatımı bir etnik ya da dinsel grubu yok etmek değildir. Olay Türkiye açısından haklıdır, Türkiye'ye o zaman da şimdi de karşı çıkanlar yönünden haksız bir silahlı savaşımdır. Halkımıza hele haksız yere hakaret ettirmeyiz. Bu böyle bilinmelidir. Gelecek kuşakların boynuna da bir soykırım kemendi sarılmasına izin vermeyeceğiz. Sorun Ulusal Kurtuluş Savaşımızda ve Lozan'da çözümlenmiştir. Bunlardan geri adım atmayacağız. Almanya Yahudilere karşı soykırım yapmıştır. ABD oranın yerlilerine karşı soykırım yapmıştır, Fransa'nın Magrip ve eski Çin Hindindeki uygulamalarını iyi biliyoruz. Amerika, Fransa, İngiltere kendi devrimlerini çoktan gömmüşlerdir, ama Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türk Devrimi yaşayacaktır. Yattığı kurtuluş savaşımızı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna yol açan devrimin soykırımla bağdaştırılmasına yeşil ışık açmayacağız. Tüm ulusal güçlerimizi pekiştirirken küresel tehdide karşı komşu ve bize benzeyen ülkelerle dayanışma ağı kuracağız. Irak'ın, İran'ın, Hindistan'ın, Çin'in bölünmelerine doğal olarak karşı çıkacağız. Bu arada kendi halkımız da demokratik temelde bilinçleniyor, örgütleniyor. Birkaç hafta içerisinde Eskişehir'de, Bodrum'da, Ankara'da, daha önce de Akşehir'de şahsen bulundum. Her yerde aynı bilinçlenmenin tanığıyım. Halkımıza ve insanlığa karşı görevimizi yerine getireceğiz...

AKINTIYA KARŞI KOYMAK

Prof. Dr. ERIC FEIGL*

Tarihçi ve Yazar

*Türkçeye çevirenler: Fatma Sarıkaya,
Aysel Ekşi*

Makaleme havacılıkta kullanılan bir teknik terimle başlamak istiyorum. İneceği alana yaklaşan pilot, "thrust reverse" yöntemini kullanarak uçağı yere indirir. Bu, geriye itme yöntemidir, pilot bunu güçlü bir fren olarak kullanır, çünkü normal frenler bu konuda yetersizdir. Uçuş sırasında uçağı ilereleten motorlar, pilotun geriye itme yöntemiyle aksi işlem görür ve alana inmiş olan uçağın aniden durmasına neden olur. Eğer bu işlem, uçak havada iken bir kaza sonucu meydana gelirse, her şey bir anda biter ve uçak bir taş gibi yere düşer. Böyle büyük bir uçak kazasından sonra, Uçak Kaza Araştırma Komisyonu, uçak kazalarından sonra incelenmek üzere, "kara kutu" kayıtlarının saklanması yöntemini getirmiştir. Bu yöntem tüm dünyada önemle uygulanır.

Biz de tamamen aynı şekilde, tarihçi ve politikacılarımızdan, geçmişte yaşanmış olaylarla ilgili olarak, tarihi araştırmalardaki bilgi kayıtlarının çok iyi saklanması ve incelenmesi için ısrar etmeliyiz. Türklere karşı büyük bir hızla devam

eden olumsuz Ermeni propagandasını durdurabilmek için yapılabilecek ilk şey bu kayıtların iyi saklanmış ve incelenmiş olmasıdır.

Bu konudaki eksikler nedeniyle, 80 milyon nüfuslu Türkiye, sayıca çok az, fakat son derece etkileyici Ermeni Disaporası'nın faaliyetleri sonucunda, kendisini savunamaz, gerçekleri etrafa yayamaz duruma gelmiş bulunuyor.

Hiç kuşkusuz bu sonucun meydana gelmesinde özellikle ABD, Fransa, Atina ve Erivan'daki Ermenilerin gerçek belgeleri gözlerden uzaklaştırması, sahte evraklar düzenlemesi de büyük rol oynuyor. Örneğin **Aram Andonian'ın mektuplarını** duymuşsunuzdur. Andonian, yazdığı kitapta Naim Bey adlı bir memurdan aldığını iddia ettiği resmi belgelerin resimlerini sergilemiştir (1). Bu belgelerde, o zamanki Başbakan Talat'ın Türkiye'deki Ermenilerin öldürülmesi için emir verdiği yazılıdır. Oysa bu belgeler uydurmadır. Dünyayı manipüle etmek için kasıtlı olarak **sahte olaylar ve sahte rakamlar** yaratılmıştır. Bunların son derece çirkin sonucu olarak, gerçeklerle hiçbir ilişkisi olmamasına rağmen Birinci Dünya Savaşı sırasında çok abartılı sayıda Ermeni'nin Talat Paşa'nın emriyle öldürülmüş olduğu aldatmacası tüm dünyaya yayılmıştır. Benim Viyana'daki arşivimdeki doküman ve fotoğraflar, gerçeği inkâr edilemez şekilde gözler önüne sermektedir.

Aram Andonian 1920 yılında "Naim Beyin Anıları" isimli kitapta yazdığına göre, Naim Bey, tehcir dairesinin Halep bürosunda görevli bir Osmanlı memurdur. İddiaya göre, Talat Paşa'nın tehcir edilen Ermenilerin öldürülmesi için yolladığı bütün şifreli telgraflar kendi elinden geçmiştir. Naim Bey bu telgraflardan o kadar büyük bir utanç duymuştur ki, sakladığı nüshaları, harp bitince basılması için Aram Andonian'a vermiş, karşılığında da bir şey almamıştır. Komik olan şeye bakın ki, Aram Andonian, bu Naim Bey'i, 1980'li yıllarda yine Fransa'da neşredilen, "Justicier Armenien" isimli bir kitapta tamamen değişik şekilde takdim etmiştir. Bu yazıda,

Naim Bey'in, sarhoşun, ahlaksızın biri olduğunu, rakı parası bulmak için vesikaların hepsini kendilerine parayla sattığını açıklamıştır. Üstelik **Kamuran Gürün** Türkiye'de yapılan araştırmalarda, Osmanlı Salnameleri içinde, Halep bürosunda, o tarihte çalışmış **Naim Bey** adında bir insan bulamadıklarını aktarmıştır. Büyükelçi Kamuran Gürün'ün yorumuna göre, bu Naim Bey'in kendisinin de, kitabın içinde yer alan bütün vesikaların da uydurma olduğundan şüphe etmememiz gerekir. Her şeyi Aram Andonian'nın kendisinin uydurduğu söylenabilir (2).

Gerçekten kitabın içinde yer alan vesikaların sahte olduğu, yapılan incelemelerde de ortaya çıkmıştır. Talat Paşa'nın yolladığı söylenen telgraflar, kitabın bir sayfasında şifreli olarak Ermeniler tarafından yayınlanmıştır. O tarihte Osmanlıların kullandığı şifre miftahı da, şifre defterleri de arşivlerde duruyor. Osmanlıların kullandığı şifte miftahı 4 rakamlıdır. Aranyan'ın söz konusu ettiği şifreler 3 rakamlıdır. Bir kere buradan işin sahte olduğu anlaşılıyor. 4 rakamlı miftah, cumhuriyetten sonra da çok yakın zamanlara kadar bakanlıkta kullanılmıştır. Şifre defterine bakıyorsanız, kitaptaki şifrenin numarasında yer alan şifre, Halep'e değil de bambaşka bir yere yollanmış; veya konu tamamen değişik bir konudur. Özetle, kitaptaki telgrafların teker teker hepsinin uydurma olduğu, bu konuda yapılan araştırmalar sonucunda açıkça ortaya kondu. 1983 yılında Şinasi Orel ve Süreyya Yüce "Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü" isimli kitabı yayınlarak bu telgrafların düzmece-sahte olduğunu kanıtladılar. Ama bu sahtekârlığın ortaya çıkmasından sonra dahi, Ermeni görüşünde ısrar edenler, bu kitabı hâlâ iddialarına dayanak olarak kullanmaya devam etmektedirler.*

Ermeniler tarafından yaratılan uydurma başka belge ve sayılardan da söz etmek isterim. Hepimiz "Osmanlı katille-

* Bu bilgi Kamuran Gürün 1985 kitabından aktarılmıştır. (Editörün notu)

rin mağduru zavallı Ermeniler” hakkında sayısız hikâye duymuşuzdur. Bu hikâyelere göre, Osmanlı katiller Doğu Anadolu’da barış içinde yaşayan masum kadın, çocuk dahil 1.5 milyon Ermeni’yi öldürmüştür ve bu yalandaki sayı standart hale gelmiş bulunuyor. Tüm dünyada bu böyle sanılıyor. Kimse sorsanız “Türkler 1.5 milyon Ermeni öldürmüştür” derler. Oysa bu sayı çok saçmadır. Osmanlı ve Ermeni istatistiklerine ve değerli Profesör Justin McCarthy’nin araştırmalarına göre 1915 civarındaki 3 yıl süresince Osmanlı İmparatorluğu’nun tüm bölgelerinde 1.7 milyon Ermeni yaşamaktaydı. Yani, imparatorluğun toplam nüfusunun yüzde 4.4’ünü dağınık olarak Anadolu’da Ermeniler oluşturmuyordu.

Bu alandaki önemli belge Boghos Nubar’ın imzaladığı dokümandır. Bilindiği gibi kendisi savaş sırasında ve 1915 sonrasında kısa bir süre Türkiye dışındaki Ermenilerin başkanlığını yapmıştır. Bu belgede Boghos Nubar 1915-16 yıllarında Doğu Anadolu’dan göçe zorlanan Ermenilerin dokümanını veriyor. Sadece Müttefik güçlerin kontrolündeki sahalardan Doğu Anadolu’yu terke zorlanan Ermeni sayısının toplamının 700.000 sivil olduğu sonucuna varıyor (3).

Gerçekte göçe zorlanan sayılar çok da önemli değildir. Çünkü Ermeniler Doğu Anadolu’daki Türklere karşı vahşi bir savaş sürdürüyorlardı. Kâzım Karabekir sayesinde en sonunda sökülüp atıldılar. Sadece Mart 1918 tarihinde Bakü’yü istila ettiklerini hatırlayınız. Sadece orada 20.000 kişiyi öldürmüşlerdi. Bu durumda sorulması gereken şudur: “Onlar mağdur mu yoksa suçlu mu idiler?”

Bir başka belgeden daha söz etmek istiyorum. Sürgündeki Ermenilerin başkanı **Boghos Nubar** tarafından imzalanmış bu resmi dokümanda, imzalayanın titri “Paris’teki Ulusal Ermeni Delegasyonunun Başkanı” olarak verilmiş; Nubar’ın Fransa Dışişleri Bakanı Mosyo Pichon’a hitaben mesajında, “...que les Arméniens de la guerre ont été des belligerent de facto...” yazılmış, yani savaşın başından beri **Ermeni-**

lerin karşı tarafta Osmanlılarla savaşta olduklarını itiraf etmektedir. Bence bu Ermenilerin Osmanlı ile savaş halinde bir millet olduklarının en önemli delilidir. Ama ne yazık ki, bu belgenin kopyasını almak için Paris'teki Fransız Dışişleri Arşivi'ne iki kez gittim. Ermenilerin kendi aleyhlerine işleyen dokümanları yok edebilme maharetlerine hayranım doğrusu (3).

Pek bilinmeyen bir başka belgeyi, sadece Dome des Invalides'deki bir müzede tesadüf eseri buldum. Hani şu sadece yaşlı kadın ve çocukların sığındığını ve Türklerin kesip doğrandığını iddia ettikleri Musa Dağı'ndaki Ermenilerin resmi- dir bu. Gerçek şu ki Musa Dağı'nda, Akdeniz'deki Fransız donanmasıyla irtibat kurabildikleri mükemmel teknik aletler varmış. Savaşı kaybettiklerini anladıkları zaman haberleştikleri Fransız donanmasından 6 büyük savaş gemisi ve taşıyıcı gemi gelmiş ve beş bin Ermeni'yi alıp Süveyş'e götürmüş, Süveyş'te ve Kıbrıs'ta eğitim görmüşler. Resimlerini buldum. Tanrı'ya şükürler olsun ki Ermeniler yok etmeden buldum bu resimleri. Resimler benim koleksiyonumdadır (3).

Bir başka önemli soru Ermenilerin ne zaman Osmanlı ile savaş için hazırlığa başlamış oldukları merkezinde yoğunlaşır. Ermeniler, Ermeni Milli Kurtuluş Savaşı için 1870'lerden itibaren silahlı komiteler ve çeteler kurarak, etraftaki Müslüman halkı sindirerek bir Ermeni nüfus birliği yaratmaya girişmişlerdir. Türkiye'nin doğusunda Birinci Dünya Savaşı öncesindeki yıllarda sadece Rusya'nın ve İngiltere'nin konsoloslukları vardı, oralardan gelen haberler 1880 yılından itibaren Ermenilerin huzursuzlandığının ve isyana hazırlandığının işaretlerini veriyordu. Gerçekten 1882 yılı Aralık ayında bir isyan teşebbüsünde 40 Ermeni tutuklanmıştır. İsyanın örgütlendiği merkezlerden biri Van şehri idi (4).

Ermeni azınlığın kurduğu ilk önemli siyasi parti "Armenakan" adlı partidir ve Van'da 1885 yılı sonbaharında kurulmuştur. Partinin beyni, motor gücü ve lideri İstanbul'da bankerlik yapan çok zengin bir Ermeni'nin oğlu olan Meker-

tich **Portugalian** idi (1848-1921). Portugalian, Armenekan Partisine çeşitli kaynaklardan bol para bulmaya çalışıyor ve bunlarla silah alınıyordu. Amaç devrim yoluyla Ermenilerin bağımsızlık kazanmalarıydı. Armenekan Partisi'nin Van ve civar bölgelerdeki üyeleri en son modern silahlarla donanmışlar ve gerilla sanatını öğrenmek için eğitilmişlerdi. Böylece genel harekete hazırlanmakta idiler. Portugalian bir süre sonra Van'dan ayrılıp Fransa'ya gitmiş ve Marsilya'ya yerleşmiştir. Bundan sonra partisini Fransa'dan idare etmeyi sürdürmüş, bir yandan da "**Armenia**" adlı bir **periyodik** yayınlamıştır.

Ermenilerin diğer önemli partileri Hınçak ve Taşnak partileridir. Hınçak Partisi'ni kuranlar zengin aile çocuklarıydı, okumak üzere Paris'e gönderilmiş ve Marksist kuramı benimsemişlerdi. Onları bir araya getiren Portugalian'ın *Armenia* adlı gazetesidir. Paris'te bir öğrenci olan Avetis Nazarbekian (1866-1936) bu gazeteye ateşli devrim yazıları yazmaktaydı, fanatik bir devrimci olan Avetis Nazarbekian mükemmel keman çalan, çok yakışıklı bir adamdı. Terörü, kapitalist sisteminden kurtulmanın doğal sonucu olarak görüyordu (4). **Nazarbekian** 1886 yaz aylarında nişanlısı Marian Vardanian ile birlikte Cenevre'ye gitti. İkisi de yirmi yaşlarında idi. Orada kendileri gibi genç olan 4 Rus Ermeni öğrenciyle tanıştılar. *Armenia* gazetesi, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermeniler konusunu ısrarla işlediği için, altı gencin düşüncelerinin ve konuşmalarının temeli Türkiye'deki Ermenilerin bağımsızlıklarını nasıl kazanacakları idi. Oysa çoğu Osmanlı topraklarını hiç bilmiyordu ve orada yaşamamıştı. Daha sonraki aylarda bazı gençler grubu terk etti, bazıları sonradan katıldı ve altı öğrenci bir topluluk kurmaya karar verdiler. Nazarbekian başkanlığında altı arkadaş Ağustos 1887'de **Cenevre'de Hınçak Partisi'ni kurdular.**

Ermenice dilinde Hunchak (Hınçak veya Hençak) zil demektir, bu nedenle sembolleri "zil"di. Aslında bana sorarsanız bu bir zil değil, bir bomba idi. Bu terörist organizasyon,

günümüz terör aktivitelerine de örnek oluşturmıştır. Hunçakların hemen bütün üyeleri Rus Ermenileri idi ki Kafkaslar da devrimci bir ruh uyandırdılar.. Bu sırada pek çok genç gibi Nazarbekian da Lenin ile ilişki kurdu. Ama bu ilişki fazla sürmedi, nedeni Nazarbekian'ın yalnız terör ve cinayet konusunda Lenin'den farklı görüşlere sahip olması değildi, Lenin Rus ideolojisinin peşinde idi, oysa Nazarbekian'ın Ermenistan devletinin daha sonraki gelişimi konusunda farklı planları vardı. Nazarbekian'ın hayali, sadece Ermenilerden oluşan bağımsız bir "sosyalist" Ermeni devleti yaratmaktı. Parti Marksist prensipleri vurguluyordu.

Nazarbekian ve arkadaşları Portagalıan'a kurdukları partiye lider olmasını teklif ettiler. Portagalıan'dan olumlu yanıt almayınca *Armenia* gazetesine rakip olacak bir başka gazete çıkarmak için para toplama kampanyalarına başladılar

1886 yılının sonlarına doğru Nazarbekian, Vardanian ve Harajian üçlüsü, gelecekte yapmayı planladıkları eylemlerle ilgili hazırlıklara başladılar. İlerde oluşturmayı düşündükleri Devrimci Hunçak Partisi'nin amacı, Türk Ermenilerinin siyasal ve nasyonel bağımsızlığını kazanması idi. Bu amaca ulaşıldıktan sonra, diğer ekonomik ve politik amaçlara ulaşılması yolunda çalışmalar yapılacaktı.

Devrim yoluyla amaca ulaşmak için Devrimci Hunçak Partisi'nin kullanacağı yöntem propaganda yapmak, provokasyon ve terör olayları düzenlemek, bunun yanı sıra işçi ve köylü hareketlerini desteklemektir. Prensipieri şöyle özetlenebilir: Propaganda, insanlara bu hareketin esas nedenlerini açıklamayı ve hükümete karşı yapılacak başkaldırmanın zamanını bildirmeyi içerir. Halkın cesaretini artırmak için provokasyon ve terör gereklidir. Provokasyon olarak izlenecek yol, hükümet karşıtı gösteriler düzenlemek, vergileri ödememek, aristokrat sınıfa karşı nefret duyguları yaratmaktır. Terör, Hunçak programındaki insanların güvenini kazanma ve onları koruma metodudur. Partinin amacı terörü Osmanlı

Devleti'ne karşı uygulamaktır, fakat hedef sadece hükümet olmamalıdır. Terör hükümet adına çalışan tehlikeli Türk ve tehlikeli Ermenilere, casuslara ve bilgi sızdıranlara karşı da uygulanacak, bu terörist faaliyetler için ayrı ve özel bir grup oluşturulacaktır..

Devrimi gerçekleştirmek için en uygun zaman olarak Türkiye'nin savaşa girdiği zaman kararlaştırıldı. Türklere karşı başkaldırmada Kürtler ve Süryaniler kazanılmalı ve Ermenilerin yanına alınmalı idi.

Plana göre Türkiye Ermenistan'ının bağımsızlığından sonra, devrim Rus ve İran Ermenistanlarına doğru genişletilecek ve Ermenistan Federasyonu kurulacaktı.

Öyle görülüyor ki Hunçak programı hem nasyonalist hem de komünist ideolojiyi içeriyordu. Ekonomik temelde sınıf kavgası üzerine oturtulacak devrim, sonra nasyonalist bir devlet kurmayı amaçlayacaktı. Programın ana hedeflerini çizen öğrencilerin Cenevre'de bulunan Rus devrimcilerinden görüş aldıkları ve etkilendikleri çok açıktı.

Böylece temelleri belirlenen proje, Hunçak Partisi adıyla Cenevre'de 1887 yılı Ağustos ayında kuruldu ve parti programı Ekim-Kasım 1888 baskısında ilk kez yayınlandı. 1890 yılında, öğrencilerin çıkarmakta oldukları gazetenin adına atıfta bulunularak Devrimci Hunçak Partisi adı da kullanılmaya başlandı

Türkiye'de yapılması düşünülen faaliyetlerin istenen sonuçlara ulaşmaması üzerine Hunçak Partisi iki fraksiyona ayrıldı. Bir grup üye, parti programındaki sosyalist ideoloji nedeniyle Avrupalı güçlerin desteklemediğini savundu ve bütün sosyalist prensiplerin programdan çıkarılmasını istedi. Böylece Yeni Hunçak Partisi olan fraksiyon 1896'da kuruldu. Diğeri Nazarbekian'ın partisidir ki varlığını devam ettirmektedir.

Bir diğer siyasal parti "Hai Hegapokhakanneri Dash-naktsutiun", bütün küçük terörist grupların ve devrim hü-

relerinin şemsiye organizyonu olarak kurulmuştur. Amaç ay-nıdır, halkın savaşı yoluyla Ermeni bağımsızlığını kazan-maktır. **Bugün Daşnaklar Ermeni Devrim Federasyonu adı-nı kullanmaktadır.**

Bildiğiniz gibi günümüzde psikolojik ve fiziki savaşlar sürdürölmektedir. Ermeni Diasporası şu anda her ikisini de yürütüyor. **Azerbaycan'a karşı kanlı bir savaş, Türkiye'ye karşı psikolojik savaş sürdürüyor.** Türkiye karşısında yürüttükleri psikolojik savaş, Azerbaycan toprağının beşte biri-ni istila etmelerini saklamaya yarayan sihirli bir duman bu-lutudur. Son 10 yılda 20 bin kadar sivil Azeri'yi öldürüp bir milyondan fazlasını yerlerinden yurtlarından ettiler. Türkiye bu psikolojik savaş karşısında çaresiz gibi görünüyor. Bunu hiç anlayamıyorum.

Hiç anlayamadığım diğer bir başka şey ise, **Ermeni Cum-hurbaşkanlığı ambleminde Ağrı Dağı'nın bulunması** ve bunun karşısında Türkiye'nin hiçbir şey yapmamasıdır. 1920'den bu yana Ermenistan'ın kullandığı resmi amblem-den söz ediyorum. İlk hanedan armasının ortasında üç dağ vardı, ortadaki Ağrı Dağı idi. Bolşevik idaresine girince iki dağı da terk ettiler. Sovyetler zamanında da Nuh'un gemisi-nin kavisini kaybıldı. Elbette komünist Sovyetler Nuh Pey-gamber'e inanmazlardı. Ermenistan 1990'da yeniden bağım-sız Hayastan olduğunda, Cumhurbaşkanlığı flamasına Nuh'un gemisinin arkını koydular. İki konuda ısrar ediyor-lar: Öncelikle tufandan sonra yeryüzünde ilk insan oldukla-rını, yani insanlığın patronu olduklarını ve ikinci olarak da Ağrı Dağı'nın kendilerinin olduğunu iddia ediyorlar.

Bunun karşısında Türkiye'nin nasıl sessiz seyirci kalabil-diğini anlayamıyorum. Düşünsenize, İngiltere bayrağına Ey-fel Kulesi'ni koyabilir mi? Bu bir temennidir, bizim toprağı-mız demektir. İnanılmaz ama Türkler hiç oralı olmuyor. Şim-di soruyorum size: Ağrı Dağı Türkiye sınırları içinde mi, yoksa değil mi? Elbette Türkiye'nin sınırları içinde. Fakat Er-

meniler, Türkler Gümrü Antlaşması'nı tekrar imzalamasını istedikleri zaman imzalamadılar, çünkü "Nasıl olsa bir gün geri geleceğiz, niçin imzalayalım ki?" dediler. Bu bir trajedidir ve sizin hatanızdır. Seksen milyonun yanında hiç de önemsenmeyecek bir topluluk size bunu yapmaktadır.

Sonra da diyorlar ki: "Biz Nuh'un gemisiyle geldik, siz Türkler, barbar Türkler ne zaman göç ettiniz bu diyarlara?" Sizin Anadolu'ya Malazgirt Savaşı'ndan sonra geldiğinizi söylerler. Hayır, bu doğru değildir! Sizin ecdadınız İsa'dan önce 10. yüzyıldan beri buralarda yaşamıştır. Muller adında bir Alman arkeolog yeni bir keşif yaptı. James Millard da 1960'larda Çatalhöyük'ü keşfetmişti, Çatalhöyük'te de benzer kilim şekillerini buldu. İsa'dan önce 6. yüzyıldan beri Türkler hep aynı desenleri işlemeyi âdet edinmişler. Son bulgulara göre, en eski insan yerleşim yeri Güneydoğu Anadolu'dadır. Bulunan bütün evler o zamandan zamanımıza kadar süregelmiştir..

Bu soykırım yalanlarıyla uğraşmanın arkasında Ermenilerin hangi emelleri yatmaktadır? Hayastan (Ermenistan) ve Karabağ arasındaki satellayt resimleri ve fotoğrafları aldım. Bu satellayt resimleri incelemek hayli ilginç. Askeri hava alanının yeri, daha çok Nahcivan'a yakındır. Türkiye ile diğer Türk devletleri arasında küçücük bir köprü fark edersiniz. Sonra da en uzun hava sahasının ucunda da Hayastan ile Karabağ arasındaki kara trafiğini görürsünüz. Buradan devamlı şekilde silah ve cephane taşırlar. Satellayt resimlerinden kesin sayılarını belirledik. Kaç tane tank, kaç tane top ve asker geçirdiklerini ve hangi askeri barakayı inşa ettiklerini görüyoruz. Bu demektir ki, 24 Nisan 1915 gürültüsünü kopardıkça, Karabağ topraklarını işgal edeceklerdir. Tüm dünyayı 24 Nisan'la oyalayıp, Batı Azerbaycan topraklarını işgal edeceklerdir. Dünya soykırım hikâyeleriyle meşgul iken, bu toprakları adım adım ele geçireceklerdir.

Ne yazık ki Viyana'da tanıdığım bazı Türklerden "Artık yavaş yavaş soykırımı tartışalım mı?" sorularını duyuyorum. Lütfen, hangi soykırımdan bahsediyorsunuz? Eğer bu soykırım kapısını biraz aralarsanız, ayaklarını eşikten içeri atıp sizden tanımayı kopardıktan sonra da tazminat isteyebileceklerdir. Her şeyin karşılığını aldıktan sonra da toprak talep edeceklerdir. Hangi toprakları? Hiçbir zaman kendilerine ait olmamış olan toprakları.

Bu sebeple size dikkatli olmanızı tavsiye ederim. Avrupa Birliği'ne taviz vermeyin. Birçok kere İstanbul'unuza geldim. Son gelişim ile birkaç gün önce gördüğüm zaman sürecinde ülkenizin çok büyük bir gelişme kaydettiğini görüyorum.

Soru: "Ermeni propagandaları Türkiye'yi bölme amaçlı mıdır?"

Prof Feigl: Elbette, bu ülkenin şerefini lekelemeye çalışıklarına hiç kuşkunuz olmasın. Görünüşe göre Türk karşıtı propaganda yapanların yüklü ödenekleri, yüklü paraları var. Eğer Türkiye'nin kendi propagandası için yaptığı ile kıyaslarsam çok komik kaçır.

Kaynaklar

- (1) Aram Andonian, *Documents Officiels Concernant les Massacres Armeniens*, Paris, 1920
- (2) Kamuran Gürün, *The Armenian File. The Myth of Innocence Exposed*. K. Rustem & Bro. and Weidennfeld & Nicolson Ltd. London.1985...
- (3) Eric Feigl. *A Myth of Terror. Armenian Extremism: Its Causes and Its Historical context*.
- (4) Christopher Walker. *Armenia, the Survival of a Nation*. Croom Helm. London, 1980.

ERMENİ PSİKÖLOJİK OPERASYONU

Prof. Dr. ÜMİT ÖZDAĞ

21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Başkanı

Bir süreden bu yana Türk kamuoyu değişik kaynakların pompaladığı sahte bir Ermeni soykırımı tartışması içine çekilmek istenmektedir. Önce Avrupa Birliği, sonra Kıbrıs ve Annan Planı konularında uygulanan psikolojik operasyon teknikleri şimdi Ermeni sözde soykırımı konusunda uygulanmaktadır. Türk insanı, milletin hukukunu savunmak için kendisine yönelik uygulanan psikolojik operasyonu anlamalı ve önlemlerini ona göre uygulamalıdır. Bu konuşmanın amacı, Ermeni meselesinde uygulanan saldırı tekniklerini ortaya koymak ve savunma tedbirleri konusunda Türk aydınlarını düşünmeye sevk etmektir.

Ay'da petrol bulunduğuna dair bir haber okursanız derhal bunun yalan olduğunu düşünün. Çünkü petrol oluşması için bitkilerin fosilleşmesi gerekmektedir. Ay'da ise bitki yoktur. Öyleyse Ay'da petrol olmaz. Bu çok açık bir gerçekken siz eğer insanların Ay'da petrol olduğuna inanmalarını sağlamak istiyor iseniz bunu yapabilirsiniz. Bunun için yapmanız gereken doğru teknikleri uygulamanızdır.

Öncelikle bazı "uzmanlar" Ay hakkında bildiklerimizin yeterli olmadığını, Ay'daki doğal kaynakların Dünya'daki

doğal kaynak sıkıntısı için bir çare olacağı konusunda makaleler yazmalı, haberler yapmalı, bazı sempozyumlar düzenlenmelidir. Böylece kamuoyu **“Ay-doğal kaynak ikilisi”** konusu hakkında zihinsel bir hazırlık içine girecektir. Artık **“ön propaganda”** dediğimiz dönemi arkamızda bırakabiliriz.

İkinci aşamada sanayideki gelişmenin Dünya’nın her yanına yayılması sonucunda petrol kaynaklarının küresel talebi karşılamadığı doğrultusunda yayınlar, televizyon konuşmaları yapılırken Ay’da petrol bulunması ihtimalinin olduğu tartışmaları kamuoyuna taşınmalıdır.

Bu süreçte özellikle **“Ay’da petrol olamaz”** diyen bilim adamları ve politikacıların görüşlerinin **“yetersiz”, “bilimsel değil”, “ilerlemenin karşısında”** şeklinde kamuoyuna sergilenmesine gayret edebiliriz. Aynı süreçte değişik basın ve yayın organlarında Ay yüzeyinde petrol benzeri bir maddenin bulunduğu dair düzenli haberler yayınlanabilir. Kamuoyu bu görüşe alıştırılmalıdır.

Bu süreçte bazı bilim adamlarına **“Ay’daki petrolü araştırmaları için”** geniş mali fonlar oluşturulmalıdır. Bu bilim adamlarının yaptıkları **“ihtiyatlı-ihtiyatsız”** açıklamalar basında abartılarak yer almalıdır. Hatta **“Ay’da Petrolü Sevenler Derneği”** kurulabilir. Tişörtler yapılmalıdır. Sevilen bazı markalarla, Ay’da petrol var görüşü bir araya getirilmelidir. Örneğin, reklam filmlerinde Ay’a inen astronotlar, uzay araçlarına benzin koyarken, Coca Cola içebilirler. **“Ay’da Petrol Var Derneği”** bile kurulabilir. Ay’da petrol olduğu görüşünün ders kitaplarına da konması hususunda baskılar oluşturulabilir.

Ay’da petrol olduğunu savunanlar basında birbirlerine atıfta bulunarak tezlerinin doğruluğunu **“kanıtlarken”** Ay’da bulunan petrolün Dünya ekonomisine yapacağı katkıların hayatı nasıl ucuzlatacağı, üretimin ucuzlaması ile gelirlerin artacağı, küresel bir refah döneminin başlayacağına dair ekonomik araştırmalar yayınlanmalıdır. Bu araştırmaların basın ve TV’de tartışılması sağlanmalıdır. Ay’da petrol ve

zenginlik kavramları insanların beynine kazınmalıdır. Öyle bir zemin hazırlamalıyız ki, birileri **“Ay’da petrol yok”** dediğinde insanlar onlara ceplerinden para çalmış gibi tepki göstersinler.

Kuracağımız psikolojik baskı ile Ay’da petrol olduğuna inanmayanları bu görüşlerini açıklamaktan korkar hale getirmeliyiz. Hatta bir kısmı da **“Tamam, Ay’da petrol var. Ancak arayacak isek bunu onurumuzla arayalım”** desinler. Artık zafer bizindir. Doğru dürüst karşımızda kimse kalmamıştır.

Enerji sektöründen emekli olan ve Ay’da petrol olduğunu savunanların desteğinin alınması önemlidir. Ancak inananların görüşlerini kamuoyu ile paylaşmaları rahatsız edicidir. Onların mümkün olduğu kadar az bu görüşlerini dile getirmeleri sağlanmalı, bu sırada **“Yazık işte böyleleri de var. Ne yapalım? Onlar da sonunda gerçeği görecekler”** şeklinde davranılmalı, adeta onlara acınmalıdır. Bunların Ay’da petrol bulunmasından çıkarı olan çevrelere mensup oldukları ileri sürülmelidir.

Halkın Ay’da petrol olup-olmadığı konusunda ne düşündüğü ile ilgili olarak kamuoyu araştırmaları yapılmalıdır. Bu araştırmalarda deneklere **“Ay’da petrol bulunursa iyi olur mu?”** sorusu sorulmalı ve **“evet, olur”** diyenlerin, Ay’da petrol bulunduğuna inandıkları tekrar ve tekrar açıklanmalı, bu konuda **“halkın % 90’ı Ay’da petrol olduğuna inanıyor”** şeklinde bilimsel kamuoyu yoklamaları yayınlanmalıdır.

Üniversitelere verilecek fonlarla üniversite öğrencilerinin bu konuda yazacakları makaleler ile ilgili yarışmalar düzenlenmelidir. Ay’da petrol olduğunu ileri sürenler mali olarak ödüllendirilmelidir. Onlar bu görüşlerinde samimi olmasalar dahi bir süre sonra bu görüşe inanmak ve hatta Ay’da petrol olduğunun keskin savunucuları olmak zorunda kalacaklardır. Aksi halde vicdanları kendilerini rahatsız edecektir. Böylece tezimizin en ateşli savunucuları ortaya çıkacaktır.

Aslında halkın çoğunluğu bütün çabamıza rağmen bize inanmayacaktır, ama kimse bize karşı örgütlü bir direnişi temsil edemeyecektir. Aydınların büyük bir kısmı bize inanmayacaktır ama toplum içinde yaptıkları açıklamalarda **“Ay’da petrol bulunur ise çok iyi olur”** diyecektir. Artık sonuca vardığımızı söyleyebiliriz.

“Ay’da petrol var” oyunu gerçekçi olmaktan çok mu uzak? Şimdi Ermeni meselesinde **“Ay’da petrol var”** oyunu oynanmaktadır. Bu oyun kapsamlı, uzun vadeli, ısrarcı ve bilimsel yöntemler kullanılarak uygulamaya konulan bir psikolojik operasyondur. Karşımızda olanlar **“bilim ve hakikat âşığı”** birkaç bilim adamı değil, yabancı istihbarat servislerine değişik nedenlerle çalışan, **“emperyalizmin kiralık ajanlarıdır.”**

Ermeni soykırımı iddialarının bir **“demokrasi ve fikir özgürlüğü meselesi”** olarak sunulması büyük bir soytarılıktır. Bilinmelidir ki, Türkiye’ye bu konuda da demokrasi dersi veren Avrupa Birliği’nin Fransa dahil olmak üzere birçok ülkesinde ve Amerika Birleşik Devletleri’nde yirmi iki eyalette, **“Ermeni soykırımı yapılmadı”** tezini savunmak yasaktır ve savunan hapse atılmaktadır.

Bu tek taraflı, Türk’ü susturarak oynanmak istenen demokrasi soytarılığı tuzağına düşülmemelidir. Düşman karar-gâhların hazırladığı ve finansmanını sağladığı yıkıcı faaliyetler, fikir özgürlüğü ve demokrasi kapsamında alınsa dahi, gerçek niteliği asla gözden kaçırılmamalıdır.

Türkiye’ye karşı başlatılan **“Ermeni soykırımı psikolojik operasyonu”**, ucu açık ve sanal Avrupa Birliği tam üyelik sürecinde Türkiye’nin federalleştirilmesi girişiminin bir parçası olan **“kültürel savaşın”** bir parçasıdır. Bu kültürel savaşın diğer parçasını ise Fener Rum Patriği’nin ekümenik konuma oturtulma çalışması oluşturmaktadır. Operasyonun psikolojik hedefi, Türk milletini tarihinden koparmak, özgüvenini sarsmaktır. Orta ve uzun vadede ise Ermenistan ve dünya Ermenilerinin tazminat ve toprak taleplerine zemin hazırlamaktır.

Bu çerçevede sözde Ermeni soykırımı tezini Türk toplumuna kabul ettirmek amacına yönelik çalışmalar başlamıştır. Önümüzdeki aylarda ve yıllarda Türkiye'nin gündeminde Ermeni meselesi değişik boyutları ile yer alacaktır. Türk devlet ve toplumu, sözde soykırımı kabul edecek şekilde olgunlaştırılmaya çalışılacaktır.

Ermenilerin sözde soykırımı dünya platformuna taşıma çalışmaları hemen Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Lozan Konferansı'nda bundan dolayı Türk heyetinin üyesi Rıza Nur, "Suikast Ermenilerin uzmanlığıdır," demiştir. Dr. Nur haklı çıkmış, Ermeni teröristler 1974-1984 arasında ortalama 700 diplomatın çalıştığı Türk Dışişleri Bakanlığı'nın kırk diplomatını öldürmüşlerdir.

Türk istihbaratının karşı çalışmaları ve PKK'nın ortaya çıkması ile Ermeni terörizmi uykuya yatmıştır. Bu süre içinde büyük bir propaganda savaşına başlayan Ermeniler bu konuda Türk devletinin ihmali yüzünden büyük yol almışlardır. Bu süreçte, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Ermenistan bağımsızlığına kavuşmuştur.

5 Temmuz 1991'de yayınlanan Bağımsızlık Bildirgesi ile Batı Ermenistan diye nitelendirilen Türkiye'nin Doğu Anadolu'sundan 250 bin kilometrekarelik bir alan talep edilmiştir. Ermenistan Anayasası, Bağımsızlık Bildirgesi'ni anayasanın parçası yaparak, Türkiye'den toprak talebini anayasa hükmü haline getirmiştir. Sonuç olarak, Ermeni propaganda-sının amacı, Türkiye Cumhuriyeti'ne sözde soykırımı kabul ettirmektir.

Birinci adım

Her şey kitabına uygun şekilde yapılmaktadır. Psikolojik operasyon yönetmelikleri mutlak anlamda uygulanmaktadır. Önce Ermeni tezini savunan kitabeveleri kurulmuş ve birkaç yıl içinde yetmişin üzerinde Ermeni tezini dolaylı-dolaysız destekleyen kitap basılmıştır. Son aylarda (**Aralık 2005**)

çıkan kitaplarla birlikte Ermeni tezini savunan Türkçe kitap sayısı yüzün üzerindedir.

Bu sürece paralel olarak Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı, eski terörist, bazı ideolojik veya etnik muhalif unsurlar Batı ülkelerinde üniversiteler ve enstitülerde mali kaynaklarla beslenerek, Ermeni meselesi üzerinde çalışmaya sevk edilmiş ve Ermeni tezini destekler hale getirilmişlerdir. Bu unsurlar, Türk kamuoyunda tanınır haldedir.

Sonra AB'nin, "Ermeni soykırımını kabul etmeniz tam üye olmak için şart değil ama kabul ederseniz iyi olur," dediğini dikkate alalım. Fransa ise "Benim için Ermeni sorununun kabul edilmesi ön şart," açıklamasını yapmıştır. Şimdi, AB üyesi ülkelerde tek tek Fransa'nın Ermeni meselesinde benimsediği tutumu kabul ettirme süreci yürürlükte. Böylece, sorun AB dışında AB ülkelerinde Türkiye aleyhine çözülecek. Örneğin, Almanya'da muhalefet şimdi "kötü polisi" oynuyor. Oysa Almanya, AB içinde sahte Ermeni tezinin gizli motorudur.

İkinci adım

AB sürecinde Türkiye'ye gelen Batılı operasyoncular Ermeni meselesi ile ilgili bazı tespitlerini Türk toplumu ile "paylaştılar". Cüneyt Ülsever, Sabancı Üniversitesi ve Bilgi Üniversitesi'nin Ermeni meselesi ile ilgili düzenlediği toplantıda David Phillips tarafından sunulan tebliğin çok başarılı bir özetini yaptı¹. Bu süreçte Türkiye'de bazı üniversitelerin Ermeni meselesini savunmanın karargâhı haline geldiği anlaşılmaktadır. Sabancı Üniversitesi ve Bilgi Üniversiteleri bu konuda daha sonraki faaliyetleri ile de göze çarpmaktadırlar. AB'nin David Phillips aracılığı ile yedi başlık altında toplanan mesajı şöyledir:

- 1) Ne yapmış olurlarsa olsunlar mağdur taraf Ermenilerdir.

1 *Hürriyet*, 19 Mart 2005

- 2) Ermenilerin Ruslarla işbirliği yapmış olduğunu kabul etsek dahi masum Ermenilerin öldüğü şüphe götürmez.
- 3) Mesele Türkiye'nin iddia ettiği gibi tarihçilerin değil, siyasetçilerin işidir. 17 Aralık sonrasında AB-Türkiye ilişkilerinde yeni bir şart haline gelmiştir.
- 4) Ermeni Diasporası ve Türkiye'deki "istemezükçüler", yani sözde soykırımı reddeden Türk aydınları bir rant ekonomisi oluşturmuşlardır. Çözüm istememektedirler.
- 5) Ermenistan ekonomisinin kurtuluşu Türkiye'nin kapıları açmasına bağlıdır. (Biz buna "doğru saptama" diyoruz. Ermeniler işgal altında tuttukları Azerbaycan'ın %20'sinden geri çekilsinler ve bir milyon Azeri Türkünün geri dönmesine izin versinler, biz de sınırı açalım. Şimdi birileri Ermeni meselesi ile Türkiye-Ermenistan ve Türkiye-Azerbaycan ilişkileri ayrı şeylerdir diyecek. Türkiye, AB ilişkileri Ermeni sözde soykırımına bağlanıyor da neden Türkiye-Ermenistan ile ilişkilerinde açık bir devletler hukuku ihlali olan işgalin sona ermesini istemesin.)
- 6) Türkiye büyük devlet olarak bu jesti yapmalıdır. (Bu da Batılıların biz Türkleri kandırmak için ortaya attıkları bir laftır. Bir yandan Kuzey Irak'taki çıkarlarını korumak istediğin zaman "sınır ötesine adım atarsan ilişkileri keseriz," derler, öte yandan "Ermenileri doyur çünkü sen büyüksün." Ciddiye alınacak yanı yok bunun.
- 7) Kars ve Iğdır halkı Ermeni sınır kapısının açılmasını istemektedirler. (Tabii en ciddiye alınacak talep de budur. Türkiye dış politikasını bir sınır kentinde iki kilo daha fazla peynir satacağım diye bekleyen bakkalların taleplerine göre yönlendirmemelidir!)

Üçüncü adım

İçerden ve dışarıdan müdahalelerle, psikolojik operasyonun altyapısının oluşturulmasından sonra aniden AB **“Ermeni meselesini tartışın,”** dedi ve bütün televizyonlarımızda Ermeni meselesi tartışılmaya başlandı. Ve sanki Ermeni televizyonunda Türk tezi anlatılıyormuş gibi objektiflik adına Ermeni soykırımını savunan **“bilim/operasyon adamları”** ortada dolaşmaya başladı. Boğaziçi Üniversitesi’nde **“Alternatif Ermeni Konferansı”** düzenleme kararı alındı ve toplantıyı bir süre sonra Bilgi Üniversitesi’nde gerçekleştirdiler.

Sözde Ermeni soykırımını savunan sözde Türk **“bilim adamları”** kendi milli kimlik tahribatlarının, milli mazozisme dönüşmesinin sonuçlarını tartışmaya başladılar ve **“Evet, biz yaptık. Biz Türkler çok kötüyüz, Ermenileri kestik”** hezeyanlarını toplu ayin ile gündeme taşımaya başladılar.

Konferansın davet metninde şu satırları okumak hiç şaşırtıcı değildi: **“Konferans düzenleyicileri, bu yeni oluşumun ortak paydasını vicdani bir sorumluluğun idraki olarak ifade ediyorlar. Bu, yalnız bilimsel gerçeklik açısından veya dünya vatandaşlığı nezdinde bir sorumluluk değil, ülkemize, toplumumuza, demokrasimize karşı da bir sorumluluktur.”**

Konferansın ilk aşamada kamuoyundan gelen tepki üzerine iptal edilmesi üzerine Ermeni Konferansı’nın düzenleyicilerinden birisi (Prof’muş) **“Biz amacımıza ulaştık,”** demişti. Demek ki amacın konferans değil, psikolojik operasyon olduğu böylece düzenleyicileri tarafından da teyit edilmiştir. Çünkü hiçbir bilimsel konferans gerçekleşmeden amacına ulaşmaz.

Bu arada konferansın amacına karşı olanların büyük bir kısmı yanlış bir demokrasi algılaması ve kompleksi içinde, **“her şeye rağmen yapılsaydı”** görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bir düğün salonunda yapılmak istense idi ve buna karşı çıksa idi, o zaman demokrasi adına bu toplantının iptal edilmesine karşı çıkmak belki mümkün olurdu. Ancak bir üni-

versitede asla. Ancak, bîr düğün salonunda yapılsa dahi şu noktayı aklımızdan çıkarmamalıyız: Demokrasi başkalarının görüşlerine ve eylemlerine saygı duymayı gerektirir muhakkak. Ancak tecavüze uğrayan bir insan saldırgana saygı duymaz ve ona gereken cevabı vermek durumunda bulunur. Ben kendimi Türkiye'nin ve Türk milletinin milli varlık ve menfaatlerine karşı saldırgan ve işbirlikçi bir tavır içinde olan hiç kimsenin ve bu arada bizim Ermenicilerin görüşlerine en ufak bir şekilde saygı duymak zorunda hissetmiyorum.

Nasıl İstiklal Savaşı sırasında düşman ile işbirliği yapan 150'liklere, temsil ettikleri görüşlere/eylemlere saygı duymuyor, onları milli bir tiksinti ile anıyor isem çağdaş Ermenicileri de aynı milli tiksinti ve aşağılama ile anıyorum. Çünkü biliyorum ki, bugün Boğaziçi Üniversitesi'nde bir araya gelmeyi hedefleyen zevat, modern Ali Kemaller'dir. Hatta 150'likler işgal altında bir ülkenin insanları oldukları için mazur görülmeseler bile ihanetleri "kendi içinde anlaşılır."

Oysa çağdaş 150'liklerin beyinleri, vicdanları ve cüzdanları işgal altında olduğu için onlar insani olarak daha aşağı bir seviyeyi temsil ediyorlar. Türkiye'nin Kıbrıs, Ege, PKK, Suriye vs. her konuda haksız olduğunu savunan profesyonel Türk karşıtlarının Boğaziçi veya Bilgi Üniversitesi'nde düzenleyecekleri konferansta "Ay'da petrol" bulunacak. Operasyon devam ediyor.

Kıbrıs'ta yapılan şimdi Ermeni meselesinde karşımıza konulmaya çalışılmaktadır. Sonunda Ermeni sözde soykırımının kabulü Türkiye için ön şart haline gelecektir. Dışarıda bu çalışmalar devam ederken, içeride de süreç devam edecek. Türk siyasetçilerini, asker ve sivil bürokratlarını buna hazırlamak, halkı ise tepkisiz hale getirmek için daha bir süre çalışılması gerekiyor.

Bu amaçla önümüzdeki dönemde Türk tarihine yönelik kapsamlı bir karalama kampanyası başlayacak. Bu kampanyanın en azından iki ayağı olacağını biliyoruz. Birincisi, tarih-

sel planda içimizde şüphe uyandırmak ve “Galiba biz bu işi yapmışız” dedirtmek. İkinci ayağı ise “AB tam üyesi olmaz isek kaybedecek çok şey var. Üye olmak için kabul etmek gerekiyor ise kabul edelim gitsin,” düşüncesini üretmek.

Türk devleti ne yazık ki bir bilim olan psikolojik savaş ve propaganda konusunda olağanüstü geri kalmıştır. Daha açık bir ifade ile nasıl yapılacağını bilmez, önemini anlamamıştır. Türk devleti içinde bu konunun uzmanlarının ise kendileri siyasal seçkinlere anlatamadıkları veya anlaşılmadıkları PKK ve Kıbrıs meselelerinde çok açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Düşman psikolojik savaş ve propaganda merkezlerinin kapsamlı operasyonları ve gelişmiş teknik uygulamaları karşısında ülkemiz ne yazık ki savunmasızdır. Ermeni meselesinde savunmayı devlet değil, örgütlenmiş Türk aydını büyük bir sorumluluk duygusu içinde yapmalıdır.

Bu noktada bize yol gösterecek olan aziz Atatürk’ün “...Bu iddialar kesinlikle doğru değildir, iftiradır. Bunu yalnızca Batı’ya değil kendi yurttaşlarımıza da önemle ihtar etmek gereğini duyuyoruz. Zira, seyrek olmakla birlikte üzüntü ile iştiriyoruz ki, milletimizin tarihini okumamış ya da milli hissiyattan mahrum kalmış olması gereken kimi kişiler, yabancılara bize karşı ortaya attıkları suçlamaları reddetmekten başka, bir de vatanlarını, milletlerini özürlü göstermekten çekinmiyorlar! Hâlâ salonlarını bize karşı konferans verdirmek için yabancılara açık tutanlar var. Bu gibilere lanet!” (Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Vesika 220) şeklindeki tespiti yol göstermelidir.

Türk halkına yönelik bilgi kirliliği üretme sürecinde Mustafa Kemal Atatürk’ün ifade ettiği gibi “**kişisel emellerini müstevlilerin çıkarları**” ile birleştiren bazı milli kimlik bunalımı içine girmiş olan aydınlar, Türk tarihini gerçekleri çarpıtarak karalama çabası içindeler. Türk aydını ve halkı, daha önce gördüğü bu filmin kendisine bir kez daha gösterilmesine müsaade etmemeli sert bir şekilde müdahale etmelidir.

Benim milli olaylar karşısında duruş ile ilgili bir ölçütüm vardır. Bir insanı değerlendirirken kendi kendime sorarım: **"Bu adam 15 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal ile birlikte Bandırma vapuruna biner miydi? Binmez ise: a) Bir süre olayların gelişmesini seyredip ona göre mi tavır alırdı? Ve b) İstanbul'daki İngiliz işgal komutanlığına gidip hizmet mi sunardı?"** Bu soru meseleleri anlamak için çok aydınlatıcı olabilir.

Mesela kendi kendinize sorun: "Son kırk seneden bu yana Türkiye'yi yönetenlerin yüzde kaçını Atatürk ile birlikte Bandırma vapuruna binerdi, yüzde kaçını durumu idare eder, ne kadarını İngiliz işgal komutanlığına hizmet sunardı?"

Eğer Bandırma vapuruna bineceklerin oranı diğerlerinden fazla olsaydı, Türkiye bu durumda olur muydu? Ve Ermeni Kongresi düzenleyicilerinin, 15 Mayıs 1915'te nerede bulunacağı çok açık bir şekilde ortaya çıkmıyor mu? Peki bunların ileri sürdükleri görüşler, demokratik hukuk devleti içinde ne ölçüde bir hukuki korumaya sahiptir? Ermenici etki ajanlarının görüşleri ne ölçüde "bilimsel tartışma" konusu yapıp saygı ile dinlenilmelidir.

Eski ajanlarının amacı Türkiye'de bir gündem yaratıp bu gündem üzerinden kendilerine yer yapmak ve zihinlere sızmadır. Böylece "normalleşmek", "muhatap haline gelmek" ve uzun vadede fikirlerini AB ve ABD baskısı ile Kıbrıs-Annan planı sürecinde olduğu gibi kabul ettirmek istemektedirler.

Bu oyuna düşülmemelidir. Ermenicilerin gerçek niteliği ortaya konulmalı ve onlara öyle davranılmalıdır. Bu davranış aşağılama, küçük görme, görmemezlikten gelme, küçümseme, tiksinti ve gerekir ise en ağır şekilde milli zeminde hakaret etme olmalıdır. Esasen, Türk hukuk sistemi bu davranış bütünü emretmektedir.

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, e.92-12361 ve 15373 no'lu kararı ile bu konuda ortaya bir hukuk şaheseri koymuştur. Hükmüm şöyle demektedir: **"Anayasanın 176. maddesi uyarınca**

onun başlangıç kısmı da metne dahildir. Başlangıç bölümünün 7. fıkrası gereği olarak Türklüğün manevi değerlerine ve ulusal çıkarlarına aykırı hiçbir düşünce koruma göremez. Son fıkrayla değerler ve çıkarlar, Türk milleti tarafından, Türk evladının vatan ve millet sevgisine emanet olunmuştur.”

Ermeni operasyonuna verilecek cevap

Batı, Türkiye’ye, Misak-ı Milli’ye karşı savaş açmıştır. Doğu sorunu, Avrupa Birliği ve Büyük Ortadoğu Projesi çerçevesinde bir yeni aşamaya taşınmak istenmektedir. Batı, İncil toprağı olarak gördüğü Anadolu’yu ele geçirme ve yeniden tanzim etme mücadelesi vermektedir. Endülüs Müslüman devletinin ve toplumunun İspanya’daki varlığına 800 sene sonra son veren Batı, aynı şeyin 1000 sene Anadolu’da yaşayan Türk milletinin de başına gelebileceğine inanmakta, bunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Sözde Ermeni soykırımına karşı verilecek mücadele bu zeminde anlaşılmalı ve yürütülmelidir. Mesele sadece bir tarihi yalanla mücadele etmek değil, Anadolu üzerindeki huku-kumuzu ve varlığımızı savunmaktır. Bu uzun, zor, bilimsel mücadeleyi gerektiren bir yoldur. Alınması gereken tedbirlerin bir kısmını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- 1) 1820-1920 arasında Balkanlar’da ve Kafkaslar’da Türklere karşı yapılan soykırımlarında 4 milyon Türk ve Müslüman imha edilmiştir. Türk milleti bu vahşeti genç nesillere aktarmamayı tercih etmiştir. Artık bu vahşeti etkili bir şekilde Türk insanına aktarmanın vakti gelmiştir. Türk Tarih Kurumu, “Türk soykırımını” araştıran ve anlatan kitaplar yayınlamalıdır. Bu konuda televizyon yayınları yapılmalıdır.
- 2) 1820-1920 arasında Balkanlar’da ve Kafkaslar’da Türklere karşı yapılan saldırılarda 5 milyona yakın Türk ev-

lerinden, yurtlarından zorla göçe mahkûm edilmişlerdir. Bu insanların torunları şimdi Anadolu'da yaşamaktadırlar. Büyük Türk Göçü araştırılmalı, yazılmalı ve genç nesillere anlatılmalıdır.

- 3) Türk milletinin çıkarlarını savunmanın yolu, Ermeni meselesinde Türk halkını aydınlatacak televizyon programları, kitaplar, makaleler yayınlamak, sempozyumlar düzenlemektir. Ermeni işbirlikçilerinin kamuoyu önünde fikren mağlup edilmesidir. Tartışmalı, tartışmayı fikri zeminde, deliller esasında gerçekleştirmeliyiz.
- 4) Kirli projelerin parçası olanlara bedel ödetilmelidir. Türk milleti hukukuna ve tarihine saldıran sözde aydınları mahkûm etmelidir. İlber Ortaylı, "Batı'da olsa bu adamların kitapları okunmaz," diyor. Bu tespit doğru bir tespittir. Bu kişilerin gönüllü propagandasını yapan gazetelere karşı da sert tepki verilmeli, bu tür gazeteler satın alınmamalıdır.
- 5) Sözde Ermeni soykırımı komplosunun parçası olan üniversitelere çocuklarımızı da yollamayalım.
- 6) Ermeni meselesini araştıran enstitülerin kaynakları artırılmalı, bu konuda araştırma yapan bilim insanlarının önü açılmalıdır. Yabancı bilim adamlarının Türkiye'de Ermeni meselesini çalışması sağlanmalı, onlara burs verilmeli ve Türk görüşünün anlaşılması sağlanmalıdır.
- 7) Televizyon ve sinemadan Ermeni meselesi ile ilgili gerçeklerin Türk halkına anlatılması için mümkün olduğunca geniş çerçevede istifade edilmelidir.

Özetle önümüzdeki dönemde milli-demokratik tepki ile tarihimize hakaret edenlerle uğraşmak gerekiyor. Türkiye'ye karşı, Türk milletinin menfaatlerine karşı, hangi kisve altında olur ise olsun yapılan çalışmalara yardımcı olanlara müsamaha edilmemeli, sert tepki gösterilmelidir. Türk milletine saldıranlara bunun bedeli ödetilmelidir.

Sonsöz

Elli Türk anası Van Gölü'ndeki Akdamar Adası'na Ermeni çeteciler tarafından götürülürken kendilerini Van Gölü'ne atarak boğulmuşlardır. Bu asil kadınların isimleri Akdamar Adası'na dikilecek bir heykele kazınmalıdır. Ve Van şehri Ermeni çeteciler tarafından yok edilmiştir. Bu şehrimize Gazi Antep ve Kahraman Maraş'a verildiği gibi TBMM tarafından bir unvan verilmelidir. Şehit Van ismi, bu kentimiz için çok uygun olacaktır.

SORULAR VE CEVAPLAR

Bir değerli katılımcı *"basın Türk mü?"* diye soruyor. Zaten sorunun içerisinde cevap çok veciz bir şekilde ortaya atılmış, ama bir süre önce bir CNN Türk muhabirinin daha doğrusu yorumcusunun, konferansına katıldım ve mükemmel bir yorum yaptı, onun üzerine el kaldıran dinleyicilerden biri, *"Sizi hayretle ve sevgiyle dinledim, şaşkınlıkla dinledim, siz CNN Türk'ten olduğunuza emin misiniz?"* dedi. Cevap çok güzeldi, *"Evet, Türk kısmından yalnız,"* dedi. Türk kısmından olanları seviyoruz.

"AB'yle müzakere sürecinde, AB'ce dayatılan Ermeni soykırımının tanınmasına karşı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ne yapmalıdır?" sorusu önümüzde uzun bir süreç var. Bu süreçte aynen Kıbrıs'ta olduğu gibi Türk toplumunun ikiye bölünmesi hedefleniyor ve Türkiye'de her şey dilim stratejisiyle uygulanıyor. Yani bunu PKK'da da görüyoruz, önce bize *"bu mesele kültürel bir meseledir"* diyen bir aydın grubu vardı, *"bu kültürel haklar verilince bu iş biter"* deniliyordu. Kültürel haklar konusunda 1990'ların başında bazı açılımlar yapıldı, sonra denildi ki: *"Kopenhag Kriterleri'ni kabul edelim, bu iş bitecek."* Türkiye Kopenhag Kriterleri'ni kabul etti, aynı grup, Kopenhag Kriterleri'nin kabul edilmesinden sonra ne olduğu belirsiz bir siyasal reform sürecinden bahsediyor, *"O biterse, bir siya-*

sal reformlar yapılırsa...” deniliyor ki bundan kastedilen Türkiye’nin federalleşmesidir.

Özetle, Kıbrıs konusunda, PKK konusunda yapılan şey, şimdi Ermeni soykırımıyla ilgili yapılıyor ve önümüzdeki 5-6 senelik bir süre içerisinde göreceksiniz, eğer şimdi sağlam bir zemin oluşturmaz ve bununla topyekûn mücadele yapmazsak, bu salonda oturanların bir bölümü dahil olmak üzere, çok insanımız, *“Yahu, acaba bu kadar değer mi?”* sorusunu kendi kendine sormaya başlayabilir. Dilerim olmaz, Kıbrıs meselesinde de böyle diyorduk, bir bloktuk ve o blok parçalandı. Bakın, Ermeni Konferansı’nı düzenleyen gruptan bir kişinin, çok önemli bir lafı var: *“Duvarı yarık açtık,”* diyor. Bunu ancak bir istihbaratçı söyleyebilir, bir bilim adamı böyle konuşamaz.

“Son dönemde Genelkurmay Başkanlığı, arşivlerdeki konuyla ilgili belgeleri kitap haline getirmiştir. Hatta bir kanalın ana haber bülteninde, canlı yayında, arşivler açılmıştır. Bu kadar sağlam delillerimiz olmasına rağmen, bu kadar köksüz iddialarda neden mücadelede yetersiz kalıyoruz?” deniliyor. Çünkü, mücadele eşit şartlarda gerçekleşmiyor, eğer biz bu kongreyi düzenlerken, değerli bu hareketin öncüsü olan hanımefendiler, bu kongrede Türklüğün eleştirileceğini, Türk tarihinin eleştirileceğini basına bir bildiriyle yollasalardı, burada sadece TRT olmazdı, bütün basın burada olurdu. Ne kadar kişinin katıldığı ve ne söylendiği önemli değil. Nelerle konuşulduğu önemli değil. Bakınız, zaten en son yapılan kongrede ortaya bir kavram çıktı: Belge fetişizmi; elinde belge olmayan tabii *“belge fetişizmi”* diyecek. Çünkü biz belgelerle konuşuyoruz, belge olmayan ve aldığı para karşılığı konuşan adam, elinde belge olmadığı için, Osmanlıca bilmediği için, Türk tarihi bilmediği için, o belgeleri gösterdiğiniz zaman, ne olduğunu anlamayacağı için, *“bırakın efendim belgeleri, belgeye gerek yok”* diyor.

ERMENİ KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDA ERMENİ SORUNU

Doç. Dr. BİRSEN KARACA*

“Ermeni Sorunu”yla tanışmam Ermenice öğrenmeye başladığım tarihle örtüşür. Ermenice öğrenmeye karar verdiğim zamansa, hedefimde yalnızca edebiyat vardı. Zaman içerisinde Ermeni dilini öğrenmenin, Rus veya İngiliz dillerini öğrenmekle aynı şey olmadığı ortaya çıktı. Rus edebiyatından herhangi bir yazarı veya konuyu araştırırken ya da edebi metinlerin çevirisiyle uğraşırken yaptığım çalışmanın Türk edebiyatına katkısının olacağını düşünerek büyük bir zevk alırım ve bilirim ki, yaptığım iş uzmanlık alanım olan edebiyattır. Moskova Devlet Üniversitesinde doktora tezimi hazırladığım yıllarda aynı şeyleri ‘Ermeniceyle de yapmalıyım’ diyerek bir proje hazırlamak istedim. Araştırma konusu olarak da “Ermeni Edebiyatında Türk İmgesi”ni düşündüm. Ancak, çok kısa bir süre sonra bu düşüncemden vazgeçmek zorunda kaldım. Zira, Ermeni entelektüellerin çabalarıyla edebiyat alanında onlarca yıldır verilen ürünlerde, Ermeni halkını Türk toplumundan kopartabilmek için, Türk düşmanlığı aşılanıyordu. Bugün diaspora Ermenilerinin davranışlarında net olarak gözlemllediğimiz o saldırganlık bu çalış-

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi.

maların ürünüdür. Bu çalışmaları yürütenlerin beklentileri ise Türkiye’den sağduyudan yoksun reaksiyonlar almaktır. Bu beklenti, 24 Nisan 1915 tarihinde soykırıma uğradığı iddia edilen Ermenileri sözde soykırımdan kurtarmak amacıyla bir yıl öce, 23 Haziran 1914 yılında Tiflis’te kurulan “Ermeni Gönüllü Birlikleri”nin faaliyetlerinin sonucunda alınmak istenilen reaksiyonu çağrıştırıyor.¹

Ermeni Sorunuyla ilgili ilk ip uçlarını tez konumu araştırırken buldum. Tezimin başlığı “Ermeni Manzum Eserlerin Çevirmeni V.Y.Bryusov”du. Bu başlıkta “Ermeni Soykırımı” iddialarıyla ilgili en ufak bir işaret yoktu. Çalışmam gereken alanlar edebiyat ve çeviribilimdi. Daha doğrusu, ben öyle zannediyordum. Bu düşünceyle Bryusov tarafından Ermeniceden Rusçaya yapılmış çevirileri incelemeye başladım. Süreç içerisinde arşiv belgelerinden Moskova Ermeni Komitesi’nin 1915 yılında Rusya’da Türkiye’ye karşı kamuoyu oluşturmak için, Bryusov’a tezimin konusu olan Antolojiyi hazırlattığını öğrendim.² Dahası, Bryusov Ermeniceyi çeviri yapabilecek düzeyde biliyordu, hatta Ermenice şiirleri okumak için transkripsiyona gereksinim duyuyordu. Belgeler, Bryusov’un imzasını taşıyan o çevirileri Ermeni yazarların ve şairlerin yaptığını kanıtlıyordu. Bu belgeler Lenin Kütüphanesi’nde 386 no’lu fonda saklanıyor.³ Ulaştığım bilgiler, bunun-

1 Kamavor şarjum, *Haykakan sovetakan hanragitaran*, hator 5, Yerevan, 1979 (Ermenice).

2 Bkz. P.N. Makintsyen’in arşivinde bulunan K. Mikaelyan’ın V. Teryan’a yazdığı 16 Ekim 1914 tarihli mektup. Bu mektupta Moskova Ermeni Komitesi’nin 15 Ekim 1914 tarihinde Stepanos Grigoryevič Mamikonyan’ın başkanlığında toplandığı, bu toplantıda milli kültür giderlerine harcamak üzere bir milyon ruble kadar para toplanmasına ve bu meblağın çok önemli bir bölümünün Valeri Yakovlevič Bryusov’un hazırladığı antoloji için ayrılmasına karar verildiği yazılmaktadır. Konuyla ilgili olarak ayrıca bkz. A.P. Makintsyen, *İz istorii sozdaniya “Poezii Armenii”*, Bryusovskiye çteniya 1966, Erivan, 1968 (Rusça).

3 GBL, f. 386 (Rusça ve Ermenice elyazmaları). Ayrıca bkz. M.L. Gasparov, *Bryusov i bukvalizm // Masterstvo perevoda, Sovetskiy pisatel, Moskova, 1971* (Rusça) ve M.L. Gasparov, *Bryusov-perevodçik (Put k pereputyu) // İzbrahhiye trudı, T.2, Yaziki ruskoy kulturi, Moskova, 1997* (Rusça).

la sınırlı değildi. Bryusov, Rus edebiyat çevrelerindeki etkisini kullanarak önde gelen Rus şairlerini Ermeni yazar ve şairlerin yaptıkları çevirilerin altına imza atmaya davet ediyordu. Kimler yoktu ki bu isimler arasında: Feodor Sologub, S.Şervinski, Yu. Veselovski, K.Balmond, Vyaçeslav İvanov, Yu.Verhovski, İ.Bunin, A.Blok.⁴ Elbette, hepsi de bunu ücret karşılığında yapıyordu.⁵ Ama asıl önemlisi, Brusov'un kendisi de dahil olmak üzere hiçbirisi Ermeni edebiyatı konusunda bir fikre sahip değildiler, hatta Ermeni edebiyatının varlığından haberleri yoktu.⁶ Yani Antolojide yazılan bilgiler dikte edilmişti. Şu ana kadar söylediklerimle ilgili verileri tezimde sunduğum ve jüride hazır bulunan 18 üyeden de (ki aralarında Ermeni etnik kökenli olanlar da vardı) olur oyu aldığım için burada yinelemeyeceğim.⁷ Ama bir ayrıntıya dikkat çekeceğim, bu şairlerin hepsini yalnızca Rus değil, dünya okurları tanıyordu. Dolayısıyla, bu edebiyatçıların çalışmalarına ilgi duyanlar, onların Ermeni edebiyatına ilgi duyduklarını da bir şekilde fark edecekti. Sevilen ve sayılan bu yazarlar ve şairler aracılığıyla Ermeni edebiyatına duyulan ilgi ise o günlerde yalnızca "Ermeni Sorunu" olarak anılan soruna sempatiyle yaklaşmayı garanti ediyordu. Özetle, Ermeni edebiyatı belirli grupların yarattığı "Ermeni Sorunu"na feda edilmiş, Rus edebiyat adamları da buna alet olmuştu. Ayrıca, 1915 yılının Haziran ayında Moskova Ermeni Komitesi tarafından Rusya'da Türkiye'ye karşı kamuoyu oluşturmak amacıyla yayımlatılan bu Antolojide "Ermeni Soykırımı"ndan bahsedilmiyor olması "Ermeni soykırımı" iddialarının bir proje olarak Ermeni entelektüeller arasında benimsenmesiyle ilgili sürece de işaret ediyor.

4 V.Ya. Bryusov, *Poeziya Armenii*, "Ayastan", Erivan, 1966 (Rusça).

5 Bkz. A., P.Makintsyian, "iz istorii sozdaniya", *Poezii Armenii*, v j.: bryusovskie cteniya 1966, Erivan, 1968, s.151 (Rusça).

6 V.Ya. Bryusov, *Poeziya Armenii* i yeyo yeddinstvo na protyajenii vekov, v kn.: *Poeziya Armenii*, "Ayastan", Erivan, 1966 (Rusça).

7 Birsan Karaca, V.Ya. Bryusov, kak perevodçik armyanskoy poezii, nauçnyy rukovaditel: H.G. kor-oglu, MGU, Moskva, 1999 (Rusça).

Ermeni entelektüel dünyasının geçmişini anlatan belgelerden aldığım bilgiler ve bizzat yaşayarak öğrendiklerim böyle bir tablo oluşturuyor. Bugünü tarih olarak okuyacak olan nesillere bırakılmak üzere hazırlanan düşünce mirası geçmiştenkinden farklı mı? Bunu tespit edebilmek için en sağlıklı yol, somut verileri karşılaştırmaktır. Zaman dilimi olarak günceli seçtiğimize göre, öncelikle bitmekte olan 2005 yılı içerisinde Ermenistan'daki ve diasporadaki Ermeni entelektüellerin Ermeni kamuoyunu adres alarak yazdıkları Ermenice metinlerdeki düşüncelerine başvuralım ve geçmişten devraldıkları mirası geleceğe nasıl aktarıyorlar inceleyelim. Ardından da geçmiş zaman dilimi içerisinde yapılanların belgelerini değerlendirelim. İlk sözü diaspora Ermenilerinden olan ve dünya kamuoyuna edebiyat bilimci ve tarihçi kimlikleriyle lanse edilen Kevork Bardakçıyan'a vermek istiyorum.

Azg gazetesinin 11 Haziran 2005 tarihli sayısında Bardakçıyan'la yapılan uzunca bir röportaj yayımlandı. Röportajın yapıldığı yer Erivan. Muhabirin verdiği bilgiye göre, röportaj 27 Nisan 2005 tarihinde gerçekleştirilmiş. Bardakçıyan geçen Nisan ayında Erivan'da düzenlenen uluslararası konferansın organizatörü ve katılımcısı. Kısaca, "Ermeni Soykırımı" iddiasını sahiplenmiş birisi. Sorulan soruların ve verilen cevapların bir kısmı şöyle:

"—Baron Bardakçıyan, Erivan'da yapılan bu benzersiz toplantının uygulamada ne gibi bir yararı olacak?"

—Soykırımın 90. yıldönümü dolayısıyla düzenlenen bu uluslararası konferansa büyük çoğunlukla yabancılar katıldı. Sevinçindirici olan şu ki, bu kişiler, uluslararası hakların bakış açısından sorunu ortaya koyarak legal ve hukuki perspektifleri araştırmışlardı. Benim bildirim Türk hükümetinin Ermeni soykırımını reddeden politikasıyla ilgiliydi. Türkiye, üzerindeki uluslararası baskıya rağmen (15'den fazla devletin parlamentosu resmi olarak Ermeni soykırımını tanıdı), aynı şekilde, yalnızca Türkiye değil,

diğer soykırım suçlusu ve müttefiki Almanya da bu tarihi gerçeği tanımıyor.

—*Bu yolla harcadığımız çabalar niteliksel olarak yeni bir aşamaya girmeli, bu konuda ne söyleyeceksiniz?*

—Çok sayıda devletin Ermeni Soykırımını tanımış olması gerçeğine rağmen, sorunun gelişiminde çok da aşama kaydedilmediğini düşünüyorum, ancak bu, Almanya tarafından soykırımın tanınmasını vurgulayarak devam ettirilmeli. <...> Dolayısıyla, geniş düşünceli Türk tarihçilerle birlikte ortak çalışmayı öneriyorum, bilim adamları soykırım gerçeğini kabul edince, Türk devletinin politikası temelsizleşecek ve absürd bir şey haline dönecek.

—*Konferanslar, bilimsel toplantılar, buluşmalar, yayınlar yoluyla bunun kabul ettirileceği düşünülmüyor. Acaba Türk hükümeti geri dönüş yapacak mı, yoksa bunlar yalnızca bilim çevrelerinin görüşü olarak mı kalacak?*

—Bu çalışma yöntemini denemek zorundayız. Avrupa veya Amerika’da düzenlenen konferanslardan sonra Türkiye’de gerçekleştirilecek olan konferansların çok daha önemli olduğunu düşünüyorum. İstanbul’dan başlamalı ve Doğuya; Ankara, Erzurum, Van, Kars, Ani, Gümrü, Erivan’a kadar gitmeli. Ermeni-Türk Komisyonu kurulmuştu, bunlar tuzaktı, geçici önlemlerdi, Türk hükümeti kendi politikasını devam ettirmek için, bilim adamlarını bunlarla oyalamak istiyordu. Demek ki, bu bölgedeki Ermenileri ayaklandırmak için karşılıklı bilimsel diyalog geliştirilmeli. Değilse, tanınmanın bizim için anlamı ne? Özgür dilenmesi mi?..⁸

Bu metinde “Ermeni Soykırımı” iddiasıyla hazırlanan proje aracılığıyla varılmak istenen hedef son derece açık bir

8 Mer inkutyunı patand e turkerun’ vorn e linelu mer idael_ ‘azatagrveluts’ heto (‘Türklerle Rehin Olan Özgürlüğümüz’ ‘Bağımsızlıktan’ Sonraki İdealimiz Olacaktır), zruys Melanya Bağlyanı, Azg, 11 hunisi 2005, ec. d (4)-ye (6)(Ermenice).

dille ifade edildiği için, tartışmasını uzmanlarına bırakıyorum. Ayrıca, Bardakçıyan ve onun gibilerin bilim adamı kimliğiyle yöneldiği hedeften Avrupa, Amerika ve Türkiye'deki bilim çevrelerinin ne kadar haberdar olduğunun da tartışmaya açılması gerekiyor.

Bir konunun bilimin araştırma alanına girebilmesi için, elde edilen verilerin belirli bir sayıya ulaşmış olması gerekir. "Ermeni Soykırımı" iddialarıyla ilgili olarak geline nokta da, Ermeni kitle iletişim araçları Ermeni düşüncesinin ürünü olan imgeleri yaşamsal tüm alanlarda aktif bir şekilde bireylerin ve toplumların belleğine kaydetmeye programlanmış olduğunu gösteren veriler sunuyor. Avrupa'daki ve Amerika'daki şehirlerde dikilen anıtlarda, romanlarda, öykülerde, şiirlerde, ders kitaplarında, tarih kitaplarında, düşünce yazılarında, yüz yüze yaptığınız diyaloglarda, çizgi romanlarda, filmlerde, yontularda, tablolar ve akla gelebilecek her yerde Ermeni entelektüeller tarafından oluşturulan Türk ve Ermeni imgesi söz konusu kayıt işlemi için kullanılıyor. Konu, taşıdığı nitelik itibarıyla yalnızca belge ve bu belgelerdeki veriler olarak değil, belgelerin yaratıcılarını ve Ermeni kamuyundan alınan reaksiyonları da kapsayan araştırmalara ve incelemelere gereksinim duyuyor. Burada, araştırma ve inceleme yapıldıktan sonra arşiv belgeleri arasına atılacak sıradan bir olgu ya da olay değil, çözüm bekleyen ve Türkiye açısından stratejik öneme sahip olan bir sorun var. Bu nedenle de çözümün üretilmesi için gerekli olan düşünce merkezinin Türkiye'de olması gerekiyor. Deneyimler, böyle stratejik bir sorunla ilgili olarak dünyanın herhangi bir yerindeki herhangi bir ülkenin çıkarları gözetilerek üretilen düşüncelerin ve çözümlerin Türkiye'ye ve Türkiye'de yaşayan insanlara yönelik olamayacağını gösteriyor. Değilse, sorun çözülmüş ve bilim sonrası aşamaya geçerek arşivlerdeki yerini çoktan almış olurdu zaten.

Rus edebiyat bilimci Yu.M.Lotman, sorunların tatmin edici bir çözüme kavuşabilmesi için, soruların doğru belirlenmesi gerektiği, bunun içinse başlangıçta zannedildiğinden çok daha fazla emeğe gereksinim duyulduğu tespiti yapar. Bu, istisnasız tüm disiplinler için geçerli olan bir tespittir. Bilim dünyasında yapılan çalışmaların niteliğini ve sonucunu belirleyen aynı derecede önemli bir diğer kural, araştırma konusuna önyargısız yaklaşmaktır. Oysa, “Ermeni Soykırımı” iddialarıyla ilgili olarak doksan yıldır yapılan çalışmalara imza atan ve Ermeni görüşünü destekleyen tüm araştırmacılar, tıpkı hazine avcıları gibi, Türkler tarafından Ermenilere soykırım yapıldığını gösteren belgeleri bulan kişi olmak amacıyla arşivlerde çalıştılar ve çalışıyorlar. Bilimsel kriterler için model olarak seçtiğimiz Avrupa ve Amerika’da ise, araştırma yapma zahmetine katlanmak yerine Ermeni görüşünü destekleyenlerin değerlendirmelerini gözü kapalı kabul etmek gibi bir tavır sergilendi ve de sergileniyor. Durum, Avrupa’daki ve Amerika’daki bilim dünyası açısından öylesine vahim ki, bağımsız veya üniversitelerin bünyesinde “Ermeni Soykırımı”nın yapıp yapılmadığını araştıran değil, ispatlayacak olan enstitüler kuruldu ve bu enstitüler için seçilen yöneticiler Ermeni. Yukarıda adı geçen Bardakçıyan da bunlardan yalnızca birisi.

Zaman olarak 2005 yılı içerisinde gerçekleşen olaylara ve Ermeniler tarafından yapılan değerlendirmelere yeniden dönelim ve bir başka veri daha sunalım. Bu kez konuğumuz Ermeni Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Armen Rustomyan. *Hayods Aşhar* gazetesinin 11 haziran 2005 tarihli sayısında “Türkiye İyi Hazırlanmış Bulunuyor Bizse İhmal Ediyoruz” başlığıyla bir röportaj yayımlandı. Konu Letonya Milli Meclisinde “Ermeni Soykırımı” tasarısının reddedilmesi üzerine. Röportaj sırasında gazeteci ve Rustomyan arasındaki konuşma şöyle geliyor:

—(Baron Rustomyan) *Letonya Milli Meclisindeki müzakereler temel olarak ne hakkındaydı?*

— Üç Pribaltık ülkesi ve Güney Kafkasya'nın üç ülkesi arasında aktif işbirliğini kurmak için çoktandır böyle bir program var. Bu son derece olumlu ve önemli, çünkü Letonya, Litvanya, Estonya hâlâ yegâne Sovyet karşıtı ülkelerdir ki, bu ülkeler ortak yönelimleri ve Avrupa topluluğuyla doğrudan çalışmaları sayesinde Avrupa Birliği'nin üyesi oldular, bugün de tüm alanlarda ciddi gelişmeler kaydediyorlar.

—*Letonya açısından Ermenistan'da ilginç olan ne var?*

—Onları Ermeni-Rus ilişkileri ilgilendiriyordu. Bilindiği gibi, Letonya'nın Rusya'yla sorunları var, ama Ermenistan'ın, tam aksine karakteristik bir işbirliği var. Letonya Milli Meclisinin bizimle yapacağı mesai arkadaşlığına bu işbirliğinin yansıyacak olan karakteri, savunma alanındaki Rus-Ermeni mesai arkadaşlığı, BDT içerisindeki kolektif savunma antlaşmasının bünyesine Ermenistan'ın katılım nedeni ilgilendiriyordu.

Tarafımızdan bu ilişkideki açıklamalar ele alındı, bu ortak metinde Ermeni-Türk ilişkilerini de yansıttık. Özellikle de bu yılın 21 Nisanında Letonya Milli Meclisi Ermeni soykırımıyla ilgili deklarasyonu kabul etmek sorununu müzakere etti.

—*Deklarasyon mu? Parlamento kararı mı?*

—Milli Meclisin kararıyla ve ona göre önemli olan şu ki, deklarasyon soykırımı tanıdığına işaret ediyor. Bu sorun gündeme Letonya-Ermenistan Milletvekilleri Dostluğu Grubunun inisiyatifiyle girdi, Uluslararası İlişkiler Komisyonu tarafından geliştirilen taslak gönderilince 100 milletvekilinden 78'i ön taslağa olur verdi.

—*Ama Türk Büyükelçiliğinin aktif propagandası nedeniyle sorunun gündemden çekildiği haberleri vardı.*

—Mesai arkadaşlarımızın açıklamasına göre, soykırımın tanınması sorununun müzakeresi gündemden çekil-

medi. Bununla birlikte, sorunun müzakeresinden hemen sonra Türk Büyükelçiliğinin aktif propaganda yöntemlerine giriştiği doğru. Özellikle, Letonya Milli Meclisindeki tüm milletvekillerine soykırım sorunuyla ilgili Türkiye'nin olumsuz pozisyonunu "delillendiren belgelerle" hazırlanmış lazer disketler gönderdiler.

Letonya'nın parlamenterleri bunu bize bildirdiler, sorunla ilgili ne olup bittiği konusunda açıklama sunmamızı önerdiler. Ama bu gerçek açıkça gösteriyor ki, propaganda alanında her şeye rağmen bazı şeyleri savsaklıyoruz. Ama Türkiye Avrupa birliğinde soykırımın kabul edilmesiyle ilgili son yıllarda yürütülen mesai arkadaşlığından endişeli ve kendi bakış açısını yaymak için yoğun propaganda yürütüyor."⁹

Sorun bu boyutuyla edebiyatın ve edebiyat biliminin oldukça uzağında kalıyor, ama konuşmanın içeriği konunun stratejik önemini vurgulamak açısından değer taşıyor. Ayrıca, Ermenistan hükümetinin temsilcilerinden birisi olan Rustomyan, meclislerden geçen "Ermeni Soykırımı" tasarılarına Ermenistan'ın bizzat destek verdiğini açıkça ilan ediyor ki bu, sorunun kördüğüm haline gelmesinden diasporanın yeğâne sorumlu olduğu politikasını çürütüyor. Bu tezi destekleyen bir başka açıklama da Ermenistan muhalefetinden geliyor. Bunun için Şahnazaryan'ın görüşlerine yer vermeden önce, hakkında kısa bir açıklama yapalım. 5 Ağustos 2005 tarihli *Aravot* gazetesinde Davit Şahnazaryan'ın Washington'a gittiği, bu ziyaret süreci içerisinde, ABD Devlet Bakanlığının programıyla 25—29 Temmuz tarihlerinde ABD Devlet Bakanlığında, ABD Parlamentosunda, Pentagon'da, Güvenlik Konseyinde, Beyaz Saray'da ve bir dizi araştırma ve inceleme merkezinde görüşmelerde bulunduğu bilgisi kaydedili-

9 Zruyts. Vahan Vardanyan, *Hayots Aşharh* (Ermenice günlük gazete), 11 Hunisi 2005, 109/1932, s.1-2 (Ermenice).

yor. Ayrıca, gazetenin sayfalarında Şahnazaryan'ın Washington'un The Atlantic Council kurumunda sunduğu bildiri metnine de yer verilmiş. Şahnazaryan'ın bildirisinin konusu Ermenistan'daki ve Kafkasya bölgesindeki istikrar sorunu üzerine, bu arada bildiri sahibi Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkinin çözümsüzlüğünün nedenlerini de değerlendiriyor ve şöyle diyor:

"Ermeni-Türk ilişkilerinin düzelmesinin Dağlık Karabağ anlaşmazlığının gelişiminde olumlu etkisi olacaktır ki, bu Robert Koçaryan'ın iktidarı için tehlikelidir. İkincisi, Ermeni-Türk sınırının açılması, Ermenistan ekonomisine hâkim olan kriminal-erk sistemi için bir tehdittir ki, bu erk Ermenistan Cumhuriyetinin siyasi iktidarını doğrudan kontrolü altında tutuyor ve hükümeti korumak için güçlü bir siyasi araçtır."¹⁰

Şu ana kadar sunulan veriler, Türkiye'ye yönelik suçlamalar söz konusu olduğunda dünya kamuoyuna içerdikleri bu tür bilgilerden tamamen arındırılarak veya kısmen sunuldu ve sunulmaya devam ediliyor. Bu tutum, yukarıda anılan enstitülerden çıkan çalışmaların bilimsellik niteliğinin ve söz konusu enstitülerin bilim kuruluşları olarak işlevinin tartışılmasını gerektirir. Oysa, bildiğim kadarıyla konu yalnızca bu enstitülerin faaliyet gösterdiği ülkelerde değil, Türkiye'de de henüz araştırma konusu olmadı.

Şimdi de kıyaslama yapabilmek için, Ermeni halkı üzerinde geçmişte yapılan çalışmaların ve alınan reaksiyonların niteliği hakkında bilgi veren kaynaklara başvurayım. Arşak Çobanyan kendi çıkarttığı *Anahit* adlı derginin 12 Aralık 1901 tarihli sayısında "Kahramanca Ölen Ermeniler" başlıklı yazısında şöyle yazıyor:

"Şarjum'dan öğrendiğime göre, Edirne'de bayrak olmuş iki Ermeni devrimci, Bedros Semerciyan ve Onnik Torosyan iki Bulgar devrimciyle birlikte asıldı. Bu dört kişi beş ay ka-

10 Aravot, 5 ogostosi 2005, ec. 1—10 (Ermenice).

dar önce Edirne hapisanesinde bulunan Makedonyalı mahkûmları kurtarmak amacıyla diğer beş altı arkadaşları ve Bulgar arkadaşlarıyla birlikte Bulgar sınırından gizlice geçmişlerdi. Edirne yakınlarında kendilerine saldıran sayıca üstün Türk askerleri tarafından kuşatılmışlar ve uzun süren bir çatışmadan sonra beşi ölmüş dördü esir edilmişti: <...>

Bu Ermeniler hayatlarını yabancı bir dava uğruna feda etmişlerdir, lakin, o yiğit Ermenilerin anısı önünde diğer bütün Ermeniler saygıyla eğilmelidirler. Çünkü, onların şanlı ölümleri önceden olduğu gibi, bu defa da görkemli bir şekilde Ermeninin yalnızca bir şehitler milleti olmadığını, aynı zamanda kahraman olduğunu da göstermiştir.”¹¹

Öncelikle Çobanyan'ın resmettiği kahraman imgesiyle gerçek bir paradoks yarattığının altını çizelim. Kahraman sıfatını alanlar yalnızca Türkiye’de değil, tüm dünyada başka özellikleriyle bu sığata layık görülürler. Edebiyatta anti kahraman olarak resmedilen bu kişilere artık kahraman değil odak figür veya eserin baş kişisi diyoruz. Kaldı ki, bu alıntı bir sanat metni değil, Osmanlı Devleti’nin vatandaşı olan ünlü bir Ermeni yazarının Ermeni kamuoyuna seslenişini belgeleyen propaganda metni. Bu da, Osmanlı Devleti açısından olayın ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu gösteriyor.

Bu metin Ermenice kaleme alınmıştı ve okuru yalnızca Ermenilerdi. Şimdi de Türk kamuoyunu adres seçerek kaleme alınmış ve 1992 yılında yayımlanmış “Ermeni Edebiyatından Seçkiler”¹² adlı kitapta yukarıdaki alıntının yazarı Arşak Çobanyan nasıl tanıtılıyor inceleyelim:

11 Arşak Çobanyan, “Kahramanca Ölen Ermeniler”, *Anahit*, sayı: 12 Aralık, 1901, Paris (Batı Ermenice).

Not: Bu makalenin çevirisi Ermeni Dili ve Kültürü Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Yavuz Aydın tarafından yapılmıştır.

12 Pars Tuğlacı, *Ermeni Edebiyatından Seçkiler*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992,

“Şair, yazar, eleştirmen, araştırmacı, gazeteci ve kültür adamı Arşak Çobanyan, öğrenimini İstanbul’daki Makruhyan ve Getronakan okullarında gördü. Genç yaşta üretici ve çeviri çalışmaları Purastan, Manganst, Aravelk, Masis, Hayrenik gazetelerinde yayımlandı. 1895’te on beş günlük Dzağig (Çiçek) gazetesini yayımladı. Aynı yıl ilgili makamların takibatına uğramamak amacıyla Paris’e taşınarak, orada ANAHİD edebiyat ve sanat dergisini çıkardı. <...> Çobanyan’ın eleştiri ve bilimsel araştırma faaliyetlerinin Ermeni edebiyatında apayrı bir yeri ve anlamı vardır. Ermeni edebiyatının Avrupa’da tanınması için çaba harcamış olan Çobanyan, zamanın tanınmış Avrupa yazarları ve aydınları ile kişisel veya mektuplaşma yoluyla temaslarda bulunmuştur. <...>”¹³

İlk alıntıda Arşak Çobanyan’ın kendi kaleminden okuduklarımız, ikinci alıntının yazarı tarafından yapılan araştırmanın nesnellik değerini belirlemek açısından ilginç bir veri. Arşak Çobanya’nın böylesine açık olan siyasi kimliğini gizleyerek, onu Osmanlı Devletinin ilgili kurumlarının takibatına uğramaktan korktuğu için yurtdışına kaçmış bir barış adamı olarak göstermek ve Çobanyan’ın Paris’te 1898—1949 yılları arasında aralıklarla çıkardığı *Anahit* adlı dergiyi masum bir edebiyat ve sanat dergisiymiş gibi tanıtmak okuru bilerek yanıltmaktır. Maalesef, bu türden örneklerin sayısı oldukça kabarık. Buradan yola çıkarak, özellikle de “Ermeni Soykırımını” iddiaları gibi, geniş bir yelpazede tartışılan stratejik bir sorunun çözümü aranırken Ermenice kaynaklara ulaşmak için üçüncü şahısları devreye sokmanın ve başkalarının düşünceleri üzerinden düşünce üretmenin ne kadar sakıncalı olabileceğini vurgulamak isterim.

Arşak Çobanyan’ın Osmanlı vatandaşı kimliğiyle, edebiyatçı kimliğiyle, yayıncı kimliğiyle ve Ermeni kimliğiyle yazdığı yukarıdaki yazıyı değerlendirirken epeyce zorlandığımı itiraf etmeliyim. Yazının yayın tarihi, 1915 yılından on dört

13 Pars Tuğlacı, a.g.e., s.162.

yıl önceye denk geliyor. Yani Osmanlı Devleti tarafından Ermeni halkına karşı yapıldığı iddia edilen herhangi bir harekete reaksiyon gösterilmesi söz konusu olamaz. Zaten, yazarın kendisi de bu konuda son derece net bilgiler veriyor. Yazıda infaz edildiği bildirilen bireylerin eylemi bugünkü adıyla uluslararası terördür. Çobanyan'ın yaptığı ise uluslararası teröre verilen açık destektir. Bu açıdan, Çobanyan'ın yazısının içeriğindeki bu verilerin öncelikle Ermeni tarihçiler, Ermeni entelektüeller ve Ermeni halkı tarafından değerlendirilmesi ve özeleştirisinin yapılması gerekir. İşte bu noktada, sözü yeniden Ermeni entelektüellerine verelim.

Konunun Ermeni tarihçilerin perspektifinden nasıl değerlendirildiğini incelemek içinse, Meri Koçar'ın "Ermeni-Türk Sosyopolitik İlişkileri ve Ermeni Sorunu" başlıklı kitabını kullanacağız. Bu kitap, aynı zamanda Sovyetler Birliği döneminde Ermeni aydınlarının "Ermeni Soykırımı" iddialarına yaklaşımı hakkında fikir edinmemize de yardım ediyor. Kitap 1988 yılında Erivan Devlet Üniversitesi tarafından basılmış. Ermeni tarihçi kitabında XIX.yüzyılın sonu ile XX.yüzyılın başlarında dönemin siyasi partilerinin "Ermeni Sorunu"na yaklaşımını ve çözüm yöntemlerini ön planda tutuyor ve "Ermeni Sorunu"nun yaratıcılarını resmediyor. Meri Koçar'ın bu kitapta tartışmaya açtığı sorular güncelliğini hâlâ koruyor. Bunlardan özellikle bir tanesi yukarda tartıştığımız konuyla yakından ilgili.

Meri Koçar, kitabın Giriş bölümünde bilimsel objektiflik adına cevap verilmesi gerektiğini vurguladığı on soru belirliyor. Bu sorulardan konumuzla ilgili olan sonuncusu şöyle: *"Batı Ermenilerinin millî kurtuluş savaşı doğru bir yolda mıydı, yoksa yanlış bir yolda mıydı? Bu savaşta halkın kurtuluşuna dair küçük de olsa bir umut var mı idi veya bu savaş daha başlangıç-*

14 Meri koçar, Armyano-turetskoe obşçestvenno političeskie otnoşenie i armyanskiy vapros, Erivan, 1988, s.8—9 (Rusça).

ta ölmeye ve yenilgiye mi mahkûmdu?”¹⁴

Meri Koçar, belirlediği soruları takiben Ermenilere ait belgelerle ilgili olarak partilerin karakterini yansıttıkları saptamasını yapıyor ve diyor ki:

“Partinin mührünü taşıyan sayfalardaki yazılı belgeler, incelemekte olduğumuz sorunu bütün ana hatlarıyla açığa çıkartıyor. Aynı zamanda, farklı parti ve akımların üyelerine ait çok sayıda makale, anı ve kitapta mevcut bir dizi soruya da cevap veriliyor. Tek bir milli cephenin bulunmaması dolayısıyla şiddetli parti tartışmalarının yapıldığı koşullar içerisinde yazarların bu belgelerde anlattığı olayların çoğu subjektif bir bakış açısıyla veriliyor, ki bu anlaşılır bir şeydir. Her parti, Taşnak da, Hınçak da, Anayasal Demokratların Partisi de olayları kendi açısından yorumluyor. Bunu yaparken de kendi parti çizgisini doğru göstermeye çalışıyor. Bu çizgi, partinin düşüncesine uygun olarak, o dönemin kabul edilebilir yegâne çizgisidir. Dahası, her parti olayların gelişimindeki yönetici rolünde kendisini görüyor.”¹⁵

Ermeni entelektüellerinin bu faaliyetlerine 1918—20 yılları arasında devlet olma maceraları eklenmiştir. Tıpkı bugün olduğu gibi, iktidar partisi Taşnaktır. Bir başka Ermeni tarihçi olan Nersisyan 1977 yılında yayımlanan “Ermeni Halkının Tarihi” adlı kitabında o günleri şöyle anlatıyor: “Ülkede ahlâksızlık, rüşvetçilik, iktidarı kötüye kullanım hâkimdi. Hükümet ülkede birazcık olsun istikrarlı bir düzen kurmayı başaramamıştı: mavzerli terörist gruplar başlarına buyruk hareket ediyorlardı, soygunlar yapıyorlardı ve iktidara itaat etmiyorlardı.”¹⁶

Varılan noktada o günkü Ermenistan devletinin siyasi varlığı Ermeni halkı tarafından Sovyet yönetimine teslim edildi. Bugün yine Taşnak Partisi iktidarda ve benzer şikâyetler gündemde. Diğer yandan, Taşnak liderleri de Nersis-

¹⁵ A.g.e., s. 12.

¹⁶ M.G.Nersisyan, istoriya armyanskogo naroda, izdatelstvo yerivanskogo universiteta, Erivan, 1980), s.285 (Rusça).

yan gibi tarihçilerin yazdığı tarihin Ermeni halkının belleğinden silinmesi sorununu yaşıyorlar. İlerleyen tarihlerde bu konuyla ilgili bağımsız bir çalışmam olacağı için burada yalnızca konuya dikkat çekmekle yetineceğim.

Şimdi de bugünü tarih olarak okuyacak olan nesillere bırakılmak üzere Ermeni entelektüeller tarafından hazırlanan düşünce mirasının Ermeni kamuoyundan geçmiştekinden farklı bir reaksiyon almadığını gösteren bir veri sunalım. Bu, Ermenistan'daki kamuoyunun reaksiyonunu gösteren tipik bir veri olacak. Filip Kirkorov Rusya'da sevilen bir pop şarkıcısıdır. Rusya'da kaldığım dönemlerde Kirkorov'u ilk kez üzerine Türk bayrağı resmedilmiş tişörtüyle dünyaca ünlü pop şarkıcımız Tarkan'ın şarkılarını Rusça söylerken fark etmiştim. Ünlü şarkıcının etnik köken olarak Ermenilerle bağlantısının olduğunu da Rusya'da ve Ermenistan'da yaşayan Ermenilerin Filip Kirkorov'a Rus ve Ermeni gazetelerinde gösterdikleri reaksiyonlardan öğrendim. *Yerord uj* adlı gazetenin bu yılın haziran ayında çıkan sayılarından birisinde ilginç bir ilan değerlendirme yazısı yer aldı. İlanda sırtında Türk bayrağı taşıyan Filip Kirkorov'un resminin üzerine çarpı işareti konmuş, resmin altında ise **"Türk Kültürüne ve Ürünlerine Hayır!"** yazısı yer alıyor. Gazetede Filip Kirkorov'un *"Azerbaycanlıları övdükten sonra tüm Ermenilerin düşmanı oldum"* sözleri değerlendirme yazısının başlığı olarak veriliyor. Yazının devamında Kirkorov'un *Eho* gazetesine verdiği röportajdan alıntı da yapılıyor. Bu röportajda Kirkorov şöyle diyor: *"Her şey benim büyük bir cesaretle Ermenilerin bulunduğu bir ortamda Azerbaycanlılarla ilgili, ardından hoş olmayan yankılarını aldığım, güzel birkaç söz söylememle başladı. O günden sonra tüm Ermenilerin düşmanı oldum"*.¹⁷

Bu olay, iki açıdan dikkate değer. İlki, Ermeni entelektüellerinin 90 yıldır Ermeni halkı üzerinde yaptıkları çalışmalarından aldıkları ürünlerin niteliğini gösteriyor. İkincisi ise, bi-

17 Yerord uj, 10 hunis—17 hunis 2005, ec.20 (Ermenice).

reylerin ve toplumların ilişkilerinde kitle iletişim araçlarının oynadığı rolün önemine dikkat çekiyor. Prof.Dr.Onur Bilge Kula Alman kültüründe Türk imgesini¹⁸ incelerken yaratılan imgelerin dostluk bağlarını güçlendirmek ya da tersi bir amaç için kullanılabileceği tespitini yapar. Yukarıdaki olayı, Prof.Dr.Kula'nın tespitini ve kitle iletişim araçlarının günümüz teknolojisiyle kitlelere ulaşım hızını ve yoğunluğunu dikkate alınca Türk-Ermeni ilişkileri açısından karamsar bir tablo ortaya çıkıyor. Bu açıdan konuya yalnızca Türk kamuoyunun değil, Ermeni kamuoyunun da dikkati çekilmelidir. Ayrıca, Ermeni aydınlarının değerlendirdiğimiz verilerde çizdiği entelektüel imgesinin paradoksal özellikler taşıdığını da vurgulamak isterim.

Bu noktadan sonra konuyu çok farklı bir boyutuyla daha inceleyelim. Acaba, geçen yüzyılın ilk 15-16-17-18 yıllarına kadar bugünkü Ermenistan'ın sınırları içerisinde Türkler yaşıyorlar mıydı? Eğer bu sorunun cevabı evet ise, bugün o Türkler neredeler? Bu sorunun cevabını da bir Ermeniden alalım.

Sovyet dönemi Ermeni yazarlarından Mikırtiç Armen'in "*Hegnar Çeşmesi*" adlı bir öykü kitabı vardır. Öykünün konusu Gümrülü bir yazar olan Armen'in özyaşam öyküsünden alınmış ve anılar ön planda. Eserin bu özelliğinden dolayı okur, yazarın kurmacasını reel yaşamdaki gerçekler üzerine oturttuğunu biliyor ve hissediyor. Örneğin; eserde detaylarıyla Gümrü'nün coğrafi ve Birinci Dünya Savaşı öncesi etnik yapısını anlatmak amacıyla çizilen tablo gerçek yaşamla örtüşüyor. Bu tablo çizilirken Armen'in anıları arasında şöyle bir paragraf yer alıyor:

"Şimdi boş ve ıssız olan bu yamaç üzerinde eskiden bir Türk Mahallesi bulunuyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasın-

18 Kula, Onur Bilge, Alman Kültüründe Türk İmgesi-I, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.

da burada oturanlar dağıldı. Sonra evler bakımsızlıktan yıkıldı. Böylece şehir bir mahallesini kaybetti. Bu tepe üzerinde güneşin yakıp kavurduğu kuru otlardan ve yarık topraklardan başka bir şey kalmadı. En ufak yaşam izine rastlanmıyor. Boş bayır çok küçükmiş gibi gözüküyor. Evleri, avluları, sokakları ile bir mahallenin buraya nasıl sığdığını insanın aklı bir türlü almıyor.”¹⁹

Elimizdeki bilgiler Ermenilerin bugün hâlâ kendi evlerinde yaşamaya devam ettikleri, oysa Türklerin 1914 -1918'i kapsayan savaş yıllarından sonra bu mahallede bir daha hiç görülmedikleri şeklinde. Bu bilgi, 'o gün Gümrü'de Türk Mahallesinde yaşayan Türkler şimdi neredeler?' sorusunun cevaplamak için yeterli değil. Türk Mahallesi sakinleri Türkiye'ye de göç etmedilerse, demek ki, bize olanları anlatacak tek bir "ninemiz" bile yaşama şansı bulamamış. Bu olguyu yorumlayabilmek için soykırımın tanımını yeni baştan okumamız, belki de yapmamız gerekecek.

Sorunun diğer boyutunda bugünkü Ermenistan'ın sınırları içerisinde kalan Türk miraslarının belirlenmesi ve restore edilmesi var ki, bu Türkiye'de henüz tartışılmıyor.

Sonuç bölümü için yorum yerine bazı saptamalar yapacağım.

- 1) Ermeni kaynaklarından elde edilen veriler Ermeni tarihçi Meri Koçaryan'ın isabetli tespitiyle sübjektiftir. Bu gerçeği dikkate alarak Türkiye'deki bilimsel çalışmaların ağırlığını bu yöne kaydırmakta yarar vardır.
- 2) Bu alanda dünya kamuoyuna sunulan belgeler, ağırlıklı olarak Türk kamuoyuna psikolojik baskı yapmak amacıyla hazırlanıyor ve kullanılıyor. Bu konuda Türk kamuoyunun bilinçlenmesi gerekiyor.
- 3) Bardakçıyan'ın röportajı, Türkiye'de "Ermeni Soykırımı

19 Mikırtıç Armen, Hegnar Çeşmesi, çev: Hasan Polat, Belge, İstanbul, 1998, s.38.

mı” iddiasının sahiplerince yürütülen ısrarla propagandalarla varılmak istenilen noktanın Türkiye’nin istikrarını bozmak olduğunu söylüyor. Bu amaç, yapılan aktivitelerle Türkiye’den sağduyudan yoksun reaksiyonlar almak yönünde bir beklenti olduğunu gösteriyor.

- 4) Letonya Milli Meclisinden alınan sonuç ve deneyim Ermeni iddialarının tartışıldığı parlamentoları tanımının önemine işaret ediyor.
- 5) Diasporada ve Ermenistan’da faaliyet gösteren “Ermeni Soykırımı” iddiasının propagandistleri ve eylemcileri Ermeni gazetelerine verdikleri demeçler ve Röportajlarda 90 yıldır yaptıkları çalışmaların sonucunda dünya kamuoyunda kazandıkları başarılarla ilgili olarak, “Ermeni Soykırımı” iddiasının Türkiye’deki propagandistleri ve eylemcileri kadar emin ve tek doğrultuda değiller.
- 6) Avrupa ve Amerika’daki Ermeni enstitülerinin amacı bilimsel çalışma yapmak değil, Ermeni halkını yeni bir maceraya sürüklemek için alternatif üretmektir. Bu konudaki en büyük desteği de Ermeni entelektüellerinden alıyorlar. Geçmişte üretilen alternatifler Ermeni halkının bir ülkesinin ve devletinin olmadığı tezi üzerine kuruluyordu, oysa bugün bu gerekçe ortadan kalkmış durumda. Bu gerçek dün olduğu gibi, bugün de “Ermeni Soykırımı” projesini dünya kamuoyuna sunanların gerekçelerini Ermeni halkına duydukları derin sevgi ve saygıda değil, başka odaklarda aramayı gerektiriyor. Sorun öncelikle bu haliyle tartışılmalıdır ve tartışıldığı platform da Ermenistan olmalıdır.
- 7) Gerçeklerin tüm yönleriyle açığa çıkması için, Ermeni arşivlerinin açılması şart. Bu konuda Tarih Kurumunun girişimleri de oldu. Benim dikkat çekmek istediğim, açılacağına olan inancım zayıf da olsa, açılan ar-

şivlerden Ermeni rehberlerinin verdiği belgeler değil araştırmayı yapanın istediği belgeler çıkmalı. Zira, özel arşivlerde araştırma yapmaları için görevlendirdiğim öğrencilere arşiv belgesini vermek yerine, zahmet etmesiler diye olsa gerek, belgenin çevirisinin yapılarak verildiğini bizzat gördüm.

- 8) “Ermeni Soykırımı” iddialarıyla ilgili olarak bilimsel platformlarda yapılan araştırma ve tartışmaların yönünü belirleyen düşünce merkezi Türkiye’de olmalıdır. Bu yolla, Amerika ve Avrupa’da sözde Ermeni soykırımını ispatlamak amacıyla kurulan enstitülerin önyargılı ve politikaya güdümlü çalışmalarına bilimsel nite-likte alternatifler sunulabilir.

JENOSİT KAVRAMI

Prof. Dr. İLBER ORTAYLI

Tarihçi, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü

Benim üzerinde durmak istediğim mesele, soykırımın ne olduğu konusu değildir. Zannediyorum soykırım üzerinde Türkiye’de akıllıca laf eden hukukçularımız vardır. Ancak maalesef soykırım meselesi üzerinde konuşmak için sadece hukukçu olmak ve hukukçunun 4 yıl, 5 yıl, 10 yıl, 15 yıl içinde edineceği melekeden yetmeyeceği de çok açıktır. Çünkü bu jenosit kavramı ve jenosit suçu hepinizin bildiği gibi müruruzaman denilen müesseseyi tanımıyor. Müruruzaman, doğrudan doğruya hukuki delillerin sıhhatini kazanması ve geçen zaman dolayısıyla da hukuki deliller aşınacağı için adalet ararken adaletsizliğin yaratılması gibi bir tehlikeye istinaden hukuk zihniyetinin en eski müesseselerinden biri olarak konulmuştur. Bunu tanımam dediğiniz zaman, soykırım olayındaki suçluların tespiti ve cezalandırılması açısından belki bir yerde bir adalet yaratıyorsunuz, ama büyük ölçüde de adaletsiz veya yanlış kararlar da almanız mümkündür.

Nitekim, 1960’ların başında Eichman’ı tespit edip yakalayan ve yerinde bir kararla mahkûm eden İsrail’deki mahkeme, 80’lerin sonunda Ukraynalı kamp cellatlarından Damien

Cook'u yakalamış fakat aynı cezayı kolaylıkla verememiştir. Çünkü çok kuvvetli deliller ve şahitlere rağmen Faun kadar kuvvetli olmasa bile ortaya konan savunmalar dolayısıyla bir gerileme söz konusudur. İsrail mahkemeleri bu konuda bir çekince serdetmişlerdir. Dava o kadar kolay yürümemiştir.

Bu konuda hiç benzetmeye bile girmek istemiyorum. Jenosit üzerine Türkiye'de hukukçular hazırlıksızdır. Bu sadece bizimkilerin yeterince sahip oldukları hukukçuluk normu, muhakeme ve mantığıyla karşılanacak gibi bir şey değildir. Çok kuvvetli tarih bilgisi ve mukayeseli tarih bilgisi istemektedir.

Eminim ki Türkiye'de çok az insan İspanya'daki Yahudilere ve Müslüman Araplara karşı uygulanan 15. ve 16. asır engizisyonu nedir; bunun benzeri başka olayların mahiyeti nedir; hele hele Ermeni vakası Türkiye'de nedir; bunun üzerinde bilgi sahibidir. Ermenilerin savunduğu bütün bilgiler efsanelere, kulaktan dolma şeylere yansımaktadır ve tarih yazmayı, hele hele okumayı hiç sevmeyen Türk milleti çok hazırlıksız olarak yakalanmıştır. Bunlardan en gülünç, ama, çok da zekice bulduğumuz bir slogan "*Türk'ün Türk'e propagandası*" diye özetlenmektedir. Çünkü Türk, yakın tarihini bilmiyor; bu olayın kendisine etraflıca anlatılması gerekiyor.

Sorun ön planda insanların dedelerinin yaşadığı macerayı ve bundan dolayı verecekleri hesabın veya vermemeleri gereken hesabın ne olduğunu kavramamalarından ileri gelmektedir. Ülkemizdeki bir-iki yazarın ciddi tarih araştırmaları ve bir-ikisinin hukuki bakımdan sağlam mütalaaları yürütme dışında halen fazla bir şey yapılmamaktadır. Oysa hiç şakası yok, bir toplum, tarihi, yaşadığı an ve geleceği itibarıyla kasaplık töhmetiyle karşı karşıyadır. Bunun böyle olduğunu bilmemiz gerekir. Buna rağmen sokaktaki cahil insanı bırakınız, üniversitelerdeki hocalar, hatta Dışişleri'ndeki bazı memurlar dahi katliam ve cinayet ve sürgün gibi olaylarla jenosit fiilini birbirine karıştırmaktadırlar.

Adaletin gerçekleşmesini istemek yerine, olayların örtbas edilmesini tercih etmek, başımızın ağrımalarını önlemek gibi oportünist bir tutumla, *"bırak canım, ne olacak canım, aman canım, idare et canım"* gibi sloganlarla, deyimlerle ifade edilen bir tutum, Türk hayatını kapsamaktadır. "Boş verin, ne olmuş jenosit yapmışsak yapmışız" gibi. Halbuki jenosit, *"geçmişe mazi yenmişe kuzu"* denir gibi bir zihniyetle kabul edilecek bir suç değildir. Bu damganın ne olduğu da maalesef Türk kamuoyu, hatta milleti aydınlatma göreviyle sorumlu olan basın tarafından bile yeterince kavranmış değildir.

Çok ilginçtir ki bizim Başbakanlık Arşivimiz, tarihi evrakımızın tasnifinde bir hayli gecikmiştir. Ben doçentliğimi hazırlarken bile birtakım evrakın açığa çıkmadığı bilinmekte idi. Oysa 19. yüzyıl Yıldız evrakı, çok önemli imparatorluk evrakıdır. Sonraki yıllarda bu tasnifler arttı, evraklar tasnif edildi ve ortaya çıktı. Tabii artık eskisi gibi inceleme kapasitem kalmasa da, bunlarda ne olduğunu bilmek için üstünkörü taramalar yapmaya başladım. Yani sadece bir merakla ortaya çıkardığım şeyler, beni hayrete düşürecek derece yeniydi. Örneğin bu evrakın arasında Yıldız'a vilayetlerden verilen raporların içinde çok sık rastlanan bir olay, Cuma cemaatinin üzerine mevcut Ermeni çetelerinin saldırmasıdır. Bu müthiş ağır bir tahriktir ve aslında Türkler gibi çok da fazla sakın karakteri olmayan bir kavmin buna uzun zaman nasıl tahammül ettiğini ben doğrusu anlayamadım.

Anlaşılan burada Osmanlı Devleti milletlerarası durum ve üzerindeki reform baskıları dolayısıyla, çok dikkatli ve ihtiyatlı davranmış ve ortaya çıkacak tepkileri önlemeyi becermiştir. Bir imparatorlukta kendini yabancı hisseden herhangi bir unsurun, bağımsızlık isteme hakkı vardır. Biz Ermeni imparatorluğunda yaşasak, biz de aynı şeyi isterdik. Bu tamam. Örgütlenirsin, o da tamam. Fakat bu örgütlenmede maalesef Ermenilerin Bulgaristan komitelerinin stratejisini izleyerek silahlanmaya gittikleri, mutedil ve anayasal müca-

dele yollarını tercih eden Ramgavar gibi örgütleri dinlemedikleri, buna karşı çıkan kendi aydınlarını ve ruhanilerini bile katlettikleri veya suikasta teşebbüs ettikleri açıktır.

Galiba Ermeniler tarafından o dönemde bu yanlış stratejinin bedelinin ne olacağı hesaplanamamıştır. Doğu Anadolu'daki Ermeni hareketi "önce"lik kavramına dayanmaktadır. Ermeniler şu görüşü savunmaktadır: "Belki burada nüfusça şimdi çoğunlukta değiliz ama bu bizim atalarımızın vatanıydı, Ermenistan'dı, biz şimdi bunu alacağız, bunun için ne yapacağız? Öbürlerini temizleyeceğiz." Temizleyeceğin kim olabilir? Doğu Anadolu gibi aslında etnik yapısı çok karışık bir yerde mevcut Kürtler, başka Müslümanlar ve bilhassa Kırım Savaşı'ndan sonra yoğun olarak buraya yerleştirilen Kafkasyalı göçmenlerdir. Yani birinci vatanlarından olup, perişan oldukları için ikincisini kaybetmeye hiç de niyetleri olmayan Kafkasyalı göçmenler, Kürtler ve Müslümanlardır.

İkincisi, Berlin Yahudiliği gibi sakin ve kendini ana ülkeye, ana kültüre entegre eden ve Yahudi olduğunu ancak 1933'ten sonra öğrenen bir kitle söz konusu değildir. Bu imparatorluğun millet yapısı içinde bunu anlamamız gerekiyor. Bir kere 1933'den sonra birtakım Avusturya, Alman Yahudileri Yahudi olduklarını öğrenmişlerdir, kendilerine bu öğretilmiştir. 9 Kasım Kristal Gecesi ve ertesi gün 10 Kasım 1938'deki tevkifatla. Benim hayatta tanıdığım en has Viyanalı olan bir dostum 1938'in 10 Kasım'ından beri "Ben artık Avusturyalıyım diyemem, değilim," demişti bana. Yahudi'ydi ve o gün o kendisine öğretilmişti, bütün ailesi temizlenmişti. Buradaki mesele ırkçı ve dinci bir kalıntının ta Luther'den beri devam eden bir kalıntının fiiliyata yüklenmesiydi, Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yaşayan Ermeniler için böyle bir şey yoktu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermenileri Ermeni'dir, Katolik Ermenileri kendilerine Katolik derlerdi, ayrı bir kültür çevresi içinde yaşarlardı. Bu toplumda Ermeniler hakkında önyargılar, fıkralar, nükteler yoktur.

Bizzat harbe giren kabinenin içinde iki Ermeni bakan olduğunu biliyoruz ve o Ermeni bakanlar Osmanlı vatanının selameti için beyanda bulunmuşlardır, bunu da söylemek gerekir. *"Siz Almanların tarafında nasıl harbe girersiniz, nasıl gizli bir anlaşma imzalarsınız?"* diye protesto etmişlerdir. Son derece de anlamlı bir davranıştır. Dolayısıyla, karşımızda bir Berlin Yahudiliği, bir Fransız Yahudiliği yoktur. Hanri Bergson gibi bir büyük adam ki, Katolik olmaya, hatta ruhani bir mevkide olmaya hazırlanıyordu, fakat başlayan holokost dolayısıyla uyanmış, kendine gelmiş ve bu projesinden vazgeçmiştir.

Türkler arasında da Türklerin jenosit uyguladığını düşünen ve bunu benimseyen insanlar vardır. Devletle, devlet gücüyle herhangi bir şekilde ters konuma düşen ve hesaplaşmasını tamamlamayan aydınlar veya kendisini etnik idandite olarak Türk'ten başka bir gruba has hissedenler olabilir. Bu da onların hakkıdır. Ne var ki, bu gibi gereçlerle jenosit suçunu kabul etmemiz mümkün değildir. Çünkü jenosit insanların siyasi konumuna, siyasi durumuna, siyasi marjinalitesine, etnik konumuna, etnik ayrımına bakmaz, sadece Türk pasaportu taşımak, bu işi yüklenmek için yeterlidir. Türk pasaportu taşıyan herhangi bir insan, isterse Ermeni kıtali sırasında, burada olmayan bir soydan gelsin. Örneğin 1912-1914'te bugünkü Bulgaristan, bugünkü Yunanistan, Kafkasya veya Rusya'da bulunan çok sayıda Türk'ün Ermenilikle, Ermeni ölümüyle hiçbir ilgisi olmadığı halde, Türk oldukları ve Türk vatandaşı oldukları için böyle bir suç üstlenmek zorundadırlar.

Jenosit, Ermenilerin hakkını aramaktan çok, Türkleri de kasaplar kulübüne ithal etmek isteyen başta Alman, Fransız çevreleri gibi ikinci harpte hakikaten jenosit suçu işleyen ve yüz kızartıcı suçtan dolayı, harp sonrası nesillerin, vicdan muhasebesi yaptıkları ortamda genişletilmek istenmektedir. Bunu burada bilmemiz gerekiyor. Bir memlekette parlamentonun jenosite karar vermesi ve ön planda Fransız Par-

lamentosu'nun bunu vermesi sebepsiz değildir. Çünkü Fransa üstelik işgal eden güçle birlikte birleşerek kendi vatandaşlarına karşı ağır suçu işlemiş bir memleketidir. Hiç kimse Vichy Fransa'sının mevcudiyetini ve yaptıklarını, Fransa tarihinde ve Fransız tarihi kimliğinden soyutlayamaz, böyle bir şey mümkün değildir. Bundan dolayı, bunun vicdan muhasebesini mümkün merteye yaymayı amaçlamaktadırlar.

Jenosite karşı Türk kamuoyunun son derece bilinçli olması gerekir. Burada kast ettiğim, Türk etnititesi değildir, Türk pasaportu taşıyan insanların tümüdür. *"Efendim, bizimkiler o tarihte daha İşkodra'daydı,"* gibi bir gerekçenin de hiçbir geçerliliği yoktur. Bunu mu karşınızdakine tanıtacaksınız, ispat edeceksiniz, neden edeceksiniz? Kim oluyor? Dolayısıyla, sebepsiz bir suçlamayı silmek için, tarihi bakımdan son derecede de bilinçlenmek gerekir. Elimizden geldiği kadar bazen bu işte büyük güçlükler de oluyor, bu işin ciddiyetle yürütülmesi gerekir. Bugünkü Türkiye'de Ermeni tezlerine karşı yürütülen faaliyetlerin yüzde 80'inde maalesef bu eksikliği görüyorum. Çok az kimse araştırmaya ciddi olarak başlamıştı, ilk olarak Esat Uras'ın tanımdan sonra Dışişleri'nde Kamuran Gürün'ün kitabı çıkmıştı, fakat asıl yük Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Türkkaya Ataöv tarafından taşınmıştır. Kendi sahasındaki mesaiyi tamamen tatil ederek, yıllarca bu işe kendini vermişti ve son zamanlarda da hukuk alanında Büyükelçi Gündüz Aktan'ın çalışmalarını doğrusu takdirle izlememek mümkün değildir.

Ermeni meselesi ciddi etüt edilmiyor, Türkiye'nin Armenologları yok. Eminim ki, ilk katledilen şehidimiz Bahadır Demir ne için öldürüldüğünü bilmiyordu. Bizim nesil bu olayı öğrenmeden yetiştirildi. Hâlâ ciddi Ermeni tetkikleri yapılmamaktadır; bu büyük bir eksikliktir.

Biraz da işin öbür tarafına geliyorum, Ermenistan denilen devletin varlığını dışarıdaki Ermeniler hiç ciddiye almıyor-

lar. Ermenistan diye bir devlet var ve oradaki insanlar diasporadakilere göre daha da realist düşünmeye başladılar. Türkiye, o devletle işbirliği yapmak zorundadır, en azından ticaret yapmak zorundadır. Bu bizim unutamayacağımız bir gerçektir ve bunları yaptığımız, yakınlaştığımız ölçüde de zaten bu gibi tezlerin zayıfladığını göreceğiz. Doğrudan doğruya “Türkler Jenosit yapmıştır” diye ortaya çıkan vatandaşlarımızın ne Ermenilere ne Türklere iyilik yapmadığı açıktır. Bu bilim dışı mütalaadır, politik görüştür. Ama bu bir görüştür, bunun üzerinde durmak gerekir ve bu gibi çıkışların ben aslında ciddi bir tarihi bilgi, hukuki yoruma dayanmadığını da biliyorum. Bunun için tabii ki, konuya o açıdan girmek gerekir zannediyorum.

ERMENİ DİASPORASININ MANEVRALARI

Prof. Dr. Norman Stone
Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi
Türkçeye çeviren: Aysel Ekşi

Sizlere bahsedeceğim konu, benim tam olarak anlayamadığım bir konu. Zaman zaman Kars'a gidiyorum. Kars oldukça fakir bir şehir. Şu anda geçmişe göre daha iyi durumda ama yine de hâlâ fakir. Böyle konuşunca sanırım Hitler'e benzeyeceğim. Zaten Ermeniler de onun gibi olduğumu düşünüyorlar.

Kars oldukça fakir bir yer. Oraya gittiğinizde, Ani'de, nehrin üzerinden Ermenistan'ı görürsünüz. Bazen Ermeniler Kars'a gelirler ve onlar da fakirdir. Ermenistan, 1991'den beri nüfusunun yaklaşık olarak üçte birini kaybetmiştir ve ticaret gelişinceye kadar da fakir olmaya devam edecektir. Ticaretin gelişmesi Kars'ın da yararına olacaktır.

Peki, Ermeni Diasporası neden Türkiye ile iyi ilişkiler kurulmasını teşvik etmemektedir? Bizler neden buradayız? Neden genç nesil Türk öğrencileri; benim 10 yıllık deneyimime dayanarak zeki, çok iyi, hoşgörülü ve esprituél olduklarını gördüğüm bu öğrenciler neden "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" şeklinde milliyetçi bir düşünceye yönelmeye teşvik edilmektedirler? Ermeni Diasporası'nın amacı nedir?

Ben bu konuyu takip ediyorum çünkü Birinci Dünya Savaşı dönemindeki Türkiye ve Rusya konusunda yazılar yazmaktayım. Keşke Osmanlıca öğrenecek kadar genç olsaydım. İyi öğrencilerin bu dili öğrenmeleri için, Rusça öğrenmeleri için, ve hatta bazı durumlarda Ermenice öğrenmeleri için bile teşvik ediyorum çünkü bizim gerçeğe ihtiyacımız var.

Şu âna kadar, Prof. Halaçoğlu'nun da bireysel olarak İsviçre'de yaşamak zorunda kaldığı gibi, Ermeni Diasporası gerçeği durdurmaya çalışmaktadır. Mesela Bernard Lewis. Fransa'da harika bir dava var. Dünyanın en iyi Osmanlı bilimcilerinden biri, Gilles Weinstein adlı bir kimsedir. Kendisi Osmanlı dönemi Selanik tarihini yazmıştır ve Osmanlıca, Yunanca ve sanırım bir de Ermenice bilmektedir. Weinstein 1995'te kısa bir makale kaleme almıştır ve bu makalede Ermeni katliamları hakkında ne düşündüğünü özetlemiştir. Kendisi, "*Soykırım olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur,*" demektedir ve zaten yoktur. Bütün bu iddialar Ermeni Diasporası'nın ortaya attığı sahtekârlıklardır.

Peki Weinstein'a ne yaptılar? Paris'te "Le Collège de France" adında çok seçkin bir kurum bulunmaktadır. Bu, bir akademisyenin alabileceği en yüksek nişandır. Diaspora, matematikçileri Weinstein'ın adaylığını engellemeleri için örgütlemiştir. Bunu da az kalsın başarıyorlardı. Ancak Chirac Weinstein'ın kabul edilmesini sağlamıştır. Daha sonra bu matematikçilerden birine olayın ne olduğu sorulduğunda, kendisi "*Soykırımı sadece Osmanlılar inkâr ederler,*" demiştir. Ama bu konuları kim bilebilir ki?

Başka örnekler de vardır. Son derece seçkin bir Amerikalı akademisyen olan Gunther Levy tarafından yazılan çok güzel bir kitap var. Kendisi köken olarak bir Alman Yahudi'sidir ve pek çok konuda yazılar yazmıştır. Bu yazıları, en büyük Ermeni soykırımı tarihçisi Dadrian'ın savlarını çürütmektedir. Dadrian'ın aslında bir yalancı olduğunu göstermiştir. Bu kadar ağır bir kelime kullandığım için üzgünüm, ama maalesef bu böyle. Peki ne olmuştur? Oxford Üniversitesi

tesi Yayınları kitabı yayınlamak istemediğine karar verir. Kitap Utah Üniversitesi Yayınları tarafından basılır. Utah Üniversitesi Yayınları, belki de en çok saygı duyacağımız Ermeni tarihçilerden biri olan Prof. Hovanisyan'dan bir mektup alır. Kars'ta bulunduğum sırada kendisinin *Bağımsız Ermenistan'ın Hikâyesi*'nin son cildini okumuştum. Dördüncü cildin sonuna doğru Kâzım Karabekir'in Kars'ı nasıl aldığının anlatıldığı klasik bir yazı vardı. Bu çok güzel bir yazıydı ve ben bunu söylemek için kendisine yazmaya karar verdim. Çünkü bence bu durum karşısında aramızda köprüler kurmaya çalışmak çok önemlidir. Ancak daha sonra Hovanisyan'ın, Gunther Levy'nin kitabının yayınlanmasını durdurmaya çalışmak amacıyla Utah Devlet Üniversitesi Başkanı'na bir mektup yazdığını duydum. Bir akademisyen olarak konuşacak olursam, Levy'nin ya da Hovanisyan'ın söylediklerinin doğru ya da yanlış olup olmaması benim hiç de umurumda değildir. Ancak yine de kitapları yayınlanmalıdır. Ermenilerin bunu engellemeye çalışmaları, ifade özgürlüğüne karşı işlenmiş bir suçtur.

Benim de bu konuyla ilgili olarak daha küçük çaplı deneyimlerim oldu. Peter Balakian adlı bir şarlatan tarafından yazılan gerçekten de çok korkunç bir kitap çıktı. Bu kitabın her sayfası oldukça vahim hatalarla doludur. Eğer birinci sınıf öğrencilerimden biri bunları bir sınavda yazıp bana verse, kendisine kesinlikle D verirdim. Gerçekten de berbat, duygusal, benmerkezci, kendinden memnun, iflah olmaz bir biçimde gerçekdışı bir kitap. Ermeni lobisinde buna nasıl izin verildiğini bile anlayamadım. Ben bu kitapla ilgili bir eleştiri yazdım, Andrew Mango da bir eleştiri yazdı ve biz sanırım kitabı oldukça kötüledik. Peki sonra ne oldu? Telefonlar, e-mailler, gazete editörlerine mektup kampanyaları... Ben şu anda Internet'teki bütün Ermeni sayfalarında yer alıyorum ve Ermeni halkının Nebukadnezar'dan beri gelmiş geçmiş en kötü düşmanı olarak anılıyorum. Onların Internet sayfalarını gördüm. Türklerle ilgili spekülasyonlar yapıyorlar. Bu tarz

spekülasyonlar çok çirkin ve aptalcadır ve üzümlere söylüyorum, kendi kendine zarar verir niteliktedir. Eminim ki Ermeniler, eğer aramızda varsa, -ki umarım burada İstanbullu Ermeniler vardır- Diaspora'nın çalışmaları ile ilgili bana tamamen katılacaklardır. Fransa Parlamentosu'na, İsviçre Parlamentosu'na, daha geçtiğimiz gün Edinburgh Kent Konseyi'ne bir şeyler yaptırmaya çalışırken acaba Diaspora'nın amacı nedir? Ben bunu anlamıyorum, gerçekten anlamıyorum.

Şimdi, Türkiye bu durumu nasıl ele almalıdır? Burada, eğer kusura bakmazsanız, sizlerin pek de hoşunuza gitmeyecek bir-iki şey söyleyeceğim. Bence Türkiye'nin bu olaya tepkisi, çok yakın zamana kadar, gerçekten de olması gerektiği gibi olmamıştır. Öncelikle ortada bir İngilizce problemi vardır. Burada sadece düzgün, yazılı bir İngilizce'den söz etmiyorum. Çeşitli yabancı dinleyicilere olayın anlatılacağı bir stil de olmalıdır. Mesela, ben Almanya'daysam ve bir konuşmama, İngilizce'de genelde yapıldığı gibi bir fıkrayla başlarsam, Almanlar benim bir soytarı olduğumu düşünürler ve beni ciddiye almazlar. Bildiğiniz gibi bu tip hitabet farklılıkları vardır. Bence, Türklerin ancak yeni yeni anladıkları bir şey var. Ben buna propaganda demeyeceğim, belki basitçe Türk davasının beyan edilmesi diyebiliriz. Sayın Büyükelçi Aktan'ın da bunu oldukça seçkin bir şekilde yaptığını duydum. Bu, basit bir şekilde olayı ifade etmektir. 1990'larda yaşadıklarımız gerçekten çok kötü çevrilmişti, hatta bazen hiç çeviri yapılmamıştı. Weinstein'ın yazdığı o kısa makaleyi ve 1921 yılında Osmanlı Ordusu Genelkurmay Başkanı olan Bronsart von Schellendorf'un yazdığı kısa makaleyi çevirip bu iki metni kısa birer özetle beraber bütün Batılı parlamento organlarına göndermek gerçekten de çok kolay olabilirdi. Neden olmasın? Hem kısa, hem olayı anlatıyor; bu kimseler hiçbir şekilde Türk sözcüsü değiller ve açık bir şekilde dürüst ve bilgililer. Bence Türkiye bu tarz bir davranışla tepki vermeliydi.

İkinci bir konuysa, tabii ki modern Türkiye'dir. Türkiye Avrupa'ya yakınlaşmakta olduğu için, ben Türkiye ve İspanya arasında bir kıyaslama yapmak istiyorum. İspanya bir mucize yaşamıştır. Önümüzdeki on yıl içinde Türkiye ikinci bir İspanya olacaktır. Umarım bu, bazı hatalar yapılmaksızın gerçekleşir. Türkiye kendisini böyle aydınlık bir şekilde sunmalıdır; Enver Paşa'yı savunmak mecburiyetinde kalmamalıdır. Atatürk tarafından kurulan bir ülke için Jön Türklerin bu yönünü savunmak zorunda kalmak tabii ki de doğru değildir.

Son olarak söylemek istediğim şey -sanırım burada Büyükelçi Aktan da benim yerimde aynı şeyi söylerdi- bizim gibi Türk dostu olan ve yabancı basında yazılar yazan kimseler, Orhan Pamuk'un yaşadığı türden sorunları açıklamakta oldukça zorlanmaktadır. Bu arada, ben hiçbir zaman yazarların politika yapması taraftarı olmamışımdır. Sınıf olarak yazarlar, siyasette çok yanıltıcı olabilmektedirler. Aptalın teki, *"Şairler insanlığın yasa koyucularıdır"* demiştir. Daha önce karşılaştığımız faşistleri ve komünistleri düşünecek olursak, Allah'a şükür öyle değiller! Eğer siyaset konuşmak istiyorsanız, berberinize sorun, ya da bir taksi şoförüne sorun. Ama Orhan Pamuk'a bu tip sorunlar yaşatmak yapılmaması gereken bir şeydir.

Tam olarak bilmememe rağmen, galiba buna benzer bir örnek daha var. Bir Ermeni gazeteci var, adı Hrant Dink. Okuduklarımdan anladığım kadarıyla kendisi bu ülkenin çok iyi bir müttefiki olmuştur; bu ülke için çok yararlı olmuştur. Yanlış bir şey yapmış olabilir, bilemiyorum, ama o da bazı sorunlar yaşamıştır. Bence bu tip olaylar bizim gibi kimse-leri, yani bu ülkeyi çok seven ve bu ülkenin geleceğine inancı tam olan ve o diasporanın artık susmasını isteyen kimse-leri zor durumda bırakmaktadır.

Sorular ve cevapları`

Orhan Pamuk'la ilgili dava bence bir hataydı. Bana gelen soruların bir tanesi, *"Türkiye'deki ve dışarıdaki entelektüel çevreler olarak bizler, Orhan Pamuk davasını Avukat Müslüm Eriş'in bir Fransız profesörünün davası olarak nitelendirdiği dava ile kıyaslamalı mıyız?"* şeklinde.

Bence böyle bir kıyaslamayı Bernard Lewis ile yapmak mümkündür. Bernard Lewis şu anda 86 yaşındadır ve inanılmaz büyük bir şahsiyettir. Kendisi 50 yıl önce, modern Türkiye'nin yaratılması ile ilgili klasik bir kitap yazmıştır ve bu kitaptan hâlâ alıntılar yapılmaktadır. Lewis Arapça, Farsça ve Osmanlıca gibi pek çok dil bilmektedir ve gerçekten çok seçkin bir insandır. Sanırım *Le Monde* gazetesi ile yaptığı bir mülakatta, kendisine bunu soykırım olarak değerlendirip değerlendirmedikleri sorulduğunda *"Soykırımdan kastınızın ne olduğuna bağlı olarak değişir,"* demiştir. Ermeni Diasporası kendisini beş kez mahkemeye vermiştir, tam beş kez! Diaspora bu davalardan dört tanesini kaybetmiştir ve şu anda temyize başvurmaktadır. Yani 86 yaşındaki bu adam tüm bu süreci yeniden yaşamak zorunda kalacaktır. Beşinci davayı ise kaybetmiştir. Bu davada hâkim kendisine *"Tarihi yargılamak bizim görevimiz değildir, ancak siz insanların duygularını incittiniz,"* demiştir ve kendisi para cezasına çarptırılmıştır. Bu tarz olaylar gerçekten yüz kızartıcıdır. Ne söyleyebilirim ki?

Bir Shakespeare oyununun konusuyla ilgili bir dize aktaracağım. Doktor Johnson'a Cymbeline'in konusu hakkında ne düşündüğünü sorarlar. Kendisinin yanıtı şu olur: *"Efendim, alçakgönüllü bir aptallığı eleştirmek imkânsızdır."* Maalesef ben Bernard Lewis'in durumu hakkında böyle düşünüyorum. Ve yine maalesef, Orhan Pamuk gibi birisine, bu konuyla ilgili irticalen yaptığı bir açıklamadan dolayı suçlamada bulunduğunuzda, bu suçlama dış dünyada gerçekten de çok kötü bir imaj yaratmaktadır. Ben Orhan Pamuk'u tanıyorum ve kendisi bana *"böyle bir şey söylemediğini"* belirtti. Bence si-

yaset yaptıkları zaman yazarları fazla ciddiye almak bir hatadır. Daha yeni Nobel Ödülü'ne layık görülen ve bence bu ödülü gerçekten hak eden Harold Pinter, Kürt meselesiyle ilgili saçma sapan açıklamalarda bulunmaktadır. Kendisi yedi farklı Kürt dili olduğunu bilmemektedir. Kendisiyle radyoda bu konuda konuştum. Bence yazarlar için siyasi meselelerin görevi, bir arabada egzoz borusunun görevi neyse odur. Onları ciddiye almayın.

SOYKIRIMCILARIN SALDIRISI VE BUNA VERİLMESİ GEREKEN TEPKİ

Yazan: Holdwater*

Türkçe'ye Çevirenler: Aysel Ekşi

Fatma Sarıkaya**

Holdwater'ın yazısına başlamadan önce kendisi hakkında kısa bir bilgi vermekte yarar var. Holdwater, "Asılsız Ermeni İddiaları" ile mücadele veren kişiler arasında adeta bir *efsane*dir ve hazırladığı site tezimizi İngilizce dilinde en iyi tanıtan, çok kapsamlı bir kaynaktır.

Holdwater, neden adını gizlemek ve bir kod ad kullanmak gereğini duyduğunu şöyle anlatıyor:

"Siteme her gün Ermeniler tarafından en az 20-30 hacker saldırısı yapılıyor. Gelişmiş bir güvenlik sistemine sahip olduğum halde sitem sık sık çöküyor ve sonra yeniden devreye giriyor.

Gerçek adımlı söylersem, biliyorum ki ne aile huzurumdan, ne iş hayatımdan, ne de internetteki sitemden eser kalmayacak. Bu zorlu mücadeleyi otuz yıldan bu yana kimliğimi gizli tutarak sürdürebiliyorum. Buna rağmen sayısız ha-

* Holdwater, Tall Armenian Tale web sitesinin sahibidir;
<http://www.tallarmeniantale.com/>

** Fatma Sarıkaya, ABD Turkish Forum Danışma Kurulu üyesidir.

karet ve tehdit mesajları alıyorum. Amerikan Ermenilerinin burada Türklere ve Türkiye dostlarına duyduğu nefretin boyutlarını tahayyül bile edemezsiniz. Bu insanlar bütün hayatlarını Türkiye'yi her alanda güç duruma düşürmeye ve karalamaya adanmış durumdalar.

Özellikle Kaliforniya ve Kanada'daki Ermeni toplumu bu iş için neredeyse Türkiye'nin bütçesi kadar para harcıyor. Bu nefret dolu insanlar, tarihte hiç yaşanmamış hayali bir soykırıma pek yakında bütün dünyayı inandıracaklar."

Holdwater'ın yaşamöyküsü şöyle:

"Annem ve babam 1940'larda ABD'ye göç eden iki Türk vatandaşıydı. Ben 1950'lerde New York'ta doğdum. Ailem bu ülkeye kolay uyum sağlayabilmem ve diğer göçmenler gibi gettolarda kaybolup gitmemem için, bana çocukluğum boyunca Türkiye hakkında hemen hemen hiçbir şey anlatmadılar; hatta tek kelime Türkçe bile öğretmediler. Bilemiyorum, belki doğru, belki de yanlış yaptılar. Ben artık bunu onlarla tartışacak durumda değilim. Çünkü her ikisini de katbettim. Ünlü bir kolejden mezun oldum. Gençlik yıllarımdan beri ticaret hayatındayım.

Türkiye'yi hiç görmedim ve tam bir Amerikalı olarak yetiştirildim. Zaten adım da bir Amerikalı adıdır. Tabii, her ne kadar silinmek istenen bir geçmiş de olsa, çocukluğumda evdeki konuşmalardan aslında Türkiye diye bir yerden geldiğimizi fark ediyordum. Bir de 'Selamûnaleykûm', 'merhaba', 'günaydın' diye birkaç kelime kalmıştı aklımda. Bu gerçekte ilk yüzleşmem kolejdeyken oldu. Bir gün okuldaki panoya baktım, Ermeni gençler duvara bir propaganda afişi asmıştı. Türk bayrağının yıldızını Nazilerin gamalı haçına benzetmişlerdi ve o haçtan da Ermeni kanı damlıyordu. Bu görüntü beni çok sarstı. Eve dönünce anneme 'Anne, Türkler gerçekten Nazilerden farksız bir millet mi? Onlar yüzbinlerce suçsuz Ermeniye katletmiş, doğru mu? Eğer öyleyse, bizler de katil miyiz?' diye sordum. Annem bana sarıldı ve üzün-

tüyle 'Sakin okulda diğer çocuklarla böyle tartışmalara girme, yoksa seni döverler, hatta okuldan bile atarlar. Onlar bizden güçlü, Türk olduğunu çevrenden daima sakla,' dedi. Babamın da tepkisi buna yakın oldu. Ben ise annemin gözlerine sinen o korkuyu ömrüm boyunca hep hatırlayacaktım." "Eşim ve çocuklarım bile benim bu uğraşlarım hakkında pek fazla bilgi sahibi olmadılar. Çünkü ilerleyen yıllardaki gelişmeler anne ve babamın aslında ne kadar haklı olduklarını, Ermenilerin ABD'de ne kadar güçlü bir azınlığa dönüştüğünü ve Amerikan toplumuna ne denli pervasızca yalan söylediklerini bana fazlasıyla gösterdi. Bu arada, Türk toplumunun Amerikan medyasındaki imajının -genelde Ermenilerin kışkırtmasıyla- ne kadar kötü olduğunu da üzülmeye başladım. Ermeniler, ABD'de medya ve sinema endüstrisinin her köşesine sızmış durumdaydılar ve bu kişiler Türkiye'yi aşagılama yönündeki en küçük bir fırsatı bile kaçırmıyorlar. Ben de önce broşürler bastırarak propaganda çalışmalarına başladım. İnternet çağı başlayınca, daha önce broşürlerle yaptığımı bu defa siteyle yapmaya başladım. Ölene kadar da bu mücadeleyi sürdüreceğim."

Sözde "Ermeni soykırımı" iddiaları konusundaki çok geniş sitenin adresi şöyle:

www.tallarmeriantale.com

<<http://www.tallarmeriantale.com/> <<http://www.tallarmeriantale.com/>>

Elektronik posta adresi: holderwater@yahoo.com

<<http://us.f506.mail.yahoo.com/ym/Compose?To=holderwater@yahoo.com&YY=15589&order=down&sort=date&pos=0>>)

Holdwater'ın sitesindeki bazı linkler:

<http://www.tallarmeriantale.com/western-thoughts.htm>

<http://www.tallarmeriantale.com/telegram-may2.htm>

<http://www.tallarmeriantale.com/constantinople.htm>

<http://www.tallarmeriantale.com/Britain-ArmenianQuestion.htm>

<http://www.tallarmeriantale.com/GS-Simpson.htm>

<http://www.tallarmentiantale.com/turkey-in-travail.htm>

<http://www.tallarmentiantale.com/derounian-dashnak-dominat.htm>

<http://www.tallarmentiantale.com/ataov-geneva.htm>

<http://www.tallarmentiantale.com/mccarthy-genocide.htm>

<http://www.tallarmentiantale.com/Protestant-Diplomacy.htm>

“Ermeni sorunu” adı, bence bu konu için en uygun tanımlamadır. Olayları samimiyetle inceleyecek olanların ilk yapacakları şey sorgulamak olmalıdır. Oysa çoğunluğun ve özellikle Batı dünyasının hiç de sorgulama yoluna gitmeden Ermeni iddialarından yana tavır aldığını görüyoruz. Üstelik artık dünya sadece Batı’dan ibaret değil, yaşantımıza internet girdiğinden beri dünya çok küçüldü. Asya, Güney Amerika ve Afrika gibi konuya taraf olmayan ülkelerin medyasında da soykırım iddiaları yer almaya başladı. Kamuoyunu etkileyebilmek için Ermeni Diasporası’nın bu ülkelerde yaşaması gerekmiyor. Bilgisayar koltuğundan kalkmadan gayretlerinin ürünü toplayabiliyorlar.

Bu kitabın diğer yazarları 1915-16 olaylarının neden soykırımı olarak tanımlanamayacağını tarihsel belgelerle açıklıyorlar. Bu yazıda önce bu soykırımı suçlamalarının tarihçesi ve hangi politik ortamlarda geliştiği ele alınacak, ondan sonra bu suçlamalar karşısında bazı adımlar atmak gerektiğine inanılırsa, bunların yolları incelenecektir.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra İtilaf Devletleri Ermenilere sırtını döndüğü süreçte Ermeniler uzun süre sessiz kaldılar. Bu zamanı Batı dünyasının kilit noktalarına sızarak sessizce güçlerini kuvvetlendirmek için kullandılar. Örneğin 1953 yılında bir Ermeni Britannica Ansiklopedisi için çalışmakta idi, 1910 baskısında 1.500.000 olarak rapor ettikleri Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Ermeni nüfusunun sayısı aniden 2.500.500’e çıkarıldı. Günümüzde, Ermeni asıllı bir şahıs Amerikan Kongresi’nin kütüphane başkanlığı gibi yüksek bir pozisyonudadır ve kendi şahsi tarih görüşünü öne çıkarmaktadır.

Ermeniler ilk kez 1965 yılında, iddia ettikleri soykırımının 50. yıldönümü münasebeti ile dünyada sempati kazanma kampanyasına giriştiler. Makaleler yayınlanmaya başladı; örneğin 1966 Eylül'ünde *Commentary* dergisinde Marjorie Housepian'ın, "Hatırlanmayan Soykırım" adlı makalesi çıktı. Bu makale, soykırım uzmanı Israel Charny'nin ilgisini çeken ilk yayın oldu, Charny bu konuyu kendi kişisel davası haline getirdi. ABD'de propaganda dozu giderek artırıldı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'ye yerleşmiş Osmanlı Ermenilerinde öyle büyük nefret duyguları uyandırıldı ki 78 yaşındaki Kourken Yanikyan, 1973 yılında, iki Türk diplomatını Kaliforniya'da öldürdü. Böylece çılgınlık başladı. Ermeniler Daşnak dedelerinin 1896'daki Osmanlı Bankası baskınına örnek alarak terörün, halkın ilgisini çekmekteki gücünden yararlanmayı seçtiler.

23 Ağustos 1982 tarihli *TIME* dergisi, Ankara'da 81 Türk'ün Ermenilerce katledilmesi ve yaralanması ile sonuçlanan olayı "Türk karşıtı nefret: Zehirleyici, amansız ve katledici" başlığı ile verdi. Buradan hemen 1. Dünya Savaşı sırasında Türklerin Ermeni vatandaşlarını yok ettiği, Talat Paşa'nın "yaşına, cinsiyetine, vicdani eğilimlerine" bakmaksızın Türkiye'de yaşayan tüm Ermenileri yok etme emri verdiği teranesine geçti. Soykırım iddiacısı Ermenilere gün doğmuştu; eski sahte evraklar sihirli bir el değmiş gibi, bunun yanlış olduğunu bilmesi gereken yayıncılar tarafından yeniden gündeme getirildi. Zaten çok azı yakalanmış olan teröristler Batı ülkelerin hapishanelerinden çabucak salındı, Ermeni propagandası yapan makaleler akıl süzgecinden geçirilmeden 1915'li yıllarda olduğu gibi aynen Batı medyasında yer aldı. Bir diplomatımızın kızı olan Elif Şafak örneğinde olduğu gibi bazı Türklerin de haksız Ermeni tezlerini ileride kucaklamasının tohumları atıldı. Elif kızımız "Ermeniler niçin bizden nefret ediyor?" diye kendisini sorgulamış, sonra onların safına geçmişti.

Bu yıllarda çok sayıda Türk de artık Batı ülkelerine göç etmiş olduğu için Ermeniler ırkçı eğilimlerini bir süre açıkça gösteremediler. Türk dernekleri tarafından "Gerçeği Konuşalım" başlıklı ilanlar yayınlanmaya başlamıştı. İşte bu aşamada bazı gerçek tarihçiler konuştu, insanlar sorgulamaya başladı. Hatta *New York Times* gibi gazeteler soykırıma "iddia" eki atfetmeye başladılar. 19 Mayıs, 1985'te *Washington Post* gazetesinde dünyaca ünlü 69 bilim adamının bildirisi yayınlandı. Bildiride, ABD Kongresi'ne sunulan ve Türkiye'yi soykırımı ile suçlayan karar tasarısındaki ifadelerin tarihi gerçekleri çarpıttığı gerekçeli bir şekilde belirtiliyordu.

Bu bildiri Ermenileri çok kızdırdı. Özenle geliştirdikleri gerçekdışı ve katledici gayretlerinin tehdit altında olduğunu fark ettiler. Bu durumu kurtarmak için ilk yaptıkları iş filizlenmekte olan soykırım endüstrisini paraya boğmak oldu. Örneğin zengin bir Ermeni'nin Washington'daki soykırım müzesine bir milyon dolar bağışlama sözü verdiği rapor edildi. Ucu bucağı görünmeyen propaganda kaynakları birçok araştırmacıyı etkilerken, soykırım konusunda Yahudi holokostu nedeniyle zaten duyarlı olanları yanına çekti, özellikle paranın ikna edici gücü ile birleştiği zaman mesafe almak hiç de zor olmadı.

Bundan sonraki aşamada Ermeniler soykırım konusunda çalışacak bilim adamlarını kendi yanlarına çektiler ve avantajları bol bol kullandılar. Bundan daha güçlü bir müttefik hayal edilemezdi. Bu bilim adamları misyonerler gibi tartışmasız kabul görüyor; sırça saraylarından soykırımın kötü olduğunu anlatıyorlardı. Holokostla çok yakından ilgili oldukları için, Ermeniler Yahudi soykırımının terkinde yol aldılar. Hayali Ermeni iddiaları, gerçek Yahudi soykırımı ile aynı eksene oturtulmaya başlandı ve Ermeniler, holokostun inkârını önlemek için hazırlanmış olan Avrupa kanunlarından yararlandılar.

Şarlatan adı, herhaldé hak etmediğı halde, uzmanlık gerektiren bir alanda uzman geçinen kişiler için kullanılır. Soykırım konusunda bilim adamları genellikle değışik bilim kollarından gelirler. Taner Akçam ve Fatma Müge Göçek gibi Vahan Dadrian da sosyoloji ekolünden yetişmiştir. Ronald Suny de Robert Melson gibi şöhetini siyaset biliminde yaptı, Israel Charny psikolojide ünlüdür, Roger Smith yönetimde uzmandır, Christopher Simpson ise iletişimcidir. Oysa bu kişiler tarih uzmanı imiş gibi geçiniyor ve soykırımı kavramını tarih temelinde açıklıyorlar. Gerçek bir tarihçinin geçmiş olayların tamamını tarafsız bir gözle, bütün yönleriyle incelemesi gerekir. Bu soykırım bilim adamları ise tarafsız olmayı göze alamazlar.

Bu elbette başka bir disiplinde eğitim görmüş aydınların tarihi konularda dürüstçe yazamayacağı anlamına gelmeyeceğı gibi, Richard Hovannisian gibi uzmanlık alanı tarih olanların da hilesiz tarih kuralları uygulayacağı anlamına gelmez. Bu sözlerim sadece özel bir amaca ulaşmak için tarafsızlık kurallarını çiğneyenleri ve tembelce, sadece yüzeysel ve parça parça bazı bilgileri cımbızla seçenleri kapsıyor.

Daha sonraki aşamada tarafsız bilim adamı ve yazarların tartışmalardan uzaklaştırılması hedeflenerek görüşlerini geniş kitlelerin öğrenmesi engellendi Ünlü tarihçiler devamlı rahatsız edildi, kendileri ve aileleri devamlı endişe içinde yaşar hale getirildi. Kaliforniya eyaletinin UCLA Üniversitesinde Ermeni Prof. Richard Hovannisian, Ermenilerin yaşadığı acı olayların soykırımı olmadığını savunduğı için, üniversitede çalışma arkadaşı olan saygın tarihçi Prof. Stanford Shaw'ı canı ilan etti, Ermeni öğrencileri tahrik etti, öğrenciler Shaw'ın derslerini devamlı keserek onu üniversiteden erken istifaya zorladılar, 1977'de evi bombalandı. Dünyaca saygın tarih bilimci Prof. Justin McCarthy de Ermeniler arasında popüler olan bir Kaliforniya gazetesinin açtığı bir kampanyanın kurbanı olmuştur, bu kampanya çalıştığı üniversiteden onu

attırmayı amaçlıyordu. Bilim adamları hakkında dava açmak da Ermenilerin sıkça başvurduğu gözde yıpratma yöntemlerinden bir diğeri idi. Örneğin gene dünyaca ünlü ve saygın tarih profesörü Bernard Lewis bu şekilde hedef tahtasına oturtulmuş, hakkında açılan saçma davalarla uğraşmak zorunda bırakılmıştı.

Ermenilerin tarafsız bilim adamı ve yazarların görüşlerini açıklamalarını engellemekte kullandıkları en popüler silah ise çamur atma kampanyası idi. Israel Charny¹ 1985 söylevini imzalayan 69 bilim adamını hedef aldı. Bildiride imzaları bulunan Bernard Lewis, Standford Shaw, Justin McCarty, Heath Lowry, Ankwart Rustow, Tibor Halasi-Kun, J.C. Hurewitz, Avigdor Levy, Frank Tachau, Alan Fisher, Pierre Oberling ve Roderick Davison gibi kişilerden çoğunun Amerika çapında ün yapmış bilim adamları olmaları, bu belgeyi resmi bir bilirkişi raporu haline getirmişti.

Ne var ki 69 bilim adamı arasında birkaçı Türkiye'deki iki özel kuruluştan burs aldıkları için, sanki bu kuruluşlar Türk Devleti imişler gibi, Charny bütün bu bilim adamlarının Türklere minnetle bağlı oldukları izlenimini yarattı. Bir profesyonelin onuruna düşürülecek en küçük şüphe ona büyük zarar verir. Doğal olarak sonunda pek çok bilim adamı, kötü üne sahip Türk devletinin ajanı imiş gibi algılanmak istemedi ve Ermeni mayın tarlasından uzak durması gerektiğini öğrendi.

Karalama kampanyası devam etti. Amerikan Ermeni Asamblesi² Hâkim Sam Weems'i "cürmü sabit görülmüş bir suçlu" olarak karaladı. Peter Balakian Prof. Heath Lowry aleyhinde bir iftira kampanyasının öncülüğünü yaptı. "Soykırım uzmanı" olan arkadaşları Roger Smith, Eric Mar-

1 Israel W. Charny and Daphna Fromer, "A Follow-up of the Sixty-nine Scholars who Signed an Advertisement Questioning the Armenian Genocide", The Institute on the Holocaust and Genocide, Special Double Issue 25/26, April 1990, 75th Anniversary of the Armenian Genocide.

2 Armenian Assembly of America, press release, February 1, 2002.

kusen ve Robert Jay Lifton aynı kervana katıldılar ve makaleler yayınladılar.³ Medyanın saygın bir tarihçi olan Lowry ile vicdansız bir karaktermiş gibi alay etmesini sağladılar ve sonunda üniversitesi Lowry'yi fikir beyan etmekten men edince Ermeni soykırımı tartışmasında saf dışı bırakılmış oldu.

Bunlar Lowry'nin "Korkunun Ermeni perdesi"⁴ diye adlandırdığı terör ve sindirme taktiklerinin bir kısmıdır, bu perde en sonunda Lowry'nin kendi üzerine inmişti.

Bu kampanyaların sonucu olarak, seyrek de olsa gerçek bir tartışma ortamı doğduğu zaman, Ermeni soykırımı iddialarının aksini savunabilecek nitelikli adayların bulunması güçleşti.

Ermeniler için bundan daha güzel bir fırsat olabilir miydi? Ne de olsa amaçları tartışmaya kalkışanların cesaretini kırmaktı. Günümüzde büyük ölçüde bu amaca ulaşıldığını görüyoruz. Fransa ve İsviçre gibi ülkelerde artık Ermeni soykırımını sorgulama'bile söz konusu değildir. "Soykırım kulübü"ne üye olabilmek için önce Ermenilerin soykırımı uğradığını kabul etmek şarttır, bu kulüpte gizli konferanslar düzenlenir. Konferanslar gizli kapılar arkasındadır, çünkü cılız ve duyumlara dayalı iddialarının, dürüst bilim adamlarının sorgulaması karşısında çökeceğini bilirler.

Bütün bu olanlara Türkler nasıl tepki gösterdi?

Taner Akçam'ın⁵ Amerika'ya getirildikten sonra yazdığı ilk kitaplardan birinin başlığı "Ermenilerin Soykırımı ve Türklerin Sessizliği" idi. Taner bu makalede soykırım sözcüğünü 64 defa tekrarlamıştı. Propaganda tekniğine göre bir fikri yeterince tek-

3 Roger Smith, Eric Markusen, Robert Jay Lifton. "Professional Ethics and the Denial of Armenian Genocide", *Holocaust and Genocide Studies* Vol. 9, Number 1, Spring 1995, pages 1-22.

4 Heath W. Lowry, *Nineteenth and Twentieth Century Armenian Terrorism: "Threads of Continuity"*, *International Terrorism and the Drug Connection*, Ankara (Ankara University Press), 1984, pp. 71-83.

5 Taner Akçam, "The Genocide of the Armenians and the Silence of the Turks", 1997, Toronto.

rarlarsanız birçok insan farkında olmadan fikrinizi kabul eder. Akşam'ın bu makalesindeki Ermeni soykırımı sözü yanlış, fakat ikinci kısmı onun ima ettiği manada değilse bile doğrudur. Bu yalanların bu kadar yayılmasının sebebi haksız iddialar karşısında Türklerin sessiz kalmış olmasıdır.

Atatürk'ün saygıya değer bir görüşü, vatandaşlar arasına nefret tohumlarının yerleştirilmemesi idi. Bu nedenle Türkler, tarihlerinin bu safhasını okul müfredat programına katmadılar. Mustafa Kemal, olgun bir görüşle, geleceğin, geçmişten çok daha önemli olduğuna inanıyor, insan neslinin kardeşlik ve sevgi ile gelişmesini destekliyordu. Kuşkusuz büyük bir deha olan Atatürk, Türklerden nefret eden güçlerin aksi görüşte yol alacağının farkında olmalıydı, sağlığında bunun çok sayıda delilleri mevcuttu, fakat iyinin kötüye galip geleceğini de düşünmüş olmalıydı. Zaten yeni bir millet yaratmak gibi çok önemli görevlere yönelmişti.

Soykırımı kabul etmesiyle tanınan Türklerden Fatma Müge Göçek bile bu durumu Kanada'da yayınlanan *Horizon Weekly*⁶ adlı Ermeni gazetesinde şöyle açıklamıştı: "Şahsen ben Türkiye'de büyüdüğüm yıllarda nasıl olup da Ermeni meselesi diye bir şey olduğundan haberdar olmadığımı şaşıyorum. Bize okulda bu konuda hiçbir şey öğretilmedi." Ancak Amerika'ya geldikten sonra, kendi deyişiyle; "sürekli olarak Ermenilerin düşmanlığına maruz" kalmıştı.

Bu durum bize bir bakıma günümüzde Türklerin nefret ve bilgi silahından yoksun kaldığını gösteriyor. Nefret silahına sahip olmamaları belki dünyayı mutlu etmelidir, fakat ikinci silaha sahip olmadıkları için Türkler üzülmeli. Türk dostu olan Amerikalı hâkim Samuel Weems'in⁷ "...Ve haklarında bu iddialar yapılıyorken Türkler nerede?" adlı bir ma-

6 *Horizon Weekly*, December 2005 Special Issue, interview conducted by Aris Babikian.

7 Samuel A. Weems, "And Just Where in the World are the Turks?", *The Turkish Forum*, July 21, 2002.

kalesi vardır. Bu makalède bir diğèr sevgili Türk dostu Pierre Loti'nin⁸ kibar üslubuyla 1928'deki bir yazısından alıntı yapmıştır. "Aleyhlerinde kümelenen haksız iddialar ve çirkin suçlamalar karşısında Türklerin gururlu suskunluğu, onların körler karşısında hissettikleri acımadandır. Bu davranışları, haysiyetsiz iftiralara verilecek en güzel cevaptır" sözlerini hatırlatmıştır.

Türk ulusunun güzel özelliklerinden biri vakurca çirkin olayların üzerinde kalıp kendilerine çamur atanların seviyesine inmemektir. Ama maalesef ellerini kirletmemek mağrurluğunu göstermek, her zaman etkili bir yöntem olmamaktadır.

Türklerin sessiz kalmasının pek de takdir edilemeyecek bir sebebi daha var. O da "neme lazım" cılık ve tembellikten kaynaklanıyor. Birçok Türk son derece tahripkâr hakaretler karşısında bile "vah vaaah" der gibi kafalarını sallayıp olayı geçiştirmekle yetiniyor. O konuda yüzeysel bilgiye sahip olanlar da aşırı bir güven duygusuyla bilgi ve yeteneklerini geliştirmeye gerek görmeden, giriştikleri tartışmalarda yeterince donanıma sahip olmadıklarını fark edip susuyorlar. Birçokları birkaç küçük atılımdan sonra çabucak yılıyor, fakat en azından denemiş oluyor. Birçoğu da "başkaları yap-sın" deyip bir kenara çekiliyor.

Bu son durumu, Mehmet Başoğlu adında Türk asıllı bir Amerikalının yazdığı şu etkileyici sözlerle açıklamak istiyorum:

"Hiç kuşku yok ki Türkler bu mücadelede dezavantajlı durumdalar. Osmanlı İmparatorluğu'ndan kopan Ermeni, Yunan ve diğèr Ortodoksların 2, 3, 4, hatta 5. kuşakları Kuzey Amerika ve Avrupa toplumları ile gelişmeleri yakından takip edebilecek ve kendi siyasi kazançları için kullanacak şekilde Batı dünyası ile kaynaşmışlardır. Bu topluluklarla bütünleşmiş olmaları, lisan kullanma yeteneklerini geliştirmiş ve amaçlarını bu ülkelerin doğa vatandaşı olarak yaymalarına fırsat vermiş-

8 Pierre Loti, "Fantome d'Orient" (1928).

tir. Daha da tehlikeli olan bir başka dinamik var, bu insanların birçoğu yerleştikleri ülkelerin kültürünü içlerine sindirmiş olduğu halde, etnik kimlik ve kalıtlılarına damga vuran bu mantık dışı nefrete sarılıyorlar. Kısaca, propaganda mekanizmasını iyi kullanmak için her türlü donanımı haizler.”

“Oysa Türkler bu ülkelerde hâlâ ‘yeni gelen ötekiler’ durumundadır. Oldukça dağınık, bölük pörçük biçimde, Avrupa ya da ABD ve Kanada ülkeleri ile etkin biçimde bütünleşmemiş, henüz organize olamamış topluluklar halinde yaşıyorlar. Türkler kendi aralarında, yeterli dayanışma örgütleyecek ortak kimlik geliştirememiş, politik işbirliği çok az veya hiç olmayan geniş bir yelpazeden gelmiş kişilerden oluşmuştur. Ermeni iddialarına karşı sesini yükseltmeye cesaret eden nadir Türkler çoğunlukla bu ülkelerdeki beyin göçünün ürünleridir. Hem lisan yetenekleri genellikle yetersiz olduğu, hem de Amerikan kültüründen kopuk yaşadıkları için, Amerika’da yetişmiş Ermenilerin karşısında cılız kalıyorlar. Ne yazık ki Amerika’da yaşayan Türkleri birleştiren tek ortak payda, ‘düşman’ toplulukların oluşturduğu cepheye karşı koyma gereğidir.”

“Almanya, Hollanda, Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinde bulunan çok sayıda Türk’ün varlığı da ‘Ermeni soykırımı’ karşısında etkili bir tepki oluşturmalarına yetmiyor. Bu Türkler bulundukları ülkeye ayak uydurma konusunda ekonomik ve kültürel faktörler nedeniyle daha ciddi problemlerle karşı karşıyalar. Üstelik Avrupalılar ‘Ermeni soykırımı’ konusunda daha da önyargılı ve yerleşik kanıya sahipler, dolayısıyla Avrupa’nın anlayışını etkilemeyi başaramıyorlar. Kuşkusuz zamanla ev sahibi ülkelerle daha iyi kaynaşmak ve anlaşmak imkânını bulunca, bu davanın vazgeçilmez değerli öğeleri olacaklardır.”

Şimdi burada gece-gündüz demeden, Türklerin menfaatini engellemeye çalışan güçlerin ne kapsamda, ne güçte olduğunu görmeye çalışalım: “Hai Tahd” dedikleri Ermeni emelleri ilerleyip toprak talebi ve maddi tazminat safhasına yaklaştıkça, dünyada insanların zihnine şu imajı tekrarlayarak

yerleştirmekteler: Türkler vahşidir, aşağılık bir soydan gelirler, dürüst değildirler, kendilerine güvenilmez ve Türk hükümetleri totaliterdir.

Böylece Türkiye'nin onurunu devamlı şekilde yaralamaktalar.

Gelibolu'daki yenilgisinden sonra Winston Churchill, arkadaşı Sir George Riddell'e⁹ şu düşüncesini aktarmıştı:

"Konstantinople'un Doğu âlemi için ne olduğunu bir düşün. Bu Londra, Paris, ve Berlin'in hepsinin toplamından daha önemlidir. Düşmesinin ne demek olacağını tahayyül edebiliyor musun? Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, ve İtalya'yı nasıl etkileyecektir, düşünebiliyor musun?"

Bu tür düşüncelerin günümüzde kelimelere dklmediğini umut etmekle beraber, hâla İstanbul'un, onların deyişi ile "Konstantinople"un istila altında olduğuna inanan çevrelerin bulunduğunu biliyorum. Bu, Batı'nın Türkiye'yi "kötü adam" ilan eden etnik grupları neden kr krne desteklediğini de açıklar sanırım.

Bu kitapta diğer yazarlar, 1915-16 olaylarının niçin soykırım olarak tanımlanamayacağını tarihi deliller ışığında açıkladılar. Ben birkaç noktayı vurgulamak istiyorum:

Soykırım tanımını karara bağlayan Birleşmiş Milletler camiasının 1915 olaylarını soykırım olarak tanımlamayı reddetmesi manidardir. Gerçi Ermeni propagandacıları her zaman yaptıkları gibi kendi tezlerinin BM'de kabul edildiğini savunurlar. Birleşmiş Milletler'ce reddedilmesinin ana sebebi, soykırımı ispatlayacak kanıt olmaması ve özellikle "kasıt unsuru"nun bulunmamasıdır Ermeni propagandacılar ise aksine ezici miktarda delil bulunduğunu söylerler, fakat delillerini sıralamaya başladıklarında hiçbir delilleri olmadığı kolayca anlaşılır.

9 Sir George Riddell, memoirs.

Örneğin 2005 yılı Mart ayında, Alhurra televizyon kanalı Amerikan Ermeni Asamblesinin ünlü isimlerinden Ross Vartian'dan¹⁰ canlı yayında soykırımını kanıtlayacak delilleri sunmasını istedi. Vartian'ın saydıkları şunlardı: 1. ABD arşiv notları ki bunları Malta duruşmalarında İngilizler bile kabul etmemişti; 2. Hristiyan sempatizanı ve misyonerler tarafından hazırlanan raporlar; 3. 1919-20 Osmanlı mahkeme zabıtları ki İngilizler tarafından Malta duruşmalarında kullanılmayacak kadar seviyesiz bulunmuştu; 4. Hitler'in söylemediği ispatlanmış olan sözlerini referans göstererek, soykırımı bilim adamı unvanını kullanan 126 Ermeni yandaşının imzaladığı bildirge 5. Genellikle tarih biliminden uzak hukukçuların milletlerarası geçici hukuk mahkemesinde aldığı kararlar; 6. Elie Wiesel ve Orhan Pamuk gibi ünlü ama bu konuda hiçbir uzmanlığı olmayan kimselerin tamamen şahsi düşünceleri...

1948 Birleşmiş Milletler, soykırım tanımını yaparken, kararın soykırım kapsamı dışında bıraktığı bir kavram da konunun politik temelde olmasıdır. Ermeniler savaş sırasında Türklerin yanında yer almayı reddettiklerini hep ilan etmişler ve Türklere karşı savaşmış oldukları için hep övünmüşlerdir. Örneğin Boghos Nubar¹¹ yazısında aynen şu sözleri kullanır: "Türkiye yanında yer almayı öfkeyle reddettik." Bugün ise, hâlâ Ermeni propagandacıları Arnold Toynbee'nin 1916'da "Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğunda Gördükleri Muamele" adlı propaganda amacıyla yazılmış kitabındaki görüşlerini tekrarlayarak, Ermenilerin başkaldırmadığını savunuyorlar. Eğer Ermeniler başkaldırmış olmasaydı, biçare Osmanlı yöneticileri kendilerine ihanet eden topluma yer değiştirmek için bu çok tehlikeli zamanı seçmezdi, çünkü o yıllarda birçok cephede birden Türk milletini yeryüzünden silmek isteyen güçlü düşmanlara karşı savaşmaktaydı.

10 Ross Vartian, Executive Director of the Armenian Assembly of America, interviewed March 22, 2005 by the Alhurra TV network.

11 Boghos Nubar, letter, *The Times of London*, January 30, 1919, pp. 6.

Zorunlu göç sırasında, Osmanlı devletinin tüm uyarılarına ve aldıkları önlemlere rağmen, uygulamaların bazan çok haşin yönde geliştiği doğrudur. Yerel yöneticiler bazen resmi emirleri dinlemeyip kendi başına buyruk davranmış, kanunsuz çeteler yollara düşenlerden istifade etmeye kalkışmıştır. Maalesef göçe zorlanan çok sayıda Ermeni kötü çevre şartlarına ilaveten mutlaka acı çekmiştir. Fakat, acı çekenler sadece Ermeniler değildi; bu topraklarda yüzlerce yıl beraber yaşadıkları Osmanlılar da aynı felakete maruz kalmışlardı, bilhassa bulaşıcı hastalık ve kıtlık yönünden. Felaket ve acı, savaşla el ele ilerler. Bu bir felaketti. Fakat felakete soykırım denemez.

Kuşkusuz hırstan gözü dönmüş Ermeni liderleri ile savunmaya geçmiş Osmanlılar arasında, iki ateş arasında kalmış birçok masum Ermeni de vardı. Fakat bu yıllarda Osmanlı Ermenilerinin çoğunun ya isteyerek veya başka çare kalmadığı için kendi devletlerine başkaldırmış olduğu göz önüne alındığında, Osmanlıların seçtiği yöntemin çok insancıl olduğu tartışma götürmez. Ermenileri sadece geçici bir süreliğine yerlerinden kaldırmak kararı almışlar ve bu süre zarfında onları korumak zahmetine katlanmışlardır. Rusya'nın yüz binlerce masum Müslüman'a yaptığı gibi onları insafsızca yerlerinden sürgün etmek kolaylığını tercih edebilirlerdi. Zaten, Enver Paşa'nın 2 Mayıs 1915 tarihli kayda değer telgrafında, Ermeni başkaldırması ile mücadele etmek için önerdiği yöntem bu idi.¹²

Sonuç itibarıyla, ortada soykırımı kanıtlayacak hiçbir delil yokken, taraflardan birinin diğerini bir suçla itham etmesi insafsız ve mantıksız bir manevradır. Üzücü olan Ermeni yanlıları ile onların soykırım akademisyeni yandaşlarının, sade bu ağır suçlamaları yapmaları değil, aldatıcı delil sunmaktan, yalan söylemekten hiç de rahatsız olmamalarıdır. Oysa eğer karşı taraf dürüst oyun kurallarını reddediyorsa, pasif kalmak hiçbir sonuç vermeyecektir. Unutmayalım ki

12 Kamuran Gürün, "The Armenian File" (New York, 1985), p. 199. (Genelkurmay, 1/1, KLS 44, File 207, F. 2-1).

Ermeni tarafı “ağlamayan çocuğa mama verilmez” sözünü artık bir sanat halinde uygulamaktadır.

Türkler, aleyhlerindeki bu algıları nasıl geri çevirebilir? Türklerin bunu geri çeviremeyişinin çeşitli nedenleri var, bu denli güç olmasının başında bu yalanların büyüklüğü gelir. Karşıtlarının ya beyinleri yıkanmıştır ya da kasıtlı olarak yalanı tercih etmektedirler; ya dini fanatikklik derecesinde ateşli, ya da bazıları gerçeği bildiği halde amacına ulaşmak için gerçekleri değiştirmektedir. Bu nedenle çoğu zaman ikna edilmeleri ve gerçeği görmeleri mümkün olmuyor. Daha iyi niyetli olanlar da Arnold Toynbee’nin İngiltere propaganda ofisi Wellington House hesabına çalışırken yaptığının aynısını yapıyor. Bir savaşta amaca ulaşmak için her yöntem mubahdır, işte bu insanlar bu prensiple hareket ediyorlar ve gerçek şu ki onlar bir savaş sürdürüyorlar.

Ne yazık ki onlar kazanmaktalar, çünkü Türklerin çoğu bir savaş içinde olduklarının farkında bile değiller; yavaş yavaş durumun farkına varan ve bu mücadeleye katılan az sayıdaki insan da karşıtlarının dürüst yöntemler kullanacağı varsayımıyla hareket ediyor. Karşıtları baltaları savurarak gelirken Türkler hâlâ medeni ve mantıksal kurallara bağlı kalabilmek lüksleri olduğunu sanıyorlar.

Oysa, ancak düşmanınızı yere serdikten sonra bağışlayıcı olma lüksünüz olabilir.

Dünyaca saygın olduğu bilinen tarihçi Prof. Guenter Lewy¹³, Vahakn Dadrian’ın kuralları en kötü şekilde çiğneyen kişi olduğunu açıkça ortaya koymuş ve onun bilim adamlığına yakışmayacak şekilde etik kuralları ciddi şekilde ihlal etmekten suçlu olduğunu vurgulamıştır. Hatta kendisi de bir soykırım bilim adamı olan Hilmar Kaiser¹⁴, Dadrian

13 Prof. Guenter Lewy, “The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide” (Univ. of Utah Press, 2005), pp. 91-92.

14 Hilmar Kaiser, “Germany and the Armenian Genocide, Part II: Reply to Vahakn N. Dadrian’s Response”, Journal of the Society for Armenian Studies, No. 9 (1996): 139-140.

imzasını taşıyan söylemleri hiçbir şekilde olduğu gibi kabul edilemeyeceği uyarısını yapmıştır. Dadrian, Andonyan'ın sahte dokümanlarını bile hâlâ yasal saymaktadır¹⁵, Malta sürgününün suç mahkemesi açılması amacıyla değil geçici tutuklama emriyle yapıldığını söylemektedir¹⁶.

Prof. Erich Feigl'in¹⁷, Ermeni bilim adamlarının gerçekleri saptırma eğilimini çok güzel açıklayan bir örneği var. "Bir Terörün Efsanesi" adlı mükemmel kitabı için araştırma yaparken Feigl, Prof. Gerard Libaridian ile görüşme yapmıştır. Libaridian'ın devamlı "Andonyan'ın kâğıtlarından" bahsetmesi üzerine dayanamayıp "Fakat Doktor Libaridian, siz de benim kadar iyi bilirsiniz ki bu kâğıtlar sahtedir!" demiştir. Feigl'in ağzından naklediyorum: "Dr. Libaridian'ın verdiği kısa cevabı ve yüz ifadesini hiç unutmayacağım: 'Ve (Ne yapalım yani?)'. Hiç unutamayacağım bir cevap bu. Soğuk bile değildi; sıradan, alelade bir cevapmış gibiydi, evini temizlemeye kalkışmadan, eski pisliği tarih halısının altına süpürüveren bir strateji..."

Bütün bunlar, ateşli soykırım iddiacılarının kullandığı metotların aynısını kullanmak, onların yaptığı gibi gerçekleri tahrif etmek gerekir demek değil. Bunun tamamen aksine Türkler dürüstlüğü hiçbir zaman elden bırakmamalı. Çünkü bu "soykırımı" iddiası karşısında yalan söylemelerini gerektirecek bir durum yok ortada; çünkü hakikat Türklerden yana. Üstelik, etik kaygılar bir yana bırakılsa bile, Türkler yalan söyledikleri dakikada mücadeleyi kaybederler, çünkü dünya kamuoyu zaten Türklerin yalan söylediği varsayımını taşıyor.

15 Vahakn N. Dadrian, "The Naim-Andonian Documents on the World War I Destruction of Ottoman Armenians: The Anatomy of a Genocide", *International Journal of Middle Eastern Studies*, Aug. 1986, pp. 311-360.

16 The Middle East Quarterly, Winter 2006. Vol. XIII: No. 1, Commentary; letter from Vahakn Dadrian. (Dadrian elaborated further with "Nor was Malta, a mere temporary detention center, in any way intended to serve as a venue for any kind of 'trials'"; Vahakn Dadrian responds to Guenther Lewy, Jihad Watch (jihadwatch.org), October 18, 2005).

17 Erich Feigl, "A Myth of Terror," Austria, 1986, pp. 7-8.

Yukardan beri sayılanlar gösteriyor ki halen Ermeni taraftarları “galip” durumdalar. Kuvvetleri o kadar güçlü ve karşılıksız bırakılmış ki, giderek sayıları artan Türk piyonlar sayesinde şimdi Türkiye’ye de sızdılar. Öyle ise bu durumu geri çevirmek mümkün mü, bunun için ne yapılabilir?

Çok yakın aylarda aramızdan ayrılan Türk dostu Edward Taşçı¹⁸, neredeyse çeyrek yüzyıl önce yazdığı “Türklerin Takip Etmesi Gereken Yol Planı” adlı makalesinde bazı stratejik fikirler belirtmiş. Bunların ilki kuşkusuz “Eğitim”. Bunun için güvenilir eğitimcilere ihtiyaç var. Diğerleri “örgütlenme, iletişim ve tanıtma” ve en önemlisi “davaya sahip çıkmak”. Taşçı bize Türk’ün karakterinin aslında hoş olan fakat bu konuda zaaf olarak aleyhte işleyen bir özelliğini hatırlatıyor; bu, Türk’ün dostane yaklaşımı ve hoşgörülü olmasıdır. Bu fikirlerin doğru biçimde uyarlanabilmesi için çok paraya ihtiyaç var. İşte yarıştığımız Ermenilerin durumu: Boghos Nubar tarafından başlatılan AGBU, web sayfasında 27 milyon dolarlık bütçesi olduğunu rapor ediyor. Amerikan Ermeni Asamblesi’nin (AAA)¹⁹ bütçesi 2.5 milyon dolar. 2001 (veya 2002) yıllık raporunda 13.134.187 dolarlık²⁰ “yatırımı” olduğunu kıvançla bildirmiş. Bütün bu zenginliğe rağmen Amerika’daki Ulusal Ermeni Komitesi (ANCA) 2001 yılında ABD’den 8 milyon dolar almıştır.²¹

Dost acı söyler: İşte Türklerin savunucusu Sam Weems’in²² zorlukları göğüsleyerek bu meseleyi incelemesinin ardından sorduğu soru şu: “Türk devleti, halkı, yahut ABD’de ve Kanada’da yaşayan Türkler bu soykırımı iddialarına başarılı ya da başarısız, ama ne kadar karşılık verdiler?”

18 Edward Tashji, “Program for a Turkish Course of Action”, Sept. 1982.

19 Armenian Assembly of America (AAA), press release, February 1, 2002.

20 Armenian Assembly of America Annual Report, 2001 - 2002, p. 26.

21 Samuel A. Weems, “Armenia is Trying to Dictate U.S. Foreign Policy for Selfish and Paranoid Reasons,” (Ermenistan Bencil ve Paranoyak Duygularla Amerikan Dis Politikasını Yönlendiriyor), *The Turkish Forum*, July 28, 2002.

22 Interview with Samuel Weems, *The Turkish Daily News*, Feb, 13, 2002.

Türkiye'nin gerçek 'savunucusu' birkaç tane Amerikalı Türk tanıyorum. Üzücü gerçek şu ki bunların sayıları çok az ve çok dar bir bütçe ile iyice palazlanmış ve iyi işleyen bir Ermeni lobi örgütü ile yarışma durumundalar. Ermenilerin Washington DC'de belki de 40-50 tane profesyonel tüm gün çalışanı var; bunların tek işleri her gün Azeri ve Türkler aleyhine çalışmak, Ermenistan'a daha çok yardım toplamaktır. Türkiye ve Azerbaycanlıların Washington DC'de çalışanı ve ofis sayısı ise (0) SIFIR. Son 10 yılda Ermeniler hemen hemen 14 milyon dolar harcadılar kendilerini destekleyecek politikacıların seçimleri kazanmaları için. O politikacılar kazandığı zaman Ermenistan ABD'den 1.4 milyar dolar yardım aldı. Yani Amerikalı Ermenilerin yatırdığı her bir dolar Ermenistan'a 100 dolar yardım olarak geri döndü. Bire yüz getiren başka bir yatırım düşünebiliyor musunuz? Bu, Las Vegas'tan daha kazançlı bir ortam. Türk Amerikalıların ciddiyetle ilgilenmesi gerekmez mi bu konuyla!..

Edward Taşçı'nın dediği gibi durumu geri çevirmenin ilk basamağı önce konu hakkında mümkün olduğu kadar çok bilgi sahibi olmak, ciddiyetle, canla başla ve sadece Türk tarihçilerin yazdıklarıyla yetinmeyerek gayretle çalışmaktan geçer. İkinci olarak bu bilgi "savaş meydanında" kullanıma sürülmeli. Mücadelenin etkili olması için, işe yarayacak silahlar seçilmelidir. Gerekli bir silah bu mücadelenin yapıldığı ülkelerin lisanını öğrenmek olmalı.

Mart 2005'te TBMM'de verdiği konferansta Prof. Justin McCarthy tercüme edilmeyi bekleyen bir sürü kitap olduğundan bahsetti. Hatta Kâzım Karabekir ve Ahmet Refik'in hatıralarının bile hâlâ tercüme edilmediğini söyledi. "Bütün bu kitapların en geniş okuyucu kitlesine sunulması lazım. Bunlar tercüme edilmeli. Tercüme edilecek kitaplara Ermeni meselesi ile ilgili değilmiş gibi görünen kitaplar da dahil olmalı. Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı İmparatorluğu'nda geçen kısmının gerçeğe yakın ve detaylı askeri tarihçesi hiçbir Avrupa dilinde mevcut değil. Avrupa ve Amerikalı öğretmen ve öğ-

rencilerin kullanımı için Türkiye hakkında daha pek çok gerçeğe dayalı ve dürüstçe yazılmış kitaplara ihtiyaç var.”

Çözümün anahtarı gerçeğin ortaya konmasıdır. Fakat önemli olan o gerçeklerin nasıl kullanılacağıdır. Örneğin gevşek davranışlar çözüm getirmez, gerekli olan yüksek dozda hırsa sahip olmaktır. Türklere karşı birikmiş önyargıların sona ermesi, gençlere gerçeklerin anlatılması ile mümkündür. Ancak gerçeği bilmek de yeterli olmuyor. Azimli, ısrarlı ve sabırla çalışmaya ve çelikten sinirlere ihtiyaç var. Ayrıca çok sayıda dava arkadaşının olması gerekli. İnternet sitelerinde soykırımı savunuculuğu yapan Ermenilerin nasıl son derece hırslı olabildikleri açıkça görülür. Stratejileri ucu bucağı gelmeyen sinsi faktörlerini peş peşe sıralayıp onlara sımsıkı yapışmak, kesinlikle elden bırakmamak, hiçbir şekilde geri adım atmamaktır. Bazılarının saplantılarının peşi sıra koşuşturmasına bakınca hiç uyumadıklarını sanırsınız. Bazen onlara Ermeni olmayan fakat beyni yıkanmış dostları da yardımcı oluyor. Önlerine koyacağınız gerçekler ve somut deliller bu kimselerin beynine nüfuz etmez. Hatta birçoğu gerçeğe alerji duyar, işlerine gelen uydurmalarla gerçeği altüst etmenin yollarını arar. Sık sık ana konudan saptırarak ve çok konuşarak karşıtlarını bezdirirler. Bu nedenle sahte iddiaların üstesinden gelebilmek için tarihi konularda mümkün olduğu kadar çok bilgi sahibi olmak çok önemlidir.

Bu konuda çalışan kişilerin Ermeni pozisyonunu düşünmesizce savunan akademisyen ve politikacıların yanı sıra, sonsuz sayıda çarpıtılmış basın raporuna karşı da tetikte bulunması gerekir. Bunlara gönderilen tekzip mektupları çoğunlukla çöp sepetine atılır. Fakat yine de mektuplar ortamı etkilemede önemlidir. Ermeni lobi grupları bu stratejinin önemini çok iyi bilirler. ANCA'nın web sayfasına bir göz atılırsa, çok sayıda mektup, belge geçer ve telefon kampanyasının sürdürüldüğü hemen görülür.

Bireysel mektuplara ek olarak topluluk olarak düzenlenen gösteriler de önemli bir taktiktir.

Bireysel düzeyde çalışma yanı sıra, doğrudan saldırı da önemlidir ve çeşitli şekillerde uygulanabilir. Örneğin Türk hükümeti, Türkiye ile ilgili çalışmaları sürdürecektir akademik bölümlerin oluşturulması için dikkate değer miktarda paralar harcadı. Bir kez parayı aldıkları için üniversitelerin sonuna kadar bunu destekleme sorumluluğu yoktur, bu garantilene-
mez; üstelik Ermeni iddiası savunucuları son yıllarda Türki-
ye'nin bu tür gayretlerini de sabote etmekte başarılı oldular.

Kanımca, etkili bir saldırı yöntemi, hukuk mahkemeleri
açarak uygulanabilir. Sahte tarihi belgelere dayanarak iftira
yayan kurumlar ve yayın organları hedef alınabilir. Çünkü
gözü kapalı Ermeni soykırımı propagandacılığı yapan birçok
soykırım merkezi aslında ırkçılığı meşrulaştırmaktalar; ya
ırkçılık temelinde ya da Türklere çoğunlukla katil rolü biçil-
diğine göre, bu sahte suçlamalardan gururu incinmiş olanlar
tarafından Ermeni organizasyonları aleyhinde dava açılabil-
rir. Öyle ki soykırımının hararetli savunucuları yüksek para
cezası tehdidi altında tezlerini savunmak durumunda bırakıl-
sınlar. Minnesota Üniversitesi gibi soykırımı enstitülerini
destekleyen üniversiteler de bu davalara muhatap kalmalı.

Bu yolda ilerlemek için büyük paraya ihtiyaç var. İşte
Türklerin yumuşak karnı burada. Zengin Ermeniler soykırımı
kabul ettirecek önlemler alınması uğruna cömertçe para
bağışlamaları ile tanınırlar, fakat zengin Türkler aynı ihtirası
yaşamıyorlar. Bağış kampanyası muhtemel bir açılım olabilir.
Mehmet yukarıda Türkiye dışında yaşayan bütün Türk
topluluklarına uygulanabilecek mükemmel bir noktaya par-
mak bastı; *"Kaderin cilvesine bakınız ki Amerika'da yaşayan
Türkleri birleştiren tek ortak payda karşıt 'düşman' toplulukların
oluşturduğu cepheye karşı koymaktır' "* dedi.

Para toplama kampanyalarının başarılı olması için insan-
ların kızgın olması lazım. Diasporanın çok para bağışlayaca-
ğı konusunda Ermenilerin içi rahat. Türkler de aynı yöntemi
deneyebilirler, her ne kadar "The Hayastan All – Armenian

Fund" kadar başarılı olmasalar bile her damla işe yarayabilir. Bu fon, 1992'de kurulmuştur, 2000'deki getirisi 75.5 milyon dolardır.

Bir mahkemede kazanılacak başarı Ermeni soykırımı cephesinde inanılmaz derecede büyük delik açacaktır. Bu davanın basında ne kadar dikkat çektiği ile orantılı olarak, şimdiye kadar koltuklarında gayet rahat oturan tarih departmanları; soykırımı enstitüleri; gazete makaleleri Türk devletini asılsız iddiaların tek "inkârcı"sı olmakla suçlayanlara karşı, artık taktik değiştirmeye zorlanabilirler.

Bir mahkemenin başkalarına örnek teşkil edebileceği tehlikesi de kuşkusuz gözden uzak tutulmamalıdır. Güçlü soykırımı locası, soykırımı yalanını kabul etmemiş olan nadir kuruluşları kapana kıştırabilir. Ermeni localarının yüksek maddi kaynakları ve düşük ahlak görüşleri, peş peşe sinir bozucu mahkemeler açmalarına çok uygundur.

Özetle, soykırımı konusunda Türkiye'yi suçlayanlar Ermeni tezinin savunucularıdır. Öyleyse suçu ispat etmek sorumluluğu da onlara düşer. Onların en büyük problemi ise kanıtlayıcı delil sunamamalarıdır. Bitip tükenmeyen zengin kaynaklara ve yıllardır hiç yılmadan sürdürdükleri çeşitli titiz araştırmalara rağmen, "devlet eliyle hazırlanmış bir yok etme planı"nın varlığını kanıtlayacak hiçbir eser ortaya konamamıştır. Bu nedenle diğer taktiklere başvurmuş, tarafsız bilim adamlarını tehdit edip korkutmuş, evlerini bombalamış, üniversitelerdeki işlevlerini sınırlayan iftira ve yalan kampanyaları düzenlemiş, Yahudi holokostu kavramının arkasına saklanarak tarihi kaynaklardan ispatlayamadıklarını gerçekmiş gibi kabul ettirecek kanunları geçirmişlerdir.

Ermenilerin bu çabaları hızla devam ederken, son yıllarda Türklerin uyanmaya başladığı ve soykırım endüstrisinin ortaya çıkardığı tehlikelerin farkına vardığı şeklinde güçlü sinyaller alınıyor. Kuşkusuz çok daha geniş eylemler gereklidir.

2005 yılı ortalarında ATO'nun dağıttığı eğitici DVD belgeseli yarım milyon Avrupa *TIME* Dergisi okuyucusuna ulaşmıştı. Haberlere göre bu kampanya 1 milyon dolara mal olmuştu. Ermeniler dergiyi tehdit etmekte gecikmediler, tehditleri karşısında *TIME* geri adım attı ve özür diledi. Fakat o sırada mesaj istenilen yerlere dağıtılmıştı.

"İyi bilinen el" sözünü ilk kez Sir Henry Layard, Lord Derby'ye yazdığı bir mektupta kullanmış. Dixon-Johnson ona bunu şöyle sormuştu: "Sakin bu meş'um el Avrupa ve Amerika'ya yayılmış olan zengin Ermeni komitelerin eli olmasın? Çünkü bunlar amaçlarına ulaşmak için her türlü yöntemin mübah olduğunu düşünürler." Cesur ve onurlu yazar C.F. Dixon²³ 1916'larda yazdığı "Ermeniler" adlı kitabında "iyi bilinen el" diye adlandırdığı Ermeni aldatmacasına o kadar şaşırıyordu ki şunları yazmıştı: "Bir yalanın 24 saat yayılmasına izin verirsiniz, doğrunun onun açtığı zararı temizlemesi 100 yıl alır."

Ermeni yalanının bir yüzyıl süreceğini belki o bile tahmin etmemişti.

Kaynaklar

1. Israel W. Charny and Daphna Fromer, "A Follow-up of the Sixty-nine Scholars who Signed an Advertisement Questioning the Armenian Genocide", The Institute on the Holocaust and Genocide, Special Double Issue 25/26, April 1990, 75th Anniversary of the Armenian Genocide.
2. Armenian Assembly of America, press release, February 1, 2002.
3. Roger Smith, Eric Markusen, Robert Jay Lifton. "Professional Ethics and the Denial of Armenian Genocide", *Holocaust and Genocide Studies* Vol. 9, Number 1, Spring 1995, pages 1-22.

23 C. F. Dixon-Johnson, "The Armenians", 1916, p. 43.

4. Heath W. Lowry, Nineteenth and Twentieth Century Armenian Terrorism: "Threads of Continuity", *International Terrorism and the Drug Connection*, Ankara (Ankara University Press), 1984, pp. 71-83.
5. Taner Akçam, "The Genocide of the Armenians and the Silence of the Turks", 1997, Toronto
6. Horizon Weekly, December 2005 Special Issue, interview conducted by Aris Babikian.
7. Samuel A. Weems, "And Just Where in the World are the Turks?" *The Turkish Forum*, July 21, 2002.
8. Pierre Loti, "Fantome d'Orient" (1928).
9. Sir George Riddell, memoirs.
10. Ross Vartian, Executive Director of the Armenian Assembly of America, interviewed March 22, 2005 by the Alhurra TV network.
11. Boghos Nubar, letter, The Times of London, January 30, 1919, pp. 6.
12. Kamuran Gürün, "The Armenian File", (New York, 1985), p. 199. (Genelkurmay, 1/1, KLS 44, File 207, F. 2-1).
13. Prof. Guenter Lewy, "The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide", (Univ. of Utah Press, 2005), pp. 91-92.
14. Hilmar Kaiser, "Germany and the Armenian Genocide, Part II: Reply to Vahakn N. Dadrian's Response", *Journal of the Society for Armenian Studies*, No. 9 (1996): 139-140.
15. Vahakn N. Dadrian, "The Naim-Andonian Documents on the World War I Destruction of Ottoman Armenians: The Anatomy of a Genocide", *International Journal of Middle Eastern Studies*, Aug. 1986, pp. 311-360.
16. The Middle East Quarterly, Winter 2006. Vol. XIII: No. 1, Commentary; letter from Vahakn Dadrian. (Dadrian elaborated further with "Nor was Malta, a mere temporary detention center, in any way intended to serve as a venue for any kind of 'trials'"; Vahakn Dadrian responds to Guenther Lewy, Jihad Watch (jihadwatch.org), October 18, 2005).
17. Erich Feigl, "A Myth of Terror," Austria, 1986, pp. 7-8.

18. Edward Tashji, "Program for a Turkish Course of Action", Sept. 1982.
19. Armenian Assembly of America (AAA), press release, February 1, 2002.
20. Armenian Assembly of America Annual Report, 2001 - 2002, p. 26.
21. Samuel A. Weems, "Armenia is Trying to Dictate U.S. Foreign Policy for Selfish and Paranoid Reasons", (Ermenistan Bencil ve Paranoyak Duygularla Amerikan Dis Politikasını Yonlendiriyor), *The Turkish Forum*, July 28, 2002.
22. Interview with Samuel Weems, *The Turkish Daily News*, Feb, 13, 2002
23. C.F.Dixon- Johnson. *The Armenians*. The Well-known hand. 1916, London, p 43

DEĞERLENDİRME

Şükrü Elekdağ
Büyükelçi-Milletvekili

Eski bir Galatasaraylı kardeşim olan Prof. Doğan Sorguç, bir gün bana dedi ki: *“Biz Türkiye olarak bu konuda neden bu kadar geç kaldık? Neden daha aktif hareket ederek Ermeni iddialarını zamanında çürütemedik? Halen, Ermeni iddialarını Batı dünyası büyük ölçüde benimsiyor. Bugüne kadar elimiz armut mu topladı?”* Ben biraz da bu soruya cevap vermeye çalışacağım, onun için biraz da özeleştiri yapacağım.

Halen Ermenistan ve Ermeni Diasporası, Türkiye’yi dünyaya Hristiyan Ermenilere karşı soykırım uygulamış bir Müslüman ülke olarak tanıtmak amacını güden yoğun bir kampanya yürütüyor. Özellikle Ermenilerin 2005 Nisan’ında sözde soykırımın 90. yılını anmaları nedeniyle yoğunlaşan bu kampanyanın kazandığı uluslararası boyutun, Türkiye’nin ulusal çıkarları ve dış politikası üzerinde son derece olumsuz etkiler yarattığına tanık olduk.

Tarihsel perspektiften değerlendirildiği takdirde bu durum kaygı verici çağrışımlara yol açıyor. Çünkü Ermeni sorununun çıkış sebepleri incelenirse, bunun, Osmanlı İmparatorluğu topraklarının paylaşılması amacıyla yaratılan “Şark Meselesi” çerçevesinde “Düvel-i Muazzama” tarafından Os-

manlı yönetimi üzerinde bir baskı, kontrol ve çökertme vasıtası olarak kullanıldığı görülür.

Bugün de bazı Batılı devletlerin, soykırımı iddialarını, Türkiye'nin dış politikasını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek ve ödünler elde etmek amacıyla kullanmak istediklerini görüyorum. Bazıları ülkemizin AB'ye tam üye olmasını engellemek veya onu ikinci sınıf ortaklık statüsüne mahkûm etmek için bir baskı unsuru olarak kullanmak amaçındadır. Gerçek şu ki, Batı âlemi tarafından da büyük ölçüde benimsenen ve bilimsel bir veri olarak kabul edilen sözde soykırım iddiasının, bugün Türkiye'ye yönelik küresel bir tehdit boyutunu kazanmış olduğu artık hiçbir kuşkuyla meydan bırakmıyor.

Ermeni tarafı, esasen güçlü ve sarsılmaz görünen konumunu; hükümetler, parlamentolar, milletlerarası kuruluşlar nezdinde kendi tezlerini kabul ettirmek amacıyla yoğun siyasi girişimlerde bulunarak; Batılı ülkelerin kütüphane raflarında yer alan yeni bilimsel yayınlar üreterek; Avrupa ve Amerikan basınına etkileyen ve lehlerinde yorumlar yapılmasına yol açan uluslararası sempozyumlar düzenleyerek ve uluslararası alanda ses getiren lobicilik faaliyetleri yürüterek her geçen gün daha da güçlendirmektedir.

Türkiye'de son yıllarda Ermeni soykırımı iddialarını çürütmeye yönelik faaliyetlerde ciddi bir atılım görülüyor. Türk Tarih Kurumu, ASAM, Ermeni Etütleri Enstitüsü ve Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü gibi kuruluşlarımız bilimsel araştırmalar yapıyor ve kitaplar yayınlıyorlar. Bazı üniversitelerimiz ve Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Birliği gibi örgütler sempozyumlar düzenliyorlar. Bu muhakkak ki memnuniyet verici bir gelişme...

Ancak, Türkiye'nin bu faaliyetleriyle Ermeni tarafının aktivitelerini ve aldığı sonuçları mukayese ederseniz çok acı bir gerçekle karşılaşsınız.

Bu da Türkiye'nin bu mücadelede son derece zayıf kaldığıdır. Türkiye, Ermeni cephesinin yürüttüğü bu muazzam fa-

aliyetin oransal olarak çok küçük bir yüzdesini dahi gerçekleştiremiyor. Bu nedenle Türkiye Ermeni iddialarına karşı koymada etkili olamıyor ve her gün zemin kaybediyor. Bunun iki temel nedeni vardır.

Ermeni megallo-ideası: Hay Dat ve Dört T planı

Birinci neden, Ermeni soykırımı iddialarının arkasında yatan tehdidin gerçek niteliğinin, Türk aydınları, Türk kamuoyu ve Türk siyasi liderleri tarafından kavranmamış olmasıdır.

Oysa, Ermeni tarafı, kendisini Türkiye'ye karşı bir asırdan beri, bazen sıcak, bazen soğuk, ama kesintisiz şekilde süren topyekûn bir savaş içinde görmekte ve tüm enerjisi ile varlığını bu savaş için seferber etmektedir. Bu savaşın temelinde Yunanlıların "büyük ülkü" anlamına gelen "Megalo İdea"'sına benzeyen ırkçı-yayılmacı bir ideoloji yatmaktadır. Ermeniler kendi ideolojilerine "Hay Dat" diyorlar. Büyük Ermenistan'ı kurma rüyası olan "Hay-Dat", Doğu Anadolu topraklarının önemli bölümünün Ermenistan'a ilhakını öngörüyor. Soykırım iddiası ise, bu hedefin gerçekleştirilmesinde kullanılan önemli bir siyasi araçtır. Hay Dat'ı gerçekleştirmek amacıyla uygulamaya konulan ve "Dört T" şeklinde adlandırılabilir olan plan şu dört aşamaya dayanmaktadır: Tanıtım, Tanınma, Tazminat, Toprak.

Tanıtım aşaması, Ermeni terörü yoluyla Ermeni soykırımı iddiasını ve Ermeni davasını dünya kamuoyuna tanıtmayı öngörüyordu. 1975'te başlayan bu aşama 1984'te kadar sürmüştür. Ermeni terör örgütleri, bu on yıllık dönemde Türk büyükelçilerini, başkonsoloslarını, diplomatik personeli ve onların aileleri ile çocuklarını öldürmek suretiyle, soykırım iddialarını dünyaya duyurmuşlardır...

İkinci aşama Tanınma aşamasıdır. Bu süreçte soykırım kampanyalarıyla dünya kamuoyu ve parlamentoları Türklerin soykırım işlediklerine ikna edilecek, soykırımının tartışıl-

maz bir veri olduğu sağlandıktan sonra da, uluslararası bas-kı yoluyla Türkiye'nin soykırımını tanınması sağlanacaktır.

Bundan sonra **üçüncü aşama** olarak başlatılacak **Tazminat** elde etme sürecinde soykırıma uğramış Ermeni aileleri-nin mirasçılarının hak ve tazminat talepleri gündeme getiri-lecek, bunu da **Toprak talepleri** izleyecektir.

30 yıl önce bulunduğum Dışışleri Bakanlığı Müsteşarlığı görevinde ben bu "Dört T planını" Türk devletinin yöneti-minden sorumlu olanlara anlatmak için ısrarlı çaba göster-dim ve soruna bu perspektiften bakılmasını sağlamaya çalış-tım. Etkili bir strateji oluşturmak için tehdidin hedeflerini ve niteliğine isabetli bir teşhis koymak lazımdı. Ne var ki muha-taplarım çoğu zaman tehdidi küçümsediler. Hatta, peş peşe katledilen Türk büyükelçileri ve diplomatları için, "Her mes-leğin nimetleri ve külfetleri vardır," diyerek, Ermeni terörist-lerin her öldürdükleri Türk temsilcisiyle Türk devletinin ac-zini kanıtladıklarını ve davalarını dünyaya tanıtmakta mesa-fe kazandıklarını görmezden gelenler de oldu. Daha sonra Washington Büyükelçiliği görevinde bulunduğum tarihlerde de aynı tutumla karşılaştım.

Bu lakaydi, bu affedilmez ihmalkârlık nedeniyle, Ermeni militanlar "Dört T" planının uygulanmasında büyük mesafe aldılar. Önce, bu planın birinci aşamasını tamamladılar. Türk diplomatları ve ailelerini öldürerek soykırımı dünya günde-mine oturttular. Şimdi ikinci aşamayı tamamlamak üzereler. Önemli ülkelerin parlamentolarına ve Avrupa Parlamento-su'na iddialarına kabul ettirmiş bulunuyorlar. Dahası, Erme-ni soykırımı iddiasının kabulü Türkiye için AB'ye tam üyeli-ğin ön şartı haline dönüşmüş durumda. Hatta üçüncü aşama-ya dahi adım atmış bulunuyorlar. Türk subay ve astsubayları-nın katkılarıyla kurulmuş bulunan OYAK'ın ortağı olan Fran-sız AXA sigorta şirketi Ermeni soykırımını tanıyarak Anado-lu'da hayatlarını kaybeden Ermenilerin mirasçılarına 17 mil-yon dolar tazminat ödemeyi kabul etmiştir. Ve milli bir kuru-

luş olan OYAK, bendenizin TBMM kürsüsünden yaptığı ikazlara rağmen AXA ile ortaklığını bozmamış, sürdürmüştür. Bu da, Ermenilerin milliyetçilik anlayışı ile OYAK'ın temsil ettiği anlayış arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

Edilgenliğin bu şekilde devam etmesi halinde, Türkiye'nin bu davayı kaybetmesi kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye bir devlet stratejisine ve perspektifine sahip değil

Türkiye'nin Ermeni soykırımı iddialarıyla mücadelede etkisiz kalmasının **ikinci nedeni**, Türkiye'nin bu alanda uzun vadeli bir devlet stratejisine ve perspektifine sahip bulunmamasından ileri gelmektedir.

Üç yıldır Meclis kürsüsünden ısrarla dile getiriyorum. Türkiye'nin Ermeni iddialarıyla mücadele etmek, bu iddiaları etkisizleştirmek için uzun vadeli bir stratejiye ihtiyacı vardır. Böyle bir stratejinin oluşturulması, 13 Nisan 2005 tarihli oturumunda TBMM taratından yapılan ve tarihi gerçeklerin bilimsel araştırma yolu ile gün ışığına çıkarılması amacıyla Türkiye ile Ermenistan arasında ortak tarihçiler komisyonu kurulmasını öneren deklarasyondan sonra daha acil bir hale gelmiştir.

Karşılaştığımız sorun, kamuoyu oluşturulması (public relations), siyaset, hukuk ve tarih gibi dört boyutu bulunan devasa bir meseledir. Bu itibarla, oluşturulacak strateji bu dört boyutu da kapsayacak nitelikte olmalıdır. Strateji ortaya çıkarıldıktan sonra da, etkin biçimde uygulanması için gerekli yapılanmaya gidilmesi gerekecektir. Bunlar yapılmadığı takdirde, TBMM girişiminin canlı tutulması mümkün olmaz, bir saman alevi gibi parlar ve söner. Türkiye'nin asılsız Ermeni iddialarıyla mücadele amacıyla bugüne kadar bir strateji oluşturamamış olmasının, ülkemize çıkardığı fatura son derece ağırdır.

Strateji ve bunu uygulayacak yapılanmanın yokluğunun etkileri

Strateji ve bu stratejiyi uygulayacak üst düzey bir yapılanmanın yokluğunun en büyük sakıncası, koordinasyonsuzluk ve başıboşluktur. Halen bu konuyla iştigal eden devlet daireleri ve kurumlar, birbirleriyle çoğu zaman koordinasyonsuz bir şekilde çalışmakta, her biri kendine göre bir program uygulamaktadır. Böyle olunca da, çalışmalar, karşı tarafın iddialarını çürütecek ve Türk tezinin savunulmasını güçlendirecek alanlara yönlendirilememektedir. Savunmamızı takviye edecek yeni argümanların yaratılması mümkün olamamaktadır.

Bu konuda vereceğim şu dört örnek, strateji yokluğunun tezlerimizin savunulmasını ne denli zayıflattığının ve ne gibi sakıncalar yarattığının anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Tehcir sırasında suç işleyenlerin cezalandırılması

Birinci örnek, tehcir sürecinde Ermenilere karşı saldırı ve kötü muamelede bulunanların cezalandırılmasına ilişkindir. Osmanlı Hükümeti, I. Dünya Savaşı sırasında 1915-1916 yıllarında Ermenilerin sevk ve iskânı sırasında, çıkarılan kanunlara ve yönetmenliklere aykırı davranışları görülen asker-sivil devlet görevlileri ile çetecilik yapan vatandaşları, askeri mahkemelere sevk ederek cezalandırmıştır. Bu olgu, Osmanlı hükümetinin soykırımla suçlanamayacağının en kuvvetli bir göstergesi ve kanıtıdır.

Ne var ki bu konuda yakın zamana kadar elimizde net ve ayrıntılı bilgiler bulunmaması ve bunların dünya kamuoyuna ikna edici şekilde açıklanamamış olması, maalesef Türk tezlerinin savunulmasını zayıflatmıştır.

Bilindiği üzere, Ermenilerin sevk ve iskânı sırasında bazı istenmeyen olayların cereyan etmesi, Ermenilere karşı saldırı, gasp ve yağmalama olaylarının vuku bulması üzerine, bu

olayları yerinde incelemek ve suçlu görülenleri divan-ı harplere sevk etmek amacıyla Osmanlı hükümeti tarafından üç soruşturma heyeti oluşturulmuş ve bunlar on değişik bölgedeki olay mahallerine giderek görevlerini yerine getirmişlerdi.

Rahmetli Büyükelçi Kamuran Gürün 1983'te basılan *Ermeni Dosyası* adlı eserinde divan-ı harplerde yargılananların sayısını 1397 olarak vermektedir. Bu rakamı Osmanlı arşiv belgelerine dayandıran Gürün, yargılananların idam da dahil olmak üzere çeşitli cezalara çarptırıldığını belirtmekle yetinmektedir. (HE, Karton 178, Dosya 23, Dahiliye Nezareti 42746/14d6) Verilen bu rakam, Türkiye'de Ermeni konusunda makale ve kitap yazan herkes tarafından tekrar edilmesine rağmen, yargılamalara ilişkin bilgiler ayrıntılı ve doyurucu biçimde ortaya konulamamış ve bu konudaki muğlaklık sürmüş gitmiştir. Bu konuda özenli bir incelemenin yapılarak arşiv belgelerine dayalı somut ve ayrıntılı bilgilerin yayınlanması için 22 yıl beklenmesi gerekmiştir.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürü Yusuf Sarıнай, Kasım 2005'te düzenlenen bir sempozyuma sunduğu tebliğde, 1916 yılı ortalarına kadar yargılananların 1397 değil, 1673 kişi olduğunu, bunların 67'sinin idam cezasına, 524'ünün hapis ve 68'inin kürek, para, kalebent, pranga ve sürgün cezalarına mahkûm edildiklerini, 227'sinin ise beraat ve yargılama reddi ile serbest bırakıldıklarını, 1916 yılı ortasında, 109 kişinin mahkemelerinin devam etmekte olduğunu, bu tarihte 674 kişi hakkında henüz bir işlem yapılmamış olduğunu arşiv belgelerine dayanarak açıklamıştır.

Sarıнай'ın bulgularına göre, divan-ı harplerde yargılanmak üzere tutuklanan 1673 kişinin 678'i asker ve polis olup, bunlar arasında binbaşı, yüzbaşı, üsteğmen, teğmen jandarma bölük komutanı ve polis komiseri gibi rütbeli kişiler bulunmaktadır. Ayrıca, sıhhiye müdürü, tahsildar, kaymakam, belediye reisi, nahiye müdürü, katip, sevk memuru, mal müdürü, tapu memuru, muhtar, telgraf müdürü, nüfus memuru-

ru, başkâtip ve Emval'i Metruke Komisyonu Reisi gibi 170 kamu görevlisi de yargılanmıştır. Bunlara ilaveten, Ermeni sevkıyatı sırasında gasp ve saldırı olaylarına karışan çete mensupları ile halktan 975 kişi de yargılanmak üzere divan-ı harplere sevk edilmiştir.

Bu kişiler, adam öldürme, yaralama, Ermenilerin mallarına zarar verme, çalma, zorla para ve eşya alma, rüşvet, yağma ve yankesicilik, Ermeni kızlarıyla izinsiz evlilik ve vazifeyi suiistimal suçlarından yargılanmışlardır.

Bu yargılamalar ve cezalandırmalar, Ermenilerin can ve mal güvenliklerinin sağlanması konusunda Osmanlı merkezi yönetiminin ne kadar hassas davrandığını, olaylara kesinlikle göz yummak gibi bir tutum içinde olmadığını göstermektedir. Ermenileri kitle halinde yok etme veya onlara katliam yapma kasıt ve niyeti olan bir yönetimin, suç işleyen veya ihmali görülen devlet görevlilerini yargılaması, görevlerinden alması ve idam da dahil cezalara çarptırılmaları konusunda bu kadar hassas davranması mümkün olmayacağı takdir edilecektir.

Arşiv belgeleriyle kanıtlanan bu bilgilerle Türk tezi ciddi biçimde takviye edilmiş olmaktadır. Burada esas vurgulamak istediğim husus, arşiv araştırmasının çok uzun bir gecikmeyle bu konu üzerinde odaklanmış olmasıdır. Bunun nedeni de, bir "master plana" göre araştırma önceliklerinin saptanmamış olması, her kurumun kendi önceliğini kendi kriterlerine göre düzenlemesindendir... Bu örnek, bugüne kadar uzun vadeli bir stratejik plan oluşturulmamış olmasının ne denli vahim bir ihmal olduğunu ortaya koymaktadır.

Şimdi yapılması gereken, Divan-ı Harplerde yargılanmış kişilerin dosyalarındaki orijinal belgelerin İngilizce ve Türkçe tercümeleriyle birlikte kitap halinde yayınlanmasıdır... Bunun büyük özenle yapılması ve kitabın baskısının (tüm güçlüklerle rağmen) Amerika veya Avrupa'da gerçekleştirilmesi çok yararlı olacaktır.

24 Nisan'da tutuklanan Ermeni komitacıların sayısı ve akıbetleri

Öncelikli bir araştırma konusu da, 24 Nisan'da tutuklanan Ermeni komitacıların, yani silahlı isyan önderlerinin sayısı ve akıbetleridir. Tabii Ermeni tarafı, bu kişileri komitacı olarak nitelemez. Onlara göre bu kişiler Ermeni cemaatinin elit kesimidir ve Osmanlı'nın yaptığı da cemaatin fikri önderliğini yapabilecek elit kesimi bir hamleyle ortadan kaldırmaktır. Benim burada üzerinde durmak istediğim, Dahiliye Nezareti'nin kararıyla İstanbul'da ve Anadolu vilayetlerinde 24 Nisan 1915'te tutuklanan Ermeni komitacıların sayısı konusunda tam bir mutabakat olmadığıdır. Örneğin Kaşınan Gürün'ün *Ermeni Dosyası* adlı eserinde, kaynak gösterilmeden "İstanbul'da oluşan ihtilal hareketine katılan 77 735 Ermeni'den yalnız 2345'i tutuklanmıştır" ifadesi yer almaktadır. Birçok araştırmacı da İstanbul'da 2345 Ermeni komitacının tutuklandığı kaydederek Gürün'ü desteklerken, diğer araştırmacılar bu rakamın tüm Anadolu'da tutuklanan komitacıları kapsadığını, İstanbul'da tutuklananların sayısının ise 235'ten ibaret olduğunu belirtmektedirler. Oysa, 25 Nisan 1915 tarihli bir şifre telgrafta, "İstanbul'da tutuklanan Ermeni komitacı elebaşlarının yaklaşık 180 kişi olduğu ve bunların 75 kişilik bir kuvvet nezaretinde Ankara ve Çankırı'ya geçici olarak iskân edildikleri belirtilmektedir." (B.O.A., DH-ŞFR, Nr:52/102)

Ayrıca, "10 Ağustos 1916 tarihinde Ermenistan teşkili peşinde koştukları mahkemece tespit edilen yaklaşık 270 Ermeni komitacının idamına irade çıktığı" içerikli bir belgeden bu konuda bir padişah iradesinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda elimizdeki bilgiler yetersiz olduğu kadar net de değildir.

Ermeni tarafının iddiası, Osmanlı hükümetinin bu 2345 masum Ermeni aydınına yargısız infaz uyguladığıdır. Onlara göre, bu da soykırımdan başka bir şey değildir... Bu iddi-

ayı destekleyen birçok yabancı tarihçi mevcuttur. Bu alanda yapılması gereken, önce doğru sayıyı ve dökümü saptamak, sonra da sanıkların künyelerinin, bunlar hakkındaki savcılık iddianamelerini ve mahkeme kararlarını arşivlerden çıkarmak ve yayınlamaktır. Bu konuya bugüne kadar el atılmamış olmasının nedeni de, yine uzun vadeli bir stratejinin ve öncelikleri saptayan bir "master-plan"ın yokluğudur.

Amele taburları

Öncelikli araştırma konularından biri de Hristiyanlardan oluşan amele taburlarıdır. Bu konudaki bilgi eksikliğinin de acilen giderilmesi gerekmektedir. Ermeni tezlerinin destekçileri, 20-25 yaş grubundaki Ermenilerin seferberlik başlayınca askere alındıklarını, bunu takiben de 15-20 ve 45-60 yaş gruplarındaki Ermenilerin amele taburlarında çalıştırılmak üzere askere alındığını belirtirler. 1915 yılında taşımacılıkta ve yol işçiliğinde kullanılan Hristiyan amele taburlarının sayısının 120'ye ulaştığı birçok kaynakta kaydedilir.

Ermeni tarafının iddialarına göre, bu taburlarda çalışanlara insanlık dışı muamele yapılmış ve bunlar köleye ve yük hayvanlarına dönüştürülmüştür. Sonra da, Osmanlı Türkü'nün "gaddarlığı" bunların önemli kısmının gıdasızlık, soğuk, dayak ve işkence sonucu ölmelerine yol açmıştır. Yine Ermeni tarafının iddialarına göre, Sarıkamış yenilgisinden sonra, Osmanlılar amele taburlarındaki Ermenileri doğrudan imha etme yoluna gitmişlerdir.

Bu iddiaların gerçeği yansıtmadıklarını, söz konusu taburlardan Rus Ordusu'na katılmak için kitlesel firarlar vuku bulduğunu, isyanlar olduğunu ve aynen Türk Ordusu için olduğu gibi amele taburlarının da sari hastalıklardan ağır zayıyat verdiklerini biliyoruz. Ama bunca senedir, bu konudaki belgeler tasnif edilip açıklanamamış ve gerçekler gün ışığına çıkarılamamıştır. Tarihçilerimiz, bunun nedenini, konuya ilişkin belgelerin Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı ATA-

SE'de bulunmasıyla izah etmektedirler. Görüleceği üzere, bu da bir başka koordinasyonsuzluk örneğidir. Bir stratejinin ve bunu uygulayacak üst düzey bir kuruluşun olmaması nedeniyle çalışmalara şuursuz bir düzen hâkim olmakta, arşiv araştırmalarının önceliklere göre düzenlenmesi ve elde edilecek bulguların etkili biçimde değerlendirilmesi mümkün olmamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'daki Ermenilerin nüfusu

Sözünü ettiğimiz bu şuursuz çalışma düzeni bazen kritik önemdeki bir konuda birbirini nakzeden çelişkili yorumlar yapılmasına ve Türk tezinin zedelenmesine yol açmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ermeni nüfusu konusu buna bir örnektir.

Ermeni kaynakların, soykırımı tezlerini desteklemek ve Türkler tarafından kasten katledildiğini iddia ettikleri Ermeni nüfusunu yüksek göstermek amacıyla demografik verileri ve nüfus istatistiklerini manipüle ettikleri bilinmektedir. Bu bakımdan nüfus konusunun özenle ele alınıp incelenmesi Türk tarafı için zorunlu olmaktadır. Bu bağlamda şu soruların yanıtlanması önem kazanmaktadır: I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Osmanlı topraklarında yaşayan Ermeni nüfusu ne kadardır? Ermenilerin ne kadarı zorunlu iskâna tabi tutulmuştur? Bunlardan ne kadarı sevk sırasında hayatını kaybetmiştir? Ne kadarı geri dönmüş ve ne kadarı başka ülkelere göç etmiştir? Bu konularda mümkün olduğunca sağlıklı ve tutarlı veriler elde edilmesi Türk tezlerinin savunulması için önemlidir.

Osmanlı arşivlerinde bu bilgileri toplu halde verecek bir belgeye şimdiye kadar rastlanmamıştır.

Yakın zamanlara kadar, bu konuda hem tarihçi hem de demograf olan Prof. Justin McCarthy'nin tahminleri ve tanınmış bir Osmanlı tarihçisi olan Prof. Stanford Shaw'ın değerlendirmeleriyle yetiniyorduk. Bu meyanda rahmetli Gürün'ün de-

ğerlendirmelerini de zikretmek gerek. Sonra, 2001’de ülkemizde yayınlanan bir kitap bu konudaki değerlendirmelere yeni bir boyut getirdi... Esasında bu kitaptaki sonuçlar uzman bir heyet tarafından Osmanlı arşivlerin yapılan bir akademik araştırmaya dayanıyordu. Bu çalışmaya göre:

- 438.758 Ermeni tehcire tabi tutulmuş ve sevk edilmiştir.
- Bunlardan 382.148’i iskân mahallerine varmıştır.
- Tehcir edilen nüfusla iskân bölgesine varan nüfus arasında 56.610 kişilik fark vardı

56.610 kişilik zayıatın dökümü de şöyledir:

- 9-10 bin kişi yolda karşılaşılan saldırılar sonucunda zayi olmuştur.
- 25-30 bin kişi ise tifo, dizanteri gibi hastalıklardan telef olmuştur.
- Geri kalan da iskân mahalline varmadan tehcirin durdurulması nedeniyle bulundukları vilayetlerde alıkonulmuştur.

Ayrıca, kitapta, Osmanlı Ermenilerinin toplam nüfusunun 600.000 ile 800.000 arasında olduğunu ileri sürmektedir.

Ancak, bu son rakam, çeşitli dünya arşivlerinde yapılan araştırmaların da sağlıklı olduğunu teyit ettiği 14 Mart 1914 tarihinde Osmanlı Dahiliye Nezareti, Nüfus Müdürlüğü tarafından yayınlanan nüfus sayımı rakamı ile uyuşmamaktadır. 1914 sayımına göre, Ermeni nüfusu 1.229.000’dir. Sözünü ettiğim kitaptaki tahminle bu rakam arasında önemli bir fark vardır.

Hemen belirtelim ki, 2004 yılında TTK tarafından yapılan çok ciddi bir araştırma sonucunda yayınlanan “Sürgün ve Göç” kitabında da Osmanlı istatistiklerinin güvenilirliği övülmektedir.

Anadolu’daki Ermeni nüfusunun tehcirden ve savaştan sonra hangi ülkelere göç ettiğini gösteren değerli bir kaynak

olan “Sürgün ve Göç” adlı eserde aynen şu ifadeler yer almaktadır:

“Birinci Dünya Savaşı başlarken, olumlu ve olumsuz bütün şartlar da göz önüne alınarak tarafımızdan yapılan değerlendirilmede (Osmanlı topraklarında yaşayan) Ermeni nüfusunun 1.500.000’den az olmadığını tahmin etmekteyiz. Bu sayı, çeşitli araştırmaların ortaya çıkardığı ve siyasal motivasyonlardan uzak, bilimsel yönetmelerle ortaya konulan tüm çalışmalarda ‘kabul edilebilir’ bulunan rakamdır.”

Şimdi bu anlattıklarımın sonra, şu soruları sormak hakkımız değil mi? Anadolu’daki Ermeni nüfusu hakkında Türk Tarih Kurumu kaynaklı birbirinden çok farklı iki tahmin var. Biri Anadolu’daki Ermeni nüfusunu 600.000 ile 800.000 arasında tahmin ediyor. Diğeri ise, 1.500.000 milyon rakamını zikrediyor.

Bunların hangisi doğru? Bu önemli konuda bu denli farklı iki tahminin bulunması bir inandırıcılık sorunu yaratmıyor mu?

Devlet arşivlerine yeni bir yaklaşımla el atılması

Buraya kadar söylediklerim, küresel bir nitelik kazanmış olan Ermeni tehdidiyle mücadele için uzun vadeli bir strateji ve bunun uygulanması için gerekli kurumsal yapılanmanın ortaya çıkarılmasının zorunlu olduğunu ortaya koyuyor.

Böyle bir stratejinin oluşturulması, arşiv araştırmaları ve devlet arşivleri konusuna yeni bir yaklaşımla el atılması konusunu da gündeme getirecektir.

Ülkemizde Osmanlı tarihi konusunda yazmış olduğu eserle isim yapmış olan ve uluslararası alanda da saygın bir bilim adamı olarak tanınan Profesör Stanford Shaw bu alanda gecikmeden uygulamak üzere şu önerilerde bulunuyor:

- I. Birinci Dünya Savaşı'nın incelenmesi için gerekli arşiv materyelinin büyük çoğunluğu "Genelkurmay Harp Tarihi Arşivi"ndedir (ATASE). Araştırmaya kısmen açık olan ATASE'nin tasnif çalışmalarının süratle tamamlanarak tamamen açılması sağlanmalıdır.
- II. Osmanlı Kızılay'ı savaş sırasında muhacirlere ve tehirciye tabi tutulanlara tıbbi bakım ve gıda yardımı sağlamıştır. Kızılay arşivlerinde çok değerli belgeler vardır. Bu arşivler süratle tasnif edilmeli ve araştırmacıların çalışmasına açılmalıdır.
- III. Savaş sırasında "Aşair ve Muhacirin Müdürlüğü", muhacirlerin ve tehirciye tabi tutulan halkın naklinden, iâşe ve bakımından ve yerleştirilmelerinden sorumluydu. Söz konusu müdürlüğün arşivlerinde Türk tezini destekleyecek son derece değerli belgelerin mevcut olması gerekir. Şu ana kadar nerede olduğu bilinmeyen bu arşivlerin bulunması için bir çalışma başlatılmalıdır.
- IV. Aynı şekilde, elde bulunan Teşkilatı Mahsusa arşivleri de araştırmaya açılmalıdır.

Tüm arşivlerin tek bir çatı altında toplanması

Arşivler açısından yaşamsal önemde olan bir konu da, ABD'deki Ulusal Arşiv Dairesi (National Archives) örneğine uygun olarak, Türkiye'deki askeri ve kamuya ait tüm arşivlerin süratle bir çatı altında toplanmasıdır. Diğer bir ifadeyle, bütün arşivler Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (BDAGM) bünyesi içine alınmalıdır. Halen BDAGM yanında, Cumhurbaşkanlığı, Cumhuriyet Tarihi Arşivleri, TBMM Başkanlığı'na bağlı arşivler, Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı Askeri ve Stratejik Etütler Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı ASAL Arşivi, Dışişleri Bakanlığı Arşivi ile bakanlıklara bağlı arşivler bulunmaktadır.

Bir çatı altında olmayan yaygın ve çok başlı yönetsel yapıda olan arşivler farklı uygulamalara yol açmaktadır. Böyle olunca, araştırmacılar araştırma yaptıkları kurumlarda farklı farklı arşiv uygulamalarına maruz kalmakta, bu durumda gerek Türk gerek yabancı araştırmacılar arasında bazı kısıtlamalara maruz kaldıkları yolunda yersiz spekülasyonlara yol açmaktadır.

Mevcut yapılanmayla devam edilecekse, o zaman yukarıda saydığımız bağımsız arşivlerin mikrofimleri BDAGM'ne kazandırılmalı ve Bakanlar Kurulu'nun 89/140028 sayılı kararıyla saptanan arşivlerde araştırma yöntem ve ilkeleri farklı uygulamaları önleyecek tarzda değiştirilmelidir.

Bu bağlamda önemle ele alınacak bir konu, Başbakanlık Arşivler Genel Müdürlüğü tarafından kitap halinde yayınlanan ve çok değeli belgeleri içeren kitapların İngilizce ve Fransızca'ya tercüme edilmeleridir. Devlet arşivlerinin Osmanlı dönemine ait internet sayfasında 2500 sayfalık belge bulunmaktadır. Bu belgelerin Türkçe transkriptleri ve orijinallerinin fotoğrafları internet ortamında sergilenmektedir. Bu belgelerin da yabancı dillere çevrilmesi, Türk tezinin savunulması için son derece yararlı olacaktır. Keza arşivlerin uzman personel ihtiyacı büyüktür. Bu ihtiyaç süratle karşılanmalıdır.

Sonuç

Sonuç olarak, asılsız Ermeni soykırım suçlaması bugün Türkiye'ye yönelik küresel bir tehdit boyutunu kazanmış olup Türkiye'nin dış politikasını sürekli baskı altında tutmaktadır. Bazı Batılı devletler bu iddiadan ülkemizin dış politikasını yönlendirmek ve ödünler elde etmek, bazıları da ülkemizin AB'ne tam üye olmasını engellemek amacıyla yararlanmaktadırlar.

Fakat bunun da ötesinde, bu iddia, Ermenistan ve Ermeni Diasporası'nın Türkiye'ye yönelik tazminat ve toprak talep-

lerine odaklanmış ırkçı ve yayılmacı bir politikaya gerekçe oluşturmaktadır.

Ermeni, iddialarının belgesiz, kanıtsız, tutarsız ve abartılı olmasına rağmen dünya kamuoyuna mağduriyetlerini inandırmaktaki başarıları, sadece fanatik bir dürtüyle ve planlı şekilde çalışmalarından ileri gelmemiştir. Bunun bir nedeni de, Türk tarafının Ermeni saldırısını etkisizleştirecek etkili ve bilinçli bir mücadele ortaya koyamamasındandır.

Yukarda verdiğim örnekler, Türkiye'nin Ermeni iddialarıyla mücadelede uzun vadeli stratejik bir plana ve bunu uygulayacak kurumsal bir yapıya ihtiyacı olduğunu ortaya koymaktadır.

Aksi takdirde, başıboşluk ve koordinasyonsuzluk sürecektir ve Türkiye mücadelede zemin kaybetmekte devam edecektir.

Bu bakımdan aktif ve yaratıcı bir politikanın yürürlüğe konması için uzun vadeli bir stratejik plan oluşturulması ve bunu uygulayacak kurumsal yapının ortaya çıkarılması zorunludur.

Türkiye'nin bu mücadelede elindeki en etkili silahı arşivleridir. Fakat, maalesef bu aracın etkin biçimde kullanılması sağlayacak önlemlerin alınmasında geç kalınmıştır. Bu hususta daha yapılacak çok şey vardır. Bu bakımdan arşivlerle ilgili önerilerimizin süratle fiiliyata intikal ettirilmesi kritik önem taşımaktadır.

Sorular ve cevapları

Önce bir açıklama yapmak istiyorum. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Birliği tarafından ikinci defa düzenlenen bu sempozyum çok yararlı oldu. Onun için ben katkıda bulunan tüm sivil toplum örgütlerini kutluyorum ve kendilerine çok teşekkür ediyorum.

Bu girişimi desteklememiz lazım. Bu platformun zamanla kurumsallaşacağı umudundayım. Ancak, bunun için hem

maddeten hem manen platformu desteklememiz lazım. Başka şekilde çalışmalarımızı etkin biçimde sürdüremeyiz.

Şimdi gelen sorulara süratle cevap vermeye çalışacağım. Birinci soru, Ermenilere ödenen tazminatın OYAK'a neye mal olduğu hakkında. Aynı zamanda, OYAK'ın bu ortaklığa giderken ortak olacağı şirketin geçmişini, kimlere sigorta yapacağını araştırıp araştırmadığı soruluyor.

Ödenen tazminatın OYAK'a mali bir yansıması olmadı. OYAK'ın AXA ile ortaklığa giderken bu şirketin geçmişini araştırdığını da zannetmiyorum. Ancak bugün biz OYAK'tan hareket bekliyoruz. OYAK'tan Türk ulusunun duyarlılığına yaraşır bir tepki vermesini bekliyoruz. Söylediğim gibi çünkü bu başlangıçtır, OYAK tepki vermezse bunun Türkiye'de Fransızlarla ortak olan başka kuruluşlara da sirayet etmesi, onlar üzerinde de birtakım baskıların yapılması gibi bir durum ortaya çıkabilir.

"Arşivlere ilişkin çalışmaların neden yeteri kadar özenle yapılmadığı soruluyor."

Bildiğiniz gibi arşivlere ilişkin çalışmalar, Başbakanlığa bağlı bir Arşivler Genel Müdürlüğü tarafından yürütülüyor. Size bu konuda bazı bilgiler vereyim. Esas itibarıyla bundan 25 sene önce bizim arşivler hiç tasnif edilmemişti, milyonlarca arşiv belgesi tasnifsiz duruyordu. Ermeni iddialarının baskısı artmaya başlayınca arşivlerde bir çalışma başladı. Bugün Başbakanlığa bağlı olan Arşivler Genel Müdürlüğü'nün arşivlerinde hayli büyük ilerleme vardır. Bilhassa Ermenilere ilişkin olan belgeler sınıflandırılmıştır. Önemli olanları İnternet ortamına geçirilmiştir. Bu belgeleri Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü web sitesinde görebilirsiniz. Arşivler Genel Müdürlüğü'nün sitesinde 2.700 sayfa belge vardır. Bunlar iyi gelişmeler, buna rağmen çok eksiklerimiz var. Söylediğim gibi bu işleri bir elden takip etmek lazım. Bu belgeleri, İngilizce, Fransızca ve Almanca'ya çevirmek lazım. Bunlara dikkati çekmek bizim görevimiz. Onun için ben diyorum ki, bugün maalesef bir başıboşluk var. Bütün kuruluş-

lar çalışıyorlar, fakat kendi önceliklerini kendileri saptıyorlar. Konuşmamda ifade ettiğim gibi, en önemli bir konuda tezimize çok kuvvetli katkı yapan bir konuda gerçekleri 22 senelik bir gecikmeyle ortaya çıkardık. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü araştırmalarına erken başlasaydı bu belgeler daha erken ortaya çıkardı. Ama öncelikleri saptayan bir merkezi kurum olmadığı için başka çalışmalara öncelik verildi ve bu konu üzerine odaklanmasında gecikildi. Aynı şekilde Türk Tarih Kurumu da öncelikleri kendisi saptıyor. Onlar için de bu öncelikleri saptayacak bir kurum lazım. Dışişleri Bakanlığı bu konuyu belki bir ölçüde yapıyor... Ama etkili ve verimli değil. Dışişleri'nin ATASE'ye söz geçirebileceğini tahmin edebiliyor musunuz? Bu nedenle bir şemsiye örgüte ihtiyaç var. Çünkü bu konu önemli bir konu, bu konuda Türkiye'ye yönelik küresel siyasi bir tehdit var.

Sayın İlter Turan soruyor: *"Ermeni lobisi, Osmanlı hükümetinin Turan ideali gerçekleştirmek için soykırım yaptığını iddia ediyor. Başka bir sebepleri var mı? Türkiye'deki organizasyonu sağlamak için bir üst kurtuma ihtiyaç olduğu belli, bu konuda bir kanun teklifi vermeyi düşünmez misiniz?"*

Ermeniler ve yandaşları, İttihatçı hükümetin Pan-Turanizm peşinde olduğunu ve Anadolu Türkleriyle Orta Asya Türklerinin birleşme alanında olan Ermeni toplumunu yok etmek amacıyla planlar hazırladıklarını, tehcir hareketini de böyle bir plan gereğince gerçekleştirdiklerini iddia ederler. Ancak bunun ne denli anlamsız olduğu ortadadır. Osmanlı yönetiminde Turan hayali olanlar vardır. Ama bunun bir hükümet politikası olduğu ve Ermenilerin bu amaçla sürgüne tabi tutulduğunu kanıtlayan hiçbir belge yoktur.

İttihat ve Terakki Hükümeti, Ermenilerin isyan ederek Rus Ordusu saflarına geçmeleri ve Türk Ordusu'nun ardını tehdit etmeleri üzerine tehciri tamamen askeri zaruretler nedeniyle uygulamaya koymuştur. Savaşlarda sadakatinden kuşku duyulan veya devlete düşman çetelere yataklık yapan halkı, savaş alanından uzak yerlere iskân etmek daima baş-

vurulan bir uygulamadır. Osmanlı hükümeti de bunu yapmıştır. Kanun teklifine gelince, sözünü ettiğimiz işler doğru-
dan kanun teklifiyle olmuyor. Önce Meclis'te çoğunluğu
olan AKP iktidarını ikna etmek lazım. Bu ikna faaliyetinden
sonra birlikte kanun geçirebiliyorsunuz. Bu konuda aynı şe-
kilde hareket edeceğiz.

Bir başka soru da tarihçi Justin McCarthy'nin bir açıklaması üzerinde yorum yapmam isteniyor. *McCarthy'nin dediği şu: "Son zamanlarda Almanya ve Amerika'da Ermeni sorunuyla ilgili çeşitli toplantılar düzenlendi. Toplantılardan sonra, Ermeni milliyetçileri, gördüğünüz gibi Türk bilim insanları da bizimle aynı fikirde dediler. Türkler bu toplantılara katılabilmek için bir Ermeni soykırımı olduğunu kabul etmek zorundalar. Bu toplantıların bilimsel niteliği yoktur. Bunlar Türkleri mahkûm etmek isteyenlerin bir araya geldiği siyasi toplantılardır. Türkleri mahkûm edenlerin bazıları da Türk."* Ben, Justin McCarthy'nin bu değerlendirmesini çok isabetli buluyorum. Gerçekleri ortaya koyuyor. Ermenilerin stratejisi şudur: Ermeni Diasporası ve Ermenistan bugüne kadar Avrupa'da, Amerika'da birçok toplantı düzenlemiştir. Bunlara bilimsel toplantı deniliyor. Bu sözde bilimsel toplantılara Ermeni tezlerinin sözcülüğünü yapan Halil Berktaş, Murat Belge gibi kişileri davet ediyorlar. Bunlara tabiatıyla biletlerini gönderiyorlar, masraflarını karşılıyorlar. Türk gazetecilerini de davet ediyorlar, isim vermeyeyim, ama mesela, Avrupa'da yapılan bir toplantıya Türkiye'den 4 köşe yazarı katıldı. Toplantı sonunda Türkiye'yi soykırımıyla suçlayan bir deklarasyon yayınlandı. Bu deklarasyonda, toplantının güzide akademisyenlerinin ve gazetecilerinin de katılımıyla yapıldığı belirtildi. Ermeni tarihçi ve yazarlar, sadece kendi görüşlerinde olan akademisyen ve uzmanlarla toplantıya katılıyorlar. Bizimle münazaraya girmiyorlar, bizimle tartışmaya girmiyorlar. Çünkü biliyorlar o zaman kaybedecekler. Sayın Öymen temas etti, biz bu konularda çok konuşuyoruz, ama sesimiz sizlere gelmiyor. Biz ko-

nuştığımız zaman bizim karşımızda bir demirperde var, Türk basınının demirperdesi.

Bana yöneltilen bir başka soru da şu: “Şükrü Elekdag, ömrünüzün uzun bir süresini bürokrat olarak etkin konumlarda geçirmiş olduğunuz gibi şu anda da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde bir milletvekilisiniz. Geç kaldık, sesimizi duyuramadık gibi bahaneler ileri sürerek sizin ve yöneticilerimizin tutum ve davranışları ülkemizi nereye getiriyor? Acil çözüm, etkin çözüm nedir?” diyor.

Konuşmam tümüyle bugün neden bu durumda olduğumuzu ve en etkin ve acil çözümün ne olduğunu izah ediyor. Bu bakımdan, daha önce söylediklerimi burada tekrarlamayacağım. Yalnız, bu “bahane” sözünün çok yersiz ve haksız olduğunu belirteceğim. Devlet memuriyetindeki çalışmalarımızı bugün de TBMM’de aynı heyecanla sürdürdüğümüzü söyleyeceğim. Örneğin, konuyla ilgili olması nedeniyle Mavi Kitap’la ilgili girişimimizden bahsedebilirim. Sayın Öymen bu konuya değindi, ama benim bazı ayrıntıları da dile getirmem yararlı olacak. Ermeni tarihçilerin Türkiye’ye yönelttikleri soykırım suçunu kanıtlamak için yararlandıkları en önemli belge, 1916 yılında İngiltere hükümeti tarafından “Osmanlı İmparatorluğu’nda Ermenilerin Uğradığı Muamele, 1915-1916” adıyla yayınlanan ve genellikle Mavi Kitap diye atıfta bulunulan kitaptır. İngiliz Parlamentosu’nun onayıyla “Parlamento Mavi Kitaplar Külliyesi” çerçevesinde yayınlanan bu kitap, görünürde Osmanlı Hükümeti tarafından tasarlanan bir etnik imha planı çerçevesinde, Ermenilere karşı uygulanan vahşet ve katliamları ortaya koyan 150 “görgü tanığı” tarafından hazırlanan belge ve raporları içeriyor. İngiliz hükümetinin bu kitabı hazırlamakla amaçladığı ana hedef, Amerikan kamuoyunun Ermenilere acıma duygusunu sömürerek Washington’un savaşa mümkün olduğu kadar erken girmesini sağlamaktı. Yayının bu açıdan başarılı olduğu bir gerçek. Nitekim, bu kitabın, Başkan Wilson’un savaşa katılma kararını almasında başta gelen bir etken olduğunu za-

manın İngiliz hükümeti üyeleri açıklamışlardır. Büyükelçi Viscount Bryce ve ünlü tarihçi Arnold Toynbee'nin imzasını taşıyan Mavi Kitap'ın orijinal nüshasında, "Osmanlı misillemesinden korumak amacıyla", "görgü tanıklarının" gerçek isimleri açıklanmadan onlara kod adlarıyla atıfta bulunuluyordu. Savaşın sona ermesinden sonra kitabın "İngiliz Savaş Propaganda Bürosu" tarafından hazırlanmış olduğu ortaya çıktıysa da, Mavi Kitap etkisinden bir şey kaybetmedi, Türkiye'ye karşı yıllar boyu son derece etkili bir propaganda aracı olarak kullanıldı ve soykırım iddiasının altyapısını oluşturdu. Savaş Propaganda Bürosu'nun tüm evrakı yakılmıştı. Ancak, imha edilmekten kurtulan ve Mavi Kitap'taki kod adlarının kimlere ait olduğunu gösteren belgeler 1999 yılında İngiliz arşivlerinde bulunup açıklanınca, Mavi Kitap'ın gerçeklere dayanmayan bir propaganda malzemesi olduğu tüm çıplaklığıyla ortaya çıktı. Keşfedilen belge bu 150 "görgü tanığından", 59'unu misyonerlerin, 52'sini Ermeni aktivistlerin ve yedisini de isyancı Ermeni Taşnak liderlerin oluşturduğunu ortaya koyuyordu. Geriye kalan 32 kod adına gelince, bunlar ya tamamen uydurma kişilere aitti, yahut da aynı kişinin başka bir kod adıyla tekrardan gösterilmesi sonucu Mavi Kitap'ta yer almıştı. Böylece, Mavi Kitap'ta "görgü tanığı" olarak atıfta bulunulanların, Osmanlı'nın can düşmanını Taşnak komitecilerden, Ermeni taraftarlığı nedeniyle ünen ve yansız bir tutum içinde olmaları mümkün olmayan kişilerle misyonerlerden ve uydurma isimlerden oluştuğu ortaya çıktı. Bu şekilde, Mavi Kitap'ın güvenilir tarihi bir kaynak olmadığı, tamamen bir propaganda malzemesi olduğu hiç kuşkuyla meydan vermeyecek şekilde belli oldu. Şimdi sizleri hayrete düşürecek bir şey söyleyeceğim. Bu da, kitabın düzmece ve uyduruk bir propaganda materyali olduğunun ortaya çıkmasına rağmen, Mavi Kitap'ın 2000 yılında İngiltere'de tekrar basılıp değerli bir kaynakmış gibi basın ve kamuoyuna tanıtılmasıdır. Kitabı bastıran Ara Sarafyan, ça-

resiz, kod adlarının yerine gerçek isimleri koydurmak mecburiyetinde kalmıştı.

Soru: 1985 yılında 89 bilim adamı deklarasyon yayınlamışken neden bu bilim adamlarına yeterince sahip çıkılmamıştır? Şimdi çıkılacak mıdır?

Cevap: Efendim bahsettiğiniz bilim adamları deklarasyonu ben Washington'da görevdeyken yayınlanmıştır. Yarım sayfa olarak hem *Washington Post* hem de *New York Times* gazetesinde yayınlanmıştır. Çok muazzam etkisi oldu bunun çünkü buradaki 69 bilim adamı arasında Amerika'nın en önde gelen isimleri vardı. En önde gelen isimleri Bernard Lewis, Avigdor Levy, Halasi-Kun, Stanford Shaw vesaire. Bunlar çok ileride, çok etkili insanlardı. Böyle bir sözde soykırım iddiası için Ermeni lobisinin baskısıyla bir karar tasarısı çıkaracakları zaman ben Nebraska Senatörü'ne, New York Senatörü'ne gidiyordum; mesela New York Senatörü'ne ve diyordum ki: "Sizin Pierre Oberling diye New York Üniversitesi'nde çok üstün nitelikli bir profesörünüz var." "Tanırım," diyordu. Diyordum ki: "Ona bir telefon edin, Türkiye ile Amerika NATO müttefiki. Böyle bir iddiaya imza atmadan önce bir telefon edip Pierre Oberling'den bunu sormaz mısınız?" deyince kendisi "Doğru, haklısınız," diyordu. Pierre Oberling'e telefon ettiğinde Oberling muazzam şekilde karşı çıkıyordu, bu çok yanlış diyordu. Onun için bana bu 69 bilim adamının imzaladığı deklarasyon çok yardım etti. Amerika Kongresi'ne diyor ki herhangi bir şekilde siz siyasi bir örgüt olarak, soykırım gibi tartışmalı bir konuda, tarih konusunda, şu tarafın veya bu tarafın haklı olduğu konusunda karar veremezsiniz, buna hakkınız yoktur. Yapacağınız şey gayrimeşru olur, bu işi tarihçilere bırakın. Bu iddialar asılsızdır diyor. Şimdi ne oldu da bugün bu sağlanamıyor? Bu deklarasyon neden burada bir daha yayınlanmadı? Sebebi şu. Ermeni lobisi ve Ermeni lobitanları bu deklarasyonda imzası bulunan her kişiye telefon ettiler, onları tehdit ettiler, çocuk-

larına ve eşlerine kötülük yapmakla tehdit ettiler ve onları sindirdiler. Stanford Shaw'un evini yaktılar. Bir diğeriyle anlaşma yaptılar, "Bu konuda eğer hiçbir şekilde sesini çıkarmazsan biz de seni rahatsız etmeyiz, yerinden de etmeyiz," dediler. Çok önemli bir kişi o da, Heath Lowry. Hepsisiyle bu şekilde konuştular ve hepsini sindirdiler. Amerika'da bir akademik terör vardır, bunu hatırlınızda tutun. Amerika'da konuşamazsınız, bunları burada konuştuğunuz gibi. Zaten dünyanın hiçbir ülkesinde konuşamazsınız bunları burada konuştuğunuz gibi. Fransa'da da konuşamazsınız. Bernard Lewis'i biliyorsunuz hapse mahkûm ettiler. Böyle bir şeyin olabileceğine inanabiliyor musunuz bugünkü dünyada? O bakımdan çok iyi anlamamız lazım, çok hassas olmamız lazım, bu konuyu çok iyi takip etmemiz lazım. Sivil toplum örgütlerimiz bu konuda yorulmuşlardır. Bu fevkalade bir şey. Böyle bir durumla karşı karşıyayız. Stratejimizi buna göre ayarlamamız lazım.

Mavi Kitap yayınlandığı zaman kimse bunun propaganda kitabı olduğunu bilmiyordu. Bu kitap muazzam etkili oldu. Bu kitabın esas itibarıyla amacı, Türkleri aşağılamak, Türkleri insanlıktan nasibini almayan, medeniyetsiz, hunhar kişiler olarak tanıtmaktı. Öyle kişiler ki bunlara yaşam hakkı verilmez. Bakın altını çiziyorum, hiçbir abartı yok. Çünkü bu kitabı hazırlayan İngiliz Propaganda Bürosu'na Lord George bizzat gitmiştir ve talimat vermiştir. Verdiği talimat şudur: "Öyle bir kitap hazırlayacaksınız ki, Türkleri son derece kötüleyeceksiniz." Programın adı, "The Turks Must Go"; "Türkler Gitmeli". Programın adı bu. Nereden gidecekler? Avrupa'dan ve Anadolu'dan sürülecekler. Türkler geldikleri yere gidecek. Asya'ya. Lord George'un hazırlattığı programdır, onun için Propaganda Bürosu'na 4-5 kişi vermiştir. "Türkler herhangi bir şekilde reform yapma hasletleri yoktur. Kendilerini de idare edemezler, başkalarını da idare edemezler. Türkler son derece yeteneksiz bir millettir, bunu ortaya koyacaksınız. Türkler Mezopotamya'ya ve Anadolu'ya gelmeden önce ora-

daki kültürün Avrupa kültürüyle bir yakınlığı vardı, bir akrabalığı vardı. Türkler dolavısıyla bu ortadan kalkmıştır. Türkler hiçbir şekilde dünyanın bu son derece, önemli bölgesine hâkim olmamalıdır, onları buradan muhakkak sürmek lazım.” Bu amaçla yazılmış bir kitap fakat esas amaç Amerika’yı mümkün olduğu kadar savaşa sokmak. Kitabın esas amacı bu çünkü kitap şu propagandayı yapıyor: “Müslüman Türkler Hristiyan Ermenileri kesiyor. Ve bunlar Almanların müttefiki. Onun için bizim İngiltere’ye mümkün olduğu kadar yardım etmemiz, İngiltere’yi muhtelif cephelerde rahata çıkarmamız lazım.” Amaç bu. Şöyle bir durumla karşılaşıldı: Bu kitabın tam bir propaganda kitabı olduğu 1999 yılının sonu ilâ 2000 yılı başında ortaya çıktı. Bunu ortaya çıkardılar. İngiliz Propaganda Bürosu’nun bütün arşivleri savaştan sonra yakıldı. Fakat ciltli kitapları yakmamışlar. Ciltli kitapları ilgili olan bakanlıklara vermişler. Bir de ciltli defter var, bizim muhasebe defterlerimiz gibi bir defter. O, kitap sanılmış. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Arşivi’ne gitmiş. Kimse içinde ne olduğunu bilmiyor. Aradan o kadar yıl geçtikten sonra (1916 ne zaman, 1999 ne zaman) bu bulunuyor. Bu kitabın içinde görgü tanıklarına istinaden yazılmış olan 150 rapor var. Bu 150 rapordaki isimler belli değil, kimin yazdığı belli değil. A, B, D diye kod adları verilmiş. Neden veriliyor? Kitapta yazıyor. “Biz buna kod adları verdik çünkü bu kişileri Osmanlı’nın misillemesinden kurtarmak lazım.” Amaç bu. İşte 1999’da bulunan bu kitapta ve ciltli defterde bu kişilerin, raporları yazarların kimler olduğu belli, bunların aşağı yukarı 70 tanesi Amerikalı misyoner. Amerikalı misyonerler biliyorsunuz Osmanlı’nın Ermenilere yaptığı zulmü ileri sürerek bağış topluyorlar. O zaman Amerika’da ebevyenler “Açlıktan ölen Ermeni çocuklarını unutma” diye yemek yediriyorlar. “Don’t Forget About the Starving Armenians.” Yemek yemeyen çocuklara bu şekilde anne babaları hatırlatıyor, orada aç çocuklar var. Geri kalan 50 tanesi Osmanlı’nın can düşmanı, içinde Taşnak liderler de var. Taşnak liderler, onları buraya görgü ta-

nığı diye koyuyorlar ve bunu Osmanlı'nın hunharlığını ispat eden, ortaya koyan kitap diye dünyaya sunuyorlar. Bütün bunlar ortaya çıkıyor. 30 tanesinin de kimin tarafından yazıldığı belli değil. 2000 yılında ben bunu öğrendim. Fakat bakın ne yapıyor? Kitap Ara Sarafyan diye bir kişi tarafından yeni baŗtan basılıyor. 2000 yılının nüshası bu. Ve bu sefer bunun içine bu raporları kimlerin yazdığı konuluyor. İngiliz Lordlar Kamarası'nda Barones Cox isimli bir hanım Lord var. İŗte bu hanım Lord, Lordlar Kamarası'nın çatısı altında Ara Sarafyan için bir davet veriyor. Dolayısıyla Barones Cox, Ara Sarafyan'nın yeni baŗtan bastığı bu kitabın bu davetle tüm basına ve akademisyenlere tarihi gerçekler diye sunulmasına yardımcı oluyor. Düşünebiliyor musunuz bu büyük sahtek rlığı? Ben bunu öğrenince "Acaba ne yapsam da bunu ortaya  ıkarсам" diye (emekliyim o zaman)  ırpınıyorum. O sırada bana Lord Ahmed adlı Pakistanlı'nın yardımı oldu. Lord Ahmed, O, Lordlar Kamarası'nda her zaman "Ben Türklerin avukatıyım," der. Orada Remsi G r isimli bir iŗadamımız vardı. Remzi G r o zaman İngiliz-Türk İŗ Konseyi'nin başkanını idi. Remzi Bey bana telefon etti, kendisini hiç tanıımıyordum. "Buraya gelip konuŗur musunuz?" dedi. "Memnuniyetle" dedim. Ve Londra'ya gittim. Londra'da aynen Barones Cox'un vermiŗ olduğu gibi bir davet verildi. Lordlar geldi, Avam Kamarası  yeleri geldi, basın geldi, Türk B y kel liği mensupları geldi. Avrupa İŗleri'nden sorumlu bakan geldi. Yani böyle etkili bir grup. Kısa bir konuŗma yaptım. Kitabı aldım, onlara "Bu kitabı tanıttınız, tarihi bir kaynak olduğunu söylediniz, bildiğiniz gibi bu tarihi kaynak esas itibarıyla Türklerin Ermenilere soykırımını yaptığını ispat etmek için kullanılır ve temel kaynak budur. Ben bu kitap hakkında bir-iki şey söyleyeceğim, ondan sonra siz kararınızı verin," dedim. Onlara dedim ki 1920'de İstanbul'u iŗgal eden İngiliz Komutanlığı'nın 144 T rk , ki bu Türkler arasında sadrazam var, ordu komutanları var, bakanlar var, yüksek devlet memurları var, bunların büyük bir kısmı da Ermenilere karŗı katliam

yapmaktan dolayı tutuklanıyor, gözaltına alınıyor ve İngilizler tarafından mahkeme edilecekler. Bazı yazarlar buna Malta Mahkemesi, Malta Sürgünleri Mahkemesi diyorlar. Bunun söylenmesinin sebebi şu: Bu 144 kişi hakkında gerekli tahkikatı yapmak ve gerekli kanıtları bularak Ermeni katliamıyla mahkûm ettirmek için Malta'ya gönderiliyor. Bunlar Malta'da gözaltında iken İstanbul'da büyük bir hareket başlıyor. Bir Ermeni akademisyen bulunuyor, ona bir ekip veriliyor. Onlar ilk önce Osmanlı arşivlerini tarıyorlar. Orada Türkleri suçlayacak bir şey bulunamıyor. Bunun üzerine İngiliz arşivleri aranıyor, orada da bulunamıyor. Fakat hâlâ ümitler kaybolmuş değil çünkü Amerikan arşivleri var. Amerika Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa girmediği için büyükelçiliği açık, başkonsoloslukları açık. Bütün Anadolu baştan aşağı oradan oraya koşan Amerikalı misyonerlerle dolu. 400 tane okulları, dispanserleri, hastaneleri var. Misyonerler her yerde. Bunun için düşünüyor ki mutlaka Amerika'dan bir şey çıkacak. Çünkü Londra İstanbul'u sıkıştırıyor. "Böyle bir şeyi başlattınız, biz 144 kişiyi 2 seneden beri İngilizlerin bütçesinden yediriyoruz, içiriyoruz, yatırıyoruz, bunun bir sonunu getirin," diyor. Fakat Amerikan arşivlerinden de herhangi bir şey bulunamıyor. Bunun üzerine 1921 Temmuz'da İngiliz Kraliyet Mahkemesi bir karar veriyor: "Biz bu 144 Türk'ü Ermeni katliamından sorumlu tutulabilecek ve herhangi bir şekilde suçlayacak bir kanıt bulamadık. Delil yetersizliğinden bunları serbest bırakıyoruz," diyor ve ibra ediyor. Ben bunları toplantıdaki İngilizlere anlattım. Anlattıktan sonra dedim ki: "Bu karar 1921'de verildi. Bu kitap 1916'da yayınlandı. Peki bu kitabın içindeki kanıtlar neden kullanılmadı?" Toynbee hayattaydı, Toynbee'nin bütün görgü kaynakları hayattaydı. Neden onlar İngiliz Mahkemesi'ne ellerindeki kanıtları, belgeleri vermediler? Yahut da görgü tanıklığı yapmadılar? "Çünkü," dedim, "bu kitap baştan aşağı sahtedir, uydurmadır. Buna karşı söyleyecek sözü olan kimse varsa lütfen buraya gelsin ve söylesin," dedim. Kimse gelmedi. Bunu üzerine

şunu söyledim: “Türlü türlü insanlık suçları var ama bir insanlık suçu da ulusların arasına nifak sokmak, onları birbirine düşman etmektir,” dedim. “O bakımdan bize hem bir özür borçlusunuz hem de aynı zamanda bu kitabı mümkün olduğu kadar erken çürütün, propaganda belgesi olduğunu ilan edin,” dedim. Fakat aradan o kadar zaman geçti, bildiğiniz gibi bu konuda bir şey yapılamadı, bu iş takip edilemedi. TBMM’ye girdikten sonra bu konuda bir mektup yazdırdık, TBMM imzaladı, Başbakan imzaladı, Deniz Baykal imzaladı ve bu İngiliz Parlamentosu’na gitti. Bu kitabın çürütülmesini istiyoruz. Buna olumlu bir cevap alacağız çünkü başka bir şey söylemeleri mümkün değil. Bu kitabın çürütülmesi neden önemli? Çünkü bu kitaptan hâlâ yararlanılıyor. Bir Türk-Ermeni sivil inisiyatifi var. Onlar uydurma bağımsız hukukçulara gittiler ve Türkiye hakkında tekrar bir Ermeni soykırımı kararı aldirdılar. Bu neye dayanıyor? Bu kitaba dayanıyor. Bunu ileri sürüyorlar. Demek ki bu hâlâ geçerli, bu hâlâ bizim aleyhimizde kullanılıyor. Zaten bunu çürüğe çıkardıktan sonra Morgenthau’nun ve Andonyan’ın kitabı “Talat Paşa Telgrafları” da çürüğe çıkmış olacaktır. O zaman elimiz daha kuvvetlenecektir.

Soru: “ABD bu hafta soykırımı tanıyacak mı? Türkiye dünyaya konuyu duyurabilmek için ne kadar para sarf edecek? Bir bütçe var mı?”

Cevap: Ben Amerika’nın herhangi bir şekilde soykırım kararını geçireceğini zannetmiyorum. Gördüğünüz gibi Amerika Türkiye’nin müttefiki. Ben 10 yıl Amerika’da görev yaptım ve çok güzel yıllar geçirdim. Çok büyük baskı altında çalıştım. Amerika’nın politikasını beğenmiyorum, şiddetle reddediyorum ama Amerika’yı seviyorum. Amerikalıların da bunu iyi anlaması lazım. Benim gibi düşünen çok insan var bu memlekette. Bunları söylemekten maksadım, söyleyeceklerimi iyi değerlendirmenizi sağlamak için. Soykırım tasarısı geçmez çünkü Amerika böyle bir kozu Türkiye’ye kar-

şı kullanıyor. Bakın şimdi İncirlik'i açtırmak için kullandılar böyle bir kozu. İnsan elinden bu kozu çıkarır mı? Onun için çıkarmayacak. Soykırım geçmez. Soykırımı önlerler. Washington'da "En büyük lobici hükümettir" derler. Hükümet ağırlığını koyarsa geçmez, ki koyacaktır ve geçmeyecektir. Çünkü bunu Türkiye'ye karşı yine koz olarak kullanacaklardır. Biraz önce anlattığım Mavi Kitap'ı müttefiklerimiz dahi bize karşı bir koz olarak kullanıyorlar. Onun için bizim bunu muhakkak çürütmemiz lazım.

İkincisi, ne para sarf edilecek? Bu çok önemli. TBMM'de alınan kararı size anlattım. Çok güzel, yerinde bir karar bu. Bu stratejiyi ortaya koyuyor, bunu takip etmemiz lazım. Ama bunun için bizim ortaya 4 boyutlu bir strateji çıkarmamız lazım. Sizler belirttiniz, iş siyasi bir konu ilk önce, siyasi bir boyutu var ve bu hususta çok ilerlenmiş, değil mi? İkincisi tarihsel boyutu var. Bu konuda da ilerlemeler yapmamız lazım, daha yeni belgeler çıkartmamız lazım. Elimizde çok güzel belgeler var, onları İngilizce'ye çevirmemiz, bütün dünya akademisyenlerine dağıtmamız lazım. Başbakanlık Arşivler Genel Müdürlüğü'nün web sitesinde 2500 sayfalık belge var. O belgelerin aynı zamanda orijinallerinin dijital çekilmiş fotoğrafları da var. Bunların İngilizce'ye çevrilmesi gerekli. Para lazım bunun için. Aynı zamanda bunun hukuki bir tarafı da var. Demek ki 4 boyutlu bir strateji ortaya çıkaracağız ve ondan sonra bunun yapısını ortaya koyacağız. Para olmadan olmaz, o bakımdan ben TBMM'nin ve hükümetin bu konuya gerekli parayı ayıracağını ümit ediyorum. Türk Tarih Kurumu'nu da çok kuvvetli bir şekilde desteklemek lazım.

Soru: "Gümrü Antlaşması geçerliliğini yitirdi mi? Yenilenmesi söz konusu mu?"

Cevap: Gümrü Antlaşması'nı Kâzım Karabekir kabul ettirdi. Muazzam bir antlaşmadır. Fakat maalesef onaylanmadı o antlaşma fakat ondan sonra bildiğiniz gibi biz iki antlaşma yaptık; Moskova Antlaşması'nı yaptık önce, ondan sonra

da Kars Antlaşması'nı yaptık. Her iki antlaşmada da Sevr reddediliyor.

Soru: *"Türkiye'nin arşivlerinin açılarak ve ortak bir komisyon kurularak gerçeklerin ortaya çıkarılması talebine Ermenilerin uzun ya da kısa vadede olumlu bir cevap vereceğine inanıyor musunuz?"*

Cevap: Ben kısa sürede beklemiyorum ama söylediğim gibi bu Türkiye'ye moral üstünlük sağlıyor. Çünkü herkes zamanı gelecek ve Ermenilere "Neden arşivini açmıyorsun?" diyecek. Bu, hatırlarına gelecek. Şu anda gelmiyor hatırlarına. Yani kimse Ermenistan'a dönüp de "Ne hakla sen Azerbeycan'ı işgal ettin? 1 milyon kişiyi oradan sefil ettin? Onlar göçmen olarak yaşıyorlar." Kimse bunu sormuyor. Neden sormuyorlar acaba? Neden? Düşündünüz mü bunu? Çünkü işin içine maalesef gene bir Hıristiyanlık-Müslümanlık konusu giriyor. Sizler liberal insanlarsınız, buna inanmanız çok güç ama bu işi tekrar tekrar benim gibi yaşamamız lazım ki bunu söyleyesiniz ve buna inanasınız. Bu çok büyük bir faktör. O bakımdan ben şöyle cevap vereceğim: Evet demeleri için dünya kamuoyunun baskısı lazım; büyük devletlerin baskısı lazım; nesnel, etik, ahlaki bir yaklaşımla bazı milletlerin ve bazı devletlerin de yaklaşması lazım. Fakat söylediğim gibi bu bize büyük bir moral güç veriyor.

Soru: *"Amerika'daki ilkokullarda okutulan kitaplarda soykırım tanımı yapılırken örnek olarak Türklerin Ermenileri yok etmelerinin gösterilmesi ve böylece küçüklükten itibaren beyinlerinin yıkanması sizin döneminizde de vardı. Bununla ilgili ne gibi önlemler almaya çalıştınız?"*

Cevap: Çok şey yaptık ve bana bu soruyu sormanızdan dolayı son derece memnunum. Ne yapmak lazımdı? Siz olsaydınız ne yapardınız? Biz de onu yaptık. Hocalara gittik. Kaynak hocalar. İlkokul hocalarını, lise hocalarını büyükelçiliğimize davet ettik. İlk önce buna büyükelçiliğimizde başla-

dık ve “Teacher’s Program” diye bir program başlattık. Bizim büyükelçiliğimize bir keresinde 180 kişi geldi çünkü daha öncekilerden öğrendiler ki biz yemek veriyoruz. Türk mutfağını onlara gayet esaslı sunduk. Sonra Amerikalılar sabah geldi, bir konuşma yaptık. Bu 69 bilim adamından burada olan hocalar, profesörler geldiler konuştular. Büyük isimler de getirdik. Onlar öğleden sonra da konuştular. Aynı zamanda onlara Justin McCarthy tarafından hazırlanmış çok esaslı kitapları da verdik ve onlar için “Teacher’s Manual” hazırlattık ve bunu her yaz yaptık, kışın da yaptık. Mümkün olduğu kadar yaptık. Bu hâlâ devam ediyor. Buna devam etmek lazım. Bu çok önemli bir şey. Bunun için masraftan kaçınmak lazım. Aynı zamanda piyangolar kurduk. Orada birtakım sorular soruluyordu, öğretmenler arasında bilenlere Türkiye’ye bedava seyahatler tertipleedik. Bunu yaptık. Çok önemli bir şey zannediyorum.

Bunun yanında Türk Etüdleri Enstitüsü çok çalıştı, güzel çalıştı. 10 yıl çok iyi çalıştı, sonra iyi çalışmadı. Başındaki insanları korkuttular. Mesela “Büyükelçi Morgenthau’nun Öyküsü” diye bir kitap çıktı. Bütün Ermeni Diasporası’nın dayandığı kitap bu. Elleriindeki bir numaralı güven bu. Amerikalı tarihçi, Heath Lowry, şimdi Princeton Üniversitesi’nde profesör, ona karşı çok esaslı bir kitap yazdı. “Büyükelçi Morgenthau’nun Hikâyesinin Perde Arkası” diyerek. Rezil etti. Çürüttü tam anlamıyla bütün yazılanları. Çünkü Büyükelçi Morgenthau İstanbul’da 26 ay görev yapmış Amerika Büyükelçisi olarak, 1918’de de politikaya gireceğim ve belli oyları alacağım diye 1918’de propaganda kitabı yazmış. Heath Lowry, Büyükelçi’nin 26 ay boyunca Amerika’ya göndermiş olduğu raporları Amerikan arşivlerinden çıkarttı. Günlüğü var adamın, vakfında duruyor. O günlüğü ortaya çıkarttı, ondan sonra bunu kitaptaki bilgilerle karşılaştırdı ve yazılan her şeyin sahte olduğu, kitabın propaganda için yazıldığı ortaya çıktı.

İKİNCİ BÖLÜM
ANILAR VE GÖRÜNTÜLÜ
SUNUMLAR

ERMENİLERİN TÜRKLERE YAPTIĞI KATLİAM: GÖRGÜ TANIKLARININ TORUNLARININ ANLATTIKLARI

Hazırlayan
Prof. Dr. Aysel Ekşi

Ünlü tarihçi **Ahmet Refik Altınay** önce İkdam gazetesinde ve daha sonra da “İki Komite, İki Kıtıl” başlığı altında yayınladığı kitabın önsözünde şöyle yazmıştır (1): *“Bu kitapta insaniyetten başka hiçbir şey nazarı dikkate alınmayarak sırf hakikat tasvire çalışılmıştır. İnsanları öldürmek, toprakları kapışmak, beşeriyeti kan ve ateş içinde boğmak için gösterilen ihtirasları tamamen reddediyorum. Bu feci devirde Türklerden ve Ermenilerden elim bir surette hayatlarına son verilenler için ruhum eşit olarak mustarıptır.”*

Kitabın birinci bölümünde Ahmet Refik Altınay, Eskişehirde Askeri Sevk Komisyonu’nda görevli bulunduğu 1915 yılına ait izlenimini aktarmıştır. Bu bölümde Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden toplanarak mecburi göçe zorlanan Ermenilerin yaşadıkları sefalet anlatılmaktadır.

“Bir sabah, Eskişehir tren istasyonunda olağandışı bir hal yaşandı. O vakte kadar o trenlerden askerden başkası inmemiştii. Şimdi gelenler ise çocuklar, kızlar, kadınlar ve yaşlılar kafilesinden iba-

retti... Konya'ya gidecekleri söylendi, fakat ceplerinde tren ücreti ödeyecek tek kuruşları bile yoktu. Hepsi de fakir, şanssız köylülerdi. Herkes istasyondaki bu dokunaklı manzaradan üzüntü duymuş, sadece bugün gelenlerle biteceğini sanmıştı.

Gece ulaşan tren aksini gösterdi. Trenin ovaya bakan yanından ağlamalar, çığlıklar duyuluyordu. Seslere doğru koştum; o kadar hüznü bir sahne idi ki. Etrafta ne lamba, ne ışık, ne de bir yol gösterici vardı. Fakiriyle zenginiyle, aç ve perişan binlerce aile yük vagonlarından çıkmaya çalışıyordu; kucaklarındaki çocukları ağlayan kadınlar, sakalları darmadağın vaziyette uzun cüppelerini toplayarak omuzlarında yüklerini taşıyan rahipler, ter içinde kalmış anneler bir yandan sakatlarını ve mallarını çıkarmaya çalışıyor, bir yandan da, çocuklarını, genç kızlarını ve annelerini kaybetmemeye gayret ediyordu.

Bu göz yaşartıcı manzaraya dayanmak mümkün değildi. Kimseye yardım etmek, kederli feryatlara cevap vermek mümkün değildi, zaten yardım tekliflerini de kabul etmiyorlardı. Bu adaletsiz mezalim öyle bir nefret uyandırmıştı ki kalplerindeki sarsılmaz düşmanlıkla en zavallı, umutsuz bir kadın bile yardımlarınız karşısında kaşlarını çatarak kinle yüzünüze uzun uzun bakıp, korkusuzca güçlü kalbi ve maneviyatıyla felakete, açlığa ve hatta ölüme doğru adımlar atarak ilerliyordu.

Trenler peş peşe gelmeye devam etti ve içlerinden binlerce köylü aileler çıktı. O kadar çok gelen oldu ki Eskişehir'e ulaşanları nakletmek imkânsızlaştı. Birkaç gün zarfında, Eskişehir tren istasyonu 10-20 bin aileyle doldu. Trene binemeyen kadın çocuk ve erkekler de, birkaç zavallı jandarmanın korumasında, ayakları kanamış vaziyette yürüyerek ulaştılar. Bu yüreğe işleyen bir manzara idi. Bu talihsiz aileler nereye gidecekti? Hiç kimse bilmiyordu. Tren, bilet-siz taşımayı reddediyordu; nakil için yolcu vagonları değil hayvan nakletmek için inşa edilen üstü açık vagonlar kullanılıyordu.

Haftalar sonra, Ermeniler hâlâ yola sevk edilmemişlerdi. Binlerce ailede açlık baş gösterdi; yiyecekleri, paraları, hiçbir şeyleri yoktu.”(1)

Ahmet Refik kitabın ilk bölümünde bu tehcir kararını alan ve uygulatan İttihad ve Terakki'nin yöntemini de çok sert şekilde eleştirir.

Kitabın ikinci bölümünde ise tamamen farklı bir tablo çizer Ahmet Refik. Rus Ordusu'nun çekilmesinden sonra gazeteci olarak Doğu Cephesi'nde Erzurum ve civarındaki yerleşim alanlarına gitmiştir. Ermeni komitacıların bölgede Türklere yapmış olduğu katliam karşısında dehşete düşer.

Ahmet Refik'in gözlemlerini, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmalar* dergisinden aynen aktaralım (2):

I. Dünya Savaşı sonlarına doğru mahallinde incelemelerde bulunmak üzere Alman ve Avusturyalı bir grup yabancı gazetecinin başkanı olarak Doğu Anadolu ve Kafkasya'ya gönderilen ve bu çerçevede 2 Mayıs 1918'de, yani şehrin kurtarılmasından üç ay sonra Erzincan'a gelen **Ahmet Refik Bey (Altınay)** de gördüklerini şöyle anlatıyor. "... Artık Erzincan'a gelmiştik. Sağımızda çukur bir vadi içinde, kırlar görünüyor. Sonra yol bir ovaya iniyor, muntazam ve düz bir zeminden, kesilmiş kavaklar arasından geçiyor. Mehtap bu güzel ovalarda efsunkâr bir teessür hasıl ediyor. Erzincan'ın binaları görüldüğü zaman, güzel ve mamur bir şehre geldiğimizi anladık. Bahçeleri ağaçlarla dolu. Ancak evler boş ve ıssız... Güneş ortalığı aydınlattığı zaman bir harabe içinde bulunduğumuzu anladık. Gece mavi sisler içinde efsunlu bir tesir yapan bu yerler yıkılmış, yakılmış, kırılmış ve parçalanmış kasabadan başka bir şey değilmiş. Erzincan uzun geniş bir ova ortasında etrafı karlı dağlarla çevrilmiş Kemah Boğazı, Sepkur (Sepbikur) Geçidi her taraf karla örtülü. Fakat bahçelerinde erikler, kayısılar, armutlar hep çiçek açmış. Uzakta bataklıklar içinde Fırat gizli gizli akıyor. Kasabadan bakıldığı zaman güzel Fırat'ın feyyaz sularını görmek kabil değil. Geçtiği yerler ancak sahillerindeki çıplak söğütlerden belli oluyor. Her tarafta melâl, harabî, sefalet, açlık manzaralarından başka bir şey görülüyor. Bir zamanlar Yıldırım'ların, Fatih'lerin, Yavuz'ların ordularına mekân olan bu güzel belde şimdi şerefli mazisinden mahrum, aciz ve bîtab içinde tahrip edilmiş. Dört yüz seneyi mütecaviz bir zamandan be-

ri Osmanlı idaresinde yaşayan kahraman beylerbeyi ve yeniçeri serdarları idaresinde pûr şan ve şeref mevcudiyetini gösteren Erzincan'ın şimdi metruk ve perişan sokaklarında kimseler görünmüyor. Harabeden en ziyade kurtulan noktası hükümet konakları, askerî dairelerin, Belediye Dairesi'nin ve civarının bulunduğu yerler. Oralarda da sefil ve perişan yalınayak, yüzleri yanmış, esvapları eskimiş, lime lime olmuş, fakr ve zarurettten, açlıktan insanlığını kaybetmiş bir kısım halk. Bir zamanlar meyveler ve sebzelerle, dut pekmezleri ve nefis armutlarla dolu pazarda şimdi halk iâşesini temin için ot satılıyor. Dükkânların büyük bir kısmı kapalı. Pejmürde kıyafetli halk çarşı önündeki harap meydana toplanmış kadın, erkek alışveriş ediyorlar (2)...

"Rusların avdetini müteakip Ermenilerin zulmettikleri belde-lerden biri de Erzincan. Vaktiyle yirmi bin nüfusu ihtiva eden kasabada şimdi üç-dört bin kişi bile yok. Rusların istilasî hengâmında kasabada kalanlar fakir ve aciz halk. Bunların da yedi yüze yakın kısmı Ermeniler tarafından kesilmiş, öldürülmüş, yakılmış ve kuyulara atılmış. Kasaba Osmanlı Ordusu tarafından şubatta geri alınmış. Ölülerin toplanması hâlâ bitmiyor. Bu korkunç kan ve sefalet manzarası karşısında, karlı dağlar, bahara hazırlanan ovalar, henüz çiçeklenen ağaçlar, sessiz ve cansız (2)...

"Geceyi Bican'da geçireceğiz. Bican'a geldiğimiz zaman ortalık iyice karardı. Köyün harabeleri arasında, yanmış evlere sığınan yolcuların ateşleri görülüyor. Yatacak barınacak hiçbir yer yok. Köyün yangın yerlerine girdiğimiz zaman etrafıma baktım: Küçük bir kız başı, yolun kenarına yuvarlanmış, oyuk gözleri, sırtmış dişle-riyle karanlıklar içinde ağlıyor gibiydi (2)...

"İlica, muntazam ve büyükçe bir köy. Erzurum Ovası buradan başlıyor. Ovanın solunda kalan köyler tamamen harap. İlica'nın hamamları muntazam ve güzel. Suyu o derece sıcak değil. Ermeniler en çok burada zulüm ve işkence yapmışlar. Çoluk çocuk, kadın erkek, köyün sakinlerinden birçoğunu öldürmüşler. Köyde tek bir nüfus bile kalmamış (2)..."

Erzincan'daki Ermeni katliamı ile ilgili gördüklerini yazan Dr. Rıza Nur'dan da, gene aynı kaynaktan bir pasaj aktaralım:

“Erzincan Ovası’nda ilerliyoruz. Artık Ermeni tahribatını görüyoruz. Harbi Umumi sonunda Rus Ordusu Bayburt-Erzincan taraflarından çekilirlerken Rus Ordusu’ndaki Ermeniler müthiş katliamlar ve emsalini yapmışlardır. Buradaki insanlığın hikâyesine bakmaya lüzum yok. Bunu söyleyen şey, ikide bir gördüğümüz bir çok yıkık duvardan meydana gelmiş viraneler. Bunlar Türk köyleri imişler. Ermeniler ahaliyi kadın, erkek ve çocuk kesmişler, köyleri de yakmışlar (2).

“Bütün bu facia ve mezalim ile ilgili bir kısım Ermeni ve Rusların şahitliğiyle veya bu yolda verdikleri raporlarla da teyit edilmekte ve belgelendirilmektedir. Nitekim Erzincan’da esir edilen Erzincan’ın Kürtkendi Köyü’nde Haçikoğlu Kirkor’un Erzincan’da 1. Kafkas Kolordusu karargâhında tespit edilen ifadesinde katliamla ilgili, ‘Osmanlı kıtalarının Erzincan’ı işgalinden on gün evvel katliam icra ve namusa tecavüze başlandı. Vağavir ve Eğrek köylerinden bir kısım ahali şehre getirilerek katledildi.’ bilgisi verilmektedir. (2)

“Bundan başka, Ermeni kıtalarının icra ettikleri vahşete lanet ederek, bu kıtalarda subaylık etmek tenezzülünde bulunmayıp Erzincan’da kalmış olan 13. Türkistan Avcı Alayı’na mensup Yüzbaşı Vekili Kazmir yazdığı raporda Ermeni mezalimi ile ilgili, ‘Ermeniler, Müslümanları Sarıkamış’ta çalıştırmak bahanesiyle topladılar ve şehirden iki kilometre ayrılınca katlettiler. Ermeniler arasında Rus zabıtları bulunmasaydı mezalimin daha geniş çapta tatbik edileceği tabii idi. Bir gecede 800 Müslüman kesildiğini bizzat Ermenilerden işittim. 15-16 Kanun-i Sani gecesi Ermeniler, Erzincan’da Müslüman ahaliye katliam tertip ettiler. Miralay Morel’in aldığı tedbirler neticesiz kaldı. Zülüm ve yağma devam etti.’”

Bölgedeki vahşet ve katliamla ilgili daha fazla belge ve bilgiler, 1918’de yapılan birinci baskısı Ermeniler tarafından piyasadan toplattırılan, sonra Osmanlı Genelkurmayı tarafından 1919’da İstanbul’da ikinci baskısı yaptırılan “İslam Ahalinin Duçar Oldukları Mezalim Hakkında Vesaike Müstenit Malumat” adlı eserden elde edilebilir (2). Bu yıllarda Türkiye topraklarında olagelen olayları, gene “Görüş Tarih Dergisi’nden” aynen aktaralım:

“Erzinçan I. Dünya Savaşı sırasında 1916 yılında Ruslar tarafından işgal edilmiş, 1918 yılına kadar da Rus işgali altında kalmıştır. Bölgedeki Müslüman halk bu işgal sırasında Rus ve özellikle Rus Ordusu’nda yer alan Ermenilerin baskısını yaşamıştır. 1918’de Brest-Litovsk Antlaşması’yla Rus işgali sona ermiş, bölgedeki Müslüman halk eşi görülmemiş bir Ermeni katliamı ve vahşetine uğramıştır. Bölge bu durumdan ancak Türk birliklerinin Erzincan’a girmesiyle kurtulabilmiştir (2).

“Diğer taraftan bu savaş sonrasında Osmanlı Devleti bir Ermeni problemi ile karşı karşıya gelmiştir. Şöyle ki, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti’nin Ruslarla imzaladığı Ayastefanos Antlaşması’nda Osmanlı Devleti’nin doğu vilayetlerinde bir Ermeni devleti kurulması öngörülmekteydi. Bu şekilde hem savaş sırasında Ruslarla birlikte hareket edip onlara yardım eden Ermeniler mükâfatlandırılıyor, hem de Rusya’nın hâkimiyeti Osmanlı Devleti’nin doğu vilayetlerinde genişletilmiş oluyordu. Ancak, Rusların bu şekilde güneye sarkması, aynı zamanda Avrupa devletlerini de tehdit ettiğinden özellikle İngiltere ve Fransa’nın müdahalesiyle Ayastefanos Antlaşması yürürlüğe girmedi. Bilahare bu antlaşmanın yerine Berlin Antlaşması imza edildi. Bu yeni antlaşmada Ermeni devletinden söz edilmemekle beraber, önceki antlaşmada sözü edilen doğu vilayetlerinde Ermeniler lehine birtakım ıslahatların yapılması öngörülmekteydi. Ancak yapılması istenen bu ıslahatlar aslında bölgede tedricen bir Ermeni devleti kurulması demektir. Nitekim antlaşmanın yürürlüğe girmesinden bir müddet sonra bağımsız bir Ermenistan kurma hayaliyle örgütlenen Osmanlı Ermenileri, dışarıdan da aldıkları destekle, devlete karşı ayaklanmalar çıkaracaklardır. İşte bu şekilde 1890 yılından itibaren Taşnak ve Hınçak adlı Ermeni örgütlerinin önderliğinde gerçekleştirilen ayaklanmaların önemli bir kısmı Erzincan ve çevresinde vuku bulacaktır. (2)

“Bu olayların arkasından Erzincan, çok önemli olaylara ve gelişmelere 1. Dünya Savaşı sırasında sahne olacaktır. Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti 1. Dünya Savaşı başladığı sırada Almanya ile

İttifak yaparak Üçlü İttifak grubunda yerini almıştı. Bu sırada savaşın Almanya'nın düşündüğü ve planladığı gibi bir gelişme göstermemesi ve dolayısıyla Almanya ile müttefiki Avusturya'nın Avrupa'da sıkışması üzerine, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi önem kazandı. Bu sebeple Almanya, kendisi ile ittifak yapmış olan Osmanlı Devleti'ne savaşa girmesi için baskı yapmaya başladı. Bu ortamda Osmanlı Devleti, birtakım bahanelerle savaşa girmeyi bir müddet geciktirdiyse de sonuçta, 29-30 Ekim 1914 gecesini Alman Amiral Souchon komutasındaki Osmanlı Dönanması'nın Enver Paşa'nın bilgisi dahilinde Karadeniz'de Odesa ve Sivastopol gibi Rus Limanlarını bombalamasıyla savaşa katıldı. (2)

"Bu şekilde savaşa katılan Osmanlı Devleti'nin savaş planında, 93 Harbi'nde Rusya'nın eline geçmiş bulunan Kars, Ardahan ve Batum gibi yerleri geri almak da vardı. Bunun yanı sıra Avrupa'da sıkışmış bulunan müttefiklerini de rahatlatmış olacaktı. Bu çerçevede Rusya'ya bir darbe vurmak için Güney Kafkasya ile Kuzey İran'a girip Rusların arkasını çevirmek üzere Başkomutan Enver Paşa bizzat bölgeye gelip komutayı devralarak, 22 Aralık 1914'te bölgedeki ordu birliklerine Sarıkamış-Urumiye istikametinde taarruz emri verdi. (2)

"Esasında daha Kasım 1914'ten itibaren çatışmaların başladığı bölgede Rusların iyi tahkim edilmiş, yüksek tepelere hâkim 160 bin askeri bulunmaktaydı. Buna karşılık bölgede yeterli kış donanımı da bulunmayan 150 bin Türk askeri vardı. Bu ortamda Türk kuvvetlerince başlatılan taarruz harekâtı planlanan bir şekilde gerçekleştirilemedi. Çünkü Türk birlikleri henüz doğru dürüst haritası bile çıkarılmamış olan 960 km uzunluğunda, 480 km eninde askeri ya da ikmal malzemesini ulaştıracak demiryolu olmayan çok geniş bir arazide yayılmıştı. En yakın demiryolu cepheden 960 km uzaktaydı. Arazide yalnızca dar ve dik birkaç karayolu vardı. Hiç bakım görmeyen köprülerin neredeyse tümü çökmüş olduğundan ırmaklar ancak sığ yerlerden yürünerek geçilebiliyordu. Bu durumda cephe ve diğer malzemenin deve kollarıyla getirilmesi gerekiyordu. Bu da altı haftalık bir yol demektir. Bunun yanı sıra bu

zor şartları içeren ikmal yolları Ermeni komitacıların tehdidi altındaydı. Yani onlar tarafından vurulmaktaydı. (2)

“Diğer taraftan bölgenin büyük bir kısmında yerleşim yoktu. Ayrıca taarruz harekâtı başladığı sıralarda bastırılmış olan kış ve kar fırtınaları bölgenin büyük bir bölümünü geçilmez bir hale getirmişti. İşte böyle bir lojistik ortamda gerçekleştirilmeye çalışılan Kafkas harekâtı sırasında Türk Ordusu karın derin olması yüzünden toplarını geride bıraktı. Askerler, -20 derece soğukta ve çadır-sız olarak ordugah kurmak zorunda kaldılar. Harekât sırasında askerlerin yiyecekleri tükendi, kar fırtınalarının kapattığı karmaşık dağ geçitlerinde yollarını kaybettiler ve asker arasında tifüs salgını başladı. İşte böyle bir olumsuz ortamda birbirleriyle ilişkileri kopan Türk birlikleri Rus cephelerine koordineli bir hareket ve baskın gerçekleştiremedi. Rus cephelerine ulaşabilenler de mevzilerinde bulunan Rus birliklerince imha edildiler. Bu şekilde 1915 yılı Ocak ayına gelindiğinde soğuktan, hastalıktan ve çarpışmalardan Türk birliklerinin % 90’a yakın kısmı hayatını kaybetti. (2)

“Bu gelişme sonunda tabii ki cephedeki inisiyatif Rusların eline geçti. Bilahere 27 Mart 1915’te Artvin’i ele geçiren Ruslar bundan sonra 15 Nisan 1915’te Van’daki Ermenilerin ayaklanarak Van’ı ele geçirip yakmasından da istifadeyle güneye Malazgirt ve Van bölgesine sarkarak buraları işgal ettiler. Buna mukabil Doğu Cephesi’nde asıl Rus faaliyeti, Çar’ın 1915 kış mevsiminde bütün Rus Orduları Başkumandanlığı’nı fiili olarak üstlenip, Kafkas Valiliğine de Grandük Nikola Nikolayeviç’in getirilmesinden sonra başladı. Bu taarruz sonucu Ruslar, bölgede zayıf durumda bulunan Türk kuvvetlerine karşı kısa zamanda üstünlüğü ele alarak, 11 Ocak 1916’da 3. Ordu cephesini yarıdılar. Bundan sonra Ruslar sırasıyla 1916 yılı 16 Şubat’ında Erzurum ve Muş’u, 3 Mart’ta Bitlis’i, 8 Mart’ta Rize’yi, Nisan’ın 19’unda Trabzon’u, Temmuz ayında da Gümüşhane, Kelkit ve Erzincan’ı işgal ettiler. (2)

“Böylece Erzincan 25 Temmuz 1916’dan itibaren Rus işgali altına girmiş oluyordu. Bu gelişmeler sonrasında 2. ve 3. Ordu’nun Ruslara karşı tertip etmek istedikleri ortak taarruz da sonuçsuz kal-

dı. Bunun yanı sıra Mustafa Kemal Paşa'nın kumandanlığını yaptığı 16. Kolordu Ruslara karşı bir çevirme harekâtı gerçekleştirerek, 6 / 7 Ağustos tarihlerinde Muş ile Bitlis'i geri aldı. Aynı zamanda 9 Eylül'e kadar süren harekâtla Rus ileri harekâtı da durduruldu. Bundan sonra Erzincan'ın da içinde bulunduğu bölgede bir müddet pek önemli bir gelişme olmadı. (2)

"Bu arada Rusya'da 1917 Şubat ayında bir ihtilal meydana geldi. Bu durum Rus Ordusu'nda bir gevşeme meydana getirdi. Bu ortamda Rusya'da ihtilalden sonra yeni yönetim ile Osmanlı Devleti arasında mütareke teklifleri oldu. Bu arada Rusya'da Ekim 1917'de ikinci bir ihtilal meydana geldi. Bu ihtilalden sonra iktidara gelmiş olan Bolşevik yönetimi 1. Dünya Savaşı'ndan toptan çekilme kararı aldı. Bu arada savaş sırasında İtilaf Devletleri arasında yapılan gizli antlaşmaları da açıkladı. Bilahare Rusya savaştan çekilme kararı doğrultusunda 21 Kasım 1917'de Müttefik elçilerine verdiği notalarla bütün cephelerde mütareke yapılması teklifinde bulundu. Bu isteğe Almanya 27 Kasım'da cevap verdi. Mütareke görüşmelerine 29 Kasım'da Doğu Cephesi Genel Kumandanlığı'nın karargâhı olan Brest-Litowsk'da Doğu Cephesi Erkân-ı Harbiye Reisi General Hoffmann başkanlığında başlandı. Görüşmelere Osmanlı Devleti adına Berlin Askeri Ataşesi Zeki Paşa katıldı. Görüşmeler 15 Aralık 1917'de tamamlandı ve Almanya, Avusturya-Macaristan Bulgaristan ve Türkiye ile Rusya arasında Mütareke imzalandı. (2)

"Bu sırada 15 Aralık'ta Erzincan-Refahiye yolu üzerinde her iki taraf hatları arasında Türk ve Rus delegelerinin buluşup Erzincan'da görüşme yapmaları da karara bağlandı. Bunun üzerine Erzincan'da, 3. Ordu Kurmay Başkanı Albay Ömer Lütfü Bey'in başkanlığında bir heyet ile Rus heyeti arasında üç gün süren görüşmeler sonunda 18 Aralık'ta 14 maddelik Erzincan Mütarekesi imzalandı. Böylece Kafkas Cephesi'nde savaş sona ermekteydi. (2)

"Bu gelişmenin arkasından 20 Aralık'ta Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan ile Bolşevik Rusya arasında Brest-Litowsk'ta barış görüşmelerine de başlandı. Ancak

şimdi Ruslar işi biraz ağırdan alıyorlardı. Bu sırada yeni Rus yöneticileri yani Bolşevik Ruslar, Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleri'ne yenileceğini göz önünde tutarak, kesin barış antlaşması yapılmadan önce işgal altında tuttıkları bölgeyi Rusya'nın çıkarlarına göre düzenlemek, yani bölgede bir Ermeni yönetimi oluşturmak istediler. Aşağıda da belirtileceği gibi bölgede bu yönde girişimlerde bulundular. Osmanlı Devleti'ni o sırada Berlin Büyükelçisi olan İbrahim Hakkı Paşa'nın temsil ettiği ve 8 Ocak 1918'den şubat ortalarına kadar Sadrazam Talat Paşa'nın başkanlık ettiği görüşmeler anlaşma ile sonuçlanarak, 3 Mart 1918'de barış antlaşması imzalandı. İşte bu antlaşmanın 4. maddesine göre Ruslar, Doğu Anadolu'dan geri çekiliyorlar ve 1878'den beri işgal altında tuttıkları Kars, Ardahan ve Batum'u da Osmanlı Devleti'ne geri veriyorlardı. (2, 4)

"Ancak bütün bu gelişmelere rağmen doğuda çatışmalar durmadı. Esasında 18 Aralık'ta imzalanan Erzincan Mütarekesi'nden sonra Ruslar işgal altında tuttıkları yerlerden çekilmeye başlamışlardı. Fakat şimdi Rusların yerini, Rusya'daki Şubat 1917 ihtilalinden sonra bölgede bağımsız Ermenistan kurmaya çalışan, aynı zamanda Rus Ordusu'nda görev yapan her tarafta Rus Ordusu'nun silahlarına konan veya Ruslar tarafından desteklenen Taşnak komitacılarından oluşan Ermeni birlikleri ile çeteleri almıştı. Bu ortamı esasında Çarlık Rusyası gibi Ermenilerin koruyuculuğu rolünü üstlenen yeni Rus yönetimi, yani Bolşevik Ruslar hazırlamıştı. Nitekim 11 Ocak'ta Ermenilerle ilgili, Rus işgali altında bulunan Türk topraklarındaki Ermenilere kendi başlarına teşkilatlanma ve kendi geleceklerini kendilerinin tayin etme hakkı tanınması gerektiğini içeren "Türk Ermenistan'ı" başlığıyla bir beyanname yayınlamış olan Ruslar, Erzincan ve çevresinden çekilirken görevlerini Ermenilere devretmişlerdi. Bu şekilde işgal altındaki bölgede bir Ermeni milis teşkilatı oluşturulması işine girilmişti. Bu girişimleri Brest-Litowsk'taki Türk Askeri Heyeti'nin Başkanı Müşir Ahmet İzzet Paşa protesto ederek, 20 Ocak 1918'de Rus temsilcisi-ne yazılı bir nota verdi. Rusya'nın bu protesto notasına cevabı, bu-

rada yapılan işin Kafkas cephesindeki kuvvetlerin millileştirmekten başka bir şey olmadığı şeklinde oldu. Bu cevapla Rusya işgal altında tuttukları bölgede ve Kafkasya'da Ermenileri silahlandırma işini kabul etmiş oluyordu. (2)

"Bu şekilde Ermeni birliklerinin Türk Ordusu'nun karşısında yer almaları ile birlikte bölgedeki çarpışmalar başka bir boyut kazandı. Şimdi savaşın karşılıklı olan bütün kaideleri ortadan kalkmıştı. Nitekim Antranik idaresindeki Ermeni birlikleri ve çeteleri bir taraftan cephede Türk birliklerine karşı koyarlarken bir taraftan da işgal altında tuttukları yerlerde bulunan sivil Türk halkı üstünde geniş bir katil ve imha hareketine girişmişlerdi. Bu durumda Türk Ordusu'nun çok süratli bir şekilde işgal altındaki bölgelere girmesi ve buralarda kalan halkı bir an önce kurtarması gerekiyordu. Bu ortamda Türk Ordusu ile gayri nizami Ermeni birlikleri arasındaki çatışmalar artık kör ve aman bilmez bir boğazlaşma halini aldı."

Türk Ordusu'nda subay olarak görev yapan **Şevket Süreyya Aydemir, Suyu Arayan Adam** adlı eserinde Erzincan yöresinde tanık olduğu Ermeni katliamını şöyle anlatmaktadır (3):

"İleri harekât geliştikçe karşılaştığımız görüntüler tabiatın kahrını arka plana attı. Savaş bir kan sarhoşluğu halini aldı. Bu sarhoşluk bir an geldi ki en vahşi haddine vardı. Ermeni Ordusu'na Taşnak komitacıları hâkimdi. Bu komitanın büyük hırsı sadece bir imha ve intikam savaşından ibaretti. Çılgın hesaplaşmanın bir türlü sonu gelmiyordu. Erzurum yolu üzerindeki Cinis Köyü karşısında Evreni Köyü'nde kadın, erkek, çocuk bütün köylüler öldürülmekle kalmamıştı. Öldürülenlerin vücutları parçalanarak, kollar, bacaklar, kafalar kasap dükkânlarındaki etler gibi duvarlara, çivilere, çengellere asılmıştı. Fakat bunları yapanların hırsları bununla da sönmemişti. Köyde ne kadar hayvan ele geçmişse mandalar, sığırlar, davarlar, kümes hayvanları, hatta köpekler öldürülmüş, parçalanmıştı. Yerlere serilmişti. Cinis'te ise bütün köy halkını ayakta ve köyün ağzında bekliyor gördük. Fakat bunlar bir ölü

kafilesiydi. Köyden çıkarılan, köye gireceğimiz yol üstünde süngülenirken birbirlerine sokulan ve yapışan kadın, erkek, çocuk bu insanlar dayanılmaz bir soğuk altında kaskatı donmuşlar ve öylece kalmışlardı. (2)”

“Bunun yanı sıra bölgede harekâta bulunan Türk Ordusu kumandanının Başkumandanlık Vekâleti’ne gönderdiği 16 Şubat 1918 tarihli raporda ise şu ifadeleri görüyoruz: “Çardaklı Boğazı’ndan Erzincan’a kadar olan bütün köyleri, hatta bir kulübe bile sağlam kalmamak şartıyla tahrip edilmiş gördüm. Bahçelerin ağaçları kesilmiş, köylerden bir fert sağ kalmamıştı. Ermenilerin Erzincan’a irtikap ettikleri facialar Cihan Harbi’nde bugüne kadar kaydedilmemiştir. Üç günden beri Ermeniler tarafından öldürülüp meydanda kalan Müslüman cenazeleri toplattırılmaktadır. Şehit edilen bu bigünah ve masum halk arasında memeden kesilmemiş çocuklar, doksan yaşını ikmal etmiş ihtiyarlar, parçalanmış kadınlar vardı (2).”

Kitabın bundan sonraki Anılar ve Görüntülü Sunumlar bölümünde, düzenlediğimiz sempozyumda kendi aile bireylerinden dinledikleri katliam olaylarının aktarımı yer almıştır.

KAYNAKLAR

1. Altınay, Ahmet Refik; *Kafkas Yollarında, İki Komite İki Kital*, Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoglu, İstanbul, 1998
2. Ayhan Aktar; Osmanlı Meclisi Ermeni meselesini tartışıyor. *Görüş Tarih Dergisi*, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, no 48. Ağustos- Eylül, Ermeniler Özel Sayısı sayfa 41. 2001.
3. Aydemir, Şevket Süreyya; *Suyu Arayan Adam*, 10. Baskı, İstanbul, 1997
4. Aynan Sofuoğlu. Genel Hatlarıyla I. Dünya Savaşında Erzincan’ın İşgali ve Ermeni Mezalimi, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı 1, 2005.

ERZİNCAN-KEMALİYE-DEMİRKÖY KATLIAMLARI

Tuncay Özkan
Kanal Türk TV Yönetim Kurulu Başkanı

Önce haklı olmak için hakkınızı korumanız gerektiğine inanan bir insan olarak şunu ifade etmek isterim: Bu konuya olan ilgi yetersizdir. Yukarıda Allah var, size yeminle şahadet ediyorum, kimse bana -soykırım iddiasını- ölmeden kabul ettiremez. Çünkü ben bu toprakların çocuğuyum. Bu topraklarda kimsenin soyu kırılmaz, kırılısaydı benim en yakın çalışma arkadaşım bir Ermeni olabilir miydi? Anet Cehakyan, benim asistanım olabilir miydi, ki ben Ermeniler tarafından zulmedilmiş bir ailenin ferdiyim. Türkiye’de hürriyeti savunmak zor iştir, hakkınızı ifade etmek zor iştir, iyi olduğunuzu anlatmak zor iştir, o zorluğu göğüsleyerek yürüyeceksiniz, yürümezseniz hürriyetinizi de, hakkınızı da elinizden alıyorlar. Onun için bu zora katlanmak zorundasınız, ama bu tabloya katlanmak zorunda olduğumuzu düşünmüyorum, çünkü bu tabloyu biz yaratıyoruz.

Ben Erzincan Kemalîye ilçesinin, (eski adı Eğin) Demirköy (eski adı Taftu) Köyü’ne mensubum. Bizim yöremiz Ermenilerin, Kürtlerin, Türkmenlerin, öyle üst kimlik, alt kim-

lik tartışmaları içerisinde değil, kardeşçe yaşadıkları bir yerdir. Yaşam hâlâ da öyle sürer orada. Ben Türkmenim, İn Köyü, Şepik, Samuga köyleri Ermeni köyleridir. Olaylarla ilgili olarak ailemin bana aktardıklarını anlatmak isterim. Aslında babaannemi de buraya getirmek isterim. Babaannem hâlâ sağdır, ama artık ne buralara gelebilecek ne de söylediklerinin anlaşılabilir bir durumu var. Bu Ermeni çetelerinin zulmünden kaçmak için 40 gün mağaralarda saklanmışlar. Çocuklarını yanlarına alarak mağaraların en dip noktalarına götürmüş ve orada saklanmışlardır. Ermeni çetecileri insanları üzerlerine gazyağı dökerek tek tek ya da ağıllara toplayarak topluca yakmışlardır. Bazı kişiler kafalarına mih olarak kullanılan çiviler çakılarak öldürülmüşlerdir. Ermeni çeteciler tarafından kurşunla öldürülme lüks bir ölüm şekli olarak tanımlanmıştır. Biz, bize anlatılanları sizlere aktarıyoruz. Bütün bunları tanıklarının ağzından dinleyeceksiniz.

Size yalnız şunu hatırlatmak isterim: Ben bu "Türkler Ermenileri kesti" şeklinde dile getirilenlerin tamamının yalan olduğunu biliyorum. Nereden biliyorum? Bu sayı konusu zaten ilginç bir konudur. Benim elimde Prof. Dr. Türkan Erbenği ile Osmanlı arşivleri uzmanı Emin Kutluğ'un 2005 yılında çıkardıkları bir kitap var. Bu kitapta, Memalik-i Şahane'nin Nüfus-u Umumiyesi, Osmanlı Devleti'nin orijinal nüfus kayıtları var, 12 Şubat 1895 tarihini taşıyor ve burada Ermenilerin sayısı sancak sancak, il il belirtiliyor. İl il dökülmüş, Osmanlı arşivinden belge no: 37, bunları gidip çıkartmak mümkün. 900.000 küsur Ermeni var 1895 yılında. Ben şimdi soruyorum: Bir buçuk milyon Ermeni sayısını nereden çıkarttınız da bizi eli kanlı katil haline dönüştürdünüz? Sonra canını, namusunu, hürriyetini savunmak için dipçik tutan el kutsal değil midir?

Size bir kısa pasaj okumak istiyorum: İlk Ermeni Başbakanı Kazan'ın (Ermeni in information service suit seven the 471 park even New York) 1955 yılında anıları yayınlanmış. O anı-

lardan bir pasaj okumak istiyorum. İsteyenlere orijinallerini gösterebilirim. *“Bizimle savaş kaçınılmazdı.”* İlk Ermeni başbakanının ağzından, anılarından okuyorum. *“Biz savaştan kaçmak için gereken her şeyi yapmadık. Türklerle barışçıl dil kullanmalıydık. Türklerin gerçek kuvvetleri hakkında istihbaratımız yoktu, bizimkilere güveniyorduk, bu temel hataydı. Savaştan korkmuyorduk, çünkü kazanacağımızı düşündük. Ordumuz iyi besleniyor, iyi giyiniyordu ve iyi silahlara sahipti. Fakat iyi çarpışamadı. Askerler devamlı geri çekiliyorlar ve pozisyonlarını terk ediyorlardı. Silahlarını bırakıp köylere dağılıyorlardı. Gerçekte Ermeniler daha iyi teçhiz edilmelerine rağmen orduları kaybetmişti. İlerleyen Türkler sadece nizami askerlere karşı savaştı, sivillere karşı silah kullanmadılar. Türk askerleri iyi eğitilmişlerdi ve orada herhangi bir katliam olmadı. Zaten Türk askerinin ayağında çarığı yoktu.”*

Müşir Mehmet Zeki Paşa Erzincan’da Ermeni çetecileri bastırmakla görevli kişidir ve padişah tarafından sürekli azarlanmaktadır. *“Sen orada ne yapıyorsun, hangi zulmün içinde sin?”* Kitaplarında yer alan anılarında bir belge de gösteriyor ki, *“İslamiyet ve insaniyet namına davranıyorum, ne insaniyet, ne de İslamiyet konusunda padişahıma en küçük bir leke gelemez,”* diyor. Ayrıntıları bu kitapta da var, bölgeye gönderilen komutan da anlatıyor. Ermenilerin Kürtlerle, Saidi Nursi’nin gönüllü alaylarıyla, diğer Kürt gruplarla çok büyük boğazlaşmaları olmuştur. Türkler belirli merkezlerden geçemez olmuş, çünkü oralardan geçmek için mutlaka canınızı vermek zorundasınız. Değirmene un götürüyorsunuz, malınızı, canınızı elinizden alıyorlar.

Bütün bu yaşananlar iyi bilinmelidir ki, bütün bunlar bu toprakların gerçeğidir. Ben her iki tarafın masumları için Tanrı’dan rahmet diliyorum, ama düşünün ki karşı komşunuz sizin namusunuzu, canınızı, malınızı almış, sizi yaşamaz bir cenderenin içerisine sokmuş, intikam almayacak mısınız? Kâzım Karabekir Paşa’nın orduları Erzincan’a girdiğinde o kadar çok insan ölüsyle karşılaşırlar ki ordu bir tür-

ERZURUM-ALACA KÖYÜ KATLIAMLARI

Dr. Ali Gürcan

Tarih Şubat 1918'dir; yer ise Erzurum'un 25 km batısında, iki yüz haneli Rus işgali altında irice bir Türk köyüdür. Adı Alaca'dır.

Bu köy babamın köyü, soyumun kırıma uğratıldığı köydür. Soyumun kırıma uğratıldığı bu köyün son canlı tanığı olan babam İsmail Gürcan'ın ağzından yıllarca dinlediğim acı hikâye şöyle başlar:

1916'dan beri Rus işgali altındaki Erzurum'dan Rusların peyderpey çekilmesi sonucu boşaltılan Alaca'ya Ermeni çeteleri doluşur.

Birkaç gün cana kıymaz ama sonra ev ev bir talan başlatır, mal devşirir, gerekli keşifleri yaparlar.

Bir gece, ay karanlık buz keser bir gece, şafak sökmeden, Ermeni çeteleri evlerin kapılarına dayanırlar.

Küfürlerle karışık tehditler savurarak, kapıların derhal açılmasını, yoksa evlerinin yakılacağını haykırırlar. Ev içlerinde çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar ve henüz cepheden dönmüş ağır yaralılar, sakatlar vardır. Hepsi korku ve şaşkınlık içindedirler. Başlarına ne geleceğini bilmeksizin Ermeniler onları ikişer ikişer birbirlerine bağlarlar ve köyün iki büyük samanlığına dipçik darbeleriyle tıktırılırlar. O günlerde takriben on yaşlarında bulunan babam İsmail Gürcan, kendisin-

den üç yaş büyük ablası İffet Hanım ile annesi Nuriye Hanım da birbirlerine bağlanarak samanlığa tikiştirilenler arasındadır. Sonra şafağı çatlatan, kulakları sağır eden mavzer sesleriyle, henüz uykudan uyandırılmış, birbirine bağlanmış çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar, biçilmiş ekinler gibi üst üste devrilirler. Anaları tarafından bağrına basılmış olan babam ve halam ancak analarının bedeninden çıkıp kendilerine uğrayan kurşun ve süngü yaralarıyla, ölümcül olmayan darbeler alırlar. Bu sayede de iki yüz seksen beş kişinin hayatını kaybettiği bu can pazarından tarihe tanık olarak sağ çıkarlar.

Bu anıları anlattığı bir gün babam beni yanına çekip Ermenilerle olabilecek olası çatışmalar için şu sözleri söyledi: “Benim ne kadar yaşayacağım belli değil. Onun için üzerimde vebal kalmasın, senden bir şey rica edeceğim: **Şayet böyle bir vuruşma hiç istemediğimiz halde olursa ve sen de buna katılırsan ki muhakkak katılmalısın, onların (Ermenilerin) çocuklarına, ihtiyarlarına dokunma, kadınlarına asla ilişme, onlar gibi değil, Türk gibi, erkek gibi muharip unsurlarıyla gözünü kırpmadan, tüm ecdadın adına gideceği yere kadar vuruş. Ama tekrar ediyor ve rica ediyorum: Onlar gibi olma, beni kabrimde muazzep etme!”**

İşte seksen üç yıllık ömründe bir gün bile unutmadan yaşadığı acısına rağmen babam İsmail Gürcan, onların kadın, çocuk ve ihtiyarları için benden teminat istiyordu. Sesi ulaşsa kuşkusuz hepsi de evladı sayılan tüm Türk çocuklarından bunu isteyecekti. Yüzündeki çizgilerden ben bunu seziyor ve babama asla dönmeyeceğim sözü de veriyordum. Şimdi bu vesile ile, 1915 -1918 yılları arasında Ermenilerin Türklere uygulamaya kalktığı soykırımında ve daha sonra dış temsilciliklerimize yönelttikleri kahpe saldırılar sonucunda hayatlarını kaybeden tüm şehitlerimizin aziz hatırası önünde tazimle eğiliyorum...

Sözü şimdi bu meşum gecenin sabahında Alaca'ya ulaşan Kafkas Ordusu 1. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya bırakalım:

“Kolordu Alaca’ya vardığında ırzlarına tecavüz edildikten sonra ciğerleri duvarlara asılmış genç kızlar, karınları deşilmiş hamile kadınlar, beyinleri şüngülenmiş veya vücutlarına benzin dökülerek yakılmış çocuk ve kadınların hasıl ettiği pek hazin bir levha ile karşılaştım.

Sahıyorum ki yeryüzünde bu kadar feci bir sahneyi gören gözler pek mahduttur. Biz bu kanlı manzaranın karşısında elem duymuş insanlardanız. İnsanların iyi duygulardan mahrum kalınca hayvanlardan daha vahşi bir mahluk olacaklarını ibretle seyrettik.”

Hayvanlaşmış bu insanlar; kuşkusuz bugün çeşitli ülkelerin parlamentolarının kapısında uydurdukları yalanlarla merhamet dilenen, Türklüğe iftira eden bedhahtların dedele-riydi.

Ben de kurşunlanmış, baltalarla uçurulmuş, yetinilmeyip fırınlanmış kemiklerin sahibi aziz Alacalı Türk şehitlerinin torunuyum.

Bu bedbahtların dedeleri, Hınçak ve Taşnak çeteleri, yalnız benim köyümde değil, benim doğduğum kentte ve Anadolu’nun nice kentlerinde binlerce köyde bu vahşet tablosunu oluşturdular.

Ne yazık ki bugün başta Alaca olmak üzere çok az bir köyde toplu mezar kazısı yapılmıştır. Daha nice toplu mezar ise gün ışığına çıkmayı beklemektedir.

Zamanın darlığı nedeniyle ayrıntılara girmiyorum, zaten şimdi izleyeceğiniz kazı görüntüleri, kelimelere ihtiyaç bırakmayacaktır.

Buyurun, şimdi, Alaca’da rahmetli babamın gösterdiği mahalde yapılan kazı sonucu ortaya çıkarılan toplu mezarın görüntülerini birlikte izleyelim...

Yani kemikler konuşsun, biz susalım.

TOPLU MEZAR BAŞINDA KÖYÜN YAŞLI BİREYLERİNİN ANLATTIKLARI

Görüntüler anlatılıyor - 1986 yılında Alaca Köyü'nde açılan toplu mezarın başında köyün yaşlıları ile yapılan görüşmeleri dinliyoruz. Baltayla kesilmiş kafa kemiklerini görüyoruz, kafaların bir bölümü yok, belli ki balta ile uçurulmuş. Bunlar 287 kadın, çocuk ve yaşlı erkeğe ait kemikler. Genç erkekler muharebelerde olduğu için, genç erkeklere ait kemiklerin bulunmadığını savcı anlatıyor. Deriden yapılmış ince ayakkabı, kışın giyilen, Müslümanlar aptes alırken kullandıkları için bir Müslüman ölüsüne ait olduğu oradan belli.

Bir kadına ait bir çift saç örüğü, göğsünde enam taşıyan bir Türk Müslüman'a ait enam parçaları, savunmasız kadınlara ait saçlar. Bu kez kafatasının üzerinde henüz ayrılmamış, bir hanıma ait saçlar görülüyor. .

Suratı balta darbeleriyle parçalanmış bir kafatası ve Kur'an-ı Kerim yaprakları, kadın süs eşyaları, bilezikler, hamailer, eski pabuçlar hepsi çeşitli toplu mezarlarda üst üste yığılmış.

Bu kemikler yalan söyler mi, kemiklerin sesine kulak verelim.

Fotoğraflar kitabın arka bölümünde yer almaktadır.

Tanıkların sözleri buraya aynen alınmıştır:

1. Tanık

- Ermeniler geldiler bu köye, bu köyde bir melek vardı, ona derler Mehmed'in meleği, o meleğe insanları doldurdular, bacaları örttüler, ateş verdiler.

2. Tanık

- Ermeni bu köye gelirdi, köyün her tarafını çevirirdi, kim ki kaçardı, onları öldürürdü. Ha karı, ha erkek, Ermeniler azgın hiç durmadılar, rasgele vuruyordu.

3. Tanık

- Alem Köyü'nde babamı, büyük kardeşini, çoluk çocuk hepsini Ermeni akşam namazından sonra camiye doldurdu, caminin kapısından penceresinden otları doldurdular, gazyağı döktüler, ateşe verdiler.

4. Tanık

- Bizim köyde benim amcam anlattı. Ermeni onu yakaladı, kılıçla kafasına vurmuşlar, hem kafasını, hem kolunu yaralamışlar, tabii ecel gelmemiş Allah'ın takdiri, öyle kurtulmuş.
Beş tane amcamı, bir dayımı, bir halamı kesmişler, yakmışlar.

5. Tanık

- Orada Muş'tan Ermeniler geliyor buraya, milleti, samanlığa dolduruyorlar, orada ateşe veriyorlar, hem de mermiyle atıyorlar, kılıncıyla öldürüyorlar. Toplu mezarı açtık, hepsini bulduk, Müslüman kadını çocuk kucağında öldürülmüş.

6. Tanık

Bu köyde 570 kişi Kâzım Karabekir Paşa arşivinde yazılıdır, bellidir, 570. kişi kırılmıştır. Babalarımızın bize anlattığı daha çok, daha da fazla. Bazı geceler biz oturduğumuz zaman (o devirde böyle televizyon yok) büyüklerimiz anlatırdı, Ermeni böyle kırdı, böyle vurdu, böyle kaçtık, böyle ettik diye. Biz de çocuktuk, ağlamaya başlıyorduk. Kâzım Karabekir'in kuvvetleri gelinceye kadar Ermeniler çok büyük katliam yapmıştır bu köyde.

7. Tanık

- Babam anlattı "Bizim köyde o tarihte üzüm bağları vardı, köyün etrafını Ermeniler sardı, biz kaçamadık. Bağların altına gizlendik, geceyi bekledik. Gecenin bir zamanı bir de baktık ki bacadan alevli duman çıkar. Sonra bir de baktık bağıştılar, ya Allah, ya Allah diye bağıırıp çağırırlardı. Bağıra bağıra öylece onlar yandılar." Kadınlara dediler evvela erkeklerin silahını alın. Silahları alındı. Erkekleri dizdiler, Allahım öldürdüler hepsini.

8. Tanık

- Ermeni'nin bu köyde yaptığını babam böyle anlatırdı. Anlatırken ağlardı. Hiç unutamıyorum, dedi. 336'da Kâzım Karabekir Paşa geldi, Kars'ı teslim aldı, biz de kurtulduk, dedi.
Benim ailemden 2 oğlan, 2 kız kardeşimi, bir de annemi öldürmüşler, zaten babam şehit olmuş, onlar yoktur. Bizim aileden bir ben kurtulmuşum.

9. Tanık

- Baba olay nasıl oldu, kaç yaşında idin o zaman?
- Ben 12, 13 bu aralar.

- Nasıl kurtuldunuz, o olayı hatırlıyor musun?
- Olay şöyle oldu: Annemle ben kol kola bağlıydık, hemen yakın mesafeden ateş ettiler, alacakaranlıktı sabah ışıklanacak o sıralardı. Kurşunların 4'ü de anneme isabet etmiş. Bir tanesi bile bana değmemiş, kol kola bağlıyız ya, o düştüğü için ben de onunla beraber düştüm. vurdukları diğer kişilerde onlar da bizim üstümüze düştü. Ben böylece ölülerin altında kalmış oldum. Sonradan ölüleri bir de süngülemeye başladılar. Süngüleme zamanında ben de iki yerden süngü yarası almışım, süngü yarası aldığımı hiç duymadım zaten. Çünkü o zaman insanda feryattan figândan, silah seslerinden dolayı hissiyat denilen bir şey kalmıyor. 2 saat sonraydı bizim asker yetişti, eğer askerimiz 2 saat sonra gelmeseydi biz de yoktuk, çünkü bizim bulunduğumuz binayı da ateşe verdiler, asker geldi söndürdü.
- Sen de yaralı olarak kurtuldun.
- Beni yaralı olarak oradan çıkarttılar, öteki kardeşlerim, annem hep ölmüştüler.

ANADOLU'DA TOPLU MEZAR KAZILARI

Ali Eşref Uzundere

Ben bir gazeteciyim. Iğdır'ın Oba Köyü ile Doğu Anadolu'daki pek çok toplu mezarların kazısında bulundum. Bu mezarları ilk kez ben görüntüledim. Ermeni'nin yaptığı bu kıyıma ilgim, aile bireylerimin Ermeni tarafından vahşice öldürülmüş olmasından kaynaklanır. Babamın ailesinde 6 kardeşten sadece 1'i kurtulmuştur. Anadolu'da bir söz vardır, "ocakları sönenlerden" birinin torunu olarak, Ermeni mezalimi konusunda kulaklarım çok şeyle doluydu. Mezalime uğrayan köyleri biliyordum, kuyu mezarların, toplu mezarların olduğu yerleri de biliyordum.

O dönemden bugüne Iğdır, Kars yöresinde 98 toplu mezar yeri tespit ettik. Bu mezarlardan Iğdır bölgesinde 3 tane açıldı.(1) Bu dediğimiz yerde, insanlarımızı kuyuya doldurmuşlar. 17 Ekim 1919 tarihinde, kurban bayramının ikinci günü, "bugün sizin kurban bayramınız, sizi kurban ediyoruz" demişler. Bu vahşeti görmeleri için Erivan'dan Ermenileri davet ettik. Hiçbiri gelmedi. Sadece Avusturya'dan Eric Fiegl, bir de İtalya'dan bir profesör geldi. Atatürk Araştırma Merkezi'nin yardımcılarıyla bu kuyu kazıldı, 12 m derinliğine inildi. Düşünün, insanlar, hem buzdolabı olarak kullanıyorlar bu kuyuları, hem içecek su deposu olarak kullanıyorlar.

Bu kuyuda 98 kişinin kemikleri ve isimleri görgü tanıklarının ifadesiyle tespit edildi.(2)

Eric Fiegl'in o köydeki kuyu mezarı kazılırken, söylediği bir laf var, "Ermeni vahşetinin bu boyutta olacağını zannetmiyordum. Bu kuyuya katledilerek doldurulan insanların, köydeki yakınlarının bu manzara karşısındaki durumlarını gördüğümde Türkleri daha iyi anladım," demiştir.

Bu araştırmaya, Ermeni terör örgütü ASALA'nın dünyanın çeşitli yerlerinde Türk büyükelçilikleri, konsolosluk, ataşe ve temsilciliklerine yönelik terörist saldırıların yoğun olarak yaşandığı 1981 yılında başladım.

Doğup büyüdüğüm Sürmeli Çukuru bölgesi; (İğdır-Tuzluca-Aralık) çok eski tarihlerden beri stratejik öneme sahip bir Türk yurdudur. Bölge bu stratejik konumu nedeniyle yörede kurulan devletlerin daima ilgi odağı olmuş, Rusya-İran Osmanlı devletleri üçgeni arasında el değiştirmiştir.

1827-1828 Rus-İran Savaşı sonucu imzalanan Türkmençay Antlaşması ile Aras Nehri sınır kabul edilerek Azerbaycan toprakları, İran ile Rusya arasında paylaşılmıştır. Sürmeli Çukuru da, Kuzey Azerbaycan toprakları içinde Rus hâkimiyeti altına girmiştir. Aras boyunun önemli merkezleri olan Kağızman, Tuzluca, İğdır ve Aralık, Çarlık Rus idari yapısı gereği, Erivansky (Erivan) adıyla oluşturulan eyaletine bağlanmış ve kurtuluşa kadar bu idare altında kalmıştır.

1828'den itibaren Çarlık idaresi İğdır'ı merkez almış ve 21 köydeki Türk halkını boşaltarak, bu köylere İran ve Osmanlı topraklarında yaşamakta olan zengin Ermeniler göç ettirilerek yerleştirilmiştir. Bu köyler; İğdır merkez olmak üzere, İğdır-mava (mahalle), Baharlı (mahalle), Hakveyis* (mahalle), Alikamerli (mahalle), Pulur, Kızılzakir, Halfeli, Evcı, Mürşitali, Necefali, Tacirli, Alkızıl, Taşburun, Zor gibi Türkçe isimli köylerdir.

Çarlık Rusya'sının bölgeyi işgal ettiği 1828 tarihinden 1912 tarihine kadar, Erivan eyaletine bağlanan bölgede yaşa-

yan nüfusun yüzde 83.7'sini oluşturan Türk Müslümanların oranı 1920'lerde yüzde 4.12'ye düşmüştür. Aradaki fark olan yüzde 79.8 oranındaki Türk Müslüman nüfusunun ne olduğu sorusuna gelince; Amerikalı tarihçi McCarthy, "1914 sayımında Erivan'da 270.000 Müslüman Türk vardı. 1926'da bu rakam 80.000 olarak belirlendi. 190.000 kişinin ne olduğu hakkında kimse inandırıcı bir açıklama yapmamıştı. Çünkü halkın yüzde 70'inin akıbetini soran yoktu," demiştir.(3)

I. Dünya Savaşı sürerken 1917'de Çarlık Rusya'sında çıkan ihtilal sonucu kurulan Erivan merkezli bir Ermeni devleti, Erivan ve çevresinde yoğun olarak yaşayan Müslüman Türkleri bir "tehdit" unsuru olarak görmüş ve 1917'den başlayarak, Türk Ordusu'nun Kasım 1920'de bölgeye gelişine kadar geçen süre içinde planlı bir "Türk soykırımı" uygulamıştır.

General Antranik'in talimatı ile yörede Dro/Tero diye bilinen (Drastamat Kunayan), Haçadur (Dr. Haçadur Bonapartyan) Aşot, Yapun gibi çetebaşları komutasındaki Ermeniler bölgeyi kana bulamışlardır. (4) Amiral Bristol'ün sözleri şöyleydi: Halk arasında DRO olarak bilinen, aslen Iğdır'lı olan ve dönemin Iğdır Rus yetkilisini öldürerek Ağrı Dağı'na kaçan Drastamat Kunayan'ın verdiği raporlardan biliyorum ki, savunmasız köyleri topçu ateşine tutmuştur ve sonra işgal etmişlerdir. Eğer orada kaçamamış yerli halktan kimse bulunmuşsa, bunlar vahşice öldürülmüştür. Köyler talan edilmiş, hayvan sürüleri gasp edilmiş, köyler yakılmıştır. Bu eylemler, Müslümanları baştan defetmek amacıyla düzenli ve sistemli biçimde yürütülmüştür. ((4) sayfa 202) Aras boyunun önemli merkezleri olan Kağızman, Tuzluca, Iğdır, Aralık, Nahcivan, Erivan ve Zengibasar bölgelerinde insanlık tarihinde benzerine az rastlanan zulüm ve vahşetle katliamlar gerçekleştirmiştir. Kayıtlardan Sürmeli Çukuru'nda 80 bin Türk Müslüman katledildiği, bir o kadarının

* Osmanlı tahrir defterinde Büyük Ziyaretgâh, Ah-ı Veyis-Hakveyis Prof. Dr. F. Kırzioğlu: Kars Tarihi, Kafkas Ellerinin Fethi.

da kaybolduğu tespit edilmiştir. Kurtulabilenler ise, güvenli bölgelere (İran, Azerbaycan ve Anadolu) sığınmışlardır.

1918’de kurulan Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti’nin, 1919 sonrasında sadece Erivan, Nəhcivan ve İğdır bölgesindeki Ermeni kırımlarından kaçan 300.000 Türk-Müslüman göçmeni için almış olduğu yardım kararı da bunu doğrulamaktadır.

İğdır’da Ermeni mezalimi ve vahşetini yaşayanlardan biri olan İğdırli şair Kerim Yayıcı “İğdır’ın Kurtuluş Destanı”nda o günleri şöyle dile getirmiştir:

Düşman çoktu sengerleri* yardılar,
Uykusunda Küllük Kendi sardılar,
İsmail Bey en öndeydi vurdular.
Düştü millet Ermeni’nin ağına,
Kan sulandı sanki Küllük bağına!

Her tarafta vahşet, yangın cinayet,
Cennet İğdır viran oldu nihayet.
Ulu Tanrım senden bize hidayet,
Mazlum halkı düşmanlara doğratma,
Türk yurduna alçakları uğratma,

TBMM Ankara Hükümeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Paris barış görüşmelerinden ümidini kesmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın, 6 Haziran 1920 tarihinde verdiği gizli bir emirle Kâzım Karabekir komutasındaki 15. Kolordu Kuvvetleri harekâta geçirilmiş, Türk Ordusu 29 Eylül’de Sarıkamış’ı, 30 Ekim’de Kars’ı, 7 Kasım’da da Gümrü’yü almıştır. TBMM Ordusu’nun bu ilk zaferinden sonra Ermenilere verilen barış notasının Ermeni hükümetince reddedilmesi üzerine, ordu kuvvetlerinin 14 Kasım 1920’de başlattığı harekâtla Kağızman, Tuzluca, İğdır, Aralık bölgesi Ermeni çetelerinden temizlenmiş ve Ermeni Hükümeti barış masasına oturmak mecburiyetinde kalmıştır. 2-3 Aralık 1920’ günleri yapılan müzakerelerden sonra Gümrü Antlaşması imzalanmıştır. Bu

antlaşma ile tespit edilen sınır hattı, sonradan Moskova (16 Mart 1921) ve 13 Ekim 1921’de yürürlüğe giren Kars antlaşmalarıyla bugünkü Misakı Milli sınırlarımız belirlenmiştir.

Bu antlaşmalarla, Kars Sancağı anavatana kavuşturulduğu gibi, 1828 tarihinde İran’dan Rusya’ya geçen ve 1919-1920 yılları arasında iki yıl Ermeni işgali altında kalan Sürmeli Çukuru (Tuzluca-Iğdır-Aralık) Türk topraklarına katılmıştır.

Anlatmaya çalıştığım bu tarihi süreç içinde Moskova ve Kars antlaşmalarıyla sınırların belirlenmesinden sonra Ermeni kırımlarından tesadüf sonucunda kurtulabilenlerin muhacir olarak gelip yerleştikleri köylerden biri olan Hakveyis Köyü’nde doğup büyümüştüm. Dedem Üşülü* ABBAS başta olmak üzere köyümüzdeki Ermeni mezalim ve kırımlarını yaşayan köyümüzdeki büyüklerin anlattıklarını dinleyerek büyümüştüm.

İstanbul’da 5 yıl süren memuriyetten sonra Anadolu Ajansı Erzurum Bölge Müdürlüğü’nde göreve başladığım 1981 yılında yine Ermeni terörü gündemdeydi. ASALA’nın ABD ve Avrupa ülkelerindeki büyükelçilik, konsolosluk ve temsilciliklerine yönelik saldırı ve cinayetleri, televizyon ekranlarını ve gazete sayfalarını işgal ediyordu.

21. yüzyılda hâlâ Ermenilerin gündemde olması beni Iğdır ve çevresinde 1917-1920 yılları arasında yaşanan Ermeni zulüm ve vahşetin tanıklarından hayatta olan insanlarımız da bir araştırma yapmaya itti. Bu insanlarımızın tanıklığında yapılacak bir çalışmanın yararlı olacağı düşüncesiyle işe koyuldum. Her hafta sonu Erzurum’dan Iğdır’a giderek, Ermeni mezalim ve kırımlarını yaşayan insanlarımızın konuyla ilgili anlattıklarını dinledim. Tanıklar yerleri gösterdiler. Iğdır’ın Oba, Hakmehmet, Küllük ve Tuzluca’nın Tavusgün köylerinde Ermeniler tarafından katledilen insanlarımızın cesetlerinin gizlendiği “toplu mezar” yerlerini fotoğraflarıyla tespit ettim.(5)

* senger: mevzi, siper

Araştırma sırasında elde ettiğim bilgi ve bulgular, bölgenin pek bilinmeyen yakın tarihi için çok önemli idi. Tanık ifadeleri ve bulgular, sözde “Ermeni soykırım” iddiaları yerine asıl soykırımın Rus idaresi altındaki yaklaşık iki yıl Erivan merkezli Ermeni Devleti hâkimiyeti altında kalan Zengibasar, Nahcivan, Aralık, İğdır, Tuzluca, Kağızman merkezlerinde Müslüman Türklere yapıldığını ortaya koyuyordu.

Elimdeki materyali, belge ve bilimsel verilere dayandırmak amacı ile Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı’na başvurarak bilimsel destek istedim.

Bu isteğim doğrultusunda Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nce oluşturulan Prof. Dr. Enver Konukçu başkanlığındaki araştırma ekibi ile bölgedeki alan çalışmalarına katıldım. Çalışmalar sonucunda Ermenilerin 70 yıl önce bölgedeki Türk-Müslümanlara yapmış oldukları katliamları kanıtlayan bilgi ve belgeler bulundu. TRT Erzurum Bölge Müdürlüğü’nden Muhabir Mücahit Küleri ve Kameraman Mustafa Bingöl’ün de izlediği gibi İğdır Oba Köyü Harmanlar mevkisinde bulunan “Toplu Mezar Kazısı” 28 Şubat 1986 tarihinde gerçekleştirildi. Kazıda ortaya çıkarılan insanlarımıza ait iskeletler ve döneme ait bulgular, 5 Mart 1986 tarihinde Anadolu Ajansı tarafından Türk ve dünya kamuoyuna fotoğrafları ile duyuruldu.(6,7)

Anadolu’daki toplu mezar kazılarını görelim: Tüm bu kazılarla, Ermeni iddialarının aksine bölgede bir Türk soykırımı yapıldığı ve o dönemde yaşanan Ermeni vahşetin boyutu dünya kamuoyunun gözleri önüne serildi.

1-Oba Köyü Kazası: İğdır merkeze bağlı Oba Köyü’nde 28 Şubat 1986 tarihinde gerçekleştirildi. Olayın görgü tanıkları Oba Köyü’nden Hacı Hüseyin Köprü (1893-1982), Hacı Mehmet Ali Köprü, Oba Köyü’nden (1895-1992) Sakine Aksu’nun

* Üşü Köyü: Bugünkü Ermenistan Sınırları içinde bulunan Eleyez Dağı (Alagöz /Haça) eteğinde Revan/ Erivan’a bağlı köydür. Üşülü dedemin Hakveyis Köyü’nde bilinen lakabıdır.

(1905-1995) ifadeleri ve yer göstermeleri ile Oba Köyü Harmanlar mevkiinde görgü tanığı Sakine Aksu'nun babasına ait 100 metrekairelik "Tandır Damı" denilen yerde yapıldı.(5)

Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Enver Konukçu başkanlığında Prof. Dr. Arkeolog Cevat Başaran, Anadolu Ajansı Erzurum Bölge Müdürlüğü Muhabiri Ali Eşref Uzundere, TRT Erzurum Bölge Müdürlüğü'nden Muhabir Mücahit Küleri, Kameraman Mustafa Bingöl, kazı ekibi, olayın görgü tanıkları; Hacı Mehmet Ali Köprü, Sakine Aksu, Iğdır Kaymakamı Halil Ulusoy, Iğdır Belediye Başkanı Orhan Ağırkaya, Oba Köyü Muhtarı İskender Koca ve Oba köylülerinin katılımıyla gerçekleştirildi.

Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir'in 1919'da Heyeti Temsiliye'ye çektiği telgrafta şunlar yazılı idi: *"17 Eylül 1919 günü Ermeniler, Iğdır'ın 6 km Batısında Oba Köyü halkının tamamını, buraya bir kilometre mesafede 300 evli Yayıcı Köyü halkını da kısmen acıklı surette öldürmüşlerdir."*

Halk arasında DRO olarak bilinen Drastamat Kanayan komutasındaki Ermeni çeteleri Iğdır'ın pek çok köyünde katliam yapmışlardır. Oba Köyü'nden 90'a yakın insan zorla toplanmış, Harmanlar Köyü mevkiinde görgü tanıklarından Sakine Aksu'nun babasına ait 100 metrekairelik tandır damına kapatılmış ve kapı üzerlerine kilitlenmiştir. Önce pencerelerden ateş açılmış, sonra da evin bacasından gazyağı dökülerek ev içindekilerle birlikte yakılmıştır. 28 Şubat 1986'da yapılan kazıda, katliamı doğrulayan 90'a yakın insan iskeleti, kırık ve delik kafatasları, mermi kovanları, gümüş hançer kılıfı ve koyun arka bacak aşık kemikleri bulunmuştur.(6)

2- Erzurum Alacaköy toplu mezar kazısı: Olayın canlı tanığı Alacaköy'den İsmail Gürcan'ın anlatımları ve yer gösterilmesi ile tespit edilen üç toplu mezar, 1 Temmuz 1986 tarihinde gerçekleştirilen kazıda açıldı. Erzurum Valisi Recep

Birsin Özen'in de izlediği kazı çalışmaları Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi ve Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Araştırma Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Enver Konukçu başkanlığında, Prof. Dr. Arkeolog Cevat Başaran ve ekibi tarafından yapıldı. Toplam 278'e yakın insan iskeleti ve bunlara ait çeşitli buluntular ortaya çıkarıldı. İskeletlerle birlikte Kur'anı Kerim sayfaları, örgülü çocuk saç parçaları, bakır bilezikler ve yüzükler, üzeri Arapça yazılı muska, kolye taşı ve boncuklar, Osmanlı yapımı sigara tabakası, Türk yapımı eşyalar toplu mezarların Türklere ait olduklarını bir kere daha ortaya koymuştur. Katliamın 1918 Şubat'ında yapıldığı tespit edildi. Alaca Menzil Komutanlığı müteahhidi olan bir Ermeni, 12 Mart'ta Alaca'da yapılan vahşet üzerine şunları anlattı: "Ermeniler bir kadını canlı iken duvara çivilemişler, sonra kalbini oyup başının üstüne asmışlardı" (7, sayfa 11). Erzurum Valiliği'nce buraya bir şehitlik anıtı yapıldı.

Kâzım Karabekir Paşa, 10 Mart 1918 sabahı ordu komutanlığından gelen şifre telgraf nedeniyle durumu yakından görüp kesin bir karar vermek için karargâhını Erzurum'un 25 km batısındaki Alacaköy'e nakletmiştir. Kâzım Karabekir Paşa bu sırtlara çıkmadan önce Alacaköy'ü dolaşır. Ve gördüklerini şöyle anlatır:

"Facianın en müthiş burada idi. Süngülenmiş veya yakılmış cesetlerin başındaki ağlaşmalar, bağrışmalar insanın tüylerini ürpertiordu. Süngülenmiş, memedeki çocuklarını kucığına almış bazı analar saçlarını yöluyorlardı. Sanmıyorum ki, yeryüzünde bu kadar feci bir sahneyi gören gözler pek mahduttur. Biz bu kanlı manzaraların karşısında elem duyan insanlardanız. İnsanoğlunun iyi duygularından mahrum kalınca hayvanlardan daha vahşi bir mahluk olabileceklerini ibretle seyrettik. Burada sağ kalkanlara birer gümüş mecidiye dağıttım ve aynı nasihatleri verdim. Teselli ettim. Karargâhımla birkaç gece köyde ka-

lacağımı, fakat köylüye benim misafirim olarak iâşe vereceğimi söyledim.”(7)

Erzurum’da esir edilen Rus komutanı, Tverdo Khlebov da, hatıratında *“Erzurum’da öyle acıklı manzaralar gördük ki, insan insanlığından iğreniyordu. Halk şuraya buraya koşup kimi öğlunu kimi eşini süngülenmiş ve yakılmış buluyor, saçlarını yoluyordu. Yerlerde çocuk, kadın ve yaşlı kanlar içinde yatıyordu, kör baltalarla enselerinden kesilmiş birçok çocuk cenazesi gördüm”* diye anlatır.(7)

I. Kafkas Kolordusu’nun 1918 harekâtı dolayısıyla Kâzım Karabekir’in Gnl. Harbort’a sunduğu raporda “Ermenilerin, sadece 11-12 Mart gecesı 3000 Müslüman kestiklerini iyice öğrenerek Ruslara anlattıklarını kaydetmiştir. (7) Katliamdan 3 hafta sonra 11 Mart 1918’de oradan dönen Yarbay Griyaznof, gördüklerini şöyle anlatmıştır: “...Köylere giden yollar da, uzuvları tahrip edilmiş birçok cenazeye rastladım. Her geçen Ermeni bu cesetlere bir kere söver ve tükürürmüş. Cami avlusunda 140 santim yüksekliğinde cenaze yığılmıştı, kadınların ırzına geçildiği pek belli idi. Birçok kadının ve kızın tenasül yerlerine tüfek fişegi sokulmuştu.” (7, sayfa 10)

3- Yeşil Yayla kazısı: Yeşilyayla, Erzurum’un Dumlu ilçesine bağlı şirin bir köy. Kâzım Karabekir Paşa’nın hatıralarından öğrenildiğine göre, çevreden toplanan yaşlı erkek, kadın ve çocuklar köy samanlığına doldurularak ateş açılmış, sonra samanlık ateşe verilerek insanlar katledilmiştir. Aynı ekip tarafından 7 Ekim 1988 tarihinde yapılan toplu mezar kazısında, 100’e yakın iskelet çıkarılmış, iskeletlerin arasında yanık Kuranı Kerim sayfaları, ay yıldızlı tütün tabakaları, çocuk giysi parçaları, örgülü saçlar gibi birçok kanıt çıkarılmıştır. Bu kanıtlar Erzurum Müzesi Katliam bölümünde sergilenmektedir.

4- Van Zeve toplu mezar kazısı: Doğu Anadolu’nun en güzel şehirlerinden biri olan Van’da Türkler ve Ermeniler yüz yıllarca kardeşçe yaşamışlardır. 1915 Nisan-Mayıs ayla-

rında Rusların desteğindeki “Ermeni Gönüllü Alayları” ve çeteler çevredeki 8 köy halkından topladıkları 2000-2500 kişiyi zorla Zeve Köyü’ne getirerek evlere, ahırlara, samanlıklara doldurmuşlardır. Sonra da evleri ateşe vererek kadın çocuk, yaşlı demeyip masum insanları katletmişlerdir. Ermenilerin yaptıkları bu katliamdan tesadüf eseri canlı kurtulan İbrahim Sargın’ın sözlü ifadeleri ve belgeler doğrultusunda Çitören Köyü yakınlarında yer alan Zeve Şehitliği’nde 4 Nisan 1990 tarihinde yapılan kazıda, 30-40 cm kalınlığındaki toprağın kaldırılmasıyla topluca öldürülen insanlara ait iskeletler bulunmuştur.

Kazıda iskeletlerle beraber, hançer, kama, Osmanlı yapımı Sultan Reşat tuğralı gerdanlık, muska, bakır para, yanık saç örgüleri, elbise parçaları, muskalar, sırça düğmeler ve kâseler ele geçirildi. Bu eşyalar, katledilenlerin Türkler olduğunu ortaya koymuştur.

Van’ın Erciş ilçesinin **Çavuşoğlu Sanlığı’nda** bulunan insan iskeletleri, Hacattepe Üniversitesi’nden Prof. Dr. Metin Özbek tarafından antropolojik açıdan incelenmiştir. Artropometri tekniğinin sunduğu bilgiler ışığında incelenen iskeletlerde, önemli bir irksal ölçüt olan kafatası eğrisi, 8 kafatasında hesaplanmıştır. Eldeki iskeletlerin biri hariç hepsinin Türklerin dahil olduğu Alpin ırk grubuna girdiği tespit edilmiştir. 17-19 yaşlarındaki genç bir kadın ise Dinarik ırkın Armenoid adı verilen doğu varyetesine girmektedir.

Van’da yapılan toplu mezar kazılarında ortaya çıkartılan kanıtlar Van Müzesi Katliam bölümünde sergilenmektedir.

5- Kars Subatan Köyü toplu mezar kazısı: Türklerin ve Ermenilerin uzun yıllar bir arada yaşadıkları şehir Kars, 40 yıl Rus işgalinde kalmıştır. Kars’a bağlı Ani harabelerinin yakınında kurulan Subatan Köyü’nde, Kars ve Sarıkamış’tan çekilen Taşnak Ermeni çeteleri, Türk ve Ermenilerin birlikte yaşadıkları Subatan Köyü’ne katliam gerçekleştirmişlerdir.

Farız ve Durağa Öztürk'ün ifadeleri doğrultusunda, 20 Haziran 1991 günü Atatürk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Enver Konukçu başkanlığında yapılan kazı çalışmalarında elde edilen bulgulardan 570 kişinin katledildiği ve çoğunluğunun kadın ve çocuk olduğu görülmüştür. İskeletlerle birlikte çocuk giysileri, kolye, bakır sikke, çocuk saç tokası ve giysi düğmeleri ortaya çıkarılmıştır. Kalıntılar Kars Müzesi Katliam bölümünde sergilenmektedir.

6- Erzurum Pasinler Tımar Köyü toplu mezar kazısı: 7 Temmuz 1993'te gerçekleştirildi. Espence, Aha, Surbahan, Üğümlü köylerinden kaçarak Tımar'da Osman Ağa'nın konağına sığınan yaşlı, kadın ve çocuklar burada Ermeni çetelerince topluca öldürülerek yakılmıştır. Tarihi arşiv belgelerine göre 13 Mart 1918'de gerçekleştirilen olayda katledilenlerin sayısı 300'ü bulmaktadır. Kazı haberi 8 Temmuz 1993 tarihli gazetelerde yer almıştır.

7- Iğdır Hakmehmet Köyü kuyu toplu mezar kazısı: 1919 yılında Ermenilerin katlettiği Türklere ait bir kuyunun toplu mezar olduğu, olaydan bir tesadüf sonucu kurtulan olayın görgü tanıkları Hacı Müşteba Güneş, Hacı Abbas Güneş ve Hacı Oruç Türkeli'nin anlatımları ve yer göstermeleri sonucu 1982 yılında tespit edilmiştir. Uzun Hasan Kuyusu olarak da bilinen kuyu toplu mezar kazısı 6 Ekim 1999 tarihinde Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı'nca gerçekleştirildi. Atatürk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Enver Konukçu, Arkeolog Prof. Dr. Cevat Başaran, Dr. Ali Yalçın Tavukçu, Arş. Gör. Ertan Küçükkefe, Hacettepe Üniversitesi'nden Antropolog Yrd. Doç. Dr. Yılmaz Erdal'dan oluşan teknik ekip ve Hakmehmet köylüleri tarafından yapılan kazı çalışmaları, Avusturya ve İtalya'dan gelen bilim adamları ve basın mensupları tarafından izlendi. Hakmehmet Köyü meydanında bulunan ve Uzun Hasan Kuyusu'nun önce yüzeyden ağzı tespit edildi. Yarım daire açma metoduyla iş makinesi kulla-

nılarak kazıldı. 12 metre derinliği ulaşıldığında, kuyuya en son öldürülerek atılan genç birine ait iskelet kemikleri görüldü. Oldukça güç çalışma şartları altında sürdürülen kazı çalışmalarında üst üste yığılmış 80'e yakın insan iskelet kemikleri kuyunun dibindeki su ve çamurun içersinden çıkarıldı. İnsan iskeletleriyle birlikte üzerinde bronz düğme bulunan üç kumaş parçası, bir tam, ikisi yarım üç mermi kovanı, iki mermi çekirdeği, bir hançer kılıfı yüzü ve bir de akik tespih boncuğu ele geçirildi. Elde edilen insan iskeletleri ve bunlara ait bulgular, Iğdır'da Müslümanlara yönelik bir katliam yaşandığını belgelemektedir.

Köyün masum insanlarını kadın erkek, çoluk çocuk demeden katleden Ermeniler, ceset yığınından kurtulabilmek için köyün su kuyusunu kullanmışlardır. Görgü tanıklarının ifadelerine göre katliam 1919 yılının Kurban Bayramı'nın ikinci günü yapılmıştır.

Ermeniler tarafından katledilen Türklerin anısına yaptırılan Iğdır Soykırım Anıt ve Müzesi'nde toplu mezar kazılarında ortaya çıkan bulguların bir kısmı belgelerle birlikte sergilenmektedir. Kazı haberi 6-7-8 Ekim 1999 tarihli gazetelerde yer aldı.

Iğdır Türk Soykırımı Anıt ve Müzesi: Iğdır'ın doğu girişinde, Azerbaycan, İran ve Ermenistan'dan gelen yolların kavşağında Iğdır İli ve İlçelerini Kalkındırma Vakfı tarafından yaptırılmıştır. Üçgen biçimli 1.3 hektar alanın ortasında Büyük Ağrı Dağı'nın arkasında fon oluşturduğu anıt, 7.20 metre suni bir (kurgan) tepe üzerinde, yüksekliği 36 metre olan 5 kılıç, baş başa çatılmış olarak inşa edilmiştir. Tabandan yüksekliği 43.5 metre olan anıt, Türkiye'nin en yüksek anıtıdır, Suni tepe (7.20 m.) üzerinde 36 metre yükseklikte olan kılıç topağı; masum Türk-Müslüman halkını Ermeni soykırımından kurtaran Türk ordusunun şerefine ve şehit ve gazilerinin hatırasına yükseltilmiştir. Suni (kurgan) tepenin ortasında yerleşen daire planlı salon içersinde Ermenilerin katlet-

tiği şehitlerin sembolik mezarı bulunmaktadır. Üstten bakıldığında kılıçlar topağı, T.C. Devleti'nin simgesi ve bayrağındaki 5 köşeli yıldız gibi görünüyor. Anıt kulesini oluşturan kılıçların yapay tepe üzerinde yükseltilmesi "Şehidin yeri en yüksek yerdir" İslami düşünceye dayanıyor. Baş başa çatmış kılıçlar sağlık, huzur güven ve barışın timsalidir. Türk milletin savunma gücünü gösteriyor. Kılıçların keskin tarafı dışa dönük olması, hariçten gelecek saldırılara karşı her zaman hazır olma anlamındadır. Iğdır Valiliği'nce temeli 1 Temmuz 1997 yılında atılan Iğdır Soykırım Anıt ve Müzesi, Vali Şemsettin Uzun'un büyük gayret ve çabasıyla 7 Ekim 1999 tarihinde tamamlanarak Devlet Bakanı Ramazan Mirzaoglu tarafından 6 Ekim 1999'da hizmete açılmıştır. Projesi Azerbaycanlı Mimar Prof. Cafer Giyasi tarafından çizilmiştir.

8- Tavusgün Köyü kazısı (Gedikli): Iğdır'ın Tuzluca İlçesi Gedikli (Tavusgün) Köyü toplu mezar yeri tarafımdan 1982 yılında tespit edilmişti. Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'nca 27 Mayıs 2003'te gerçekleştirilen kazı, Van 100. Yıl Üniversitesi'nden Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam başkanlığındaki ekip tarafından yapıldı. Kazıda 100'ün üstünde insan iskelet kemiklileri kesici ve delici aletler ele geçirildi. İskeleti, arasında olayın görgü tanığı olan ve olaydan yaralı olarak kurtarılan Hacı Esat Acar 1982 yılında olay yerini gösterirken "Dört yaşında olan bacım Güllü de buradadır," demişti. Kazı sırasında iskeletler arasında kafasından kılıçla vurularak öldürülen bir çocuk kafatasına da rastlandı. Kazı haberi 28 Mayıs 2003 tarihli gazetelerde yer almıştır.

9- Kars'ın Derecik (Galo) Köyü kazısı: Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'nca 30 Haziran-1 Temmuz 2003 tarihinde gerçekleştirilen kazı, Van 100. Yıl Üniversitesi'nden Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam başkanlığındaki ekip tarafından yapıldı. Arşiv-kütüphane araştırması ve belgelerin incelenmesinden Taşnak Ermeni çetelerince 371 kişinin 15-16 Nisan 1918'de çoğunluğu kadın ve çocuk olmak üzere Galo Köyü'nde bir sa-

manlığa doldurularak yakıldıkları, 11 kişinin kaçarak kurtulduğu, kalan 360 kişinin öldüğü tespit edilmiştir. Belgelerin ışığı altında köylülerin anlatım ve yer göstermeleriyle tespit edilen samanlıkta yapılan kazıda 360 kişinin iskeletleri yerli ve yabancı basın mensuplarının gözleri önünde ortaya çıkarıldı. 1-2 Temmuz 1993 tarihli gazetelerde bu haber yer aldı.

Dağlık Karabağ ve Hocalı katliamı

Azerbaycan'ın tarihi arazisi 200 bin metrekaredir. 1828 Türkmençay Antlaşması'yla Çarlık Rusya'sına bağlanan Kuzey Azerbaycan toprakları 130 bin metrekare idi.

Tarihi bir Türk yurdu olan Karabağ, 22 Mayıs 1805'te Çarlık Rusya'sı tarafından işgal edilmiş, Türk dünyasını bölmek için tampon bir bölge haline getirilmeye başlanmıştır. Karabağ işgalini gerçekleştiren General Sisianov, Çar'a yazdığı bir raporda; *"Karabağ coğrafi konumu bakımından Anadolu'nun, İran'ın ve Azerbaycan'ın kapısı sayılır,"* diye bu bölgenin stratejik önemini belirtmiş ve burada nüfus dengesini avantajlı duruma dönüştürmek için Türklerin ve Müslümanların arasına gayrimüslim unsurların iskânını önermiştir. Bu unsur doğal olarak Ermenilerdir.

Özellikle 1828 Türkmençay Antlaşması sonrasında Karabağ hızla Ermenileştirilmiştir. Sonuçta I. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönem içinde Kafkasya genelinde Ermeni nüfusun artışı sağlanmış ve suni yaratılan bu nüfus artışı 1 milyon 300 bine ulaşmıştır. (9, sayfa 61)

Çarlık idaresinin yerini alan Bolşevik Rusya da Azerbaycan ve Kafkasya politikasında aynı yöntemi sürdürmüştür. Özellikle Lenin'in *"Bakü'nün Rusya'nın ayrılmaz bir parçası olduğunu ve buranın ne pahasına olursa olsun Rusya'nın elinde muhafaza edilmesi gerektiğini"* vurgulayan sözleri doğrultusunda Karabağ Ermenileştirilmiştir.

Temeli Çarlık döneminde atılan (milletleri bir birine karşı kullanma) politikasının ürünü olarak Karabağ'da özerk bir

bölge oluşturma fikri 1921 yılı yazında gündeme gelmiş ve yaklaşık 2.5 yıl süren düzenleme çalışmaları sonrasında Özerk Dağlık Karabağ Bölgesi'nin kuruluşu 24 Temmuz 1923 tarihli bir kanunla ilan edilmiştir. Daha sonra bu bölgenin ismi 1936 Sovyet Anayasası ile "Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi" olarak değiştirilmiştir.

1828-1840 yılları arasında merkezi idarenin desteği ile bölgeye hızla yerleşen Ermeni nüfusu nedeniyle etnik yapı % 75 Ermeni, % 25 Azerbaycan Türkü olarak değişmiştir. 1828 yılında İran ve Osmanlı topraklarından göçtürülen Ermeniler, Revan, Nahcivan ve Karabağ bölgelerine yerleştirilmiştir. 1871 yılında bölgede 828 bin Azerbaycan Türküne karşılık 292 bin Ermeni yaşamaktaydı. Keza bölgenin sınırları, Ermeni çoğunluğunu sağlayacak şekilde çizilmiştir. 1840 yılında oluşturulan Erivan eyaleti, 18 Mart 1918'de önce Ararat Hükümeti, sonra Ermenistan Bağımsız Cumhuriyeti yaratılmıştır.

Karabağ'a karşılık Ermeni koridoru oluşturularak Azerbaycan'ı bütünlüğünden ayrı bırakan Nahcivan ile iki cumhuriyet ve toplum arasında köklü tarihsel düşmanlıkların devamını sağlayan Moskova, bu çatışmaları bölgedeki varlığının devamı için her fırsatta istismar etmiştir.

Sovyetler'in dağılmasından sonra bölgede meydana gelen çatışmaların ardından 1994'te imzalanan ateşkes antlaşmasına kadar, bir milyon kişi mülteci durumuna düşmüştür. Çok sayıda insan da çeşitli işkencelerle katledilmiştir. Bugün Azerbaycan topraklarının yüzde 20'si işgal altındadır.

Geçmişte olduğu gibi, Rusya'nın desteğindeki Ermeniler Karabağ'da hür ve medeni devletlerin gözleri önünde Hocalı'da soykırımı yapmıştır.

Karabağ'da 7 bin kişilik nüfusa sahip ve coğrafi konumu itibarıyla stratejik öneme sahip Hocalı Kasabası 1992 yılı 25 Şubat'ını 26 Şubat'a bağlayan gece, Ermenilerin yeni bir soykırım adresi olmuştur. Rusya'nın bölgede yerleşen 366. Alay'ından destek alan Ermenistan Ordusu, Hocalı'nın giriş ve çıkış yollarını kapatıp 25 Şubat gecesini katliam için harekete

geçmiştir. Azerbaycan Türkleri çocuk kadın, ihtiyar genç ayırımı yapılmadan Ermeniler tarafından katledilmiştir. Resmi verilere göre o gece 613 kişi katledilmiştir. 83 çocuk, 106 kadın, 70 yaşlı insan acımasız yöntemlerle işkence ile öldürülmüştür. Ayrıca, 76 çocuk, 487 kişi ağır şekilde yaralanmış ve 1275 kişi ise rehin alınmıştır. Geri kalan nüfus da binbir zorlukla canını kurtarabilmiştir. 26 çocuk yetim, 130 çocuk ise öksüz kalmıştır.

Ermeni gazetecinin anlattığı: 26 Şubat 1991 yılında Azerbaycan'ın Karabağ Muhtar Cumhuriyeti'nin Hocalı Kasabası'nda Ermenilerin Türkleri nasıl katlettiklerini olayları izleyen Ermeni gazeteci Daut Kheyriyan "HAÇIN HATIRI İÇİN" adlı kitabında şahit olduğu bir olayı şöyle anlatıyor:

"Gafları denilen ve ölümleri yakılmasıyla görevli bir grup, Hocalı'nın 1 km batısında bir yere 2 Mart günü 100 Azeri Türk'ünün ölüsü getirip yığdı. Son kamyonunda 10 yaşlarında bir kız çocuğu gördüm. Başından ve elinden yaralıydı. Yüzü morarmıştı. Soğuğa, açlığa ve yaralarına rağmen hâlâ yaşıyordu. Çok az nefes alabiliyordu. Gözlerini ölüm korkusu sarmıştı. O sırada Tigranyan adlı bir asker, onu tuttuğu gibi öteki cesetlerin üzerine fırlattı. Sonra bütün cesetleri yaktılar. Bana sanki yanmakta olan ölü bedenler arasından bir çılgın sesi yükseldi gibi geldi. Yapabileceğim bir şey yoktu. Ben Şuşa'ya döndüm. Onlar haçın hatırı için savaşa devam ettiler." (27 Şubat 2005 *Hürriyet* gazetesi Oktay Ekşi'nin sütununda)

SONUÇ

Erivan'ın söyledikleri, uydurdıkları yalan ve uydurma senaryolara inanan Batılı devletlere biz Iğdır'dan, Erzurum'dan, Kars'tan ve Van'dan yalan ve hayali olmayan gerçeklerle cevap veriyoruz. Mademki soykırımı uyguladığınızı iddia ediyorlar, çıkıp Anadolu'da yer gösterebilirler, dünya kamuoyunun gözleri önünde o toplu mezarları kazalım. Biz yörede yapılan kazılara başta Ermenistan olmak üzere Batılı devletlerin bilim adamlarını, basın yayın kuruluşlarını davet ediyoruz, iddialarının gerçek olmadığını bildikleri için gelmiyorlar.

1. Dünya Savaşı sırasında kayıtlardan tespit edilen 530 bin insanımız Ermeni çeteleri tarafından katledildi. Revan, Nahtivan, Sürmeli Çukuru bölgelerinde yaşayan Müslüman Türkler hariçtir. Bölgenin nüfusunun %80'i katledilmiştir.

Justin McCarthy, I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası katledilen Müslüman Türk sayısının, Ermenilerin 6 katı fazla olduğunu söylüyor.(4) McCarthy'den devamla, 1915'ten 1918'e kadar Rusların hücumu ile bölgede yaşayanlar göç ettirilmiş 2.5 milyona yakın Türk hayatını kaybetmiştir. 3 yıl Iğdır ve Van'a hâkim olmuşlardır. Erivan merkeze çok yakın olan Sürmeli Çukuru'nda 80 bine varan Türk soykırına tabi tutulmuşlardır.

1917 Bolşevik İhtilali'nden sonra Azerbaycan'a Ermeni Stefan Şaumyan'ın plan ve desteğiyle sayıları 3-4 bin olan Taşnak örgütü mensubu Ermeniler, Bakü'deki Müslüman Türk mahallelerine saldırarak üç gün içinde on binlerce Türk'ü kılıçtan geçirerek katletmiştir.

Kars ilinde belirlenen toplu mezar yerleri:

- 1- Subatan Köyü (20 Haziran 1991 toplu mezar açıldı)
- 2- Alıçlı Köyü
- 3- Aynalı Köyü
- 4- Boğazköy (Melikköy) 280 kişi, toplu mezar
- 5- Dereiçi Mahallesi
- 6- Tehneli Köy
- 7- Digor ilçesi
- 8- Kalo Köyü / Derecik (30 Haziran-1 Temmuz 2003 360 kişi, toplu mezar açıldı)
- 9- Hacı Halil Köyü
- 10- Milanlı (Yılanlı)
- 11- Mağısto
- 12- Kalul Köyü
- 13- Milanlı (Yılanlı)
- 14- İlhamköy
- 15- Alacaköy

Arpaçay ilçesinde belirlenen toplu mezar yerleri:

- 16- Arpaçay (Bahçeler Mahallesi)
- 17- Büyük Çatma Köyü (178 kişi t. mezar)
- 18- Küçük Çatma Köyü (178 kişi t. mezar)
- 19- Güvercin Köyü
- 20- Mescitliköy
- 21- Şamranköy
- 22- Taşbaşıköy
- 23- Tomarlıköy
- 24- İncedere Köyü (kuyu mezar)

Ardahan ilinde belirlenen toplu mezar yerleri:

- 25- Acarca Köyü
- 26- Badiğan Köyü

- 27- Dungal Köyü
- 28- Havur Köyü
- 29- Koros Köyü
- 30- Morcahit Köyü
- 31- Mulabi Köyü

Çıldır ilçesinde belirlenen toplu mezar yerleri:

- 32- Aşağı Cincirof Köyü
- 33- Yukarı Cincirof Köyü
- 34- Berihatun Köyü
- 35- Kayabeyi Köyü
- 36- Meryem Köyü
- 37- Ölçek Köyü
- 38- Rabat Köyü (Yıldırımtepe)
- 39- Sikip (Kotanlı) Köyü (80 kişi, t. mezar)

Göe ilçesinde belirlenen tolu mezar yerleri:

- 40- Dereyolu Köyü
- 41- Esenboğa Köyü (456 kişi, t. mezar)
- 42- Sürügüden Köyü (170 kişi t. mezar)
- 43- Yakınsu

Kağızman ilçesinde belirlenen toplu mezar yerleri

- 44- Alıpınarı mevkii
- 45- Ceperli Köyü (150 kişilik t. mezar)
- 46- Çilehane Köyü
- 47- Kızılveren Köyü
- 48- Ketekköy (Kötek

İğdır ilinde belirlenen toplu mezar yerleri:

- 49- Oba Köyü (28 Şubat 1986'da açılan ilk toplu mezar)
- 50- Hakmehmet Köyü (85 kişi t. mezar 7 Ekim 1999'da açıldı)
- 51- Bayraktutan (Ağa Çelik samanlığı)
- 52- Koçkiran Köyü (Dize) (Köy cami avlusu t. mezar)
- 53- Küllük Köyü (1918'deki katliamda Yakup Göbel su kuyusunda 40 kişi)

Tuzluca ilçesinde belirlenen toplu mezar yerleri:

- 56- Alıpınarı Köyü
- 55- Sofular Köyü
- 54- Tavusgün Köyü (27 Temmuz 2003'te açıldı)
- 55- Harabaköy

Aralık ilçesinde belirlenen toplu mezar yerleri

- 58- Köprüler Mahallesi

KAYNAKLAR

1. Enver Konukçu, Eçmiyadzin Kursal kilisesi ve Hakmehmet Köyü olayı. "Türk Ermeni İlişkileri- 21.Yüzyıla Girerken Tarihe Dostça Bakış" Sempozyum kitabında. Atatürk Araştırma Merkezi. 2000. sayfa: 163-168.
2. -İğdır- Hakmehmet Köyü Toplu katliamı 17 Ekim 1919'de 1919'da gerçekleşmiştir. Olayın görgü tanıkları tesadüfen kurtulan Hacı Müşteba Güneş, Hacı Abbas Güneş ve Hacı Oruç Türkelidir. Bu tanıkların ses ve görüntü kayıtları vardır.
3. 1915 Rus istatistiği yıllığı ve SSCB 1926 nüfus sayımı, sayfa. 28.
4. Justin McCarthy. *Ölüm ve Sürgün* (Death And Exile), 1821-1922. Çeviren Bilge Umar, Inkılap Yay. 1995

5. Halil Türközü, "Osmanlı Sovyet Belgeleriyle Ermeni Mezalimi- 2 Baskı" Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü-1983 Ankara , s: 75
6. Twerdo Khlebof, "A. Hulki Saral Paşa Hatıratı. Ermeni Meselesi" kitabı 1970. Ankara. s.396-402

YARARLANILAN DİĞER KAYNAKLAR

- Harp Tarih Dairesi Arşivi- Dolap;123, Göz:10, Dosya:2-5
- Twerdo Khlebof, Ermeniler Hakkında makaleleler- Derlemeler. (Atatürk Üniversitesi'nin kuruluşunun 20. yılı Armağanı, Cilt:2, Ankara-1978 S.243-268
- Twerdo Khlebof, Memores Of a Turkish Statesman; Djemal Paşa, 1913-1919; Cemal Paşa. New York 1922, s. 281-298
- Fahrettin Kırzioğlu, *Kars İli ve Çevresinde Ermeni Mezalimi*, Kars Turizm ve Tanıtma Derneği Yayınları-6. sayı. Kardeş Matbaası. 1970- Ankara. Sayfa 85
- Ali Eşref Uzundere, "İğdır Oba Köyü Kazısı ve Ermeni Mezalimi" Orhan Ofset 1997- sayfa:92-96. Bursa
- Ali Eşref Uzundere, "İnsanlık Suçu- İğdır ve çevresinde Ermenilerin Türk Kırımı", Kültür Bakanlığı Yayınları/2974. Başvuru eserleri /68 .Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara-2002 sayfa 277-393.
- İbrahim Güner, "İğdır'la İlgili Nüfus Verileri" bildirisi. İğdır. Tarihi Gerçekler ve Ermeniler. Uluslararası Sempozyum (24-27 Nisan 1986) İğdır Valiliği Kültür Yayınları No:1 Ankara 1997
- Hovhannes Katchaznouni, The Armenian Revolutionary Federation. Has Nothing to do anymore. The Manifesto of Hovhannes Katchaznouni. İngilizce'ye çeviren: Matthew A. Callender. Armenian Information Service . New York.1955.
- Twerdo Khlebof, War Journal of the second Rusian Fortress Artillery of Erzurum from its formation until the Recapture of Erzurum by the ottoman army.12 March 1918.
- "I.Kafkas Kolordu Komutanı, XV. Kolordu Komutanı Tuğgeneral Kâzım Karabekir, 25 Eylül 1919 tarihinde Erzurum'a gelen Amerikalı General Harbort heyetine verdiği rapor. I. Kafkas Ko-

lordusu'nun 334/1918 senesindeki harekâtı ve Meşhûdâtı Hakkında, General Harbord riyasetindeki Amerikan heyetine takdim edilen rapor suretidir. Erzurum 1335/1919 s.5; zikredilen.

Enver Konukçu: "Kazım Karabekir'in Kaleminden Doğunun Kurtuluşu", Erzurum 1990 (Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Araştırma Geliştirme ve Yardımlaşma Vakfı yayınları No:1 s.131)

Azerbaycan Türk Kültür Dergisi, Ermenilerin Doğu Anadolu'da ve Azerbaycan'da Yaptıkları Katliam ve Terör Semineri -ÖZEL SAYI- (Nisan-Mayıs-Haziran 1986, yıl 35, sayı: 256)

KARS/KAĞIZMAN KATLİAMLARI

Latif Karaağaç

Ben Kars'ın Kağızman kazasındanım, annemin bana anlattıklarını naklediyorum:

1917 İhtilali'nden sonra Rusların bıraktıkları silah ve cephaneye sahip olaran Ermeniler, şiddetli ve hızlı bir şekilde köylere ve kasabalara saldırmışlardır. Bu saldırılardan kurtulmak ve ailelerini korumak için eli silah tutabilecek olan mevcut erkekler, çocuklarıyla beraber dağlara kaçmışlardır. Dedem 15 yaşında olan büyük oğlu Mehmet'i alarak dağa çıkıyor, küçük oğlu olan dayımı da ninemle beraber bırakıyor, karanlık bastığında onlar da dağa doğru gitsinler diye. Ninem, dayımı bacaya saklıyor, bacaya bir insan nasıl sığar dersiniz, bizim orada tandır evleri vardır ve tandır evlerinin çok büyük ocakları vardır, şömine gibi ve bacaları da geniştir. Oraya saklamış dayımı, o sırada Taşnak saldırganlar gelmişler, dayımı bacadan çıkararak süngüyle öldürmüşler.

Dikkatinizi çekiyorum, silah kullanmıyorlar, çünkü mermiyi Türkler için harcamak istemiyorlar. Ne yapıyorlar biliyor musunuz? Kılıç ve süngüden geçiriyorlar. Kümbet Mahallesi'nde aynı durum meydana geliyor.

Ermenilerin katlettikleri insanların altında kalıyor 13 ya-
şındaki bir kız çocuğu. Ermeni çeteler insanlar sağ kalmasın
diye, öldürdükleri kişileri tekrar süngüden geçiriyorlar,
kontrol ediyorlar. Acaba yalandan ölü numarası mı yapıyor-
lar diye süngülüyorlar. O süngüleme esnasında, cesetlerin al-
tında kalan kızcağızı, bacaklarından süngülemişler. Ben 8-9
yaşlarındayken, bu kadının bacaklarındaki yumruk girecek
kadar çukurlukları şimdiki gibi hatırlıyorum.

Bunlardan başka dağa çıkan erkeklerimiz geceleri baskın
yapıyorlar; ailelerini muhafaza altına tutmak için, ailelerini
kırdırmamak için, bir tedbir bu. Ermeniler haber gönderiyor-
lar, "Tamam, gelsinler, biz bu işten vazgeçtik, sulh olacağız,
barış yapacağız," diyorlar. Bir eve dolduruyorlar. Bizim ora-
daki evlerin çoğu, dışarıdan çok kalın demirlerle muhafaza-
lıdır pencereleri. Dışarıdan kapıyı kilitliyorlar, gaz tenekele-
riyle, gazları serpiyorlar ve 60 kişiyi diri diri yakıyorlar.

Yine o günlerde Ermeniler 105 kişiyi esir alarak getirip
doldurdıkları Gamir Damı diye bir yerde (Gamir Damı bir
hapisaneymiş) hepsini kılıçtan geçiriyorlar. Fakat kılıçtan
geçirilip ölü numarası yapan birçok kişi, oradan kaçarak kur-
tulmuş. Bunların hepsi Kağızman Derneği'nin kitabında de-
taylı olarak anlatılır. Ermeniler bizi katliamdan dolayı suçlar-
ken 30 sene, 40 sene önce hazırlanmış dokümanlar da mevc-
ut iken bunlardan yararlanmıyoruz. Bu kitapta kurtulanla-
rın da, şehit olanların da ismi var. Yakılan ve süngüden geçi-
rilerek öldürülen insanlar için şehrin bir yerinde şehitlik ya-
pılmıştır.

Bu mezalimin devamı şöyle olmuştur: Kağızman, Iğdır,
Kars ve havalisinden insanlar batıya doğru kaçmaya başla-
mışlar ve bu kaçış Sivas'a kadar devam etmiştir. Sivas muha-
cirleri bunu söylerler. Giderken Hasankale yolu üzerinde Ka-
rakuruk denilen yerde birçok insanlarımızın yollarını kese-
rek hepsini kılıçtan geçirmişler ve geriye kalan yaşlı kadın ve
erkekleri de birbirlerine temasa mecbur etmişler aşağılamak

için. Bu çok kötü bir olay. O zaman bir şairimiz Karslı Âşık Kahraman, şöyle anlatıyor: *"Hey ağalar, nasıl diyem derdimiz vardı / Zulüm sonu arşa dayandı / Ermeni İslam'ı kırdı taradı / Mazlumlar amanı arşa dayandı. Bir cenaze gördüm, kan dolmuş yüzü / Patlamış kenara, sıçramış gözü / 360 canın sönmemiş közü / Yanan can dumanı arşa dayandı."*

BOĞAZLAYAN KAYMAKAMI KEMAL BEY'İN YAŞAMI

Kemal Ergüder

*Boğazlayan Kaymakamı milli şehit
Kemal Bey'in torunu*

Dedem şehit Kemal Bey'in kısaca önce hayatını anlata-
yım. Babasının görevi nedeniyle Beyrut'ta 1884'te doğmuş,
1908'de Mülkiye'yi bitirmiş, daha sonra çeşitli kaymakamlık
görevlerinde bulunmuştur. Devran, Gebze, Karamürsel, Bo-
ğazlayan, daha sonra Yozgat Mutasarrıf Vekilliği ve 1916'da
Basra Eski Şam Kaymakamlığı ve İzmir Muhacirin müdürü-
yetlerinde çalışmıştır.

Bu arada Mülkiye'den arkadaşlarından iki kişinin dedem-
le ilgili sözlerine yer vermek istiyorum. Sınıf arkadaşların-
dan İbrahim Zara şöyle demişti: *"Ermeni olaylarında Boğazla-
yan'daki kahramanca hareketine daima hayran kalmıştık. Kendisiy-
le bir gün görüşürken 'beni asacaklar', demiş ve ailesini ve çocuk-
larını düşünerek bir ah çekmişti. Çünkü gerek tehcir sırasında, ge-
rekse önemli memuriyetleri sırasında ahlaki sağlamlığını son dere-
ce muhafaza etmiş, o kadar temiz kalmıştı. Ailesine hiç servet bırak-
mayarak, bayrak kadar temiz kalıp ebediyete ulaşmıştır."*

Mülkiye'de yine bir sınıf arkadaşı olan Ahmet Durmuş
Evren Dilek dedemle ilgili olarak şunları söylemişti: *"Sınıf ar-*

kadaşlarının sevgi ve bağlılıklarını, hocalarının takdirlerini kazanmış, zeki, hareketli, medeni, hayatta ileri görüşlü ve böyle yaşayan çok değerli bir Türk genciydi. Mektebi Mülkiye'nin ruhunda yarattığı millet, hürriyet ve istiklal sevgisinin kıvılcımlarıdır ki, vazife aşkıyla kemali ateşler püskürtmüştür. Vatan ve millet için canını feda etmiş ve şehit olmuştur."

Dedem Kemal Bey'e Boğazlayan'daki kaymakamlık görevi sırasında Ermenilerin zorunlu göçe ve iskâna tabi tutulmasıyla ilgili emir gelmiştir. 24 saat içerisinde Ermenilerin Deyrizer'a -Şam'da Fırat kenarında bir şehre- nakledilmeleri emredilmiş, Katolik ve Protestanların tehcir dışında tutulması istenmiştir. Aynı zamanda da asker ailelerinin Müslüman köylerine yerleştirilmesi belirtilmiştir. Kendisine verilen bir emrin yerine getirilmesi için dedem görevini yapmıştı. Boğazlayan'dan sonra yine Ermenilerin teşvikiyle dedemi Konya'da mahkeme ediyorlar ve bu mahkemede dedem beraat ediyor. Ancak tam 1918 yılında savaş bitmek üzereyken, Müttefik kuvvetlerine yaranmak amacıyla olsa gerek, dedemi tekrar muhakeme etmek üzere İstanbul'a getiriyorlar, tutukluyorlar ve Bekirağa Bölüğü'nde tutuklanması devam ediyor. Sonuçta dedemi yargılıyorlar ve bu arada dedemin savunmasını istiyorlar. Size şimdi dedemin savunmasını bire bir aktaracağım:

"Ermeniler asırlardır Osmanlı Devleti'nin himayesi altında giderek artan bir refah içerisinde yaşadıkları ve kendilerine adaletle hükmedildiği halde, son zamanlarda istiklal davasına kalkışarak, ülkeyi kargaşaya sürüklemişlerdir. Meşrutiyetle birlikte hukuk eşitliğinin gereği olarak, el ele yaşaması gerekirken, Ermeniler bunu yeterli görmemiş, Birinci Dünya Savaşı'nda devletimizin yenik sayıldığı ânu uygun bir zemin ve zaman kabul ederek, dış güçlerin de tahrikiyle vatanın savunmasını bozacak şekilde harekâta başlamışlardır. Dönemin hükümeti, güvenliği sağlamak ve ülkeyi korumak için Tehcir Kanunu çıkarmış ve tehcir sırasında meydana gelen cürümleri işleyenleri yargılamıştır.

"Bu davanın konusu olan olayların yalnızca meydana geldiği yer ve zaman olarak değil, meydana geliş sebepleri ile birlikte ele alınması gerekir. Bu bakımdan mahkeme heyeti bir mahkeme-i tarih niteliğini taşımaktadır," demiştir. Dedem burada aynı zamanda, dedemi mahkeme edenlere de, o ânı anlatmaktadır. *"Ermenilerin dünya savaşı sırasında Osmanlı Devleti ve Türk milleti aleyhinde takındıkları zalimane tavır ihmal edilmemelidir. Davanın bu bakış açısıyla görülmemesi halinde, verilecek kararlar eksik olacaktır. Türkler zalim değildir, bu olayların sebebi de değildir. Ermeniler bağımsızlık kazanmak için yüz binlerce masum Türk'ü katletmişler ve bununla zaten savaşın acılarını çok çekmiş olan Müslüman halkın kinini tahrik etmişlerdir. Yozgat Livası'ndan sevk edilen bazı Ermeni kafilelerinin, Ermenilerin Müslümanlara uyguladığı facialara şahit olan bazı asker kaçaklarının saldırısına uğramıştır.*

"Hayatımda doğruluktan ayrılmadım, vicdanıma kesinlikle kan lekesi sürmedim, sürdürmedim. Ermenilere tecavüze kalkışanları Kayseri Divanı Harbi Örfisi'ne verdim," şeklinde beyanda bulunmuştur.

Buna rağmen zaten karar önceden verilmiş, dedem Beyazıt'ta kurulan darağacının önüne getirilmiş ve son sözü sorulmuş. Dedemin son sözlerini onun ağzından aktarayım: *"Sevgili vatandaşlarım, ben bir Türk memuruyum, aldığım emri yerine getirdim, vazifemi yaptığımdan vicdanım emindir. Sizlere yemin ederim ki, ben masumum. Son sözüm bugün de budur, yarın da budur. Ecnebi devletlere yaranmak için beni asıyorlar, eğer adalet buysa, buna deniliyorsa, kahrolsun böyle adalet. Benim sevgili kardeşlerim, asil Türk milletine çocuklarımı emanet ediyorum. Bu kahraman millet elbette onlara bakacaktır. Vatan uğrunda cepheye ölen bir insan gibi şehit gidiyorum, Allah vatan ve milletimize zeval vermesin. Amin."*

Dedemin idamından iki gün sonra La Fontaine isimli bir İngiliz istihbarat yüzbaşı şöyle bir istihbarat raporuyla bu haberi İngilizlere bildiriyordu: *"12 Nisan günü saat 12.00'de,*

büyük ve görkemli bir cenaze töreni düzenlendi. Cenaze alayının önünde tıbbiyeli öğrenciler, polisler, çok sayıda subay ve er, birçok da molla bulunuyordu. Tabutun omuzlarda taşınması âdet olduğu halde, törene büyük önemi vermek amacıyla, tabutun başlar hizasından daha yukarıda, eller üzerinde taşındığı görüldü ve çok sayıda fotoğraf çekildi. 1.000'den fazla davetiye dağıtıldı, İslam dininde de böyle bir şey daha önce duyulmuş değildir. Bütün bunları üyelerinden birini kaybetmiş olan İttihat ve Terakki Komitesi'nin düzenlediği şüphesizdir."

Törende İslam törelerine tamamen aykırı olan, "Milletin Masum Kurbanına" yazılı çelenkler de konulmuştur. Elinde bir buket çiçek tutan bir tıbbiye öğrencisi, mezarın başında bir konuşma yapmıştır. Zaten şunu çok iyi belirtmek isterim, dedem bir şekilde idam edilmiştir, ama en önemlisi dedemin idamı çok büyük olayların bugün de bilinmesini sağlamıştır.

Tıbbiyeli öğrenci mezarı başında şöyle seslenmiştir: "*Dinle ey millet, dinleyin ey Müslümanlar, burada toprağa verdiğimiz insan, Kahraman Kemal Bey'dir. Kemal, sen şu anda toprağa verdiğimiz bir çiçeksin, orada büyüyeceksin, dalların o kadar dikenli olacak ki, seni bu akıbete layık görenlerin hepsini paramparça edecektir. İntikamın behemehal alınacaktır Kemal!*" Askeri İnzibat Komutanı Dayı Mesut, aldığı emre itaat edecek yerde, Kemal Bey için adeta muhteşem bir cenaze alayı programı tertip etmiştir.

10 Nisan tarihinde dedemin öldürülmesi olayı, 19 Mayıs'ta Atatürk'ün Samsun'a çıkması ile Anadolu hareketini patlama noktasına getiren olaylardan biridir. 14 Ekim 1922'de, bir kanunla "Milli Şehit" ilan edilen dedemin çocuklarına, Hidematı Vataniye tertibinden maaş da bağlamıştır Atatürk; çocukları, babam ve iki ablası, kaydı hayat şartıyla ömür boyu maaş almışlardır. Halalarım "*Bizi her zaman şehit çocuğu olarak el üstünde tuttular*" demişlerdir. Bunu biz özellikle Müşerref Halamda yaşadık, Müşerref Halam hâlâ hayattadır, Müzeyyen Halam daha önce öldü, ama onlar aynı şeyi söylerler. Babam için de aynı şeyleri söyleyebilirim. Bu

arada dedem 1922’de “şehit” ilan edilirken, Kastamonu Milletvekili Abdülkadir Kemal Bey’in, şu sözleri dikkat çekicidir: *“Kemal Bey idam edildiği zaman İstanbul işgal altındaydı ve başta meşru olmayan bir hükümet bulunuyordu. Kemal Bey’in idamıdır ki, Anadolu’da milli hareketinin başlangıcına sebep olmuştur ve bu Büyük Millet Meclisi, Kemal Bey’in idamının neticesinde doğmuştur. İdamdan sonra Anadolu’da harekât başladı ve hakiki düşmanlar Anadolu’ya ve İstanbul’a karşı tecavüzlerini artırdılar.”*

Bugün Batı’da bizim aleyhimizde bu olayların en uç noktası olan soykırım iddialarıyla bizden toprak ve maddi tazminat koparmak, hatta Türkleri lekelemek için yapılan bütün girişimlere şöyle cevap verilmesi gerekir: Türk milleti tarih boyunca zalim olmamıştır, elinde bulundurduğu topraklarda, her tebaya eşit davranmış, onların âdetlerine, ibadetlerine karışmamıştır. Bugün de bu geçerlidir, ancak bizi bölme, parçalamaya çalışan, hatta bu uğurda silaha sarılıp karşımıza çıkanlar ne adla anılırlarsa anılsınlar, Türk milletini, şanlı Türk ulusunu karşılarında bulacaklardır. Dünyanın bütün emperyalist güçleri, tarihi iyice öğrenip yanlış güçlerle birlik olmamalı. Türkiye Cumhuriyeti’ni iyi tanımalıdırlar, kendi kendilerine projeler üretip bunları uygulamaya koyarak, kendi kendilerinin yok olmasına yol açmamalıdırlar. Çünkü Türkiye bugün o günlerin yokluklarının verdiği istiklal mücadelesinin çok daha büyüğünü yapabilecek güçtedir. Bunu dost, düşman bilmeli, Türkiye Cumhuriyeti’nin üzerinde planlar yaparken, Türk milletinin en olmadık zamanlarda bir tarih yazabileceğini de dikkate almalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKLER

BELGELER

Hazırlayan: Prof.Dr. Aysel Ekşi

I. KAYNAK: Public Records Office, LONDON.

BELGE 1

Londra Devlet Arşivi'nden alınan orijinal belgenin fotokopisidir. (Toynbee'nin, 23 Haziran 1916'da, Wellington House'dan, Profesör Margoliouth'a gönderdiği mektuptur. Bu mektup, Mavi Kitap'ın basımından sadece 10 gün önce yazılmıştır).

Wellington House,
Buckingham Gate,
London, S.W.
23rd June, 1916.

Dear Professor Margoliouth,

I am enclosing the proofs of an introduction I have written to a fairly large collection of documents relating to the treatment of the Armenians in Turkey during 1915. I wonder if you could spare time to glance at it and pillory any glaring mis-statements of fact or wrong points of view. My knowledge on the greater part of the ground is very shaky and second-hand.

I hesitated to trouble you with this request, but the documents are going to be published as a Government Blue Book, so it is important to make sure that the introduction should come up to a decent level of historical correctness.

Hoping that you will forgive this importunity,

I am,

Yours sincerely,

Professor Margoliouth, M.A., Litt.D.,
24, Woodstock Road,
Oxford.

1. Yazının Türkçe'ye tercümesi:

23 Haziran 1916

Sayın Prof. Margoliouth,

1915 yılında Türkiye'de Ermenilere yapılanlara ilişkin oldukça büyük bir belgeler koleksiyonuna yazdığım önsözün provalarını bu mektupla birlikte gönderiyorum. Acaba vakit bulup bunlara bakabilir ve olgusal yanlışlar ile hatalı görüşleri gösterebilir isiniz? Bu alanın büyük bir kısmında bilgilerim çok zayıf ve ikinci elden.

Bu istekle sizi rahatsız ederken tereddüt ettim, ne var ki, bu belgeler hükümet tarafından Mavi Kitap olarak yayınlanacak. Bu yüzden önsözün kabul edilebilir bir tarihsel doğruluk düzeyine yükselmesi önem taşıyor.

Verdiğim zahmetten dolayı özür diliyor, saygılar sunuyorum.

Wellington House,
Buckingham Gate
Londra. S.W.

BELGE 2

Londra Devlet Arşivi'nden alınan orijinal belgenin fotokopisidir. (Toynbee'nin Wellington House'dan Ermeni lideri Boghos Nubar Paşa'ya yazdığı mektuptur. Mavi Kitap basılmadan önce, kitapta düzeltme yapması ve önerilerini yazması için Ermeni liderine sunulmuştur. Türklere bu konuda danışılmamış, kitabın basımından Türkler haberdar edilmemiştir.)

Wellington House,
Buckingham Gate,
London, S.W.
20th June, 1916.

Your Excellency,

I hope next week to be able to send you the first instalment of my Armenian documents in page proof, and I shall be glad of any suggestions and corrections you may wish to make.

Meanwhile I am sending, too, in advance a schedule of information which I still wish to obtain regarding the documents, and a list of documents the authorship of which is still unknown to me.

I further enclose a special list of documents about which you would be specially able to give me information.

Of course, I would keep any further names you revealed to me confidential, but it is important to be able to state in my preface that, though I have in some cases found it necessary to withhold names, yet these names are known to me, and will be published as soon as circumstances permit.

Perhaps you would return the proofs to me batch by batch

batch as they come, since I wish to publish the volume as soon as possible after the last batch of proofs has passed through my hands.

With kind regards,

I remain,

Yours sincerely,

His Excellency Boghos Nubar Pasha,
Delegation Nationale Arménienne,
12, Avenue du Trocadéro,
Paris

2. Türkçe tercümesi:

Ekselans, Bagos Nubar Paşa.

Ermeni belgelerinin ilk bölümünü düzelti provası halinde gelecek hafta gönderebileceğini sanıyorum. Önerileriniz ve düzeltmeleriniz beni memnun edecektir.

Bu arada size belgelerle ilgili olarak hâlâ elde etmek istediğim bilgilerin listesi ile kaynağını hâlâ öğrenemediğim belgelerin bir listesini de gönderiyorum.

Ayrıca özellikle sizin bana bilgi verebileceğiniz belgelerin özel listesi de ektedir.

Bana açıklayacağınız yeni isimleri elbette gizli tutacağımı ancak yazacağım önsözde bazı isimleri açıklamamayı gerekli görsem de bu isimlerin bilindiğini ve koşullar izin verir vermez açıklanacağını belirtebilmeliyim.

Düzeltileri bana işi bitince öbek öbek gönderebilirsiniz. bu cildi son öbek bana ulaştıktan sonra en kısa zamanda yayınlamak istiyorum.

Selamlar

Wellington House,

Buckingham Gate, S.W.

BELGE 3

İngiltere Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nden Arnold Toynbee'nin, ABD' de Bayan Ekmekjiyan'a kişisel mektubunun fotokopisidir. 16 Mart 1966.

(Arnold Toynbee'nin 1 Mart 1966'da kendisine bir mektup yazmış olan bir Ermeni hanıma cevabıdır. Mavi Kitap'ın İngiliz hükümeti tarafından propaganda amacıyla yazdırıldığını, tanıkların Amerikan misyonerleri olduğunu bildir-mektedir.)

The Royal Institute of International Affairs

PATRON: ~~HER~~ MAJESTY THE QUEEN

CHIEF: LORD SPURGEON, M.C., M.P. Hon. Treasurer: DAVID LEE SMITH, M.C.

Director General: ~~THE~~ VENERABLE HON. E. A. BURNARD

Director of Studies: ~~MISS~~ ~~MISS~~

CHATHAM HOUSE,

10 St James's Square, London SW1

16 March 1960

Telephone Witches 3211 Cables Anconagon, London SW1

Dear Mrs Stmekjian,

I have had your letter of March 1. It is true that the British Government's motive in asking Lord Bryce to compile the blue book was propaganda. But Lord Bryce's motive in undertaking it, and mine in working on it for him, was to make the truth known, and the evidence was good: the witnesses were all American missionaries with no political axe to grind. So the blue book, together with Legation's book, does give a true account.

In 1915 the Russians were invading North-eastern Turkey, and it was reasonable for the Turkish Government to fear that the Armenian minority there might be a 'fifth column'. It would have been legitimate to deport them, as the U.S. Government deported the Japanese-Americans from the Pacific coast in World War II. But the deportations of the Armenians in 1915 were used by the Turkish Government, not by the people - as an opportunity for treating the deportees in ways that were so inhuman that they were bound to cause wholesale mortality, as they did.

I hope this answers your questions.

Yours sincerely,

Arthur D. Hughes

Mrs James Stmekjian
1185 Cutepring Road
Stratford
Connecticut, 06497.
U.S.A.

Belgenin Türkçe tercümesi

Sayın Bayan Ekmekçiyan,
Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü,
Sayın Bayan Ekmekjiyan...

1 Mart tarihli mektubunuzu aldım. İngiliz Hükümeti'nin Lord Bryce'a Mavi Kitap hazırlatmasının propaganda amaçlı olduğu doğrudur. Ancak Lord Bryce'ın ve benim bu işi yüklenmekteki amacımız hakikati gözler önüne sermekti, eldeki kanıtlar şunu göstermektedir: Tanıkların hepsi özel bir siyasi garz taşımayan Amerikan misyonerleri idi. Bu yüzden Mavi Kitap'ın, Lepsius'un kitabı ile birlikte olayları doğru olarak yansıttığı söylenebilir.

1915 yılında Ruslar Kuzey Doğu Türkiye'yi işgal etmekteydi ve Türk hükümetinin Ermeni azınlığın "beşinci kol" olarak davranmasından korkması mantıklıydı. Tıpkı Amerikan hükümetinin Pasifik sahilinden Japon kökenli Amerikalıları uzaklaştırması gibi. Türk hükümetinin de Ermeni azınlığı tehciye tabi tutması yasal olurdu.

Ne var ki 1915 yılında Ermenilerin tehciri (Türk halkı tarafından değil), Türk hükümeti tarafından öyle bir fırsat olarak kullanıldı ki, insanlık dışı yollarla, Ermenilerin topyekûn ölümüne yol açtı.

Umarım sorularınıza yanıt vermiş oldum.

Arnold Toynbee

BELGE 4

ABD dış temsilciliklerinden Arnold J. Toynbee'ye kişisel mektubun fotokopisidir. (1 Mayıs 1916)

Mavi Kitap'ı oluşturan iddialar Amerikalı misyonerler tarafından ortaya atılmıştır. Fakat bunların kimler tarafından ortaya atıldığını Tonybee özellikle Amerika'daki çevrelere ısrarla ve defalarca mektup yazarak sormuştur. Verilen yanıt şöyledir: "Maalesef bu isimlere sahip değiliz, kimler tarafından ortaya atıldığını bilmiyoruz."

AMERICAN SWARIE OF CHRISTIANITY
FOR THE FUTURE OF AMERICA

For the American Swarrie of Christianity
For the Future of America
For the American Swarrie of Christianity
For the Future of America
For the American Swarrie of Christianity
For the Future of America

CONGRESSIONAL HOUSE, 14 BEACON STREET
BOSTON, MASSACHUSETTS

For the American Swarrie of Christianity
For the Future of America
For the American Swarrie of Christianity
For the Future of America
For the American Swarrie of Christianity
For the Future of America

May 1, 1916.

Mr. Arnold J. Toynbee,
Wellington House, Buckingham Gate,
London, S.W., England.

My dear Mr. Toynbee:-

I very much regret that we are unable to fill in the blanks in the documents that our Committee published in pulley form for the press under date of October 4, 1915. Most of these documents are not here; in fact, ~~many~~ of them are not now accessible to us. I doubt if the ~~names~~ of many of the places would be especially significant.

In Mrs. Christie's notes, the ~~names~~ have not been furnished us.

Hastily but very faithfully yours,

James D. Jackson

Belgenin Türkçe tercümesi:

2. Amerikan Dış Misyonlar Komisyoneri Kurulu

Bay Arnold Toynbee

Wellington House, Buckingham Gate, London, SW London

Sevgili Toynbee,

4 Ekim 1915 tarihinde kurulumuzun ilk basın tashihi biçiminde yayınladığı belgelerdeki boşlukları dolduramadığımız için çok üzgünüm. Bu belgelerin çoğu burada değil, aslında birçoğuna kolaylıkla ulaşmamız mümkün değil. En önemlisi, birçok yerin isminden emin değilim. Bayan Christie'nin notlarında bu isimler bize verilmemiştir.

II. KAYNAK

Hasan Dilan Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, 1914- 1918, Türk Tarih Kurumu 2005, cilt I, volume 1.

Bu kitaplar, Fransız diplomatik kaynaklarından aktarılan çok sayıda orijinal belge içermektedir.

Burada Ermenilerin kendi Osmanlı Devleti aleyhine Fransız ve Ruslarla yaptığı işbirliği gözler önüne serilmiştir. Örneğin Ermeni Lideri Boghos Nubar son derece etkin konumdadır. Zorunlu göç kararının alınmasından çok önce, 21 Kasım 1914'te Fransa'nın Mısır Ortaelçisi, Fransa Dışişleri Bakanı'na ekteki telgrafı göndermiştir. Burada, Boghos Nubar'ın kendisini görmeye geldiğini, İskenderiye bölgesinden yapılacak bir eylemde Ermenilerin İtilaf Devletleri'ne yardımcı olabileceklerini bildirdiğini aktarmaktadır. "Silah kullanmaya ehil Ermenilerin isterlerse İtilaf Devletleri'nin bayrağı altına düzenli kıtalar olarak katılabileceklerini" ve "milli isteklerinin tatmini doğrultusunda İtilaf Devletleri'nden kesin güvenceyi aldığını" bildirmektedir.

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları kitabında, Osmanlı'ya karşı savaşan Rus Ordusu içinde Ermenilerin asker sayısının yedeklerle birlikte 100 bine vardığı, Türk hükümeti tarafından Halep'e göç ettirilmek istenen Ermenilerin dağa çekilerek direnişe geçtiği, Türklere karşı savaşırken Kıbrıs'tan yardım istendiği gözler önüne serilmiştir.

Aşağıda örnekleri sunulan tıpkıbasım-belgelerle ilgili arşiv çalışması, 2002 Ağustos ayından itibaren Türk Tarih Kurumu tarafından önce **Fransa Milli Kütüphanesi**'nden, sonra **Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri**'nden derlenmiştir.

BELGE 5

Fransa'nın Mısır Ortaelçisi M. Defrance'dan Fransa Dışişleri Bakanı M. Delcassée'ye telgraf (21 Kasım 1914):

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, Cilt I, Vol. I, Belge No: 0086, Sayfa 244.

Fransızca orjinal belge: (Arka sayfa)

Belgenin Türkçe tercümesinin özeti

Boghos Nubar beni görmeye geldi. Adana ve Mersin'de nüfusun %40'ını Ermenilerin oluşturduğunu, İskenderiye bölgesinden yapılacak bir eylemde Ermenilerin İtilaf Devletleri'ne yardımcı olabileceklerini bildirdi.

*Agence Diplomatique
Consulat Général
de France
Egypte*

Syrie
(E)
DIRECTION POLITIQUE
ET COMMERCIALE.
11 NOV 1914
Le Caire, le 21 novembre 1914.

43

28 NOV 1914
1914
RUE DE LA PAIX

Direction des Affaires
Politiques & Commerciales.

AFRIQUE.

M. A. REPAUER, MINISTRE DE FRANCE EN EGYPT,

à M. EXCELLENCE MONSIEUR DELCASSÉ, MINISTRE

No. 425

DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES, à BUREAU,

la guerre avec la Turquie.
Les Arméniens.

Seigneur Pacha Kuter, dont Votre Excellence connaît la haute situation et l'influence parmi les Arméniens d'Égypte et de Turquie, est venu me voir hier.

Il tendit, à l'occasion du conflit avec la Turquie, à rapporter l'assurance de mes sympathies personnelles et de celles de tous ses intelligents pour la France et ses Alliés.

Il m'a dit que si, à un moment donné, il entrait dans les intentions de nos États-majors, afin d'opérer une diversion en faveur soit des Russes en Arménie, soit des Anglais en Egypte, d'entreprendre une action quelconque dans la région d'Alexandrette, Adana et Marzina, les Arméniens de cette contrée qui l'ont vu naître au p. de la population, pourraient prêter leur Allié un utile concours.

Seigneur Pacha Kuter a ajouté notamment qu'il

pourrait, le cas échéant et s'il était permis à l'usage, assurer les forces armées de l'empire des Alliés le précieux service d'interprètes connaissant bien le pays et ses habitants et pouvant remplir les fonctions d'interprètes.

Il a tenu d'ailleurs à préciser que ce concours ne devait pas être interprété comme une demande d'intervention quelconque en Arménie; je l'ai rassuré et lui ai promis de rendre compte à Votre Excellence de ses vœux et de ses offres./.

H. Repaueur

BELGE 6

M. Deville'in Atina'dan Fransa Dışişleri Bakanlığı'na çektiği telgraf: (8 Mart 1915)

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, Cilt I, Vol. I, Belge No: 0026, sayfa 75.

Fransızca orijinal belge:

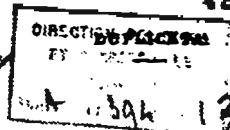
MINISTRE
—
DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES

Déchiffrement

101

104

Telegramme

Arrivée de 9 H 30 à 8,30
22,35

SECRET

Avec prière de transmettre directement à Son
Excellence Monsieur l'Ambassadeur, de la part de M. DEVILLE:

"Le programme révolutionnaire active nous à
Constantinople et Smyrne; action énergique va s'être produite
toute, je reviens dans pour quelques jours après situation
et donne des instructions complémentaires concernant les événe-
ments ^{politiques} et politiques en perspective."

Deville.

Belgenin Türkçe tercümesinin özeti

M. Turot tarafından M. Decassee'ye iletilen bilgiye göre, İstanbul ve İzmir'de ihtilal çıkarılması için girişilen propa-
ganda yakında eyleme dönüştürülecektir.

BELGE 7

Fransız tebalı İstanbullu bir Ermeni ile Atina'da görüşme: (18 Mayıs 1915)

Franz Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, Cilt I.
Vol. I., Belge No: 0038, sayfa 97

Fransızca orijinal belge:

L. M. A. - ~~Donner~~ BUREAU;

Portion. accidentaire

~~Document communiqué à 10-10-10~~

Section d'Orient

Paris, le

Destination : Section d'Afrique.

~~Document communiqué à 10-10-10~~

C O P I E

~~Document communiqué à 10-10-10~~

Athènes, le 18 Mai 1916.

Entretien avec ~~un~~ Arménien, naturalisé Français, habitant
CONSTANTINOPLÉ et ayant quitté cette ville le 14 Mai dernier.

~~Document communiqué à 10-10-10~~

Constantinople est actuellement et d'une façon absolue entre
les mains des Jeunes Turcs; une révolution y est absolument impossi-
ble. Il y a une organisation policière merveilleuse, un espionnage par-
fait, dans les rues, tous les cent mètres, deux agents se tiennent en
surveillance; à leur portée un téléphone en communication avec les
postes de police; de plus ~~des~~ patrouilles de gendarmes à cheval cir-
culent constamment. A 11 heures du soir tout est éteint et même les
cinémas fermés. Deux personnes ne peuvent causer au coin d'une rue
~~sans~~ voir apparaître auprès d'elles un policier qui les sépare. C'est
à proprement parler le régime de la terreur. SEYR PACRI et TALAT BEY
sont les grands maîtres et bien entendus avec les Allemands. On par-
le d'attentats sur leurs personnes; c'est complètement faux; si on
voulait les tuer, ce serait facile, car ils circulent dans les rues,
sinon seuls, du moins suivis qu'à très grande distance par ~~des~~ Gardes
de Corps, ils vont au café, entrent dans les magasins et ~~en~~ sortent
~~avec~~ des particuliers quelconques.

Un attentat serait donc très faisable; mais personne ne l'ose.
Il n'y a plus de conscience nationale chez tout ce qui est turc.

En "Tanine" de Constantinople même depuis le 8 Mai une cam-
pagne officielle, au sujet de la découverte du complot destiné à renver-
ser.....

Français .

Les Grecs forment un élément douteux pour la Triple-Entente parce qu'ils vivent ~~avec~~ ^{aux} Turcs, qu'ils redoutent l'invasion russe et qu'ils préfèrent conserver la Turquie telle qu'elle est plutôt que d'avoir par l'arrivée d'un troisième larron, à renoncer à la réalisation de leur idéal panhelléniste.

Les Juifs sont nettement germanophiles parce qu'anti-russes.

Les Bulgares très peu nombreux ne sont certes pas francophiles de sentiments .

Et c'est tout .

Une révolution? mais au nom de qui se ferait-elle. Sabaheddine est le plus honnête homme du monde, le plus intéressant et le plus estimé par les Turcs, en temps de paix, il aurait obtenu un Ministère à la satisfaction générale, mais il n'a pas l'envergure voulue pour s'imposer dans les circonstances actuelles et devenir l'homme d'une révolution.

Il y a CHERIF-PACHA; mais on ne le connaît plus, ou ceux qui le connaissent ne le prennent pas au sérieux; il est peu aimé par l'armée, ni même par les Arméniens. Vous connaissez son surnom: on l'appelle ironiquement le bosh-erif, (bosh veut dire vide et erif ami) et ce jeu de mots a grand succès. Il a beaucoup de dettes et peu d'argent, bref il ne peut songer à se poser en candidat sérieux.

Quant à l'entourage, le Colonel SADIK est un dissident Jeune Turc, honnête homme, mais ~~comme~~ ^{comme} valeur un zéro.

ISMAIL HAKKI (de Gümüldjine) intelligent mais simple politicien .

En ce qui concerne la famille royale, le Sultan est complètement gâteux, j'ai sur ce point les confidences assez amusantes de son médecin qui est mon ami. Le prince héritier YOUSSEUF IZEDDINE est un sympathique "maboul" mais pas autre chose. Va-

Constantinople estiment que le triomphe des Alliés se fait sans doute et ils songent au sort qui attend l'Empire Ottoman, tous s'accordent à dire qu'il doit disparaître.

À qui appartiendra Constantinople? La question est grave. Personne n'a parlé d'une internationalisation, c'est là une utopie; on ne ferait que reculer une solution que tôt ou tard la Russie réalisera au besoin par les armes. Ne vaut-il pas mieux la régler de suite pratiquement et sans malentendus? Si pénible que cela puisse être pour les divers peuples, qui vivent à Constantinople, on est obligé de reconnaître aujourd'hui que bien que n'ayant aucun droit historique ou ethnologique, c'est encore le Russe que la force des choses amène à devenir le maître du Bosphore et des Dardanelles et on y est résigné. D'autre part, on ne le conçoit guère possesseur de la région du ~~Marmara~~ sans être réuni à ses domaines du Caucase par une bande territoriale plus ou moins large le long de la Mer Noire. C'est peu connaître le Russe pour espérer que cette bande sera étroite; or qui rencontrera-t-il au Sud, dans l'intérieur de l'Asie-Mineure?

Il est probable que la Grèce recevra une zone vers Smyrne; l'Italie vers Adalia; d'autre part, l'Angleterre veut la Mésopotamie et la France aura la Syrie. Voilà une répartition générale admissible. Mais à qui échottera l'Anatolie, ce riche hinterland où l'on fait jusqu'à trois récoltes par an? Y constituer un Empire pour les Turcs c'est inventer un pays facile, ^{le} étouffé de tous côtés par les puissances européennes et vouloir encore donner naissance à une foule d'ennuis futurs. Créer de toutes pièces un royaume arménien? La mesure ne serait pas très habile au point de vue de l'avenir; les Russes ne résisteraient pas à la tentation de conquérir cet Etat par tous les moyens possibles et les nouvelles complications seraient à prévoir. Il faut bien se dire, que toute région de l'Asie Mineure qui ne sera pas effectivement possédée par une puissance européenne....

Belgenin Türkçe tercümesinin özeti

İstanbul şimdilik Jön Türklerin elindedir. Bir ihtilal imkânsız görülmektedir. Enver Paşa ve Talat Bey'e karşı bir suikast istenirse kolaylıkla gerçekleşir. Herkes Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesini beklemekte. İstanbul kimin olacaktır, esas sorun budur. Bir Ermeni krallığı kurulursa, gelecek için ne önlemler alınmalıdır? Önemli sorunlar bunlardır.

BELGE'8

Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndan Fransa'nın Mısır Ortalçisi M. DeFrance'a gönderilen telgraf: (9 Eylül 1915)

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, Cilt I, Vol. I., Belge No: 0040, sayfa 101

Fransızca orijinal belge:

20

Ministre
20
Affaires étrangères
Paris, le 9 septembre 1915
Chancel
Ministre
A - 324 / 100
LE MINISTRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
À MONSIEUR DEFRANCE, MINISTRE PLÉNIPOTENTIAIRE
CHARGE DE L'AGENCE ET CONSULAT GÉNÉRAL DE FRANCE
AU CAIRE

Cette lettre vous sera remise par M. ERAM,
Catholique Arménien, ancien Gouverneur de Mitylène,
que j'ai chargé d'une mission de propagande en Orient.
Dans le cas où il aurait besoin de se rendre à Alexandrie
pour y faire imprimer les proclamations qu'il doit répandre
en Asie Mineure, je le recommande à votre bon accueil
et vous prie de lui faciliter l'accomplissement de
sa mission./.

Belgenin Türkçe tercümesinin özeti

Bu mektubu size eski Midilli Valisi, Ermeni Katolik M. Eram sunacaktır. Kendisine doğuda propaganda yapma misyonu tarafımdan verilmiştir. Anadolu'da dağıtılacak ilanların baskısını yapmak için İskenderiye'ye gidecek. Kendisine yardım edin.

BELGE 9

İskenderiye de çıkmakta olan Ermeni gazetesi Arev'de yayınlanan Ermeni sığınmacılar üzerine bir makale: (21 Eylül 1915)

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, Cilt I. Vol I., Belge No: 0102, Sayfa 278

Fransızca orijinal belge: (Yan sayfada)

CARTON

118

Annexe à la dépêche politique du Caire en date du 23 septembre 1915 No 292

du Caire, le 21 septembre 1915

Extrait de l'article intitulé les réfugiés Arméniens
(Du journal arménien "Arev" paraissant à Alexandrie, No de 17
septembre 1915)

Voici le récit du père Kaloustian qui se trouve parmi les
réfugiés: "Dès le début de la guerre actuelle, le gouvernement
turc avait voulu écraser et anéantir les arméniens de différentes
façons et par exemple, il y a deux mois, un décret gouvernemental
ordonnait à tous les arméniens de se tenir prêts, dans un délai
de 7 jours, à partir de là les autorités désigneraient.

C'est sur une entrefaite, que les arméniens d'Antioche
et des villages environnants, désespérés et préférant mourir d'une
mort honorable plutôt que de se livrer aux turcs, se retirèrent sur
les montagnes et organisèrent la résistance contre la soldatesque
turque. Avec leurs 150 fusils et quelques engins en chasse, 800
500 jeunes gens tirèrent tête pendant plus de 50 jours contre 4000
soldats turcs, ne perdant que 15 ou 20 hommes, causant
par contre à l'ennemi un millier de morts.

Toutefois, quand les nôtres s'aperçurent que leurs
munitions et approvisionnements étaient à bout, ils décidèrent
d'envoyer une délégation à Chypre pour demander d'urgence des
secours.

Ce fut à ce moment critique, que quelques uns des nôtres
aperçurent au large d'Alexandrette 3 cuirassées françaises dont ils
purent fort heureusement les attirer au moyen de différents signaux
et notamment par le défilé d'un immense drapeau de la Croix-

~~Reposant~~ sur le sommet de la montagne.

Dès que les Français comprirent que c'était des Arméniens qui se battaient contre les Turcs, ils dirigèrent leurs feux contre les positions de ces derniers. C'est ainsi que protégés par le feu des Français, les Arméniens tout en se battant corps à corps avec les Turcs, purent se frayer un passage à travers les lignes ennemies et descendre sains et saufs leurs femmes et enfants au rivage où les Français les accueillirent avec sympathie et bienveillance.

A bord, depuis le Commandant jusqu'aux marins, tous ont déployé leurs efforts pour ~~secourir~~ les ~~Arméniens~~ des nôtres. Ils ont soigné entre autres nos blessés et nos malades.

Le lendemain de leur débarquement et de leur installation à Port-Saïd, notre évêque a fait une visite de remerciements au Commandant Français.

Une autre lettre arrivée à la dernière heure de Port-Saïd nous informe que le sauvetage des Arméniens a eu lieu de la façon suivante: Les cuirassés français, divisés en deux rangs, commencèrent à diriger leurs feux contre les positions turques, tandis qu'au milieu, un autre s'approche peu à peu de littoral.

Les Arméniens, pendant ce temps, formant une chaîne impénétrable avec leurs fusils chargés, entourant leurs femmes et enfants, et en se battant sans cesse, souvent corps à corps ou à la baïonnette, ils descendent en bon

ordre et sains et sains près de la mer.

Les marins français témoins de nos combats, témoignant leur vive admiration pour les nôtres, disaient entre eux "Ce sont des braves, très braves gens. Ils sont des lions, des héros"

Les moments passés à bord des navires français seront inoubliables pour nous. Les marins, après avoir déployé tous leurs efforts pour nous soulager, offraient jusqu'à leurs rations à nos réfugiés. Leur façon d'agir, si humanitaire et chevaleresque, d'ailleurs traditionnelle et universellement connue, est hors de tous éloges.

L'arrivée à bord présentait une scène fort émouvante. Sur la pont des navires, les autres embrassaient les marins français et pleuraient de joie et d'émotion. Plusieurs parmi nous couraient éperdus et ~~embrassant~~ les gueules des ~~chinois~~. Les marins et tout l'équipage étaient également pleins d'émotion. Un officier français dit qu'il n'avait jamais pleuré dans sa vie, mais qu'à la vue de ce spectacle si touchant, il ne pouvait retenir ses larmes./.

Belgenin Türkçe tercümesinin özeti

Papaz Kaluşyan'ın anlattığına göre, Antalya ve çevresindeki Ermeniler Türk hükümeti tarafından Halep'e göç ettirilmek istenmiş, bunun üzerine Ermeniler dağa çekilerek direnişe başlamışlardır. Türklere karşı savaşırken yardım almak için Kıbrıs'a bir delegasyon yollanmıştır.

BELGE 10

Fransa'nın Mısır Ortalçisi M. Defrance'dan Fransa Dışişleri Bakanı, Konsey Başkanı M. Briand'a telgraf: (4 Temmuz 1916)

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, Cilt I, Vol. I, Belge No: 0055, sayfa 141

Fransızca orijinal belge:

74 juillet 1916
4 COPIES FAITES
A-394-1
169
Le Caire, le 4 Juillet 1916.

Agence Diplomatique
Consulat Général
de France
Egypte

RECEVU
Cabinet du Ministre
20 JUL 1916
CHEF DU CABINET

CONFIDENTIEL
DIRECTION POLITIQUE
ET COMMERCIALE
21 JUL 1916
Série 1394-1

Direction des
Affaires Politiques
Commerciales.

AFRIQUE.

No. 252

Informations
sur la Turquie,
la Perse, la
Mésopotamie.

M. A. LAFRANCE, MINISTRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
A SON EXCELLENCE M. A. BRIAND, PRÉSIDENT
DU CONSEIL, MINISTRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES
À PARIS.

J'ai l'honneur d'agréer ci-après à Votre
Excellence un résumé des informations qui me sont parve-
nues dans la deuxième quinzaine du mois de Juin sur la
Turquie, le Caucase, la Perse, la Mésopotamie et la presqu'île
du Sinaï.

Dans le secteur de Trébizonde, les Russes sont
facilement ravitaillés par mer; ils continuent leur of-
fensive dans le but d'occuper la route d'Erzingian à Saf-
bourt.

Dans le secteur de Safbourt, ils sont sur la
défensive du côté de Pignai.

Dans le secteur d'Askani-Erzoroum, ils contin-
nent le gros effort armé qui les a rejetés de Mankaratoun.
C'est là que les Turcs, appuyés sur la base d'Erzingian,
reçoivent le plus facilement leurs approvisionnements.

Dans le secteur Mouah Bitlis, les Turcs sont également offensifs.

Dans le secteur de Rowanduz, les Russes sont toujours offensifs. Ils ont surtout affaire aux Kurdes qui, désireux de sauvegarder leur indépendance, sont hostiles aux Russes dans la partie de leur pays occupée par ceux-ci et hostiles aux turcs dans le reste du pays. Les tribus du Haut Tigre au Nord de Mossoul peuvent fournir environ 40.000 combattants. Ces tribus inquiètent actuellement les communications turques. Les sentiments des tribus Kurdes à l'égard des chrétiens sont très variables. Quelques-unes de ces tribus sont liées par le sang avec des chrétiens et ne craignent pas les représailles des Arméniens qui forment une part importante de l'armée Russe (100.000 environ, auxiliaires et réguliers). Les Kurdes du Haut Tigre ont fait leur soumission aux Russes jusqu'à Amadia.

Dans le secteur de Khanikin, les Russes sont arrêtés devant cette place qui est le dernier point du front visité par Enver Pacha au début de Juin. Les turcs disent même avoir repris Kaer-i-Schirin. L'armée turque compte environ 230.000 hommes.

En Mésopotamie, la situation est stationnaire. Les Turcs ne semblent pas vouloir abandonner leur position entre Kut et Sanayat et, avec les chaleurs, les anglais semblent incapables d'avancer, surtout ^{contre} toute une armée dont le chef, Khalil Pacha, est très estimé et le moral excellent. Le Lieutenant-Colonel King et le Capitaine Armitage envoyés au Quartier Général Turc pour traiter de l'échange des prisonniers ont noté à la fois la bonne apparence et le moral excellent des troupes turques. Les officiers turcs semblent

avoir causé volontiers avec les officiers anglais. Ils sont très fiers de leurs succès: ils ne les attribuent pas aux allemands dont ils supportent mal la présence.

Le Chef d'Etat-Major est Enala Bey.

Les Turcs ne craignent que la Russie.

Les allemands répandent les fausses nouvelles au moyen du "Journal des Ardennes": ils insinuent que la puissance militaire russe est définitivement brisée et que la France et l'Angleterre ont de nombreuses dissensions entre elles.

Les officiers anglais n'ont du reste vu que la 53ème division, arrivée récemment en Mésopotamie et présentée sans doute de façon à influencer les visiteurs

En Perse, les Anglais ont occupé Kerman, le 12 Juin, et y ont laissé une mission avec les ordres du Colonel Sykes. L'Afghanistan est, de cette façon, définitivement isolé des intrigues allemandes de ce côté.

Les allemands qui ont évacué Kerman ont été arrêtés: ils ont été envoyés dans l'Inde; cinq autres allemands ont été arrêtés à Chiragh.

La région de Boulhis est à peu près pacifiée. Il ne reste plus guère comme agent allemand dans cette région que Wassim.

Seul le val de Puht à Eski est pour les turcs depuis la prise de Kut El Amara.

Au Sinaï, il n'y a pas eu de changement dans les garnisons turques. La présence de 3 à 4000 Austro-Allemands est toujours confirmée. Le chemin de fer est poussé activement. A la fin de Juin le rail a atteint Ikesana et, dans la direction de Kassana, le ballast est déjà commencé.

Les Anglais se basant à des reconnaissances d'avions, la grosse chaleur interdisant les déplacements de troupes. Les longues reconnaissances de cavaliers ne peuvent être exécutées à cause du manque d'eau dans les parages de la rive asiatique du Canal. Seuls des Méharistes sérieux dont les anglais ne disposent pas, pourraient faire des surprises heureuses dans les camps turcs.

Par contre, les performances des avions sont de plus en plus remarquables. Le 12 Juin, 11 avions quittèrent Kantara et surprirent le camp d'El-Ariche vers 8 h. du matin. Ils descendirent jusqu'à 40 mètres du sol pour bombarder les hangars et les aéroplanes ennemis. Ils en détruisirent 2 et frappèrent 5 hangars sur les 10 qu'ils purent compter. Deux avions anglais furent perdus dans ce raid.

Aucune attaque aérienne ennemie n'a eu lieu depuis celle du 12 Juin sur Kantara.

En Cilicie, l'on ne voit plus passer sur les routes côtières les recrues, si nombreuses le mois dernier, mais l'on y rencontre des convois réguliers de grains et de bestiaux conduits par des gendarmes et destinés à l'approvisionnement des armées du front oriental./.

A. Defranco

Belgenin Türkçe tercümesinin özeti

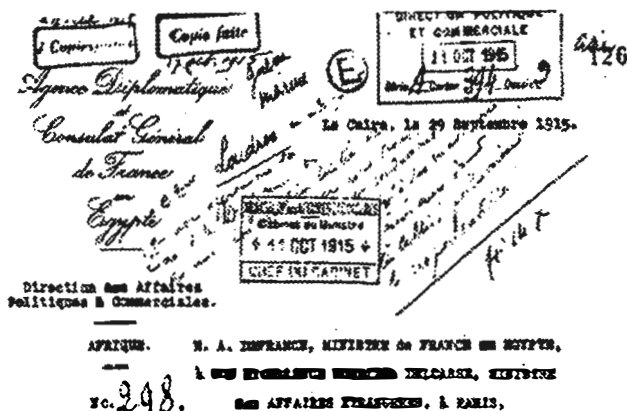
Ruslar Erzincan-Bayburt yolunu ele geçirmek için saldırıyorlar. Kürtlerle Ruslar çatışıyor. Rus Ordusu içinde Ermenilerin asker sayısı yedeklerle birlikte 100 bine varmaktadır. Sina'da İngilizler uçak kullanmaya başladı.

BELGE 11

M. Defrance'dan Dışışleri Bakanı M. Delcasse'ye: (29 Eylül 1915)

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, Cil I, Vol. I., Belge No: 0103, sayfa 281

Fransızca orijinal belge:

Notes du Comité de la Défense Nationale arménienne au sujet d'un mouvement insurrectionnel en Cilicie.

M. Malérian, Arménien, avocat au Caire et secrétaire générale de l'Union Générale Arménienne et du Comité de la Défense Nationale Arménienne, est venu dernièrement au voir pour s'entretenir de diverses questions relatives aux Arméniens du Djebel Nussef actuellement réfugiés à Port-Saïd.

Il m'a notamment parlé du désir de ceux de ses compatriotes qui sont en état de porter les armes d'être renvoyés en Cilicie pour y combattre les Turcs conformément à un projet déjà formé depuis quelque temps et soumis à l'Autorité militaire britannique.

Sur ma demande, M. Malérian m'a fait parvenir la copie des deux Notes ci-jointes adressées à un propos au Général Maxwell.

Ces deux Notes sont des 20 et 24 Juillet: elles datent, par conséquent, de plus de deux mois et méritent un retour à une Note extérieure: la dernière

mentionne qu'elle a été rédigée sur la demande du Général Maxwell. Ceci démontre que, bien avant le sauvetage par nos Croiseurs des Arméniens du Djebel Sinak, les autorités militaires anglaises envisageaient l'opportunité d'encourager et d'appuyer un mouvement insurrectionnel arménien dans la région d'Alexandrette.

Il est, en outre, intéressant de remarquer que l'opération indiquée dans le plan du Comité arménien, comme devant être effectuée en premier lieu, est l'occupation et la mise en état de résistance de Suéida avec le Moussadagh et de Sinak avec le Djebel Akran: or, la région de Suéida est celle dont sont originaires les Arméniens réfugiés à Port-Saïd et le Moussadagh est le Djebel Sinak, montagne sur laquelle les Arméniens ont résisté pendant quarante jours aux Turcs et qu'ils n'ont évacuée, étant à bout de munitions, que pour se réfugier à bord de nos Croiseurs.

Cette première opération s'est donc déclenchée spontanément, mais sans l'aide extérieure qui, seule, aurait pu la faire réussir. La longue résistance opposée par les 500 Arméniens du Djebel Sinak malgré leur manque de munitions en armes (250 fusils seulement) et en munitions et l'isolement dans lequel ils se trouvaient, prouve cependant que le plan du Comité de Défense arménienne était bien conçu et qu'il eût été facile aux Alliés, s'ils l'avaient estimé opportun, de créer aux Turcs des difficultés considérables en Cilicie et dans le nord de la Syrie.

Etant donné la saison avancée, les menaces et les déportations en masse des Arméniens, un mouvement de cette nature rencontrerait sans doute, actuellement, ^{parce qu'il est tardif} des conditions moins favorables.

J'ai, en tout cas, répondu à M. Malézien qui m'interrogeait sur l'utilisation immédiate des 500 Arméniens valides que débarquer ces hommes sur la côte ou les abandonner à eux-mêmes serait vraisemblablement les mener à l'échec et à la mort.

insurrectionnelles très accentuées contre le régime turc.

Ce projet est et demeure toujours notre idéal national, et nous nous laissons volontiers, avec tous nos compatriotes, à la disposition des autorités militaires du S.M.B. pour sa réalisation.

Notre présente demande, modifiée par suite des considérations qui s'opposent au débarquement immédiat des Alliés, consiste dans l'opportunité de porter notre secours à nos frères persécutés de la Cilicie. Il ne s'agit donc, en réalité, que de quelques opérations préliminaires qui prépareront un terrain propice pour le moment où, peut-être prochainement, le débarquement en fera par les Alliés dans des conditions plus heureuses.

Les opérations peuvent se résumer ainsi:

1) Se servir de l'île de Chypre comme base d'opérations: les volontaires arméniens y seront concentrés et les autorités militaires voudront bien délivrer des sauf-conduits aux personnes signalées par notre Comité.

2) Nous autoriser au Chypre d'entier en relations secrètes avec les côtes de la Cilicie, soit pour nous enquérir de la situation politique et militaire de cette contrée, soit pour y organiser le mouvement insurrectionnel, soit pour transporter des armes et de l'argent.

3) Affecter des officiers à la préparation des volontaires arméniens.

4) Les autorités militaires de Chypre voudront bien faciliter le transport des troupes de volontaires en Cilicie.

5) En principe, nous pourrions nous-mêmes aux besoins de nos volontaires. Le Gouvernement du S.M.B. décidera, s'il le juge opportun, de faire accompagner les volontaires par des officiers, d'accorder des secours en armes et munitions, d'appuyer l'opération par un petit contingent naval ou militaire, etc; cette assistance

qu'ils ne paraissent ne pouvoir entreprendre ~~aucune~~
 action utile sans être soutenus par des forces régulières,
 mais qu'une opération particulière de ce genre dépendait
 nécessairement des opérations générales et qu'il ne
 semblait impossible, en ce moment, pour les Alliés, de rien
 entreprendre de nouveau en dehors du théâtre actuel de la
 guerre./.

A. Defiance

Belgenin Türkçe tercümesinin özeti

Ermeni Ulusal Savunma Komitesi'nin Kilikya'da ayaklanma çıkarmak için vermiş olduğu nota. Komite Genel Sekreteri Malezyan'ın daha önce İngiliz General Maxwell'e vermiş olduğu 2 ayaklanma notasının planı.

BELGE 12

Kilikya'da askeri operasyon üzerine nota: (24 Temmuz 1915)

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, Cilt I, Vol. I, Belge No: 0105, sayfa 285

Fransızca orijinal belge: (Arka sayfada)

Türkçe tercümesi:

General Maxwell'in 20 Temmuz tarihinde talebi üzerine Ermeni Ulusal Savunma Komitesi'nin eylem planının özeti sunulmaktadır.

Annexé à la Déclaration Politique du (au) du 24 septembre 1915 n° 248
 128
 OPIE FAITE
 15 octobre 1915
 15 octobre 1915

**Notes du Comité de la Défense Militaire Arménienne
 sur la Cilicie.**

Nous référant à notre précédente note sur l'éventualité d'une opération militaire en Cilicie, nous sommes l'honneur de soumettre à V.E. le Général commandant en Chef les Forces de V.E. Britannique en Egypte nos vives préoccupations sur cette question.

Comme nous estimons qu'à la suite de l'expédition sur Dardanelles, notre première demande d'un débarquement effectif des Alliés sur les côtes de la Cilicie ne présente pas à l'heure qu'il est une chance d'être favorablement accueillie; mais comme, d'autre part, les Arméniens résidant à l'étranger ne cessent plus longtemps rester indifférents et inactifs devant l'horrible situation créée à leurs malheureux compatriotes de cette contrée, notre Comité se permet de préciser et en quelque sorte de modifier le programme qu'il avait déjà eu l'honneur de soumettre à l'approbation de V.E.

En effet, nous recevons quotidiennement les nouvelles les plus alarmantes au sujet des traitements des Arméniens en Cilicie et de leur persécution sous différentes formes, notamment par leur déportation en masses, qui finiraient par exterminer toute la population arménienne de cette région si une défense sérieuse n'était pas organisée sans plus de retard.

Un mouvement de volontaires arméniens vient déjà de se produire dans ce but en Amérique, en Bulgarie, en Roumanie, et dans d'autres colonies arméniennes. Notre Comité a pris

la décision d'en assurer la direction. Mais avant de mettre à exécution notre projet de défense nationale, nous croyons de notre premier devoir d'obtenir l'autorisation du Gouvernement de S.M.B. Nous n'avons aucun doute que V.E. saura bien nous appuyer dans cette voie appréciant à sa juste valeur cette initiative patriotique d'un petit peuple écrasé par les Turcs, mais inébranlable dans sa foi pour la liberté et résolu de faire son devoir en défendant ses frères en détresse dans la mesure de ses très modestes moyens.

Afin de pouvoir réussir dans notre tâche, nous ne pouvons nous vivement implorer aussi l'assistance du Gouvernement Britannique. Cette assistance pourrait consister, à notre avis, dans certaines facilités que les autorités militaires accorderaient à nos volontaires, soit en leur permettant de se concentrer à Chypre, qui leur servirait de base d'opérations pour la Cilicie, soit en leur fournissant des moyens de transport aux endroits visés pour le débarquement, soit enfin en leur fournissant des munitions et un petit contingent allié, pour assurer le succès de ce mouvement, lequel appuyé par les populations chrétiennes de la Cilicie, qui se sont déjà livrées désespérément à des guérillas, serait en mesure de défendre les Arméniens contre les atrocités des Turcs et même d'occuper des positions stratégiques assez importantes.

Il serait même inutile d'ajouter que tout ce mouvement serait conduit sous la direction et le contrôle des autorités militaires britanniques.

Dans un moment extrêmement critique que les Arméniens de Cilicie traversent à la grande désolation de notre nation, nous sommes convaincus que le Gouvernement de S.M.B., fidèle à ses traditions libérales, ne laissera pas cette malheureuse population à son triste sort, sans défense aucune dans les mains de ses bourreaux Germano-Turcs, d'autant plus que l'assistance que nous sollicitons si instamment, loin d'apporter un changement quelconque à son plan militaire, aurait plutôt l'avantage de créer une diversion utile,

en déviant l'attention du Gouvernement Turc, et en occupant
toutes ses communications directes.

Qu'il nous soit permis de citer à cet effet l'exemple
de Van où l'héroïsme de quelques milliers d'insurgés et de
volontaires a suffi pour assurer l'occupation russe de toute
une province et, par là, la défense de la population armé-
nienne des régions avoisinantes menacées par les Kurdes./.

Le Caire, le 26 Juillet 1915.

BELGE 13

Ermeni Milli Delegasyon Başkanı Boghos Nubar Paşa'ya İskenderiye'den Meguerditchian imzasıyla, çok gizli kaydıyla gönderilen dosya: (18 Ekim 1917)

Fransız Diplomatik belgelerinde Ermeni Olayları Cilt I, Vol. I, Belge No: 0135, sayfa 371

Fransızca orijinal belge:

38

C O P I E

TELE. CONFIDENTIEL

M. L. ~~CONFIDENTIEL~~

à SONNEUR NUBAR PACHA, Président de la Délégation
Nationale Arménienne. PAKIS.

Alexandrie, le 18 octobre 1917.

Le Délégué de l'Union Nationale Arménienne d'Egypte, M. Tékian, a du vous avoir entrete-
nu des changements que, pour des raisons stratégiques, le Général Bailloud avait introduite dans le plan original des
opérations françaises en Turquie d'Asie, notamment un
qui modifiait le lieu de débarquement que le Général avait
sous la foi du serment, signalé à M. le Dr. Neveuze, Pré-
sident de notre Comité. Ce dernier ne pouvait certes pas
vous le divulguer sans manquer à son honneur, mais il
vous fit entendre qu'il résultait des explications du gé-
néral que l'on finirait toujours par atteindre le même
but par une voie indirecte.

Nous avons donc chargé M. Tékian d'ex-
poser ce changement à la Délégation et de discuter et
d'étudier avec elle ainsi qu'avec les délégués d'Amérique
tous les inconvénients pouvant en résulter et les remèdes
que l'on pourrait y porter, en attendant qu'il nous soit im-
possible de faire revenir les autorités sur leur décision

Mais nous venons d'apprendre un fait nouveau dont la gravité n'échappera pas à la Délégation. Nous sommes informés par des sources diverses, par des permissionnaires récemment arrivés de Chypre, par certaines correspondances émanant de nos volontaires et par la communication verbale d'un sergent arménien affecté au dépôt de Fort Said que les autorités militaires de la Légion d'Orient auraient décidé d'envoyer prochainement les contingents arméniens sur le front du Sinaï (Palestine).

Or il est constant que dans nos rapports avec le Commandant Bonieu, il avait été clairement établi que les volontaires seraient recrutés pour combattre uniquement sur le front arménien et c'est ainsi que nous avions fait la propagande partout où nous les avons rencontrés. Il est vrai que les feuilles d'engagement portent la mention vague "Turquie d'Asie", mais par entente tacite avec le Commandant cette imprécision était voulue et de propos délibérés.

Dans ces conditions, il nous a semblé que le Commandant Bonieu aurait dû consulter, en préalable, sur les conséquences éventuelles d'un changement aussi radical, tout comme le général Bailloud, lorsqu'il s'était agi d'une modification moins sensible.

Or, si cette nouvelle est malheureusement confirmée, elle pourra avoir des conséquences fâcheuses.

D'abord, nos soldats pourraient se prévaloir des engagements formels des Comités pour refuser de combattre ailleurs que sur le front arménien.

En second lieu, les membres des Comités ne seraient trouvés en fort mauvaise posture, mais

d'adhérer à cette modification faite de mieux.

Le Docteur lui avait répondu, à juste titre, que le Comité d'Egypte n'était pas le seul à avoir voix en chapitre, qu'il y avait lieu de s'en référer d'abord à la Délégation Nationale qui avait la première entente des pourparlers en 1916 avec le Quai d'Orsay, sur la question du volontariat, qu'il fallait s'en référer, en outre aux délégués du Comité des Etats Unis, lequel avait fourni le maximum de volontaires.

Le Général avait reconnu la justesse de ces observations et s'est ainsi qu'il s'était mis d'accord avec nous d'envoyer à Paris un délégué avec mission d'aviser - outre quelques autres questions secondaires - sur les moyens pour aplanir les difficultés résultant du changement de programme.

Or, quand M. Tékélian nous télégraphia que le Ministère de la Guerre n'avait aucune connaissance de sa mission, nous nous en référamus au Général Bailloud avec prière de câbler le nécessaire à son Gouvernement et le Général nous le promit.

Quelque temps après, le Capitaine de St Quentin, attaché militaire à l'Agence de France, nous écrivait, sur la recommandation du Général, que la mission de M. Tékélian consistait d'abord à régler, la question du rapatriement des volontaires des Etats Unis, jugés inaptes au service militaire et, en second lieu, d'inculper chez les volontaires d'Amérique l'idée que ce n'est pas uniquement sur le front arménien qu'ils devaient se battre mais aussi et au besoin, sur d'autres fronts.

Quelques jours après, on nous re-

dit, de l'Agence de France, de vous télégraphier, de n'entamer aucun pourparlers à ce sujet avec le Ministère de la Guerre, qu'après le 15 c/t, mais c'est vers cette date, disait-on, que va parvenir au Ministère le rapport du Général Bailloud sur cette même question. Et ainsi fut fait.

Vous savez d'autre part, appris que le Général lui-même est parti pour la France, où il arrive-
ra probablement au même temps que son rapport.

Faut cela nous fit appréhender que peut-être existerait-il une corrélation entre le brus-
que départ du Général et l'envoi prochain de nos volon-
taires sur le front de Palestine. On dit, en effet que
cet envoi est fixé au plus tard, à fin Novembre pro-
chain.

Dans ces conditions, vu que la Délégation ignore tous nos détails et afin qu'elle ne se
trouve devant aucune surprise, nous vous avons télégra-
phié d'attendre notre lettre avant toute décision
définitive!

Nous ne manquerons pas de vous mettre
au courant, par dépêche, si possible, autrement par let-
tre, du résultat de nos entretiens avec le Commandant
Romieu.

Il se pourrait, maintenant, que pour
des raisons indépendantes de leur volonté, l'Etat Major
ait dû renoncer définitivement ou provisoirement à
toutes opérations en Syrie et en Cilicie. S'il en
était ainsi, ce n'est certes pas pour des considérations
nationales qu'il reviendrait sur sa décision.

Nous nous trouverions, dans ce cas

devant deux alternatives : ou abandonner la dispersion de la Légion d'Orient, ce qui signifierait la rupture - et qui n'est certes pas de notre intérêt, - ou bien se conformer, sous certaines conditions, au nouveau état de choses.

Mais en envisageant cette dernière éventualité, nous prévoyons des difficultés d'ordre moral et politique qu'il échet d'apprécier dans l'intérêt des parties.

L'une de ses difficultés résulte, ainsi que nous avons eu l'honneur de vous l'exposer plus haut de l'engagement formel que nos Comités ont pris, l'un vis à vis des volontaires, de leurs parents et alliés, que vis à vis du public, à l'effet de ne laisser subsister les réserves arméniennes sur le front d'Arménie.

L'autre difficulté, et non des moindres est d'ordre politique. Je m'explique :

L'on n'aurait expliqué à la Délégation, ainsi qu'à notre Comité, que le but de la formation de la Légion d'Orient n'était autre que de créer une petite armée arménienne devant servir son pays sur le sol de la Sicile, à l'instar des contingents de volontaires formés au Caucase et qui se battirent sur le sol de la grande Arménie, et ce pour faire valoir, le jour du règlement des comptes, nos revendications nationales sur la Grande et la Petite Arménie.

Or, on admettait bien que les autorités militaires pussent avoir un projet jointif d'opérations sur le sol Arménien, il serait difficile d'admettre qu'

après une campagne pourant durer plusieurs mois en Palestine et en Syrie, il restât suffisamment de troupes arméniennes pour verser leur sang sur le sol natal à l'appui de nos revendications nationales. Il ne pourrait aussi qu'à la suite d'hypermments imprévus la paix fût conclue avant l'entrée des forces alliées en territoire arménien.

Quel serait dans ce cas, le sort de la Cilicie ?

Les Alliés voudraient-ils reconnaître dès maintenant, officiellement et publiquement ? quels que soient les événements et n'importe sur quel front que soient employées les troupes arméniennes, que la Grande Armée et la Cilicie seront autonomes. Mais entend-on en cas de la victoire des Alliés ?

Voudraient-ils également reconnaître un Gouvernement provisoire arménien en la personne de la Délégation Nationale, à l'instar de celui de M. Yekelès à Salonique, aussitôt et où les circonstances le leur permettraient ?

Ces deux obligations résoudraient non seulement la difficulté d'ordre politique, mais aussi toutes celles qui résulteraient de la non-exécution de nos engagements moraux, car, forte de notre avenir national, nous pourrions facilement persuader à nos voisins d'aller se battre n'importe où quel front contre les Turcs, et nous aurions pu créer une nouvelle atmosphère d'enthousiasme en sein de notre nation, qui est capable de consentir des sacrifices surabondants.

brillante quand on sait lui faire vibrer les cordes du patriotisme.

Nous voudrions faire remarquer aussi qu'en l'état actuel des choses, ce serait une faute que de méconnaître le mérite du sacrifice matériel prêté aux Alliés par les Arméniens. Ce sacrifice qui semblait insignifiant au début, s'est développé avec le temps et, à l'heure actuelle, il n'est point à dédaigner.

Il serait peut être bon de rappeler que, pour des raisons qui les concernent, les Alliés semblent vouloir employer des troupes interalliées pour la conquête d'une partie de la Turquie d'Asie, et il n'est pas besoin de dire que la France n'en dispose pas d'assez en ce moment. Or les arméniens se battant sous les couleurs françaises, pourraient très bien parer à cet inconvénient.

À combien, nous demanderiez-vous, s'élèverait le nombre total des volontaires de la Légion d'Orient ?

- Eh bien, si l'on laisse continuer le mouvement du volontariat arménien en Amérique, - ce ce serait une faute que de l'arrêter, - nous pourrions facilement fournir à la France toute une division.

Et ce chiffre se serait grossi en fur et à mesure que les Alliés s'avanceraient en territoire ennemi, car, chose remarquable à noter, tous les prisonniers arméniens faits jusqu'ici par les armées britanniques en Mésopotamie et en Palestine, jugés aptes au service militaire, se sont spontanément enrôlés

dans la Légion d'Orient et, tant que le Commandant Bonieu que le Général Bailloud, ne tarissent pas d'éloges sur leur discipline et leurs qualités martiales.

Il est espéré que la Délégation voudra bien partager notre avis sur l'efficacité du commerce militaire armenien et le fera valoir auprès de qui de droit.

Je crois avoir épuisé tous les chape.

Un dernier mot.

L'Union nationale arménienne n'a pu officiellement écrire à la Délégation vu que, de crainte des indiscretions, elle s'est réunie en petit comité. C'est ainsi que j'ai été chargé d'écrire personnellement à V. Krc. en attendant que l'Union puisse à son tour nous écrire un temps utile./.

Belgenin Türkçe tercümesinin özeti

Doğu Lejyonu oluşturulmasının nedeni küçük bir Ermeni ordusu kurmak ve Kilikya (Çukurova-Adana) topraklarında çarpışmaktır. Kafkasya'da oluşturulan gönüllü Ermeni alayları, Büyük Ermenistan'ı kurmak için çarpışırken, ulusal hedefimiz büyük ve Küçük Ermenistan'ın kurulmasıdır. Peki Kilikya'nın geleceği ne olacaktır? Müttefikler, şimdiden Büyük Ermenistan ve Kilikya'nın bağımsız olmasını, geçici bir hükümetin Ulusal Delegasyon tarafından oluşturulmasını tanıyacaktırlar mı?

III. KAYNAK

Hasan Dilan, "Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları," 1914-1918, cilt VI, volum VI. Türk Tarih Kurumu.

BELGE 14

M. Ledoulx'dan Fransa Dışışleri Bakanı M. Delcassee'ye: (1 Mayıs 1915)

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, Cilt VI. Vol. VI, Belge No: 0026, sayfa 41

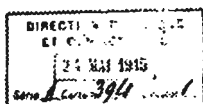
Fransızca orijinal belge: (Arka sayfada)

Belgenin Türkçe tercümesinin özeti

25 Nisan ile 1 Mayıs arası günlük notlar: Rus donanması Karadeniz'in girişinde... Ermenilerin tutuklanması... Dün gece Türk polisi çok sayıda tutuklamalarda bulundu. Yüz kadar Ermeni arasında Dr. Torkomian, Dagavarian, eski Sivas Milletvekili Diran Kelekian... Vartabat Gomidas tanınmış müzisyen. Bunların arasından bir kısmı Tashnaksutyan ve Hınçak cemiyetinin üyeleridir. Hükümetin Ermenilere karşı bu baskısı Zeytun ve Kafkasya'daki din kardeşlerinin tutumlarından kaynaklanmaktadır. Zeytun olayları hakkında bugüne kadar bilgimiz bulunmuyor. Duyduğumuz kadarı ile Kafkasya Ermenileri Rus Ordusu saflarında Türklere karşı savaşmakta, Erzurum bölgesinde, özellikle Van'da Ermeniler Ruslarla birlikte Türklere karşı çeteler oluşturmuşlar. Divanı Harp Başkanı, bildirisinde birkaç gün önceki tutuklamalara kesin olarak açıklama getirmektedir. Osmanlı otoriteleri Kafkasya Ermenilerinin davranışlarından 6 vilayette Avrupa'ya yerleşmiş komiteler aracılığı ile ayaklanma çıkarmayı amaçlamakta olduklarını iddia ediyorlar.

*Ambassade de France
Paris
au Pape Ottomane*

*Amman
interrompus*

Paris, le 1er Mai 1915.

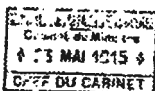
*Europe
Atte*

DIRECTION DES AFFAIRES POLITIQUES

ET COMMUNICABLE

NOTE

N° 24

M. A. LÉDOUX

A SON EXCELLENCE MONSIEUR DELCASSÉ
MINISTRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES

Notes journalistes du
22 avril au 1er Mai.

[Dimanche 23 avril.]

On a vu à l'Immaculée
Conception à Kadikeuy

Nier, dans l'après midi, les religieuses du

L'Immaculée Conception de Lourdes ont été brutalement
expulsées de leur couvent situé à Kadikeuy. Elles appar-
tiennent à un ordre contemplatif, mais leur établissement,
dans une liste, portait par erreur, en dehors du couvent,
"Ecole de l'Immaculée Conception" et cette inscription a
provoqué la mesure dont il s'agit.

Orphelinat St-Joseph de
Tchokour Bostan

Nier, également, un ~~mon~~ et des agents de police

ont pénétré dans l'orphelinat St-Joseph et ont mis sous
scellés, une ~~maison~~ de cet établissement qui était affecté
au logement de jeunes filles sans place; l'inspecteur
déclaré qu'il reviendrait ~~avec~~ pour installer, dans un
local, des orphelines malades.

L'Ambassadeur des Etats-Unis s'est adressé

d'envoyer, sur place, un secrétaire constater cette usurpation et à promettre de faire des démarches actives en vue d'empêcher ~~une~~ installation qui entraînerait forcément, le départ de nos religieuses et de leurs orphelines.

Ce matin, ont été entendus de 8 h $\frac{1}{2}$ à 10 h $\frac{1}{2}$, des coups de canon provenant de l'entrée de la mer Noire; d'après les informations parvenues ce soir, l'encadre russe a coulé un transport chargé de charbon et une canonnière; des projectiles sont tombés à Yénikahali et à Sarikyer.

La flotte russe
l'entrée de la
Noire

Hier, dans la nuit, la police turque a procédé à de nombreuses arrestations, une centaine environ, d'Arméniens, médecins, avocats, journalistes, professeurs, grands négociants; parmi eux, les docteurs Torkomian, Bagavarian, ancien député de Sivas, Diran Kélékian l'ancien rédacteur en chef du "Sabah", Vertabet Gomidas, le musicien bien connu. Quelques uns d'entre eux sont membres des sociétés "Tachnaktsadzian" et "Hinchak".

Arrestation d'
Arméniens.

Ces arrestations ont produit une impression profonde dans la communauté arménienne et chez tous les chrétiens, en général.

À quel motif attribuer cette mesure prise par les autorités ottomanes contre les intellectuels, les personnalités les plus honorables de la Communauté? C'est la question que tous se posent aujourd'hui.

En réalité, ce sont des représailles exercées par le Gouvernement contre les Arméniens auxquels il reproche la conduite de leurs coreligionnaires au Zéitoun et au Caucase.

Jusqu'à ce jour, nous ignorons les faits qui se

sont produits au Zaitoun; nous entendons que les Arméniens du Caucase ne sont distingués, dans les rangs de l'armée russe, contre les Turcs et que dans les régions d'Erzeroum et surtout de Van, les Arméniens, prenant fait et cause en faveur des Russes, auraient organisé des bandes contre les Turcs.

Quoiqu'il en soit, l'attitude des Arméniens à Constantinople a été d'une correction absolue et jusqu'ici, les autorités ottomanes ne sont pas autorisées à les frapper de suspicion.

(Voir ~~annexe~~ du 25 avril 1915 n° 4.)

Lundi 26 avril

Autorisations de départ.

L'Ambassade des Etats-Unis a obtenu, dans l'après-midi, des autorités ottomanes, l'autorisation de départ en faveur d'une religieuse française et de cinq de nos compatriotes qui désiraient quitter le territoire ottoman; je les engage tous à prendre le train de demain matin, car, dans les circonstances actuelles, on peut s'attendre, d'un jour à l'autre, à des modifications et à des arrêts dans le service des trains.

Arméniens arrêtés.

Dans la matinée, tous les Arméniens qui avaient été arrêtés, dans la nuit de samedi à dimanche ont été envoyés, au nombre de 250, dans l'intérieur de l'Anatolie, dit-on, à Angora; les arrestations ont continué aujourd'hui, malgré les démarches effectuées auprès du Grand Visir et du Ministre de l'Intérieur par le Patriarche, les Sénateurs et les Députés arméniens.

Débarquement des alliés aux Dardanelles.

Dans la soirée, nous apprenons de sources autorisées que les troupes alliées ont effectué des débarquements à l'entrée des Dardanelles. C'est donc le commencement.

sur l'opération du forçement des Détroits concer-
tée entre la flotte Russe et l'armée russe.

(Voir annexes de 27 avril 1908 N° 137)

Mardi 27 avril

Par le train de matin, sont partis pour Dé-
daguatch et la France:

Départ de Fran-
que

M. André Battus, agent des Messageries Maritimes
aux Dardanelles,

M. Charles Vanel, représentant de commerce, accom-
pagné de sa femme et de ses deux enfants,
M. Alphonse Soufflat, mécanicien à la direction
générale des Phares, accompagné de sa femme,

M. Toussaint de Biglione.

L'anniversaire de l'avènement au trône du
Sultan a été célébré aujourd'hui. Dans toute la ville,
les établissements publics et les magasins ont pavoisé
et le soir, illuminé.

Anniversaire de
l'avènement au
trône du Sultan.

Les magasins des sujets des Etats belligé-
rants sont restés fermés, suivant l'exemple des éta-
blissements financiers; ils n'ont ni pavoisé ni illu-
miné et je ne serais pas surpris que cette abstention
, bien légitime, en l'espèce, n'attire sur les étran-
gers qui les dirigent des ~~maux~~ regrettables.

On peut dire que la question arménienne
est de nouveau ouverte; le Gouvernement procède évi-
demment contre l'élément pacifique de cette communauté
à des représailles, ~~un~~ raison, confirme-t-on, de l'atti-
tude des Arméniens au Caucase, dans les régions d'Er-
zeroum, de Van et de Zéitoun où des centaines d'Armé-
niens de cette localité ont été arrêtés; ces ~~arméniens~~
derniers sont dirigés sur Konis où ils vont être jugés

Question arménienne
no.

première fois, le nom du Kalife sera prononcé dans la prière sous le titre de "Qazi".

Sans doute, à cette occasion, une grande manifestation sera organisée et nous espérons bien que le Comité "Union et Progrès" est passé maître dans l'art de la mise en scène.

Question arménienne.

Le communiqué de la présidence de la Cour Martiale (annexes No 26) publié dans les journaux d'aujourd'hui, éclairé, avec précision, les causes des arrestations effectuées, il y a quelques jours, dans la communauté arménienne. Les autorités ottomanes prétendent que l'attitude des Arméniens dans le Caucase et dans les six vilayets aurait été inspirée par des Comités établis en Europe ayant pour but de provoquer un soulèvement parmi leurs coreligionnaires établis en Turquie.

En procédant à l'arrestation des intellectuels et des personnalités les plus honorables de la Capitale, le Gouvernement ~~ne~~ voulu, sans doute, frapper un coup et, en même temps, s'assurer des otages, conformément à la méthode que les jeunes Turcs ont toujours appliquée et que, pour notre part, nous connaissons bien hélas!

Prisonniers grecs et anglais.

Dans l'après midi, 21 officiers et soldats anglais et français, provenant des Dardanelles, ont été conduits des Quais de Galata au Ministère de la Guerre et de Stamboul à Péra, à la caserne de Tach Kichia où ils ont été internés.

La population a montré beaucoup de calme au passage de ces prisonniers; les Turcs manifestaient de la désapprobation, attendu qu'on leur avait annoncé l'arrivée de milliers de prisonniers.

(Voir annexes du 22 avril 1915, No 27.)

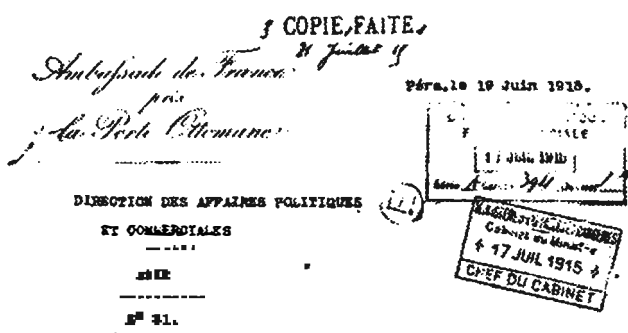
BELGE 15

M. Ledoulx'dan Fransa Dışişleri Bakanı M. Delcassee'ye: (19 Haziran 1915)

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, 1914-1918, Cilt VI, Vol. VI.

Belge No: 0030, sayfa 55.

Fransızca orijinal belge:

M. A. LEDOULX

A SON EXCELLENCE M. DELCASSEE
MINISTRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES

Notes journalières
du 13 au 19 Juin.

Dimanche 13 Juin.

Maladie du Sultan

Ainsi qu'il a été dit, dans les notes d'avant hier, le Sultan n'a pas assisté vendredi dernier à la cérémonie du Séamlık; le motif de l'absence du Souverain ne peut être attribué qu'à la maladie sur la nature de laquelle aucune information officielle, n'a été encore donnée.

(Voir annexe du 13 Juin nos 1 & 4)

Lundi 14 Juin.

Signé.

Par le train de ce matin, sont partis pour Dédéagatch et la France, Madame et M. Scanzvy, directeur de la Dette Publique Ottomane en retraite.

Notre compatriote a obtenu l'autorisation de quitter le territoire ottoman, par faveur spéciale, et grâce à ses relations personnelles avec Djahid Bey, Délégué ottoman au Conseil de la Dette et le Ministre

Belgenin Türkçe tercümesinin özeti

Edinilen bilgilere göre dün sabah 20 Ermeni, bir kısmı yabancı uyruklu, bir kısmı İstanbullu, infaz edildiler. Şerif Paşa tarafından gizlice hazırlanmış, İçişleri Bakanı ve Savaş Bakanı'nı öldürmek ve hükümeti değiştirmek gayesiyle bir komploya karışmışlardır.

IV. KAYNAK

Hasan Dilan

“Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları,” cilt IV, volum IV. Türk Tarih Kurumu, Ankara 2005.

BELGE 16

Savaş Başkanı'ndan Konsey Başkanı, Dışişleri Bakanı-na: (21 Mayıs 1916)

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Oayları, Cilt V, Vol. IV, Belge No: 0052, sayfa 76

Fransızca orijinal belge: (Yan sayfada)

Türkçe tercümesi:

Boghos Nubar'ın açıklamasına göre “silah kullanmaya ehil Ermeniler isterlerse İtilaf Devletleri'nin bayrağı altına düzenli kıtalar olarak katılabilirler” hatırlatması 16 Ağustos 1915 tarihli yasanın yasaklamasıyla... kabul etmem olanaksız.

MINISTÈRE
DE LA GUERRE

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

Paris, le 21 mai 1916

ÉTAT-MAJOR DE L'ARMÉE
CHIEF D'ÉTAT-MAJOR
Bureau d'Ordre

13221 9/II

Note. — Les répondeurs doivent,
sous le numéro d'ordre, reproduire
les indications de l'ordre ci-dessus.

Guiana de Port-Saïd.

LE MINISTRE DE LA GUERRE

À Monsieur le Président du Conseil,
Ministre des Affaires Étrangères,
Direction des Affaires Politiques & Commerciales
- EUROPE -

En réponse au bordereau n° 2.008, du 14 mai, par lequel vous me transmettez copie de la dépêche n° 121, du 8 avril, du Ministre de France au Caire, et de la lettre, en date du 22 mars, de BOGEM VIVAS PACHA à l'Amiral MOREAU, j'ai l'honneur de vous rappeler que dès le 1er mai, je vous ai fait connaître par dépêche n° 2.802 9/II mon avis tendant à ~~venir~~ à une utilisation militaire des réfugiés arméniens de Port-Saïd.

D'autre part, la loi du 16 août 1915 interdisant les engagements de nationaux ennemis sur toute l'étendue du territoire français, il n'est pas possible d'accueillir la suggestion de BOGEM VIVAS PACHA exposant "que, s'il y a des Arméniens désireux " et capables de prendre les armes, ils doivent s'engager sous " les drapeaux des Alliés et faire partie de leurs régiments réguliers ".

Pour l'Exécutif, son ordre

Chief d'État-Major Général

Handwritten signature: H. L.

BELGE 17

Fransa Dışışleri Bakanı'ndan Fransa'nın Mısır Ortaelçisi'ne şifreli telgraf:(10 Kasım 1916)

Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni olayları, Vol. IV, Cilt IV., Belge No: 0126, sayfa 203.

Fransızca orijinal belge: (Yan Sayfada)

Belgenin Türkçe tercümesi:

Boghus Nubar aşağıdaki telgrafın Arakel Bey'e verilmesini Londra Büyükelçisi'nden rica etmektedir: "6 Ekim tarihli gönüllüler sorunu üzerine mektuba dayanarak İtilaf Devletleri'nin zaferinde kesin güvenceyi aldım, milli isteklerimiz tatmin edilecektir. Mümkün olduğu kadar fazla sayıda gönüllünün katılımını kolaylaştırmak ve cesaretlendirmek için gerekli önlemleri alınız. Mektubumda gösterildiği gibi, gerekli görülen diğer önlemler ile her türlü önleme uymak koşuluyla alınız." (Belge 203, no: 0126)

V. KAYNAK

"Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918". Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme (ATA-SE) ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları. Ankara Genelkurmay Basımevi. 2005. Cilt I.

Osmanlılar, Ermenileri kasıtlı olarak, sırf Ermeni oldukları için öldürmüşler ya da ölüme terk etmişler midir?

Aşağıdaki belgelere bakarak bunu cevaplayalım:

à Officier.

n° 392

A 394 3 3/4
Télégramme 10 jan 1914
Paris, le 16

A 394 3 3/4
Le. Ministre des Affaires Étrangères
à l'ambassade française au Caire

Boghos pacha Nubar a pu s'entre-
tenir de la Rép. à l'ordre de vous faire
passer le télégramme ci-dessus pour
le remettre à Arakel bey Nubar:

En réponse à ma lettre du 6
octobre sur questions volontaires, après
un délai assez long j'ai pu vous
répondre de la Libie, les aspirations
nationales seront satisfaites, je vous
engage à faire prendre toutes mesures pour
encourager et faciliter l'engagement
du plus grand nombre de volontaires
possible sous réserve des mesures de
protection indiquées dans ma dernière
lettre et toutes autres précautions qui
seraient jugées nécessaires. Resterai
à Paris jusqu'à la fin de l'année. Boghos
Nubar."

Palmié

BELGE 18

Bitlis Valisi Mustafa Bey'den gelen 18 Eylül 1914 tarihli şifrenin çözümüdür.

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918 Cilt I. Sayfa 35, Eski Türkçe orijinal yazı sayfa 315.

Eski Türkçe orijinal belge:

تجسس و تیس مغانی بکند در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه
مهری -

ارمنی قشقدن آرد سینه و حوالتی در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه
در حوالتی در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه و حوالتی در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه
در حوالتی در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه و حوالتی در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه
در حوالتی در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه و حوالتی در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه
در حوالتی در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه و حوالتی در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه
در حوالتی در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه و حوالتی در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه

A	
U	
F	

تجسس و تیس مغانی بکند در روز ۵ / ۱۲ / ۱۰۰۰ تاریخ سنه
مهری -
مهری -
مهری -

Yeni Türkçe tercümesi:

Ermeni aydınları arasında alınan karar ve uygulamalar şöyledir: Harbin ilanına kadar sessiz kalınmalı, itaat korunmalı, harp ilan edildiğinde ordudaki askerler silahları ile birlikte Rus tarafına geçmelidir. Türk Ordusu'nun ilerlemesi durumunda itaate devam edilmeli, Türk Ordusu'nun geri çekilmesi halinde silahlanıp savaşılmalıdır. Bu istihbaratın güvenilir olduğu Muş Mutasarrıflığı'ndan bildirilmiştir.

Yeni Türkçe yazım özeti

Adana bölgesindeki Ermeni komitelerinin faaliyete geçmekte olduklarını gösteren durum emniyeti kesintiye uğratmakta ve şiddetli tedbirler alınmasını, tutuklananların ya da tutuklanacakların acele olarak yargılanarak cezalandırılmasını ve olayların yayılmasının engellenmesini gerektirmektedir. İşlemlerin sonucu hakkında bilgi verilecektir. (5 Mart 1915, sayfa 56, orijinal belge sayfa 337)

BELGE 21

4. Ordu Komutanı Cemal'den Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı'na gelen şifre:

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri, 1914-1918 Cilt I, 28 Şubat 1915. Sayfa 57, Orijinal Belge, Sayfa 339.

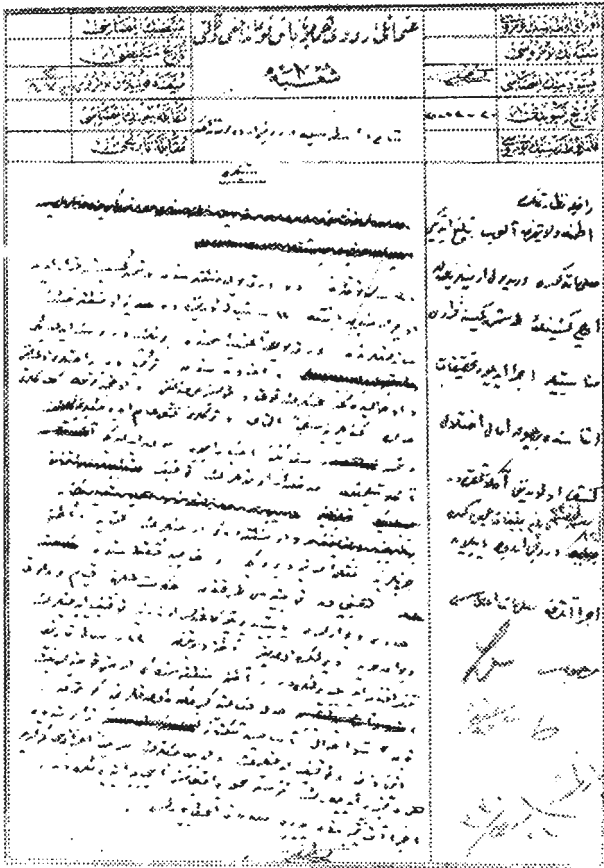
Eski Türkçe orijinal belge: (Arka sayfada)

Yeni Türkçe yazım:

Tedbirler alınmıştır. 4. Ordu'nun askeri bölgelere ayrılması bu amaca yöneliktir; tedbirler aşağıda açıklanmıştır:

1. Sekizinci Tümen'e bağlı müfreze şimdilik Ankara'da bırakılacaktır,
2. Ermenilerin bulunduğu bölgede gerekli görüldüğü takdirde sıkıyönetim mahkemesi kurulması için bölge komutanlarına yetki verilmiştir. Halep'in, Ermenilerin oturduğu bölgesinde mevcut konuşlanmanın, muhtemel bir Ermeni ayaklanmasını derhal bastırmaya uygun olacak şekilde değiştirilmesi emredilmiştir,
3. Bölge komutanlarının yetkisi genişletilmiştir.
4. Bununla beraber sadık halka karşı şevkatin esirgenmesi emredilmiştir.

Eski Türkçe orijinal belge:

BELGE 22

Van Seyyar Jandarma Tümeni'nden Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı'na gelen şifre: Hasankale'den Başkomutanlığa gelen şifredir.

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918 Cilt I, 23 Mart 1915. Sayfa 87,88, Eski Türkçe Belge Sayfa 374

Eski Türkçe belge (Yan sayfada)

mıştır; binlerce Müslüman'ı katlederek yakmış, mallarını mülklerini tahrip etmişlerdir. (3. Ordu Komutanı Mahmut Kâmil)

BELGE 23

5. Kolordu Komutan Vekili Halil Recai'den Savunma Bakanlığı Savunma Dairesi'ne şifre:

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri, 1914-1918, Cilt I, 25 Şubat 1915, Sayfa 53, Orijinal Belge Sayfa 333.

Eski Türkçe orijinal belge: (Yan sayfada)

Yeni Türkçe yazım:

Develi kazasında bir Ermeni'nin bomba imal etmekte olduğu, bombalardan birinin patlaması sonucu o kişinin ölmesiyle ortaya çıkmış, yerel idare tarafından yapılan aramada Ermeni mezarlıklarında gömülü barut, silah vs. ortaya çıktığından aramalara devam edilmektedir.

Yeni Türkçe yazım:

Ermeni Patrikliği'nin iddiaları hakkında soruşturma yapıldı. Beşar Çeto gönüllü olarak Azerbaycan'a gitmiş, 3 ay önce şehit olmuştur. Mehmet Emin ise Azerbaycan'a giderken Ermenilerin pususuna düşmüştür, şimdi evinde oturmaktadır. Van ilinde hiçbir köy kâhyası jandarmalar tarafından öldürülmemiştir. Diğer iddialar gibi bunlar da yalandır. Patrik efendinin istihbaratının gerçeğe yakın olmadığı anlaşılmıştır.

Bugün Ermeniler Sivas'ta kısmen ve Van'da tamamen isyan halindedir ve ayaklanmış bulunmaktadır. Adı geçen illerden ve benim tarafımdan günlük olaylar hakkında sunulan telgraflar, Ermenilerin iddia ettikleri gibi misilleme ve jandarmaların zulüm ve düşmanlığına karşı kendilerini korumak niyetinde olmayıp saldırmak vaziyetinde olduklarını aynen göstermektedir.

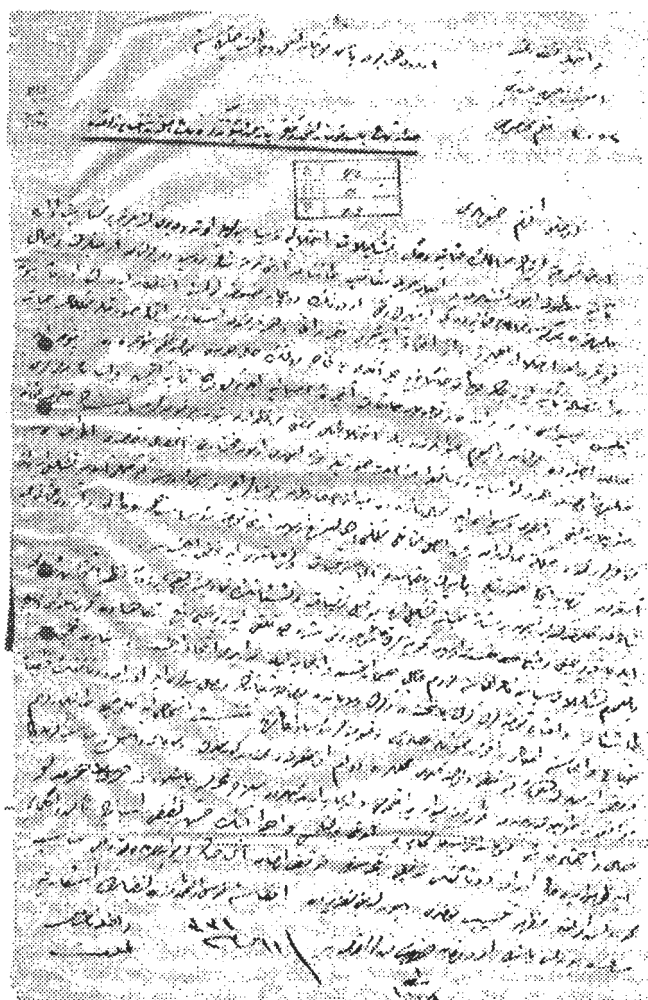
Yapılan saldırıların önceden tertiplendiği ve Taşnaksütyun gibi komiteler tarafınan hazırlanmış olduğu, gerekli silahların depolandığı, çeşitli kazalarda ihtilal heyetleri teşkil edilip ordunun gerisinde karışıklık çıkartacakları Sivas valiliğinin araştırmasından anlaşılmıştır. Suşehri'nin Pürük Köyü Ermenileri 25 Şubat 1915'te oradan geçen gönüllü ve silahsız askerlere saldırmışlardır. İlden gönderilen kuvvetlere ateş ederek askerlerin yaralanmalarına sebep olmuşlar ve müfreze tarafından karşılık verilerek cezalandırılmışlardır.

Van'da ve Sivas'ta görülen ayaklanma belirtileri Ermenilerin devlete ihanet ederek düşmanla ortak hareket ettiklerini ve düşmana yardım ve hizmet ettiklerini ispat etmiştir. Vatana ihanet edip ayaklananların şiddetle cezalandırılmasına mecbur kalınmıştır. Devlete itiaat eden sadık halk incitilmeden devlete karşı silahlı isyan eden hainlere acınmamasına karar verilmiştir. Uygun görüldüğü takdirde arz edilen hususların Ermeni patriğine anlatılması ve hain muhbirlerin yalan haberleriyle şikâyetlerini artırmak yerine, ruhani görevi doğru yoldan yapanları eğitmek olduğundan, Ermenilerin uyarılmasına, itaat ve sadakatini göstermeleri için öncülük etmesi konusunda gerekli emir ve uyarıda bulunmasını rica ederim.

İçişleri Bakanı Talat'tan Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı'na

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri, 1914-1918, Cilt I, 24 Nisan 1915, Saya 127-128, Eski türkçe belge, sayfa 423.

Eski Türkçe orijinal belge:

Yeni Türkçe yazım:

Zeytun ile Bitlis, Sivas ve Van'da meydana gelen son isyan hareketleri ile bir kere daha kesinleşmiştir ki Ermeni komitelerin çalışmaları, Osmanlı Devleti aleyhine olarak, her türlü sebebe ve vasıtaya başvurmak suretiyle, son emelleri olan özerkliği elde etmek amacı etrafında toplanmıştır. Kayseri, Sivas ve diğer yerlerde ortaya çıkarılan bombalar Rus Ordusu'na gönüllü alaylar teşkil ederek Ruslarla birlikte memlekete saldıran, aslında Osmanlı uyruğundan olan Ermeni komite başkanlarının harekâtı ve Osmanlı Ordusu'nu arkadan tehdit etme suretiyle aldıkları tertipler ve yayınları ile meydana çıkmıştır.

Bunun üzerine devletin, kendisi için duygusal bir mesele teşkil eden bu cins tertipler ve teşebbüslerin devam etmesine hiçbir zaman göz yummayacağı, hoş görmeyeceği ve fesat kaynağı olan komitelerin hâlâ varlıklarını kanuna uygun kabul edemeyeceğinden sözlü olarak da ifade edildiği gibi bütün siyasi teşkilatların kaldırılmasına acil ihtiyaç olarak hissetmiş ve gerekli tedbirler almıştır. Nubar'ın Hınçak, Taşnak vb. komitelerin gerek başkentte gerekse illerde bulunan şubelerinin derhal kapatılmaları, evrak vs.'nin kesinlikle kayıp ve imhasına imkân bırakmamak suretiyle alınması, komitelerin başkan ve üyelerinin, bu işe teşebbüs eden şahıslar ile emniyet güçlerince tanınan önemli ve zararlı Ermenilerin hemen tutuklanmaları, bulundukları yerlerde ikametlerinin devamında sakınca görülenlerin il dahilinde uygun görülecek yerlerde toplatılarak kaçmalarına meydan verilmemesi, gerekli yerlerde silah aramaya başlanarak her türlü ihtimale karşı komutanlar ile haberleşilerek uygulamanın iyi yapılmasının temini ve bitirilmesi ile ortaya çıkacak evrak ve belgelerin incelenmesi sonucunda, tutuklanan şahısların askeri mahkemeye verilmeleri uygun görülmüştür.

Yeni Türkçe yazım:

Antep'te bulunan Taşnak ve Hınçak komite merkezlerinin kapatılmakla beraber, başkan ve üyeleri arasında on dokuz kişi tutuklandı. Yapılan arama sonucunda bu komite üyelerinin evlerinde silah ve cephane ve çok sayıda evrak da bulundu ve incelenmesine başlandı.

BELGE 27

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri, 1914-1918, Cilt I, Ermenilerin nakil ve sevklerini gerektiren siyasi sebepler (Bakanlar Kurulu'nca kabul ve ilan edilen karar):

31 Mayıs 1915, Sayfa 131-132. orijinal belge, sayfa 427.

Harp bölgelerine yakın yerlerde oturan Ermenilerden bir kısmının Osmanlı hududunu düşman devletlere karşı korumaya gayret eden ordumuzun harekâtını zorlaştırdıkları, erzak ve askeri malzeme nakliyatını güçleştirdikleri, düşmanla işbirliği yapmak ve birlikte hareket etmek emelinde oldukları, ayrıca düşman saflarına katıldıkları, yurtiçinde askeri kuvvetlere ve masum halka silahlı saldırılar düzenledikleri, düşmanın deniz kuvvetlerine malzeme sağladıkları, müstahkem mevkiileri düşmana göstermeye cesaret ettikleri tespit edilmiştir. Bunun için isyancı unsurların harekât sahasından uzaklaştırılması gerekmektedir. Bu işlem için faaliyete başlanacaktır.

Van, Bitlis, Erzurum vilayetleriyle Adana ve Mersin Kozan livaları Maraş'ın merkezi hariç Maraş sancağı; Halep vilayetinin merkez ilçeleri hariç İskenderun, Beylan, Antakya ilçelerinin köy ve kasabalarında oturan Ermeniler güney vilayetlere acil olarak sevk edilecektir. İsimleri bildirilen köy ve kasabalarda oturan Ermenilerden gönderilmesi gerekenlerin gidecekleri yerlere rahat bir şekilde taşınmaları ve ulaştırılmaları ile yolculukları boyunca istirahatlerinin sağlanması, can ve mallarının korunması ve tespit edilen yerlere vardıklarında yerleştirilmelerine kadar göçmenler ödeneğinden işçileri sağlanacak, daha önce sahip oldukları mali ve ekono-

mik durumları oranında kendilerine emlak ve arazi dağıtılacaktır. Muhtaç olanlara devlet tarafından evler inşa edilecek, çiftçilere tohumluk, ihtiyacı olanlara alet ve edavat dağıtılacaktır. Ayrıldıkları yerlerde kalan eşya ve mallarının ya da bunların değerlerinin karşılığı kendilerine aynen verilecektir.

BELGE 28

Siyasi zorunluluklar dolayısıyla başka yerlere nakledilen Ermenilere ait mal mülk ve arazilere ait idari hakkında yönetmeliktir:

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri, 1914-1915, Cilt I, 10 Haziran 1915, sayfa 139. Orijinal belge sayfa 433.

Eski Türkçe orijinal belge: (Yan sayfada)

Yeni Türkçe yazım:

Burada 34 madde vardır, bunların ilk üç maddesi gösterilmiştir:

- 1- Başka bir yere nakli yapılan Ermenilere ait taşınmaz mal, mülk ve terk edilen araziler ile diğer hususların bu yönetmelik hükümlerine göre idare ve yürütülmesinde görevli daireleri ve yetki dereceleri, aşağıdaki maddelerde yazılı olan ve özel surette teşkil edilmiş kurullara aittir.
- 2- Köy veya kasabanın tahliyesinden sonra nakledilenlere ait ve içinde eşya bulunan bütün binalar idare kurulu tarafından uygun görülecek memur veya özel heyet tarafından derhal mühürlenerek koruma altına alınacaktır.
- 3- Koruma altına alınan eşyanın cins, miktar, takdir edilen kıymetleri sahiplerinin isimleri ile ayrıntılı olarak kaydedildikten sonra kilise, okul, han gibi ambar olmaya elverişli yerlere nakledilip sahipleri belli olacak şekilde ayrı ayrı korunacaktır. Eşyanın nicelik ve nitelik ve alındığı yeri gösterir kayıt defteri düzenlenerek onaylı sureti terk edilmiş mülkler kuruluna verilecektir.

Original Eski Türkçe belge:

Belge No: 1032

بسم الله الرحمن الرحيم
 هذا ما وجدته في كتابي من نسخة بخط يده

الشيخ الفاضل

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

والله اعلم بالصواب

Yeni Türkçe yazım:

- 1- Nakli gerekli olanların sevklerinin sağlanması, yerel görevlilerin yönetimine aittir.
- 2- Nakledilen Ermeniler, taşınabilir bütün mallarını ve hayvanlarını beraberinde götürebilirler.
- 3- İskân yerlerine sevk edilen Ermenilerin yol boyunca can ve mallarının korunmasıyla, iâşe ve dinlenmelerinin sağlanmasından, gidiş yolları üzerinde bulunan yerel görevliler sorumludur. Bu konuda meydana gelecek gevşeklik ve ilgisizlikten sırasıyla bütün görevliler sorumludur.
- 4- Oluşturulan iskân yerlerine ulaşan Ermeniler duruma ve yere göre; ya mevcut köy ve kasabalarda ayrı ya da yerel idareciler tarafından belirlenecek yerlerde kurulacak köylere yerleştirileceklerdir. Köylerin, sağlık şartlarına uygun, tarıma ve gelişmeye uygun yerlerde kurulmasına özellikle dikkat edilecektir.
- 5- İskân bölgelerinde köy kurulmasına elverişli, boş, sahipsiz ve devlete ait arazi bulunmaması durumunda devlet malı olan çiftlik ve köylerin iskân için tahsis edilmeleri uygundur.
- 6- Ermenilerin yerleştirilecekleri köy ve kasabalarla, yenden kurulacak Ermeni köyleri sınırlarının, Bağdat demiryoluyla birleşme hatlarından ve diğer demiryolu hatlarından en az 25 km uzaklıkta bulunması şarttır.
- 7- Köy ve kasabalarda yeni yapılacak evlere yerleştirilen Ermeniler ile yeni kurulan köylere yerleştirilen Ermeniler, nüfus kütüklerine esas olabilecek bir şekilde düzenli olarak kaydedilecek, her ailenin ismi, lakabı, yaşı, sanatı, geldiği yerleri açıklayan bir defter düzenlenecektir.
- 8- Belirlenen yere yerleştirilen bir kimsenin, bağlı bulunduğu komisyonun izni olmadan ve yerel güvenlik makamlarından özel belge alınmadan başka yerlere gitmesi yasaktır.

- 9- İskân edilecekleri yerlere varan Ermenilerin, kesin yerleşimlerine kadar geçecek olan sürede iaşeleri, ayrıca ihtiyacı olanlara evlerinin inşası için gerekli harcamaları yerel makamlar, göçmen ödeneğinden karşılayacaklardır
- 10- İaşe ve iskân işlerinin hızlı olarak yürütülmesi, göç edenlerin sağlıklarının korunması ve rahatlarının sağlanmasına ilişkin hususların yerine getirilmesi, o bölgenin en üst mülki idarecileri, sorumlu yönetici olmak üzere, göçmen komisyonlarına aittir. Göçmen komisyonu bulunmayan yerlerde Göçmenler Tüzüğü'ne uygun olarak yeniden kurulması gereklidir.
- 11- İaşe ve iskân işlerinin sağlanması ve hızlı olarak yürütülmesi ve göçmenlerin yeterince sevki; iaşe ve iskân memurlarının tayini, bakanlıktan izin alınmak şartıyla, mutasarrıf ve valilere aittir.
- 12- İskân edilen her aileye, daha önceki iktisadi durumları ve şimdiki ihtiyaçları göz önüne alınarak yeterli miktarda arazi verilecektir.
- 13- Arazinin seçimi ve dağıtılması göçmen komisyonlarınca gerçekleştirilecektir.
- 14- Belirlenen arazinin sınırı ve dönümü tespit edildikten sonra, geçici belge karşılığında sahiplerine verildikten sonra tapu ve emlak işlemlerine esas oluşturacak düzenli bir şekilde, özel defterine kaydedilir.
- 15- İhtiyaç sahibi olan çiftçi ve meslek sahiplerine, uygun miktarda sermaye ya da alet ve edevat verilecektir.

BELGE 30

4. Ordu Komutanı Cemal'den Osmanlı Ordusu Başkomutanı'na gelen şifre:

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri, 1914-1918, Cilt I, 1 Ağustos 1915, sayfa 229-30. Eski türkçe belge 529-530.

Eski Türkçe orijinal belge: (Arka sayfada)

Yeni Türkçe yazım:

Maraş'ın Fındıcak Köyü'nde toplanan 400 kadar Ermeni eşkiyası ile 132. Alay arasında bugün çatışma başlamıştır. Bu Ermeni çeteleri son birkaç gün içinde çevredeki Müslüman köylerde birçok evi yakmış, Müslümanları katletmiş veya yaralamıştır. Jandarmadan şehit ve yaralılar vardır. 132. Alay'ın takviyesi için ayrıca bir nizamiye taburu ile bir cebel takımı gönderiyorum. Maraş ve Adana'dan sevk edilecek jandarma ve nizamiye kuvvetlerini birlikte idare ederek çeteyi imha, Müslümanların işe karışmasını men ve itaat eden Ermenilerin incinmemesi temin vazifesini Adana Valisi Hakkı Bey'e vererek kendisini olay yerine gönderdim.

Yeni Türkçe yazım:

Askeri veya emniyetle ilgili olarak görülen lüzum üzerine bilinen yere sevkleri kararlaştırılmış olan Ermenilerin sevkleri esnasında, bulundukları yerlerde kanuna aykırı olarak işlem ve yolsuzluk yapıldığı anlaşıldığından, gerekli soruşturma yapılarak buna cesaret edenleri askeri mahkemeye vermek üzere üç heyet gönderilmiştir.

BELGE 32

Rus kuvvetini takviye eden Ermeni çetelerine katılarak katliamı bizzat yapan yerli Ermeniler tarafından katledilen Mirkeho Köyü halkının (Van Sarıköyü halkının) öldürülme şekilleri topluca gösterilmiştir:

Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri, 1914-1915, Cilt I, 15 Mart 1915, sayfa 61-65. Eski Türkçe belge, s. 333.

Eski Türkçe orijinal belge: (Yan sayfada)

Yeni Türkçe yazım:

Yerli Ermeniler tarafından katledilen Mirkeho Köyü halkının erkeklerinin isimleri, gösterilmiştir. Katediliş biçimleri şöyledir: Kurşun ve süngü ile öldürülmüştür, dövülmüş ve kesilmiştir, karnını yarmışlardır, Tandırda yakılmıştır, kama ile öldürülmüştür, süngü ile gözleri çıkarılarak öldürülmüştür.

S	
U	
F	

دوسر خونی فکرمه ایند از من جته نه انعام و نایاب سبزی باغی اعمال ایند بری انبیر درخ
 قتل و انقراض او نشان مکرر و نری انصاف است و گویاست

اسانی مقبول است

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

مهره قتل و انقراض

A	1
B	2
C	3
D	4
E	5
F	6

مرکز و قریباً تمام است از خوف ارمان و زکو - بقیه است

است و مقول است - هر چه قتل و اخلاقی است

چون به حبس است - قدر شود اخلاقی است

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

قدر شود حبس و سنگوار و قاتل و بدنام اخلاقی است

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

مرکز و قریباً تمام است از خوف ارمان و زکو - بقیه است

است و مقول است - هر چه قتل و اخلاقی است

قدر شود حبس و سنگوار و قاتل و بدنام اخلاقی است

بود حبس - بود حبس

سنگوار و اخلاقی است - بود حبس

بود حبس - بود حبس

قدر شود حبس و سنگوار و قاتل و بدنام اخلاقی است

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

بود حبس - بود حبس

YAZIŞMALAR

“Türk-Ermeni ilişkilerinde Tarihi Gerçekler” sempozyumuna, konuşmacı olarak Ermeni görüş açısını aktarmaları için Ermenistan ve Ermenistan Diasporasından 10, Türkiye’den 5 uzman davet edilmiş ve kendilerine aşağıda örnekleri sunulan mektuplar gönderilmiştir.

Dear

A symposium Jointly organised by the federation of 37 non-Governmental Organisations (NGO’s), to discuss the nature of the Ottoman-Turco-Armenian War Tragedy will take place in Istanbul, in December 15th 2006.

Prof. Dr. Türkkaya Ataaöv, Prof. İlber Ortaylı, Prof Ümit Özdağlı (Professors of History) and Retired Ambassadors Gündüz Aktan, Bilal Simsir, Şükrü Elekdağ, Onur Öymen will present the historical, political and legal aspects of this tragedy from the Turkish point of view. They support the view that in these clashes both Armenian and Ottoman sides suffered, but it is scientifically wrong to call the tragedy a ‘genocide’; according to the UN Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of the 95th of December 1948, genocide is a crime under International Law which can only be committed by real persons; only a competent tribunal can determine whether this crime has been com-

mitted. The Armenian Diaspora describes this tragedy as genocide committed by the Ottomans.

As Turkish NGO's, we support the view that the incidents can be best understood by discussing the historical facts; and we propose to set up a symposium between Armenian and Turkish historians to present their cases, supported by historical archives, in more detail.

We take pleasure in inviting you to Istanbul to take part in this symposium as a speaker, to explain your views from the Armenian perspective. The speakers will address questions from the audience to facilitate a healthy discussion and a forum for both parties to present their cases.

Certainly your expenses will be met by us with great pleasure. The symposium will take place in the conference hall at The Istanbul Technical University which is a very secure place and all security means will be undertaken by the rector of the university and the department of district police.

We would appreciate to received our response by November 10th, 2005.

Sincerely.

Prof. Dr. Aysel Ekşi

On behalf of the Federation of 39 NGO's

Davet mektubunun tercümesi:

Sayın.....

Türkiye'de 39 sivil toplum örgütünün bir araya gelerek oluşturduğu platformumuz (USTKB), Osmanlı ve Ermenilerin yaşadığı savaş trajedisini her iki yönüyle tartışmak üzere, İstanbul'da 15-16 Aralık 2005 tarihlerinde bir sempozyum düzenlemiştir.

Bu sempozyumda Türk tarih bilimcileri Prof. Dr. Türkka-ya Ataöv, Prof. İlber Ortaylı, Ümit Özdağ ve emekli büyükel-çiler Şükrü Elekdağ, Gündüz Aktan, Bilal Şimşir, Onur Öy-men trajik konunun tarihsel, politik ve yasal yönlerini Türk

görüş açısından ele alacaklardır. Türk konuşmacılar, Ermeni ve Osmanlı çatışmalarında her iki tarafın da büyük felaketler yaşadığı ve bilimsel olarak buna soykırım denilemeyeceği, Birleşmiş Milletler tarafından 1948 yılında 9 Aralık'ta imzalanan Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Uluslararası Sözleşmesi'ne göre soykırımın, uluslararası hukuk çatısı altındaki bir suç olduğu ve buna ancak bu konuda uzman mahkemelerin karar verebileceği görüşünü savunmaktadır.

Türk sivil toplum kuruluşları temsilcileri olarak biz tarihsel gerçeklere, olayların her iki görüş açısından da tartışılması yoluyla ulaşılabileceğine inanıyoruz. Bu amaçla, Türk ve Ermeni tarihçilerini ve ilgili uzmanları kendi tezlerini çok daha ayrıntılı biçimde ortaya koyacakları, tarihi arşiv belgeleriyle destekleyecekleri bir sempozyumla buluşturacak bir sempozyum düzenliyoruz.

Ermeni görüş açısından düşüncelerinizi ve belgelerinizi açıklamak üzere, sizi İstanbul'daki bu sempozyuma konuşmacı olarak davet etmekten büyük zevk duyuyoruz. Konuşmacılar kendi bildirilerini sunduktan sonra, çok daha sağlıklı bir tartışmanın sağlanabilmesi için, salondaki her iki görüş açısına sahip dinleyiciler konuşmacılara soru yönelteceklerdir.

Sempozyum, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin konferans salonunda yapılacaktır. Salon son derece güvenli bir konumdadır, ayrıca tüm güvenlik önlemleri gerek üniversite rektörlüğü, gerek yerel emniyet birimleri tarafından sağlanacaktır.

Cevabınızı 10 Kasım'a kadar göndermeniz bizi çok memnun edecektir.

Samimi duygularımızla

Bu konferansa Ermenistan'dan ve ABD ve Avrupa'daki Ermeni Diasporası'ndan davet edilenlerin listesi aşağıdadır:

ABD'den davet edilenler:

1. Prof. Dr. Dennis Papazian: Professor of History, The University of Michigan
2. Prof. Dr. Richard G. Hovannisian, UCLA, Los Angeles, CA
3. Prof. Levon Marashlian, CA
4. Prof. Ruben Paul Adalian Armenian Nationional Institute, Washington DC
5. Prof. Vahakn Dadrian, Zoryan Institute, Cambridge.

Ermenistan Cumhuriyeti'nden davet edilenler:

6. Dr. Lavrenti Barseghyan, Yerevan
7. Prof. Babken Harutiunian, Yerevan
8. Assoc. Prof., Dr. Ruben Safrastyan, Yerevan
9. Rector Academician Radik Martirosian, Yerevan.

Danimarka'dan davet edilen:

10. Prof. Dr. Uffe Østergaard, Holocaust/ Genocide Studies Center, Danimarka

Sempozyuma davet edilenlerin cevapları:

1. YSU Rector Radik Martirosyan'ın mektubu

Dear Prof. Dr. Aysel Ekşi,

On behalf of YSU Rector, academician Radik Martirosyan we express our gratitude for your kind invitation to participate in the symposium organized by the Federation of Non-Governmental Organizations of Turkey to discuss the problem that you had entitled as "The two-sided nature of the Ottoman Turco-Armenian War Tragedy".

Principally, such a consideration of this historical fact as “War tragedy” in your letter rejects the fact of the genocide of Armenian population in the Ottoman Empire, although many Parliaments all over the world has legally recognized the fact of the genocide organized and committed in by the Ottoman government, and in some countries the rejection of this fact is prosecuted by the law.

Of course, I would like to mention that I’m Physicist and in the suggested discussions I cannot represent deeper scientific explanations than they already have been expressed and fixed in the previous periods of discussions by politicians, scientists/historians based on official documents.

Anyway, being interested in sooner regulation of diplomatic relationships between our two countries and normal coexistence of our nations I wish your symposium success both in transparency and trustiness, which may solve many issues of democracy and peaceful development in the South Caucasus and Black Sea Region.

On behalf of YSU rector Radik Martirosyan

Best regards,

Prof. Ara Avetisyan, Vice-rector for International Relations,
Yerevan State University

Prof. Radik Martirosyan

Mektubun Türkçe’ye tercümesi

YSU rektörü akademisyen Radik Martirosyan adına, Türkiye’deki Sivil Toplum Örgütleri Federasyonu tarafından düzenlenen ve “Osmanlı Türk-Ermeni Savaş Trajedisi’nin İki Yönlü Tartışılması” adını verdiğiniz sempozyuma, problemleri tartışmak üzere konuşmacı olarak katılmam için yaptığınız nazik davete teşekkür ederiz.

Prensip olarak, böyle bir tarihi gerçeğin mektubunuzda “savaş trajedisi” olarak düşünülmesi, Osmanlı İmparatorlu-

ğu'ndaki Ermeni nüfusunun soykırıma uğradığı gerçeğini reddeder; oysa ki bütün dünyada pek çok parlamento Osmanlı Hükümeti tarafından organize edilen ve uygulanan soykırım gerçeğini yasal olarak kabul etmiştir ve bazı ülkelerde bu gerçeğin reddedilmesi kanunla yasaklanmıştır

Şunu da belirtmeliyim ki ben bir fizikçiyim ve sözünü ettiğiniz tartışmalarda, daha önceki dönemlerde resmi dokümanlara dayalı olarak politikacılar, bilim adamı/tarihçiler tarafından zaten tartışılmış ve sonuca bağlanmış olan derin bilimsel açıklamalardan daha fazlasını temsil edemem.

Her neyse, iki ülke arasındaki daha yakın diplomatik regülasyonu ve devletlerimizin normal varlığını sürdürmesi için, ki bu Güney Kafkaslar'da ve Karadeniz bölgesindeki barışçı gelişmeleri ve demokratik meseleleri çözebilir, sempozyumunuzun şeffaf ve güvenilir olmasını dilerim.

Prof. Ara Avetisyan

2 . Assoç. Prof., Dr. Ruben Safrastyan'ın mektubu

İstanbul'da 15 Aralık 2005 tarihinde yapılacak sempozyumda konuşmacı olarak katılmam için yaptığınız davetten onur duydum. Bununla beraber, ne yazık ki aynı zamana rastlayan ve daha önceden söz verilmiş başka işlerim nedeniyle konferansa katılma imkânının olmadığını görüyorum.

Samimiyetle,

Ruben Safrastyan

3. Prof. Dr. Levon Marashlian'ın mektubu: 15 November 2005

37 Sivil Toplum Örgütü tarafından İstanbul'da düzenlenen sempozyuma davet ettiğiniz için teşekkür ederim, fakat ne yazık ki katılamayacağım. Türkiye'de verimli şekilde karşılıklı görüş alışverişinde bulunabileceğimiz başka fırsatların çıkmasını dilerim.

Samimiyetle.

4. V.N. Dadrian'ın Mektubu

İsveç ve İngiltere'de yaptığım iki haftalık konferanslar serisinden yeni döndüm.

Yurtdışına yeni bir seyahat üstlenmek istemiyorum. Gene de davetinize teşekkür ederim.

Saygı ile

5. Uffe Østergård'ın ilk mektubunun tercümesi:

15 Aralık'taki konferansınızda konuşmam için yaptığınız davete teşekkür ederim. Onur veren teklifiniz üzerinde düşünmeden önce program ve katılımcılar ve 37 sivil toplum örgütü hakkında daha fazla bilgi almayı arzu ederim. Şunu da size bildirmeliyim ki ben hiçbir koşulda Ermeni görüş açısını temsil edemem, bunun için bir Ermeni akademisyene ihtiyacınız olacaktır. Yapabileceğim şey dışardan bir gözlemci olarak tarafsız bir değerlendirme ile 1915 yılında ne olduğunu ve bu trajik olaydan beri bilimsel ve politik tartışmayı gerçeği arayarak sunmaktır. Bu konuyu çok iyi okuduğum halde, 20 asır tarihinde özel yeri olan bu durum hakkında önde gelen bilim adamlarından biri olarak tanınmadığımı size bildirmek isterim. Sizi bunun için İsveçli meslektaşlarıma refer etmek isterim. Professor David Gaunt, Södertörn University, Stockholm ve professor Klas-Göran Karlsson Lund University, İsveç, her ikisi de bu konuda kitap yayınlamışlardır.

Saygılarımla

Uffe Østergård <uos@diis.dk>

Prof. Uffe Østergård'a Aysel Ekşi'nin cevabı:

Sayın Prof. Uffe Østergård

Nazik mektubunuza teşekkür ederim.

Bu sempozyum için bir araya geldiğimiz 37 STK'nın amaçları kadın ve çocuk hakları, çevrenin korunması çalış-

maları, Türkiye'nin ulusal problemleriyle ilgilenmek ve çözüm yollarını aramak şeklinde özetlenebilir. Bu kuruluşların hiçbirinin devletle ya da politika ile ilgisi yoktur.

Bu sivil toplum kuruluşlarını bir ortak sorun bir araya getirmiş bulunuyor. Bilindiği gibi, dünyada 15 devlet parlamantosus, Osmanlı Hükümeti'nin Ermenilere karşı bir soykırım planladığını ve uyguladığını resmen tanımıştır, bazı devletlerde bu soykırımın reddedilmesi yasa ile suç kapsamına alınmıştır.

Kuşkusuz biz tarih kitaplarımızda I. Dünya Savaşı'nın nasıl başladığını ve geliştiğini okuduk. Bizim güvenilir tarihçilerimiz gibi, dünyanın saygın tarih bilimcileri, başta Prof. Justin McCarthy, Prof. Dr. Bernard Lewis, Prof. Dr. Stanford Shaw, Prof. Dr. Heath Lowry, Pof. Guenther Lewy, Prof. Norman Stone olmak üzere, bu savaş sırasında Türk ve Ermenilerin, yani her iki tarafın da ıstırap çektiğini ve yer yer büyük katliamların yapıldığını bildiriyorlar. Ancak kendi devletine isyan eden ve düşmanla işbirliği yapan Ermenilerin bu savaş sırasında mecburen göçe zorlandığını, Osmanlı'nın sistemli bir yok etme planının bulunmadığını, sistemli bir yok etme kastıyla katliam uygulanmadığını ısrarla vurguluyorlar. Bu temelde, 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından da kabul edilen "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi"nde tarif edilmiş olan "Soykırımı" adının verilmesinin bilimsel açıdan yanlış olduğunu belirtiyorlar.

Üstelik, "soykırımı" konusunda uluslararası hukuk tarafından verilmiş hiçbir karar olmadığını ve Türk hükümetinin olayların ayrıntılarıyla incelenmesi amacıyla, Ermenistan ile Türkiye arasında ortak bir komite kurulması çağrısını yaptığını biliyoruz. Fakat bu çağrıya Ermeniler ve diasporadan hiçbir cevap alınmadığının da bilincindeyiz.

Ne yazık ki Türkiye bu dönemle ilgili tarih arşivlerini ancak son yıllarda açmış bulunuyor. Dünyada pek çok devletin parlamantosus, soykırımı suçu işlediğimizi tanıdıktan çok sonra, bizim tarihçilerimiz bu arşivleri incelediler ve soykırı-

mı suçunu gerektiren kanıt olmadığını ve bu belgelere dayanarak, olanlara bilimsel olarak soykırımı adını vermenin yanlış olduğunu açıklıyorlar.

Biz, bunun verdiği güvenle ve gelecek kuşaklarımıza karşı duyduğumuz sorumluk duygusuyla, daha da geç olmadan, tarihi gerçeklerin sempozyum ya da konferanslarda karşılıklı tartışılması görüşünü savunuyoruz.

Sempozyumun programına gelince...

Sempozyum İstanbul Teknik Üniversitesi ile 37 sivil toplum kuruluşunun işbirliğinde yapılıyor. Konuşmacılar belirlerken, Türk-Ermeni savaş trajedisinin iki yönü ile ele alınması için çok çaba gösterdik. Ermenistan'dan 4, ABD'den 5 bilim adamına posta yoluyla mektup, faks ve e-mail adresleri varsa, e-mail gönderdik. Sempozyumun ayrıntılarını sadece ABD'den Prof. Dennis Papazian ve siz sordunuz. Diğer davet edilenlerden sadece dördü doğrudan daveti reddetti, diğerleri cevap verme gereğini bile duymadı.

Sonuçta, eğer siz ve İsveçli meslektaşlarınız Profesör David Gaunt ve Profesör Klas-Göran Karlsson gelmezler ise, sempozyum Türk tarihçilerinin görüşü açısından tek yönlü ele alınacaktır. Eğer siz ve meslektaşlarınız katılabilirlerse çok mutlu olacağız. Eğer bana adreslerini verebilirseniz biz onlarla ilişki kurarız, ya da zaman kazanmak için bizim adımıza onları İstanbul'a davet ederseniz biz kuşkusuz kendilerine ayrıca yazıp davetimizi tekrarlarız.

Konuşmacılarımız bu savaş trajedisinin tarihsel gelişimini, politik ve hukuksal yönlerini ele alacaklardır. Adlarını ve bağlı oldukları kurumları ilişik listede gönderiyorum.

Sizi ve İsveçli meslektaşlarınızı İstanbul'da bu sempozyumda görmek dileği ile...

Prof. Uffe Østergård (İkinci mektubu)

Uzun açıklamalarda bulunduğunuz e-mail mesajınız için çok teşekkür ederim. Davetiniz konusunda İsveçli meslek-

taşlarımla görüştüm, fakat henüz kendilerinden bir cevap almadım. Maalesef hemen bir konferansa yetişmek için ayrılmak zorundayım, fakat en kısa zamanda katılma konusundaki kararımı size bildireceğim. Aslında bu biraz zor olacak. Takvimimde pek çok değişiklik yapmak zorunda kalacağım ve kısa sürede sunum için bir makale hazırlayacak zaman bulmam bir hayli güç olacak.

Saygılarımla

24 Kasım 2005

Prof. Uffe Østergård (son mektubu)

Takvimime baktıktan sonra , sizin bu ilgi çekici kongrenize katılmak ve bununla ilgili bir makale hazırlamak için hiçbir şekilde zamanımın olmadığını üzülerek bildiriyorum. Bunun için gerçekten çok üzgünüm, çünkü Ermeni soykırımı konusunda karşılıklı diyalogu çok değerli ve önemli buluyorum. Lütfen özrümü kabul edin.

Saygılarımla

6. Prof. Dr. Dennis R. Papazian ile iletişim:

Sempozyum hazırlıkları sırasında elektronik posta adresime nasıl ulaştıklarını bilmediğim ve kendilerini tanımadığım bazı kişilerden mesajlar geldi. Bir kısmının altında Prof. Dennis Papazian ve bir kısmının altında Nader Rasdegar imzaları vardı. Bunlar doğrudan bana veya birbirlerine gönderiliyor ve bana kopyalanıyordu. Örneğin Prof. Dennis Papazian, Ermeniler kendi topraklarına geri geldiği zaman o zaman Türklerin demokrat bir ülke olduklarını kanıtlayacaklarını yazmıştı. Zaman zaman açık hakaret içeren mesajlarına cevap verdikten sonra, aramızda e-mail savaşları başladı.

E-mail mesajı:

1 Ekim 2005,

If you are a Turk, remain ashamed, and admit your ancestors barbarism. Then you will be considered a Man! Manhood is achieved through Integrity and Honesty, not through being a thug, and a bully or a liar. Admit your Crimes against Armenians and PAY Compensation. Instead of Turkish money going to buy US and Israeli Arms to butcher the Kurds, you will pay Armenians to say you are sorry.

Eğer Türk isen, bundan utan ve cetlerinin barbarlığını kabul et. O zaman insan olduğun düşünülecektir. İnsanlık bir eşkıya, zorba ve yalancı olarak değil, doğruluk ve dürüstlikle başanılır. Ermenilere karşı suçunuzu kabul edin ve tazminatı ÖDEYİN. Kürtleri kesip doğramak amacıyla Amerika ve İsrail'den aldığınız silahlara ödeyeceğiniz parayı, özür dilemek için Ermenilere ödeyin.

Bir başka e-mail mesajı:

I am convinced that most Turks have an inferiority complex.

Since you can't stand up to the modern world and the present political realities, you hark back to the Armenian Genocide, the last "victory" the Turks enjoyed on the world stage.

I pity you. How much more impressive it would be for you to confront your own history and say, "Yes, evil things were done in the past. I reject them. I am looking forward to Turkey being an example of a democratic and economically successful state. Bringing the Armenians back would help us in this effort. They were the true democrats at that time and the backbone of the Turkish economy. Now, working together in a multinational state, we can make Turkey blossom again." A really proud Turk would think that way. What glory do you have in denying what the world knows? It make you seem as ignorant as most Europeans take you to be.

Dennis

Mesajın tercümesi:

Şundan eminim ki Türklerin çoğunda aşağılık duygusu var. Modern dünyanın var olan politik gerçeklerine karşı duramadığınız için dünya sahnesinde Türklerin hoşlandığı son zafere, Ermeni soykırımına geri dönüp duruyorsunuz,

Sizlere acıyorum. Kendi tarihinizle yüz yüze gelmeniz ve şöyle söylemeniz ne kadar etkileyici olurdu: “Evet, geçmişte çok kötü şeyler yapıldı, bunları reddediyorum. Türkiye’nin demokratik ve başarılı bir devlet örneği olmasını istiyorum. Ermenileri geri getirmek, bu çabamızda bize yardım edecektir. Onlar zamanında gerçek demokratlardı ve Türk ekonomisinin belkemiği idiler. Yeniden çok uluslu bir devlet halinde birlikte çalışarak Türkiye’yi yeniden geliştirebiliriz.”

Gerçekten onurlu bir Türk böyle düşünürdü. Bütün dünyanın bildiklerini inkâr etmek size ne şeref kazandırıyor? Bu sizi Avrupalıların çoğunun sizi gördüğü gibi cahil gösteriyor.

Dennis Papazian ile Nader Rastegar arası iletişimin benim elektronik postama kopyalanmış şekli.

Now what is the trouble with this bigot Aysel Eksi?! If he is not a bigot he is related to one of those generals. Either he is scared, or he is a bigot. Any twit with second grade education should comprehend the PEAK of the Turkish Genocide of the Armenians in 1915.

So which is he?!

Nader Rastegar

Mesajın tercümesi:

Bu dar kafalı, bağnaz Aysel Eksi’nin derdi ne? Eğer dar kafalı değilse, bu generallerden biriyle bir bağlantısı vardır. Ya çok korkmuştur ya da dar kafalı, bağnazdır. İkinci sınıf eğitimi olan biri, 1915’te Ermenilere Türklerin soykırım yaptığını algılamalıdır.

Bu peki hangisidir?
Nader Rastegar

Nader Rastegar'dan benim elektronik postama gelen mesaj

Excuse me! How much are professors-for -rent Stanford Shaw and Guenter Lewy have been paid by various semi-hidden and fully hidden Turkish Government Agencies in the form of "honorariums" and "Speakers' Fees"?! Why are they scared to be challenged then in a scholarly manner?! Why aren't their lies allowed to be published in scholarly magazines?

Is History for Sale? Then, Holocaust is a Myth then!!

You must be embarrassed by all this nonsense you have written!

Nader Rastegar

Mesajın tercümesi:

Affedersiniz! Stanford Shaw ve Gunther Lewy gibi kiralık profesörlere yarı gizli ya da tamamen gizli Türk hükümeti kaynaklarından kaç para ödendi? Şerefiye ya da konuşma ücreti olarak? Bilimsel olarak tartışmaya girmekten niçin korkuyorlar? Yalanları bilimsel dergilerde niçin yayınlanmıyor? Tarih satılık mı? Öyleyse holokost da bir mittir. Yazdığınız saçmalıklardan utanmanız lazım.

Nader Rastegar

Prof. Dennis Papazian'a, hakaret içeren düşüncelerine tüm cevapları Prof. Dr. Gunther Lewy'nin son günlerde yayınlanan makalesinde bulabileceğini yazıp makaleyi kendisine gönderdim. Aşağıdaki yazıyı gönderdi:

You have turned a true story on its head. The Americans wanted to eradicate the Indians so they could take their land,

land on which the Indians had lived for centuries. Now the American have those lands.

The Young Turks wanted to eradicate the Armenians so they could take their land, land on which the Armenians had lived for centuries. Now the Turks have those lands As Tallat Pasha told Ambassador Morgenthau, "We treat the Armenians as you treated the Indians." Morgenthau, being ignorant of the American destruction of the Indians as so many Americans were before "he thought he meant the Negroes." Tallat Pasha knew more about this aspect of American history than Morgenthau. What lands have the Armenians stolen from the Turks? We know what land the Turks have stolen from the Armenians. You do your country no service by broadcasting irrational arguments. Confused thinkers like you have made Turkey a laughingstock. Your country deserves better.

Best,

Dennis

Mesajın tercümesi:

Siz gerçek bir hikâyeyi tersine çevirmişsiniz. Amerikalılar Kızılderililerin yüzyıllar boyu üzerinde yaşadıkları topraklarını ele geçirebilmek için onların kökünü kurutmak istediler. Şimdi bu topraklar Amerikalıların elinde.

Jön Türkler Ermenilerin asırlar boyu yaşadıkları toprakları almak için Ermenilerin kökünü kurutmak istediler, şimdi o topraklar Türklerin elinde.

Talat Paşa Büyükelçi Morgenthau'ya şöyle demiş: "Sizin Kızılderililere yaptığınızı biz Ermenilere yapıyoruz."

Morgenthau o sırada gerçekleri öğrenmemiş olan birçok Amerikalı gibi Kızılderililere reva görülen muameleyi bilmediğinden "galiba zencileri kastediyor" diye düşünmüştü. Talat Paşa Amerikan tarihinin kendini ilgilendiren kısmını Morgenthau'dan daha iyi biliyordu.

Ermeniler Türklerin hangi topraklarını çalmış bulunuyor? Biz Türklerin Ermenilerden hangi toprakları çaldığını biliyoruz.

Akıldışı savlar öne sürerek ülkenize hizmet etmiş oluyorsunuz. Sizin gibi kafası karışık düşünürler Türkiye'yi komik duruma düşürüyorlar. Ülkeniz daha iyisine layıktır.

Dennis R.

Dennis Papazian'ın mesajlarının rahatsız edici boyutlara ulaşması üzerine, görüşlerini doğrudan bildirmesi için 15-16 Aralık'ta yapılacak sempozyuma gelmesini önerdim ve davet mektubunu gönderdim. Daveti önce kabul etti:

Sent: 07 November 2005 18:20:44

Thank you for your kind invitation. I am inclined to accept it. Indeed, if the invitees from Armenia accept their invitations, so that I would not be alone, I will accept mine.

There is only one problem. My sister, Rosalie Papazian, is in critical condition in a hospital back in Michigan. My wife and I decided last night to make an emergency trip from New Jersey to Michigan, taking our two young children, to see my sister while she is still with us. If, God forbid, she passes away within the next few weeks, which is a possibility, we would have to return to Michigan for her funeral. If her funeral coincides with the days of the conference, attending her funeral would certainly be my priority. I am sure you, as a physician, understand this.

Some questions:

Will the symposium be a one-day event or more than one day? How long would it be? How many hours? How many sessions?

Would I arrive a day or two ahead of time in order to rest from the trip and be mentally ready for the symposium? I am no longer a young man.

Will there be Turkish speakers in the symposium, other than the Turkish gentlemen mentioned below, who I know well by reputation? They are intelligent men who are strong denialists. I am also told they are polite and dignified.

How much time would I be guaranteed to make my first presentation? To reply to criticism?

Will the questions be written or will people be allowed to get up and make speeches and hurl insults?

Will there be any Turkish non-denialists present, either participating directly in the symposium or in the audience? Or will all the speakers and the audience be Turkish denialists?

How many people will be in the audience?

Will the presence of a few Armenians on the program be used for propaganda publicity? Or is this a sincere attempt to open lines of communication?

What will be the language of the symposium?

Will there be experienced and accurate simultaneous translators to translate among Armenian, English, and Turkish?

Will the symposium be taped so that we have an exact record of who said what to whom? Will I be given a copy of the tape?

What sort of newspaper men will be in attendance? Will members of the Armenian press be invited and present?

Will any government officials be in attendance?

Will article 301 of the Turkish constitution apply to guest speakers?

Will you guarantee my safety and give proper respect due to a guest?

I read over our recent e-mail exchange, and I am well aware of your position. I hope, however, that the participants wish to engage in a open and fair exchange of ideas and viewpoints. Most of my fiends recommend that I refuse your invitation,

yet I am inclined to come if your intention is for a fair and open discussion, not an attempt to embarrass your guests.

I will trust you. It will be an experiment for all Armenians in the Diaspora.

Best personal regards,

Dennis R. Papazian

(The "fanatic Armenian leader," as I just learned from the Turkish press.)

Dennis Papazian'ın mektubunun tercümesi:

Nazik davetinize teşekkür ederim. Bunu kabul etme eğilimindeyim. Gerçekte, eğer Ermenistan'dan davet edilenler gelirlirse ben de yalnız kalmamış olacağım ve davetinizi kabul edeceğim.

Yalnız bir problem var. Kız kardeşim Rosalie Papazian Michigan'da bir hastanede çok kritik bir durumda yatıyor. Dün akşam eşimle, iki küçük çocuğumuzu alarak ve henüz bizimle birlikte iken onu görmek üzere, acilen New Jersey'den Michigan'a gitmeye karar verdik. Allah affetsin, eğer önümüzdeki birkaç hafta içinde onu kaybedersek, ki bu büyük bir ihtimal, cenazesi için tekrar Michigan'a gitmemiz gerekecek. Onun cenazesine katılmak benim için öncelik taşıyacaktır. Bir doktor olarak eminim bunu anlayacaksınız.

Şimdi bazı sorularım var:

1. Sempozyum kaç gün sürecektir, bir gün mü, birkaç gün mü?
2. Kaç saat, kaç kaç oturum?
3. Seyahat yorgunluğunu üzerimden atmak ve sempozyum için hazır olmak için, konferanstan bir veya iki gün önce gelebilir miyim, artık genç bir adam değilim.
4. Adlarını verdiğiniz tarih bilimciler dışında sempozyumda başka Türk konuşmacılar olacak mı? Bu centil-

menleri tanınmış oldukları için biliyorum, bunlar çok zeki ve soykırımı çok sıkı şekilde inkâr edenlerdir.

5. İlk presentasyonumu yapmam ve eleştirilere cevap vermem için bana ne kadar zaman garanti edilecektir?
6. Sorular yazılı mı olacaktır, yoksa insanların ayağa kalkıp konuşmasına ve konuşmacıları aşağılamasına izin verilecek midir?
7. Konuşmacılar ya da salonda bulunanlar arasında inkârcılar bulunacak mıdır? Yoksa bütün konuşmacılar ve dinleyiciler inkârcılar mıdır?
8. Salonda kaç kişi bulunacaktır?
9. Programdaki az sayıdaki Ermeniler propaganda amacıyla kullanılacak mıdır?
10. Sempozyum hangi dilde yapılacaktır?
11. Ermenice, İngilizce ve Türkçe arası tercümeyi yapacak olanlar deneyimli ve dile egemen simultane tercümanlar mıdır?
12. Sempozyum teybe kaydedilecek midir, böylece kimin kime ne söylediği konusunda tam bir kayıt yapılacaktır mıdır? Kayda alınanların bir kopyası bana verilebilecek midir?
13. Ne tip gazeteciler gelecektir? Ermeni basınından gazeteciler çağrılacak mı ve katılacaklar mı?
14. Hiçbir hükümet memuru katılacak mıdır?
15. Türk ceza yasasındaki 301. madde konuk konuşmacılara uygulanacak mıdır?
16. Benim güvenliğimi ve bir konuğa gösterilmesi gereken saygıyı garantiler misiniz?

Sizinle yaptığımız son e-mail mesajlarımızı okudum, sizin pozisyonunuzun bilincindeyim. Umarım konuşmacılar da açık ve makul biçimde karşılıklı fikir alışverişinde bulunacaklardır. Arkadaşlarımla çoğunluğu davetinizi reddetmemi tavsiye ediyorlar, fakat ben eğer konuklarınızı mahcup etme amacını taşıyor iseniz ve niyetiniz açık ve makul bir tartışma ise daveti-

nizi kabul etme eğilimindeyim. Diasporadaki bütün Ermeniler için bu bir deneyim olacaktır. Size güveniyorum.

En iyi kişisel dileklerle.

(Türk basınından öğrendiğime göre: Bana Fanatik Ermeni lider diyorlarmış.) Dennis Papazian

Sorularının hepsine açık ve dürüst cevaplar verdim. Bir süre sonra iki kız kardeşini de kaybettiğini bildiren mesaj gönderdi.

Dennis Papazian, 15-16 Aralık'taki sempozyuma katılmadı. Bu arada Holdwater, Papazian ile arasındaki çok sayıdaki e-mail yazışmasını bana da kopyalayıp gönderdi. Ermeni profilini çok iyi ortaya koyacağını düşünerek, Holdwater'in Papazian'a cevabını kitaba alıyoruz. Mesajların yayınlanması konusunda Holdwater'dan izin alınmış, Papazian'dan böyle bir izin istenmediği için onun yazısı burada yayınlanmamıştır.

Sayın Prof. Papazian,*

E-mail mesajınızda merakımı uyandıran birkaç konuya dokunmuşsunuz. Öncelikle Ermenilerin tehcir sırasındaki zorunlu yürüyüş konusunda çektikleri sıkıntıyı ele almışsınız.

Sayın Prof. Papazian, eğer daha başka bir ulaşım imkânı olsaydı kuşkusuz durum farklı olabilirdi. Dr. Gwynne Dyer da, geçen ay yayınlanan bir makalesinde, yolculuk sırasında Ermenilerin saldırıya uğradığını, canilerin mağduru olduğunu yazmıştır. Türkler de bunu kabul etmektedir. Dr. Dyer bu sözünün hemen arkasından **“Fakat Ermenilerin başına gelenler soykırım tanımına uymaz”** demiştir. Bunun neden soykırım olmadığını gösteren pek çok neden arasından sadece şu açıklamanın bile yeterli olduğunu belirtmiştir. **“Tren yolu çevresinde yaşayan Ermeniler, bilet alıp güvenlik içinde seyahat edebildiler. Suriye’ye ulaşan Ermeniler de saldırılara maruz kalmadılar. İstanbul gibi savaş bölgesi dışında yaşayan Ermenilere karşı da hiçbir saldırı olmadı, hiçbiri rahatsız edilmedi.”**(1)

Buna rağmen Osmanlı hükümetinin şanki Ermenileri öldürme niyeti varmış gibi **“ölüm yürüyüşü”** gibi tabirler kullanmanız dürüstlüğe yakışmıyor. Sizin de bildiğiniz gibi o zamanlar Doğu Anadolu’da hiçbir kitle ulaşım aracı yoktu. Osmanlı toplumunun her katmanı - ordusu dahil, kitle taşıma araçlarından yoksundu. Osmanlı yöneticileri göç edenler için öküz arabaları veya başka ulaşım araçlarının kullanılması talimatını vermiş, fakat bu emre her zaman uyulmamış. Bazı yerlerde halk kendi bildiğini okumuş.

Geçici bir süre için de olsa, Ermenilerin evlerini terk etmeye zorlanması dehşet vericidir. Bunu İkinci Dünya Savaşı sı-

* Mektubu İngilizce’den Türkçe’ye Fatma Sarıkaya tercüme etti

rasında Fransızlar Cezayirlilere, Amerikalılar Japonlara da uyguladılar. Ama her ne kadar siz kabul etmek istemerseniz de, arada büyük bir fark var. Ermeniler kendi devletine karşı savaş açmıştı. Boghos Nubar'ın şu sözleri şüphe götürmez şekilde bunu kanıtlar: "Ermeniler Birinci Dünya Savaşı sırasında Türklerin safında yer almayı öfkeyle reddetti, fiiliyatta onlara karşı savaşa katılmış oldular."

Savaşa girmeyi seçen insanlar sonuçlarına da katlanmak zorundadır. O zaman tabiatıyla hayatı da, malı mülkü de tehlikeye düşer.

Ermeni Patriği 1918'de Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye kalan topraklarda 1.260.000 Ermeni'nin sağ kaldığını iddia etmiş. Komik bir iddia olsa da böyle söylemişti .1921'de bu rakamı 644.900'e indirdi. Bu da, Hristiyan ülkeler kendilerine daha iyi yaşam koşulları sunduğunda, Ermenilerin göç etme fırsatlarını değerlendirdiğini gösterir. Bu yıllarda Çukurova ve İzmir'de hâlâ Türklere karşı savaşmaya devam eden Ermeni birlikleri mevcuttu. Bunlar Fransız koruması altında yeni Ermenistan kurma hayalleri taşıyordu. Bu hayalleri gerçekleşmeyince, Türkiye'deki evlerini terk edenlerden çok azı geri döndü.

Bir de "*sürgüne yollandıkları sırada Ermenilerden çalınan gayri menkul*"lerden söz etmişsiniz. Savaştan sonra evlerine dönüp mallarına sahip çıkma fırsatı Ermenilere en az üç kez tanındı. Graffam'ın kaydettiğine göre zaten kendiliklerinden büyük sayıda geri dönüşler oluyordu (2,3). 31 Aralık 1918 tarihli kararname ile, Gümrü ve Lozan antlaşmalarında geçmişte Osmanlı vatandaşı olan her Ermeni'nin, 24 Temmuz 1925 tarihine kadar vatandaş olarak Türkiye'ye geri dönüp diğer vatandaşlarla eşit haklara sahip olabileceği ilan edildi.(4)

Gümrü Antlaşması konusunda Daşnak partisini eleştiren Arthur Derounian'ın şu sözlerini hatırlayın: "8 madde çok önemlidir, burada Daşnaklar, 'büyük savaşın sonunda zarar-

larını talep etmek haklarından feragat etmediler mi? Böylece uğradıkları korkunç yaşam ve mal tahribatından dolayı tazminat talep etme kapılarını SONSUZA DEK kapamışlardır.”(5) Bu Ermeni Devleti’nin imzaladığı hukuki bir dokümandır. Altında Ermenistan Devleti’nin imzası bulunan Kars Antlaşması’ndaki “savaş sırasında yapılmış olan tüm katliam ve zararlara genel af ilanı” maddesine de uyması beklenir.

Sizin mantığınıza göre, Türkler de Ortodoks fetihlerine karşı kaybettikleri “tüm çalınmış mal ve topraklarını” geri istemelidir. Buna Ermenistan ve Balkanlar da dahil edilmelidir.

Eğer hâlâ “Türkler niçin bu tazminat konusunu kabul etmiyorlar?” diye soruyorsanız, sizi çok üzecek olsa da, Daşnak lideri Kaçaznuni’nin şu sözlerini hatırlatırım: “Türk hükümetine karşı onlarca yıl önce başlattığımız mücadele, halkımızın Türkiye’den sürülmesi ve Ermeni topraklarının Türkiye’de kalmasıyla neticelendi. Bu çok acı bir gerçektir.” Artık mertçe-erkekçe Ermenilerin başına gelenleri kabul etmeniz zamanı gelmiştir. Eğer Prof. Justin McCarthy’nin o çok parlak konuşmasının başlığı gibi Ermeniler “**ilk kurşunu sıkarak**”, ellerindeki değerleri kaybetmişlerse, “suçu kendilerinde aramalıdır.”(6). Ama siz hâlâ, “*Çalınan malın tazminatının ödenmesi medeni kanunun bir gereğidir*” sözünde ısrar ediyorsanız, Başkan Bush’a Kaliforniya’yı Meksikalılara iade etmesini rica eden mesajlar göndermelisiniz. Arkasından Meksika hükümetini işgal ettiği toprakları esas sahipleri olan Kızıl derililere iade etmesi konusu geliyor. Bunu ikna konusunda Ermeni seçmenlerin ne kadar başarılı olacağını bilmiyorum. Siz de New Jersey’deki evinizin ilk sahibinin hangi Kızıl derili Kabilesi olduğunu araştırıp, ilk fırsatta tapusunu sahiplerine devrederek hepimize önderlik edebilirsiniz.

Vicdanının sesini dinleyen bir Ermeni olan Ara Baliozian “**nefret ve kıskançlık biz Ermenilere doğal gelen duygulardır**” diye yazmış. Ermenilerin en ufak karşı fikir belirtildi-

ğinde “tepelerinin attığı” artık haberlerde bile yer aldı. Kaliforniyalı kamyon şoförü Norayr Avetisyan’ı hatırlayın; o 11 Eylül olaylarından sonra Ermeniler teröre yatkın milletler listesine konduğu için Başkan Bush’u öldürme arzusunu dile getirmedi mi? Ermeniler, kendileri gibi düşünmeyen Ermenileri ve Ermeni olmayanları “hizaya getirmek” için korku perdesini kullanırlar. İşte, gerçek bilim adamlarının konuya eğilmekten korkmalarının gerçek sebebi budur. “Korku perdesi” Amerikan hükümetini de etkilemiş olmalı ki, çabucak Ermenistan terör yayan ülkeler listesinden çıkarıldı.

Evet, Ermeniler son yıllarda bomba, kurşun ve ARF - İhtilal Federasyonu’nun sembolü olan hançer gibi silahlar kullanmadı. Fakat bir kez daha kalemin kılıçtan keskin olduğu ispat edildi ve Ermeni terörü sinsi, gizli kapaklı, üstü kapalı bir safhaya girdi.

“İnsanlar Böyledir” adlı kitabında Ohannus Appressian: “Gereksiz yere çok uzun yıllar Ermeni anneleri çocuklarını Türklerin korkunç ve vahşi olduğu ifade edilen ninnilerle uyuttu” diye yazar (7). Gerçeklere dayanmayan soykırım iddialarınızın tekrarı da bu nefreti besliyor. Bir daha “*Ne ben, ne de milletim nefret etmez*” gibi gerçek dışı sözler yazmadan önce, internetteki Ermeni yazılara bir göz atınız.

Ve siz de “*Her Ermeninin Bilmesi Gerekenler*” adlı elkitabında yazdığınız propagandayla Ermeni cemaatinin bir lideri olarak bu nefreti azdırmak konusunda önemli bir rol aldınız. Siz ve sizin gibi çalışan Ermeni yanlısı profesörler, saf Ermeni gençlerini etkilemek konusunda büyük sorumluluk taşıyorsunuz. Evet, sizin de hatırlattığınız gibi Stanford Shaw’ın evi bombalandı, fakat iş orada bitmedi. Soykırım iddiasıyla gözü dönmüş kişiler, UCLA - Kaliforniya Üniversitesi’nde Stanford Shaw’ın derslerini kesip sınıfında olaylar çıkarmaya devam ettiler. Shaw da baskılara dayanamayarak, erken emekliliğini istedi. “Ermenilerin korku perdesi” UCLA’yı da sindirmişti.

Lütfen masum rolü oynamayı bırakınız Prof. Papazian.

“Türk yanlısı” tarihçilerden söz açılmışken, herhalde çok yeni olduğundan Guenther Lewy’nin kitabını okumak fırsatınız olmadı. Ama görüyorum ki daha şimdiden o ısrarlı, bıktırıcı, zalim eleştiri kampanyanızın oklarını ona çevirmiş bulunuyorsunuz bile. Sanki Lewy uzun ömrü boyunca yaptığı akademik çalışmalarla değerini kanıtlamamış gibi davranıyorsunuz. Gerçek şu ki, Lewy tonlarca dokümanı inceleyip okunabilir bir hap yapmak için görkemli bir gayret gösterdi. Ayrıca, bu kadar birbirinden uzak keskin kamplaşmalara bölünmüş bir konuda şerefli bir görev yapmaya çalıştı. Türklerin hararetle itiraz edeceği kaynaklara güvenerek edindiği bazı inançları mevcut. Sizin hoşunuza gitmeyecek şeyler de yazdı internette. Hilekâr meslektaşınız Vahakn Dadrian da tipik çamur atma kampanyasıyla duruma hemen müdahale etti. Çünkü hepiniz, ne zaman tarafsız bir bilim adamı iddialarınızın gerçeklik payını incelemeye başlasa, iddialarınızın saçma olduğunun ortaya çıkmasından korkuyor olmalısınız.

İşte bu sebeple, Israel Charny, Dadrian, Balakian, Roger Smith, siz ve birçokları tarafsız bilim adamlarını ürkütmek için alelacele karalama yolunu tercih ediyorsunuz. Amiral Bristol’dan başlayarak, kim tarafsız olmaya çalıştıysa, derhal “Türk yanlısı” ve “Zararlı” diye yaftaladınız. Lewy hiç bir zaman Türklerden yana olmadı, ömrünün olgun çağında şeref ve onuru son derece çok önemli olan Lewy’nin, fikrini çelemeyeceğinizi hepiniz bilirsiniz. Buna rağmen dostunuz Nader Rasteger’in “*Stanford Shaw, Guenther Lewy gibi profesörler acaba kendilerini kaç paraya Türk hükümetlerinin ajanlarına kiralarlar?*” sözünü ciddiye alırsınız diye söylüyorum. Aslında Lewy soykırıma duyarlıdır, holokasta göğüs germiş birisidir. Amansız vahşi canavarların peşinde olacağını bile bile bu konuya el attığına göre çok cesur olmalı. Duyduğuma göre, kitabını basacak bir yayınevi bulmakta zorlanmış. Ne Guent-

her Lewy, ne de sizinle hemfikir olmayan birçok bilim adamı, sizin karalamaya çalıştığınız gibi Türklerin tarafını tutmuyor. Onlar “Türklerden yana” değiller, sadece “gerçekten yanalar.”

Sizin gibi önemli bir pozisyon işgal eden birisi karşımıza çıkıp, yanlış bilgiler yayınlarsa kendisini ayıplarız.

“Enver Paşa, Ermeni askerlerinin Sarıkamış’ta gösterdikleri kahramanlıkları öven bir takdirnameyi Patriğe yolladı, bunun hemen ardından silahlarını ellerinden alıp işçi taburlarına tayin etti, ve nihayet kendi mezarlarını kazdırdı ve sonra öldürüldüler,” diyorsunuz.

Gerçekten bazı Ermeni askerleri Sarıkamış’ta Ruslarla kahramanca savaştı. Onların önünde saygıyla eğilmesi gerekir Türklerin. Doğu Ordusu soğuk hava şartlarında sizin de isabetle parmak bastığınız gibi imha oldu, çok az muharebe yapabildi. Fakat bu hiçbir zaman savaş ortamını Rusların lehine çevirmek isteyen Ermeni askerlerin, Osmanlı ordusunun irtibat hatlarını arkadan kesmesi kadar yıpratıcı ve etkili olmamıştır. Telgraf hatlarının arkadan kesilmiş olması, yöreyi iyi bilen Osmanlı Ermenilerini işaret ediyor.

Enver Paşa’yla ilgili sözleriniz belki şöyle açıklanabilir: Liderleri Boghos Nubar Paşa’nın itiraf ettiği gibi düşman ordularıyla işbirliğine girişen Ermenilere artık güvenilemezdi. Daha fazla ihanetlerine meydan vermemek ve daha fazlasının ordudan ayrılmasını önlemek için Ermeni askerlerin silahları geri alınmıştır. Ordudaki Ermeni gücü bir şekilde işe dönüştürülmeliydi. Bu nedenle, işçi taburlarına verilmiş olabilirler. Bazıları intikam almak isteyen yerli halkın gazabına uğramış olabilir. Fakat Osmanlı Ordusu için bir tane bile insanın gücüne ihtiyaç olduğu anlaşılıyor. Bir ölüm kalım savaşına hazırlanırken, 1914 ortalarında Ermeniler kitleler halinde askere alınmış, eğitime tabi tutulmuş ve silahlandırılmış. O kadar çok sayıda erkek silah altına alınmış ki, tarlada ekin biçecek çok az Ermeni kalmış. İstanbul’da bulunan ABD

Büyükelçisi Morgenthau'nun da rapor ettiği gibi, her gün binlerce Türkün ölmesiyle sonuçlanan kıtlık baş göstermiş.. Bu nedenle para ve zaman harcayarak eğittikleri Ermenileri akıl çarpıtıcı bir planla, "öldürmüş" olamazlar. Ermeni askerin dirisi, kuşkusuz ölüsünden çok daha fazla orduya yararlı olacaktı .

Her şeye rağmen, Enver'in Patriğe yolladığı takdir mektubunun kaynağını belirtirseniz minnettar olacağım. Mutlaka, cesaret ve sadakatle savaşan Ermeniler de olduğu için, iddialarınız doğru olabilir. Enver'in kafasında Ermenilerin çoğunluğunun kahpece davrandığı fikri uyanmıştı. Justin McCarthy'ye göre Enver, 50.000 Ermeni askerinden medet umuyordu, ama onlar kendilerine silah veren ordunun saflarında görev almayı reddettiler. Eğer savaşsalar Sarıkamış mağlubiyeti olmazdı.

Son mektubunuzda Morgenthau'nun *"Talat Paşa Morgenthau'ya dedi ki, 'Biz Ermenilerimize, sizin Kızılderililere yaptığınız muamelenin aynını yaparız. Yani onları öldürür topraklarını ellerinden alırız,'" dediğini aktardınız.* Evet, Profesör Papazyan, gerçekten kaynak olarak büyükelçinin masal kitabı yerine Lowry'nin eserini gösterdiniz. Fakat, Talat Paşa'ya söylemediği sözleri mal ettiniz. Oysa *Morgenthau* anılarında bu sözlerinizin aksini yazmış. Nasıl oluyor da, sizin gibi doktoralı bir bilim adamı gerçeklere bu kadar saygısız olabiliyor? Kullanılan bir "ayrımcılık" sözünden "onları öldürüp topraklarını ellerinden alacağız" manasını çıkarıyorsunuz.

Ermeni Araştırmaları Merkezi Başkanı olan sizin bunları ezbere bilmeniz gerekirken, nasıl olur da, böyle bir hata yapabilirsiniz? Sizin statünüzde birisinin çalışma metodu böyle mi olmalı?

Mesajınızda bir de şunları ilave etmişsiniz: "Türk etnisitesinden olanların ölümüne gelince, üzgünüm, fakat buna ancak etnik temizlik denebilir, soykırım değil. Hâlâ bugün bile Rusya'da birçok Müslüman vardır."

Türklerin öldürüldüğüne üzüldüğünüze inanmakta güçlük çekiyorum. Eğer samimiyetle üzülsediniz, başkanı olduğunuz Ermeni Araştırmaları Merkezi'nde, aynı zaman dilimi içinde, aynı yerde Ermeniler tarafından öldürülen yarım milyon Osmanlı Türk ve Müslüman vatandaşının da öldürülme şeklini ayrıntılarıyla incelerdiniz. Hayır, bu dehşet verici katliamlar sizin makalelerinizde hiç yer almıyor. Ermenilerin azimle, öldürmüş olmak için Türkleri sistemli biçimde yok etmeye giriştiklerinden hiç söz etmiyorsunuz.

Sözlerimin sonunda, bir Ermeni soykırımı olmasına imkân olmadığını ispat ettiğiniz için size teşekkür etmeliyim. Ermeni Patriğinin 1918-1921 arasında sağ kalanlar konusundaki tebliğine binlerce teşekkürler. Şimdiye kadar savunmak için tüm vaktinizi adadığınız iddiaların yalan olduğunu artık anlayabilirsiniz.

Saygılarımla,
Holdwater*

Kaynaklar

1. Gwynne Dyer. A question of genocide in Turkey. Arab News. 20 Dec. 2005
2. Mary Louise Graffam. Returning Armanian Refugees. Graffam' own Story. 1919
3. Ernest C. Partridge. Mary Louise Graffam. Armenian affairs. Winter, 1949-1950. Vol 1. number 1. 62-65
4. Erich Feigl, "The Myth of Terror". 1986, sayfa 116.
5. Arthur Derounian. The Armenian Revolutionary Federation Has Nothing To Do More. Appendix II. Armenian Information service, New York, 1955:
6. Justin McCarthy. İlk Kurşunu Sıkarak, Yeditepe Üniversitesi Konferanstan.

7. Leonard Ramsden Hartwill. Men Are Like That. 1926. The Bobbs-Merril Company, USA. (Bu kitap İnsanlar Böyledir adıyla Ankara Baylan Matbaasında 1878’de Türkçe basılmıştır).

FRANSIZ TARİHÇİLERİN ORTAK BİLDİRİSİ

“Ermeni soykırımı yasası iptal edilsin”

Ülkenin önde gelen on dokuz tarihçisi, sözde Ermeni soykırımıyla ilgili yasanın da aralarında bulunduğu Fransa Meclisi’ne ait kararların iptal edilmesi için Aralık 2005 tarihinde ortak bildiri yayınladı. **“Tarih için özgürlük”** adı verilen bildiride parlamentoların tarihi konularda karar almasının “demokratik rejimlere yakışmadığı” vurgulandı. “Özgür bir ülkede tarih yazma görevinin meclise ya da hukuki mercilere ait olmadığını” ifade eden Fransız tarihçiler, parlamento kararlarının tarih biliminde araştırma yapmayı ve eğitimi zorlaştırdığını dile getirdi.

Fransız Meclisi’ni eleştiren tarihçiler, şu yasaların yürürlükten kaldırılmasını istedi:

- Fransa’nın sömürgecilik tarihinin olumlu yönlerinin anlatılmasını öngören 23 Şubat 2005 tarihli yasa,
- “Ermeni soykırımı”nın tanınmasına ilişkin 29 Ocak 2001 tarihli yasa,
- Köleliğe ilişkin 21 Mayıs 2001 tarihli kanun,
- Antisemitik ve ırkçı eylemlerin cezalandırılmasına ilişkin 13 Temmuz 1990 tarihli yasa.

Bildiride, söz konusu yasaların tarihçilerin özgürlüğünü kısıtladığı ve hangi konunun araştırılarak nasıl bir sonuca ulaşılabileceğini ceza baskısıyla zorla empoze ettiği kaydedildi. Fransız Parlamentosu, dört yıl önce Türkiye’nin sert tepkisine rağmen

men 1915 olaylarını “Ermeni soykırımı” olarak tanımıştı. Fransa’daki Ermeni Diasporası’nın baskısıyla çıkan tek maddelik yasada, “Fransa, açıkça 1915 Ermeni soykırımını tanır” ifadesi bulunuyor. Kanuna itiraz eden Türkiye, “tarihi olaylar hakkında karar alma meclislerin işi değildir” tezini işlemişti. Ancak Fransız Parlamentosu kararında ısrar etmişti. Paris Mahkemesi, geçtiğimiz temmuz ayında sözde Ermeni soykırımı konusunda Türkiye’nin tezlerine de yer verdiği için Fransa’nın ünlü genel kültür ansiklopedisi *Quid*’i mahkûm etti. Aynı mahkeme daha önce de ünlü tarihçi Bernard Lewis’i *Le Monde* gazetesinde konu hakkında yayınladığı bir makaleden dolayı 1 euro sembolik tazminat ödemeye mahkûm etmişti. Fransa’daki birçok tarihçi Ermeni soykırımı iddialarına inanmamasına rağmen ceza baskısı yüzünden bu konuda görüş beyan etmekten çekiniyor. Çünkü Ermeni örgütleri, karşıt fikir beyan eden bilim adamlarının peşini bırakmıyor.

Libération gazetesinde yayınlanan ve diğer Fransız basınına da haber olan tarihçilerin bildirisinde özetle şu ifadeler yer veriliyor:

“Tarih bir din değildir. Tarihçi hiçbir dogmayı, yasağı ve tabuyu kabul etmez. Tarih, gündemin tutsağı değildir. Tarihçi, geçmişteki olaylara bugünün duyarlılıklarını sokmaz ve günümüzdeki ideolojik kalıpları geçmişe uygulamaz. Tarih, hukuki bir nesne değildir. Özgür bir devlette, tarihi gerçekleri tanımlamak ne meclise ne de hukuk yetkililerine aittir. Devletin politikası, tarihin politikası değildir.”

Bildiride imzası yer alan tarihçilerin adları ise şöyle:

Jean-Pierre Azéma, Elisabeth Badinter, Jean-Jacques Becker, Françoise Chandernagor, Alain Decaux, Marc Ferro, Jacques Julliard, Jean Leclant, Pierre Milza, Pierre Nora, Mona Ozouf, Jean-Claude Perrot, Antoine Prost, René Rémond, Maurice Vaïsse, Jean-Pierre Vernant, Paul Veyne, Pierre Vidal-Naquet, Michel Winock.

Öte yandan tarihçileri harekete geçiren Fransız Meclisi’nin şubat ayında onayladığı okul kitaplarının Fransa’nın sömür-

gecılık geçmişinin “özellikle olumlu yönlerini öğretmesini” öngören yasaya ilişkin tartışmalar da giderek büyüyor. Cumhurbaşkanı Chirac ve Başbakan Villepin’in “Tarih yazımı, parlamentonun işi değildir. Cumhuriyet’in resmi tarihi yoktur” şeklindeki açıklamalarına rağmen iktidardaki Halk Birliği Hareketi’nden (UMP) farklı mesajlar geliyor. UMP Başkanı ve İçişleri Bakanı **Nicolas Sarkozy**, “Bir gün, Fransız olmaktan dolayı özür mü dileyeceğiz?” diyerek tartışmalara tepki gösterdi. *Journal du Dimanche* gazetesine konuşan Sarkozy, “önüne geçilemeyen sistematik bir pişmanlık eğilimine” işarete ederek, “Toplumumuz, uğursuz bir kendini inkâr temayülü tarafından tehdit ediliyor,” dedi. UMP’nin önde gelen isimlerinden Milletvekili Lionnel Duca ise tarihçilerin çıkışına tepki göstererek, “Sömürgecilik olmasaydı ne Léon Bertrand (Guyana kökenli) ne de Aziz Begag (Cezayir kökenli) bakan olabilirdi,” diye konuştu. Duca’nın açıklaması büyük tepki çekti. Sarkozy, geçtiğimiz hafta Fransa’nın denizaşırı toprakları Martinique ve Guadeloupe’a yapacağı ziyaretini söz konusu yasaya karşı oluşan tepki ve gösteriler nedeniyle iptal etmişti. UMP, geçen ay muhalefet partilerinin verdiği değişiklik önergesini reddetmişti. Jacques Chirac ise tepkilerin büyümesi üzerine “parlamentonun tarih ve hafıza konularındaki hareketlerinin değerlendirilmesi için çoğulcu bir komisyon” kurulacağını açıklamıştı. Bugün tarihçilere sarılan Chirac, zamanında ne Ermeni soykırımı yasasının ne de sömürgecilik yasasının onay sürecinde hiçbir sorun çıkarmamıştı.

Tartışma giderek büyüyor.

SEMPOZYUM SONUÇ BİLDİRGESİ

Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Birliği'nin İTÜ Rektörlüğü ile birlikte düzenlediği "Türk Ermeni İlişkilerinde Tarihi Gerçekler" konusundaki ilk panel 18 Nisan 2005'te ve ikinci sempozyum 15 – 16 Aralık 2005 tarihlerinde yapıldı. Panele ve sempozyuma, Prof. Dr. Türkkaya ATAÖV, Doç. Dr. Birsen KARACA, Prof. Erich Feigl, Prof. Hikmet Özdemir, Dr. Abdullah KEHALE, Şükrü ELEKDAĞ, Gündüz AKTAN, Prof. Dr. Yusuf HALAÇOĞLU, Onur ÖYMEN, Prof. Dr. Norman STONE, Nazan MOROĞLU, Prof. Dr. İlber ORTAYLI, Prof. Dr. Ümit ÖZDAĞ ve Bilal ŞİMŞİR konuşmacı olarak katıldılar. Anılar ve 1915 olaylarından somut örnekler bölümünde Tuncay Özkan, Boğazlayan Kaymakamı'nın torunu Kemal Ergüder, Iğdır ve Kağızman toplu mezar kazılarında bulunan Ali Eşref Uzundere ve Latif Karaağaç'ın sunduğu görüntüler ilgi ile izlendi.

Düzenleme kurulu, Ermeni Diasporası ve destek veren emperyalist güçler tarafından yıllardır tek yanlı olarak sürdürülen sözde Ermeni soykırım konusunun farklı ve eleştirel bakış açısıyla ele alınmasına özen göstermiş, Ermeni tezini savunmakta olan Türk ve yabancıları da davet etmiştir. Ancak, başvuruhanlardan bir kısmı hiç yanıt vermemiş, bir kısmı da "gerçek kanıtlanmıştır, konunun tartışılacak bir yanı yoktur" diyerek katılmayı reddetmişlerdir.

Sempozyumda aşağıdaki hususların kamuoyuyla paylaşılmasına karar verilmiştir.

- Ermeni iddialarını kuvvetlendirmek üzere, diaspora Ermenileri tarafından çok sayıda sahte belge düzenlenmiştir.
- Türk-Ermeni ilişkilerinin, ilgili bütün ülkelerden, konunun uzmanı bilim adamlarının katılımıyla nesnel ve bilimsel bir yaklaşımla görüşülüp değerlendirilmesi gerekmektedir. İlgili bütün ülkelerin ve kuruluşların ellerindeki arşivler bu amaçla bilim adamlarının kullanımına sunulmalıdır. Bütün bilgilere ulaşılmadan doğru ve sağlıklı değerlendirme yapılması mümkün değildir. Hele Ermenistan gibi bu konuda iddia sahibi olan bir ülkenin arşivlerini henüz açmamış olmasının açıklanabilir ve savunulabilir bir tarafı bulunmamaktadır.
- Osmanlı idaresinin, Ermenilerin yok edilmesine dair herhangi bir karar verdiğini kanıtlayan bir belge olmadığı ve bulunmadığı için, İngiliz hükümetleri 1915 ve 1916'daki olayları soykırım olarak tanımlamamışlardır. Malta Mahkemesi bunun kanıtıdır. İngiltere soykırım iddialarını kabul etmezken Fransa ve bazı Avrupa ülkelerinin parlamentoları soykırım iddiasını kabul eden kararlar almışlardır. Tarihi ve hukuki gerçekler göz ardı edilerek olay siyasi propaganda aracı olarak kullanılmaktadır.
- Birleşmiş Milletler Soykırımı Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi'ne göre sözde Ermeni soykırımı suçu hukuken oluşmamıştır. **Ermeniler bir "politik" gruptur.** Anadolu'nun doğusunda çoğunlukta olmadıkları yerleri alıp bağımsız bir devlet kurmayı amaçlamışlardır. Bu bağlamda düşmanla işbirliği yapmışlar; Türklere saldırmışlar; Türk ordularıyla nizami ve gayri nizami savaşmışlardır.

Tehcir, bir teamüli hukuk hükmü olan ve Cenevre sözleşmelerine ek 2 No.lu protokolün 18. maddesinde yer alan "askeri gereklilik" çerçevesinde uygulanmıştır. Sözleşmede aranan milli, etnik, ırksal ve dinsel bir grubu yok etme kastı yoktur, hiç olmamıştır.

- Ermenilerin sevk ve nakledilmeleri 30 Mayıs 1915'te çıkarılan bir talimatname çerçevesinde yapılmış, talimatnamede tehcire tabi tutulan Ermenilerin mallarının tespiti, hazırlanmaları için kendilerine 15 güne kadar bir süre tanınması gibi hususlara yer verilmiştir. Nakillerinin güvenli bir şekilde yapılması konusunda da bir talimatname çıkarılmıştır. Gerekli güvenlik tedbiri almayı ihmal eden devlet görevlileri yargılanmıştır. Savaş sonrasında geri dönüşlerine ilişkin çıkarılan 31 Aralık 1918 tarihli talimatname de göstermektedir ki, Osmanlı'nın soykırım yapma, Ermenileri yok etme kastı hiçbir zaman olmamıştır. Ermenileri yok etmek isteyen bir devletin, sevk ve nakilleri için, geri dönüşleri için, yolda güvenlikleri için, talimatnameler ve yönetmelikler çıkararak soykırım yapamayacağı açıktır.
- Türk bilim adamları geçtiğimiz ve yaşadığımız yüzyılda dünyanın başka ülkelerinde yaşanan ve milyonlarca insanın hayatına mal olan insanlık suçlarıyla da ilgilenmeli, onları da bilimsel bir yaklaşımla incelemelidir. Tarihçilerin, tarihi geniş bir pencereden bütün dünyayı kapsayacak biçimde araştırmaları tarihe ve bilime yapılacak en büyük hizmettir.
- Tarihi gerçekleri bilimsel yöntemler ve nesnel olarak araştırmak yerine, siyasi amaçlı psikolojik propaganda oyunları ile saptırarak, Türk toplumunun asılsız suçlamaları kabul edecek kıvama getirilmesi amacı güdülmektedir.

- Bazı bilim adamlarının ve aydınların dahi; katliam, cinayet ve sürgün gibi olaylarla jenosit gibi ağır bir suçu karıştırdıkları anlaşılmaktadır.
- Konunun gelecek nesillere ve gençlerimize çok iyi anlatılması, kamuoyunun bilinçlendirilmesi, soykırım gibi çok ağır bir suçun sorumsuzca kabullenilmemesi için ivedilikle karşı önlemler alınması gerekmektedir.

Bu amaçla, demokrasi anlayışı, fikir özgürlüğü ve bilimin tarafsızlığı çerçevesinde konferans ve paneller düzenlemeye sabırla devam edeceğiz.

Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (USTKB)

Yürütme Kurulu Üyeleri:

Gökhan Ecevit, Zafer Fortacı (Dönem Sözcüleri)
 Prof. Dr. Aysel Ekşi, Prof. Dr. Zerrin Bayrakdar,
 Av. Nazan Moroğlu, Gülseven Yaşer, Deniz Banoğlu,
 Mualla Erkut, Özden Gönül

Onursal Başkan:

Prof.Dr. Bülent BERKARDA

STKB PLATFORMU KURULUŞLARI

Atatürk Vakfı,
 Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) Kadıköy ve Şişli şubeleri,
 Basın Mensupları Derneği (Bas-Men),
 Beyaz Küre Çevre Kültür ve Yardımlaşma Derneği,
 Bizim Ülke Derneği,
 Cumhuriyet Kadınları Derneği İst. Şubesi,
 Çağdaş Eğitim Vakfı (ÇEV),
 ÇEKÜL Vakfı,
 Demokratik Dayanışma Derneği,
 Demokratik İlkeler Derneği (DİD),
 Deniz Yıldızı Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği,
 F. Nightingale Hemşirelik Y.O. Mezunlar Derneği,
 İst. Barosu Kadın Hakları Komisyonu,
 İst. Kadın Kuruluşları Birliği (36 kadın kuruluşu),
 İst. Mülkiyeliler Vakfı,
 İst. Üniversitesi Mezunlar Derneği,
 İst. CUMOK,
 İst. Ekslibris Akademisi Derneği,
 İst. Yardımseverler Derneği,
 İtalyan Liseliler Derneği,
 İTÜ Mezunlar Derneği,

Jeofizik Kurumu,
 Kadın Araştırmaları Derneği,
 Kıbrıs Türk Kültür Derneği,
 Gaspıralı Çalışma Grubu,
 Nişantaşı Anadolu Lisesi Eğitim Vakfı,
 TEMA Vakfı,
 T. Eğitim Vakfı Dayanışma Konseyi Derneği (TEV-
 DAK),
 T. Üniversiteli Kadınlar Derneği (TÜKD),
 T. Soroptimist Kulüpleri Federasyonu,
 T. Hekimleri Dostluk ve Dayanışma Derneği,
 T. Emekli Subaylar Derneği,
 Türk Kadınlar Birliği İst.Şubesi,
 Taç-Der,
 68'liler Vakfı,
 Umut Çocukları Derneği,
 Uludağ Üniversitesi Mezunlar Derneği,
 Ulu Önderin Öğrencileri Derneği,
 Ulusal Sanayici ve İş Adamları Der. (USİAD)
 Yurttaşlık Hareketi Derneği (YHD)

BİTİRİRKEN...

Dr. Zafer Fortacı
(USTKB Dönem Sözcüsü ve
Yurttaşlık Hareketi Derneği Başkanı)

“Türk-Ermeni İlişkilerinde Tarihi Gerçekler” kitabımızın yazarları bu kitapta tarihsel gerçekleri aktarırken bu arada siyasi önyargıların ve peşin hükümlerin getirdiği çeşitli sorunları da vurguladılar. Bize bir kere daha şunu gösterdiler ki, eğer uygar dünya gerçekten elini vicdanına koyup konuya insanlık ve adalet açısından bakarsa, bu iki toplum arasında yaşanan dramatik olayları kışkırtan başka ülkelerin de sorumlu olduklarını göreceklerdir.

Biz bu kitapta, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş döneminde başlayan, 1. Dünya Savaşı’nda doruğa çıkan olaylarda **kışkırtıcı ülkelerin** varlığının hiçbir zaman göz ardı edilemeyeceğini tekrar gördük. Doğrusu şu ki kışkırtan, vaatlerde bulunan ve hatta Ermeni çetelerini silahlandırarak onları isyana sürükleyen ülkelerin artık kendilerini sorgulayarak, üstlendikleri bu rolden dolayı başta Ermenilerden ve sonra da Türklerden özür dilemeleri gerekirdi. Oysa bu ülkeler geçmişteki rollerinin sorumluluğundan kaçarak, tam

tersine parlamentolarında “soykırım” kararları alarak kendilerini gizlediklerini sanmakta ve günahı Türk tarafına atmaktadırlar. Hem özgürlüklerden, demokrasiden söz edip hem de Ermeni soykırımını kabul etmeyen düşünceyi suçlu olarak kabul eden yasaları çıkarması, Avrupalı dostlarımızın Türkiye’ye karşı eşi görülmemiş çifte standartlarından birisidir.

Bu görüşün en tuhaf yanlarından biri de, Anadolu’da silahlanan, ayaklanan ve düşmanla işbirliği edenlere uygulanan “tehcir” kararının, Almanların ellerinde bir tek silah bile bulunmayan Yahudilere karşı yaptığı soykırımla bir tutulmasıdır.

Gerek o dönemdeki kışkırtıcı ülkeler ve gerekse Ermeni Diasporası’nın bu asılsız iddiaları, iki toplumda da barışa hizmet etmemiş, aksine toplumlar arasındaki gerilimi artırarak adeta bir kan davasına dönüştürmüştür. Geçmişte olduğu gibi bugünkü konjonktürde de siyasi emeller uğruna bu suçlamadan bir siyasi sonuç beklenmesi bütün Türk milletinin değerlerini yok sayma anlamını taşır. Çünkü Türk milleti için “Hak”ka inanmak kutsal bir kavramdır. Haksızlığa uğramak katlanılması mümkün olmayan onur kırıcı bir durumdur. Hâlâ bu kavramların anlamını bilenler olduğuna inanmak istiyoruz.

Bugünkü tabloya bakıldığında bu baskıların devam etmesi halinde ortaya çıkacak olumsuz sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

1. Büyük olasılıkla Ermenistan ve Türk Devleti arasında normal ilişkiler kurulamayacaktır,
2. Türk halkının vicdanı atalarına karşı yöneltilen haksız suçlamalardan dolayı incinmektedir,
3. Türkiye’deki Ermeni yurttaşlarımızın huzuru kaçmaktadır,

4. Türk milletinin uygar dünyanın adaletine olan inancı sarsılmaktadır,
5. Toplumlar arasında barış değil kin tohumlarının ekilmesi bir insanlık suçudur.

Biz Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları, Atatürk'ün 83 yıllık siyasi anlayışına uygun olarak yetiştirildiğimiz *"yurtta barış, dünyada barış"* ilkesine bağlı kalmaya devam edeceğiz.

Tarih insanoğlunun gerçeği aramak konusundaki çabasının örnekleri ile doludur. Bazı devletler o an için sahip oldukları olanaklar ile toplumlara ne kadar yanlış bilgi verirlerse versinler, zamanın kaçınılmaz yargısı sonunda gerçeklerin ortaya çıkmasıyla tarih sahnesinde güç duruma düşeceklerdir. Zulüm ve baskı ile araştırma özgürlüğü yok edilemez. Tarih, parlamentolarda alınan siyasi kararlar ve siyasi baskılarla yazılamaz. İnsanlıkta bilinç ve araştırma özgürlüğü var oldukça, siyaset gerçekleri bilimin merceğinden kaçıramayacaktır.

Tarihi gerçekleri gün ışığına çıkarma çabalarının başarıya ulaşması için gerçek düşünce özgürlüğü, bilimin tarafsızlığı gibi niteliklere ihtiyacımız var. Bunun için biraz da alçakgönüllü ve eşitlikçi olmak gerekir. Bilimsel toplantılarda "tarih bilimi için belgelerin hiçbir anlamı yoktur" gibi garip beyanların yeri olamaz. Entelektüel bir kibirlilikle tarihi gerçeklere "resmi görüş" damgası vurup sırt çevirmek, bazı tek yanlışları anlatarak duygu sömürüsü yapmak ve gerçek tartışmalardan kaçmak hiç de onurlu bir davranış değildir. Anadolu'daki anneanneleri-dedeleri dinlemek, sonra da kararı bütün millete bırakmak daha dürüst bir davranış olacaktır. Ülkemizde son yıllarda ortaya çıkan ve Türk milletinden asla destek bulamayan bazı çevrelerin iddialarına karşı biz de Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Birliği olarak demokrasi anlayışı ve fikir özgürlüğü çerçevesinde uzman konuşmacılar

ve bilim adamlarının katıldığı konferans ve paneller düzenlemeye ve buradaki bilgileri yayınlamaya yılmadan devam edeceğiz.

Barış, insanlık, hak ve adalete olan derin sevgi ve saygılarımızla...

FOTOĞRAFLAR

Balta ile Katliam: İzmit'in Kollar köyünden Ermeniler tarafından balta ile katledilen müslümanlardan bir kısmının olaydan sonra çekilen fotoğrafı; 1- Boşnak Malik 2- Abdulmecid oğlu Ali 3- Ali oğlu Seyid (14 yaşında) 4- Ömer oğlu Abdulgani 5- Abdulgani oğlu Mecid 6- Abdullah oğlu Hüseyin 7- Bekir oğlu Yusuf 8- Osman oğlu İsmail

Kaynak: Ermeni Ayaklanmaları ve İhtilal Hareketleri.

Erzincan'da Ermeniler tarafından ırzına geçilerek öldürülen Pakize adlı bir Türk kadını.

Kaynak: Massacre Exerted By The Armenian On The Turks During World War I Pictures.

25 Nisan 1918'de, Subatan'da Ermeniler tarafından öldürülen Türk çocuklar, kadınlar ve karınları değilerek bebekleri çıkarılan anneler.

Kaynak: Massacre Exerted By The Armenian On The Turks During World War I Pictures.

Erzincan'ın Odabaşı bölgesinde, Ermeniler tarafından oyularak katledilen bir Türk.

Kaynak: Massacre Exerted By The Armenian On The Turks During World War I Pictures.

Sivas'ta Ermeni çeteleri tarafından yapılan katliamda boğazı kesilerek öldürülen jandarma Mustafa.

Kaynak: Ermeni Ayaklanmaları ve İhtilal Hareketleri.

Ordudan hava değişikliği için terhis edilen ve 23 Temmuz 1915 de Diyarbakır'ın Lice kazasına bağlı Kum ve Çom köyleri civarında elleri ayakları bağlanarak Ermeni komitecileri tarafından "şehid edilen askerler.

Kaynak: Ermeni Ayaklanmaları ve İhtilal Hareketleri.

Diyarbakır'ın Şark nahiyesine bağlı Hızır İlyas köyü Mersani deresi (23 Temmuz 1915). Hono ismindeki ermeninin başında bulunduğu çete tarafından hançer ve kurşunla şehit edilen erkek, kadın ve çocuklar.

Kaynak: Ermeni Ayaklanmaları ve İhtilal Hareketleri.

29 Ağustos 1914 tarihinde Ermeni çeteleri tarafından Siverek-Urfa Yükseköl ve Karacadağ civarında türbe ziyareti sırasında esir edilip canlı hedef yapılarak şehit edilen müslüman Türkler.

Kaynak: Ermeni Ayaklanmaları ve İhtilal Hareketleri.

Silvan civarında, Beşnik ermeni köyüne Van ve Tolorya'dan gelip, Doryan Dano ve kardeşlerinin başında bulunduğu Ermeni çeteleri tarafından 11 Haziran 1915 tarihinde Şeytankaya mevkiinde şehit edilen milis subayı Hamid Efendi komutasında bulunan erzak kafiləsi, jandarması ve subayları.

Kaynak: Ermeni Ayaklanmaları ve İhtilal Hareketleri.

Erzincan Odabaşı bölgesinde, birbirlerine bağlanmış halde öldürülmüş kadın ve çocukların cansız bedenleri.

Kaynak: Massacre Exerted By The Armenian On The Turks During World War I Pictures.

16 Şubat 1918'de, Erzincan'ın Vagarir köyünde, Ermeniler tarafından şehit edilen ve bir evin arkasında bulunan şehit edilmiş Türkler.

Kaynak: Massacre Exerted By The Armenian On The Turks During World War I Pictures.

Hasankale'de, Ermeniler tarafından şehit edilen kadın ve çocuklar.

Kaynak: Massacre Exerted By The Armenian On The Turks During World War I Pictures.

Iğdır Hakmetmet Kuyu

Iğdır Hakmetmet Kuyu

Iğdır İli Tuzluca İlçesi

Iğdır Küllük Köyü

Iğdır Obaköyü Kazısı

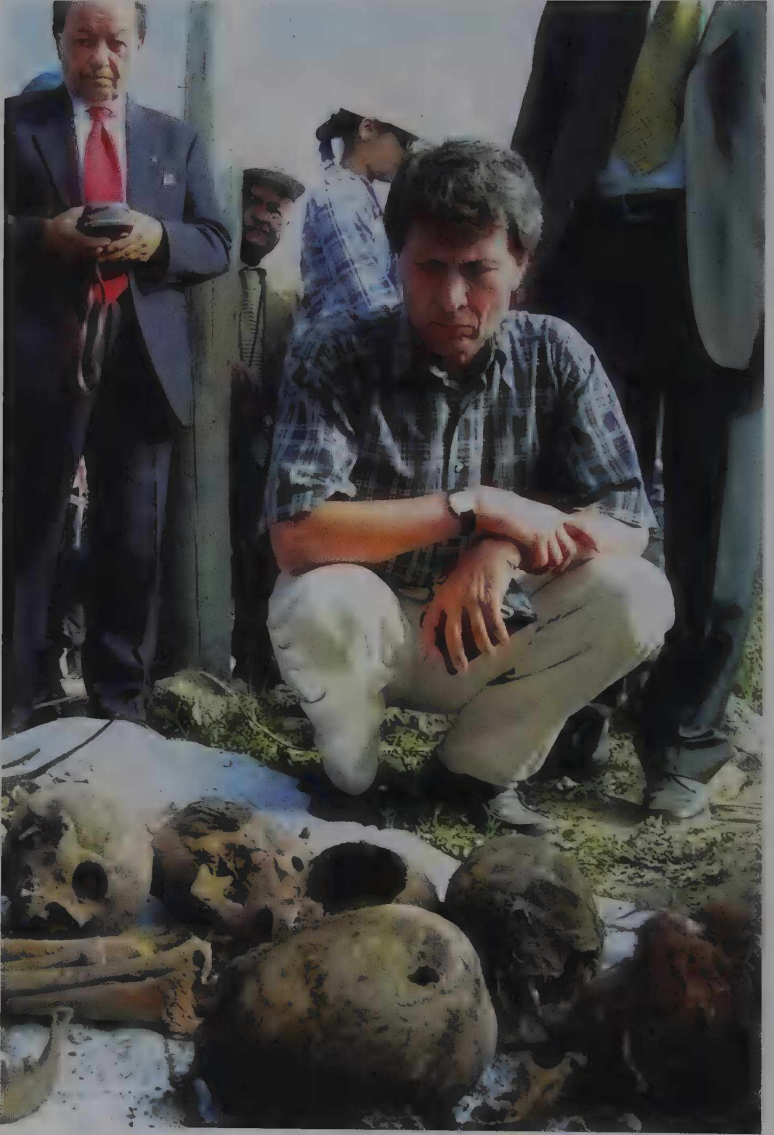
Iğdır Obaköyü Kazısı

Iğdır-Hakmehmet Kuyudan Toplananlar

Iğdır Obaköyü Kazısı

Kars Galo Köyü Kazısı

Kars Galo Köyü Kazısı

Iğdır Obaköyü Kazısı

Van Çavuşoğlu Samanlığı

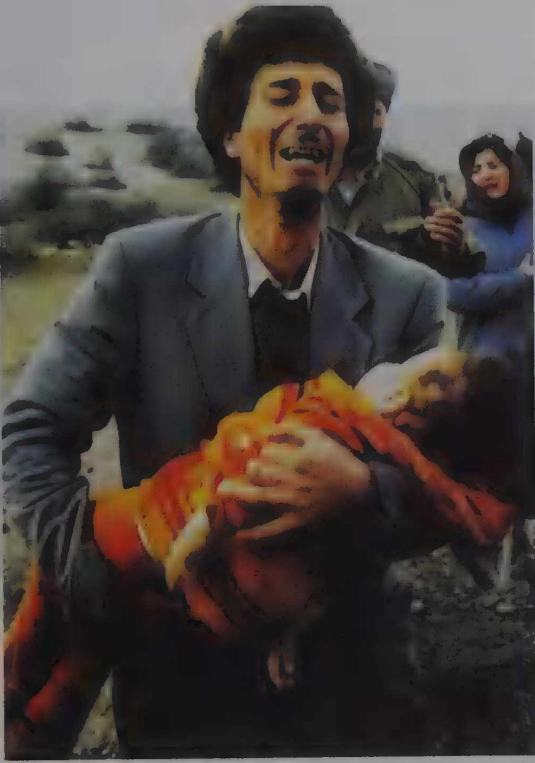

Kazıdan sonra toplanıp Van Müze Müdürlüğü'ne teslim edilen bulgular: Türklere ait kâseler, kesici, delici aletler, Rus mermi ve kovanları, Sultan Reşad tuğralı süs eşyası ve paralar, yanık saç örgüleri, elbiseler, muskalar...

Şehit Diplomatlar

Hocalı Katliamı

Hocalı Katliamı

Hocalı Katliamı

Hocalı Katliamı

DİZİN

4. Ordu Komutanı Cemal'den Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı'na gelen şifre, 393, 409
- ABD Başkanı Wilson, 15, 51
- ABD İstanbul Yüksek Komiseri Amiral Bristol, 52
- ABD'de Ermeni lobilerinin oluşumu, 46
- Abdullah Kehale, 15, 46, 446
- Adana bölgesindeki Ermeni komitelelerinin faaliyetleri, 393
- Ahmet Refik Altınay, 285
- Ali Eşref Uzundere, 12, 308, 314, 328, 446
- Ali Gürcan, 12, 301
- Alternatif Ermeni Konferansı, 187
- Amerika'da Dışişleri Bakanlığı Misyoner Arşivleri, 88
- Amerika'daki Ulusal Ermeni Komitesi (ANCA), 245
- Amerikan arşivleri, 6, 278, 282
- Amerikan Ermeni Asamblesi, 235, 241, 245
- Amerikan mandası, 52
- Amerikan misyonerleri, 2, 344, 346
- Andrew Mango, 20, 223
- Anılar ve Görüntülü Sunumlar, 296
- Aram Andonian'ın mektupları, 170
- Armenekan, 174
- Armenian Academy, 51
- Armenian Apostolic Church of America, 51
- Armenian cause- Hai Tahd, 53
- Armenian Committee of America, 53
- Armenian General Benevolent Union, 51
- Armenian Red Cross, 51
- Armenian Relief Society, 51
- Armenian Revolutionary Party (ARF), 50
- Arnold Toynbee, 2, 6, 22, 109, 111, 241, 243, 273, 344, 346, 348
- Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri 1914-1918, 389, 394
- Arthur Derounian, 435, 441
- ASALA terörü, 30
- Asimilasyon, 71
- Askeri mahkeme, 258, 401, 412
- Atatürk, 15, 18, 39, 41, 44, 59, 99-101, 112-115, 126, 131, 132, 145, 154, 155, 162, 165, 168, 189, 190, 225, 237, 296, 308, 313-315, 318, 327, 336, 450, 454
- Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 8, 10, 15
- Aydınlanma çağı, 71
- Aysel Ekşi, 1, 169, 221, 228, 285, 341, 416, 418, 421, 426, 449
- Baron Bardakçıyan, 19
- Başbakan adına Müsteşar Emin'den Savunma Bakanlığı'na, 411
- Başbakanlık Arşivi, 19, 216
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 8, 254, 266, 269
- Belge sahtekârlıkları, 17, 150, 162
- Belgeler, 2-4, 13, 14, 16, 17, 20, 58, 82, 87, 88, 93, 103, 105, 107, 159, 164, 170, 262, 266, 269, 270, 273, 280, 313, 317, 341, 342
- Berlin Antlaşması, 78, 290
- Berlin Suikastı: Eski Sadrazam Talat Paşa'nın vurulması, 131
- * Armenian Assembly of America (AAA), press release, February 1, 2002.

- Bernard Lewis, 4, 7, 23, 222, 226, 235, 274, 275, 422, 444
- Bilal Şimşir, 8, 17, 19, 84, 113, 116, 127, 164, 416
- Birsan Karaca, 19, 446
- Boghos Nubar, 3, 6, 14, 23, 51, 114, 172, 241, 245, 251, 342, 348, 349, 371, 386, 435, 439
- Boğazlayan Kaymakamı, 13, 333, 446
- bütün siyasi teşkilatların kaldırılması-na acil ihtiyaç olarak hissetmiş 401
- Büyükelçi Moryantav, 93
- Dadrian, 20, 222, 234, 243, 244, 251, 421, 438
- Dashnaksutiun" (Taşnaksutyun), 50
- Defrans, 89
- Demokrasi ve fikir özgürlüğü meselesi, 183
- Dennis Papazian, 418, 423, 424, 426, 427, 429, 431, 433
- Dersim Bölgesi, 93
- Devrimci Hunçak Partisi, 175, 176
- Deyrizor, 93, 334
- Diaspora Ermenileri, 59, 79, 87, 94, 447
- Divanı harp, 92, 379
- Düşmanla işbirliği, 15, 72, 403, 422, 447
- Düzenleme Kurulu, 446
- Enver Paşa, 96, 225, 242, 291, 355, 439
- Erich Feigl, 7, 9, 18, 19, 23, 244, 251, 441, 446
- Erivan Devlet Üniversitesi Rektörü, 11, 21
- Ermeni Cumhurbaşkanlığı ambleminde Ağrı Dağı, 177
- Ermeni Devrim Federasyonu, 177
- Ermeni Etütleri Enstitüsü, 8, 254
- Ermeni militanları, 34, 87
- Ermeni nüfusu, 28, 96, 97, 231, 263, 264, 265, 322, 420
- Ermeni suikast ve terör geleneği, 130
- Ermeni tarihçi K.S. Papazian, 34
- Ermeni terörü, 30, 120, 127, 255, 312, 437
- Ermenilerin nakil ve sevklerini gerektiren siyasi sebepler, 403
- Ermenilerin Sevk ve İskânlarına İlişkin Talimatname, 14
- Ermenistan Anayasası, 117
- Ermenistan Cumhuriyet Arşivi, 87
- Eski Türkçe orijinal belge, 390, 391, 392, 393, 394, 396, 398, 400, 402, 404, 406, 409, 410, 411, 412
- Etnik grup, 240
- Fransa Dışişleri Bakanı M. Delcassee'ye telgraf, 349
- Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivleri, 349
- Fransa Milli Kütüphanesi, 349
- Fransa'nın Mısır Ortalçısı M. Defrance, 349
- Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, 349, 371
- Fransız Diplomatik Belgelerinde Ermeni Olayları, 1914-1918, 385
- Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme (ATASE), 388
- Geri Dönüş Karamnamesi, 81
- Gilles Weinstein, 20, 222
- Görgü şahitleri, 88
- Gunther Lewy, 20, 427
- Gümrü Antlaşması, 311, 435
- Gündüz Aktan, 8, 15, 19, 64, 73, 219, 415, 416, 446
- Hai Hegapokhakanneri Dashnaksutiun, 176
- Hakemlik mahkemesi, 75
- Heath Lowry, 4, 7, 23, 235, 275, 282, 422
- Hınçak, 14, 17, 48, 78, 105, 123, 131, 174, 290, 303, 379, 401, 403
- Hikmet Özdemir, 2, 3, 4, 9, 13, 17, 22, 84, 101, 109, 446
- Holdwater, 18, 20, 22, 228, 229, 230, 433, 441
- Holokost, 69, 71, 72, 218, 233, 427
- İçişleri Bakanı Talat'tan Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı'na, 14, 400
- İdam cezası, 92, 259
- İngiliz Devlet Bakanı Barones Ramsey of Cartvale, 38

İngiltere Bayındırlık ve Çevre Bakanı
Beverly Hughes, 38
İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar Araştırmaları Enstitüsü, 74
İnsanlığa karşı suç, 68
İsmail Gürcan, 12, 301, 302, 314
İstanbul'daki Amerikan büyükelçisi, 2
Jenosit, 214, 215, 216, 218, 219, 220, 449
Justin McCarthy, 2, 4, 6, 7, 8, 22, 172, 234, 246, 263, 271, 282, 324, 422, 436, 440, 441
Kafkasya Cephesi, 96, 98
Kamuran Gürün, 8, 23, 171, 179, 219, 251, 259, 261
Kardar Aşireti'ne ait bütün köylerin mal, mülk ve sürülerini mahvettikleri, 395
Kemal Ergüder, 13, 333, 446
King Crane Komisyonu, 51
Koruma altına alınan eşyanın cins, miktar, 404
Kourken Yanikyan, 232
Küçük Kaynarca Antlaşması, 77
Kürek cezası, 92
Latif Karaağaç 330, 446
Lionel Galstaun, 54
Lloyd George, 2
Londra Devlet Arşivi, 2, 3, 13, 341, 342
Lozan görüşmeleri, 52
Mavi Kitap, 1-4, 6, 13, 35, 36, 37, 109, 272, 273, 275, 280, 341, 342, 344, 346, 347
Mekertich Portuguese, 173
Mıgırdıçyan, 90
Mısır Ortalığı M. Defrance, 355, 359
Mimbiç, 93
Musa Dağı, 90, 110, 111, 173
Mustafa Kemal Atatürk, 189
Mülkler kurulu, 404
Müslüman nüfus, 97, 310
Naim Bey adında bir insan, 171
nakledilen Ermenilere ait mal mülk ve arazilere ait idari hakkında yönetmelik, 404

Nakledilen Ermenilerin iskân işleri ve diğer konular hakkında yönetmelik, 406
Nazan Moroğlu, 16, 77, 449
Norman Stone, 7, 20, 221, 422, 446
Nubar'ın Hınçak, Taşnak vb. komitelerin gerek başkentte gerekse illerde bulunan şubelerinin derhal kapatılmaları, 401
Nuh'un gemisinin arkı, 177
Onur Öymen, 8, 13, 14, 15, 27, 40, 415, 416, 446
Ordunun ikmal yolları, 6, 90
Orijinal belge fotokopileri, 14
Orizon gazetesi, 90
Osmanlı arşivleri, 77, 87, 158, 263, 264, 278, 298
Osmanlı Padişahı Abdülhamid'e suikast düzenlemişler, 131
Osmanlı yönetimi tarafından çıkarılan talimatnameler, 14
Ovanis Kaçaznuni'nin Taşnak Partisi Konferansı'na sunduğu rapor, 14
Paris Antlaşması, 78
Paris'te toplanan Barış Konferansı, 51
Paris/Orly Havaalanı'nda Türk Hava Yolları bürosuna karşı bombalı saldırı, 129
Peter Balakian, 55, 57, 223, 235
Politik grup, 15, 68, 69
Projeksiyon mekanizması, 70, 71
Propaganda bürosu, 2, 36, 37, 110, 273, 275
Psikanaliz, 16, 70
Psikolojik ve hukuki kavramların keştiği nokta, 16
Psychological annihilation, 71
Public Records Office, 2, 341
Rafael Lemkin, 68
Rakka, 93
Ramagavar Party" ya da "Armenian Democratic Liberal Party", 50
Rangavar partileri, 17, 105
Reysülayn, 93
Richard Hovannisian, 54, 57, 234

- Roma Suikastı: Eski Sadrazam Sait Halim Paşa'nın vurulması, 132
- Ross Vartian, 241, 251
- Sadık halka karşı şevkatin esirgenmemesi, 393
- Sadrazam Sait Halim Paşa'yı, 1922 yılında da Büyük Cemal Paşa'yı ve iki yâverini vurmuşlardı, 131
- Salgın hastalıklar, 5, 22, 86, 96, 98, 166
- San Francisco'da BM Türk heyetine suikast tasarısı, 132
- Sarıkamuş faciası, 96
- Sasun isyanı, 48
- Savaş suçları, 68
- Sevr, 54, 89, 103, 104, 107, 108, 112, 281
- Soykırım, 1-4, 7-11, 13, 15, 16, 18, 20-22, 28, 35, 37, 38-42, 44, 50, 55-60, 63, 65, 66, 68-75, 77-80, 82-86, 88, 92, 95, 96, 98, 107-109, 111, 112, 115, 116, 123, 146-148, 153, 159, 160, 163, 166-168, 178-180, 183-188, 191, 192, 194
- Stanford Shaw, 4, 7, 234, 263, 265, 274, 275, 422, 427, 437, 438
- Sürgün, 24, 37, 38, 82, 84, 86, 89, 90, 97, 98, 115, 145, 164, 172, 215, 242, 244, 259, 264, 265, 270, 278, 327, 435, 449
- Şifre defteri, 171
- Şükrü Elekdağ, 8, 9, 19, 21, 253, 272, 415, 416
- Tahkikat komisyonu, 92
- Talat Paşa, 67, 91, 92, 96, 102, 107, 117, 131, 163, 170, 171, 232, 279, 294, 428, 440
- Talimatnameler, 81, 91, 448
- Taner Akçam, 97, 234, 236, 251
- Taşnak arşivi, 87
- Taşnak, 14-17, 34, 50, 78, 80, 82, 84, 87, 105, 123, 174, 273, 276, 290, 294, 295, 303, 317, 320, 324, 330, 401, 403
- Tehcir, 6, 13, 15, 73, 78, 80, 81, 86, 89, 97, 115, 147, 170, 258, 264, 270, 287, 333, 334, 434, 448, 453
- Telgraf telleri, 6, 90
- Tiflis Suikastı: Büyük Cemal Paşa'nın ve iki yâverinin vurulması, 132
- Toplu mezarlar, 12, 88, 304, 308, 315, 324
- Tuncay Özkan, 12, 297, 446
- Türk Tarih Kurumu, 2, 8, 9, 16, 17, 22, 23, 84, 85, 95, 100, 101, 103, 191, 254, 265, 270, 280, 320, 328, 348, 349, 378, 386
- Türk-Ermeni İlişkilerinde Tarihi Gerçekler, 9, 10, 452
- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan görüşmeler ve oybirliğiyle alınan karar, 39
- Türkiye'ye karşı psikolojik savaş, 177
- Türkkaya Ataöv, 5, 8, 17, 22, 150, 219, 416, 446
- Uffe Østergaard, 418
- Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Birliği, 9, 22, 254, 268, 446, 449, 454
- Ümit Özdağ, 18, 20, 415, 416
- Vahakn Dadrian, 243, 251, 418, 438
- Van Seyyar Jandarma Tümeni'nden Osmanlı Ordusu Başkomutanlığına gelen şifre, 394
- Van'da toplu mezarlar, 12
- Virginia Valisi Edward Diggs, 46
- Viscount Bryce, 2
- Washington Post Gazetesi, 233
- Wellington House, 2, 3, 36, 243, 341, 342, 344, 348
- Yargısız infaz, 94, 261
- Yerli Ermeniler tarafından katledilen Mirkeho Köyü halkının (Van Sarıköyü halkının) öldürülme şekilleri, 412
- Yıldız Sarayı Evrakı, 19
- Yıldız Suikastı: Sultan Abdülhamid'e suikast, 131
- Yukarı Karabağ'da cereyan edenler, 28
- Yusuf Halaçoğlu, 84, 85, 95
- Zafer Fortacı, 449, 452
- Zeytun Ermenileri, 90
- Zeytun Kasabası, 17
- Zorunlu göç, 6, 8, 13, 14, 16, 17, 23, 78, 104, 106, 108, 242, 334, 348

"1914 Kış- 1915 İlkbahar aylarında biz Kafkaslardaki bütün Ermeniler İttifak Devletlerinin tam bir zafer kazanacağından ve Türkiye'nin yenilip parçalanacağından çok emindik. Ermeni halkının bağımsızlığına kavuşacağına inanarak büyük ümitlerle ve coşkuyla ayaklandık."

Ermenistan Başbakanı Ovanes / Katchaznouni - 1923 Bükreş

"Ermenilerin soykırım iddialarının arkasında Türkiye'den toprak koparma talebi vardır. Bunun en somut delili de Ermenistan'ın 1991 Bağımsızlık Bildirgesidir. Bu bildirgede, Doğu Anadolu'daki 250 bin kilometrekare Türk toprağı 'Batı Ermenistan' olarak nitelendirilir. Bağımsızlık Bildirgesi Ermeni Anayasasının bir parçasıdır."

Prof. Ümit Özdağ

"Ermeni Cumhurbaşkanlığı resmi flamasında Ağrı Dağı ve Nuhun Gemisinin arki vardır. Çünkü Ermenilere göre Ağrı Dağı kendilerine aittir. Türkiye'nin buna nasıl seyirci kalabildiğini anlayamıyorum."

Prof. Erich Feigl

"Bazı dünya parlamentoları Mavi Kitap'ta yazılanların doğruluğuna güvenerek, 1915 olayları için soykırım kararı vermiştir. Oysa kitabın yazarı bilgilerinin hiç de sağlam olmadığını şöyle itiraf etmektedir: 'Sayın profesör, yakında hükümetin Mavi Kitabı olarak basılacak kitabın taslağını size gönderiyorum. Belirgin yanlışları gösterebilir misiniz? Bu alandaki bilgimin büyük kısmı sağlam değil ve ikinci eldendir'. Bir diğer mektupta da Ermeni liderine istediği bilgileri koyması için kitap taslağını sunduğu yazılıdır: 'Ekselans, Mavi Kitabın dokümanlarının ilk provalarını size gönderiyorum. Eğer düzeltme yaparsanız, veya önerilerinizi yazarsanız çok mükemmel olur. İlk baskı provalarını inceledikten sonra lütfen bana geri gönderin. Zamanı geçmez geçmez Mavi Kitabı baskıya vereceğim."

260-AAL-996

260-AAL-996

23 Haziran 1916

ALFA Basım Yayımlarını Ltd.
Ticaretine Sokak No:53
34410 Çengelköy-İstanbul
Tel : +90 (212) 511 53 03
+90 (212) 513 87 51
Fax : +90 (212) 519 33 00
www.alfakitap.com
e-mail: info@alfakitap.com

